

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tapio Salminen

SUOMEN LINNOJEN JA VOUTIKUNTIEN HALLINTO VUOSINA 1412-1448

Tutkimus Suomen linnojen suhteesta keskushallintoon vanhemmalla unioniajalla

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

SALMINEN, TAPIO: Suomen linnojen ja voutikuntien hallinto vuosina 1412-1448. Tutkimus Suomen linnojen suhteesta keskushallintoon vanhemmalla unioniajalla.

Pro gradu -tutkielma, 145 s., 44 liitesivua.

Suomen historia

Toukokuu 1993

Linnojen ja keskushallinnon välistä suhdetta keskiajalla on hallinnollisten järjestelyjen kannalta tutkittu vähän. Näkökulma on ollut pääosin valtapoliittinen ja keskittynyt linnojen vaiheisiin poliittis- ja henkilöhistoriallisena kysymyksenä. Suomessa tutkimuksen erikoispiirteenä on ollut halu nähdä suomalaiset linnat ja alueet omana, muusta valtakunnasta erillisenä kokonaisuutenaan. Kulloinkin vallalla olleita hallintotyyppisiä tai keinoja, joilla keskushallinto yritti ratkaista hallussaan olleiden linnojen ja niihin liittyneiden resurssien hallinnan itseään tukevalla tavalla ei ole tarkasteltu.

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on linnojen sotilaallinen ja taloudellinen merkitys keskushallinnolle. Linnat kontrolloivat paikallistasolla kruunun resursseja. Niiden tehtävänä oli turvata resurssien hallinta sille, joka linnaa piti hallussaan. Merkitys korosti linnasta vastuussa olleen henkilön asemaa ja tapaa, jolla hänen suhteensa keskushallintoon oli järjestetty. Koska valtakunnan resurssien hallinta perustui linnojen hallintaan, oli tärkeää, kenellä oli oikeus päättää linnojen läänittämisestä ja voutien nimittämisestä. Maanlain mukaan oikeus oli kuninkaalla, mutta 1300-luvulla muotoutui käsitys, jonka mukaan myös suurylimyksistä koostuva valtaneuvosto edusti valtakuntaa. Riidan taustalla olivat rälssin taloudelliset vaikeudet sekä laajempi kahden valtio-oikeudellisen ajattelutavan välinen kiista, jossa hallitsijat tukeutuivat monarkistiseen (regimen regale) ja valtaneuvosto konstitutionaalis-konsiliaristiseen (regimen politicum) käsitykseen. Regimen politicum ilmeni pyrkimyksenä vaalikuninkuuden säilyttämiseen ja haluun saada kuningas noudattamaan laissa ja sopimuksissa määriteltyjä valtaneuvoston oikeuksia. Regimen regale merkitsi dynastista monarkiaa. Linnojen hallintaa säädeltiin niitä vastaan annetuilla lupauksilla ja sitoumuksilla, slotslovenilla, jonka hallitsijat asettivat itselleen tai perijöilleen. Valtaneuvosto halusi pitää linnoihin liittyneet valtakunnan resurssit tavoitettavissaan ja vaati oikeutta päättää slotslovenin asettamisesta.

Kysymys linnojen asemasta nousi Ruotsissa keskeiseksi 1430-luvulla. Unionikuningas Eerik Pommerilaisen ([1397]-1412-1439) aggressiivinen sota-, kauppaa-, kirkko- ja talouspolitiikka johtivat Engelbrektin kapinaan Taalainmaalla 1434. Linnojen hallinnosta itsensä syrjäytetyksi kokenut rälssi liittyi liikehdintään. Valtaneuvosto sanoutui irti kuninkaasta ja asetti linnojen slotslovenin itselleen Söderköpingissä 1436. Myös Kristoffer Baijerilaisen (1441-1448) aikana valtaneuvoston asema oli merkittävä. Siirtymä keskitetystä unionimonarkiasta valtaneuvoston konstitutionalismiin on tulkittu hallinnon desentralisaatioksi; linnoja koskevan vallan siirtymiseksi kuninkaalta rälssiä ja linnojen päälliköitä edustavan valtaryhmittymän käsiin. Tähän asti ei vuosien 1412-1448 linnojen haltijoiden asemaa kuitenkaan ole hallinnolliselta kannalta tutkittu niin, että voitaisiin selvittää, oliko linnojen ja keskushallinnon välisissä valta- ja vastuusuhteissa muutoksia eri kausien välillä. Lähdetilanteen kannalta parhaat mahdollisuudet tähän tarjoaa Suomi, sillä miltei koko säilynyt vuosien 1412-1448 lähdemateriaali on julkaistu painettuna.

Tarkastelun lähtökohtana on oletus, että linnojen hallinnon järjestäminen voidaan tulkita keskushallinnon kulloisenkin edustajan tekemäksi tilanteesta riippuvaksi hallinnolliseksi ratkaisuksi, jolla pyrittiin turvaamaan valtakunnan resurssien säilyminen keskushallinnon yhteydessä ja tavoitettavissa. Koska osa linnoista oli resurssiensa ja asemansa vuoksi toisia merkittävämpiä, voidaan yksittäisten linnojen hallinnollisen aseman kautta saada tietoa eri linnojen painoarvosta keskushallinnolle; niistä intresseistä, joita keskushallinnolla oli linnan ja siihen liittyneiden resurssien hallussapitoin.

Tutkimuksen perusteella ei voida osoittaa muutoksia tavassa, jolla linnojen hallinto järjestettiin Eerik Pommerilaisen, valtaneuvoston tai Kristoffer Baijerilaisen kausilla. Linnojen hallintaa kontrolloitiin slotslovenin avulla, mutta slotslovenin kautta asetetut valta- ja vastuusuhteet eivät muuttuneet vaikka keskushallinnon edustaja vaihtui. Valtaneuvoston tai Kristoffer Baijerilaisen alaisten voutien asema ei hallinnolliselta kannalta ollut aikaisempaa vapaampi. Linnojen haltijoiden hallinnollista asemaa ja sen velvoitteita ei kuitenkaan tule sekoittaa epävakaiden olojen aiheuttamiin väärinkäytöksiin tai keskushallinnon vaikeuksiin pitää yksittäistä linnaa kontrollissaan.

Vaikka hallintoperiaatteet eivät muuttuneet, tapahtui linnojen hallinnan järjestelyssä muutos siirryttäessä unionihallitsijan kaudesta valtaneuvoston kauteen. Kuningatar Margareetta ja Eerik Pommerilainen pyrkivät järjestämään kruunun resurssien kontrollin slotslovenin avulla unionimonarkiaa tukevalla tavalla. Valtaneuvosto asetti 1436 slotslovenin itselleen. Söderköpingin järjestelyt perustuivat Eerikin ja valtaneuvoston välisessä riidassa Kalmarissa 1436 annettuun välitystuomioon ja Tanskan ja Norjan valtaneuvostojen edustajien kanssa laadittuun unionisopimusluonnokseen. Eerik katsoi unionikuninkaana edustavansa kolmen valtakunnan alueellista kokonaisuutta, jonka resurssit oli vuoden 1397 kruunajaiskirjeessä taattu hänen käyttöönsä. Slotslovenin avulla hän pyrki varmistamaan resurssien yhteyden unionihallitsijan persoonaan. Ruotsin valtaneuvosto katsoi kokoonpanonsa vaihteluista huolimatta edustavansa Ruotsin valtakuntaa ja yritti turvata kruunun resurssien säilymisen valtakunnan yhteydessä ja rälssin tavoitettavissa. Slotslovenin asettaminen ensin drotsille ja marskille, sitten valtionhoitajalle ja lopulta Kristoffer Baijerilaisen aikana erityiselle valtaneuvoston sisältä kootulle ryhmälle merkitsi erilaisia ratkaisuja kruunun resurssien ja vallan kontrolloimiseksi valtaneuvoston sisällä. Valtaneuvoston ja kuninkaan riidan toinen pääkysymys ulkomaalaisista voudeista ei liittynyt voutien kansallisuuteen vaan heidän kuulumiseensa valtakunnan rälssiin. Valtakuntaan syntynyt mies omisti valtakunnassa perintömaata ja oli rälssin intressejä ajavan valtaneuvoston takana. Vuosien 1434-1439 lähteistä ilmenevän kansallisuuskysymyksen taustalla oli yhteisten intressien ylläpito, ei kansallisuus sinänsä.

Eerik Pommerilaisen ja valtaneuvoston välisen riidan kannalta keskeistä on havainto, että kiista koski sitä, kuka slotslovenin saisi asettaa, ei tapaa, jolla linnojen asema oli yleisesti järjestetty. Sitä, muuttuiko linnojen asema suhteessa keskushallintoon, on tarkasteltava yksittäisten linnojen resursseista ja niiden haltijoiden asemasta säilyneiden tietojen avulla. Keskeisiä ovat tiedot linnojen haltijoiden hallinnollisesta alisteisuudesta kertovista titteleistä, heidän sosiaalisesta statuksestaan sekä sukulaisuus- ja palvelussuhteistaan.

Vuosien 1412-1448 lähdemateriaalista ilmenevän tittelikäytännön perusteella ei titteleistä tutkimusajalla voi suoraan päätellä sen kantajan hallinnollista alisteisuutta tai hänen valtuuksiaan hallinnossa. Erityisesti keskialasaksankieliset lähteet asettavat rajoituksia niissä käytetyn hallinnollisen terminologian tulkinnalle. Tutkimuksen perusteella keskialasaksankieliset hallinnolliset termit saattavat kirjeen lähettäjästä riippuen olla heijastumaa Saksalaisen ritarikunnan sisäisestä hallinnollisesta organisaatiosta tai olla suoria käännöksiä alkuperäisistä ruotsinkielisistä termeistä. Missään tapauksessa pelkällä "hövitsman"-tittelillä ei enää tutkimusajalla voi perustella sen kantajan pitäneen hallinnassaan ollutta aluetta tai linnaa läänityksenä, vaan hallinnollinen alisteisuus on todennettava muun lähdemateriaalin avulla. Sen sijaan hövitsman tittelillä näyttää olleen yhteys slotslovenin pitäjään, linnasta vastuussa olleeseen henkilöön.

Yksittäisten linnojen hallinto läänityksissä ja kruununhallinnossa järjestettiin palvelussuhteitten avulla. Palvelussuhteet ja osallisuus linnojen hallintoon lisäsivät rälssin eri kerrosten mahdollisuuksia taloudellisen ja sosiaalisen aseman kohottamiseen. Palvelussuhteet johtivat sukulaisuussuhteisiin ja mahdollistivat laajahkojen yhteisten intressiryhmien synnyn. Palvelu linnoissa tai niiden alaisilla alueilla johti keski- ja alemman rälssin piirissä maaomaisuuden kerääntymiseen näille alueille. Tämä motivoi linnan hallintoon liittyvien intressien ylläpitoa. Intressien muotoutumisen kannalta keskeinen tekijä ei ollut sukulaisuus, vaan useimmiten taustalla oli palvelussuhde keskushallintoon, linnaan tai siitä vastuussa olleeseen henkilöön.

Suomen linnojen alaiset voutikunnat vakiintuivat hallinnollisiksi kokonaisuusiksi tutkimusajan kuluessa. Verotuksesta ja hallinnosta säilyneiden tietojen perusteella Suomen linnoista taloudellisilta ja sotilaallis-poliittisilta resursseiltaan merkittävimmät olivat Turun ja Viipurin linnat, joiden hallinnollinen alisteisuus poikkesi toisistaan. Turun linna oli lähes jatkuvasti suoraan keskushallinnon alainen, kun taas Viipurin linna oli aina läänitettyä. Turun ja Viipurin linnojen hallinnan järjestelyissä noudatetut ratkaisut olivat vakaita koko tutkimusajan. Järjestelyssä ei ole havaittavissa eroja riippumatta siitä, kuka keskushallintoa edusti. Sen sijaan muiden linnojen osalta hallinnolliset ratkaisut vaihtelivat keskushallinnon ja kulloisenkin tilanteen mukaan. Muiden linnojen osalta niiden hallinnosta saatavaan kuvaan vaikuttaa Kaarle Knuutinpojan 1441 Suomesta saama laaja alueellinen läänitys, joka jakoi alueen hallinnollisesti kahtia Turun ja Viipurin linnojen ympärille keskittyneisiin kokonaisuuksiin.

Tutkimuksen perusteella Suomen linnojen hallinnan järjestelyssä noudatetut ratkaisut poikkesivat toisistaan vuosina 1412-1448. Ratkaisujen syyt liittyivät linnojen erilaiseen sisäiseen painoarvoon ja niiden aseman asettamiin vaatimuksiin. Kronologisesti ratkaisuissa on havaittavissa siirtymä Eerik Pommerilaisen kauden vakaista hallinnollisista järjestelyistä valtaneuvoston, Kaarle Knuutinpojan ja Kristoffer Baijerilaisen kausien vaihteleviin ratkaisuihin. Siirtymä ei merkinnyt muutosta hallintoperiaatteissa sinänsä, sillä slotslovenin avulla asetetut valta- ja vastuusuhteet eivät välttämättä muuttuneet keskushallinnon edustajan vaihtuessa, eikä valtaneuvoston alaisten voutien asema ollut hallinnolliselta kannalta aikaisempaa vapaampi.

Tutkimuksen yhteydessä on lisäksi voitu korjata joidenkin yksittäisten asiakirjalähteitten ajoituksia ja selventää yksittäisten linnojen, kuten Raaseporin, Kastelholman ja Korsholman vaiheista saatavaa kuvaa.

SISÄLLYSLUETTELO

1. LINNOJEN JA KESKUSHALLINNON VÄLINEN SUHDE TUTKIMUSONGELMANA	1
1.1. Tausta, käsitteet	1
1.2. Tutkimusaiheen rajausta, tutkimuksen yleiskuva ja lähdetilanne	6
1.3. Kysymyksenasettelu	11
2. HALLINTO JA LINNOJEN ASEMA 1412-1448: AIKAISEMMAN TUTKIMUKSEN TEEMAT	14
2.1. Margareetan ja Eerik Pommerilaisen linnahallinto 1397-1434	14
2.2. Engelbrektin kapina ja valtaneuvoston asema 1434-1436	19
2.3. Kaarle Knuutinpojan asema 1438-1441 ja Kristoffer Baijerilaisen valtaannousu	25
2.4. Suomalaisien tutkijoiden käsitys vuosien 1434-1441 tapahtumista	37
2.5. Kristoffer Baijerilaisen hallinto ja linnojen asema 1441-1448	40
2.6. Yhteenveto	42
3. SUOMEN LINNAT JA VOUTIKUNNAT 1412-1448	44
3.1. Lähdemateriaali	44
3.2. Linnojen asemaa koskevat yleiset määräykset: Slotsloven	47
3.3. Suomen linnat ja voutikunnat 1412-1448	59
3.3.1. Turun linna ja voutikunta	59
3.3.1.1. Satakunnan (Kokemäenkartanon) voutikunta	66
3.3.2. Kastelholman linna ja voutikunta	71
3.3.3. Korsholman linna ja voutikunta	78
3.3.4. Hämeen linna ja voutikunta	83
3.3.5. Raaseporin linna ja voutikunta	88
3.3.6. Viipurin linna ja voutikunta	102
3.3.6.1. Itä-Uudenmaan (Porvoon) voutikunta	106
4. LINNOJEN JA VOUTIKUNTIEN SUHDE KESKUSHALLINTOON 1412-1448	110
4.1. Suomen linnojen ja niiden haltijoiden hallinnollinen alisteisuus 1412-1448	110
4.2. Linnojen ja voutikuntien resurssit	119
4.3. Linnojen ja voutikuntien haltijat	122
4.3.1. Ryhmittely	122
4.3.2. Tulkintatavat	124
4.3.2.1. Linnojen haltijoista käytetyt tittelit hallinnollisen aseman osoittajana	125
4.3.2.2. Sosiaalinen status: Ritarit ja asemiehet	128

4.3.2.3. Sukuintressit	130
4.3.2.4. Palvelussuhteet	134
4.4. Linnojen hallinnolliset vaiheet ja yksittäisten linnojen merkitys keskushallinnolle	137

---

5. YHTEENVETO	140
----------------------	------------

Lyhenteet

Lähdeluettelo

Liitteet:

- Liite 1: Suomen linnojen päämiehet ja voudit vuosina 1412-1448
- Liite 2: Suomen linnoista ja voutikunnista vuosina 1412-1448 vastuussa olleiden henkilöiden liikkeet heidän päällikkökausillaan

Tekijän huomautus 24.10.2007: Pdf-tiedosto on luotu 24.10.2007 alkuperäisten tekstitiedostojen pohjalta. Olen korjannut joitakin tekstiin tai vuosilukuihin liittyviä lyöntivirheitä, mutta en joidenkin sittemmin uudelleen ajoitettujen asiakirjojen ajoitusta. Pdf-tiedostoa varten suurin osa tavutuksesta on poistettu alkuperäiseen tekstinkäsittelyohjelmaan liittyvien teknisten syiden vuoksi. Sivunumerot vastaavat alkuperäisen pro gradun sivunumeroita, mutta yksittäisten kappaleiden ja muutamien lukujen alun välillä saattaa olla yhden sivun liukumia.

"Ää ho som noget slot tha fik,
slotloffwen jo sa til gik".

Söderköping 1436,
Kaarlenkronikka 3428-29

1. LINNOJEN JA KESKUSHALLINNON VÄLINEN SUHDE TUTKIMUSONGELMANA

1.1. Tausta, käsitteet

Suomen linnojen ja keskushallinnon välistä suhdetta keskiajalla on tutkittu vähän. Taustalla ovat tutkimusperinteet. Keskiajan hallintoa koskevan tutkimuksen mielenkiinto on yleisimmin kohdistunut paikallishallinnon sisäiseen problematiikkaan; hallinnollisten ja verotuksellisten järjestelyiden muotoutumiseen paikallistasolla. Kuitenkin linnojen ja voutikuntien hallinnasta tehdyillä johtopäätöksillä on jatkuvasti perusteltu erilaisia poliittisia ja taloudellisia tapahtumaketjuja pohtimatta, millaiset linnojen haltijoiden valta- ja vastuusuhteet kulloinkin olivat keskushallintoon.

Keskiajalla valtion tai alueen ykseys miellettiin lähes poikkeuksetta vain sen personifikoitun edustajan avulla. Valtakunta personifikoitui hallitsijassa, joka juridisesti edusti sen asukkaita. Mikäli hallitsija oli kuollut, hänen persoonansa edusti lain tai perinnäistapojen määräämä henkilö tai ryhmä. Valtion julkisoikeudellinen valta oli hallitsijan persoonan tai sen edustajan henkilökohtaista asioiden puuttumista, hallinto se keino, jolla julkisoikeudellista valtaa toteutettiin. Valtakunta (regnum) oli alue, johon hallitsijan valta ulottui. Valtakunta-termin ensisijainen merkitys oli vallan sisällössä, ei sen alueellisessa ulottuvuudessa, eikä käsitettä sen nykyisessä, poliittisesti järjestäytyneen valtion alueen merkityksessä tunnettu.¹

Keskiaikainen Ruotsin valtakunta (rike) personifikoitui kuninkaassa, jonka oikeudet ja velvollisuudet määritteli maanlain kuninkaankaari.² Kuninkaan tuli hallita linnoja ja maakuntia, kruunun omaisuutta ja kuninkaan saatavia.³

¹Valtiokäsityksestä Suvanto, Seppo, Ruotsin valtaneuvosto ja Suomi vuosina 1434-41. Societas Scientiarum Fennica. Vuosikirja LVI B N:o 4, 1978, s. 1; Queller, Donald E., Representative institutions and Law. Medieval Diplomacy and Fourth Crusade. Variorum Reprints. London 1980, s. 374; Lindkvist, Thomas, Plundring, Skatter och den feodala statens framväxt. Organisatoriska tendenser i Sverige under övergången från vikingatid till tidig medeltid. Opuscula Historica Upsaliensia 1. Uppsala 1988, 2. tryckningen 1990, s. 4.

²Ruotsissa kodifioitiin keskiajalla kaksi koko valtakuntaa koskevaa maanlakia. Maunu Eerikinpojan maanlaki valmistui vuosien 1347-1352 välillä, kuningas Kristofferin maanlaki vahvistettiin 2.5.1442. Keskiajalla käytettiin Maunu Eerikinpojan maanlakia, kuningas Kristofferin laki yleisty vasta 1540-luvulla ja syrjäytti Maunu Eerikinpojan lain lopullisesti vuonna 1608. Kuningas Kristofferin maanlaki 1442. Muinaisruotsista suomentanut Martti Ulkuniemi. Vaasa 1978, s. 15-18.

³"...han (kuningas) agher styra ok radhe borghum ok landum ok vpsala ödhum, kronunna goz ok allum kunungxlikum ingeldum...". Konung Magnus Erikssons landslag [MEL]. Samling af Sweriges Gamla Lagar. 10. Bandet. Utg. af D.C.J.Schlyter. Lund 1862. Kunungx

Hän ei saanut vähentää kruunun tuloja tai asettaa uusia veroja lukuunottamatta lain sallimia tilanteita. Kuninkaan velvollisuus oli puolustaa linnoja, maakuntia ja rahvasta ulkoisilta ja sisäisiltä vihollisilta.⁴ Käytännössä kuninkaan tärkein tehtävä oli valtakunnan hallinnon järjestäminen. Verotus, kruunun omaisuus ja kuninkaan saatavien käyttö oli hoidettava niin, että kuningas kykeni ylläpitämään oikeutensa ja huolehtimaan velvollisuuksistaan.

Alunperin kuninkaan persoonaan liittyvä valta oli kiinteästi sidoksissa tuomiovaltaan. Valittu kuningas kiersi valtakunnassaan jakamassa tuomioita. Tehtävänsä vastineeksi hän nautti kestitysveroa paikan päällä. Käytäntö vaihteli alueittain. Maunu Eerikinpojan maanlakiin kodifioitu Ruotsin valtakunta muotoutui 1200-luvun toisella puoliskolla, jolloin keskitetty hallinto, ratsupalveluun perustuneet ritariarmeijat ja näiden tukikohdiksi vaatimat kastellityypiset linnat syntyivät. Birger Jaarli ja hänen poikansa kuninkaat Valdemar ja Maunu Ladonlukko hankkivat hallintaansa maan eri alueiden resurssit ja asettivat ne tukemaan keskusjohdon voimalle välttämättömiä linnoja. Aiempien kuninkaankartanoiden sijaan hallinnollisiksi keskuksiksi tulivat linnat ja niiden ylläpidolle välttämättömät tukialueet, voutikunnat. Muutos ei merkinnyt muutosta hallintoperiaatteissa, sillä jo edeltäneellä kaudella kuninkaat olivat hoitaneet resurssiensa hallinnan voutien ja uskottujen suurmiesten avulla. Olennaista on, että asevoimaan kiinteästi yhteydessä ollut linna merkitsi uutta valtakunnan sisäistä alueellista mahtitekijää; välinettä, joka antoi sen haltijalle huomattavasti entistä paremmat mahdollisuudet toteuttaa vaatimuksiaan.⁵ Järjestelmä korosti linnasta vastuussa olleen henkilön asemaa ja tapaa, jolla hänen suhteensa keskushallintoon oli järjestetty.

Hallintotyypit ja aikalaisterminologia

Ruotsin valtakunnassa voidaan 1300-luvulta alkaen erottaa kaksi perusteiltään erilaista hallintotyyppiä; läänittäminen ja suora kruununhallinto.⁶ Molemmat perustuivat kuninkaan persoonaan liittyvän vallan delegoimiseen. Säilyttääkseen kontrollin linnoista ja maakunnista kuninkaat keskittivät 1200-luvun lopulta alkaen linnojen ja voutikuntien hallinnon tili- ja selvitysvelvollisille voudeille. Voudit olivat vastuussa haltuunsa uskottujen linnojen ja voutikuntien hallinnosta; verotuksesta sekä linnan ja kruunun omaisuuden ylläpidosta. Voutien hallinnollinen asema perustui kuninkaan kanssa tehtyyn sopimukseen, joka määritteli heidän valtuutensa, oikeutensa ja velvollisuutensa. Vouti sai palkkseen sovituksen osuuden voutikuntansa tuotosta, toisinaan pienehkön läänityksen voutikunnassa tai sen ulkopuolella. Heidän asemansa vaihteli riippuen valtuuksista, jotka kuningas oli heille antanut.⁷

Balken [KBa] II, s. 6, huomaa nootit 50 ja 51. Kuninkaan saatavia olivat esimerkiksi sakko-osuudet.

⁴MEL, KBa III, s. 6-7 ja V, s. 8-19.

⁵Lindkvist 1990, s. 5; Fritz, Birgitta, Hus, Land och län. Förvaltningen i Sverige 1250-1434, 1-2. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in History 16. Stockholm 1972. Osa 1, s. 82-83, 77-78; Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt Ruotsin hallitsijoista sekä suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa yleisesti suomenkielisillä nimillä tunnetuista Suomen linnojen haltijoista suomenkielisiä nimiä (esim. Klaus Lydekason=Klaus Lydekenpoika). Ruotsin puolen linnojen haltijoista ja tutkimuskirjallisuudessa harvoin mainituista henkilöistä olen käyttänyt sekaannusten välttämiseksi ruotsinkielistä nimimuotoa.

⁶Fritz 1972:1, s. 70.

⁷Fritz 1972:1, s. 151-152.

Voutihallinnon suora alisteisuus takasi keskushallinnon kontrollin, mutta lisäsi paikallishallinnon ongelmia. Pohjoismaissa hallinnon keskittäminen oli vaikeaa. Pitkät välimatkat haittasivat yhteyksiä ja hankaloittivat hallintoa. Välimatkojen vuoksi paikallishallinnon edustajalla tuli olla riittävät valtuudet voidakseen toimia erilaisissa tilanteissa. Suuret valtuudet houkuttelivat väärinkäytöksiin. Hallinnon valvominen oli vaikeaa, samoin verotuksen ja muiden tulojen keskittäminen linnoista eteenpäin. Koska vain pieni osa veroista, sakoista ja tulleista maksettiin selvänä rahana tuottoa oli vaikea kanavoida voutikuntien ulkopuolelle.

Voutihallinnon ongelmat saattoi välttää tuloja tai alueita läänittämällä. Tuloläänityksinä annettiin kruunulle kuuluvia tulleja tai tuottoja. Alueellinen läänitys saattoi olla voutikunta linnoineen, kihlakunta tai pitäjä. Motiivinsa perusteella läänitykset voidaan jakaa kolmeen erilaiseen tyyppiin: ruhtinas-, pantti- ja palvelusläänityksiin. Ruhtinasläänit, jollaisiksi voidaan lukea myös kuningattarille tai kuninkaan tyttärille annetut huomenlahja- tai kartanoläänit, perustuivat käsitykseen kuninkaan omaisten oikeudesta elatukseen. Panttaamalla omaisuuttaan kruunu sai nopeasti käyttöönsä rahasummia, jotka eivät tavallisen verotuksen luonteen vuoksi olleet mahdollisia. Pantti satoi lääninhaltijan läänittäjään ja oli osa takuista, ettei läänitystä käytettäisi läänittäjää vastaan. Palvelusläänin vastine oli hallinnollinen tai sotilaallinen palvelu, jonka kruunu läänityksellä osti sen haltijalta. Läänitystyyppit esiintyvät harvoin täysin puhtaina. Koska läänitysten motiivina ollut poliittinen, taloudellinen tai hallinnollinen tilanne vaihteli, saattoi läänityksellä olla samanaikaisesti useita perusteita. Käytännössä läänitystyyppit, etenkin pantti- ja palvelusläänitykset sekoittuivat keskenään. Keskiajan lopulla läänitysten velvoitteet kasvoivat, eikä kruunu tyytynyt enää pelkkään palveluun tai panttiin läänityksen vastineena.⁸

Läänittäessään linnan ja voutikunnan kuningas luovutti alueen hallinnon ja tuomiovallan lääninhaltijalle. Sopimus vahvistettiin läänityskirjeellä. Läänityskirjeen ehdoista riippuen lääninherra sai läänistään kruunulle lankeavan tuoton, verot ja sakko-osuudet, mutta oli velvollinen hoitamaan kruunun tehtävät alueellaan. Lääninhaltija vastasi läänityksensä hallinnosta ja sotilaallisesta voimasta. Hän ei ollut läänistään kuninkaalle tili- tai selvitysvelvollinen, eli ei ollut velvollinen esittämään laskelmia läänityksensä tuotosta tai sen käytöstä. Lääninherralla ei ollut oikeutta vähentää läänitetyn alueen veroja tai veronalaista maata, eikä hän voinut säätää uusia veroja tai lakeja. Läänitykset eivät olleet perinnöllisiä. Kuningas saattoi peruuttaa läänityksen läänityskirjeessä mainituin ehdoin. Lääninhaltijan hallinnollinen asema oli vapaa, mutta hänelle läänitetty voutikunnat olivat osin yhä kuninkaan alaisia. Kruunulle kuuluvat valtakunnalliset apuverot kerättiin myös läänitettyiltä alueilta.⁹

Linnojen hallinnollinen asema heijastui niiden haltijoista käytetyissä titteleissä. Kruununhallinnossa olleen linnan haltijan titteli oli useimmiten "fogde", vouti. Alunperin kriisiaikoina sotajoukkojen päälliköstä käytetty titteli

⁸Fritz 1972:1, s. 70-71; Rosén, Jerker, Län. Kulturhistoriskt Lexikon för Nordisk Medeltid I-XXII [KLNLM]. Helsingfors 1956-1978. Band IV, p. 106. Hyvä esimerkki läänitysten kasvaneista velvoitteista on unioniajan lopulla yleistynyt maksulääni. Maksuläänin haltija maksoi kruunulle vuosittain sovitun summan korvauksena läänityksensä tuloista, mutta ei ollut läänistään tili- tai selvitysvelvollinen. Maksulääni oli palvelusläänin kaltainen läänitys, jonka velvoitteisiin oli lisätty rahallinen korvaus.

⁹Fritz 1972:1, s. 71, 105-110; Birgitta Fritz on (1972:1, s. 61, 71) käyttänyt termiä "fögderi", voutikunta, merkitsemään vuosien 1250-1434 hallinnollisia alueita riippumatta siitä, olivatko ne kruununhallinnossa vai läänitettyjä tai oliko niiden keskuksena linna vai ei. Termi "län", lääni, oli pitkään sidoksissa läänitykseen, jotka saattoivat sisältää useita voutikuntia. 1300-luvun lopulla "län" alkoi merkitä aluetta sinänsä. Vasta 1400-luvulla se ymmärrettiin linnan ja sen voutikunnan muodostamaksi hallinnolliseksi kokonaisuudeksi. Tässä tutkimuksessa on epäselvyyksien välttämiseksi sekä linnan alaisista että linnattomista kruununhallinnossa olleista tai läänitetystä hallinnollisista alueista käytetty sanaa "voutikunta". Sana "läänitys" merkitsee läänitystä. "Lääni" sanaa on käytetty vain käännöksenä yksittäisessä lähtessä käytetystä "län"-sanasta. Se, merkitsikö lääni läänitystä vai kruununhallinnossa ollutta voutikuntaa ilmenee asiayhteydestä.

"hövitsman", päämies, yhdistettiin 1300-luvun kuluessa lääninherroihin, jotka olivat läänitystensä sotilaallisia päälliköitä. Myöhäiskeskiajalla, lähinnä 1400-luvulta alkaen "hövitsman" merkitsi läänityksen haltijaa, "fogde" kuninkaan tai lääninherran alaista voutia, joka vastasi voutikunnan hallinnosta. Poikkeuksia oli, sillä jos voudilla oli valta käyttää linnan sotilaallista voimaa, saatettiin myös kruunun alaisesta voudista käyttää titteliä "hövitsman".¹⁰

Voudintehtävää tai läänitystä vastaan annetuissa vastakirjeissä linnojen hallinnollinen alisteisuus määriteltiin keskialasaksasta lainatulla käsitteellä slotsloven. Vaikka itse termin käyttö yleistyi vasta 1400-luvun alussa, on käytäntö linnaa vastaan annetusta sitoumuksesta ollut voimassa jo aiemmin. Slotsloven tarkoitti niitä lupauksia (loven=lupaus, slotsloven oik. "linnalupaus") ja velvoitteita, jotka linnan saaja sitoutui tekemään linnan antajalle päällikkyyttään vastaan. Termin yleinen merkitys oli laajempi ja liittyi linnojen hallintaan. Linna tuli palauttaa sille, jolle sen slotsloven asetettiin. Linnan slotslovenia pitänyt henkilö tai ryhmä oli vastuussa linnasta sille, jolle linnan slotsloven oli asetettu. Se, jolla oli valtakunnan linnojen slotsloven, hallitsi linnoja ja valtakuntaa.¹¹

Linnojen ja voutikuntien yleinen asema ja sen tausta

Ruotsin 1300-luvun loppupuolelle ja 1400-luvulle oli tunnusomaista kruunun ja suurrälssin intressien välinen ristiriita. Taustalla olivat rälssin taloudelliset ongelmat. Rälssin asema perustui ratsupalveluun; varustamalla ratsumiehen vuosittaiseen asekatselemukseen rälssimies vapautti maansa kruunun verosta.¹² Ratsupalvelu oli kallista ja vain riittävät tulot takasivat, että rälssimiehen rälssioikeudet säilyivät. Saavutetun yhteiskunnallisen aseman ylläpito vaati vakaata taloutta. Ruotsalaisen maallisen rälssin taloudellinen perusta oli keskiajalla maan, maapohjan tai nautintaoikeuden omistus. Verovapaan rälssimaan lisäksi rälssimiesten haltuun kasautui veronalaista maata ja osuuksia kylien yhteismaista, kalavesistä ja myllykoskista. Kun maanomistuksen tuotto epidemioiden ja 1300-luvun lopun agraarikriisin vuoksi laski, oli Euroopan aatelisto jatkuvissa taloudellisissa vaikeuksissa 1330-luvulta 1470-luvulle. Ruotsissa taloudellisen kriisin päävaihe oli 1400-luvun ensimmäisellä puoliskolla, jolloin maan hinta ja vuokratuotto oli alimmillaan.¹³

¹⁰Fritz 1972:1, s. 156-159.

¹¹Rosén, Jerker, Slotsloven. KLNVI XVI, p. 224-225; Christensen, Aksel, E., Kalmarunionen og nordisk politik 1319-1439. Copenhagen 1980, s. 182.

¹²Rosén, Jerker, Frälse. KLNVI IV, p. 691. Alunperin 'frälse', rälssi, merkitsi vapautta orjuuden vastakohtana, keskiajalla vapautta veroista tai tietyistä sakoista. 'Frälse' merkitsi myös tällaisia vapauksia nauttivia yhteiskuntaryhmiä, hengellistä rälssiä eli kirkkoa ja maallista rälssiä, keskiajan aatelia. Maallinen rälssi muotoutui Ruotsissa 1280-luvun alussa. Varhaisimmat maalliset rälssit olivat henkilökohtaisia ja koskivat kaikkea rälssimiehen omistamaa maata. Vasta 1300-luvun alussa rälssi muuttui perinnölliseksi. Kun rälssimiesten ja heidän hallussaan olleen verovapaan maan määrä kasvoi, kruunun verotulot pienenevät. Tilanteen korjaamiseksi rälssioikeus sidottiin 1300-luvun puolivälissä kuninkaan antamaan rälssikirjeeseen, jossa määriteltiin verovapaan maan laajuus. Hierarkkisesti maallinen rälssi jakautui ylempään ja alempaan kerrokseen: ritareihin (lat. milites, r. riddare) ja asemiehiin (lat. armigeri, r. sven a vapn, knaper) Rosén, Frälse, KLNVI 4, p. 670, 687, 690; Contamine, Philippe, War in the Middle Ages. Oxford 1984, s. 68; Sana aateli, 'adel', ja ylimystön vetoaminen perittyyn aateluteen privilegioidensa perusteena yleistyi pohjoismaissa vasta 1500-luvulla, eikä termin käyttö tarkoittamaan keskiajan maallista rälssiä ole perusteltua. Benedictow, Ole J., Norge. Den nordiske Adel i Senmiddelalderen. Struktur, funktioner og internordiske relationer. Rapport til det Nordiske Historikermøde i København 1971, 9-12 August. Nordiska historikermöten 15. Köpenhamn 1971, s. 9.

¹³Euroopan aatelin tilanteesta esim. Sablonier, Roger, Zur wirtschaftlichen Situation des Adels im Spätmittelalter. Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Veröffentlichungen des Instituts für mittelalterliche Realienkunde Österreichs 5. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch historische Klasse. Sitzungsberichte, 400. Band. Wien 1982, s. 13-14, 33-34; Dahlbäck, Göran, Schweden und Finnland 1350-1650. Handbuch der Europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Hrsg. von Fischer-van Houste-Kellenbenz-Mieck-Vittinghof. Band 3. Stuttgart 1986, s. 418; Abel, W., Agrarkrise. Lexicon des Mittelalters (LM) 1-. Artemis Verlag, München und Zürich 1980-. Band 1, p. 218-220.

Keskeisellä sijalla kruunun ja suurrälssin kiistassa olivat kruunun linnat. Maan alhaisen tuoton vuoksi rälssi etsi 1300-luvun lopulta lähtien keinoja taloudellisen tilansa kohentamiseksi. Erityisen haluttuja olivat läänitykset ja voutintehtävät. Koska suuri alueellinen läänitys vaati haltijaltaan vakaan taloudellisen pohjan, läänitykset annettiin yleensä vauraille suurylimyksille. Vouteina toimi kruunusta tai päämiehestään riippuvaisempi pienrälssi. *Linna merkitsi poliittista, sotilaallista ja taloudellista valtaa, joten kruunu yritti läänittää mahdollisimman harvoja linnoja ja pitää tärkeimmät omien voutiensä alaisina. Koska valta maassa perustui linnojen hallintaan, oli tärkeää, kenellä oli oikeus päättää linnojen läänittämisestä ja voutien nimittämisestä.*

Maanlain mukaan oikeus oli kuninkaalla. Ruotsi oli kuitenkin vaalivaltakunta ja 1300-luvulla muotoutui käsitys, jonka mukaan myös kuninkaan neuvoskunta edusti valtakuntaa. Näin oli etenkin silloin, jos kuningas oli kuollut, estynyt tai alaikäinen. Neuvoston asema perustui maanlain kuninkaankaareen, jonka mukaan kuninkaan tuli nimetä valituksi tultuaan itselleen neuvosto. Neuvoston tuli olla kuninkaan tukena, antaa neuvoja ja valvoa valtakunnan lain noudattamista. Sen jäseniä olivat arkkipiispa, kuninkaan hyväksi katsoma määrä muita piispoja ja kirkonmiehiä sekä kaksitoista ritaria tai ase miestä. Neuvostossa ei saanut olla ulkomaisia miehiä, eikä valtakunnan linnoja tai kruunun omaisuutta saanut antaa ulkomaalaisten hoitoon.¹⁴

Maunu Eerikinpojan maanlain määräys kuninkaan neuvostosta kodifioi aiemmin vallinneen käytännön. Alunperin neuvosto oli nimenomaan kuninkaan neuvosto ja sen jäsenet kuninkaan neuvoksia (consiliarus regis). Jo Maunu Eerikinpojan holhoojahallinnon aikana neuvoksista käytettiin nimitystä valtakunnan neuvokset (consiliarus regni). Vaikka termi kuninkaan neuvosto (kunungx radhe) kirjattiin Maunu Eerikinpojan maanlakiin, käsitettiin neuvoston 1300-luvun loppupuolella edustavan valtakuntaa ja sen neuvokset valtakunnan neuvoksiksi. Neuvoston nimeksi vakiintui valta(kunnan)neuvosto, "riksens råd".¹⁵

Säilyttääkseen kontrollin hallinnosta kuninkaat antoivat linnat mielellään omasta suosiostaan riippuvaisille hovimiehille tai palvelukseensa asettuneille ulkomaalaisille ja asettivat slotslovenin itselleen tai sukulaisilleen. Tämä oli vastoin maanlain kuninkaanvalan kaavan neljättä pykälää, jonka mukaan kuninkaan tuli hallita kotimaisten, ei ulkomaisten miesten avulla. Asettamalla slotslovenin sukulaisilleen hallitsijat saattoivat kiertää vaalikuninkuutta ja vahvistaa ennen kuolemaansa sukunsa mahtia valtakunnassa.¹⁶ Suurrälssi vaati, ettei kuningas saanut päättää läänityksistä ja voudeista yksin, vaan hänen tuli noudattaa suurylimyksistä koostuvan valtaneuvoston ohjeita. Ensimmäisen kerran vaatimus ilmaistiin Albrekt Mecklenburgilaisen vuonna 1371 antamassa hallitsijanvakuutuksessa, jonka mukaan kuninkaan oli noudatettava valtaneuvoston neuvoa, luovutettava linnat ja voutikunnat neuvostolle ja annettava sen päättää voutien asettamisesta.¹⁷

¹⁴MEL, KBa IX, s. 19, "...kununger...agher...radh sit vaelia, först aerkebiskop, ok sua lydhbiskopa sua margha af dhem honum fallit aer af dhem sum i hans rike boa, ok adhra klaerka sum honum aeru nytte. 1. Tolf agha i kunungx radhe vara af riddarum ok suenum ok ei flere..."; MEL, KBa V:4, s. 9-10, "...ok ei ma vtlaenzkar man i radh hans takas, ei husum aellae landum radha, ok ei vpsala ödhum aellae sua gamul kronunna goz..."; Suvanto 1978, s. 1.

¹⁵Gillingstam, Hans, Rigsråd, Sverige. KLN M XIV, p. 230-233; Suvanto 1978, s. 1; MEL, KBa IX:1, s. 19.

¹⁶MEL, KBa V:4, s. 9-10, "...han (kuninkaan) rike sino suerike skal styra ok radha medh inlaenzskum mannum ok ei vtlaenscum...".

¹⁷Gillingstam, Riksråd, KLN M 14, p. 231.

Kruunun ja suurylimysten riita vallankäytöstä alkoi kuningas Maunu Eerikinpojan aikana 1350-luvulla. Vuonna 1364 suurrälssi kutsui maahan Mecklenburgin herttuan Albrekt nuoremman, joka valittiin kuninkaaksi suurylimysten ja Hansan tuella. Kun valtaosaa linnoista ja voutikunnista hallinnut Bo Joninpoika (Grip) kuoli vuonna 1386, suurrälssistä riippuvaiseksi jäänyt Albrekt Mecklenburgilainen yritti vahvistaa asemaansa. Suurylimykset liittoutuivat Tanskan ja Norjan kuningattaren Margareetan kanssa ja voittivat Albrektin Falköpingin taistelussa vuonna 1389. Margareetan sisarenpoika Eerik Pommerilainen valittiin Tanskan, Norjan ja Ruotsin kuninkaaksi Kalmarissa vuonna 1397.

Kuningatar Margareetan kuoltua vuonna 1412 Eerik Pommerilainen asettui Hansaa vastaan ja tuki alankomaalaisten ja englantilaisten kauppaa Itämerellä. Seurauksena olivat toistuvat sodat ja Hansan kauppasaarto vuonna 1427. Sotien kiristämä verotus, kaupan vaikeudet ja maatalouden kriisi purkautuivat levottomuudeksi 1430-luvun alussa. Ruotsissa puhkesi vuonna 1434 avoin kapina, jonka johtoon asettui kuninkaan hallintoon ja omaan asemaansa tyytymätön rälssi. Syksyllä 1436 suurylimystö sanoutui irti Eerik Pommerilaisesta, joka erotettiin virallisesti vuonna 1439. Kesällä 1441 Ruotsin kuninkaaksi valittiin Kristoffer Baijerilainen. Kristofferin kuoltua 1448 kuninkaaksi nousi Kaarle Knuutinpoika (Bonde). Vahvimmillaan valtaneuvoston asema oli vuosina 1436-41, jolloin Ruotsissa ei ollut todellista kuningasta ja neuvosto päätti valtakunnan hallinnosta. Myös Kristoffer Baijerilaisen hallituskaudella neuvoston asema oli merkittävä.

Koska rälssin taloudelliset vaikeudet olivat Ruotsissa suurimmillaan juuri 1400-luvun alussa, muodostui kysymys valtaneuvoston asemasta ja sen linnoja koskevasta vallasta keskeiseksi 1430-luvun tapahtumissa.

1.2. Tutkimusaiheen rajaus, tutkimuksen yleiskuva ja lähdetilanne

Tässä tutkimuksessa tarkastelen Suomen linnojen hallinnollista suhdetta keskushallintoon Eerik Pommerilaisen valtaannoususta Kaarle Knuutinpojan ensimmäiseen kuninkuuteen 1412-1448. Aikakausi on osa niinsanottua vanhempaa unioniaikaa 1397-1457. Aiheen rajaus perustuu tutkimustilanteeseen sekä lähdemateriaalin säilyvyyteen ja saatavuuteen.

Aikaisemman tutkimuksen yleiskuva

Tutkimuskirjallisuudessa vanhempaa unioniaikaa on tavallisesti tarkasteltu *poliittishistoriallisesta näkökulmasta*. Taustalla ovat keskiajan kronikoiden tendenssit. Vanhempaa unioniaikaa kuvaava Kaarlenkronikka on kirjoitettu eri aikoina 1400-luvun keskivaiheilla Kaarle Knuutinpojan toimeksiannosta. Osa kronikasta on peräisin 1430- ja

1440-luvuilta. Kronikka tuki Kaarle Knuutinpojan tavoitteita ja korostaa hänen pyrkimystään Ruotsin kansalliseen kuninkuuteen oikeutettuna vastakohtana vierasperäiselle unionille.¹⁸

Kaarkenkronikan ja myöhempää unioniaikaa kuvaavan Stureinkronikan vaikutuksesta unioniajan tapahtumia tulkittiin kansallisesti jo 1600-luvulla, jolloin ruotsalaiset ja tanskalaiset oppineet kiistelivät maanmiestensä asemasta unionissa. Kansallinen painotus säilyi 1700-luvulla erityisesti Ruotsissa, jossa unionin historialla perusteltiin ajankohtaista poliittista kansallismielisyyttä.¹⁹ Kiihkokansallinen näkökulma väistyi vasta 1800-luvun alkupuolella skandinavismien ja liberalismien vaikutuksesta. Samalla lähdejulkaisut laajensivat tutkijoiden käytettävissä olevaa materiaalia. Unioniaika käsitettiin toisaalta kuninkaan ja aristokratian, toisaalta sosiaalisten vastakohtien kamppailuna, jonka ryhmittymiä perusteltiin kansallisin ja unionimielisin intressein.²⁰ Ruotsissa erityisesti Erik Gustaf Geijerin näkemys Engelbrekt Engelbrektinpojasta demokratian esitaistelijana vaikutti unioniajan kuvaan ja tutkimukseen.²¹ Vuosisadan puolivälin jälkeen yleistyivät laajat unioniajan yleisesitykset, joista merkittävin oli ruotsalaisen Carl Gustaf Styffen teos "Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver".²² 1800-luvun lopulla tanskalainen Kristian Erslev palasi tiukempaan kansallispoliittiseen näkökulmaan. Erslevin mielestä kuningatar Margareetan päämääränä oli Tanskan kuninkaanvallan vahvistaminen eikä skandinavistisen yhteispohjoismaisen valtion luominen. Hän korosti ruotsalaisen kansannousun merkitystä unioniajan historiassa, mikä tuki aiempaa Ruotsissa vallinnutta kansallista näkemystä Engelbrektin kapinan luonteesta.²³

Weibullilaisen koulukunnan vaikutuksesta unioniajan tutkimus keskittyi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä yksittäisten asiakirjojen lähdekritiikkiin ja hylkäsi kronikkalähteet. Vanhemman unioniajan osalta erityisen mielenkiinnon kohteiksi nousivat vuoden 1397 kruunajaiskirje ja unionisopimus sekä Engelbrektin kapinan problematiikka.²⁴ Kansalliset painotteet laantuivat, mutta eivät hävinneet. Ristiriidat käsitettiin ruotsalaisten unioni- ja kansallismielisten ylimyspiirien kamppailuksi, jossa unionimieliset tukeutuivat Eerik Pommerilaiseen ja kansallismieliset Kaarle Knuutinpoikaan.²⁵

¹⁸Svenska medeltidens Rim-kronikor II. Nya eller Karls-Kronikan [KK]. Början af unions-striderna samt Karl Knutssons regering 1389-1452. Efter en original-handskrift utgifven af G.E. Klemming. Samlingar utgifna af Svenska fornskrift-sällskapet 13:2. Stockholm 1866; Bring, S.E., Källor och litteraturförteckning. Sveriges historia till våra dagar 15. delen. Utg. av Emil Hildebrand och Ludwig Stavenow. Stockholm 1945, s. 277-279; Norborg, Lars-Arne, Källor till Sveriges historia. 2. uppl. Lund 1972, s. 106-109; Schück, Herman, Rikets brev och register. Arkivbildande, kansliväsen och tradition inom den medeltida svenska stadsmakten. Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet 4. Stockholm 1976, s. 255-266; Kaarkenkronikan kantoja heijastelee myös noin vuonna 1470 valmistunut Ericus Olain historiateos *Chronica regni Gothorum*, vrt. Bring, S.E. 1945, s. 165 ja Norborg 1965, s. 115-116.

¹⁹Lyhyt katsaus vanhempaan tutkimuskirjallisuuteen Lönnroth, Erik, Sverige och Kalmarunionen 1397-1457. Göteborg 1934, s. 5-6.

²⁰Lönnroth 1934, s. 6; Enemark, Poul, Kalmarin unionista Tukholman verilöylyyn. Pohjoismaiden unioniaika 1397-1521. Tietolipas 101. Suomen Historiallinen Seura, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Juva 1986, s. 212.

²¹Lönnroth (1934, s. 6) painottaa Geijerin osuutta ruotsalaisen unioniaikaa koskevan historian kirjoituksen näkökantojen muodostumiseen. Kyse on tällöin erityisesti Ruotsin valtiopäivien, ts. kansanedustuslaitoksen synnystä. Vrt. Carlsson, Gottfrid, Arboga möte 1435. Engelbrekt, Sturama, Gustav Vasa. Undersökningar och studier. Malmö 1962 (Julk. alunp. Historisk Tidskrift [HT] 1436), s. 40.

²²Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver samlade och utgifna af C.G. Styffe I-V [BSH]. Stockholm 1859-1884. Unioniaikaa käsittelevät osat II-V, vanhempaa unioniaikaa osa II (1864).

²³Lönnroth 1934, s. 7; Erslev, Kristian, Drottning Margarethe og Kalmarunionens Grundlaeggelse. Danmarks Historie under Dronning Margarethe og Erik af Pommern I. København 1882, sekä Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens opløsning. Danmarks Historie under Dronning Margarethe og Erik af Pommern II. København 1901.

²⁴Weibullilaisesta koulukunnasta esim. Tommila, Päiviö, Suomen historian kirjoitus. Tutkimuksen historia. Porvoo 1989, s. 188-189; Enemark 1986, s. 213-214 ja 23-27; Rosén, Jerker, Svensk historia I. Tiden före 1718. Stockholm 1962, s. 285-294; Bruun, Henry - Carlsson, Gottfrid - Steen, Sverre, De nordiske Unioner 1380-1523. Omstridda spörsmål i nordens historia I. Föreningarna nordens historiska publikationer II. København 1940, s. 40-49.

²⁵Enemark 1986, s. 213-214; Keskeisistä ruotsalaisista Engelbrektin kapinan ja sen jälkeisten tapahtumien tutkijoista mainittakoon Nils

Vanhemman unioniajan tutkimuksen käännekohtana on pidettävä ruotsalaisen Erik Lönnrothin vuonna 1934 julkaisemaa väitöskirjaa Ruotsista ja Kalmarin unionista vuosina 1397-1457. Lönnroth hylkäsi kansallispolittiset asetelmat ja tulkitse unionikauden kahden erilaisen valtio-oikeudellisen käsityksen kiistana. Unionikuninkaant noudattivat monarkistista käsitystä (*regimen regale*), joka perustui hallitsijan perintöoikeuteen ja suvereenisuuteen. Rälssin ryhmittymät nojautuivat aristokraattis-perustuslaillisen käsitykseen (*regimen politicum*), jonka mukaan valta oli kansalla, vaikka se luovutti sen tilapäisesti hallitsijalle vaalikuninkuutena. Regimen politicumissa kuninkaan persoonaan liittyvä edustuksellisuus ja valta ei ollut yhteydessä perintöoikeuteen. Rälssin regimen politicumin suuntainen ohjelma ilmeni pyrkimyksenä vaalikuninkuuden säilyttämiseen ja konstitutionalismiin; haluun saada kuningas noudattamaan maanlaissa ja myöhemmissä sopimuksissa määriteltyjä valtaneuvoston oikeuksia. Unionikuninkaiden noudattama regimen regale ilmeni pyrkimyksenä dynastiseen monarkiaan.²⁶

Uusin vanhempaa unioniaikaa käsitellyt pohjoismainen tutkimus (Poul Enemark, Jens A. Olesen, Aksel A. Christensen) pitää Lönnrothin valtio-oikeudellista asetelmaa olennaisena tulkittaessa vanhemman unioniajan poliittista kehitystä vuosina 1397-1448, mutta hänen voi myös katsoa vahvistaneen käsitystä unioniajasta kuninkaan ja aristokratian välisenä kamppailuna.²⁷ Vuodesta 1448 eteenpäin regimen regalen ja regimen politicumin vastakkainasettelu ilmentää vain osaa kokonaiskuvasta. Näiltä osin uusin tutkimus on korostanut rälssin maanomistus- ja sukuyhteyksiä vaikuttamina ohi poliittisten puoleryhmittymien. Samalla on siirrytty painottamaan talouden, suurrälssin ristiriitojen ja rälssin sisäisen kehityksen merkitystä vanhemman unioniajan kokonaiskuvassa.²⁸

Suomessa vanhemman unioniajan tutkimus on noudatellut ruotsalaisia ja tanskalaisia linjoja. Näkökulma on ollut pääosin poliittishistoriallinen ja kansallispainotteinen. Yleensä vanhemman unioniajan tapahtumia on käsitelty osana unioniaikaa, koko keskiajan yhteydessä. Tavallinen foorumi ovat olleet Suomen keskiajan historian yleisesitykset, joista vanhemman unioniajan osalta varhaisin on O.A. Forsströmin (Forsström-Hainari) Suomen keskiajan historia vuodelta 1898. Teos vaikutti 1900-luvun alun tutkijoihin, mm. Väinö Voionmaahan ja Jalmari Jaakkolaan.²⁹

Pelkästään vanhempaa unioniaikaa koskevaa monografiaa ei Suomessa ole tehty. Kattavin yleisesitys ovat yhä Jalmari Jaakkolan vuosina 1950 ja 1959 julkaisemat Suomen historia-sarjan Suomen myöhäiskeskiajan kaksi nidettä.³⁰ Jaakkola tarkasteli unioniriitoja kansallisten puoleryhmittymien kautta ja katsoi "suomalaisten johtomiesten", ennenkaikkea piispa Maunu II Tavastin ja Viipurin linnan päämiehen Krister Niilonpojan (Vaasa)

Ahnlund, Gottfried Carlsson, Kjell Kumlien, Erik Lönnroth sekä Sven Tunberg. Tärkeimmät tutkimukset on luetellut Rosén 1962, s. 292-293.

²⁶Lönnroth 1934, s. 17-29, erityisesti s. 61-62; Linton, Michael, *Regimen regale et regimen politicum*. KLN XIII, p. 707-711.

²⁷Enemark 1986, s. 216; Olesen, Jens E., Rigsråd, Kongemagt, Union. Studier over det danske rigsråd og den nordiske kongemagts politik 1434-1449. Skrifter udgivet af Jysk selskab for Historie: nr. 36. Aarhus 1980, s. XII; Christensen, Aksel E. 1980; Bring, S.E. 1945, s. 301.

²⁸Uusimman tutkimuksen osalta vrt. Enemark 1986, s. 216-217; Olesen 1980, s. XIII; Dahlbäck, Göran (Red.), *Svensk medeltid i historisk perspektiv*. Svensk medeltidsforskning i dag. En forskningsöversikt. Uppsala 1987, 2:a tryckningen 1988, s. 40-41.

²⁹Forsström [Forsström-Hainari], O.A., *Suomen keskiajan historia*. Kuvallinen Suomen historia vanhimmista ajoista nykyaikaan saakka. Toinen osa. Jyväskylä 1898, s. 290-294; Pirinen, Kauko, Jalmari Jaakkolan keskiajan kuva tämän hetken näkökulmasta. Historiallinen Aikakauskirja [HAik] 1985, s. 113; Tommila 1989, s. 144.

³⁰Jaakkola, Jalmari, *Suomen Myöhäiskeskiaika I-II*. Suomen historia V-VI. Porvoo 1950, 1959; Pirinen 1985, s. 117.

olleen Eerik Pommerilaisen unioniajatuksen keskeisiä tukijoita. Jaakkola tulkitsi monien 1400-luvun alun hallinnollisten uudistusten, kuten kihlakunta- ja hallintopitäjäjoen ja Turun maanoikeuden tähdänneen Suomen erityisasemaan, jonka tärkein poliittinen osatekijä olivat idänsuhteet. Jaakkolan tulkinta on nähtävä paljolti 1930- ja 1940-lukujen poliittisen tilanteen sekä hänen oman historiankäsityksensä heijastumana.³¹ Samoihin aikoihin vanhempaa unioniaikaa Suomen historian käsikirjassa käsitelleen Kauko Pirisen päätelmät olivat varovaisempia ja yleiskuva kokonaisvaltaisempi ja tiiviimpi. Perustulkinta oli kuitenkin Jaakkolan tavoin valtapoliittinen ja niveltynyt unioniaikaan kokonaisuutena. Myös Pirinen korosti Suomen erikoisasemaa muuhun valtakuntaan nähden.³² Heidän jälkeensä vanhempaa unioniaikaa käsitellyt Seppo Suvanto on Jaakkolan tavoin painottanut Suomen ja Ruotsin kansallisten ja geopoliittisten erojen merkitystä, mutta suhtautunut varovasti haluun nähdä keskiajan historia ja erityisesti unioniaika Suomen itsenäisyyden esimuotona.³³ Unioniriitojen suhteen Suvanto on noudatellut Lönnrothin kantaa kruunun ja suurrällsin valtio-oikeudellisten käsitysten eroista.³⁴ Hän kiistää kansalliset intressit eri ryhmittymien perustana, mutta ei halua kokonaan kieltää alueellisen yhtenäisyyden tunteen olleen 1430-luvun kapinoiden taustalla.³⁵

Tapahtumahistoriaan keskittyneen poliittishistoriallisen tutkimuksen ohella vanhempaa unioniaikaa on 1800-luvulta lähtien tarkasteltu näkökulmasta, jota voitaneen kutsua lähinnä *taloudellis-hallinnolliseksi*. Tarkastelutapa pohjautuu historialliseen maantieteeseen ja on keskittynyt hallinnollisen ja taloudellisen rakenteen muutoksiin pitkällä aikavälillä. Erityisenä mielenkiinnon kohteena on ollut kruunun finanssihallinnon (statsfinans) muotoutuminen; se, miten kruunu eri tilanteissa ratkaisi taloudellisten resurssiensa hyödyntämisen itselleen edullisimmalla tavalla. Tutkimusperinnettä ei voi pitää luonteeltaan tai metodiltaan yhtenäisenä, vaan suuntaus koostuu useista teemaa eri puolelta lähestyneistä tutkimuksista. Yhteistä on ollut keskittyminen linnojen ja keskushallinnon välisissä hallinnollisissa suhteissa noudatettuihin ratkaisuihin ja niiden vaikutukseen valtakunnan sisäiseen hallinnolliseen ja taloudelliseen jäsentymiseen.

Keskeisellä sijalla tutkimuksessa on ollut eriaikaisten todellisten hallintoalueiden selvittäminen, millä alalla klassikko on Carl Gustaf Styffen teos "Skandinavien under unionstiden".³⁶ Toisena pääteemana on ollut erilaisten hallintotyyppien tarkastelu. Ruotsissa pohti Carl Gustaf Malmberg jo vuonna 1850 keskiaikaisen Ruotsin hallintoalueita, virkamiehiä ja niiden suhdetta keskushallintoon. Suomessa J.W. Ruuth julkaisi vuonna 1912

³¹Jaakkola 1950, kirjoittajan alkusanat; Jaakkola 1959, kirjoittajan alkusanat; Tommila 1989, s. 187; Pirinen 1985, s. 117.

³²Pirinen, Kauko, Unionin aika. Suomen historian käsikirja 1. Toim. Arvi Korhonen. Porvoo 1949, s. 225-252, 238; Jaakkolan Suomen historian käsikirjaa kohtaan osoittamasta kritiikistä Tommila 1989, s. 202-203 ja 311. Jaakkola kritisoi Suomen historian käsikirjaa lähinnä periaatteelliselta tasolta.

³³Suvanto on sivunnut ajan problematiikkaa useissa artikkeleissaan, paikallishistorioissaan sekä vuonna 1985 julkaistussa Suomen historian keskiaikaa käsittelevässä yleisesityksessään. Tutkimuksellisen problematiikan kannalta Suvannon töistä tärkeimmät ovat tässä yhteydessä yleisesitys Keskiaika. Suomen historia 2. Espoo 1985, s. 131-153, sekä edellä viitattu artikkeli Ruotsin valtaneuvosto ja Suomi vuosina 1434-41 (1978); Vrt. Suvanto, Seppo, Medieval studies in Finland. A survey, Scandinavian Journal of History 1979, s. 293-294. Suvanto toteaa vuosia 1434-41 koskevan suomalaisen tutkimuksen vähyyden ja kaipaa tutkimusta Ruotsin ja Suomen rälssin eroista suhtautumisessa idänpolitiikkaan sekä kolmen raja-alueen, Länsi-Göötainmaan, Smälannin ja Suomen suhteesta keskushallintoon; Jaakkolan tendenssistä myös Pirinen 1985, s. 114 ja 118, sekä Tommila 1989, s. 187-188.

³⁴Suvanto 1978, s. 1-2.

³⁵Suvanto 1985, s. 140.

³⁶Teoksen ensimmäinen painos julkaistiin 1867, mutta Styffe täydensi sitä myöhemmin. Tutkimuksen kannalta olennainen on vuonna 1911 postuumina julkaistu kolmas painos. Styffe, C.G., Skandinavien under unionstiden med särskild afseende på Sverige och dess förvaltning åren 1319 till 1521. Ett bidrag till den historiska geografien. Tredje upplagan. Stockholm 1911.

artikkelin Suomen linnojen, erityisesti Turun ja Viipurin eriaikaisista läänitysehdoista. Samana vuonna Väinö Voionmaa käsitteli linnojen hallintotyyppistä teoksessaan "Suomalaisia keskiajan tutkimuksia".³⁷

Merkittävimmät taloudellis-hallinnollista näkökulmaa hyödyntäneet keskiajan hallinnon rakennetta koskevat tutkimukset ovat syntyneet vasta 1940-luvun jälkeisellä ajalla. Syynä tutkimuserinteen osittaiseen katkeamiseen oli tapahtumahistoriaan keskittyneen poliittishistoriallisen näkökulman korostuminen 1930-luvulla. Valtiomahdin, ts. hallitsijan tai valtaneuvoston persoonaan liittyneen vallan suhdetta valtakunnan taloudellisten resurssien hyödyntämiseen tarkasteli ensimmäisen kerran laajamittaisesti Erik Lönnroth tutkimuksessaan "Statsmakt och Statsfinans i det medeltida Sverige" (1940).³⁸ Myöhemmän unioniajan osalta merkittävä on Ingrid Hammarströmin teos "Finansförvaltning och varuhandel", jossa hän tutki valtiontaloutta Svante Sturen, Sten Sture nuoremman sekä Kustaa Vaasan kausilla. Teos on vaikuttanut koko keskiajan hallintoa koskevaan tutkimukseen.³⁹ Keskushallinnon ja linnojen suhdetta on pohtinut ruotsalainen Birgitta Fritz, joka väitöskirjassaan "Hus, land och län; Förvaltning i Sverige 1250-1434" (1972) yhdisti selvityksen historiallis-maantieteellisistä hallintoalueista ja yksittäisten linnojen vaiheista kysymykseen kruunun resurssien kontrollista ja käytöstä. Hän on sittemmin palannut teemaan joissakin artikkeleissaan. Fritz kiinnitti erityistä huomiota hallintoa koskevaan aikaistermilogiaan ja eri lähdetyyppien käyttöön hallinnollisten suhteiden osoittajana.⁴⁰ Tanskalaisista tutkijoista mainittakoon linnojen ja keskushallinnon välistä suhdetta vuosina 1439-1481 tutkinut Harry Christensen.⁴¹ *Suomen osalta vastaavia tutkimuksia ei ole tehty eikä Suomen linnojen asemaa ole Voionmaan tai Ruuthin jälkeen tarkasteltu linnojen ja keskushallinnon välisen suhteen, hallintotyyppien tai kruunun resurssien hyödyntämisen kannalta.*

Lähdetilanne

Kattavin tähän mennessä keskushallinnon ja linnojen suhteesta tehty tutkimus on Birgitta Fritzin työ, joka päättyy vuoteen 1434. Niitä periaatteita ja keinoja, joilla kruunun resurssien hallinta tämän jälkeisellä kaudella oli järjestetty, ei ole Ruotsissa tai Suomessa tutkittu. Tutkimusta on vaikeuttanut lähdetilanne. Valtaosaa Ruotsin 1430- ja 1440-lukujen lähteistä ei ole painettu. Säilynyt unioniajan alun hallintoa koskeva materiaali on hajanaista,

³⁷Malmberg, C.G., Om Centralisation, Embetsmän och Län i Sverige under Medeltiden. Om Byråkratien i Sverige. Stockholm 1850. Tidskrift för Litteratur 1851, utgifven af C.F. Bergstedt, Upsala; Ruuth, J.W., Finska medeltids slott - särskild Åbo och Viborgs - under olika förläningsvillkor. Översikt af Finska Vetenskaps-Societens Förhandlingar. Bd LIV, Afd. C, n:o 7. Helsingfors 1911-1912. Ruuth oli perehtynyt linnojen läänitysoloihin Turun ja Viipurin kaupunginhistorioidensa yhteydessä; Voionmaa, Väinö, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia. Veroja, laitoksia, virkamiehiä. Porvoo 1912.

³⁸Lönnroth, Erik, Statsmakt och statsfinans i det medeltida Sverige. Studier över skatteväsen och länsförvaltning. Göteborgs högskolas årskrift XLVI, 1940:3. Göteborg 1940.

³⁹Hammarström, Ingrid, Finansförvaltning och varuhandel 1504-1540. Studier i de yngre Sturarnas och Gustav Vasas statshushållning. Uppsala 1956.

⁴⁰Fritz 1972:1-2; Fritz, Birgitta, Det tidiga 1300-talets svenska statsfinanser. Forskningsläge och problem. HT 1981, s. 402-427; Fritz, Birgitta, Kronans fögderier och län under medeltiden. Bebyggelsehistorisk Tidskrift 1982:4; Fritz, Birgitta, Medeltidens borgar och hus i brev och andra skriftliga källor. Den medeltida borgen. Aspekter på aktuell borgforskning. Red. Jan Melander. Länsmuseum i Gävleborgs län. Gävle 1989; Tutkimuksen yleislinjojen osalta vrt. Fritz 1972:1, s. 70 ja Dahlbäck 1988, s. 41.

⁴¹Christensen, Harry, Len og magt i Danmark 1439-1481. Skrifter udgivet av Jysk selskab for historie 42. Aarhus 1983.

eikä anna selvää kuvaa linnojen ja voutikuntien hallinnasta. Birgitta Fritzin mukaan ongelmallisimpia ovat vuodet 1412-34, joilta säilynyt materiaali on puutteellista. Vuosien 1389-1412 tilanne on paremmin dokumentoitu.⁴²

Vaikka Fritz on sisällyttänyt tutkimukseensa myös Suomen, hän on tarkastellut lähdemateriaalia Ruotsin kannalta. Suomen lähdetilanne on päinvastainen. Linnojen ja voutikuntien hallinnon kannalta erityisen sekavia ovat vuodet 1389-1412, joilta lähteitä on vähän ja jolloin osa linnoista oli Bo Joninpojan perillisten, osa hänen testamenttinsa toimeenpanijoiden, osa kuningatar Margareetan ja osa mecklenburgilaisten palkkaamien kaappareiden hallussa. Vuodesta 1412 eteenpäin hallintoa koskeva lähdemateriaali on kattavampi ja hallinnolliset suhteet paremmin todettavissa. *Olennaista on, että suurin osa Suomea koskevista 1430- ja 1440-lukujen lähteistä on painettu, mikä antaa Ruotsia huomattavasti paremmat mahdollisuudet voutien ja päämiesten hallinnollisen aseman selvittämiseen.* Lähdemateriaalin saatavuuden perusteella olen rajannut tutkimuksen koskemaan pelkästään Suomen, so. keskiaikaisen Turun hiippakunnan alueella sijainneita linnoja ja voutikuntia vuosina 1412-1448.

1.3. Kysymyksenasettelu

Kruunun ja suurylimysten välinen kiista linnojen hallinnasta kärjistyi Ruotsissa 1430-luvulla ja johti valtaneuvoston irtisanoutumiseen Eerik Pommerilaisesta sekä uuden kuninkaan valintaan. Eerik Pommerilaisen ja Margareetan kaudella linnojen slotsloven oli ollut unionihallitsijalla, mutta sanoutuessaan irti kuninkaasta valtaneuvosto asetti slotslovenin itselleen. Hoitaessaan hallintoa valtaneuvosto päätti valtakunnan linnoista ja voutikunnista. Linnanpäälliköt eivät olleet linnoistaan vastuussa kuninkaalle vaan valtaneuvostolle. Koska valtaneuvosto antoi läänitykset ja kruunun linnat mieluiten jäsenilleen tai luottomiehilleen, on vuosien 1436-41 voutien ja päämiesten hallinnollista asemaa pidetty aiempaa itsenäisempänä. Koska Kristoffer Baijerilaisen tuli hallitsijanvakuutuksensa perusteella noudattaa linnoja antaessaan valtaneuvoston neuvoa, on asetelman katsottu jatkuneen samankaltaisena Kristofferin hallituskauden loppuun.⁴³

Siirtymisen keskitetystä unionimonarkiasta valtaneuvoston konstitutionalismiin on tulkittu merkinneen keskiajan lopulle tyypillisen desentralisoidun hallinnon alkua; linnoja koskevan vallan siirtymistä kuninkaalta niiden päälliköiden tai päälliköitä edustavan valtaryhmittymän käsiin.⁴⁴ Valtio-oikeudellisesti tämä tarkoitti hallitsijan persoonaan liittyneen vallan jakautumista valtaneuvoston ylimysryhmittymien kesken. Vaikeutena on, ettei Eerik Pommerilaisen, valtaneuvoston ja Kristoffer Baijerilaisen kausien voutien ja päämiesten asemaa ole hallinnolliselta kannalta tutkittu niin, että voitaisiin selvittää, onko linnojen haltijoiden ja keskushallinnon välisissä valta- ja vastuusuhteissa havaittavissa muutoksia eri kausien välillä. On epäselvää, voidaanko säilyneen

⁴²Fritz 1972:1, s. 145.

⁴³Lönnroth 1941, s. 211.

⁴⁴Käsitys hallinnon desentralisoitumisen alkamisesta 1430-luvulla Lönnroth 1940, s. 213. Vrt. Dahlbäck 1986, s. 435 ja Fritz 1982, s. 136.

lähdemateriaalin perusteella väittää valtaneuvoston alaisten voutien olleen hallinnollisesti Eerik Pommerilaisen vouteja vapaammassa asemassa vain siksi, että korkeinta valtaa edusti valtaneuvosto eikä kuningas.

Jotta asiaa voitaisiin tutkia, on pohdittava linnojen aseman perusteita. Linnojen merkityksen keskushallinnolle, edustipa sitä sitten kuningas tai valtaneuvosto, voidaan olettaa olleen luonteeltaan kahtalainen; sotilaallinen ja taloudellinen. Merkitykset olivat osittain päällekkäiset ja perustuivat syihin, joiden vuoksi kruunun linnat 1200-luvun loppupuolella perustettiin. Linnat hallitsivat paikallistasolla kruunun resursseja ja niiden tehtävänä oli turvata näiden resurssien nautinta sille, joka linnaa piti hallussaan. Linnojen sijainnin, niiden alaisten alueiden elinkeinorakenteen, vaurauden ja yhteyksien vuoksi on kuitenkin selvää, että osa linnoista miellettiin toisia tärkeämmiksi. Tarkastelemalla linnojen hallinnollista asemaa voidaan saada tietoja eri linnojen ja niiden alaisten alueiden painoarvosta keskushallinnolle. Tällöin on tärkeä pohtia, keille linnat annettiin ja millaisin ehdoin. Koska on olettavaa, että suurylimystö ja kruunu olivat kiinnostuneet samoista, resursseiltaan ja mahdollisuuksiltaan merkittäviksi ja keskeisiksi mielletyistä linnoista, on todennäköistä, että kruunu pyrki pitämään suorassa hallinnossaan ne linnat ja alueet, joiden yhteys keskushallintoon oli maantieteellisesti läheinen tai muutoin vaivaton suhteessa alueen taloudelliseen ja poliittis-sotilaalliseen merkitykseen. Ne tärkeät linnat, jotka vaativat päälliköltään suuria valtuuksia ja joiden hallinnon kontrollointi oli vaikeaa, kruunu pyrki läänittämään itselleen mahdollisimman edullisin ehdoin. On myös luultavaa, että keskushallinto pyrki aina asettamaan slotslovenin siten, että se tulevaisuudessakin säilyttäisi kontrollin linnoista ja resursseista omia intressejään tukevalla tavalla.

Kokoamalla lähdemateriaalin tiedot Suomen linnojen ja voutikuntien voudeista ja päämiehistä vuosina 1412-1448, on mahdollista tutkia heidän hallinnollista asemaansa ja sen muutoksia samalla ajalla. Näin voidaan pohtia, voiko hallinnollisissa suhteissa osoittaa eroja kuninkaan ja valtaneuvoston hoitaessa yleistä vallankäyttöä. Koska linnojen hallinnassa oli perimmältään kyse linnan ja sen alaisen alueen resurssien kontrolloinnista, voidaan samalla tarkastella linnojen ja alueiden keskinäistä painoarvoa ja kiinnostavuutta. *Mikä oli Suomen linnojen hallinnollinen suhde keskushallintoon 1412-1448 ja mitä yksittäisten linnojen hallinnolliset vaiheet kertovat niiden merkityksestä keskushallinnolle?* Lisäksi on mahdollista pohtia kriteereitä, joilla linnojen hallinnollinen alisteisuus on tutkimuksessa määritelty. Onko linnojen haltijoiden titteleihin tai linnan ja sen alaisen alueen muodostamaan kokonaisuuteen liittyvässä terminologiassa havaittavissa sisällöllisiä muutoksia vuosia 1412-1448 koskevassa lähdemateriaalissa? Voidaanko linnojen haltijoihin liittyvää tittelikäytäntöä pitää vakiintuneena ja titteleiden katsoa osoittavan henkilön todellista hallinnollista asemaa? Mikä on yksittäisessä lähteessä esiintyvän hallinnollisen termin lähdearvo suhteessa lähdemateriaalin avulla selvitettyyn linnan hallinnolliseen alisteisuuteen?

Tutkimuksen rakenne

Tutkimusta varten olen koonnut tiedot vuosina 1412-1448 Suomen linnojen ja voutikuntien päämiehinä ja vouteina mainituista henkilöistä, heidän asemastaan, toiminnastaan, titteleistään ja liikkeistään. Tiedot on esitetty liitteissä 1 ja 2. Käytännössä tutkimus jakaantuu kolmeen osaan. Aluksi esittelen varsin laajasti vuosien 1412-1448 linnojen hallintaa koskevan aiemman tutkimuksen. Olen jaotellut esityksen teemoittain tärkeimpien

ongelmaryhmien mukaan. Laajahko temaattinen katsaus aikaisempaan tutkimukseen on paikallaan, sillä pohjoismaiset näkökannat eroavat jonkin verran perinteisistä suomalaisen keskiajantutkimuksen näkökulmista. Valtaosa linnojen hallintaan liittyvästä tutkimuksesta on tehty Ruotsissa ja Tanskassa. Laajahkon tutkimusesittelyn avulla on mahdollista arvioida aiempaa suomalaista tutkimusta samalla kun selvitys antaa kuvan nykyisestä tutkimustilanteesta. Samalla käyn läpi vuosien 1412-48 kronologian, mikä on välttämätöntä pääosin tapahtumahistoriaan keskittyneen aiemman tutkimuksen ymmärtämiselle.

Varsinaisen tutkimusongelman käsittely kattaa kaksi päälukua. Aluksi käsittelen linnoittain ja voutikunnittain liitteissä 1 ja 2 esitetyt tiedot linnojen ja voutikuntien haltijoista vuosina 1412-1448. Tätä ennen esittelen lyhyesti säilyneen lähdemateriaalin ja sille annettavat varaukset sekä selvitän, mitä lähdemateriaalin perusteella tiedetään valtakunnan linnojen yleisestä asemasta ja suhteesta keskushallintoon kyseisenä aikana. Neljäs pääluku sisältää kolmannessa luvussa esitellyn materiaalin tulkinnan ja sille annettavat varaukset: Mikä oli Suomen linnojen ja voutikuntien hallinnollinen suhde keskushallintoon ja mitä yksittäisten linnojen vaiheet kertovat niiden merkityksestä keskushallinnolle vuosina 1412-1448. Kolmivaiheisen käsittelyn etuna on monipuolinen näkökulma tutkimusaiheeseen. Tarkastelemalla erikseen aiempia käsityksiä linnojen suhteesta keskushallintoon sekä sitä, mitä lähteiden perusteella voidaan tietää näistä suhteista, on mahdollista pohtia eri tulkintatapojen kestävyyttä suhteessa lähdemateriaaliin. Tämä auttaa ymmärtämään aiemman tutkimuksen tulkintojen taustalla olevia oletuksia tavasta, jolla linnojen hallinto oli järjestetty vuosina 1412-1448. Samalla lähdemateriaaliin sopimattomat oletukset paljastuvat selkeämmin ja tutkimusongelman käsittelystä tulee kattavampi.

2. HALLINTO JA LINNOJEN ASEMA 1412-1448: AIKAISEMMAN TUTKIMUKSEN TEEMAT

2.1. Margareetan ja Eerik Pommerilaisen linnahallinto 1397-1434

Tutkimuskirjallisuudessa yleisin käsitys Margareetan ja Eerik Pommerilaisen linnahallinnosta on ollut kruununhallinnon dominointi. Hallinnollisia ratkaisuja on tarkasteltu Eerik Pommerilaisen kruunajaisten yhteydessä 1397 laadittuja kruunajaiskirjettä ja unionisopimusta vasten. Kruunajaiskirjeessä kolmen valtakunnan valtaneuvokset ja miehet lupasivat kunnioittaa Eerikiä kuninkaanaan. Unionikirje sisälsi määräyksiä kruununperimyksestä ja valtakuntien yhteydestä. Nykyinen kanta on, että unionisopimusta ei koskaan juridisesti vahvistettu, mutta sen tulkittiin myöhemmin olleen voimassa.⁴⁵ Kruunajaiskirjeen mukaan linnojen slotsloven oli suoraan kuninkaalla, mikä mahdollisti käytännössä laajahkon yksinhallinnon ja unionisopimusta tiukemman valtakuntien välisen yhteyden. Unionisopimuksen mukaan jokaista valtakuntaa tuli hallita omien lakiensa mukaan.⁴⁶ Kruunajaiskirjeen perusteella oli mahdollista asettaa slotsloven niin, etteivät linnat kuninkaan kuollessa olisikaan palautuneet valtakuntaa edustavalle neuvostolle, vaan kuninkaan elinaikanaan määräämälle henkilölle. Tämä merkitsi mahdollisuutta siirtyä vaalikuninkuudesta perintövaltaan. Unionisopimuksen vahvistaminen olisi tarkoittanut kruunajaiskirjettä vahvempaa valtaneuvoston osuutta hallinnossa. Lönnrothin mukaan kruunajaiskirje merkitsi valtakuntien personaaliunionia, joka mahdollisti regimen regalen, unionisopimus ylimystön mahdollisuutta jarruttaa Margareetan ja Eerikin monarkistisia pyrkimyksiä.⁴⁷

Koska linnojen asemaa Margareetan ja Eerikin hallituskaudella on käsitelty valtaosin Engelbrektin kapinan syiden ja seurausten yhteydessä, on tutkimus keskittynyt linnojen haltijoiden kansallisuuteen ja linnojen hallintaan poliittisena kysymyksenä. Maanlain mukaan kuninkaan oli hallittava kotimaisten, ei ulkomaisten miesten avulla, eikä ulkomaalaisia saanut ottaa valtaneuvoston jäseniksi. Kotimaisuuden ja ulkomaisuuden tulkinta oli kuitenkin ongelma jo unioniajalla. Koska Ruotsilla, Tanskalla ja Norjalla oli yhteinen hallitsija, ei ollut selvää, oliko tanskalainen tai norjalainen Ruotsissa "ulkomaalainen". Myös

⁴⁵Kruunajaiskirjettä ja unionisopimusta koskevista käsityksistä Enemark 1986, s. 23-27; Kruunajaiskirje ja unionisopimus Christensen, Aksel E. 1980, Bilag I-II. Kirjeet on painettu myös teoksessa Sveriges Traktater med främmande magter jämte andra dit hörande handlingar utg. af O.S. Rydberg I-III [ST]. Stockholm 1877-95. Band II, nro 423, s. 560-567, mutta koska Aksel E. Christensenin teokseen sisältyvät molempien kirjeiden faksimiliepainokset, olen käyttänyt sitä. Kruunajaiskirje on päivätty 13.7.1397, unionikirje 20.7.1397.

⁴⁶Christensen, Aksel E. 1980, Bilag I; Lönnroth 1934, s. 52-53.

⁴⁷Lönnroth 1934, s. 52-53, 60-61; Sällström, Åke M., Aristokrati och hierarki i det medeltida Sverige I. Studier kring Kalmarmötet år 1397. Malmö 1951, s. 98-99; Enemark 1986, s. 22-23, 26; Christensen, Aksel E. 1980, s. 172; Markussen, Ingrid, De nordiske unioner 1380-1523. Omstridte spørsmål i Nordens historie IV, Reviderte utgaver av avhandlingene i bind I om de Nordiske unioner 1380-1523 og den Dansk-Norske forbindelse 1536-1814. Foreningerne Nordens historiske publikasjoner V. [Oslo 1973], s. 23-27, 28-29.

saksalaisten asema oli epäselvä. Tanskaan oli siirtynyt saksalais- ja holsteinilaisperäisiä ylimyssukuja 1340-luvulta alkaen. Albrekt Mecklenburgilaisen aikana saksalaisia sukuja asettui Ruotsiin. Kaupunginlaki takasi saksalaissyntyisten porvareiden oikeudet kaupungeissa.⁴⁸ Kaarlenkronikka väittää, että Margareeta ja Eerik Pommerilainen käyttivät vouteinaan mielellään ulkomaalaisia (saksalais- ja tanskalaisperäisiä) ylimyksiä. Kronikka korostaa vieraiden voutien otteiden olleen syynä Engelbrektin kapinan puhkeamiseen.⁴⁹

Alunperin Margareetan ja Eerik Pommerilaisen linnahallintoa tulkittiin nimenomaan kansallisuuskysymystä vasten. Carl Gustaf Styffen ja Gottfrid Carlssonin mielestä Margareeta noudatti linnahallinnossaan unionisopimuksen periaatetta, että jokaista valtakuntaa tuli hallita omien lakiensa mukaan. Tästä hän poikkesi asettamalla tärkeimpien ruotsalaisten linnojen päämiehiksi tanskalaisia. Styffen mukaan Margareeta ei asettanut saksalaisia päämiehiä tai vouteja ruotsalaisiin linnoihin, vaan kyseessä oli aiempien tutkijoiden sekaannus Eerikin ja Margareetan aikojen kesken.⁵⁰ Gottfrid Carlsson korosti Margareetan käyttäneen yleisesti luultua vähemmän ulkomaisia päälliköitä ruotsalaisissa linnoissaan. Hänen mielestään kauan maassa asuneita saksalaisperäisiä sukuja ei voi suoraan leimata ulkomaalaisiksi.⁵¹

Eerik Pommerilaisella Styffe katsoi olleen hallituskaudellaan kaksi keskeistä päämäärää, jotka auttavat ymmärtämään hänen toimintaansa ja sen seurauksia. Etelä-Jyllannissa Eerik pyrki saamaan valtaansa pohjoismaiden ainoan perinnöllisen läänityksen Slesvigin. Taistelu johti 26 vuoden rauhattomaan aikaan ja aiheutti tyytymättömyyttä Ruotsissa ja Norjassa viimeistään 1420-luvun puolivälissä. Toisaalta Eerik halusi saada serkkunsa Pommerin herttua Bogislavin tunnustetuksi kruununperijäksi kaikissa kolmessa valtakunnassa. Styffe oletti Eerik Pommerilaisen halunneen varmistaa Bogislavin aseman Ruotsissa antamalla tärkeimmät linnat tanskalaisten ja saksalaisten haltuun vastoin Ruotsin valtaneuvoston mieltä.⁵² Gottfrid Carlsson tulkitsi asian rälssin poliittisia intressejä vasten. Eerik Pommerilaisen halu varmistaa kruununperimyksensä herttua Bogislaville ja suvulleen näkyi läänitys- ja rälssikirjeiden formuloinnissa. Slotslovenin ja rälssiä vastaan tehtävän palvelun asettaminen Bogislaville vaikutti rälssin sisäiseen puolueasetelmaan, sillä kaikkien, jotka toivoivat läänityksiä tai halusivat säilyttää asemansa, tuli sitoutua "pommerilaiseen perintövaltakuntaan". Eerikin nimityspolitiikka erosi Margareetasta, sillä muutamia tärkeitä ruotsalaisia linnoja pitivät Albrekt Mecklenburgilaisen kaudella Ruotsiin muuttaneiden ylimyssukujen jäsenet. Aikalaiset eivät kuitenkaan pitäneet kaikkia heitä enää ulkomaalaisina.⁵³ Myös

⁴⁸Linton, Michael, Drottning Margareta. Fullmäktig fru och rätt husbonde. Studier i kalmarunionens förhistoria. Studia historica gothoburgensia XII. Århus 1971, s. 186-205; Peters, Jan, Deutsche Fremdherrschaft und "nationaler Widerstand". Sozialökonomische Aspekte der schwedischen Zentralgewalt 1350-1450. Kultur und Politik im Ostseeraum und im Norden 1350-1450. Visby-symposiet för historiska vetenskaper 1971. Acta visbyensia IV. Kungsbacka 1973, s. 63-64.

⁴⁹KK 21-24, 244-256, 307-363, 640-801.

⁵⁰Inledning och öfversigt. Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver samlade och utgifna af C.G.Styffe. Andra delen. Stockholm 1864, s. iv-lvii. Styffe katsoi osan Ruotsin linnoihin asetetuista tanskalaisista olleen peräisin Skoonesta tai Hallannista ja täten tavallaan "kotimaisia".

⁵¹Carlsson, Gottfrid, Senare medeltiden I. Tidsskedet 1389-1448. Sveriges historia till våra dagar. tredje delen. Utg. av Emil Hildebrand och Ludvig stavenow. Stockholm 1941, s. 117-124. Tanskalaisia Margareeta sijoitti Carlssonin mukaan vain Nyköpingsin 1396 päätöksellä saamansa huomenlahjan alueille; Enemark 1986, s. 33.

⁵²Styffe 1864, s. xci-xcii; Mainittakoon, että Forsström-Hainari (1898, s. 290-291) nojautuu suoraan Styffeen, vaikka ei ilmoitakaan lähdeään.

⁵³Carlsson 1941, s. 209-212.

Kristian Erslev viittasi Eerikin haluun järjestellä kruununperimys suvulleen, mutta huomauttti, että unionin säilyminen kokonaisuudessa näissä kaavailuissa ei ollut selviö.⁵⁴

Erslevin ja Erik Lönnrothin mielestä kansallisuuskysymys oli seurausta hallitsijoiden hallinnollisista pyrkimyksistä. Margareta loi hallinnollisen järjestelmän, joka vakiintui lopullisesti Eerikin aikana.⁵⁵ Erslevin mukaan kuningatar halusi pitää linnat luotettavissa käsissä ja sulki ruotsalaisen ylimystön miltei kokonaan voutihallinnosta. Suomea lukuunottamatta tärkeimpiä linnoja hallitsivat tanskalaiset tai saksalaiset.⁵⁶ Lönnrothin mielestä Margareetan perimmäisenä tavoitteena oli vakauttaa kruunun tulot tilus- ja veropolitiikallaan. Ruotsissa Margareetan oli otettava huomioon suurmiessoppositio, jonka valtaa hän pyrki vähentämään. Lönnrothin mukaan kruunajaiskirje antoi mahdollisuudet laajoihin maanlain ja kuninkaanvalan yli ulottuviin valtuuksiin, koska se antoi kuninkaalle rajoittamattoman oikeuden valtakunnan linnoihin ja lääneihin. Linnoja annettiin vain poikkeuksellisesti vanhoille suurmiessuvuille ja niissä istuivat tanskalaiset tai alkuperältään tuntemattomat ruotsalaiset rälssimiehet. Tämä katkeroitti suurylimystön, sillä samalla kun Nyköpingin vuoden 1396 resessin määrämällä oikaisukäräjillä peruutettiin rälssimiesten haltuun joutuneita tiluksia takaisin kruunulle, suljettiin heiltä tie voutin aseman suomiin tuloihin ja poliittiseen vaikutusvalttaan.⁵⁷ Nyköpingin resessin perusteella tuli kaikki Albrekt Mecklenburgilaisen valtaannousun jälkeen rälssin haltuun joutunut entinen kruunun veromaa peruuttaa takaisin verolle. Samoin tuli menetellä voutien ja virkamiesten maksamattomia sakkoja ja veroja vastaan ottamien panttitilojen suhteen. Peruutukset tuli järjestää erityisillä kuningattaren oikaisukäräjillä, joilla rälssin tuli todistaa omistusoikeutensa ja vapautensa hallussaan oleviin tiloihin.⁵⁸

*Uusin tutkimus on tähdentänyt Margareetan pyrkimystä keskushallinnon vallan varmistamiseen.*⁵⁹ Margareeta ei täyttänyt drotsin tai marskin virkaa missään valtakunnassa.⁶⁰ Hänen hallintoaan tutkinut Michael Linton katsoo Margareetan pyrkineen korvaamaan aiemman hallintokoneiston voutijärjestelmällä, joka oli suoraan hallitsijan alainen. Margareeta ei asettanut voudeiksi järjestelmällisesti ulkomaalaisia, mutta ei myöskään pidättynyt siitä maanlain määräyksen vuoksi.⁶¹ *Eerikin kauden osalta on kiinnitetty huomiota kauden alusta alkaen havaittavaan suurmiesten oppositioon, joka auttaa ymmärtämään myöhempiä tapahtumia.* Valtakuntien virkoja ei täytetty ja suuria kokouksia kutsuttiin harvoin koolle.⁶² Tärkeäksi tekijäksi on nähty Margareetan ja Eerikin suorasukainen kirkkopoliittikka, jonka tavoitteena oli virkanimitysten hallinta ja keskushallintoa tukeva kirkko.⁶³ Nykyisen

⁵⁴Erslev 1901, s. 112-116.

⁵⁵Erslev 1901, s. 279-289, 292-296; Lönnroth 1934, s. 65; Enemark 1986, s. 35-36.

⁵⁶Erslev 1882, s. 221-223, 476; Erslev 1901, s. 290-292.

⁵⁷Lönnroth 1934, s. 52-53, 63.

⁵⁸Rosén 1964, s. 228-229; Suvanto 1985, s. 136; Anthoni, Eric, Drottning Margaretas frälseräfst i Finland. Historisk Tidskrift för Finland [HTF] 1955, s. 1.

⁵⁹Enemark 1986, s. 31.

⁶⁰Enemark 1986, s. 32; Valtakuntien virkojen täyttämättä jättämiseen on kiinnitetty huomiota jo varhain, esim. Styffe 1864, s. Ivii-Iviii.

⁶¹Linton 1971, s. 284-285, 205; Enemark 1986, s. 32-33; vrt. Olesen 1980, s. 2.

⁶²Enemark 1986, s. 36-37.

⁶³Tutkimuksen näkemyksistä kirkkopoliitikasta Enemark 1986, s. 33-35, 36-37. Keskeisin tutkimus on Losman, Beata, Norden och Reformkoncilierna 1408-1449. Studia historica gothoburgensia XI. Göteborg 1970.

käsityksen mukaan unionissa on Eerik Pommerilaisen ajalla nähtävissä siirtymä kohti kuninkaanvallan sitomaa keskitettyä kokonaisuutta, jonka eräs osa-alue oli linnahallinto.⁶⁴

Suomessa Margareetan ja Eerik Pommerilaisen linnahallintoa on tulkittu Suomen muodostamaa alueellista kokonaisuutta vasten. Kauko Pirinen ja Jalmari Jaakkola katsoivat Erik Lönnrothin tavoin Margareetan ja Eerik Pommerilaisen perustaneen hallintonsa kruunajaiskirjeen suomille valtuuksille ja ohittaneen unionidokumentin. Pirisen mielestä Margareeta pyrki muuttamaan linnojen päälliköt "puolifeodaalisista lääninherroista" kruunun virkamiehiksi, jotka henkilökohtainen uskollisuudenvala sitoi unionihallitsijaan ja hänen perilliseensä. Jaakkola korosti Margareetan dynastiaa pyrkimyksiä.⁶⁵ Pirisen mukaan Suomesta tuli Margareetan valtaannousun yhteydessä eräänlainen "kuninkaanmaa", jonka hallinnosta ja verotuloista hallitsija saattoi määrätä yksin. Hän katsoi Eerikin Suomeen vuosina 1403 ja 1407 tekemien matkojen ilmentäneen Suomen ainutlaatuista asemaa "eräänlaisena nuoren kuninkaan harjoituskenttänä".⁶⁶ Jaakkolan mielestä kaikki lähteet viittaavat Margareetan ja Eerik Pommerilaisen aikomaan Suomen erityisasemaan unionissa. Hänen mukaansa hallitsijat pyrkivät hallinto-, privilegio- ja nimityspolitiikallaan irrottamaan Suomen Ruotsin osasta "neljänneksi unionivaltakunnaksi".⁶⁷

Vaikka Jaakkolan ajatusta voi pitää liioiteltuna, on Seppo Suvanto katsonut hänen käsityksensä Suomen erillisasemasta olevan osin oikea ja perusteltavissa lähdemateriaalilla. *Perimmältään Suomen erityisasemassa oli kyse Suomen hallinnon ohjautumisesta suoraan Tanskaan ohi Ruotsin valtaneuvoston.* Eerikin Suomeen tekemät matkat liittyivät Suomen hallinnon järjestämisen ohella samanaikaiseen Gotlannin-kysymykseen, jolloin Suomen linnoista kaavailtiin mahdollisesti tukikohtaa Gotlantiin tehtävälle retkelle.⁶⁸

Margareetan ja Eerik Pommerilaisen Suomessa käyttämät voudit ovat suomalaiset tutkinneet mielellään kotimaisiksi tai maahan asettuneiksi, sen etuja valvoviksi henkilöiksi. Pirisen mukaan kotimaisilla ylimyksillä oli Suomen hallinnossa huomattava asema, mutta meripuolustuksen kannalta tärkeät Kastelholma ja Raasepori olivat kuninkaan saksalaisten uskottujen hallussa. Samalla kannalla on Suvanto.⁶⁹ Jo Forsström-Hainari katsoi Tanska-keskeisen hallinnon ja etäisyyksien taanneen Suomen linnojen haltijoille verrattain itsenäisen aseman, vaikka unionihallitsijat eivät siihen varsinaisesti pyrkineetkään.⁷⁰ Jaakkola korosti unionin varhaisvaiheen osalta Turun linnan haltijan ja etenkin sitä 1400-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopusta pitäneen Klaus Lydekenpojan (Djäkn) asemaa. Viipuria, Raaseporia, Kastelholmaa ja Korsholmaa pitäneiden vierasmaalaisten tai sellaisiksi tulkitsemiensa linnanpäällikkösukujen hän katsoo jääneen irrallisiksi suhteessaan kotimaisiin hallintomiehiin.⁷¹ Suvannon mielestä linnahallinto ja rälssin haltuun joutuneiden kruununtilojen

⁶⁴Olesen 1980, s. 2.

⁶⁵Pirinen 1949, s. 232; Jaakkola 1950, s. 17-20.

⁶⁶Pirinen 1949, s. 230-238. Käsitys Suomesta Eerikin "harjoittelualueena" on jo Forsström-Hainarilla (1898, s. 288).

⁶⁷Jaakkola 1950, s. 38-39, 49, 53-54.

⁶⁸Suvanto 1985, s. 134-135; Hallinnon ohjautumista Ruotsin sijasta Tanskaan korosti myös Pirinen (1949, s. 230); Vrt. Jouko Vahtola, jonka mukaan Eerikin Suomeen tekemät matkat osoittivat maamme merkitystä unionikokonaisuudessa. Vahtola, Jouko, Keskiäika. Suomen historian pikkujättiläinen. Porvoo 1987, s. 91.

⁶⁹Pirinen 1949, s. 231; Suvanto 1985, s. 135-136.

⁷⁰Forsström-Hainari 1898, s. 270.

⁷¹Jaakkola 1950, s. 102-103, 351.

peruutuksissa noudatettu linja osoittavat, että kuningas halusi pysyä hyvissä väleissä Suomen oman rälssin kanssa.⁷² Suomessa vuonna 1405 toimeenpantuja oikaisukäräjiä tutkineen Eric Anthonin mukaan huomattava osa peruutetuista tiloista säilyi rälssin omaisuutena, sillä vuoden 1407 vierailunsa yhteydessä Eerik Pommerilainen antoi useita rälssikirjeitä, joissa hän vahvisti rälssimiesten verovapauden kaikkiin heidän hallussaan oleviin tiloihin.⁷³

Kuten edellä todettiin, on tutkimuksessa Margareetan ja Eerik Pommerilaisen linnahallinnon osalta usein vedottu Eerik Pommerilaisen kruunajaisten yhteydessä laadittujen kruunajaiskirjeen ja unionisopimuksen luomaan perustaan. Tanskalainen Aksel E. Christensen on kuitenkin kiinnittänyt huomiota ongelmaan, ettei kauden hallintokäytäntöjä ole tutkittu tarpeeksi, jotta voitaisiin selvittää perustuiko hallinto kruunajaiskirjeen vai unionisopimuksen määräyksiin ja missä määrin unionisopimuksen regimen politicumin suuntaiset periaatteet vaikuttivat regimen regale -johtoiseen hallintoon.⁷⁴ Slotslovenin asettamista koskevien tietojen perusteella hän katsoo hallinnon siirtyneen Margareetan ja Eerik Pommerilaisen kaudella regimen politicumin osittaisesta huomioimisesta regimen regalen monarkismiin. Varhaisissa 1300- ja 1400-lukujen taitteen läänitys- ja voutikirjeissä slotsloven määrättiin Eerikin ja Margareetan kuollessa sille, jonka kolme valtakuntaa tunnustaisi kuninkaakseen. Vuosina 1403-1406 slotslovenin määrättiin lankeavan Eerikin sisarelle Katarinalle. Pian tämän jälkeen edunsaajaksi alettiin asettaa herttua Bogislav. Slotslovenin suhteen Margareeta ja Eerik toimivat kruunajaiskirjeen suoman edun mukaisesti, vaikka ensimmäiset slotslovenia koskevat määräykset noudattivat unionisopimuksen periaatteita.⁷⁵

Vaikka tutkijoiden yleinen käsitys Margareetan ja Eerik Pommerilaisen kauden linnahallinnosta on ollut kruununhallinnon dominointi, ei tapahtumahistoriaan keskittyneissä tutkimuksissa ole kunnolla selitetty, millä perusteella kauden hallinto on katsottava kruununhallinnoksi. Ennen Fritzin väitöskirjaa ei ollut olemassa analyysiä vuosina 1397-1434 käytetyistä hallintotyypeistä. Linnojen hallinnosta säilyneen lähdemateriaalin perusteella Fritz totesi valtaosan linnoista ja voutikunnista olleen Margareetan hallituskaudella suorassa kruununhallinnossa ja siirtyneen sellaisena Eerikille Margareetan kuollessa lokakuussa 1412. Selvitys tukee Aksel E. Christensenin päätelmää hallinnon perustumisesta vuoden 1397 kruunajaiskirjeen määräyksiin; linnat olivat suoraan Margareetan alaisia.⁷⁶ Lisäksi Fritz kiinnitti huomiota tapaan, jolla Bo Joninpojan testamentin toimeenpanijoiden hallussa olleet linnat tulivat Margareetan haltuun. Linnojen hallinta määräytyi Margareetan ja testamentin toimeenpanijoina toimineen kymmenen suurylimyksen Dalaborgissa 22.3.1388 tekemällä sopimuksella, jolla testamentin toimeenpanijat luovuttivat Bo Joninpojan pantteja koskevat täydet hallintaoikeutensa Margareetalle. Samana vuonna antamansa vakuutuksen perusteella Margareetan ei tarvinnut pitää voimassa Albrekt

⁷²Suvanto 1985, s. 136; Vrt. Vahtola 1987, s. 93.

⁷³Anthoni 1955, s. 25-31; Eriksson, Jerker A., Finland. Den nordiske Adel i Senmiddelalderen. Struktur, funktioner og internordiske relationer. Rapport til det Nordiske Historikermøde i København 1971, 9-12 August. Nordiska historikermöten 15. Köpenhavn 1971, s. 108; Suvanto 1985, s. 136.

⁷⁴Christensen, Aksel E. 1980, s. 172.

⁷⁵Christensen, Aksel E. 1980, s. 172, 174, 177-187. Bogislavia koskevien kirjeiden ehtona oli, että Erik kuolisi lapsettomana.

⁷⁶Fritz 1972:1, s. 133-137; vrt. Christensen, Aksel E. 1980, s. 171, 181-183. Christensen ei mainitse kahdeksan vuotta aiemmin julkaistua Fritzin väitöskirjaa lähdeluettelossaan.

Mecklenburgilaisen antamia läänityksiä, joten läänityskirjeiden on tulkittava lakanneen olemassa voimasta kun viimeiset Bo Joninpojan testamentin toimeenpanijoilla olleet läänit palautettiin 1300- ja 1400-lukujen vaihteessa. Kun ruotsalaiset ylimykset tunnustivat Söderköpingissä lokakuussa 1389 Margareetan "täysivaltaiseksi rouvaksi ja valtiaaksi" päätettiin, ettei valtakunnan linnoja tai linnoituksia enää saanut läänittää panttina. Fritz korostaa, että Margareetan kauden harvoja linnaläänityksiä, mm. Tord Bondelle 1403 läänitettyä Viipurin linnaa koskevat tiedot viittaavat läänitysten olleen palkkioluonteisia palvelusläänejä, joiden läänityskirjeessä määritelty hallintotehtävä vastaa kruununhallinnon voudin tehtäviä. Kaikki muut läänitettyt alueet olivat kihlakuntia tai pitäjiä.⁷⁷

Eerik Pommerilaisen hallituskauden osalta kruununhallinnon dominoivuutta on vaikeampi todeta. Ruotsin puolen linnojen todellisen hallinnollisen aseman selvittäminen vuodesta 1412 lähtien on hankalaa huonon lähdetilanteen vuoksi, mikä on vaikuttanut selvästi tutkimukseen.⁷⁸ Linnojen asemasta tekemänsä analyysin perusteella Fritz katsoi kruununhallinnon olleen yhä yleisin hallintotyyppi, mutta Eerikin kauden lopulla linnojen läänittäminen lisääntyi. Tässä on hänen mielestään nähtävissä suuntaus kohti Eerikin jälkeisen ajan desentralisoitua linnahallintoa. Kun Margareeta suosi linnoissaan usein vaihtuvia vouteja, olivat Eerikin voudit pidempiaikaisia, mikä antoi heille hyvät mahdollisuudet toteuttaa hallinnossa omia intressejään.⁷⁹ Eerikin käyttämiin pitkäaikaisiin vouteihin on kiinnittänyt huomiota myös tanskalainen Harry Christensen.⁸⁰ Kun suoraa linnojen hallinnolliseen asemaan tai niiden päälliköiden hallintotehtäviin liittyvää lähdemateriaalia on vähän, yritti Fritz jäljittää mahdollisia läänityksiä titteleiden avulla. Tittelikäytännön perusteella läänitettyjä olivat ainakin Suomen rannikkolinnat Turku lukuunottamatta; Viipuri vuodesta 1418 Kristern Niilonpojalle, Kastelholma vuodesta 1419 Bengt Pogwischille ja Raasepori 1420-luvun puolivälissä eräälle ritari Henningille.⁸¹ Myös Tanskassa läänitykset olivat vähäisiä.⁸² Lähteiden perusteella Fritz katsoi ruotsalaisten kannalta "ulkomaalaisten" (tanskalaisten ja saksalaisten) voutien osuuden lisääntyneen linnahallinnossa Eerikin hallituskaudella.⁸³ Kyseessä olivat kuitenkin pohjoismaihin asettuneiden sukujen jäsenet, sillä Tanskan osalta on jo Erslev osoittanut, että Eerikin hallituskaudella vain yksi ainoa vouti oli ensimmäisen polven tulokas Saksasta.⁸⁴ Ruotsissa ainoa varma ensimmäisen polven tulokas skandinavian ulkopuolelta oli itägöötainmaalaista Stäkeborgin linnaa Engelbrektin kapinan alla pitänyt venetsialainen Giovanni Franco.⁸⁵

2.2. Engelbrektin kapina ja valtaneuvoston asema 1434-1436

Kapinan syyt

Engelbrektin kapinaa koskevassa tutkimuksessa on kysymys linnojen asemasta liittynyt kapinan yleiseen problematiikkaan; ohjasiko Ruotsin valtiomahdin kehitystä vuodesta 1434 kansasta tukea etsinyt

⁷⁷Fritz 1972:1, s. 133-137, 143-144.

⁷⁸Fritz 1972:1, s. 144-145.

⁷⁹Fritz 1972:1, s. 149-150.

⁸⁰Christensen, Harry 1983, s. 33-34.

⁸¹Fritz 1972:1, s. 149. Vrt. luvut 3.2.6., 3.2.2 ja 3.2.5.

⁸²Christensen, Harry 1983, s. 36.

⁸³Fritz 1972:1, s. 148.

⁸⁴Erslev 1901, s. 134-137; Christensen, Harry 1983, s. 31.

⁸⁵Francosta Fritz 1972:2, s. 89. Lähteissä hänestä käytetään saksannettua nimeä Johan Franke.

Engelbrekt vai talonpoikaiskapinasta hyötynyt suurylimystö, joka sai tilaisuuden irtautua unionikuninkuudesta omien tavoitteidensa hyväksi?⁸⁶

Ruotsalaisessa ja tanskalaisessa tutkimuksessa on Engelbrektin kapinan motiivien tulkinta siirtynyt perinteisestä kansallisromanttisesta Engelbrekt-kuvasta monisyysemppään näkemykseen.⁸⁷ Vanhastaan taalailaisten kapinan katsottiin johtuneen ulkomaisten linnanvoutien häikäilemättömistä otteista. Erslevin mukaan taustalla oli sodan kiristämä verotus, joka purkautui hyökkäykseksi vieraaksi koettua unionia ja vieraita vouteja vastaan.⁸⁸ Lönnrothin ja Gottfrid Carlssonin mielestä vuoden 1434 kansannousu ei ollut luonteeltaan unionivastainen.⁸⁹ Lönnrothin mukaan kapinan syyt olivat lähinnä taloudellisia ja liittyivät kiristyneeseen verotukseen. Taustalla oli Eerik Pommerilaisen pyrkimys rahaveroon. Tavoitteena oli, että verot maksettaisiin selvänä rahana. Kaarlenkronikka esittää rahaveron erääksi kapinan keskeiseksi syyksi. Kuningas asetti uusia kohtuuttomia veroja, vaati verot rahassa ja kuljetutti verorahat Tanskaan, mikä aiheutti Ruotsissa rahapulan. Kun rahaa ei ollut, verot maksettiin luontaistuotteina, joiden hinnan, ns. arvoäyrit määrittelivät voudit. Voudit arvoivat tuotteet niiden todellista arvoa alemmaksi, mikä köyhdytti talonpoikia entisestään.⁹⁰ Carlssonin mukaan kapinan taustalla olivat sekä voutien harjoittama sorto että Hansan kauppasaarron vaikutukset, jotka rasittivat etenkin Taalainmaan kaivosaluetta.⁹¹

On epäselvää, missä määrin verot todellisuudessa kannettiin rahassa eikä kysymystä kierrossa olevan rahan pulasta kapinan taustalla voida ratkaista. Todennäköisempi syy ovat arvoäyrit. Lönnrothin mukaan sekä rahapulan että voutien arvioiden taustalla olivat Eerikin käymät sodat ja niiden rahoittaminen, ei unionin yleinen hallintokäytäntö. Verojen ohella kapinan puhkeamiseen vaikutti rälssin ja kirkon tyytymättömyys. Kapina kohdistui Eerik Pommerilaiseen regimen regalen edustajana. Kuninkaan tuli kunnioittaa regimen politicumia; hallita lain mukaisesti kotimaisten miesten avulla, pitää voimassa kotimainen oikeuslaitos, kunnioittaa kirkon oikeuksia ja käyttää valtakunnan varoja sen alueella. *Kapina ei ollut kapina voutihallintojärjestelmää kohtaan.*⁹²

Uusiin Engelbrektin kapinaa sivunnut tutkimus on noudatellut Lönnrothin näkemystä ja katsonut kapinan syiksi kalliin sodan, raskaat verot, rahan arvon huononemisen, agraarikriisin, kauppasaarron, rälssin aseman ja kirkkopoliitiikan.⁹³ Ei ole olemassa varmoja todisteita siitä, että ulkomaalaiset voudit olisivat olleet ruotsalaisia ankarampia. On mahdollista, että kysessä olisi menettelytapaero ja eräät saksalaisperäiset voudit olisivat käyttäneet hallinnossaan menetelmiä, joihin olivat tottuneet

⁸⁶Rosén 1962, s. 286-287.

⁸⁷Bruun-Carlsson-Steen 1940, s. 48-49; Christensen, Aksel E. 1980, s. 204.

⁸⁸Lönnroth 1934, s. 72 ja 66; Erslev 1901, s. 318-323.

⁸⁹Lönnroth 1934, s. 104; Carlsson 1941, s. 345; Rosén 1962, s. 293.

⁹⁰KK 524-539, 646-669.

⁹¹Carlsson 1941, s. 240-261; Sodan, kauppasaarron ja Taalainmaan vuorialueen erityisolosuhteita ovat painottaneet vaihdellen myös Styffe (1864, s. xcix-c), Erslev (1901, s. 323-325) ja Lönnroth (1934, s. 83-88).

⁹²Lönnroth 1934, s. 72-102, 71, 143; Bruun-Carlsson-Steen 1940, s. 48-49; Osasyynä Ruotsin tilanteen kiristymiseen on pidetty Eerikin ja Uppsalan tuomiokapitulien riitaa arkkipiispan nimittämisestä. Tuomiokapituli valitsi 1432 arkkipiispaksi tuomiorovasti Olof Laurenssoinin, joka sai virkaansa vahvistuksen paavi Eugenius IV:ltä. Eerik ei hyväksynyt vaalia, esti Olofia ottamasta arkkihiippakuntaa hallintaansa ja koetti ajaa läpi omia ehdokkaitaan. Olof vetosi Baselin kirkolliskokoukseen ja henkilökiistana alkanut riita muuttui periaatteelliseksi kysymykseksi piispojen nimitysoikeudesta. Lönnroth 1934, s. 92-102; Enemark 1986, s. 39; Vrt. Christensen, Aksel E 1980, s. 203; Losman 1970, s. 116-131.

⁹³Enemark 1986, 38-41; Lindkvist, Thomas - Ågren, Kurt, Sveriges medeltid. Esselte studium. Stockholm 1985, s. 115-116; Christensen, Aksel E. 1980, s. 199, 208-209; Markussen 1973, s. 27-29.

kotiseudullaan.⁹⁴ Koska harvat voudit olivat ensimmäisen polven tulokkaita suoraan pohjoismaiden ulkopuolelta, on tätä vaikea todistaa. Jan Petersin mukaan ei ole merkkejä siitä, että esimerkiksi Mecklenburgin-Pommerin alueen talonpojat olisivat yleisesti olleet ruotsalaisia talonpoikia huonommassa asemassa, eikä kronikan kuvausta ulkomaisten voutien kovista otteista voi perustella menettelytapaeroilla.⁹⁵

Valtaneuvoston asema

Engelbrektin kapinan jälkeisen ajan osalta tutkimus on keskittynyt tarkastelemaan valtaneuvoston asemaa ja kokoonpanoa. Pääkysymykseksi on muotoutunut ongelma valtaneuvoston edustaman valtiomahdin muotoutumisesta ja valtaneuvoston osuudesta tapahtumiin. Ongelmakenttä nousi Ruotsissa esiin 1930-luvulla, jolloin julkaistiin useita tutkimuksia Engelbrektin kapinan ja Ruotsin valtiopäivien alkuna pidettyjen Arbogan vuoden 1435 herrainpäivien 500-vuotisjuhlien johdosta. Lönnroth katsoi valtaneuvoston todellisuudessa hallinneen tapahtumia elokuusta 1434 alkaen, kun Carlssonin mielestä Engelbrekt oli jatkuvasti aloitteentekijä.⁹⁶ Aiemmin kapinaa oli käsitelty kansannousuna puuttumatta tapahtumien ohjailuun.⁹⁷ Vadstenaan oli elokuun 1434 puolimaissa kokoontunut joukko valtaneuvoksia kun paikalle saapunut Englebrekt Kaarlenkronikan mukaan pakotti heidät liittymään kapinaan ja lähettämään Eerik Pommerilaiselle kirjeen, jossa ruotsalaiset sanoutuivat irti unionikuninkaasta.⁹⁸ Nyttemmin tätä Vadstenan elokuun 1434 kokoukseen liittyvää henkilöperustaista kysymyksenasettelua on pidettävä jonkin verran vanhentuneena. Ongelmaksi on sen sijaan noussut valtaneuvoston asema ja koostumus.⁹⁹

Valtaneuvoston toimintaa on tarkasteltu sen eri tapaamisista säilyneiden lähteiden avulla. Jotta tapahtumakehystä voisi ymmärtää, on käytävä lyhyesti läpi valtaneuvoston toiminta elokuusta 1434 lokakuuhun 1438.¹⁰⁰

Engelbrektin kapina alkoi Taalainmaalla sydänkesällä 1434. Vadstenassa 16.8.1434 yhdeksäntoista Ruotsin valtaneuvosta ja miestä sanoutui irti Eerik Pommerilaisesta. Saman vuoden syyskuun 12. päivä

⁹⁴Enemark 1986, s. 39-40.

⁹⁵Peters 1973, s. 56.

⁹⁶Rosén 1962, s. 293; Lönnroth 1934, s. 105-111; Carlssonin ja Lönnrothin näkemysten eroista vrt. Carlsson, Gottfrid, Engelbrekt Engelbrektsson. *Tvistefrågar i svensk historia*. Red. Birger Sallnäs. Lund 1964, sekä Erik Lönnrothin artikkeli Engelbrekt samassa teoksessa.

⁹⁷Vrt. Bruun - Carlsson - Steen 1940, s. 48.

⁹⁸KK 1125-1170.

⁹⁹Schück, Herman, I Vadstena 16. augusti 1434. Till frågan om rikets råd under Erik av Pommern. HT 1985, s. 148. Schück on (1976, s. 268) on olettanut, ettei Vadstenan kirjeellä sen harvojen sinetöijien vuoksi ollut läheskään aiempien tutkijoiden sille olettamaa vaikutusta. Vrt. Christensen, Aksel E. 1980, s. 213. Teoria Arbogan vuoden 1435 herrainpäivistä Ruotsin valtiopäivien alkuna on peräisin E.G. Geijeriltä (Christensen, Aksel E. 1980, s. 290). Schückin mielestä (1976, s. 264) tutkimuksen kohdistuminen Arbogan vuoden 1435 kokoukseen on ollut kohtalokasta, sillä se on hämärtänyt tärkeimpien kokousten ja vuoden 1436 tapahtumien merkitystä. Valtiopäiväteorian perusteena on käytetty Kaarlenkronikan kirjoittajan esittelemää "valtiopäiväkutsua" (KK1608-1615), jossa mainitaan yleinen rahvas. Schück on kuitenkin osoittanut (1976, s. 263-265) "kutsun" taustalla olleen Arbogan tammikuun kokouksen päätöslauselmaksi laaditun avoimen kirjeen, jota koronikoitsija vapaasti hyödynsi. Koko valtiopäiväteoria on näin perusteeton. Arbogan herrainpäiviä koskevista uusimmista käsityksistä Dahlbäck 1988, s. 40-41 sekä Schück, Herman, Riksdagens framväxt. Tiden intill 1611. Riksdagen genom tiderna. Red. Nils Stjernqvist. Stockholm 1985 [Schück 1985a], s. 7-58.

¹⁰⁰Tässä yhteydessä en viittaa tarkemmin yksittäisistä tapaamisista säilyneisiin asiakirjoihin tai muuhun lähdemateriaaliin. Linnojen asemaan ja hallintoon liittyvää materiaalia käsitellen yksityiskohtaisemmin edempänä. Valtaneuvoston toimista säilyneen lähdemateriaalin osalta parhaan yleiskuvan antaa Schück 1976, s. 224-233.

valtaneuvosto kirjoitti Tukholmasta kiertokirjeet Norjaan, Lyypekkiin, Liivinmaalle ja Preussiin esittäen syyt, joiden vuoksi he olivat eronneet kuningas Eerikistä. Eerik Pommerilainen tapasi ruotsalaiset marraskuussa 1434 Tukholmassa, jossa hän 15.11. vahvisti heidän kanssaan tekemänsä sopimuksen. Tanskan valtaneuvoston edustajien todistaman kirjeen mukaan Eerikin ja ruotsalaisten riidan ratkaisivat Tukholmassa 8.9.1435 kolmesta valtakunnasta määrätyt 12 välitystuomaria.

Arbogassa tammikuussa 1435 Ruotsin valtaneuvosto asetti Engelbrektin valtakunnan päämieheksi. Toukokuun kolmas samana vuonna Eerik ja Ruotsin valtaneuvoston edustajat solmivat Halmstadissa alustavan sovinnon. Kesäkuun kuudes 1435 Uppsalan tuomiokirkon vihkiäisiin kokoontunut valtaneuvosto vakuutti pitävänsä Halmstadin päätökset ja määräsi kaikki ulkomaisten palveluksessa olevat maahan syntyneet miehet siirtymään kotimaisten palvelukseen. Elokuun 12. päivä 1435 Tukholman Långholmenilla valtaneuvosto uudisti lupauksensa pitää Halmstadin sopimus. Eerikin ja ruotsalaisten välinen sopimus solmittiin Tukholmassa 14.10.1435. Sopimuksen vahvistivat Tanskan ja Norjan valtaneuvostojen edustajat. Välitystuomarit antoivat tuomionsa 18. marraskuuta. Kokouksen yhteydessä kuningas nimitti Kristern Niilonpojan (Vaasa) drotsiksi ja Kaarle Knuutinpojan (Bonde) marskiksi.

Tammikuun 11. päivä 1436 Ruotsin valtaneuvosto kirjoitti Arbogasta Erikille valittaen tämän rikkoneen Tukholman päätökset ja uhaten sanoutua irti kuninkaasta. Valtaneuvosto ilmoitti samana päivänä asiasta Tanskan valtaneuvostolle. Tammikuun 20. päivä valtaneuvosto antoi Arbogassa eri maakuntien rahvaalle avoimen kirjeen ilmoittaen kokouksessaan harkinneensa suhtautumistaan kuninkaaseen ja kehoittaen estämään hänen voutejaan harjoittamasta virkaansa. Helmikuussa 1436 kolmenkymmenen miehen lautakunta valitsi Kaarle Knuutinpojan valtakunnan päämieheksi Engelbrektin rinnalle. Toukokuussa 1436 Engelbrekt murhattiin.¹⁰¹ Kesäkuussa Eerik Pommerilaisen edustajat ja valtaneuvosto sopivat Kalmarissa 15.7. pidettävästä tapaamisesta. Heinäkuusta syyskuuhun 1436 Ruotsin ja Tanskan valtaneuvostojen valtuutetut neuvottelivat Kalmarissa Eerikin kanssa Eerikin ja ruotsalaisten riidasta sekä unionin säilyttämisestä. Tanskan valtaneuvoston ja hansakaupunkien lähetystöjen välittämä sovinto solmittiin 1.9.1436. Sopimus piti vahvistaa lokakuussa 1436 Söderköpingissä, mutta kuningas ei saapunut paikalle.¹⁰² Lokakuun lopulla 1436 valtaneuvosto otti haltuunsa kuninkaan voutien hallussa olleet linnat ja asetti slotslovenin itselleen, ensikädessä drotsille ja marskille yhteisesti. Lokakuun 25. päivä 1436 viisikymmentä Ruotsin valtaneuvosta ja miestä vahvisti Söderköpingissä Ruotsin kirkon oikeudet ja privilegiot. Seuraavana keväänä 1437 Strängnäsiin kokoontunut valtaneuvosto antoi yleisiä määräyksiä valtakunnan sisäisestä järjestyksestä. Heinäkuun 7. päivä 1438 Ruotsin ja Tanskan valtaneuvostot sopivat Kalmarissa kuningas Eerikin

¹⁰¹ Magnus Stensson (Natt och Dag) murhasi Engelbrektin eräällä saarella Hjälmarenilla Kaarlenkronikan mukaan 27.4.1436. Oikeampi ajankohta on todennäköisesti toukokuun alku, vrt. Carlsson 1941, s. 342.

¹⁰² Kalmarin kokouksesta Eerik purjehti Gotlantiin. Lähdettyään Gotlannista kohti Söderköpingiä hän joutui myrskyyn, josta vaivoin pelastautui takaisin. Söderköpingissä luultiin hänen kuolleen (KK 3278-3331 ja 3362-3365). Enemarkin (1986, s. 43) mukaan kuningas ei olisi tunnustanut Kalmarissa tehtyä ratkaisua, vaan olisi matkustanut Gotlantiin etsiäkseen yhteyksiä Baltiaan. Ruotsalainen tutkimus (esim. Styffe 1864, s. cix; Lönnroth 1934, s. 167; Carlsson 1941, s. 366; vrt. myös Olesen 1980, s. 66) on kronikan perusteella katsonut, ettei Söderköpingissä tiedetty varmasti oliko kuningas kuollut vai ei. On muistettava, että kronikassa esitetty luulo kuninkaan kuolemasta saattaa liittyä Kaarle Knuutinpojan myöhemmän halun legitimoida Söderköpingin päätökset niin, ettei näyttäisi siltä, että valtaneuvosto, drotsi ja marski olisivat tahallaan toimineet kuningasta vastaan. Tämä ei estä, etteikö kronikan kuvaus Söderköpingin tapahtumista olisi muutoin varsin luotettava ja perustunut asiakirjalähteisiin, kuten Lönnroth (1934, s. 167) on esittänyt.

uudelleenhyväksymisestä ja unionista. Elokuun 29. samana vuonna 101 Telgeen kokoontunutta valtaneuvosta ja valtakunnan miestä solmi liiton ylläpitääkseen Ruotsin lakia, oikeutta ja privilegioita. Lokakuussa 1438 Tukholmaan kokoontunut valtaneuvosto valitsi marski Kaarle Knuutinpojan valtionhoitajaksi.

Valtaneuvoston sisäistä kehitystä ja motiiveja on tarkasteltu toisaalta ruotsalaisen ja pohjoismaisen rälssin yleisen kehityksen, toisaalta ajan konstitutionaalisten suuntausten kannalta. Rälssin sisäiseen kehitykseen on tutkimuksessa kiinnitetty yhä enemmän huomiota 1950-luvulta alkaen. Merkittäväksi tekijäksi on nähty suurylimystön tilus- ja avioliittopolitiikka, joka 1400-luvun kuluessa johti yhä laajempiin tilus- ja omistuskomplekseihin ja nosti rälssin taloudellisia intressejä.¹⁰³ Taloudellisen toiminnan, kaupan, vuorityön ja myllyjen ohella rälssi kiinnostui linnojen päälliköiden aseman tarjoamista mahdollisuuksista. Samanaikaiset konstitutionaaliset virtaukset ja kirkon sisällä virinyt konsiliarismi (mm. Baselin kirkolliskokous 1431-1449), vaikuttivat käsityksiin hallintoperiaatteista. Rälssin intressien kehitys ja konstitutionalismi polarisoituivat ongelmaan linnojen hallinnasta; siitä, kuka viimekädessä piti linnoja ja niiden alaisia tuloja hallussaan. Lönnrothin toteaman valtio-oikeudellisen asetelman perusteella kuningas nojautui kiistassa regimen regaleen, ylimystö valtaneuvoston edustamaan regimen politicumiin.¹⁰⁴

Käännekohtana regimen regalen ja regimen politicumin kiistassa voidaan pitää Kalmarin ja Söderköpingin tapahtumia syyskesällä 1436. Kalmarissa Eerik Pommerilainen ja Ruotsin valtaneuvoston edustajat sopivat hallinnon järjestämisestä ja valtaneuvoston asemasta hallinnossa. Kuninkaan tuli hallita kotimaisten miesten avulla ja vierailta oleva slotsloven oli vaadittava takaisin ja asetettava valtaneuvoston ratkaisun mukaan. Kun kuningas vastoin sopimusta ei saapunut Söderköpingiin, otti neuvosto sopimuksen sanktioihin vedoten vallan ja asetti linnojen slotslovenin itselleen. *Mielenkiintoinen ongelma on luonnollisesti se, ketä neuvosto edusti.*

Kaarlenkronikka painottaa linnojen hallinnan merkitystä Kalmarin ja Söderköpingin tapahtumissa 1436. Styffe katsoi Eerik Pommerilaisen voutien luopuneen linnoistaan Kaarle Knuutinpojan hyväksi, joka marskina päätti vapaiden paikkojen täyttämistä. Käsitys perustuu kronikan kuvaukseen, jossa Kaarle Knuutinpojan asema esitetään keskeisenä.¹⁰⁵ Erslevin mielestä drotsi ja marski toimivat asiassa yhdessä.¹⁰⁶ Kumlien korosti Kaarle Knuutinpojan asemaa, vaikkakin katsoi marskin ja drotsin toimineen vielä monissa kohdin yhteisymmärryksessä. Hänen mukaansa Kaarle yritti toteuttaa itselleen edullisia

¹⁰³Enemark 1986, s. 216-218; Voimakkaimmin rälssin tutkimus nousi 1970-luvun alussa, jolloin 1971 Kööpenhaminassa pidetyn pohjoismaisen historijoitsijoiden kokouksen teemana oli pohjoismainen ylimystö myöhäiskeskiajalla. Den Nordiske Adel i Senmiddelalderen. Struktur, funktioner og internordiske relationer. (Benedictow, Ole J., Norge; Dahlerup, Troels, Danmark; Lundholm, Kjell-Gunnar, Sverige; Eriksson, Jerker A., Finland) Rapporten til det nordiske historikermøde i København 1971 9-12 August. Nordiska historikermöten 15. København 1971; Tiluskomplekseista vrt. Munktel, Ing-Marie, Gods, Godsägare och landbor. Studier i de senmedeltida frälsegodsens funktion. Meddelanden från Historiska institutionen i Göteborg, nr. 22. Lindome 1982, s. 172-176.

¹⁰⁴Dahlerup 1971, s. 60-73; Lundholm 1971, s. 103. Lundholm painottaa, että ruotsalaisen rälssin asemaan vaikutti myöhäiskeskiajalla taloudellisten tekijöiden ohella hallintojärjestelmä; Eriksson 1971, s. 115-116, 122-123; Dahlbäck 1986, s. 399; Baselin kirkolliskokouksen konstitutionalistisista virtauksista ja niiden vaikutuksesta Ruotsissa vrt. Meuthen, E., Basel, Konzil. LM 1, p. 1519-1520; Losman 1970, s. 269-271; Lönnroth 1934, s. 162, 194-195; Konsiliarismista ja sitä koskevasta tutkimuksesta myös Meuthen, Erich, Das 15. Jahrhundert. Oldenbourg Grundriss der Geschichte 9. R. Oldenbourg Verlag München-Wien 1980, s. 152. Myös paavinvallan ja konsiilien vastakkainasettelua voidaan tarkastella osana laajempaa monarkistisen (regimen regale) ja konstitutionaalisen-yhteisöllisen (regimen politicum) hallintorakenteen välistä eroa. Konsiliaristiset aatteet vahvistuivat Ruotsissa arkkiepiispan nimittämistä syntyneen riidan yhteydessä, Christensen, Aksel E 1980, s. 203; Losman 1970, s. 116-131.

¹⁰⁵Styffe 1864, s. cix; KK 3378- 3463.

¹⁰⁶Erslev 1901, s. 387.

päätöksiä, joihin drotsi ja hänen kannattajansa vasta vastustuksen jälkeen myöntivät. Tulkinta pohjautuu käsitykseen Kristern Niilonpojasta unioniystävällisen ja Kaarle Knuutinpojasta unionivastaisen linjan edustajana.¹⁰⁷ Lönnrothin mielestä Söderköpingin tapahtumat merkitsivät valtaneuvoston konstitutionaalisen ohjelman voittoa. Johtava ruotsalainen valtaneuvosryhmä hyötyi tilanteesta jakamalla linnat mielensä mukaan. Ruotsin hallinnosta ja puolustuksesta vastasi valtaneuvosto, joka tuki asemaansa vahvistamalla laajat kirkon privilegiot.¹⁰⁸ Carlssonin mukaan Söderköpingin kokous merkitsi lopullista voittoa Engelbrektin aloittamassa kansallisessa vapauskamppailussa, jonka tuloksena kansakunnan suvereenit edustajat hallitsivat omassa maassaan. Carlsson katsoi marskin ja drotsin vaihtaneen linnojen päälliköt valtaneuvoston ohjeiden perusteella sen jälkeen kun Söderköpingiin kokoontuneet ruotsalaiset olivat asettaneet heidät hoitamaan valtakunnan hallintoa.¹⁰⁹ Myöhempi tutkimus on Lönnrothin ja Carlssonin tavoin korostanut suurylimystön intressien toteutumista Söderköpingissä.¹¹⁰

Kysymys valtaneuvoston sisäisestä ohjailusta ja motiiveista liittyy laajempaan ongelmaan rälssin sisäisestä eriytymisestä ja suurrälssin pohjoismaisista yhteyksistä. Sisäisesti pohjoismaisen rälssin kehityksessä on viimeistään 1300-luvulta havaittavissa jakaantuminen laajalti maata, tuloja ja etuisuuksia omistavaan suurrälssiin sekä omistustensa ja asemansa laajuudelta eri asteisiin alemman rälssin kerrokseen. Rikkain suurylimystö omisti maata ja tuloja usean valtakunnan alueella ja sen intressit ulottuivat Baltiaan ja Pohjois-Saksaan. Koska joidenkin sukujen intressit olivat unionivaltakunnallisia, on suurrälssin toiminnassa haluttu nähdä merkkejä yhteistyöstä eri valtakuntien sukuryhmittymien kesken. Tätä niinsanottua aateliskandinavistista suuntausta ohjailleiden motiivien on katsottu olleen Ruotsin ja Tanskan valtaneuvostojen toiminnan taustalla.¹¹¹

Mielipiteet sukuyhteyksien taloudellisesta ja poliittisesta merkityksestä ovat vaihdelleet. Vanhemmassa tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota unionia edeltäneisiin avioyhteyksiin, joilla Erslevin mielestä ei ollut merkitystä lukuunottamatta joitakin ruotsalais-hallantilaisia kytkentöjä. Gottfrid Carlsson kiinnitti huomiota valtakuntien rajat ylittäviin rälssiomistuksiin ja unionin esimuotoihin 1300-luvulla.¹¹² Henry Bruunin mukaan aatelisskandinavistinen suuntaus kulminoitui 1430-luvun tapahtumissa ja Kristoffer Bajjerilaisen kuninkuudessa, mutta haipui nopeasti tämän jälkeen.¹¹³ Sittenmin suurylimystön yhteyksiä ja motiiveja on tarkasteltu rälssin sisäisen eriytymisen yhteydessä. Jens A. Olesen katsoo tanskalais-ruotsalaisten sukuyhteyksien lisääntyneen Margareetan ja Eerikin aikana, mikä johtui osin heidän tavastaan käyttää tanskalais- ja saksalaisperäisiä vouteja linnoissaan. Kyseessä ei kuitenkaan ollut pelkkä tanskalainen avioliitto- tai tiluspolitiikka, vaan yhteydet olivat molemminpuolisia. Avioliitot vaikuttivat rälssin ylimmän kerroksen aristokratisoitumiseen, mikä merkitsi laajojen suurylimystön intressiryhmien muotoutumista.¹¹⁴ Rälssin sisäinen kerrostuneisuus on tutkimuksessa tullut yhä ilmeisemmäksi. Eriasteisen rälssin

¹⁰⁷Kumlien, Kjell, Karl Knutssons politiska verksamhet 1434-1448. Stockholm 1933, s. 78-80.

¹⁰⁸Lönnroth 1934, s. 167-168.

¹⁰⁹Carlsson 1941, s. 367-369.

¹¹⁰Carlsson 1964, s. 281-282; Olesen 1980, s. 66-67; vrt. myös Christensen, Aksel E. 1980, s. 240-241.

¹¹¹Lindkvist - Ågren 1985, s. 85-87; Aatelisskandinavismista Bruun - Carlsson - Steen 1940, s. 39-40.

¹¹²Carlsson 1941, s. 60-62; Raja-aatelin sukulaisuussuhteita koskevasta käsityksistä Lundholm 1971, s. 99-100.

¹¹³Bruun, Henry, Adelsskandinavismen. En skizze. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utgiven av Letterstedtska föreningen (NT) 1951, s. 217-221.

¹¹⁴Olesen 1980, s. 10-16.

todellista painoarvoa ei voida enää erottaa hierarkkisella jaolla ritareihin ja asemiehiin tai suurylimystöön ja maakunnalliseen ylimystöön, vaan *tarkkailemalla laajemmin rälssin sisäistä taloudellista, poliittista ja sosiaalista statusta sekä palvelussuhteita*. Sisäisesti rälssi ei ollut missään mielessä staattinen.¹¹⁵

Tärkeällä sijalla valtaneuvoston motiivien selvittämisessä on ollut genealoginen tutkimus, joka on pyrkinyt selvittämään rälssin sisäiset sukuyhteydet ja omistusten laajuuden. Samassa yhteydessä on tarkasteltu valtaneuvoston kokoonpanoa ja kulloisiakin jäseniä.¹¹⁶ *Tutkimuksissa ei kuitenkaan ole aina huomioitu valtaneuvoston todellisten kokousten luonnetta verrattuna maanlain normatiiviseen määräykseen neuvoston asettamisesta ja koostumuksesta*. Valtaneuvostot eivät olleet luonteeltaan korporatiivisia, niillä ei ollut kiinteää kokoonpanoa tai selkeää instituutiota. Tilusomistustensa ja asemansa perusteella suurinta osaa kokousten kulloisistakin osanottajista on mahdoton pitää yksiselitteisesti "ruotsalaisina" tai "tanskalaisina".¹¹⁷

Kattavaa perustutkimusta Ruotsin valtaneuvoston asemasta ja toiminnasta unioniajalla ei ole tehty. Tanskan osalta on Olesen korostanut suurylimystöä edustavien valtaneuvosten ja Eerik Pommerilaisen kiistan linnojen ja läänien hallinnasta johtaneen valtaneuvoston kiinteytymiseen instituutiona.¹¹⁸ Ruotsin valtaneuvoston aseman muutosta 1430-luvulla ohjanneet vaikuttimet ovat pääosin selvittämättä. Vartenotettavana selityksenä voidaan pitää ainoastaan Lönnrothin teoriaa valtaneuvostosta konstitutionalististen virtausten ja ylimystön regimen politicumiin liittyvien motiivien välineenä. Epäselvää on, missä määrin valtaneuvoston toiminnan taustalla oli suurylimystön tietoinen politiikka. Tältä osin tutkimus on keskittynyt pikemmin rälssin sisäisten ristiriitojen kuin yhteistoiminnan tarkasteluun.¹¹⁹

2.3. Kaarle Knuutinpojan asema 1438-1441 ja Kristoffer Baijerilaisen valtaannousu

Keskeisenä poliittishistoriallisen tutkimuksen ongelmana Söderköpingin tapahtumien jälkeisen ajan osalta on ollut Kaarle Knuutinpojan asema ja sen kehitys. Temaattisesti ongelma on jatkoa Engelbrektin kapinaa koskevalle kansallis- ja puoluepainotteiselle kysymyksenasettelulle. Näkökulma on ollut lähinnä tapahtumahistoriallinen. Erslev katsoi kansan jatkaneen Engelbrektin kuoleman jälkeen taisteluaan ulkomaisen kuninkaan valitsemista vastaan, mikä johti Kaarle Knuutinpojan valitsemiseen valtionhoitajaksi syksyllä 1438. Kansallista suuntausta vastassa oli joidenkin suurylimysten sukuyhteyksiin perustuva unionimielisyys. Taustalla oli toive valtaneuvostolle unionimonarkiassa jäävästä liikkumavarasta, joka kansallisessa monarkiassa olisi ollut mahdoton.¹²⁰ Ruotsissa Erslevin esittämiä ajatuksia tuki sittemmin Kjell Kumlien.¹²¹

¹¹⁵Dahlerup 1971, s. 74; Prange, Knud, Arme riddere. Om riddertitlen og mulighederne at opdele middelalderens adel i sociale grupper. Kongemagt og samfund i middelalderen. Festskrift til Erik Ulsig. Red. Poul Enemark, Per Ingesman, Jens Villiam Jensen. Arusia-Historiske skrifter 6. 1988, s. 192, 206-207.

¹¹⁶Ruotsalaisesta vanhempaa unioniaikaa sivuavasta genealogisesta tutkimuksesta mainittakoon Hans Gillingstamin väitöskirja *Ätterna Oxenstierna och Vasa under Medeltiden*. Släkthistoriska studier. Stockholm 1952, sekä Ruotsin ritarihuoneen julkaisema vanhoja ruotsalaisia rälssisukuja koskeva kolmiosainen teos *Äldre Svenska frälseäktar (ASF) I:1-3*. Ättartavlor utgivna av Riddarhusdirektionen genom Folke Wernstedt, Hans Gillingstam oc Pontus Möller. Stockholm 1957-1989.

¹¹⁷Schück 1985, s. 137-139; Christensen, Aksel E. 1980, s. 193.

¹¹⁸Ruotsin valtaneuvostoa koskevasta tutkimuksesta Dahlbäck 1988, s. 41; Olesen 1980, s. 16.

¹¹⁹Vrt. Enemark 1986, s. 217.

¹²⁰Erslev 1901, s. 358-359.

¹²¹Erslevin vaikutuksen osalta kts. Lönnroth 1934, s. 186; Kumlien 1933; Kumlien, Kjell, Karl Knutsson och Sveriges unionsparti under våren och sommaren 1439. HT 1930, s. 488-507.

Kysymys Kaarle Knuutinpojan asemasta liittyy ongelmaan Kristoffer Baijerilaisen valtaannousuun vaikuttaneista tekijöistä. Tässä yhteydessä on käytävä läpi vuosien 1438-1441 tapahtumat ja niitä koskevat käsitykset.¹²²

Eerik Pommerilainen palasi pääsiäisen aikaan 1438 Tanskaan, jossa hän läänitti neljä Etelä-Tanskan linnaa Pommerin herttuolle ja yritti kohottaa Bogislavin sijaishallitsijaksi. Tanskan valtaneuvoston torjuttua aikeen Eerik luovutti Fynin linnat Bogislaville ja käski Sjaellandin rahvaan vanhoa tälle uskollisuutta, mikä merkitsi yritystä anastaa perimisoikeus osassa valtakuntaa. Tätä vasten on Eerikin tunnustamisen Ruotsin ja Tanskan valtaneuvostojen kokouksessa Kalmarissa 9.7.1438 katsottu olleen pelkkä muodollisuus. Kalmarissa päätettiin pysymisestä yhteisen unionikuninkaan kannalla, mutta kuninkaan ei välttämättä tarvinnut olla Eerik.¹²³

Erslev katsoi Kaarle Knuutinpojan valinnan valtionhoitajaksi merkinneen ruotsalaisten kansallisten irtautumispyrkimysten voittoa.¹²⁴ Samalla kannalla oli Kumlien.¹²⁵ Lönnrothin mielestä kesän ja syksyn 1438 tapahtumissa ei ollut kyse unionivastaisuuden voitosta, vaan Ruotsin ja Tanskan valtaneuvostojen konstitutionaalisesta ohjelmasta. Tarkoituksena ei ollut hajottaa unionia, vaan se nostettiin kuninkaan yläpuolelle. Eerikiä syytettiin unionin vahingoittamisesta. Kaarle Knuutinpojan valinta valtionhoitajaksi oli Lönnrothin mukaan hallitsijakysymyksen väliaikainen ratkaisu eikä kansallinen irtautuminen unionista.¹²⁶ Uusin tutkimus on Lönnrothin tavoin korostanut, *etteivät kesän ja syksyn 1438 tapahtumat merkinneet luopumista unionin jatkamisesta, vaan sen irrottamista dynastisista pyrkimyksistä.*¹²⁷

Marraskuun 15. päivänä 1438 Eerik Pommerilaisen sisarenpoika Baijerin herttua Kristoffer kirjoitti Saksasta ruotsalaisille tarjoten tukeaan, jos nämä valitsisivat hänet kuninkaaksi. Tanskan valtaneuvosto oli kirjoittanut Kristofferille 27.10.1438 pyytäen häntä tulemaan valtakunnan suojelijaksi. Tutkimuksessa ei ole päästy yksimielisyyteen siitä oliko Kristofferin kirjeen taustalla ruotsalaisten vetoamus vai toimiko hän oma-aloitteisesti Tanskan valtaneuvoston kirjeen pohjalta. Gottfrid Carlssonin mukaan kirje oli vastaus ruotsalaisten aloitteeseen, Lönnrothin mielestä Kristoffer teki itse aloitteen.¹²⁸ Olesenin mielestä mahdollinen ruotsalaisten aloite ja tanskalaisten kirje viittaavat yhteisiin unionia puoltaviin intresseihin, mutta lähteet eivät anna mahdollisuutta varmoihin johtopäätöksiin.¹²⁹

Kesäkuun alussa 1439 Tukholmaan kokoontunut Ruotsin valtaneuvosto päätti pitää Kalmarissa kesällä 1438 sovitut päätökset ja selvitti mahdollisuuksia ottaa Kristoffer kuninkaaksi. Samaan aikaan Tanskan valtaneuvoston lähettiläät neuvottelivat Kristofferin kanssa Lyypekissä. Kesäkuun 23. päivänä 1439 tanskalaiset kirjoittivat Eerik Pommerilaiselle erokirjeen. Ruotsin valtaneuvosto kokoontui lokakuun

¹²²Lähteiden ja yleiskuvan osalta vrt. Schück 1976, s. 233-238, sekä Enemark 1986, s. 45-49.

¹²³Enemark 1986, s. 44-45.

¹²⁴Erslev 1901, s. 397; Enemark 1986, s. 45.

¹²⁵Kumlien 1433, s. 134.

¹²⁶Lönnroth 1434, s. 171-173; Enemark 1986, s. 45; Lönnroth (1934, s. 173) katsoo Kaarle Knuutinpojan valinnan valtionhoitajaksi olleen jatkoa haasteeseen, joka Kaarlenkronikan (KK 5097-5108) mukaan annettiin Eerikille Telgestä n. 29.8.1438. Haasteen mukaan Eerikin tuli 12 viikon sisällä saapua Moran kiville vastaamaan hallinnostaan. Samoin asian esittää Enemark (1986, s. 45). Haasteasiakirja ei ole säilynyt. Gottfrid Carlsson totesi kuitenkin jo 1941 haasteen olleen lähetetty vasta Telgen lokakuun alun 1439 kokouksesta, eikä 1438. Oletettavasti kyse on kronikoitsijan muistivirheestä. Vrt. Carlsson 1941, s. 409 ja 457; Olesen 1980, s. 85; Schück 1976, s. 236.

¹²⁷Olesen 1980, s. 84; Enemark 1986, s. 45.

¹²⁸Carlsson 1941, s. 407-408, 437-440; Lönnroth 1934, s. 173; Enemark 1986, s. 46.

¹²⁹Olesen 1980, s. 87.

alussa Telgeen, jossa Eerik Pommerilainen haastettiin 12 viikon sisällä Moran kiville vastaamaan toimistaan. Käytännössä tämä merkitsi Eerikin erottamista.¹³⁰ Tanskan ja Ruotsin valtaneuvostojen edustajat kokoontuivat marraskuussa 1439 Jönköpingissä, jossa he vahvistivat Kalmarissa 9.7.1438 tehdyt päätökset, mutta jättivät tunnustamatta Eerikin kuninkaaksi. Samassa yhteydessä päätettiin pitää kolmen valtakunnan kokous Kalmarissa juhannuksena 1440.

Kristoffer Bajjerilainen valittiin Viborgin maapäivillä 9.4.1440 Tanskan kuninkaaksi. Kalmariin suunniteltu kokous ei toteutunut, sillä maapäivien päätös merkitsi Kalmarin ja Jönköpöngin sopimuksien rikkomista. Yhteistä unionikuningasta ei voitu valita, sillä Norja piti Eerikiä yhä kuninkaanaan. Kalmarissa olivat kesällä 1440 läsnä vain vähälukuinen tanskalainen lähetystö ja Ruotsin valtaneuvoston edustajat. Lokakuussa 1440 Arbogaan kokoontunut Ruotsin valtaneuvosto kirjoitti Kristofferille ehdoista, joilla hänet otettaisiin Ruotsin kuninkaaksi. Kristofferin (Tanskan) sekä Ruotsin ja Norjan valtaneuvostojen lähettiläät tapasivat helmikuun alussa 1441 Lödösessä, mutta neuvottelut epäonnistuivat, koska tanskalaisilla ei ollut valtakirjoja. Carlssonin mukaan Kristoffer halusi estää unionikeskustelut, koska ei voinut olla läsnä. Lönnrothin mielestä Kristoffer halusi välttyä sitoumuksista ruotsalaisten vaatimuksiin. Samalla kannalla ovat Enemark ja Olesen.¹³¹ Huhtikuun 26. päivänä 1441 Kristoffer antoi Kööpenhaminassa hallitsijanvakuutuksen (handfästning), jossa hän sitoutui Ruotsin kuninkaana noudattamaan ruotsalaisten esittämiä vaatimuksia. Vakuutuksen mukaan kuninkaan oli noudatettava maanlakia ja asetettava poissaollessaan kuusijäseninen neuvosto hoitamaan hallintoa. Valtaneuvostoon ja linnoihin asetettaisiin vain ruotsalaisia valtaneuvoston ja sijaishallituksen suosituksen mukaan. Valtaneuvosto ja sijaishallitus täydentäisivät itse itseään. Valtakunnan tuottoja ei ilman valtaneuvoston lupaa saanut käyttää sen ulkopuolella.¹³²

Kristofferin tekemä vakuutus tuli vahvistaa uudelleen kolmen valtakunnan kokouksessa Kalmarissa juhannusaikaan 1441. Näin ei tapahtunut, sillä Kristoffer ja tanskalaiset saapuivat Kalmariin vasta norjalaisten matkustettua kotiin. Kristofferin viivästymisen syynä olivat kesällä 1441 käydyt neuvottelut hollantilaisten kanssa solmittavasta rauhasta ja Hansan privilegioiden vahvistamisesta. Kristoffer oli keväällä 1440 solminut Lyypekin kanssa liiton estääkseen Burgundin herttuan Filipin avun Eerik Pommerilaiselle samanaikaisessa hansan ja hollantilaisten sodassa. Lyypekin johtama vendiläinen hansa pyrki estämään hollantilaisten kauppiaiden tunkeutumisen Itämerelle. Filipin tukemat hollantilaiset avustivat Eerikin hallussa olleita kahta tärkeää Tanskan salmien linnaa (Hälsingborg ja Örekrog) ja pitivät väylää hallussaan heinäkuuhun 1440, jolloin hansa ja Kristofferin joukot onnistuivat saamaan linnat ja väylän valvontaansa.¹³³

Kristofferin Kööpenhaminassa tekemän vakuutuksen voimaantuloa on tulkittu eri tavoin. Kumlien mielestä vakuutuksen oli määrä astua voimaan vasta Kalmarissa. Kun vahvistusta ei tapahtunut, on hän

¹³⁰Enemark 1986, s. 46.

¹³¹Carlsson 1941, s. 484-485; Lönnroth 1934, s. 178-179; Enemark 1986, s. 48; Olesen 1980, s. 164-167, 219

¹³²Hallitsijanvakuutus ST III 480.

¹³³Enemark 1986, s. 46-47; Kumlien 1933, s. 168; Olesen 1980, s. 139-143, 147-154, 167-170; Kristofferin viivästymiseen vaikutti myös Jyllannissa alkuvuodesta 1441 puhjennut talonpoikaiskapina, jota rauhoittamasta Kristoffer palasi Kööpenhaminaan vasta 23.6.1441. Tanskassa on pohdittu laajalti kapinan yhteyksiä Eerik Pommerilaiseen ja hollantilaisten toimintaan, vrt. Olesen 1980, s. 183-189.

olettanut, ettei vakuutus tullut voimaan.¹³⁴ Lönnroth on kiistänyt Kumlienin käsityksen ja katsoo Kristofferin vakuutuksen olleen valtaneuvoston regimen politicum -linjan voitto, jossa kaikki todellinen valta jäi valtaneuvostolle. Hänen mukaansa asiakirjan sisäinen muoto viittaa siihen, ettei mitään erityistä vahvistusta tai ratifiointia tarvittu, vaan artikkelit olivat voimassa vakuutuksen antamisesta lähtien. Lisävahvistus liittyi kokonaan toisiin, laajempiin yhteyksiin.¹³⁵ Myös Enemarkin mielestä kyse oli kahdesta eri asiasta. *Kristofferin huhtikuussa antama vakuutus määräsi Ruotsin hallitusmuodon, kun taas Kalmarissa kolmen valtakunnan edustajien kokouksessa annettavan vahvistuksen tavoitteena oli saada vakuutuksen artikkelit uuden unionisäädöksen pohjaksi.* Tämän Kristoffer onnistui estämään, vaikka joutui tunnustamaan valtaneuvoston konstitutionaaliset oikeudet Ruotsissa.¹³⁶ Syyskuussa 1441 Kristoffer kruunattiin Upsalassa Ruotsin kuninkaaksi. Kesäkuussa 1442 hänestä tuli Norjan kuningas.

Kaarle Knuutinpoika, Eerik Puke, Stenipojat ja Kristern Niilonpoika

Vuosien 1436-1441 tapahtumia on tavallisesti tarkasteltu Kaarle Knuutinpojan henkilökohtaisten pyrkimyksien ja niitä vastustavien voimien välisenä kamppailuna. Söderköpingin 1436 kokouksen jälkeen Ruotsia hallitsi valtaneuvosto, jolla oli linnojen slotsloven. Drotsi Kristern Niilonpoika ja marski Kaarle Knuutinpoika ottivat Kalmarin päätöksiin vedoten kuninkaan persoonaan kuuluneen vallan ja hoitivat hallintoa yhteisesti. Tämän jälkeisiä tapahtumia on tulkittu eri tavoin. Vanhastaan Ruotsin on katsottu joutuneen sisäisiin vaikeuksiin, jotka liittyivät Englebrektin kapinan jälkiselvittelyihin, Eerik Pommerilaisen hallussa olevien linnojen asemaan sekä Kaarle Knuutinpojan ja Kristern Niilonpojan suhteisiin.¹³⁷

Söderköpingissä valtaneuvosto, drotsi ja marski hyökkäsivät Englebrektin lähimpiä miehiä Eerik Pukea ja Broder Svenssonia vastaan. Isänsä Upplannin laamanin Nils Gustafssonin voutina Korsholman linnaa pitänyt Eerik Puke oli liittynyt kapinaan kesällä 1434. Puke oli nostattanut Itä- ja Länsi-Pohjan talonpoikia, valloittanut Kastelholman ja liittynyt Englebrektin joukkoihin Ruotsissa. Syntyperältään hallantilainen ritari Broder Svensson oli ollut valtaneuvoston jäsen Arbogan kokouksessa 1435 ja mahdollisesti osallistunut Englebrektin sotaretkeen Hallantiin keväällä 1436. Söderköpingissä Broder Svensson mestattiin, mutta Eerik Puke, jota Kristern Niilonpoika syytti ryöstöistä ja vahingonteosta säilytti henkensä.¹³⁸ Söderköpingin kokouksen jälkeen Puke kiihotti Mälarenin alueen talonpoikia kapinaan ja lähetti joulukuussa Arbogasta Kaarle Knuutinpojalle kirjeen, jossa hän ilmoitti avoimesti asettuvansa Kaarlea vastaan. Tammikuun 22. päivänä 1437 marski ja Puke tekivät alustavan sovinnon, josta piti neuvotella edelleen kuun lopussa Västeråsissa. Kaarle Knuutinpoika vangitutti suojakirjeen turvin Västeråsiin tulleen Eerik Puken ja lähetti hänet Tukholmaan, jossa Puke drotsin järjestämän oikeudenkäynnin jälkeen mestattiin tammi-helmikuun vaihteessa 1437.¹³⁹

Pukekapinan taustalla on tulkittu olleen Kaarle Knuutinpojan ja Eerik Puken kamppailu Ruotsin johtoasemasta. Styffen mukaan kansalliseen kuninkuuteen pyrkivä Kaarle Knuutinpoika onnistui

¹³⁴Kumlien 1933, s. 178; Enemark 1986, s. 48.

¹³⁵Lönnroth 1934, s. 181-183; Vakuutuksen ilmentämää valtaneuvoston voittoa kuninkaasta ovat painottaneet myös Carlsson (1941, s. 486-490) ja Rosén (1962, s. 294).

¹³⁶Enemark 1986, s. 48; Vrt. myös Olesen 1980, s. 219-221.

¹³⁷Styffe 1864, s. cix.

¹³⁸KK 3444-3459; Carlsson 1941, s. 376-377, 335-334.

¹³⁹KK 3476-4427; Carlsson 1941, s. 377-387.

lannistamaan Broder Svenssonin ja Eerik Puken avoimen vastarinnan samalla kun hän pyrki salaisesti sopuun Eerik Pommerilaisen kanssa.¹⁴⁰ Mistään Kaarle Knuutinpojan ja Eerik Pommerilaisen välisistä neuvotteluista ei ole kuitenkaan todisteita. Erslev katsoo talven 1436-1437 levottomuuksien heikentäneen marskin ja drotsin auktoriteettiä. Taustalla oli kansan tyytymättömyys, kun Engelbrektin kapinassa ajetut vaatimukset olivat jääneet toteutumatta, eikä uusiin ruotsalaisiin linnanhaltijoihin oltu Eerikin vouteja tyytyväisempiä. Eerik Puke käytti hyväkseen kansan mielialaa ja vaati, että kansa valitsisi kuninkaan keskuudestaan.¹⁴¹ Gotfrid Carlsson katsoo Eerik Puken toiminnan syynä olleen Söderköpingin tapahtumat sekä halu vaalia Engelbrektin muistoa. Kaarle Knuutinpoika raivasi Puken tieltään ja mustasi hänen muistonsa Kaarlenkronikassa.¹⁴² Samoin on tapahtumat mieltänyt Kumlien, joka katsoo Puken nousseen kansan tyytymättömyyden tuella vastustamaan kotimaisen ylimystön valtaa. Pukelaisen puolueen kohtalo sinetöitiin Strängnäsin kevään 1437 säädöksillä, jotka rajoittivat talonpoikien taloudellista vapautta ja kielsivät heitä kantamasta aseita.¹⁴³

Lönnroth katsoi Pukekapinan olleen talonpoikaisen opposition avoin sota valtaneuvostoa vastaan, joka tyrehtyi, kun sen johtaja mestattiin. Strängnäsin säännössä luvattiin talonpojille veronalennus ylimääräisistä veroista, mutta kavennettiin heidän omistustensa laajuutta. Verotalonpoika sai omistaa vain asuintilansa. Aseidenkannon lisäksi kiellettiin uhkaileva esiintyminen ja laiton kaupankäynti. Strängnäsin sisäistä järjestystä koskevat päätökset täydensivät Söderköpingissä järjestettyä hallintoa. Valtaneuvoston oli sovittava periaatteet hallintonsa mukaisiksi ja sen tavoitteena oli saada haltuunsa kruunulle kuuluva taloudellinen mahti. Koska valtaneuvosto ei kyennyt luomaan vakaita olosuhteita, sen auktoriteetti hiipui, eikä ohjelma toteutunut. Talonpoikien kapinointi jatkui ja rälssin ja kirkon sisäiset kiistat repivät valtaneuvostoa.¹⁴⁴ Enemarkin mukaan Pukekapina ja samanaikaiset talonpoikaislevottomuudet Norjassa ja Tanskassa viittaavat talonpoikien pettymykseen kun heidän ongelmansa eivät ratkenneet kuninkaanvallan vaihtuessa konstitutionaaliseen valtaneuvoston valtaan. Enemark katsoo kapinoiden olleen yhteydessä yhteiskuntarakenteen sopeutumisongelmiin myöhäiskeskiajan agraarikriisissä.¹⁴⁵

Eerik Pommerilainen ja Ruotsin valtaneuvosto olivat Tukholmassa elokuussa 1435 sopineet, että Eerik vastedes nimittäisi linnojen päälliköiksi ruotsalaisia valtaneuvoston ohjeiden perusteella. Kalmarin, Tukholman ja Nyköpingin linnan suhteen Eerik saisi kuitenkin toimia oman mielensä mukaan.¹⁴⁶ Koska Eerik ei muuttanut politiikkaansa, levottomuudet puhkesivat uudelleen kevättälvella 1436. Kalmarissa Eerik ja ruotsalaiset sopivat Kalmarin linnan läänittämisestä Bengt ja Bo Stenssonille (Natt och Dag). Läänityksen antoi kuningas, joten linna oli muodollisesti hänen allaan. Söderköpingissä läheinen Stäkeborgin linna annettiin Bengtin ja Bon veljelle Nils Stenssonille, joka oli Kaarle Knuutinpojan lanko. Tukholman linnaa kuninkaan alaisena pitänyt tanskalaissyntyinen Eerik Nilsson (Gyldenstierna) luovutti linnan marraskuussa 1436 drotsille ja marskille yhteisesti. Strängnäsin kokouksessa maaliskuussa 1437

¹⁴⁰Styffe 1864, s. cx.

¹⁴¹Erslev 1901, s. 387-388.

¹⁴²Carlsson 1941, s. 377-388; Vrt. Rosén 1962, s. 282.

¹⁴³Kumlien 1933, s. 79-96, 108.

¹⁴⁴Lönnroth 1934, s. 167-169.

¹⁴⁵Enemark 1986, s. 43; Lönnroth tai Enemark eivät ole puuttuneet Eerik Puken henkilökohtaisiin motiiveihin, mutta Olesen viittaa Söderköpingin kokoukseen, jossa Puke ei saanut linnaa hallittavakseen. Ennestään hänellä oli Kastelholma ja Korsholma. Olesen 1980, s. 66-67. Vrt. myös Christensen, Aksel E. 1980, s. 241.

¹⁴⁶ST III 473a.

Kaarle Knuutinpoika vaihtoi Kristern Niilonpojan osuuden Tukholman linnasta Nyköpingin linnaan, jonka hän oli saanut haltuunsa noin vuosi aiemmin.¹⁴⁷

Tutkimuksessa on yleisesti katsottu Kaarle Knuutinpojan pyrkimysten johtaneen Pukekapinan jälkeen kasvavaan vastustukseen toisaalta Steninpoikien ja toisaalta Kristern Niilonpojan taholta. Samalla pelättiin Eerikin yrittävän paluuta Steninpoikien hallussa olevien Kalmarin ja Stäkeborgin avulla.¹⁴⁸ Eerikin purjehdittua keväällä 1437 Gotlannista Pommeriin aavistivat Tanskan ja Ruotsin valtaneuvostot hänen yrittävän etsiä tukea Saksalaisen ritarikunnan suurmestarilta ja tekivät aloitteen neuvotteluiden käynnistämiseksi uudelleen. Samaksi kesäksi Kalmariin sovittu tapaaminen ei toteutunut Eerikin matkustettua Tanskaan. Loppukesällä 1437 Ruotsin valtaneuvosto lähetti Uppsalan arkkipiispan Olavin, Turun piispa Maunu Tavastin, drotsi Kristern Niilonpojan ja Turun linnan voudin Hannu Kröpelinin neuvotteluihin kuninkaan luo. Arkkipiispa ja drotsi jäivät Lundiin, Maunu Tavast ja Hannu Kröpelin tapasivat kuninkaan Tanskassa ja sopivat kokoontumisesta Kalmariin heinäkuun lopussa 1438.¹⁴⁹

Lönnroth on tulkinnut Ruotsin sekavan sisäisen tilanteen muokanneen mielialoja kuninkaan uudelleenhyväksymiselle talvella 1437-1438. Suuntausta johtivat kirkonmiehet, joiden pyrkimyksenä oli palauttaa lain mukainen hallinto. Kaarle Knuutinpojan asema valtaneuvoston johdossa heikentyi ja hän luopui päämiehen asemasta 6.3.1438. Lönnroth katsoo valtaneuvoston pyrkineen näin valmistautumaan Eerikin hyväksymiseen. Aikeet tuhosi kuitenkin kuninkaan vallankaappausyritys Tanskassa, joka käänsi Kaarle Knuutinpojan aseman uudelleen nousuun ja vaikeutti Eerikin kannattajina pidettyjen ylimysten, mm. Kristern Niilonpojan asemaa.¹⁵⁰

Kalmarin kokous heinäkuussa 1438 ja valinta valtionhoitajaksi saman vuoden lokakuussa vahvistivat Kaarle Knuutinpojan asemaa. Drotsin ja marskin välit olivat samaan aikaan huonontuneet ja Kristern Niilonpoika vastusti Kaarlen valintaa valtionhoitajaksi.¹⁵¹ Kaarlenkronikan lopullisesta versiosta pois jätetyn katkelman mukaan marski ja drotsi olisivat suunnitelleet Steninpoikien hallussa olleen Kalmarin linnan piirittämistä jo Kalmarin kokouksen aikoihin heinäkuussa 1438 vaadittuaan näitä ensin turhaan luovuttamaan linnan. Piirityksestä oli kuitenkin luovuttu ja linnan asemasta oli luultavasti päästy sopuun. Samoihin aikoihin Nils Stensson liittyi tiukemmin veljiinsä.¹⁵² Tultuaan valituksi valtionhoitajaksi Kaarle sai valtakunnan linnojen slotslovenin sekä oikeuden jakaa tai läänittää linnoja valtaneuvoston ohjeiden perusteella. Kaarle peruutti itselleen joitakin drotsilla olleita läänityksiä syytettyään jo aiemmin tätä yrityksestä anastaa Helsinglanti itselleen.¹⁵³ Kun Kaarle alkoi suunnitella Kalmarin linnan piirittämistä

¹⁴⁷Rosén 1962, s. 282-283; KK 3251-3253, 3430-3441, 3464-3475, Kaarlenkronikan painattanut Klemming on erheellisesti sivuotsikossaan (KK, s. 120) esittänyt Tukholman linnan haltijana mainitun Eerikin olleen Eerik Puke, mikä on aiheuttanut sekaannusta, vrt. Kumlien 1933, s. 83; KK 4518-4521; Kumlien 1933, s. 61-62.

¹⁴⁸Enemark 1986, s. 44-46.

¹⁴⁹Enemark 1986, s. 45-48. Turun piispan ja Kröpelinin palattua Ruotsin valtaneuvoston lähettiläät ja Tanskan valtaneuvoston edustajat laativat Lundissa päiväämättömän unionisopimusluonnoksen, jota ei koskaan vahvistettu.

¹⁵⁰Lönnroth 1934, s. 170. Vrt. Styffe 1864, s. cxi; Enemark 1986, s. 44-45.

¹⁵¹Valtionhoitajan vaali tapahtui Tukholmassa vietettyjen Kaarle Knuutinpojan häiden jälkeen, KK 5147-5321; Olesen 1980, s. 98.

¹⁵²KK 5062:1-18; Kumlien 1933, s. 24.

¹⁵³KK 5300-5305; Kumlien 1933, s. 132-134; Kaarlenkronikan mukaan (5125-5146) Kaarle Knuutinpoika oli matkustanut Telgen elokuun lopun 1437 kokouksesta Tukholmaan, mutta jättänyt kirjurinsa ja sinettinsä Kristern Niilonpojan käyttöön. Kirjurin oli määrä sinetöidä hänen puolestaan kokouksen tekemät päätökset. Ennen valtionhoitajan vaalia Kaarle syytti (KK 5251-5257) Kristern Niilonpoikaa petoksesta, että tämä olisi hänen nimissään ja sinetillään lähettänyt Helsinglandin asukkaille kirjeen, jossa heitä vaadittiin olemaan kuuliaisia drotsille. Minkäänlaisia helsinglantilaisille Telgestä lähetettyä kirjettä ei ole säilynyt. Kumlien (1933, s. 128) on aiheellisesti epäillyt Kaarlen syytöksen olleen perätön ja liittyneen valtionhoitajan vaaliin.

drotsi alkoi etsiä yhteyksiä Steninpoikiin. Kronikan mukaan hän aikoi Steninpoikien tuella tuoda Eerikin takaisin valtakuntaan.¹⁵⁴ Estääkseen aikeen Kaarle yllättäen vangitutti Kristern Niilonpojan väkivalloin tämän kartanossa Upplannin Rävelstassa 13.1.1439. Kristern pääsi vapaaksi muiden ylimysten ja piispojen tuella, mutta joutui luovuttamaan Nyköpingin linnan sekä lupamaan poikansa Kaarlen kera uskollisuutta valtionhoitajalle. Lupaustaan vastaan Kristern sai pitää Viipurin linnan. Keväällä Kristern Niilonpoika jäiden auettua matkusti poikansa Kaarlen kanssa Suomeen.¹⁵⁵

Kaarle Knuutinpojan asettamina päämiehinä Stäkeborgia piirittäneet Erengisle Nilsson (Hammerstaätten) ja Herman Berman solmivat maaliskuun alussa 1439 Nils Stenssonin kanssa tilapäisen aselevon, jonka turvin Nils matkusti veljensä Bon, veljenpoikansa Magnus Bengtssonin ja Öölannin Borgholmin linnaa pitäneen Magnus Grenin kanssa Gotlantiin etsimään tukea Eerik Pommerilaiselta.¹⁵⁶ Maaliskuun 19. päivä 1439 Eerik ilmoitti erottaneensa Kaarlen marskin virasta ja määränneensä hänen tilalleen marskiksi Nils Stenssonin. Samoihin aikoihin Eerik kirjoitti Norjaan käskien norjalaisten ryhtyä piirittämään Götajoen suussa sijaitsevaa Elfsborgin linnaa. Nils Stenssonin on epäilty saaneen tukea myös Vadstenan porvareilta. Kuultuaan Rävölan tapahtumista näyttää myös Raaseporin linnaa pitänyt Kristern Niilonpojan sisarenpoika Kaarle Tordinpoika (Bonde) alkaneen etsiä yhteyksiä Eerik Pommerilaiseen.¹⁵⁷

Nils Stenssonin Eerik Pommerilaisen tuella Itä-Göötainmaalle huhtikuussa 1439 tekemä sotaretki epäonnistui.¹⁵⁸ Huhtikuun 25. päivä 1439 valtaneuvosto kirjoitti Tukholmasta Itä-Göötainmaan asukkaille ilmoittaen Nilsin rikkoneen Kalmarin päätökset ja kääntyneen valtakuntaa vastaan. Neuvosto vaati itägöötainmaalaisia liittymään Kaarle Knuutinpoikaan, joka Eerikin kirjeestä huolimatta oli valtakunnan marski.¹⁵⁹ Viimeistään toukokuussa alkoi Stäkeborgin piiritys uudelleen Kaarle Knuutinpojan johtamana.¹⁶⁰ Tällä välin olivat kaavailut Kristofferin ottamisesta kuninkaaksi edenneet ja valtaneuvosto päätti kesäkuussa 1439 Tukholmassa olevan järkevämpää ottaa Kristoffer kuin kotimainen mies kuninkaaksi. Edellisenä kesänä Kalmarissa tehdyt päätökset pidettäisiin. Mikäli Eerik ei haluaisi ottaa niitä huomioon, sanouduttaisiin hänestä irti. Jos Eerik haluaisi noudattaa päätöksiä, hänen sallittaisiin pitää kuninkaan arvo ja hänelle suotaisiin vuotuinen eläke Kristofferin hallitessa hänen puolestaan Kalmarin päätösten mukaisesti. Jos Eerik haluaisi luopua kuninkaan arvostaan eläkettä vastaan, otettaisiin Kristoffer kuninkaaksi. Jos kuninkaaksi otettaisiin kotimainen mies, se johtaisi sisäisiin riitoihin, valtakuntien yhteys

¹⁵⁴KK 5540-5547; Kumlien 1933, s. 141.

¹⁵⁵KK 5540-5720; Erslev 1901, s. 402-403; Kumlien 1933, s. 141-144; Carlsson 1941, s. 413-416; Rosén 1962, s. 283; Olesen 1980, s. 98.

¹⁵⁶Olesen 1980, s. 98; Kaarlenkronikka (5920-5953) kuvaa Nils Stenssonin matkan Gotlantiin petollisena pakona.

¹⁵⁷Carlsson 1941, s. 420-421; Olesen 1980, s. 98-99.

¹⁵⁸Kumlien 1933, s. 146-147.

¹⁵⁹Kumlien 1933, s. 147-149; Carlsson 1941, s. 426-428; Olesen 1980, s. 99; Valtaneuvoston itägöötainmaalaisille lähettämän kirjeen sävy on kansallismielinen. Samanaikaiseen valtaneuvoston Eerikin ja Nils Stenssonin vastaiseen propagandaan liittyy myös Strängnäs'n piispa Thomaksen nk. "frihetsvisa", joka ihannoii Engelbrektiä ja julistaa Eerikin uhkaavan jälleen valtakunnan vapautta; Kumlien 1930, s. 497; Kumlien 1933, s. 149; Lönnroth, Erik, Biskop Thomas' Frihetsvisa. Scandia 1931, s. 30ff; Olesen 1980, s. 98; Piispa Thomaksen frihetsvisan ja valtaneuvoston kirjeen itägöötainmaalaisille tulkittiin vanhemmassa tutkimuksessa ilmentäneen valtaneuvoston kansallismielisyyttä, mutta Lönnroth (1934, s. 186) osoitti, että kyseessä oli tietoinen valtaneuvoston konstitutionalististen piirien harjoittama propaganda eikä ylimystöä elähdyttänyt varsinainen kansallisuuslaite.

¹⁶⁰Kumlien 1933, s. 149-150.

katoaisi ja valtakunta saisi useita voimakkaita vihollisia. Samalla pelättiin, että Gotlanti, Öölanti, Kalmari, Stäkeborg ja Raasepori menetettäisiin iäksi.¹⁶¹

Valtaneuvosto oli Tukholmassa määrännyt Kaarle Knuutinpojan neuvottelemaan aselevosta Stäkeborgin puolustajien kanssa. Heinäkuun 29. päivänä Eerik Pommerilainen ilmoitti Stäkeborgista saapuneensa ottamaan hallinnon uudelleen käsiinsä. Eerikin matkan Stäkeborgiin on katsottu olleen yhteydessä hänen Tanskan valtaneuvostolta 19.7. saamaansa irtisanoutumiskirjeeseen. Stäkeborgista käsin Eerikin on oletettu aikoneen vaikuttaa sekä Tanskan että Ruotsin tilanteeseen.¹⁶² Eerikin asema oli kuitenkin epävarma ja 21.8.1439 hänen lähettiläänsä solmivat Kaarle Knuutinpojan valtuutettujen kanssa aselevon Arkösundissa. Pian tämän jälkeen Eerik palasi Gotlantiin. Lokakuun alussa 1439 Ruotsin valtaneuvosto sanoutui Telgessä irti Eerikistä. Samassa yhteydessä Nils, Bo ja Bengt Stensson sekä Kaarle Knuutinpoika tekivät sovinnon ja Kalmarin ja Stäkeborgin linnat palautuivat valtionhoitajalle. Bo ja Bengt vahvistivat sopimuksensa valtaneuvoston kokouksessa Arbogassa tammikuussa 1440.¹⁶³ Kronikan mukaan Nils kääntyi uudelleen Eerik Pommerilaisen puoleen ja riitautui Kaarlen kanssa. Vierailtuaan Gotlannissa ja ratsastaessaan svennijoukon kera Söderköpingistä Norrköpingiin hän joutui Kaarlen lähettämän joukon käsiin ja vietiin vankina Norrköpingiin, jossa hän pian kuoli ruttoon.¹⁶⁴

Steninpoikien tavoitteita on tutkimuksessa tulkittu Kaarle Knuutinpojan ja Eerik Pommerilaisen pyrkimyksiä vasten. Jo Styffe liitti Eerikin restauraatioyrityksen Ruotsissa Tanskan ja Kristofferin välisiin yhteyksiin. Saatuaan tietoja tanskalaisten ja Kristofferin yhteyksistä Eerik yritti Steninpoikien ja Magnus Grenin avulla palauttaa valtansa Ruotsissa.¹⁶⁵ Erslevin mielestä Kaarle Knuutinpoika joutui vaikeaan tilanteeseen valtionhoitajana, koska virka ei pohjautunut maanlakiin. Samanaikaisten talonpoikaislevottomuuksien kanssa ylimystö juonitteli häntä vastaan.¹⁶⁶ Kumlien korostaa Natt och Dag -suvun sukusiteiden mahdollista merkitystä Kaarlen vastaisen toiminnan taustalla ja viittaa kapinallisuuden alueelliseen rajautumiseen Itä-Göötainmaan ja Smoolantiin.¹⁶⁷ Uudempi tutkimus on luopunut kansallis- ja unionimielisistä motiiveista kapinan taustalla, mutta tapahtumien tulkinta on pysynyt ennallaan. Kristern Niilonpojan ja Steninpoikien on katsottu nousseen vastustamaan unionista irtautumaan pyrkinyttä Kaarle Knuutinpoikaa. Vangituttamalla drotsin Kaarle esti laajemman ryhmittymän syntymisen. Tärkeitä Kalmarin ja Stäkeborgin linnoja pitäneet Steninpojat etsivät tukea Eerik Pommerilaiselta, joka yritti saada aseinsä jalansijaa Keski-Ruotsista vaikuttaakseen asemaansa Ruotsissa ja Tanskassa. Kapina johti ruotsalaisten lopulliseen irtisanoutumiseen Eerikistä.¹⁶⁸ Itä-Göötainmaan tapahtumien taustalla on saattanut olla ylimystön sisäisiä sukuintressejä, mutta näistä ei toistaiseksi ole tehty selvitystä. Enemark on kiinnittänyt huomiota seikkaan, että pääosa Kaarlen vastustajista näyttää kuuluneen joko vanhempaan, verrattain kauan valtaneuvostossa toimineeseen ylimysryhmään (Kristern Niilonpoika, Bengt ja Bo Stensson,

¹⁶¹Diplomatarium Norvegicum I-XIX [DN]. Kristiania 1847-1914. Bind V 680.

¹⁶²Carlsson 1941, s. 449-450; Olesen 1980, s. 106.

¹⁶³Carlsson 1941, s. 453-459; Schüeck 1976, s. 236, nro 70; Svenska medeltidsregister 1434-1441 [SMR]. Utgivna av Sven Tunberg. Stockholm 1937. Nro 1055.

¹⁶⁴KK 6456-6519. Nils Stensson kuoli tn. joulukuussa 1439, vrt. Kumlien 1930, s. 506; Olesen 1980, s. 125; Carlsson 1941, s. 470. Ruotsissa oli ruttoa 1439, mutta Carlsson toteaa myös huhutun, että Kaarrella olisi ollut osuus Nils Stenssonin kuolemaan.

¹⁶⁵Styffe 1864, s. cxii.

¹⁶⁶Erslev 1901, s. 402-404.

¹⁶⁷Kumlien 1930, s. 494; Kumlien 1933, s. 146.

¹⁶⁸Olesen 1980, s. 98-100, 125.

Kaarle Tordinpoika) tai näihin sukulaisuussiteissä olleisiin voimakkaisiin nuoriin ylimyksiin (Nils Stensson, Magnus Gren, Kaarle Kristerninpoika). Tämä viittaa yhteiseen intressiryhmään toiminnan taustalla.¹⁶⁹

Kaarle Knuutinpojan kuninkuus ja Suomen läänittäminen

Keskeinen vuosia 1438-1441 koskevan tutkimuksen ongelma on ollut kysymys Kaarle Knuutinpojan kuninkuudesta. Ongelma on ollut tutkimuksellisesti vaikea, sillä kokonaiskuvaan ovat vaikuttaneet toisaalta Kaarlenkronikan sisäiset tendenssit ja toisaalta vanhemmat nationalistiset käsitykset 1430-luvun tapahtumista. Kronikka esittää yleisesti Kaarlen pyrkimysten perustuneen kansan tahtoon. Vanhempi kansallissävytteinen tutkimus myötäili kronikkaa ja katsoi kansan halunneen kotimaisen kuninkaan päästäkseen irti ulkomaisista kuninkaista ja ylimyksistä. Samalla rahvas halusi valvoa suurylimystä kansallisen kuninkaan avulla.¹⁷⁰

Päätelmä on uskottava vain, mikäli aatelin ja talonpoikien intressien voitaisiin osoittaa 1430-luvulla olleen selvästi toistensa vastaisia. Lähdemateriaalin perusteella rahvaan kapinointi suuntautui nimenomaan veroja ja yksittäisiä vouteja vastaan. Kun talonpojat kääntyivät valtaneuvostoa vastaan, oli kyse luvattujen veronalennusten toteutumatta jäämisestä ja rälssiin kuuluvien talonpoikien johtajien ja suurylimysten kiistasta. Lähteiden perusteella rahvaan ja suurylimysten intressit valtakunnan ulkoisen rauhan säilyttämiseksi ja kuninkaan vallan rajaamiseksi olivat yhteiset. Lönnrothin mukaan Ruotsin 1430-luvun sisäisten konfliktien taustalla ei voida osoittaa olleen mitään syvää sosiaalista vastakohtaisuutta. Syynä oli elinkeinorakenne; säätyeroista huolimatta väestö oli lähes kokonaisuudessaan agraariväestöä ja sekä talonpojisto että rälssi tukeutui agraarisiin elinkeinoin. Vanhemman tutkimuksen suosima kansallis- ja unionimielisten suuntausten vastakohtaisuus ei pohjautunut aikakauden omiin aatesuuntauksiin, eikä kronikan mielipide Kaarlen kuninkuuden perustumisesta kansan yleiseen tahtoon voi Lönnrothin mielestä olla kautta koskevan historian tutkimuksen lähtökohtana.¹⁷¹ Lönnrothin voi katsoa olevan yhä pääpiirteittäin oikeassa, mutta mikäli otetaan huomioon uusimman tutkimuksen tulokset rälssin taloudellisten intressien kehityksestä vanhemmalla unioniajalla, on hänen perusteihinsa suhtauduttava varoen. Todellista yhteiskuntaluokkien välistä syvää juopaa ei ehkä ollut, mutta sen syntymisestä voidaan nähdä merkkejä 1430-luvun reaktioissa. Elinkeinollisesti väestö oli eriytymässä. Uusin myöhäiskeskiajalle ja uuden ajan alulle tyypillisiä talonpoikaiskapinoita koskeva tutkimus onkin irtautunut nationalisistisista syy-seuraus tulkinnoista ja siirtynyt tarkastelemaan erilaisten kriisimekanismien vaikutusta liikehdintään.¹⁷²

Valtaneuvoston päätettyä kesäkuussa 1439 olevan sopivinta ottaa Kristoffer kuninkaaksi keskusteltiin asiasta uudelleen Telgen kokouksessa elokuun lopulla 1439. Tällöin Kristofferia vastustanut Kaarle jäi tappiolle kirkonmiesten johtamaa konsiliaristista kantaa vastaan.¹⁷³ Kevättalvesta 1440 alkaen Kaarle

¹⁶⁹Enemark, Poul, *Kriseår 1448-1451. En epoke i nordisk unionshistorie*. København 1981, s. 38.

¹⁷⁰Lönnroth 1934, s. 185-187.

¹⁷¹Lönnroth 1934, s. 187-188.

¹⁷²Ylikangas, Heikki, *Nuijasota eurooppalaista taustaa vasten. Onko vallankumous mahdollinen?* Toim. Kimmo Ketonen ja Veli-Matti Ruotsalainen. Turun yliopiston ylioppilaskunnan julkaisuja. Turku 1990, s. 37-50. Kapinoiden tyypeistä ja tulkintatavoista yleensä Fourquin, Guy, *The anatomy of popular rebellion in the Middle Ages. Europe in the Middle Ages. Selected studies*. North-Holland publishing company Amsterdam, New York, Oxford 1978.

¹⁷³Kaarlenkronikan mukaan (6356-6393) arkkipiispa esitti Telgessä Kristofferia kuninkaaksi, mutta valtaneuvosto päätti olla vielä valitsematta kuningasta ja antaa Kaarlen hoitaa valtakuntaa. Kumlien on (1930, s. 505; 1933, s. 154-156) todennut kronikan

Knuutinpojan on tulkittu yrittäneen saada mahdollisimman monia linnoja ja alueita suoraan henkilökohtaisen valtansa alle.¹⁷⁴ Stenipoikien tehtyä valtaneuvoston ja Kaarlen kanssa sovinnon jäi Öölantia ja Borgholmin linnaa pitänyt Magnus Gren vastustamaan Kaarlea. Helmikuussa 1440 Kaarle aloitti Kalmarista käsin Borgholmin piirityksen, mutta saatuaan keväällä tiedon Turun linnaa pitäneen Hannu Kröpelinin kuolemasta hän purjehti toukokuun alussa 1440 Suomeen ja otti Kröpelinillä olleet Turun ja Kastelholman linnat haltuunsa. Taustalla on nähty Kaarlen halu vahvistaa asemiaan toisaalta Raaseporin ja Viipurin linnoja pitäneitä Kaarle Tordinpoikaa ja Kristern Niilonpoikaa sekä toisaalta huhtikuussa Tanskan kuninkaaksi valittua Kristofferia vastaan.¹⁷⁵ Palattuaan Viipuriin kevättalvella 1440, oli Kristern Niilonpoika oleskellut Tallinnassa hankkien aseistusta ja varusteita sekä pyytäen sotilaallista ja taloudellista tukea Tallinnan kaupungilta. Jo aiemmin Kaarle Tordinpoika oli ilmoittanut Tallinnaan Rävöstan tapahtumista ja pyytänyt kaupungilta lainaksi salpietaria ja tykkiä. Turussa Kaarle Knuutinpoika teki Kaarle Tordinpojan kanssa sopimuksen, jonka mukaan tämä sitoutui pitämään Raaseporin linnan valtakunnan nimissä.¹⁷⁶

Palattuaan toukokuun 1440 lopulla Ruotsin puolelle Kaarle jatkoi Borgholmin piiritystä, joka päättyi heinäkuun lopulla Magnus Grenin luovuttaessa linnan. Kalmarissa kesäkuun lopulla 1440 pidetyssä kokouksessa olivat Kristofferin lähettiläät luvanneet Kaarle Knuutinpojalle läänitykseksi Turun hiippakunnan, minkä Kristoffer vahvisti Kööpenhaminassa 16.8.1440. Kronikan mukaan Kalmarissa keskusteltiin myös Borgholmin ja Öölannin panttaamisesta Kaarelle ja mahdollisesti drotsin arvon siirtymisestä Kristern Niilonpojalta Kaarle Knuutinpojalle.¹⁷⁷

Kronikan mukaan Ruotsin valtaneuvosto läänitti Arbogassa 3.10.1440 Kaarle Knuutinpojalle Suomen ja Öölannin, joita Kaarle pyysi palkkioksi kuluistaan ja vaivoistaan valtionhoitajana. Suomen läänityskirjettä ei ole säilynyt, mutta Öölannin panttauskirjeestä on olemassa originaalin mukaan tehty kopio, jonka mukaan valtaneuvosto panttasi Kaarle Knuutinpojalle ja hänen perillisilleen Borgholmin linnan ja Öölannin 20 000:sta markasta Tukholman rahaa.¹⁷⁸ Suomen läänittämistä lykättiin heinäkuun 4. päivään 1441, jolloin valtaneuvosto läänitti Kaarle Knuutinpojalle eliniäksi kaikki valtakunnan linnat Itämaassa hänen valtakunnalle tekemiään palveluksia vastaan. Läänitys käsitti Viipurin, Raaseporin, Hämeen,

---

kuvauksen vääristyneeksi ja katsonut, ettei kokous ollut Kaarelle niin suuri voitto kuin vanhempi tutkimus on oletanut. Telgessä valitun Jönköpöngin kokouksen lähetystön kokoonpano ja heille annettu valtakirja osoittavat hänen mukaansa kirkonmiesten johtaman suunnan vahvaa vaikutusta. Kronikan esittämän osittaisen Kristofferistaluopumisen sijasta lähdemateriaali viittaa Kumlien mielestä pikemminkin siihen, että Telgen kokouksessa järjesteltiin Eerikin lopullisen erottamisen ja Kristofferin vaalin välisen interregnumin aikainen hallinto; Christensen, Aksel E. 1980, s. 259-260; Olesenin (1980, s. 126) mukaan uuden kuninkaan valitsemista lykättiin kunnes vanhan kannattajat (Magnus Gren) olisi karkoitettu. Telgen kokouksen päätökset olivat unionia puoltavia, mutta tähtäsivät samalla valtakunnan oikeuksien säilyttämiseen.

¹⁷⁴Kumlien 1933, s. 163; Olesen 1980, s. 143. Olesenin mielestä Kaarle pyrki myös varmistamaan, ettei valtakunnassa syntyisi samanlaista tilannetta kuin Tanskassa, jossa Kristoffer ja valtaneuvosto olivat yhtä aikaa vaikeuksissa talonpoikaiskapinan, Erik Pommerilaisen hallussa olevien linnojen ja hollantilaisten kanssa.

¹⁷⁵Kumlien 1933, s. 163-165; Olesen 1980, s. 143; Vrt. Suvanto 1978, s. 15.

¹⁷⁶Finlands Medeltidsurkunder I-VIII [FMU]. Samlade och i tryck utgifna af Finlands Statsarkiv genom Reinhold Hausen. Helsingfors 1910-1935. Osa III 2360, 2386; FMU III 2285; FMU III 2384; Olesen 1980, s. 143.

¹⁷⁷Olesen 1980, s. 144-145; FMU III 2346, "alt Aboes biscopsdome met all thaes koninglighe oc kronens raet oc raenthe j hans daghe at haue for hans tiaeniste"; KK 6630-6701, "finlanda".

¹⁷⁸KK 6752-6803, "finlandh"; Öölannin panttauskirje: Samling af åtskilliga handlingar och påminnelser som förmodeligen kunna giwfa lius i Swänska Historien Utgifwen af Sven (Lager)Bring I-III. Lund 1749-1758. [Bring] II, s. 200; Kronikan mukaan Kaarlen perillisille varattiin Arbogassa oikeus lunastaa Öölannin pantti 40 000 markalla. Panttauskirjeessä puhutaan vain täydestä lunastuksesta, eli 20 000 markasta. Kumlienin (1933, s. 171) mielestä myös panttisarjan laskeminen Kaarlen Kalmarissa vaatimasta 40 000 markasta puoleen vihjaa arkkipiispan ja kirkonmiesten johtaman ryhmittymän valtaan Arbogassa. Kaarlenkronikka vääristelee asiaa esittämällä Öölannin pantin olleen koko ajan 40 000 markkaa.

Turun ja Korsholman linnat sekä niiden alaiset alueet. Samana päivänä valtaneuvosto uudisti Borghomin ja Öölannin panttauksen nostamalla summan 40 000 markkaan.¹⁷⁹ Kristoffer vahvisti Suomea koskevan läänityksen Tukholmassa 20.9.1441, jolloin hän läänitti Kaaralle elinikäisenä palveluslääninä kaikki Turun hiippakunnan linnat alueineen lukuunottamatta Kastelholmaa ja Ahvenanmaata. Seuraavana päivänä Kristoffer vahvisti Öölannin ja Borgholmin panttauksen, myönsi Kaaralle drotsin arvon ja vapautti hänet kaikista vaatimuksista, jotka koskisivat hänen hallintoaan marskiksi nimittämisestä siihen hetkeen kun kuninkaan voudit ja virkamiehet ottaisivat voutikunnat ja linnat haltuunsa.¹⁸⁰

Lupaamalla Suomen ja Öölannin läänitykseksi Kristoffer osti Kaarle Knuutinpojan tuen kuninkuudelleen.¹⁸¹ Kuitenkin myös Kaarlen voidaan katsoa järjestelleen hallinnassaan olevia alueita omien intressiensä mukaisesti. Viimeistään Telgen 1439 kokouksen jälkeen Kaarlen on oletettu alkaneen varmistella asemiaan havaittuaan, että osa valtaneuvostosta vastusti hänen pyrkimystään kuninkaaksi.¹⁸² Valtionhoitajaksi tullessaan Kaarle oli saanut linnojen slotslovenin. Telgen kokouksen jälkeen suurin osa valtakunnan linnoista lukuunottamatta Borgholmia, Raaseporia ja Viipuria oli hänen allaan, mitä Kristoffer tai Tanskan valtaneuvosto eivät voineet olla ottamatta huomioon.¹⁸³ Viimeistään Kalmarin 1440 neuvottelujen jälkeen Kristoffer hyväksyi Kaarlen Suomea koskevat ehdot. Samalla hän suostui siihen, että Kaarle saisi halutessaan hankkia läänitykseen lisävahvistuksen Ruotsin valtaneuvostolta.¹⁸⁴

Kristofferin Kaaralle lupaama läänitys käsitti vain Turun hiippakunnan. Olesenin mukaan Öölannin pantti oli Kaarlen valtaneuvostolta vaatima lisäpalkkio, mutta kronikan perusteella Öölannista oli keskusteltu jo Kalmarissa kesällä 1440.¹⁸⁵ Öölannin pantin motiivi oli osin luonnollinen, sillä Kaarle oli todennäköisesti käyttänyt Borgholmin piiritykseen omia varojaan. Kaikissa kolmessa panttikirjeessä panttaus motivoidaan Kaarlen valtionhoitajana valtakunnalle tekemillä palveluksilla ja hänelle tästä aiheutuneiden kulujen korvaamisella.¹⁸⁶ Suomea koskevissa läänityskirjeissä ja Kristofferin lupauksessa ainoaksi motiiviksi esitetään Kaarlen valtakunnalle tekemät palvelukset.¹⁸⁷ Jos kirjeitä tulkitaan tiukasti, oli Öölannin pantti Kaaralle hänen kuluistaan ja vaivoistaan valtionhoitajana annettu korvaus ja Suomea koskeva läänitys ylimääräinen palkkiona annettu palveluslääni.

¹⁷⁹FMU III 2397, "all rikesens slot j Österlandh, swa som aer Wijborgh, Rasaborgh, Thawastahus, Abo oc Korsholm, met staedher, landh, laen oc hwat som thet haelzt aer"; Öölanti: Bring II, s. 207.

¹⁸⁰FMU III 2413, "alle wor slot j Abo biskopsdöme, swa som aer Wyborgh, Rasaborgh, Thawastahus, Abo oc Korsholm met alla ware staedher, land, laen...wndantakit Castelholm oc Alandh, thet wiliom wij siae[]ffue haffua oc bruka som annan slot oc laen j riket"; Öölanti ja Borgholm: SMR 1473-1474.

¹⁸¹Erslev 1901, s. 414-415; Kumlien 1930, s. 505-506; Kumlien 1933, s. 166-167; Lönnroth 1934, s. 177; Carlsson 476-479; Rosén 1962, s. 294; Olesen 1980, s. 145; Enemark 1986, s. 47.

¹⁸²Olesen 1980, s. 145; Kumlien 1933, s. 163, 181-182.

¹⁸³Olesen 1980, s. 144-145; Kumlien 1933, s. 187.

¹⁸⁴Kumlien 1933, s. 166; Olesenin (1980, s. 145) mukaan Kalmarin nopea neuvottelutulos kesällä 1440 viittaa aiempiin alustaviin kosketuksiin; FMU III 2346, "Item kan oc Karl Knwtsson noghet ytermere besörghia sich j taesse for:ne article met rikesens raadh aff Swerige, tha lathe wy thet gerna kerligen oc mildhelighen tijl"; Kristofferin ja Tanskan valtaneuvoston myöntymiseen Kaarlen ehtoihin vaikutti Norjan tilanne ja sen suhde hollantilaisten kanssa käytäviin rauhanneuvotteluihin. Samoihin aikoihin Kalmarin neuvottelujen kanssa ilmeni mahdollisuus, että Norjan valtaneuvosto kääntyisi Kristofferin kannalle. Suostumalla Kaarlen vaatimukseen ja vahvistamalla asemiaan Ruotsissa Kristoffer saattoi parantaa asemiaan Norjassa, joka ei vielä ollut sanoutunut irti Eerikistä. Olesen 1980, s. 145-147.

¹⁸⁵Olesen 1980, s. 158.

¹⁸⁶Bring II, s. 200, 207; SMR 1473-1474.

¹⁸⁷FMU III 2346; FMU III 2397; FMU III 2413.

Syytä, miksi valtaneuvosto läänitti Suomen Kaaralle vasta heinäkuussa 1441 on tulkittu eri tavoin. Suvannon mukaan valtaneuvosto ei ollut halunnut läänittää Suomea Arbogassa, koska se halusi ensin selvittää Kristofferin kannan valtaneuvoston laatimiin ehtoihin sekä linnojen aseman ja valtaneuvoston linnoja koskevan vallan tulevan kuninkaan hallinnossa. Heinäkuun 1441 läänityksen taustalla hän katsoo olleen toisaalta Kaarlen halu sitoa valtaneuvosto "edeltäpäin määrättyyn neuvon" ja toisaalta valtaneuvoston halu osoittaa Ruotsin valmius asettaa kuninkaan vallan vastapainoksi "Suomen haltijan tosiasiallinen valta". Suvanto viittaa Kristofferin voiman kasvuun Jyllannin talonpoikaiskapinan kukistuttua, minkä vuoksi "Ruotsissa piti valmistautua kovaan neuvotteluun".¹⁸⁸ Enemarkin mielestä syy on yksinkertaisempi; valtaneuvosto ei läänittänyt Suomea Arbogassa, koska ylimystö ei halunnut rikkoa välejäan Kristern Niilonpojan ja Kaarle Tordinpojan kanssa. Kaarle joutui lykkäämään vaatimustaan seuraavaan kesään.¹⁸⁹

Valtaneuvoston Kalmarissa tekemän Suomen läänityksen voidaan katsoa olleen Kristofferin edellisenä keväänä tekemään lupaukseen annettu vahvistus. Samalla se oli osoitus siitä, että valtaneuvosto katsoi Kristofferin 26.4.1441 antaman hallitsijanvakuutuksen olevan voimassa ja se katsoi voivansa päättää valtakunnan linnojen läänittämisestä. Vakuutuksen mukaan linnojen slotsloven oli kuudella valtaneuvoksella, joiden mielipide kuninkaan oli erityisesti otettava huomioon linnoja jakaessaan. Koska Kristoffer ei vielä ollut Ruotsin kuningas, saattoi valtaneuvosto vakuutuksen suoman slotslovenin perusteella antaa Kaaralle Kristofferin lupaaman läänityksen ja antaa läänityskirjeen, jonka Kristoffer kuninkaaksi tultuaan vain vahvisti. Jos vakuutuksen katsotaan tulleen voimaan jo keväällä 1441 ja Kalmariin määrätyn vahvistamisen merkinneen vain sen artiklojen ottamista uuden unionisäädöksen pohjaksi, on epävarmaa, voidaanko ruotsalaisten olettaa läänityksen avulla varautuneen Kristofferin asemaa koskeviin neuvotteluihin. Kristofferin asema oli jo selvillä hänen annettuaan vakuutuksen. Valtaneuvoston ei voi myöskään olettaa luulleen, ettei Kristoffer ollut tietoinen Suomen tilanteesta. Vaikka valtaneuvosto läänitti Kaaralle Suomen linnat, supistui läänitys toistaiseksi käytännössä Turun ja Hämeen linnoihin, koska Raaseporin ja Viipurin linnat olivat Kristern Niilonpojan hallussa. Korsholman hallinnollinen asema on lähteiden perusteella epäselvä, eikä Kastelholma kuulunut läänitykseen. Nimenomaan Kastelholman pois jättämisessä on haluttu nähdä merkkejä siitä, että osa valtaneuvoksista halusi rajoittaa Kaarlen mahtia Suomessa, eikä suinkaan lisätä sitä Kristofferin varalta.¹⁹⁰ Lykkäämällä Suomen läänittämistä Arbogassa valtaneuvosto säilytti yhteytensä drotsiin ja Kaarle Tordinpoikaan ja vältti vaaran, että nämä olisivat kääntyneet kokonaan Eerik Pommerilaisen puolelle.

¹⁸⁸Suvanto 1978, s. 16. Kristofferin antaman vakuutuksen suhteen Suvanto näyttää olevan Kumlienin kannalla ja katsoo, ettei vakuutus merkinnyt artiklojen lopullista hyväksymistä. Suvannon mielestä hallitsijanvakuutuksessa määritelty linnojen asema ja valtaneuvoston osuus siinä olivat yhä avoimia neuvoston odotellessa Kristofferia Kalmariin; Muut tutkijat eivät ole juuri käsitelleet Suomen läänittämisen vaiheita. Erslev (1901, s. 415) väittää virheellisesti valtaneuvoston antaneen Kaaralle Arbogassa kirjeet hänelle Kalmarissa luvatuista lääneistä. Kumlien (1933, s. 171) mainitsee Kaarlen kronikan perusteella pyytäneen Suomea läänitykseksi, mutta keskittyy Öölannin panttisummaan. Lönnroth (1934, s. 178) ohittaa koko asian. Olesen (1980, s. 158) viittaa vain Kristofferin lupaukseen ja Öölannin panttaamiseen. Ainoastaan Carlssonin (1941, s.493) mielestä Kaarle ei ollut Arbogassa onnistunut saamaan raadilta Suomea koskevaa vahvistuskirjettä, mutta hän ei perustele väitettään mitenkään. Suomalaisista tutkijoista Jaakkola (1959, s. 5) katsoo läänityksen toteutuneen Arbogassa.

¹⁸⁹Enemark 1981, s. 45.

¹⁹⁰FMU III 2346; Kastelholma, Kumlien 1933, s. 180-181; Carlsson 1941, s. 493; Olesen 1980, s. 197; Kristofferin Kaaralle lupaama läänitys käsitti koko Turun hiippakunnan, johon sisältyi myös Kastelholma ja Ahvenanmaa.

Yleisesti Kristofferin on katsottu halunneen sitoa läänityksellä Kaarle Knuutinpojan mielenkiinto Suomeen ja estää samalla Erikin vanhojen kannattajien Kristern Niilonpojan ja Kaarle Tordinpojan mahdollinen vastustus.¹⁹¹ Toisaalta taustalla ovat saattaneet olla Kaarlen omat intressit hänen pyrkiessään saamaan taloudellisesti mahdollisimman edullisen ja poliittisesti riippumattoman aseman luopuessaan valtionhoitajuudesta. Samoihin aikoihin kasvoi tanskalaisten suurylimysten kiinnostus Gotlannin, Baltian ja Suomenlahden kautta kulkeneeseen Venäjänkauppaan. Oletettavasti Kaarle Knuutinpojan intressit olivat suunnaltaan samoja ja hän pyrki tarkoituksellisesti samaan hallintaansa kauppatien kannalta tärkeät Suomen linnat.¹⁹²

2.4. Suomalaisen tutkijoiden käsitys vuosien 1434-1441 tapahtumista

Vuosien 1434-1441 osalta on suomalaisen tutkimuksen mielenkiinnon kohteena ollut Suomen hallintomiesten suhtautuminen Ruotsin tapahtumiin. Näkökulma on ollut korostetun alueellinen ja perustunut käsitykseen "Suomesta" ja "Ruotsista" toisistaan erillisinä alueellisina kokonaisuuksina.

Elokuun 12. päivänä 1435 drotsi Kristern Niilonpoika, piispa Maunu Tavast ja joukko suomalaisia rälssimiehiä vanhoivat valtaneuvoston kokouksessa Tukholman Långholmenilla pitävänsä Halmstadin toukokuun 1435 päätökset. Samalla valtaneuvosto uudisti Uppsalassa kesäkuussa tekemänsä lupauksen Halmstadin päätösten noudattamisesta. Uppsalassa ei ollut ollut läsnä suomalaisia ja Långholmenin valan on oletettu tehdyn pian näiden saavuttua Ruotsin puolelle.¹⁹³ Mielenkiintoista on, että Eerikin ja ruotsalaisten riidan välitystuomareiksi määrätty Maunu Tavast ja Kristern Niilonpoika ottivat kantaa tuomioon ennen sen julistamista ja asettuivat valtaneuvoston puolelle. Jaakkola tulkitsi puolenvaihdon olleen muodollisesti oikeutetun, sillä kuninkaan saapumiselle asetettu takaraja 29.7. oli jo mennyt, mutta perimmäisenä syynä hän pitää kuninkaan viivyttelyn nostattamaa suuttumusta.¹⁹⁴ Suvannon mielestä kuninkaan viivyttelyn syynä olleiden Vordingborgin rauhanneuvottelujen pitkittymisen on täytynyt olla tiedossa Ruotsissa, eikä kyseessä ollut selkeä puolenvaihto, vaan taktikointi, Suomen johtomiesten halu varautua kummankin kiistapuolen voiton varalta.¹⁹⁵

Kesäkuun 24. päivänä 1436 arkkipiispa, drotsi ja marski antoivat valtaneuvoston nimissä Tukholmassa Itämaiden rahvaalle kolmasosan veronalennuksen ja lupasivat ottaa heidät valtaneuvoston suojelukseseen. Kirjeen mukaan suomalaiset olivat osoittautuneet uskollisiksi valtakunnalle ja vannoneet, etteivät ottaisi itselleen omaa päämiestä, vaan hyväksyisivät valtaneuvoston asettaman. Samana päivänä antamassaan toisessa kirjeessä valtaneuvosto selitti tapaa, jolla veronalennus pantaisiin toimeen.¹⁹⁶ Kaarlenkronikan mukaan drotsi ja Turun piispa sekä suuri joukko suomalaisia saapui kesäkuussa 1436 Tukholmaan, jossa he vanhoivat marskille uskollisuutta. Kuvaus on kuitenkin liioitteleva ja kuuluu osaan, joka kirjoitettiin vasta 1450-luvulla.¹⁹⁷ Valtaneuvoston antamien kirjeiden ja kronikan maininnan

¹⁹¹Lönroth 1934, s. 177; Carlsson 1941, s. 501.

¹⁹²Rebas, Hain, Infiltration och handel. Studier i senmedeltida nordisk balticumpolitik i tiden omkring 1440-1479. Meddelanden från Historiska institutionen i Göteborg 11. Lindome 1976, s. 29-30, 64-65; Olesen 1980, s. 339-340, 429-430; Kumlien 1933, s. 187.

¹⁹³ST III 469c; Pirinen 1949, s. 243; Jaakkola 1950, s. 440-443; Suvanto 1978, s. 3-4; Gillingstam 1952, s. 201.

¹⁹⁴Jaakkola 1950, s. 442-447.

¹⁹⁵Suvanto 1978, s. 3-5.

¹⁹⁶Registrum ecclesiae aboensis eller Åbo domkyrkans svartbok med tillägg ur Skoklosters codex Aboensis [REA]. I tryck utgifven af Finlnds Statsarkiv genom Reinh. Hausen. Helsingfors 1890. Nrot 359-360.

¹⁹⁷KK 3200-3207; Suvanto 1978, s. 8-9; Schück 1976, s. 258.

perusteella kyseessä on tulkittu olleen Kaarle Knuutinpojan ja valtaneuvoston sekä Kristern Niilonpojan ja Suomen johtomiesten välinen sopimus, jossa drotsi liittyi lopullisesti Eerik Pommerilaisen vastustajiin ja Suomen puolen talonpojille luvattiin veronalennus näiden luvattua olla ottamatta itselleen päämiestä, ts. olla nousematta kapinaan.¹⁹⁸ Suvanto tulkitsee Suomen johtomiesten tekemän uskollisuudenvalan merkinneen Ruotsissa pelätyn suomalaisten (Suomen puolen hallintomiesten) irtoamista valtaneuvostosta. Tukholmassa suomalaiset lupasivat sitoutua valtaneuvoston linjaan ja pysyä yhteisen päämiehen takana. Engelbrektin kuoltua valtakunnan ainoa päämies oli helmikuussa 1436 nimetty Kaarle Knuutinpoika. Suvannon mielestä kirje paljastaa marskin pelon, että Suomessa valittaisiin toinen päämies (Kristern Niilonpoika?), kunnes sovinto kuninkaan kanssa syntyisi.¹⁹⁹ Jokatapauksessa valtaneuvoston Suomen puolen talonpojille myöntämää veronalennusta on pidettävä tulevia Kalmarin neuvotteluja varten laadituksi varmistukseksi.

Tärkeä osa Suomen vanhempaa unioniaikaa koskevassa tutkimuksessa on ollut Eerik Pommerilaisen perustaman Turun maanoikeuden aseman määrittelyllä. Ongelmanasettelulla on ollut selvä yhteys ruotsalaisten tutkijoiden käsitykseen Arbogan herrainpäivistä valtiopäivälaitoksen alkuna. Maanoikeus on nähty Suomen kansanedustuslaitoksen edeltäjänä.

Maanoikeus perustettiin ensimmäisen kerran Eerik Pommerilaisen vuonna 1407 Suomeen tekemän matkan yhteydessä tai pian sen jälkeen. Samoihin aikoihin toteutetussa hallinnollisessa ja oikeudellisessa järjestelyssä maa jaettiin hallintopitäjiin ja kihlakuntiin.²⁰⁰ Vuonna 1414 kuningas valtuutti maanoikeuden ratkaisemaan kuninkaalle kuuluvat oikeus- ja valitusasiat. Toiminta ei vakiintunut, sillä vuosilta 1417-1433 ei ole tietoja maanoikeuden ratkaisuksista. Sen sijaan kesäkuulta 1434, ajalta juuri ennen Engelbrektin kapinaa on tietoja maanoikeuden istunnoista. Ruotsalaisten kanssa Tukholmassa solmimansa sovun yhteydessä Eerik Pommerilainen antoi 29.10.1435 Turun maanoikeuden perustamiskirjeen, jossa määriteltiin sen kokoonpano ja toimivalta. Samana päivänä kuningas jakoi Suomen kahteen laamannikuntaan.²⁰¹ Maanoikeus piti pitää Turussa kahdeksan pyhän Henrikin päivää 18.6. edeltäneen päivän aikana. Istunnoissa tuli olla läsnä piispa tuomiokapituleineen, kaikki maassa ("j landeno") olevat valtaneuvokset sekä kaikki voudit, laamannit ja kihlakunnantuomarit. Jollei vouti voinut saapua, oli hänen lähetettävä paikalle valtuutettu. Turun linnan vouti valvoi kuninkaan puolesta, että annettuja määräyksiä noudatettiin. Istuntoa johti valtaneuvosten keskuudestaan valitsema kuninkaantuomiovaltainen ja lautakunnan tuli koostua puoleksi virkamiehistä ("thyaenistemen") ja puoleksi talonpojista. Kaupunkilaisten ja maalaisten kesken käytävissä asioissa tuli lautakunnassa olla kaksi pormestaria ja joitakin raatimiehiä. Maanoikeudessa sai käsitellä vain kihlakunnantuomarin ja laamannintuomioihin tehtyjä tai piispaa, laamanneja ja vouteja koskevia valituksia.²⁰²

Pirinen katsoi maanoikeuden olleen eri linnaläänejä yhdistävä oikeudenhoidollinen ja hallinnollinen elin.²⁰³ Jaakkolan mielestä maanoikeus oli eräänlainen neljännen unionivaltakunnan

¹⁹⁸Gillingstam 1952, s. 208-209; Pirinen 1949, s. 243-244; Jaakkola 1950, s. 472-475.

¹⁹⁹Suvanto 1978, s. 8-9; Suvanto 1985, s. 143.

²⁰⁰Suvanto 1985, s. 201.

²⁰¹Suvanto 1985, s. 201; Hemmer, Ragnar, Huru länge existerade landsrätten i Åbo? HTF 1965, s. 11; REA 457 ja 456.

²⁰²REA 457.

²⁰³Pirinen 1949, s. 236.

pienoisvaltaneuvosto, vaikkakin hän totesi olevan vaikea arvioida, miten laajalti maaoikeuden aikainen itsehallinto ulottui varsinaisen tuomiovallan ulkopuolelle. Hän katsoi maanoikeudella olleen edutuksellisia ulottuvuuksia.²⁰⁴ Jaakkolan kannalla oli Pentti Renvall, jonka mielestä maanoikeuden toimivaltaan sisältyi hallinnollisia tehtäviä ja se muistutti rakenteeltaan edustuksellista säätykokousta.²⁰⁵ Vastakkaista mielipidettä ovat edustaneet Ragnar Hemmer ja Yrjö Blomstedt, joiden mielestä maanoikeus käsitteli pelkästään perustamiskirjeessä määriteltyjä oikeushallinnollisia kysymyksiä.²⁰⁶ Seppo Suvanto on ollut välittävällä kannalla huomauttaen, ettei keskiajalla tehty tarkkaa eroa oikeudellisten ja hallinnollisten asioiden välillä. Hän katsoo maanoikeuden käsitelleen molempiin liittyviä tapauksia ja olettaa istuntojen yhteydessä kosketellun poliittisia kysymyksiä, koska tuolloin oli hyvä tilaisuus kuulla eri kansankerrosten ja eri seutujen edustajien mieltä. Suvannon mielestä maanoikeus oli kotimaisten säätyjen ja laitosten yhteinen elin, jolla olisi voinut olla historiassa suuri merkitys, ellei sen vaikutus olisi jäänyt lyhytaikaiseksi. Maanoikeus haipui, koska osoittautui epäkäytännölliseksi keskittää korkeinta oikeudenkäyttöä yhteen paikkaan, eikä se saanut kansan silmissä tarpeeksi arvovaltaa.²⁰⁷

Suomalaisten tutkijoiden yleinen käsitys on ollut, että Suomen asema kärsi siirryttäessä hallitsijanvallasta valtaneuvoston konstitutionalismiin. Pirisen mukaan valtaneuvoston tasapainoinen valta osoittautui utopiaksi, koska neuvostolla ei ollut toimeenpanovaltaa eikä se kontrolloinut valtionaloutta. Hänen mielestään suomalaisten osanotto yleiseen unionipolitiikkaan jäi vaikeiden liikenneolojen vuoksi pienemmäksi kuin maamme kokonaispanos olisi edellyttänyt. Maantieteellisen aseman perusteella Suomi soveltui paremmin henkilökohtaisen vallankäytön alaiseksi alueeksi kuin konstitutionaalisten näkemysten ajaksi. Pirinen katsoo Suomen herrojen lähteneen perustuslaillisen opposition tielle vasta Eerikin aseman vakavasti horjuessa. Vaikka Turun maanoikeudella oli hallintoa yhdistävä asema, muodostui maan kohtalo riippuvaisiksi tärkeimpien linnaläänien haltijoiden voimavaroista ja henkilökohtaisista ominaisuuksista. Voimakeinot jäivät suurylimyksille, joista mahtavin oli Kaarle Knuutinpoika.²⁰⁸

Jalmari Jaakkola tulkitsi tapahtumia mielellään henkilöpolitiikan ja linnanpäälliköiden välisten yhteyksien kannalta. Hänen mielestään Tukholman-Turun-Viipurin linja (Hannu Kröpelin, Maunu Tavast/Klaus Lydekenpoika ja Kristern Niilonpoika) muodosti unionivallan keskeisen ulko- ja sisäpoliittisen tukialueen ennen vuotta 1436. Liittyminen valtaneuvostoon aloitti Suomen erikoisaseman riuduttamisen, mikä vaikutti suoraan tšekäläisten laitosten ja viranomaisten asemaan. Suurinta muutosta merkitsi Söderköpingin vallankaappaus, joka katkaisi "tähänastisten kotoisten hallintoperusteiden" kehityksen. Implisiittisesti Jaakkolan voi ymmärtää tarkoittaneen unionin alkukaudella syntyneen neljännen unionivaltakunnan itsenäisyyskehityksen katkeamista.²⁰⁹ "Suomen johtomiehiä", erityisesti Maunu

²⁰⁴ Jaakkola 1950, s. 334-336, 348-350; Hemmer, Ragnar, Landsrättens i Åbo kompetens. HTF 1966, s. 53.

²⁰⁵ Renvall, Pentti, Ruotsin vallan aika. Suomen kansanedustuslaitoksen historia I. Helsinki 1962, s. 51-54; Hemmer 1966, s. 53, 63.

²⁰⁶ Hemmer, Ragnar, Landsrätten i Åbo. Finlands högsta domstol. Societas scientiarum Fennica. Årsbok 1949. XXVII B N:o 3, s. 36-40; Hemmer 1966, s. 53, 66; Blomstedt, Yrjö, Landsrätten i Åbo. KLN M X, p. 292-293.

²⁰⁷ Suvanto 1985, s. 201.

²⁰⁸ Pirinen 1949, s. 244-246.

²⁰⁹ Jaakkola 1950, s. 432, 455, 442, 471, 493.

Tavastia ihannoivan käsityksensä vuoksi Jaakkola ei kyennyt tyydyttävästi ratkaisemaan, miksi nämä kääntyivät valtaneuvoston puolelle Suomen "erityisasemaa" vastaan.²¹⁰

Suvannon mielestä vuosien 1434-1441 keskeiset kysymykset liittyivät valtaneuvoston konstitutionaalisiin pyrkimyksiin. Syynä siihen, että Suomessa tyytymättömyys Eerikin hallintoon ei noussut Ruotsin tasolle olivat voutien taitavammat menettelytavat, Tallinnan kaupan suoma taloudellinen vakaus ja Maunu Tavastin henkilökohtainen vaikutus. Suomalaisten taktiikkana oli aluksi molemmille puolille varautuminen, mutta tapahtumien edetessä he liittyivät yhä tiukemmin valtaneuvoston noudattamaan linjaan. Suvannon mukaan kuninkaanvallan vaihtuminen valtaneuvoston ja ylimyspiirien valtaan vaikutti ennenkaikkea talonpoikien asemaan, mikä purkautui Suomessa Ylä-Satakunnan ja Hämeen Daavidin kapinaksi kutsuttuina levottomuuksina syksyllä 1438.²¹¹

2.5. Kristoffer Baijerilaisen hallinto ja linnojen asema 1441-1448

Lokakuun 10. päivä 1441 Kaarle Knuutinpoika ja Kristern Niilonpoika tekivät Tukholmassa Kristofferin ja valtaneuvoston välittämän sovinnon. Sopimuksen mukaan Kristern Niilonpoika sai pitää Viipurin linnan ja läänin hallussaan seuraavaan Vapunpäivään (1.5.1442) saakka, jonka jälkeen hänen tuli luovuttaa se Kaarlelle tai jollekin hänen kolmesta nimetystä palvelijastaan. Hän sai perillisineen pitää Raaseporin linnan lääneineen seuraavan neljän ja Korsholman linnan sekä sen Turun hiippakunnassa sijaitsevan osan seuraavan neljäntoista vuoden ajan. Kronikan mukaan Kaarle joutui neuvotteluissa tappiolle kuninkaan petollisuuden ja drotsin syytösten vuoksi.²¹² Taustalla on oletettu olleen Kristofferin ja valtaneuvoston halu vähentää Kaarlen valtaa Kristern Niilonpojan asetuttua Kristofferin kannalle.²¹³ Huolimatta Kristofferin syyskuussa 1441 Tukholmassa antamista kirjeistä, joissa hän kutsuu Kaarle Knuutinpoikaa drotsikseen, näyttää Kristern Niilonpoika muun lähdemateriaalin perusteella säilyttäneen drotsin virkansa kuolemaansa asti.²¹⁴

Ennen purjehduskauden päättymistä Kaarle matkusti syksyllä 1441 Turkuun, josta Kristoffer kronikan mukaan kutsui hänet keväällä 1442 Tukholmaan neuvotteluihin. Kronikan mukaan Kristoffer vaati Kaarlea luovuttamaan Turun ja Hämeen linnat, Öölannin ja Tukholman lähistöllä sijaitsevan Svartsjön kartanon, mutta Kaarle sai aikaan ratkaisun, jonka mukaan kuningas saisi Turun linnan vasta Kaarlen saadessa Viipurin Kristern Niilonpojalta. Hämeen linna, Öölanti ja Svartsjö jäivät Kaarlelle.²¹⁵ Kristern

²¹⁰Jaakkola 1950, s. 445-447; Vrt. Suvanto 1978, s. 4.

²¹¹Suvanto 1978, s. 1-14, 18; Vrt. Vahtola 1987, s. 95.

²¹²FMU III 2420.

²¹³Lönnroth 1934, s. 219; Enemark 1981, s. 50.

²¹⁴Enemark 1981, s. 48-49; Enemark 1986, s. 49; Kumlien 1933, s. 191; Lönnroth kiistää (1934, s. 222), että Kaarlelta olisi Kristern Niilonpojan kanssa käytyjen neuvotteluiden yhteydessä lokakuussa 1441 peruutettu drotsin arvo ja katsoo Kaarlen olleen Kristoffer Baijerilaisen hallituskaudella sekä drotsi että marski. Lönnrothin mukaan Kaarle käytti drotsin titteliä useissa dokumenteissa 1442. Lönnrothin tarkoittamat lähteet ovat FMU III 2433-2434 ja 2447, joista 2433 on osittainen väärennös (vrt. Liite 1, Hämeen linna, Kaarle Knuutinpoika). FMU III 2433 ja 2434 liittyvät asemies Henrik Görieshagenin Kaarlen alaisena kuninkaantuomiovaltaisena Hämeessä ja Ylä-Satakunnassa talvella 1442 tekemään kärjäkierrokseen, FMU III 2447 on julkisen notaarin Martinus Leskenin Turussa 6.3.1442 antama todistus Kaarlen Suomesta ja Öölannista saamien läänituskirjeiden oikeellisuudesta. Kaikki lähteet ovat sidoksissa Kaarlen tai hänen alaisensa toimintaan ja ajalta ennen Kristern Niilonpojan kuolemaa. Myöhemmässä lähdemateriaalissa Kaarle ei käytä eikä hänestä käytetä drotsin titteliä, sen sijaan marskin titteli esiintyy useasti (vrt. Liite 1). Lähdemateriaalin perusteella on katsottava Lönnrothin olleen väärässä ja Kaarlen säilyttäneen ainoastaan marskin arvonsa. Drotsin tittelin käyttö omin luvin talvella 1441-1442 viitanee Kaarlen haluun korostaa asemaansa Kristern Niilonpoikaan nähden, vrt. Suvanto 1985, s. 149.

²¹⁵KK 6978-7061.

Niilonpoika kuoli Viipurin linnassa 29.4.1442. Samoihin aikoihin linna tuli Kaarle Knuutinpojan haltuun. Kesällä Kaarle luovutti Turun linnan Kristofferille. Raasepori tuli Kaarlen haltuun viimeistään 1446.²¹⁶

Valtaosan hallitusajastaan Kristoffer oleskeli Ruotsin ulkopuolella, jolloin valtaa piti hallitsijanvakuutuksen mukaisesti valtaneuvosto.²¹⁷ Poistuessaan Ruotsista kesäkuussa 1442 Kristoffer määräsi arkkipiispa Nils Ragvaldssonin, hovimestari Bengt Jönssonin (Oxenstierna), "fodermarsk" (oik. rehimestari) Magnus Grenin sekä ritari Eregisle Nilssonin (Hammerstaätten) hoitamaan hallintoa puolestaan.²¹⁸ Syksyllä 1444 hän määräsi samaan tehtävään Bengt Jönssonin veljen Nilsin ja Magnus Grenin.²¹⁹ Hallitsijanvakuutuksen mukaan linnojen slotslovenin tuli olla arkkipiispalla, drotsilla, Uplannin laamannilla sekä kolmella muulla valtaneuvoston hyväksymällä neuvoksella.²²⁰ Kristern Niilonpojan kuoltua ei Ruotsiin nimitetty uutta drotsia, vaan viran tehtävät sisältyivät osin hovimestarin virkaan.²²¹ Uplannin laamanni oli ollut vuodesta 1440 Kristern Niilonpojan vävy Bengt Jönsson, joka oli myös valtakunnan hovimestari syksystä 1441 Kaarle Knuutinpojan kuninkaaksituloon kesään 1448 saakka. Magnus Gren piti viimeistään vuodesta 1442 Tukholman linnaa, kunnes siirtyi 1446 Turun linnan voutiksi. Eregisle Nilsson oli Ståkeborgin vouti 1439-1446 ja Nils Jönssonilla oli viimeistään lokakuusta 1442 Nyköpingin linna.²²² Kristofferin Ruotsin kamarimestariksi nimittämä Bo Knuttson (Grip) jäi alkuvuodesta 1442 Eerik Pommerilaisen kaappareiden vangiksi. Hänen lunastamisestaan ei ole varmuutta ja hän näyttää kuolleen muutama vuosi myöhemmin.²²³

Kristoffer Baijerilaisen hallinnon motiiveja on tutkimuksessa tulkittu eri tavoin. Kokonaiskuvaan vaikutti pitkään Kaarlenkronikka, jossa hänet esitetään vastoin Jumalan tahtoa valituksi kuninkaaksi. Jumalan tahdon vastustaminen vahingoitti valtakuntaa.²²⁴ Yleisesti on todettu valtaneuvoston olleen Kristofferin hallituskaudella merkittävässä asemassa, mutta tälle asemalle annetut perustelut ovat vaihdelleet. Lönnrothin mukaan valtaneuvoston asema perustui Kristofferin hallitsijanvakuutuksessaan takaamiin laajoihin konstitutionaalisiin valtuuksiin, joita kuningas ei voinut ohittaa.²²⁵ Kjell Kumlienin, Gottfrid Carlssonin ja Hans Gillingstamin mielestä Kristoffer nojautui Ruotsia hallitessaan Kaarlen vihollisiin ehkäistäkseen tämän valtaa.²²⁶ Enemarkin mukaan Kristoffer ei pitänyt asemansa uhkana Kaarle vaan Gotlannissa oleskelevaa Eerik Pommerilaista. Yhteistyö Kaarlen vastustajien, kuten Kristern Niilonpojan, Magnus Grenin ja Stenipoikien kanssa pyrki ennenkaikkea loitontamaan heidät Eerikistä, ei välttämättä

²¹⁶Enemark 1981, s. 53; Kristern Niilonpojan kuolemasta ja linnojen siirtymisestä Kaarlelle tarkemmin luvut 3.3.5. ja 3.3.6.

²¹⁷Kristoffer oleskeli Ruotsissa elokuusta 1441 kesäkuuhun 1442, tammikuusta 1444 saman vuoden marraskuuhun, kesäkuussa 1445 sekä tammikuusta 1446 saman vuoden elokuuhun. Lönnroth 1934, s. 217.

²¹⁸Then Andra Delen til Rijm-Crönikorne hörande: innehåller åtskillige Konglige och Furstlige Förljkingar Uplagd af Johan Hadorphio. Stockholm 1676 [Hadorph 1676], s. 149.

²¹⁹Gillingstam 1952, s. 291-292. Valtuutus ei ole säilynyt, mutta sia voidaan päätellä muiden Gillingstamin referoimien lähteiden perusteella.

²²⁰ST III 480.

²²¹Gillingstam 1952, s. 283; Carlsson 1941, s. 520-521; Enemark 1981, s. 50.

²²²Gillingstam 1952, s. 278-294. Gillingstam on (1952, s. 284) osoittanut vääräksi Kumlienin ja Lönnrothin sekaannuksen, että kuningas olisi ensin antanut Tukholman linnan Nils tai Bengt Jönssonille ja siirtänyt sen sitten jostakin syystä Magnus Grenille. Sekaannus perustuu Turun tuomiokirkon mustaankirjaan kopioituun tuomiokirjeeseen (REA 502), jossa Nils Jönssonin mainitaan olevan "houidzman pa Stokhoml". Nils Jönsson piti samaan aikaan Ståkeholmin linnaa, joten kyseessä on kopiointivirhe, jossa "Stokhoml" pitäisi olla Ståkeholm. Kopion perusteella Kumlien (1933, s. 191) käsitti Tukholman linnan olleen ensin Nils Jönssonilla, jonka Lönnroth (1934, s. 218) sekoitti edelleen Bengt Jönssoniin; Bendix, Gunnar, Hammerstaätten. ÅSF I:3, s. 237.

²²³Enemark 1981, s. 51.

²²⁴KK 6858-7373; Lönnroth 1934, s. 200-203.

²²⁵Lönnroth 1934, s. 216-226; Lönnroth 1940, s. 212.

²²⁶Kumlien 1933, s. 241; Carlsson 1941, s. 521-522; Gillingstam 1952, s. 287.

nostattamaan heitä Kaarlele vastaan. Enemarkin mielestä Kaarlen mahdollisuudet Ruotsin suhteen eivät Kristofferin kaudella olleet suuret, mutta hänen riippumatonta valta-asemaansa Suomessa ei tule aliarvioida.²²⁷ Suomalaiset tutkijat ovat korostaneet Kaarle Knuutinpojan aseman aiheuttamaa Suomen hallinnon kaksijakoisuutta. Kaarlen läänitys johti Suomen hallinnolliseen kahtiajakautumiseen Turun ja Viipurin linnojen ympärille ryhmittyneisiin alueisiin, mikä uusiutui myöhemmin usein. Viipurin linnalääni tarjosi haltijalleen toisaalta itsenäisen aseman ja toisaalta syyn pitää huomattavaa sotavoimaa. Koska Kaarrella oli läänityksellään korkein tuomiovalta, jäi maanoikeus riippuvaiseksi Turun linnan päälliköistä. Samalla Turun piispan aseman hallinnollisesti kahtiajakautuneen hiippakunnan kokoavana voimana on katsottu korostuneen.²²⁸

Voutihallinnossaan Kristofferin on katsottu nojautuneen valtaneuvostoon, jonka tärkeimmät jäsenet hallitsivat henkilökohtaisesti valtakunnan tärkeimpiä linnoja. Hänen ei tiedetä käyttäneen tanskalaisia tai saksalaisia voutteja Ruotsissa ja linnoja pitivät ruotsalaiset suurylimykset. Kaarlenkronikka väittää Kristofferin suosineen hallinnossaan seurueensa baijerilaisia jäseniä, mutta tästä ei ole Ruotsin osalta minkäänlaisia todisteita.²²⁹ Tanskassa Kristoffer käytti hallinnossaan pääosin tanskalaisia ylimyksiä.²³⁰ Kristofferin antamat julistukset pakkokestitystä, aseiden kantoa ja voutien omavaltaisuuksia vastaan liittyvät sisäisen järjestyksen säilyttämiseen ja väärinkäytösten ehkäisyyn, eikä niiden voi sinänsä katsoa osoittavan normaalia suurempaa mielenkiintoa voutihallintoon tai pyrkimystä kontrolloida sitä valtaneuvoston ohi.²³¹ Valtaneuvostoon ja sen ydinryhmään nähden Kaarle Knuutinpojan asema oli ilmeisen riippumaton ja hän saattoi tukeutua taloudellisesti Viipurin ja Suomenlahden kautta kulkevaan kauppaan. Viipurin hallinta vaati kuitenkin jatkuvaa huomiota Venäjän ja Baltian tilanteeseen, mikä vähensi Kaarlen mahdollisuuksia osallistua Ruotsin puoleiseen politiikkaan.²³² Oxenstiernojen valtaa vastustaakseen Kaarlen on katsottu etsineen yhteyksiä tanskalaiseen Tott-sukuun, mutta näiden yhteyksien käytännön vaikutus on Kristoffer Baijerilaisen hallituskaudella vielä vaikeasti todettavissa.²³³

Kristoffer Baijerilainen kuoli odottamatta tammikuussa 1448, jonka jälkeen Ruotsin valtaneuvosto valitsi Bengt ja Nils Jönssonit valtionhoitajiksi. Toukokuussa Kaarle Knuutinpoika saapui suuri seurue mukanaan Tukholmaan, jossa hänet neuvottelujen jälkeen valittiin Ruotsin kuninkaaksi 20.6.1448 Tanskan kuninkaaksi valittiin syyskuussa Oldenburgin kreivi Kristian. Samalla Kalmarissa 1397 syntynyt Ruotsin ja Tanskan välinen unioni särkyi ensimmäisen kerran hallitsijasolla.²³⁴

2.6. Yhteenveto

Ruotsissa ja Tanskassa on vanhemman unioniajan poliittishistoriallisen tutkimuksen taustalla ollut halu selvittää valtiomahdin asema suhteessa yhteiskuntaan. Tähän ovat liittyneet kysymykset

²²⁷Enemark 1981, s. 50-56; Enemark 1986, s. 49-50.

²²⁸Pirinen 1949, s. 247-248; Suvanto 1985, s. 149-150; Vahtola 1987, s. 96.

²²⁹Lönnoth 1934, s. 217-219.

²³⁰Olesen 1980, s. 273-274.

²³¹Lönnoth 1934, s. 220.

²³²Kumlien 1933, s. 241-242; Enemark 1981, s. 53-54.

²³³Enemark 1981, s. 52. Tott-suku oli alunperin Skoonesta.

²³⁴Ruotsin ja Tanskan erillisten kuninkaanvaalien ja sisäisen kiistelystä motiiveiksi oletettiin vanhastaan unioni- ja kansallismielisten kamppailu. Lönnothin (1934, s. 235-262) mukaan kummassakin valtakunnassa kyse oli regimen regalen ja regimen politicumin kiistasta. Enemark (1986, s. 58-64) on kuitenkin katsonut, ettei Lönnothin esittämä vastakkainasettelu enää riitä selittämään ristiriitaisia tapahtumia, vaan kyse on rälssin sisäisten ryhmittymien valtataistelusta.

valtionmuodostuksesta, perustuslaillisuudesta ja poliittisesta mahdista.²³⁵ Yleinen kysymyksenasettelu on vaikuttanut kuvaan linnojen asemasta valtakunnan hallinnossa. Linnojen hallintaa on tarkasteltu valtapoliittiselta kannalta kiinnittämättä huomiota niiden merkitykseen hallinnollisina keskuksina ja kruunun hallinnon välineinä. Mikäli vanhempaa unioniaikaa koskevaa poliittishistoriallista tutkimusta tarkastellaan kokonaisuutena, voidaan havaita vain käsitysten linnojen luovuttamisen ja hallintopoliitiikan motiveista vaihdelleen kulloisenkin tutkijan yleisen tutkimusproblematiikan mukaisesti. Tapahtumia on tulkittu sisäisinä henkilö-, puolue- tai aatteellisina kiistoina, jolloin sympatiat ovat olleet milloin kenenkin puolella. Itse kuva linnojen merkityksestä valtakunnan hallinnolle on säilynyt lähes muuttumattomana. *Linnat olivat välineitä valtapoliittisessa pelissä riippumatta siitä, onko asetelma ollut kansallispainotteinen, unioni- ja kansallisen puolueen vastakohtaisuuteen tukeutuva tai keskittynyt vallallaolleiden hallintoperiaatteiden väliseen kamppailuun. Suomessa vanhemman unioniajan poliittisen tutkimuksen erikoispiirteenä on ollut halu nähdä suomalaiset voutikunnat ja linnat omana kokonaisuutenaan. Muutoin näkemykset eivät ole eronneet ruotsalaisista tai tanskalaisista käsityksistä. Tutkimusten ja esitysten pohjalta on vaikea muodostaa selkeää kuvaa linnojen asemasta hallinnossa tai valtakunnan linnojen ja voutikuntien hallinnosta annetuista tehtävistä.*²³⁶

Erityisen hyvin poliittishistoriallisen tutkimuksen ongelmat ilmenevät Margareetan ja Eerikin hallintoon ja Engelbrektin kapinaan liittyvissä esityksissä, joissa päämielenkiinto on kohdistunut kysymykseen, missä määrin hallitsijat maanlain normatiivista määräystä vastaan asettivat muita kuin ruotsalaisia linnojen haltijoiksi. Kysymys perustuu suoraan aikalaispropagandan kapinalle esittämiin syihin.²³⁷ Mikäli keskushallinnon ja linnojen suhteita vuosina 1412-1448 tarkastellaan hallintotyyppien kannalta, ovat poliittishistoriallisen tarkastelutavan ongelmat ilmeiset. Birgitta Fritzin ja Harry Christensenin tutkimuksen perusteella voidaan todeta kruununhallinnon olleen Margareetan ja Eerik Pommerilaisen kaudella dominoivassa asemassa ollut hallintotyyppi, mutta jo Eerikin hallituskauden lopulla kuva hämärtyy. Valtaneuvoston ja Kristoffer Baijerilaisen hallinnon osalta ei tutkimuskirjallisuudesta saa selvää kuvaa linnojen asemasta tai niitä koskevien hallintotehtävien perusteista. Mikäli linnojen asemaa on sivuttu, on näkökulma ollut yksinomaan valtapoliittinen ja keskittynyt tapahtumien kronologiseen tulkintaan. *Vallallaolleita hallintotyyppejä tai keinoja, joilla valtaneuvosto tai ne, joille slotsloven oli asetettu yrittivät ratkaista hallussaan olleiden linnojen hallinnon itseään tukevalla tavalla ei ole tarkasteltu. Slotslovenin asettamisesta säilyneet tiedot on yhdistetty valtaneuvoston sisäisiin henkilöriitoihin, eikä niitä ole pohdittu linnojen ja niiden alaisten resurssien hallintaan liittyvänä ratkaisuna. Ainoa tapahtumahistoriasta irroitettu selitys on Lönnrothin näkemys hallinnon desentralisaatiosta 1434-1470, jolloin valtakunnan eri alueita ja niiden tuloja ei enää yhdistänyt keskushallinnon johtama hallinto-organisaatio, vaan eri alueita hallussaan pitäneiden ylimysten ja sukukoalitioden intressit.*²³⁸

²³⁵Dahlbäck 1988, s. 40.

²³⁶Vrt. Fritz 1972:1, s.131-133.

²³⁷Fritz 1972:1, s. 131-132

²³⁸Lönnroth 1940, s. 213.

3. SUOMEN LINNAT JA VOUTIKUNNAT 1412-1448

3.1. Lähdemateriaali

Tutkimuksen lopussa oleviin liitteisiin 1 ja 2 on koottu tiedot Suomen linnojen haltijoista ja heitä koskevasta lähdemateriaalista vuosina 1412-1448. Liitteisiin sisältyy vain yksittäisiin linnoihin ja linnanhaltijoihin liittyvä materiaali, eivät yleiset valtakunnan linnoja koskevat lähteet. Säilynyt linnojen hallinnasta ja niiden ja keskushallinnon välisestä suhteesta kertova lähdemateriaali voidaan luonteensa perusteella jakaa kahteen päätyyppiin; hallinnon tuottamaan suoraan lähdemateriaaliin ja muuhun hallinnosta välillisesti kertovaan materiaaliin. Suora lähdemateriaali voidaan edelleen jakaa keskus- ja paikallishallinnon tuottamaan materiaaliin. Ryhmittely on karkea, mutta auttaa ymmärtämään lähdemateriaalin luonnetta ja säilyvyyttä.

Keskushallinnon tuottama linnoja koskeva materiaali jakautuu kuninkaan tai valtaneuvoston linnojen asemaa tai hallintoa koskeviin päätöksiin, tietoihin slotslovenin asettamisesta, läänityskirjeisiin, voudinsopimuksiin, näiden vastakuitteihin ja -sitoumuksiin, verotuksesta ja hallinnosta annettuihin määräyksiin sekä valtakunnan linnojen ja voutikuntien taloutta ja tilaa koskeviin tili-, vero- ja maakirjoihin. Paikallishallinnon tuottamaa suoraa hallintoon liittyvää materiaalia ovat keskushallinnon antamien määräysten toimeenpanoa koskevat tiedot sekä tiedot yksittäisten linnojen ja voutikuntien hallinnollisesta alisteisuudesta, verotuksesta, verojen ja sakko-osuuksien tilityksistä sekä linnojen haltijoiden alisteisuudesta. Linnojen ja keskushallinnon suhteesta välillisesti kertovaa materiaalia ovat linnanhaltijoiden toiminnasta säilyneet lähteet, kirjeenvaihto, kauppa-, vaihto- ja lahjoituskirjeet, voutikuntien asukkaille annetut suosituskirjeet ja passit, yleensä materiaali, jonka avulla voidaan tehdä päätelmiä linnojen haltijoiden valtuuksista ja heidän hallinnollisesta asemastaan.

Suurin osa edellä luetelluista materiaalityypeistä on lähteiden säilyvyyden kannalta teoreettisia. Etenkin linnojen hallintaa koskevaa suoraa lähdemateriaalia on tutkimusajalta säilynyt erittäin vähän. Määrään nähden materiaalia on kuitenkin säilynyt riittävän monipuolisesti, jotta sen avulla voidaan tehdä päätelmiä linnojen hallinnosta ja sen suhteesta keskushallintoon.

Ainoa varsinainen kertova aikalaislähde, johon sisältyy Suomen linnojen hallinnon kannalta olennaista tietoa on Kaarle Knuutinpojan toimeksiannosta kirjoitettu Kaarlenkronikka ja siihen sisällytetty aiemman erillisen Engelbrektinkronikan osuus. Kronikan lähdearvosta ja suhteesta todellisiin tapahtumiin on kirjoitettu paljon. Koska kronikka joiltakin osin on ainoa lähde siinä mainituissa tapahtumista, on se tendensseistään huolimatta otettava huomioon. Tendenssimäisyys koskee kuitenkin lähinnä puhdasta tapahtumahistoriaa ja yksittäisten henkilöiden motiivien tulkintaa, ei kronikan tietoja ajan hallinnollisista

järjestelyistä yleensä. Hallinnollisen terminologian ja linnojen hallinnon käytännön toimintaa koskevien tietojen osalta kronikkaa voi pitää luotettavana lähteenä.²³⁹

Tärkein lähde Suomen linnoihin liittyneistä resursseista vanhemmalla unioniajalla on Eerik Pommerilaisen vuoden 1413 verokirjan ote. Verokirja ei ole säilynyt kokonaisena, vaan Tukholman linnassa sijainneen Ruotsin valtioneuvoston hoitajan Johan Bureuksen vuonna 1609 tekeminä muistiinpanoina. Bureuksella ei ollut käytettävissään alkuperäistä verokirjaa, vaan Kustaa Vaasan vuonna 1546 teettämä kopio. Bureuksen

muistiinpanoista koostuva verokirjan ote sisältää tietoja kruununhallinnossa vuonna 1413 olleista Keski-Ruotsin ja Suomen alueista, mainintoja läänityksen haltijoista ja voutikuntien tuloista. Bureuksen muistiin kirjoittamat tiedot eivät ole kaikkien voutikuntien osalta samankaltaisia ja on vaikea tietää, missä määrin hänen valitsemansa tekstikohdat perustuvat verokirjan tietoihin ja missä määrin hän on jättänyt verokirjassa olleita tietoja merkittämättä.²⁴⁰ Verotusta koskevia tietoja on säilynyt myös asiakirjamateriaalissa. Suomen osalta näistä tärkeimmät ovat tiedot Eerik Pommerilaisen määräämistä verosäännöistä sekä Eerik Pommerilaisen, valtaneuvoston ja Kristoffer Baijerilaisen määräämistä veronalennuksista.²⁴¹ Jonkin verran hallinnollista alisteisuutta ja terminologiaa koskevia tietoja sisältyy hallitsijoiden ja valtaneuvoston antamiin sisäistä järjestystä ja kestitystä koskeviin määräyksiin.²⁴²

Pääosa vuosien 1412-1448 linnojen asemaa koskevasta keskushallinnon tuottamasta asiakirjamateriaalista on syntynyt Eerik Pommerilaisen ja ruotsalaisten välisen riidan sovittelun yhteydessä vuosina 1434-1441. Tätä ennen linnojen yleinen asema on määritelty slotslovenin asettamista koskevissa asiakirjoissa kuten vuoden 1397 kruunajaiskirjeessä ja vuoden 1420 määräyksissä kuningatar Filippinan toimeentulon järjestämisestä.²⁴³ Vuosien 1434-1441 osalta linnojen asemaa on käsitelty useissa Ruotsin valtaneuvoston ja Eerik Pommerilaisen toiminnasta säilyneissä lähteissä.²⁴⁴ Kristoffer Baijerilaisen hallituskauden osalta ainoat linnojen yleistä asemaa koskevat lähteet

²³⁹ Engelbrektinkronikasta Schück 1976, s. 259. Kaarlenkronikan lähdearvosta vrt. edellä luku 1, viite 18 ja siinä viitatu teokset, sekä Lönnroth 1934, s. 166-167. Erään tiedon mukaan Kaarle antoi luetuttaa kronikoita itselleen ja sanoi itse tulkitsevänsä niitä tendenssimaisesti (Lönnroth 1934, s. 334). Maininta ilmentää tapaa, jolla aikalaiset käyttivät historiallista tietoa. Historialliset faktat tai tapahtumat sinänsä eivät olleet itseisarvoja, vaan niitä käytettiin välineenä päämäärien toteuttamiseen.

²⁴⁰ Ruotsalainen tutkija Oscar Bjurling laati 1962 Bureuksen otteen perusteella kommentoidun rekonstruktion alkuperäisen verokirjan sisällöstä. Bjurling, Oscar, *Das Steuerbuch König Eriks XIII. Versuch einer Rekonstruktion*. Skrifter utgivna av Ekonomisk-historiska föreningen i Lund, Vol. IV. Lund 1962, verokirjan rekonstruktio s. 25-71, otteen faksimilie s. 121-145. Verokirjan otteen on Suomessa painattanut Reinhold Hausen. Hausen, Reinhold, Johan Bures Utdrag ur Konung Erik XIII:s af Pommern numera förkomna skattebok för år 1413. Bidrag till Finlands historia. Med understöd af stadsmedel i tryck utgifna av Finlands statsarkivet genom Reinhold Hausen. Första delen. Helsingfors 1881-1883. Koska Bjurlingin teokseen sisältyy Bureuksen otteen faksimilie olen käyttänyt ensisijaisesti sitä. Verokirjan vaiheista Bjurling 1962, s. 9-13.

²⁴¹ REA 349, 383, 459-460, 505.

²⁴² Esim. ns. Strågnäsin sääntö 1437, joka on painettu teoksessa Biarköa Rätten, Thet är: Then äldsta StadtsLag i Sweriges Rike. Utg. av Johannes Hadorph. Stockholm 1687, s. 44. Referaatti FMU III 2206. Kristoffer Baijerilaisen samankaltainen sääntö 1441, Hadorph 1687, s. 46 sekä pakkokestityksen ja laittomien verojen kielto 1442, Hadorph 1687, s. 48.

²⁴³ Christensen, Aksel E. 1980, Bilag I-II; Svenskt diplomatarium från och med år 1401, I-IV [SD]. Stockholm 1875-1904. Del II, 2792-2793.

²⁴⁴ Suoraan linnojen asemaan liittyviä asiakirjoja ovat Ruotsin valtaneuvoston kiertokirjeet 12.9.1434, Halmstadin sopimus 13.5.1435, Uppsalan 6.6. sekä Tukholman 7. ja 12.8.1435 päätökset, Tukholman sovinto 14.10.1435 ja välitystuomareiden tuomio 18.10.1435, Arbogan kokouksen päätökset 11.1.1436, Vadstenan sopimus 3.6.1436, Kalmarin neuvottelut heinä-elokuussa 1436 sekä sopimus 1.9.1436, Luonnon unionisopimukseksi 1436 ja Ruotsin valtaneuvoston vastaus Tanskan valtaneuvoston lähettiläille Kalmarissa 9.7.1438. Lähdeviitteet tarkemmin luku 3.2.

ovat hänen 26.4.1441 Kööpenhaminassa antama hallitsijanvakuutuksensa sekä määräykset valtakunnan hallinnosta hänen poissaollessaan.²⁴⁵

Keskushallinnon tuottamaa yksittäisten linnojen alisteisuudesta kertovaa suoraa lähdemateriaalia on säilynyt erittäin vähän. Suomen osalta ainoat linnojen luovuttamiseen liittyvät säilyneet asiakirjat ovat Tord Bonden läänityskirje Viipurin linnaan 1403 sekä Kristoffer Baijerilaisen ja valtaneuvoston Kaarle Knuutinpojalle Suomen linnoista antamat läänityskirjeet.²⁴⁶ Muita läänityskirjeitä, voutien tai lääninhaltijoiden vastakirjeitä tai selvityksiä ei ole säilynyt.

Koska suoraa yksittäisten linnojen hallinnolliseen alisteisuuteen viittaavaa materiaalia on vähän, on linnojen ja niiden haltijoina mainittujen henkilöiden hallinnollinen asema pääteltävä usein heidän toiminnastaan säilyneestä muusta materiaalista. Tärkeimpiä näistä ovat erilaisten kihlakunnan-, laamannin- ja ja maankäräjien tai maanoikeuden istuntojen yhteydessä annetut tuomiokirjeet, joissa mainitaan käräjillä läsnä ollut voutikunnan hallinnon edustaja. Henkilöiden hallinnollisesta asemasta kertovat myös heidän toisiin linnoihin tai hansakaupungeille osoittamansa kirjeet. Tämän lisäksi heidän hallinnollista asemaansa voidaan tarkastella säilyneiden tittelimainintojen avulla. Suomen linnojen ja Suomessa toimineiden henkilöiden osalta lähdetilanne on erinomainen, sillä miltei koko säilynyt vuosien 1412-1448 lähdemateriaali on painettu.²⁴⁷ Työtä tehtäessä on voitu käyttää hyväksi muita, osin uudempia lähdejulkaisuja, joiden avulla linnojen haltijoita koskevia tietoja on ollut mahdollista täydentää.²⁴⁸

Yksittäisten asiakirjalähteitten käytön osalta pahin ongelma ovat lähdejulkaisuissa esiintyvät lähteille annetut väärät ajoitukset. Osa ajoituksista on korjattu myöhemmin, mutta esimerkiksi vuosina 1910-35 julkaistuun *Finlands medeltidsurkunden*iin sisältyy yhä muutamia aiemmin toteamattomia virheellisiä ajoituksia, joista osa on tämän tutkimuksen yhteydessä korjattu. Se, että ajoitusten virheellisyyttä ei ole havaittu aiemmin, johtuu materiaalin luonteesta. Asiakirjalle aiemmin annetun likimääräisen ajoituksen virheellisyys voidaan havaita vain tarkasteltaessa sen yhteyksiä muihin asiakirjassa esiintyviä henkilöitä, paikkoja ja tapahtumia koskeviin lähteisiin. Tämä on mahdollista vain muodostettaessa useita kymmeniä vuosia kattavia lähdesarjoja, joiden keskinäisten viitteiden perusteella voidaan todentaa yksittäisten lähteiden ajoitusten oikeellisuus.

²⁴⁵ ST III 480; Hadorph 1676, s. 149; Gillingstam 1952, s. 292.

²⁴⁶ FMU II 1171; FMU III 2397; FMU III 2413.

²⁴⁷ Suomen kannalta keskeisimmät lähdejulkaisut ovat edellä mainitut FMU, REA ja SD sekä Liv-, Esth- und Churländisches Urkundenbuch I:I-X [LECUB]. Herausgegeben von Fr. von Bunge, Hermann Hildebrand, Philipp Schwartz und Leo Arbusow. Reval, Riga 1853-1896.

²⁴⁸ Uusimmista Suomea koskevista lähdejulkaisuista mainittakoon *Kämmereibuch der Stadt Reval 1432-1463*, 1-2 [KB]. Bearbeitet von Reinhard Vogelsang. Quellen und Darstellungen zur Hansischen Geschichte. Hrsg. vom Hansischen Geschichtsverein, Neue Folge/Band XXII/1-2. Böhlau Verlag, Köln - Wien, 1976. Työn kuluessa on voitu käyttää myös hyväksi Ruotsin valtionarkiston Diplomatariumkomitén kortistoa, johon on luetteloitu Ruotsia koskeva keskiaikainen asiakirjamateriaali. Riksarkivet, Diplomatariumkomité, Kartotek (tässä lyhennetty DKK).

3.2. Linnojen asemaa koskevat yleiset määräykset: Slotsloven

Ennen Suomen linnojen hallinnollisten vaiheiden läpikäymistä on syytä selvittää, mitä lähdemateriaalin perusteella tiedetään yleisistä valtakunnan linnojen asemaa ja slotslovenia koskevista määräyksistä vuosina 1412-1448.

Margareetan ja Eerik Pommerilaisen keskushallinto 1397-1434

Vuoden 1397 kruunajaiskirjeen mukaan kolmen valtakunnan ylimykset sitoutuivat pitämään linnat kuninkaan hallinnassa ja luovuttamaan ne hänen kuoltuaan sille, jonka käsiin Margareeta ja Eerik linnat asettaisivat. Kruunajaiskirjeessä ei käytetä linnojen hallinnasta termiä slotsloven, vaan puhutaan vain ylimysten haltuun uskottujen linnojen, linnoitusten, maakuntien, läänien ja muun pitämisestä Margareetalle ja Eerikille heidän eläessään ja kuolemansa jälkeen.²⁴⁹ Kruunajaiskirjeen perusteella Margareeta tai Eerik saattoivat määrätä kenelle linnat heidän kuoltuaan lankeaisivat. Vuosina 1403-1406 annetuissa säilyneissä läänitys- ja voutikirjeissä edunsaaja on Eerikin sisar Katarina. Slotslovenin asettaminen Katarinalle oli järjestely, jolla unionidynastian jatkuminen turvattiin tilanteessa, jolloin Eerikillä ei vielä ollut puolisoa tai omia lapsia. Järjestely liittyy vuonna 1402 aloitettuun neuvotteluihin Eerikin avioliitosta Englannin kuninkaan Henrik IV:n tyttären Filippin ja Katarinan avioliitosta Walesin prinssin Henrikin (myöhemmin Henrik V) kanssa. Englantilaiset vaativat, että jos Eerik kuolisi lapsettomana, kruununperimys siirtyisi Katarinan ja Henrikin lapsille. Katarinan avioliitto ei kuitenkaan toteutunut.²⁵⁰

Eerik Pommerilainen nai Filippin lokakuussa 1406. Margareetan kuollessa 1412 heillä ei ollut lapsia. Vaikka Tanska ja Ruotsi olivat vaalivaltakuntia, oli Norja vuoden 1389 perimyssäädöksen perusteella perintövaltakunta, jonka lähin perijä Eerikin jälkeen oli hänen serkkunsa Pommerin herttua Bogislav. Ruotsalaisissa rälssikirjeissä rälssiä vastaan tehty palvelus määriteltiin viimeistään vuodesta 1416 tehtävän Eerikille, Filippalle ja Bogislaville.²⁵¹ Kesäkuussa 1420 Eerik vaihtoi Filippin elatuslääniksi määrättyt alueet Tanskasta ja Norjasta keskiruotsalaisiin alueisiin. Samassa yhteydessä määriteltiin unionivaltakunnan linnat ja läänit annetun niin, että ne lankeaisivat Eerikin kuollessa kuningatar Filippalle, joka pitäisi niitä herttua Bogislavin puolesta. Mikäli Bogislav kuolisi, olisi edunsaaja joku hänen isänsä suvusta oleva, suurimman osan valtaneuvoksista kuninkaaksi valitsema henkilö.²⁵² Vastakirjeessään

²⁴⁹ Christensen, Aksel E. 1980, Bilag I, "...**wilghw wi alle aff thisse thry rike görae fornembde wor herrae meth troscap oc kaerlich alt thet oss bör wor raetae herrae oc krunith koning at görae**, oc han göre widh oss alle som hanom bör at göre; oc om slot, feste, land oc laen oc om al stykke, e huat thet helzt heder eller aer, som fornempde wor herrae koning Eric oc hans modher modhersöster, wor nadighe frwe drotning Margarete oss til trot hafue oc en haer efter til tro, ther wilghe wi oc alle aff thisse fornempde rike suo widher göra bothe j thorrae lifuende liiff oc suo efter thorrae döth, som the hafue oss til trot oc aen haer efter til tro, oc som wi wilghe suare oc waerae bekende bothe for Gudh oc men."

²⁵⁰ Christensen, Aksel E. 1980, s. 178-184. Katarina nai myöhemmin pfaltzkreivi Johanin. Vuonna 1414 syntynyt Kristoffer Baijerilainen oli heidän poikansa, Jexlev, Th., Christoph (Christoffer) III. v. Bayern. LM 2, p. 1937-1938.

²⁵¹ Christensen, Aksel E. 1980, s. 184-185; Enemark 1986, s. 35.

²⁵² SD II 2792, 30.6.1420 (Lollannin Albue), "...**wore slott och lhän** i for:de wore rige **äre swo i tro och upa lofuen wore embitzmen, som them i wära hafue, anthworthethe att the skulle frij och vbevorne igen antwordes wor kaere hwsfrue**

Filippa lupasi pitää linnoja Bogislavin tai miehensä isän suvusta valitun kuninkaan puolesta.²⁵³ Taustalla oli Bogislavin (s. 1414) alaikäisyys: Linnojen slotsloven määrättiin lankeavan ensin Filippalle, joka velvoitettiin pitämään linnoja ja valtakuntaa Bogislavia varten.

Slotslovenin asettamisessa noudatetun linjan perusteella Margareetan ja Eerikin halusivat turvata kruunun resurssien säilymisen omassa tai kaavailemansa kruununperijän hallinnassa. Tähän viittaavat myös Ruotsin valtaneuvoston Eerikiä vastaan esittämät valitukset. Norjaan, Lyypekkiin, Preussiin ja Liivinmaalle 12.9.1434 Tukholmasta lähettämässään kiertokirjeissä valtaneuvosto toteaa Erikistä luopumisen syyksi kuninkaanvalan rikkomisen. Eerik oli valittu kuninkaaksi eikä ollut saavuttanut asemaansa perintö- tai muulla oikeudella. Kuitenkin hän oli asettanut slotslovenin herttua Bogislaville ja poistanut valtakunnan lain mukaisen oikeuden vapaaseen kuninkaanvaaliin.²⁵⁴ Valaansa vastoin kuningas oli antanut parhaat maakunnat ja linnat ulkomaalaisten haltuun.²⁵⁵

Valtaneuvoston johtama keskushallinto 1434-1438

Linnojen asema valtaneuvoston johtaman keskushallinnon kaudella liittyi kiinteästi Eerikin ja Ruotsin valtaneuvoston välisen riidan kahteen keskeiseen pääkysymykseen: oikeuteen slotslovenin asettamisesta ja kiistaan linnojen haltijoiksi määrättyjen henkilöiden kansallisuudesta.

Engelbrektin kapinan yhteydessä tuli valtaosa valtakunnan linnoista kesällä ja syksyllä 1434 Engelbrektin tai valtaneuvoston hallintaan. Eerikin ja valtaneuvoston valtuutettujen Halmstadissa 13.5.1435 solmiman alustavan sopimuksen mukaan kaikki vallatut maakunnat ja polttamattomat linnat tuli lääneineen luovuttaa vapaasti takaisin Eerikille.²⁵⁶ Niiden läänien, jotka kuuluivat Eerikin hallintaan jääneisiin linnoihin, tuli pysyä linnojen yhteydessä Tukholmassa 29.7.1435 annettavaan välitystuomioon saakka. Valtaneuvosto saattoi kuitenkin nimetä kuhunkin tällaiseen lääniin yhden tai kaksi läänissä asuvaa miestä, jotka valvoivat, että linnojen verot suoritettiin oikeudenmukaisesti. Tavoitteena oli estää

---

drothnih Philippae till troo handh vpa vor fatherbrothers hertigh Buggislav af Pomern echta sons weyne och til hans behoff, om oss något atkome, så att wi afginge och döthe blefue for wy them igen kräfte och finge eller vpa en annars wägne af wor fäterne slächt, som gripen förer, ther meste delen af thesse riges radh korethe och utkeste sigh till konungh, epter oss och epter for:de wor fatherbroders son, om bothe han och wij tillforene afginge och döthe blefue..."

²⁵³SD II 2793, 30.6.1420 (Lollannin Albue), "...hauer oc nw for:de **wor kaere nathighe herre effter hans raths rath oss i tro befallt oc thenne tro trot, at wm hans nadhe...affginge, at wi tha rijken, slotten ok landen mechtighe oc weldighe ware scule at styrae, radhe oc fore at staa til tro hand oc i tro vpa for:de hans fatherbrothers söns oc rikens weyne, eller oc vm han affginge, vpa thens weyne oc till hans tro hand aff for:de wor nathighe herres faethernes fraender, som gripen förer, huilkin tha effter begges there döth til konung worther walder aff meste delen aff rikens radh aff thisse thre righe, som forescreuet staa, vm wi meth for:de wor nathighe herre eke barn fongae..."**

²⁵⁴Valtaneuvoston kirje norjalaisille DN V 647, kirje Saksalaisen ritarikunnan suurmestarille, Preussin kaupungeille ja rahvaalle Hanserecesse, Die Recesse und Akten der Hansetage von 1431-1476 [HR]. Zweite Abteilung, band 1. Bearb. von G. von der Ropp. Leipzig 1876. Nro 389, kirje Liivinmaan maamestarille, kaupungeille ja rahvaalle SMR 140 (referoitu myös LECUB I:VIII 858), Lyypekkille ja vendiläiselle hansalle SMR 142. Vrt. Schück 1976, s. 225-226; DN V 647, "Her imote **hafuir han bebundit rikit til ewinnelighen traeldom i thy thet han thet rike ther honom war befaladh i tro oc han war walder ther til oc hwadzske medh aerfraette aeller noghon annan raet aer tilkomin, thet hafuir han medh slotlofuan rikeno vnrykt, oc hafuir thet latit bort bebredua oc besighla hertugha Buggislauo aff Pommern aeller androm them son gripen föra, oc swa hafuir han betaghit rikeno sit fria konungx köör ther thet rikit af alder hafuir frij hafft som war rikis raet vtuisar, oc han hafuir medh wilia oc forakt foarmadh riket vppa thet riket io i traeldom blifua skulde."; HR 2:1 389, "**heft he mid slotloven deme rike entrucket und heft id gelaten wech bebreuen unde besegelen hertege Buggeslave van Pomeran efte andern de den gryff voren, unde so heft he benomen vrigen rike syn vryge konynges kör, dat doch dat rike van oldinges hft vryge gehat, also des rikes recht utwiset"**.**

²⁵⁵DN V 647, "Haer imote hafuir han alla the maesta oc baezsta land oc slot antwardat vtaenskom mannom"; HR 2:1 389, "Hirentjegen heft he alle de beste unde meste land und slöte geantwortet utlendyschen mannen".

²⁵⁶ST III 469, 13.5.1435, "Item scule tha ther vfortöfrit forneffnde righens radh oc men oc inbyggere i Swerighe antworde forneffnde wor natheghe herre koning Eric alle land, alle slot, som vbrende ere, met theres laen, oc alle andrae len oc köpstedher i Swerighe frii igen i sin hauende waere, huelke the sigh vnderwunnet haue vti thenne forneffnde twedracht".

kuninkaan virkamiesten ja rahvaan välien kärjistyminen.²⁵⁷ Uppsalassa 6.6.1435 ja Tukholman Långholmenilla 12.8.1435 tekemiensä Halmstadin sopimusta tukevien päätösten mukaan valtaneuvosto lupasi pitää sopimuksen, mikäli Eerik antaisi linnat valtaneuvoston osoittamille maahan syntyneille kotimaisille miehille ja asettaisi slotslovenin ulkomaalaisilta takaisin Ruotsin valtakuntaan.²⁵⁸ Uppsalassa määrättiin kaikki ulkomaalaisten palveluksessa tai ulkomaalaisten hallitsemisissa linnoissa olevat maahan syntyneet miehet sanoutumaan 15 päivän kuluessa kirjeen kuulemisestaan irti ja asettumaan rälssinsä menettämisen uhalla valtakunnan palvelukseen.²⁵⁹

Tukholmassa 14.10.1435 tehdyn sopimuksen mukaan ruotsalaiset lupasivat pitää Eerikin täysivaltaisena kuninkaanaan ja luovuttaa valtakunnan kaikkineen hänen vapaaseen käyttöönsä ja hallintaansa. Eerik lupasi säilyttää valtakunnan privilegiot ja hallita linnoja ja kruunun omaisuutta maanlain kuninkaanvalan mukaisesti kotimaisten miesten avulla lukuunottamatta Tukholman, Kalmarin ja Nyköpingin linnoja, jotka hän saattoi halutessaan antaa tanskalaisille tai norjalaisille, muttei muille ulkomaalaisille.²⁶⁰ Kuolemansa varalta kuninkaan tuli asettaa koko valtakunnan slotsloven mainitut kolme linnaa mukaanlukien lankeavaksi sille, jonka Ruotsin valtakunnan miehet hänen kuoltuaan lain mukaisesti valitsisivat kuninkaaksi.²⁶¹ Valtaneuvoston Arbogasta 11.1.1436 Eerikille tekemän valituksen mukaan tämä rikkoi molemmat Tukholman sopimuksen pääartiklat antamalla suurimman osan linnoista ulkomaalaisille ja menettelemällä slotslovenin kanssa toisin kuin oli sovittu.²⁶²

Kalmarin neuvotteluissa 1436 Eerik muistutti ruotsalaisten luvanneen Tukholmassa kunnioittaa häntä kuninkaanaan. Hän oli nimittänyt valtakuntaan drotsin ja marskin, vaikka laki ei siihen velvoittanut. Arbogasta ruotsalaiset olivat lähettäneet kirjeen, jossa häntä vaadittiin tulemaan valtakuntaan

²⁵⁷ ST III 469, "Item at laenen till the slot, som forneffnde wor nathege herre koning Eric nw i waere hauer, bör at bliue with slotten vfortöffrete till forneffnde tiidh (Olavinpäivä, 29.7.), thoc met swodant skel at righens rath i Swerighe skikke ther till twaa gothe men eller een vt hwert len, the som rethelighe wskicke till slotten thet som them bör at giue innen forneffnde tiidh, vpa then at engen twedracht kommer mellom embetzmennene oc almwghen."

²⁵⁸ ST III 469a, 6.6.1435, "...konung Erich, skal antwarda all slott och land i Swerige inföddom Swenskom mannom, som riikesins radh rade nom til, och **slottlofwen** skal igen kallas fran vthlenskom herrom til riket i Swerike fritt igen. ...Och alt riikit i Swerige och all riikesins ärende skolo ändas, styras och radas äpter riikesens radz radh och laghbokena"; ST III 469c, Tukholman Långholmen 12.8.1435, war nadogh herre konungh Erich skal antwarda all slott och land i Swerige inföddom mannom, som riikesins radh rader honom til, och **slotzlofwen** skal igen kallas från vthländskom herrom til riiket i Swerige fritt igen ... Och alt riikit i Swerige och all riikesins ärende skolo ändas styras och radas äpter riikesins radz radh och laghboken."

²⁵⁹ Historiska Handlingar [HH]. Till trycket befordrade af Kongl. Samfundet för utgivande af Handskrifter för Skandinavien historia. Del VII. Stockholm 1870. Nro 2, 6.6.1435, "...en stadga i så mätto att alla frij borna män och alle andra jnfödda män i Suerige, som tiena vtllenskom mannom eller bliffua och jnridande haffua vpå the slott som vtllanzdske män i thera wärio haffua, skulle om the wilia niuta thera frelse, eller nogen tidh ther till Swerige öfvergiffua för:de dienst och slottt innan fempton dagha epher thee breff ähr kunnogat och skolo taga tienst aff rijksens infödda män och tiena rijket."

²⁶⁰ ST III 473a, 14.10.1435, "...antwardom wi honom (Eerikille) nw strax ofortöffrat oc fritt igen i hans hafuande oc behaldande oc brukande waerio alt riket Swerige medh alla slot, land oc laen oc köpstaedher oc alt the som cronone oc konungxdömit tillhörer oc böör at hafua oc niwta medh allom konungxlikom raet aepter Swerighes lagh..oc wiliom wi (Erik) oc skulum styra oc radha land oc slot oc Vpsala ödher medh inlaenzska maen aepter Sweriges lagh, som konungx ödhe [@ edhe] vtuiser; thok hafua the oss nw vnt synderlica at radha for thry slot, Stocholm, Kalmarne oc Nyköping, swa at wi maghum fa them aepter warom wilia skaelica Danska maen aeller Nordmaen oc ey andra vtaenska maen, wm oss ey thaekkis at fa noghot thera Swenscha maen, for huilkit wi them kaerlica thakka".

²⁶¹ ST III 473a, "Item aer oc nw daeghtingat maellan oss konung Erik forscrifuen oc riikesens maen i Swerige, swa at wi wiliom oc skulum ofortöffradh antwarda **slotlofuan** vppa waar dodh ower alt riket i Swerike, swa wael aff fornaempda thry slot som all annor in til thens hand, som riikesens maen aff Swerighe til konung waelia aepter waar dödh, som waar **[@ Sweriges] lagh vtuisar**, vtan Gudh thet swa giffuer at wi aekta barn aepter oss lata, at thet tha ther wm gaa, som thet sigh bör aepter laghbokenne."

²⁶² Hadorph 1676, s. 103ff, 11.1.1436, "Nadige Herre ider är nogh witterligit huru daghtingat bebrefwat och lofwat är nu sidst i Stockholm. Först att J skulle styra och radha all Land och Slott och Upsala ödhe i Swerige medh Inländske Män som Riiket waro medh bewarat äpter Swerigis Lagh och som konungs Eede vtwijsa try Slott undantagne i thetta sin. Här hawen J gjort twärt amot och antwardat mästedelen aff for:de Land och Slott och Upsala ödher vtländske Män och them Swenskom Mannom som

paastonaattoon mennessä. Eerik oli saanut kirjeen kynttilänpäivän aattona, 14 päivää ennen määräajan päättymistä, minkä vuoksi oli hänen mielestään selvää, ettei hän ehtinyt saapua ajoissa. Arbogan kokouksen jälkeen ruotsalaiset olivat alkaneet piirittää Tukholman linnaa ja ilmoittaneet sanoutuneensa irti kuninkaasta, kun tämä ei ollut saapunut määräpäivään mennessä.²⁶³ Ruotsalaiset vetosivat Tukholman sopimukseen, ja selittivät, ettei Eerik ollut luovuttanut linnoja ruotsalaisille tai menetellyt slotslovenin kanssa niinkuin oli sovittu. Palatessaan Tukholmasta Tanskaan kuninkaan väki oli ryöstänyt maata. Kun kuningas oli kieltäytynyt myöntymästä ruotsalaisten vaatimuksiin, he olivat sanoutuneet irti ja ryhtyneet piirittämään Tukholman linnaa.²⁶⁴

Kalmarin neuvotteluiden päätöksen perusteella ruotsalaiset lupautuivat pitämään Eerikin kuninkaanaan hänen elinikänsä ajan ja hänellä tuli olla lain mukainen vapaa oikeus hallita kaikkea kuninkaan omaisuutta. Linnat tuli rajoituksetta luovuttaa takaisin Eerikille ja valtakunnan asukkaiden oli tunnustettava hänet uudelleen kuninkaakseen. Eerikin oli pidettävä voimassa Ruotsin oikeudet.²⁶⁵ Päätösasiakirja eroaa Hansan ja Tanskan valtaneuvoston valtuutettujen antamasta yksityiskohtaisemmasta välitystuomiosta, jonka mukaan kuninkaan tuli antaa linnat valtaneuvoston neuvon mukaan kotimaisille miehille ja slotslovenin oli palauduttava ulkomaalaisilta ja asetettava valtakunnan ratkaisun mukaan. Välitystuomiossa käsitellään myös muita Eerikin ja ruotsalaisten riitaan liittyneitä artikloita, joita lopulliseen päätökseen ei ole kirjattu, mutta jotka esiintyvät Eerikin ja ruotsalaisten toisiaan vastaan tekemissä valituksissa.²⁶⁶

Söderköpingin tapahtumien perusteella valtaneuvosto piti välitystuomion artikloja ensisijaisina Kalmarissa tehtyinä päätöksinä. Välitystuomion mukaisesti valtaneuvosto otti kuninkaan poissaollessa linnojen slotslovenin itselleen ja vaihtoi ulkomaalaiset voudit kotimaisiin. Slotsloven asetettiin drotsille ja marskille yhteisesti.

Mihin slotslovenin asettaminen perustui? Drotsin ja marskin virat oli perustettu uudelleen Tukholmassa tehdyn sopimuksen perusteella syksyllä 1435. Virkojen perustamisesta oli sovittu alustavasti jo Halmstadin sopimuksessa saman vuoden keväällä. Valituksessaan ruotsalaisia vastaan Eerik sanoo perustaneensa virat, vaikka niitä ei oltu määrätty laissa. Kalmarin neuvottelujen jälkeen ennen Söderköpingin kokousta Tanskan, Ruotsin ja Norjan valtaneuvostojen edustajat laativat unionisopimusluonnoksen, jonka mukaan kaikissa kolmessa valtakunnassa tuli olla drotsi ja marski. Luonnoksessa määritellään molempien mahti. Drotsilla oli kuninkaalle kuuluva tuomiovalta ja hänen tuomiohinsa tuli suhtautua kuin kuninkaan antamiin tuomioihin. Marskin tuli tukea drotsia ja johtaa valtakunnan sotajoukkoja.²⁶⁷

Rijkit är illa ... Item, är **Slotzlofwen** en swa forwaradh som sagt war.".

²⁶³ HR 2:1 605, Eerikin valitus ruotsalaisia vastaan, Elokuu 1436.

²⁶⁴ HR 2:1 606, ruotsalaisten valitus Eerikiä vastaan, Elokuu 1436..

²⁶⁵ ST III 475, 1.9.1436.

²⁶⁶ Välitystuomio on säilynyt kahtena painettuna versiona, joista toinen perustuu Danzigin kaupunginarkistossa säilytettyyn keskialasaksankieliseen konseptiin ja toinen Tukholman kuninkaanlinnassa säilytettyyn kopioon. Pienet erot keskialasaksankielisen konseptin tekstissä osoittavat sen tehdyn ennen lopullisen ruotsinkielisen välitystuomion kirjoittamista. Välitystuomio: Hadorph 1676, s. 110-115. Keskialasaksankielinen konsepti: HR 2:1 608; HR 2:1 605-606.

²⁶⁷ Unionisopimusluonnos ST III, s. 171-180. Luonnos on todennäköisesti laadittu Söderköpingin lähistöllä Djurnäsissä, jossa sen antajiin kuulunut drotsi Kristern Niilonpoika piti Kaarlenkronikan mukaan kokousta tanskalaisten kanssa ennen

Luonnoksessa drotsin ja marskin kuninkaan valtaan liittyvä mahti määritellään olevan sellainen "kuin kuningas itse olisi paikalla". Valta liittyi tilanteeseen, jolloin kuningas oleskeli toisessa valtakunnassa tai häntä ei ollut. Luonnoksen mukaan kuninkaan tuli olla joka vuosi neljä kuukautta kussakin valtakunnassa. Sen valtakunnan, jossa kuningas kuolisi, drotsi ja marski kutsuisivat koolle kolmen valtakunnan kokouksen Halmstadiin uuden kuninkaan vaalia varten. On todennäköistä, että slotslovenin asettaminen Söderköpingissä drotsi Kristern Niilonpojalle ja marski Kaarle Knuutinpojalle perustui unionisopimusluonnoksessa määriteltyihin periaatteisiin drotsille ja marskille kuuluvasta kuninkaan persoonaan liittyvästä vallasta. Söderköpingissä valtaneuvosto tulkitsi tilanteen Kalmarin välitystuomion mukaiseksi ja noudatti hallinnon järjestämisessä unionisopimusluonnoksessa määriteltyä tapaa. Tähän viittaa myös ainoa Söderköpingissä annettuihin voutikirjoihin liittyvä säilynyt lähde, drotsin ja marskin kirje Borgholmin läänin ja Öölannin asukkaille Söderköpingistä 27.10.1436. Kirjeessä Kristern Niilonpoika ja Kaarle Knuutinpoika ilmoittavat, ettei kuningas ollut voinut saapua Stegeborgin luona pidettyihin neuvotteluihin, jolloin he olivat kuninkaan luottamuksella valtakunnan ja sen asukkaiden parhaaksi ottaneet hänen virkansa noudattaakseen Kalmarin päätöksiä. Drotsi ja marski pyytävät öölantilaisia olemaan vastedes uskollisia kirjeen esittäjille Nils Jonssonille ja Magnus Grenille ja suorittamaan heille uskollisesti veronsa ja muut velvollisuutensa.²⁶⁸

Ruotsin valtaneuvoston slotsloveniin ja Kalmarin päätöksiin ottama kanta ilmenee neuvoston Kalmarin 1438 kokouksen yhteydessä Tanskan valtaneuvoston lähettiläille laatimasta kirjeestä. Kirje on vastaus Eerikin kirjeeseen, jossa kuningas oli pyytänyt saada linnat ja läänit takaisin vapaaseen hallintaansa. Pyynnön olivat välittäneet Eerikin luona vierailleet Maunu Tavast ja Hannu Kröpelin. Ruotsalaiset vastasivat olleensa Kalmarin 1436 päätösten perusteella aina valmiita antamaan linnat takaisin, mikäli kuningas vain saapuisi valtakuntaan. Pyynnöistä huolimatta kuningas ei ollut tullut. Valtaneuvosto ei voinut suostua Eerikin toiveeseen antaa linnat kenelle tahtoi, koska he pelkäsivät, että Eerik antaisi linnat jälleen ulkomaalaisille ja asettaisi slotslovenin Bogislaville, kuten se oli ollut aiemmin. Samasta yhteydestä ilmenee, että kuningas oli lähettiläänsä Eerikin (Erik Nilsson Gyldenstierna) välityksellä pyytänyt ruotsalaisia luovuttamaan joitakin tiettyjä linnoja takaisin niiden entisille haltijoille, jotta nämä voisivat pitää slotsloveninsa. Tätä vastaan kuningas lupasi pitää Kalmarin 1436 päätökset.

---

saapumistaan Söderköpingiin. Vuoden 1436 luonnosta luultiin 1500- ja 1600-luvuilla vuonna 1397 laadituksi unionisopimukseksi, vrt. ST III, s. 167-168; "Skall och alla konunga sedh och rätth wara her effter i tilkommande tiidh vthi all try riiken, ath haffua drotzet och marsk i hwart riike, som ther ere tha best fallen til, effter riicksens radhz radh: lath och affua them sadhana macktt, som ther bör ath haffua och som her effter fölier. **Drotzsten skal haffua sadhana macht, som konungen sielffuer när wore i alla doma, öffuer alla andra domare**, ath styra woldh och orett, stryckia och hielpa them som orett öffuergaar; och **ther bör alle inbyggjara honom troliga ath tilhielpa, när drotzsten tilsäggher, liikerwiss som konungen sielffuer när wore. Marskens embete er saa, ath han er serledes plichtoger til ath hielpa drotzsten til ath stryckia lagh och rätt i konungens stadh** och rätta öffuer them, som orätt haffua och wilia eij latha them nöija i rätthe; och er hans embete än meer: om krigh och örlogh fölle pa riiket - som Gudh styre -, tha skal han wara förman til alla them, som the vthschikas til riicksens wern, och styre och radhe ther före effter godhe mäns radh, som ther ere när stadde, och rätta öffuer them medh konungens och godha mäns hielp, som olyduge ere och eij wille göra som them böör och tilsagdt warder."; Luonnoksessa määrätään jokaiseen valtakuntaan perustettavaksi myös hovimestarin ja kanslerin virat, mutta heidän tehtäviinsä ei liitetä kuninkaan persoonaan liittyvää valtaa.

²⁶⁸ Jahn, Ferdinand, Danmarks politisk-militaire historia under Unionskongerne fra kong Oluf og Drottning Margarethe indtil kong Hanses död. Efter Forfattarens död udgiven af C. Ewald, J.A. Fibiger og C. Molbech. Kiöbenhavn 1835, nro 13, "Wii Christiern Nielson, Drotset, ok Carl Knutson Marsk i Swerige, helsom eder alle skattabönder och Crono landbo, som byggia oc boo i Borgholms Laehn och Öland kaerliga med gudi, **kaere wenir, aeptir thet war nadoghe herre, konungen kunne ey komme för maerkelige förfall och nödh skull till thenna dagtingan wid Staekborgh, tha hafvom wij pa hans nades tröst see (at see?) hans nades Rikens ok rikensens inbyggjara beste och bestand till hans hand och tillqwemdbd annamet hans aembete at fölggha Calmara Daghtingan**. Ty bidjom wij och biude ider a waars nadige herras och rikensens waegna, atj herefter ware lydige och hörige och swaren Nilse Jonsson och Magnuse Green, thesse breffwisara och aengom androm, och giöre them redeliga edra skatt och vthskylder, aervode och annor rettichheet, som ider bör medh retta at göra."

Kaarlenkronikan mukaan kuningas halusi saada "kolme linnaa uudelleen", joten kyseessä olivat todennäköisesti Tukholman, Kalmarin ja Nyköpingin linnat. Valtaneuvosto kieltäytyi, koska se katsoi, että mikäli Eerik vain pitäisi Kalmarin sopimuksen, ei olisi mitään eroa pitäisivätkö hänelle linnoja ruotsalaiset vai jotkut muut.²⁶⁹

Slotslovenin ohella toinen Eerikin ja Ruotsin valtaneuvoston riidassa jatkuvasti esillä ollut asia oli kysymys Eerikin linnoihin asettamista ulkomaisista voudeista. Edellä on luvussa 2. sivuttu voutien kansallisuuskysymystä ja siihen liittyviä käsityksiä. Nykytutkimuksen perusteella ei voida ajatella, että kansan tai ylimystön nationalismi tai muualta tulleiden voutien totuttua suuremmat menettelytavat olisivat olleet vusioien 1434-36 levottomuuksien perimmäinen syy. Lähteiden perusteella kansallisuuskysymys liittyi pohjimmaltaan rälssin haluun turvata mahdollisuutensa valtakunnan resursseihin. Kyse ei ollut kansallisuudesta, vaan aikaisemmasta kuulumisesta valtakunnan rälssiin. Tämä voidaan todentaa lähdemateriaalin avulla.

Voutien kansallisuutta koskevissa asiakirjalähteissä valtaneuvosto syytti Eerikiä linnojen antamisesta ja slotslovenin asettamisesta ulkomaalaisille (vtlaenskom, utlendyschen, vthlendskom herrom, vtländske Män).²⁷⁰ Valtaneuvosto vaati linnojen antamista maahan syntyneille ruotsalaisille henkilöille (inföddom Swenskom mannom, inlensche maen, Inländske Män).²⁷¹ Terminologia paljastaa, että ero ei liity kansallisuuteen, vaan maahan syntymiseen. Kun valtaneuvosto 6.6.1435 käski ulkomaalaisten palveluksessa olevia ruotsalaisia asettumaan 15 päivän kuluessa valtaneuvoston palvelukseen, olivat kyseessä "Ruotsissa maahan syntyneet miehet", joiden tuli asettua "valtakunnan maahan syntyneiden miesten palvelukseen".²⁷²

²⁶⁹ DN V 667, 9.7.1438, "...hans nadh aer begaerande ath han ma fanga sin landh laen och sloth frij j sino waerio igen som han them förra friith hafft hawer, swa och at han ma fanga them j waerio hwem han vil, oc ath hans nadh vil gerna göra och staedhia oss alla igen alt thet som hans nadhe aff aere och rettho bör at göra och staedhia. **Ther swara vy swa til at wy haffuom altiith warit redho ath antwarda hans nadhe all land slot och laen j gen** och vntfaa honom medh ödmiwkt som oss borde vntfa war hulla (fulla?) herra och konung **effter thy som thet wtstykkath, daghtingat och fuldraghet wardh her j Calmarna** och for then skyl rikeno och oss allom til storan kost och taeringh haffuom wy söght mangel herra dagh och besonnolica til Danmark hans nadhe at vndirwisa och ödmuwkelica bidhia at han ville koma jn j riket och thet anama och styra ... **han och ytirligha vth trykker j forda artichel at hans nadh begerer at faa landen slotten och laenen som han them friith haffuer hafft, och faa them them som han vil, her vtinnan maerke vy at han vil antwarda slotten och landen och laen vtlendskom och owaerdom och saethia fraemedhe herrer jn, och slotloffuan til haertogh Bugeslaffs handh som han nw giort haffuer j Danmarke och j Norghe, och swasom han och förra giorde om slotloffuan ae medhan han riket haer friith haffde j sina waerio, och sönnelica sidhan han ath then första fredelica daghtingan j mellan hans nadhe och oss giort, bebreffuat och loffuat [?]ar j Stockholm och haer j Calmarna. ... Item som j sighen at hans nadhe bidher at vy viliom fanga the godha men hans sloth j waerio jgen som hans nadhe them til forno antwardat haffde, heller och andra j thera stadh huilke hans nadh ther til kesande vardher, och som vy forstaa at herra Eric aer for thet aerindet och saerdelis medh vtsaenth som han oss och sielff bereth haffuer, och latit forsta thet hans nadhe matthe then aero och waerdoghet skee, thet the matthe fanga naghra vtnepnde sloth j waerio [i]gen swa ath the matthe halla thera slotloffuan, tha vil hans nadhe gerna halla Calmarna deghtingan. Thaer swara vy swa til thet vy ey kunom forsta huat aero och wardoghet som hans nadhe ther mere aff haffwer, at anama slotthen af them aen aff oss, effter thy ath wy al tiidh haffua warith offuerbödhoghe och aen nw aero, swo och om alle andre sloth och land j riket swa framt som han vilde halla Calmarna daghtingan, at antwarda honom all land och sloth som daghtingat aer."; Vrt. Olesen 1980, s. 82-83.**

²⁷⁰ DN V 647, Tukholma 12.9.1434, "hafuir han alla the maesta oc baesta land oc slot antwardat vtlaneskom mannom"; HR 2:1 389, "Hirentjegen heft he alle de beste unde meste land und slöte geantwordet utlendyschen mannen"; ST III 469a, Uppsala 6.6.1435, "slottlofwen skal igen kallas fran vthlendskom herrom til riket i Swerike"; ST III 469c, Tukholman Långholmen 12.8.1435, "slottlofwen skal igen kallas fran vthländskom herrom til riiket i Swerige"; Hadorph 1676, s. 103, Arboga 11.1.1436, "hawen J...antwardat mästedelen aff for:de Land och Slott och Upsala ödher vtländske Män".

²⁷¹ ST III 469a, Uppsala 6.6.1435, "Erich skal antwarda all slott och land Swerige inföddom Swenskom mannom"; ST III 469c, Tukholman Långholmen 12.8.1435, "Erich skal antwarda all slott och land Swerige inföddom Swenskom mannom"; ST III 473b, Tukholma 18.10.1435, "antworthe ryghsens slot...inlensche maen"; Hadorph 1676, s. 103, Arboga 11.1.1436, "J skulle styra...i Swerighe medh Inländske Män som Riiket waro"

²⁷² HH VII 2, Uppsala, "alla frij borna män och alle andra jnfödda män i Suerige, som tiena vttlenskom mannom eller bliffua och jnridande hafua vpå the slott som vtlanzdske män i thera wario haffua...skolo taga tienst aff rijkens infödda män och tienä

Ketkä olivat ulkomaalaisia ja ketkä maahan syntyneitä? Eerikin ja valtaneuvoston 14.10.1435 Tukholmassa tekemän sopimuksen mukaan kuninkaan tuli antaa linnat kotimaisille miehille lukuunottamatta kolmea linnaa, jotka hän saattoi antaa tanskalaisille tai norjalaisille, muttei muille ulkomaalaisille.²⁷³ Hansan lähetystön Kalmarin 1436 neuvotteluista laatiman kertomuksen mukaan ruotsalaiset eivät halunneet Eerikin antavan linnoja tanskalaisille, saksalaisille tai norjalaisille, joita he pitivät ulkomaalaisina (utlendesche lude).²⁷⁴ Ruotsalaiset paheksuivat samassa kokouksessa antamassaan valituksessa, että Eerikin asettamat tanskalaiset voudit tekivät ruotsalaisista ritareista alivoutejaan.²⁷⁵

Kalmarin 1436 kokouksen yhteydestä on säilynyt Ruotsin valtaneuvoston edustajien laatima selvitys inländsk-termin sisällölle. Selvitys on julkaistu painettuna, mutta se on harvoin huomioitu kansallisuuskysymystä koskevassa tutkimuksessa. Asiakirjassa selvitetään, mitä Ruotsin lähetystö tarkoitti vaatiessaan linnojen luovuttamista kotimaisille miehille ja mikä oli kotimaisen ja ulkomaisen välinen ero.²⁷⁶

Selvityksessä vedotaan maanlakiin, jonka mukaan kotimainen mies tulee ymmärtää ruotsalaiseksi mieheksi. Koska Eerik oli väittänyt, ettei tällaista kohtaa löytynyt laista, ruotsalaiset esittivät näkemyksensä tueksi neljä kohtaa maanlaista ja yhden kaupunginlaista.²⁷⁷ Maanlain kuninkaankaaren mukaan ulkomaalaisia miehiä ei saanut ottaa valtaneuvostoon eikä heille saanut antaa linnoja.²⁷⁸ Saman kaaren mukaan maahan ei saanut tuoda ulkomaisia lakeja. Ulkomaisia lakeja olivat kaikki maailman lait, jotka eivät olleet ruotsalaisia. Vain ruotsalainen laki oli Ruotsissa kotimainen. Tämän vuoksi myös se, joka ei ollut ruotsalainen, oli ulkomainen ja vain kotimainen oli ruotsalainen. Kuninkaankaaren mukaan kuninkaalla oli valta tuomita sekä kotimaisia että ulkomaisia henkilöitä. Perintökaareissa ulkomaisen miehen perintöä kutsuttiin nimellä "danaarff", minkä perusteella tanskalainen oli Ruotsissa ulkomaalainen samoin kuin norjalainen. Koska kuningas oli säätänyt sekä maanlain että kaupunginlain valtaneuvoston kanssa ja koska kaupunkien hallinnossa tuli kaupunginlain mukaan olla sekä ulkomaisia että kotimaisia henkilöitä, piti lähetystö selvänä, että jos kuningas tai valtaneuvosto olisi maanlakia säätäessään havainnut hyödylliseksi antaa ulkomaalaisille osa linnojen hallinnossa, olisi se kirjattu lakiin. Koska näin ei

---

riijket".

²⁷³ ST III 473a, "wi (Eerik)...skulum styra oc radha land oc slot oc Vpsala ödher medh inlaenzska...thok hafua the oss nw vnt synderlica at radha for thry slot, Stocholm, Kalmarne oc Nyköpung, swa at wi maghum fa them aepther warom wilia skaelica Danska maen aeller Nordmaen oc ey andra vtaenska maen, wm oss ey thaekkis at fa noghot thera Swenscha maen, for huilkit wi them kaerlica thakka".

²⁷⁴ HR 2:1 603, "...alzo de Sweden screven, dat he (Erik) dat land unde slote scholde besetten mit inlendeschen, unde nicht mit utlendeschen, dat he den ewighen vluk (=Fluch=kiros) nicht over sik behalden wolde, dat alle man scholde segghen, dat he hedde overgheven, dat Densch Dudesch Norman, de de Sweden vor utlendesche lude holden, scholden ut deme rike to Schweden vorderven".

²⁷⁵ HR 2:1 606, "lande unde slote worden gheantward utlendeschen luden unde vrowen, so dat de Denen makenden Swedesche riddermatische lude to undervogeden, wolde[n] se ichteswat hebben"; Kalmarin 1436 välitystuomion perusteella Eerikin tuli "regeren und sturen land und upp slote mit inlendischen mannen unde mit rade sines rades... und dat slotlowe wedder geeschet werdde cav fremden heren hande over alle dat rike", HR 2:1 608.

²⁷⁶ ST III, s. 165-167.

²⁷⁷ ST III, s. 165-167, "Kaere herra oc godhe wener, en artikel aff them, som wi framsattom i gar liudher: **medh inlaenzkom mannom bör vnderstadz swenske maen aepther Sweriges laghbok**; oc vnderstodhom wi aff idhrom ordom, at herskapit (so Erik) lather sigh nöghia, wm thet kan bewisas aff laghbokene; kan thet oc ey, tha wil han thet lata til idher, waldgiffitismaennena, wm i kunnen honom thet vnderwisa, swa at thet stodhe honom ey til forwitande, for huilkit wi takkom Hans Nadhe gerna, forthy kombir ther nw nokot hinder vti, tha sker the ay aff hans waeghna".

²⁷⁸ ST III, s. 165-167, "Först i konungxbalkenom i fiera da articulo i hans edh star scrifwat: ey ma vtaensker man i konungx radh wara, oc ey husum aeller landom aeller Vpsala ödhom radha etc".

oltu tehty, ei niin myöskään tullut olla. Ruotsiksi "vtrikes maen", "vtlaenske maen" ja "vtlaenninga" tarkoittivat samaa, samoin "inlaensker man", "inlaenninger" ja "infödder", eikä ruotsalainen voinut ymmärtää sanoja toisin. Koska lain olivat laatineet kuningas ja valtaneuvosto rahvaan suostumuksella, oli saatava rahvaan suostumus, mikäli lakia haluttiin muuttaa. Jos lakia haluttiin muuttaa, olisi sitä muutettava parempaan päin. Koska oli osoittautunut olevan hyödyllisempää hallita valtakuntaa kotimaisten maahan syntyneiden kuin ulkomaisten maassa asuvien kanssa, ei lakia tullut muuttaa huonompaan. Lisäksi ruotsalaiset vetosivat unionikirjeeseen, jossa oli todettu, että valtakuntia tuli hallita niiden omien lakien mukaan. Koska ruotsalaiset olivat aiemmin auttaneet suojelemaan tanskalaisten lakia ja oikeuksia, he pyysivät tanskalaisia nyt auttamaan heitä oikeutensa pitämisessä.

Selvityksessä tehty ero kotimaisen valtakuntaan syntyneen (inlaenskom inföddom) ja ulkomaisen valtakunnassa asuvan henkilön (vtlaenskom inbyggjarom) välillä on kansallisuuskysymyksen kannalta olennainen. Kysymys ei ollut kansallisuudesta sinänsä, vaan valtakuntaan syntymisestä. Termin sisältö liittyy maanomistukseen, valtakuntaan syntyneellä henkilöllä oli valtakunnassa perintömaata, sinne muualta tulleen maa oli todennäköisimmin ostettua. Sen, että kyse ei sinänsä ollut valtakuntaan syntyneen henkilön kansallisuudesta, todistaa Raaseporin linnaa 1410-luvun alussa pitäneestä Thomas van Vitzenistä hänen kuoltuaan 1416 Vadstenan luostarin diaariin tehty merkintä. Thomas van Vitzenin isä Vicke van Vitzen vanhempi kuului alkuperältään mecklenburgilaiseen sukuun ja oli pitänyt Kalmarin linnaa läänityksenä Albrekt Mecklenburgilaisen aikana. Vicke van Vitzen kaatui Albrektin joukoissa Falköpingissä 1389 taistellessaan Margareetaa ja ruotsalaisia suurylimyksiä vastaan, jonka jälkeen Margareeta lunasti Kalmarin hänen pojiltaan. Vaikka Vicke van Vitzen oli syntyperältään ja palvelussuhteeltaan selvästi saksalaisperäinen, oli hänen poikansa Thomas Vadstenan diaarin mukaan kuollessaan eräs merkittävimmistä valtakuntaan syntyneistä (indigenis regni hujus) nuoremman polven miehistä.

Kaarle Knuutinpojan valtionhoitajuus 1438-1441 ja Kristoffer Baijerilaisen hallituskausi 1441-1448

Kun Kaarle Knuutinpoika valittiin valtionhoitajaksi lokakuussa 1438 hän sai Kaarlenkronikan perusteella oikeuden antaa ja läänittää valtakunnan linnoja ja läännejä valtaneuvoston neuvon mukaan. Samalla kaikki uudistivat slotsloveninsa marskille, jolle se asetettiin. Kronikan mukaan Kristern Niilonpoika ei olisi halunnut hyväksyä Kaarle päämiehekseen, mutta lupasi poikansa Kaarle Kristerninpojan kanssa luovuttaa hallussaan olevat linnat valtionhoitajalle, jos tämä sitä vaatisi.

Ainoa Kaarlen slotslovenia koskevista valtuuksista säilynyt lähde on kronikka. Tutkimuksessa hänen on kuitenkin valtionhoitajan asemansa ja kronikan maininnan perusteella katsottu asettaneen linnojen slotslovenin itselleen. Tämä on selitetty myös syyksi Kristofferin suurta Suomen läänitystä koskevaan lupaukseen. Valtionhoitajan virkaa ei ole määritelty maanlaissa ja sitä käytettiin titteleineen ensimmäisen kerran kun Kaarle nimitettiin valtionhoitajaksi. Muu lähdemateriaali ei anna selviä viitteitä slotslovenia koskevista järjestelyistä vuosina 1438-1441. Asiaan vaikuttaa Kristern Niilonpojan vetäytyminen Viipuriin ja Tallinnaan, minkä vuoksi ei voida saada selvää kuvaa hänen drotsin virkaansa kuuluneen vallan sisällöstä koko valtakunnassa. Mikäli Kristern Niilonpojalla olisi Rävälstan tapahtumien ja Kaarlelle vannomansa uskollisuudenvalan jälkeen ollut drotsina osuus linnojen slotsloveniin, ei sitä voida todistaa.

Muun lähdemateriaalin perusteella näin ei voi olettaa olleen, vaan Kaarlen valtionhoitajan virkaan sisältyi valtakunnan linnojen slotsloven. Kun Kaarle Hannu Kröpelinin kuolemasta kuultuaan keskeytti Borgholmin piirityksen ja matkusti ottamaan suoraan hallintaansa Turun ja Kastelholman linnat, ei voida ajatella, ettei hänellä jo ennestään olisi ollut niiden slotslovenia, vaan että kyseessä oli varmistus, koska hän pelkäsi linnojen siitä huolimatta luisuvan Kristern Niilonpojalle tai Kaarle Tordinpojalle.

Kaarlenkronikan mukaan Tukholmaan kokoontunut valtaneuvosto valitsi Kaarle Knuutinpojan valtionhoitajaksi sen jälkeen kun Kaarle oli uhannut erota marskin virasta drotsin valtapyyteiden vuoksi. Tukholmassa Kaarle väitti drotsin yrittäneen petoksella anastaa häneltä Helsinglannin, jonka jälkeen marski ilmoitti haluavansa tietää olisiko hän drotsin kanssa vallassa tasaveroinen vai hänen allaan. Lähtiessään kokouspaikalta Kaarle pyysi kaikkia, jotka halusivat pitäytyä hänessä poistumaan mukanaan. Kronikan mukaan paikalle jäivät vain piispat ja muutamia muita. Seuraavana aamuna Kaarle valittiin valtionhoitajaksi.

Kronikan kuvaus valtionhoitajan vaalista on dramatisoitu. Tutkimuksessa yleinen käsitys on ollut, että Kaarle valitutti itsensä asemaan, jota aiemmin ei oltu käytetty. Samalla hän sai käsiinsä kruunun resursseihin liittyvän vallan, mikä edesauttoi hänen pyrkimystään Ruotsin kruunuun. On huomattava, että Kaarlen valtionhoitajuutta käsitellyt tutkimus on jatkuvasti keskittynyt perimmältään henkilö- tai puoluepoliittisiin motiiveihin, eikä valtionhoitajan viran perusteita ole tutkittu muulta kannalta. Valtionhoitajuus voidaan kuitenkin käsittää myös valtaneuvoston tarkoituksellisesti tekemäksi järjestelyksi, jonka tavoitteena oli linnojen sotilaallisen voiman ja kruunun resurssien keskittäminen marskin haltuun Eerikin hyökkäyksen varalta. Tämä sopii joidenkin tutkijoiden oletukseen, että Kaarlen asema vahvistui juuri Eerikin Tanskassa ottaman itsevaltaisen linjan vuoksi. Valtionhoitajan viran synty näyttää liittyneen aiempaan valtakunnan päämiehen (rikshövitsman) asemaan. "Rikshövitsman"-titteliä käytettiin ensimmäisen kerran Engelbrektistä, jonka valtaneuvosto asetti valtakunnan päämieheksi Arbogan kokouksessa tammikuussa 1435. Helmikuussa 1436 hänen rinnalleen valittiin toiseksi päämieheksi Kaarle Knuutinpoika. Valtionhoitajan virkaa edeltäneen "rikshövitsman"-tittelin kautta valtionhoitajan asemalla näyttää olleen yhteys valtakunnan sotilaallisen voiman hallintaan, mikä tukee ajatusta Kaarlen valtionhoitajuudesta valtaneuvoston tarkoituksellisesti tekemänä valtakunnan resursseihin ja linnojen sotilaalliseen voimaan liittyneenä ratkaisuna.

Millä perusteella valtaneuvosto tällöin toimi? Kronikan kuvauksen perusteella neuvosto oli Tukholman kokouksessa jakaantunut kahteen ryhmään; Kaarlen tai hänen edustamansa korotetun marskin vallan kannattajiin sekä "piispoihin ja muutamiin muihin", jotka kronikka antaa mieltää drotsin kannattajiksi. Kokouksen asetelman ja sitä edeltäneiden kesän ja syksyn 1438 tapahtumien perusteella Kaarlen valinnan valtionhoitajaksi on tulkittu ilmentäneen sekä Eerikiin kohdistunutta kasvavaa vastustusta että Ruotsin sisäisiä valtakiistoja. Lönnrothin mielestä valtionhoitajan valinta oli valtaneuvoston konstitutionalistisen linjan mukainen väliaikainen ratkaisu hallitsijakysymykseen sen jälkeen kun Ruotsin ja Tanskan valtaneuvostot olivat Kalmarissa kesällä 1438 pidetyssä kokouksessa nostaneet unionin kuninkaan yläpuolelle.

Tulkintojen perusteella valtaneuvoston toiminnasta saatava kuva on ristiriitainen. Kokonaisuutena neuvosto noudatti aiemmin artikuloitua konstitutionaalista linjaa, mutta toimi valtionhoitajan valinnan suhteen eri intressipiireihin jakaantuneina ryhminä. Tarkastelu paljastaa valtaneuvoston luonnetta koskevien tutkimusten puutteen. On muistettava, että vaikka neuvoston voidaan olettaa katsoneen edustavansa valtakuntaa, se ei ollut luonteeltaan korporatiivinen tai kokoonpanoltaan selkeä instituutio. Tätä ilmentävät neuvoston kokouksista 1430-luvulla säilyneet lähteet, joissa epäluokuisen valtaneuvoston joukon ohella luetellaan tai mainitaan epäluokuisen määrä päätöksen vahvistaneita valtakunnan miehiä (riksens män). Valtaneuvoston kokouksiin osaa ottaneiden henkilöiden määrä ja status vaihtelee, mutta kulloisenkin kokonaisuuden on päätösasiakirjojen perusteella katsottava pitäneen itseään valtakuntaa edustavana neuvostona. Valtaneuvoston koostumusta tai sen pyrkimyksiä on osoittautunut mahdottomaksi määritellä yhtenäisten suku- tai omistussuhteiden pohjalta, mikä asettaa varauksen yksittäisten kokousten ja niiden päätösten taustalla olleiden motiivien poliittishistorialliselle tulkinnalle. Lönnrothin esittämän valtio-oikeudellisen asettelun perusteella valtaneuvosto voidaan käsittää ylimystön konstitutionalismiin ja regimen politicumiin liittyneiden motiivien välineeksi. Tätä tukee lähteistä ilmenevä neuvoston mieltäminen kokoonpanosta tai laajuudesta riippumatta valtakuntaa ja siihen kuuluvaa mahtia edustavaksi valtaorganiksi.

Valtaneuvoston asema valtakuntaa edustavana kokonaisuutena ilmenee selkeästi Kristoffer Bajjerilaisen antamasta hallitsijanvakuutuksesta. Vakuutuksessa määritellään valtaneuvoston ydin, joiden mielipidettä kuninkaan oli vähintään kuultava hallinnollisissa asioissa. Ryhmään kuuluivat arkipiispa, drotsi, Upplannin laamanni sekä ne muut kolme valtaneuvoston jäsentä, joille valtakunnan linnojen slotsloven heidän lisäksi oli asetettu. Valtaneuvoston tuli valita nämä kolme neuvosta yksimielisesti tai enemmistön päätöksellä. Kaikki muut virkamiehet oli nimitettävä kuuden slotslovenin pitäjän suostumuksella. Vaikka Kristoffer ei lähteiden perusteella nimittänytään täyttä kuusimiehistä ryhmää hoitamaan hallintoa poissaollessaan, noudatti hän hallitsijanvakuutuksen määräystä sijaishallinnon asettamisesta ainakin kaksi kertaa, kesäkuussa 1442 ja syksyllä 1444. Myös Kaarle Knuutinpojan ja Kristern Niilonpojan 10.10.1441 Tukholmassa laaditussa sovintokirjeessä mainitaan, että mikäli Kaarle kuolisi ennen Viipurin, Raaseporin ja Korsholman linnojen luovuttamiselle annettujen määräaikojen päättymistä, linnat palautuisivat Kristofferille. Mikäli Kristoffer olisi kuollut, linnojen tulisi langeta sille, joka tuolloin oli Ruotsin laillinen kuningas tai "niille valtaneuvoksille, jotka kuninkaan kuoltua pitäisivät slotslovenia". Myös tällä perusteella on katsottava Kristofferin tunnustaneen valtaneuvoston aseman.

Epäselvää on, mihin hallitsijanvakuutuksen kohta slotslovenin asettamisesta kuudelle valtaneuvokselle perustui. Valtaneuvosto oli laatinut Kristofferille lähetetyn luonnoksen hallitsijanvakuutukseksi lokakuussa 1440 Arbogassa pitämässään kokouksessa. On mahdotonta sanoa, milloin ajatus kuuden hengen slotslovenia pitävästä ryhmästä syntyi, mutta ilmeistä on, että tavoitteena oli laajentaa slotsloveniin liittyvää kontrollia Kaarlen valtionhoitajuuden jälkeen.

Yhteenveto

Slotslovenin asettamista koskevien tietojen perusteella linnojen hallinnan järjestelyssä tapahtui muutos siirryttäessä Margareetan ja Eerik Pommerilaisen ajasta valtaneuvoston, Kaarle Knuutinpojan ja Kristoffer Baijerilaisen kauteen. Margareeta ja Eerik olivat unionihallitsijoina pyrkineet järjestämään Ruotsin linnojen slotslovenin ja kruunun resurssien kontrollin itseään ja Eerikin sukua tukevalla tavalla. Valtaneuvosto asetti slotslovenin itselleen, jonka jälkeen se säilyi jatkuvasti ainakain osin valtaneuvoston kontrolloitavissa. Valtaneuvosto katsoi jo syksyllä 1434 Eerikin slotslovenin kanssa tekemien järjestelyiden olleen toinen kiistan avainkysymyksistä. Toisen pääkysymyksen, ulkomaisten vuotien vaihtamisen kotimaisiin, "maassa syntyneisiin" miehiin, voi mieltää liittyneen tiukemmin rälssin omiin taloudellisiin ja valtaintresseihin.

Kysymys oikeudesta slotslovenin asettamiseen oli luonteeltaan valtio-oikeudellinen ja johtui perimmältään kahden erilaisen edutuksellisuuteen liittyvän ajatustavan, regimen regalen monarkismin ja regimen politicumin konstitutionalismiin törmäyksestä. Eerik Pommerilainen katsoi unionikuninkaana edustavansa kolmen valtakunnan muodostamaa alueellista kokonaisuutta, jonka resurssit oli kruunajaiskirjeessä taattu hänen käyttöönsä. Slotslovenin avulla hän pyrki varmistamaan resurssien yhteyden unionihallitsijan persoonaan riippumatta siitä, kuka tässä asemassa hänen jälkeensä olisi. On luonnollista, että Eerik halusi lapsettomanakin turvata sukunsa aseman ja asetti unionivaltakunnan slotslovenin perijälleen Bogislaville. Kokoonpanonsa vaihtelusta huolimatta Ruotsin valtaneuvosto katsoi aina kokouksissaan edustavansa Ruotsin valtakuntaa ja yritti turvata kruunun resurssien säilymisen valtakunnan yhteydessä, rälssin tavoitettavissa. Rälssin muodostaman valtaneuvoston motiiveja ei voine tulkita kansallisesti, vaan taustalla ovat pikemminkin olleet taloudellis-poliittiset intressit. Slotslovenin asettamista ensin drotsille ja marskille, sitten valtionhoitajalle ja lopulta erityiselle valtaneuvoston sisältä kootulle ryhmälle voidaan pitää erilaisina ratkaisuin kruunun resurssien ja vallan kontrolloimiseksi valtaneuvoston sisällä. Ratkaisut saattoivat perustua toisten valtaneuvostojen kanssa sovittuihin periaatteisiin, muuttuneeseen ulkoiseen tilanteeseen tai neuvoston sisäisten ryhmien tasapainon muutoksiin. Lähdemateriaalin perusteella valtaneuvoston tavoitteena ei voi olettaa olleen tehdä Ruotsista valtaneuvostokeskeistä ylimysvaltaa, vaan se näyttää halunneen turvata oikeuden maanlain ja myöhempien päätösten mukaiseen valtakuntaa edustavasta neuvostosta riippuvaiseen vaalikuninkuuteen, jossa rälssin mahdollisuudet valtakunnan resursseihin olisi turvattu. Tämä ei ollut ristiriidassa unionin kanssa, mikäli unionin valtio-oikeudelliset perusteet järjestettäisiin niin, ettei Ruotsin oikeus maanlain ja myöhempien päätösten mukaiseen hallintomuotoon vaarantuisi.

Myös Tanskassa valtaneuvoston ja suurylimystön ote linnoista ja kruunun resursseista korostui slotslovenia koskeneiden määräysten kautta 1430-luvun lopulla ja Kristoferin hallituskaudella. Molempien valtakuntien valtaneuvostojen vaalikuninkuutta ja neuvostojen konstitutionaalista valtaa koskeva linja voidaan todeta vuosien 1436-1438 unionisopimusluonnoksista ja -sopimuksista, joissa unionikuninkaan vaalitapa ja valtakuntien keskinäiset velvoitteet on tarkoin määritelty. Vuoden 1438 unionisopimuksen perusteella tavoitteena ei ollut yhteinen monarkistinen regimen regale tai yhteinen konstitutionaalinen regimen politicum, vaan pikemminkin kolmen valtakunnan toisiaan tukeva liitto.

Vaikka slotslovenin asettaja muuttui siirryttäessä Eerik Pommerilaisen kaudesta valtaneuvoston ja Kristoffer Baijerilaisen aikaan, eivät linnojen ja keskushallinnon välisten suhteiden perusteet vaihtuneet. Keskushallinto sääтели linnojen hallintaa slotslovenin avulla. Linnaa hallitsi se, jolle sen voutin tai päämiehen slotsloven oli asetettu. Kiista koski sitä, kuka slotslovenin saisi asettaa, ei tapaa, jolla linnojen asema oli yleisesti järjestetty. Sitä, muuttuiko linnojen haltijoiden asema suhteessa keskushallintoon, voidaan tarkastella vain yksittäisistä linnoista ja voutikunnista säilyneen lähdemateriaalin avulla.

3.3. Suomen linnat ja voutikunnat 1412-1448

Seuraavassa on esitetty linnoittain ja voutikunnittain Suomen linnojen hallinnollisesta asemasta vuosina 1412-1448 säilyneet tiedot. Kukin linna ja sen alainen voutikunta on käsitelty omana alalukunaan. Käsitteilyjärjestys perustuu linnojen hallinnollisiin vaiheisiin.

Jokaisesta linnasta on esitetty sen alaisen alueen laajuutta, oikeushallinnollista jakoa ja kruunulle kuuluvia tuloja koskevat tiedot, sekä tiedot linnan ja voutikunnan haltijoista ja linnan ja voutikunnan hallinnollisesta asemasta. Linnojen päämiehistä, voudeista ja alivoudeista säilyneet tiedot sekä heistä lähteissä käytetyt tittelit on esitetty aakkosjärjestyksessä linnoittain liitteessä 1. Tiedot linnojen haltijoiden liikkeistä ovat liitteessä 2.

3.3.1. Turun linna ja voutikunta

Alue

Turun linnan voutikunta jakautui viimeistään 1410-luvulta lähtien neljään kihlakuntaan, joista Vehmaan ja Maskun kihlakunnat sijaitsivat vuoden 1435 laamannikuntajaon jälkeen Pohja-Suomen ja Piikkiön ja Halikon kihlakunnat Etelä-Suomen laamannikunnassa.²⁷⁹ Lisäksi linnan alaisuuteen kuului myöhemmin omaksi voutikunnakseen muotoutunut Satakunta. Voutikunnan alueella sijaitsi Turun kaupunki ja piispanistuin sekä vuonna 1442 privilegioit saanut Rauman kaupunki.²⁸⁰

Vuoden 1413 verokirjan otteen perusteella voutikunnan tulo oli 9832 mk, mihin ei ole laskettu Turun kaupungin, vuokrien ja sakkoäyrien tuottoa.²⁸¹ Turun kaupungin vero oli 600 mk.²⁸² Kaupungin vero mukaanlukien tulo oli 10432 mk. Oteen mukaan voutikunnassa ei ollut läänityksiä. Satakunnan

²⁷⁹ Anthoni 1970, s. 136; REA 456; Aulis Oja oletti Turun alueen kihlakuntajaon tehdyn vuoden 1405 oikaisukäräjien yhteydessä, mutta Anthoni on osoittanut päätelmän pohjautuneen lähteen (FMU II 1225) virheelliseen ajoitukseen; Oja, Aulis, Keskiaikaisen "Etelä-Suomen" asutus ja aluejaot. Historiallisia tutkimuksia 44. Helsinki 1955, s. 140-141; Anthoni, Eric, Bosättning och territoriell indelningen i Egentliga Finland. HTF 1956, s. 33; Blomstedt, Yrjö, Laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla (1523-1680). Oikeushistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia 51. Helsinki 1958, s. 24; Koska Klaus Lydekenpoika on mainittu vuonna 1407 Pohja-Suomen ja Hakon Frille 1410 Etelä-Suomen kihlakunnantuomareina (REA 316, "haeraedzhöfdinga j Norfinnom"; FMU II 1329, "haeridzhöfdingha j Sudherfina"), luultiin Varsinais-Suomessa olleen alunperin kaksi kihlakuntaa, Etelä- ja Pohja-Suomi. Anthoni kuitenkin osoitti (1970, s. 136) Pohja-Suomen olleen Maskun kihlakunnasta käytetty nimi. Samoin Etelä-Suomella näyttää aluksi tarkoitetun myöhempää Piikkiön kihlakuntaa Aurajoen eteläpuolella. Nimet ilmaisevat epävarmuutta kihlakuntien nimityksistä niiden muodostamisvaiheessa. Vrt. Blomstedt 1958, s. 24.

²⁸⁰ Raumasta kts. luku 3.3.1.1.

²⁸¹ Bjurling 1962, s. 48, 123. Turun voutikunnan verotulojen summaan sisältyivät piispan saaresta ("Biskops ö") ja Venopista ("Venop") saatu "säännön mukainen" ("i stadge") 12 mk ja Kirkesundin "säännön mukainen" 60 mk. Piispan saari tarkoittaa Kuusistoa, joka oli Turun piispoilla lampuotilääninä. Kirkesund on Hiittisten Kyrkosund ja sitä ympäröivä saaristo, josta on Högholmenin luota löydetty varustetun satamapaikan jäänteet, Tuovinen, Tapani, Fornfynden och deras Uttolkning. "Finska skären". Studier i åboländsk kulturhistoria utgivna av Konstsfundet 1990. Föreningen Konstsfundets publikationsserie VII. Helsingfors 1990, s. 100-104. Tuovinen on virheellisesti esittänyt Högholmenin varustuksen olleen 1395 Itä-Uudellamaalla sijaineen Vartholman linnan. Lähteiden mukaan Vartholma sijaitsi kuitenkin nimenomaan Itä-Uudellamaalla, vrt. luku 3.3.6.1. Venopia ei ole identifioitu. Hausen on (1881-1883, s. 305) lukenut "Biskops ö och Venox", mutta faksimilien perusteella Bjurlingin tulkinta on oikea, Bjurling 1962, s. 123.

²⁸² "Stedernes skatt 1413...Åbo 600mk", Bjurling 1962, s. 48, 132.

voutikunnan tulot on lueteltu erikseen. Vuosien 1412-1448 lähdemateriaalissa Turun linnan alaisesta alueesta käytetään nimitystä "län".²⁸³

Voudit ja päämiehet 1412-1448

Viimeistään tammikuussa 1411, mutta ehkä jo heinäkuussa 1409 Turun linnaa piti asemies Klaus Lydekenpoika (Djåkn). Hän oli linnan päämies vielä elokuussa 1434. Todennäköisesti linna oli Klaus Lydekenpojan hallussa hänen kuolemaansa asti, jonka on oletettu tapahtuneen 1435.²⁸⁴ Syksyllä 1427 hänen sijaisenaan oli asemies Henrik Bitz.²⁸⁵ Klaus Lydekenpojan jälkeen Turun linnan haltijana oli jonkin aikaa hänen poikansa Henrik Klaunpoika (Djåkn).²⁸⁶ Turun linnan vouti hän oli viimeistään 18.5.1436.²⁸⁷ Kaarlenkronikan mukaan Henrik Klaunpoika joutui luopumaan Turun linnasta Söderköpingin kokouksen

²⁸³ FMU II 1393, 15.2.1413, "Bierno sochen, liggjandes i Abo laenn"; REA 383, 31.8.1419, "vare almoge aff Aboes laeaen"; FMU III 2356, 14.10.1440, "een rikesins skattabonde byggjande i Abolaen"; REA 505, (14.10.1441), "bokarla j Abo laen"; FMU III 2853, 2.10.1450, "Aabo leen". Myös vuoden 1413 verokirjan oteesta voutikunnasta käytetään nimitystä "Åbo län" (Bjurling 1962, s. 48, 123), mutta koska kyseessä on 1600-luvun ote 1500-luvulla tehdystä kopiosta, on epävarmaa, mitä nimityksiä voutikunnasta käytettiin alkuperäisessä käsikirjoituksessa.

²⁸⁴ Klaus Lydekenpoika: Liite 1, Turun linna; REA 328, 16.1.1411; Anthonin mukaan Klaus Lydekenpoika mainitaan ehkä jo 1407 ja viimeistään 1409 voutin kaltaisessa asemassa (Anthoni 1970, s. 129; Anthoni, Eric, Djåkn, Lydekasönernas ätt. ÅSF I:2, s. 127; Anthoni, Eric, Lydekasönernas Djåkn. Suomen sukututkimusseuran vuosikirja 32. Helsinki 1948 [Anthoni 1948a], s. 37). FMU II 1246, 26.3.1407; FMU II 1273, 1407; FMU II 1302, 29.7.(1409); Birgitta Fritz katsoo (1972:2, s. 123) Anthoniin nojautuen Klaus Lydekenpojan olleen vouti viimeistään 1409; Viimeinen maininta Klaus Lydekenpojasta elossa on hänen Turun tuomiokirkolle 22.1.1435 tekemänsä lahjoitus (REA 453). Viimeistään 7.3.1437 hän oli kuollut (REA 646); Anthoni 1970, s. 129; Anthoni 1948a, s. 38; Vrt. Kuujo, Erkki, Turun kaupungin historia 1366-1521. Turku 1981, s. 22. Kuujo ajoittaa Klaus Lydekenpojan kauden linnassa Fritzin perusteella 1409-1435; Suvanto 1985, s. 135; Jaakkola 1950, s. 102-105, 430; Ruuth, J.W., Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet XI:2. Bidrag till Åbo stads historia utgifna på föranstaltande af Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum, andra serien. Helsingfors 1912, [Ruuth 1912a], s. 44-47; Klaus Lydekenpoika mainitaan Maskun kihlakunnantuomarina 1413-1434 (FMU II 1414, FMU III 2109), Anthoni 1956, s. 127. Hänet on usein sekoitettu Hämeen tuomarina 1380- ja 1390-luvuilla mainittuun Klaus Djåkniin. Eric Anthoni on osoittanut (1948a, s. 38; Djåkn, Lydekasönernas ätt, ÅSF I:2, s. 127; 1970, s. 111-112, 118) kyseessä olleen eri henkilön. Säilyneiden tietojen perusteella Klaus Lydekenpoika omisti maata ainakin Maskun, Vehmaan ja Ala-Satakunnan kihlakunnissa sekä Hattulan kihlakunnassa Hämeessä. Hänellä ei tiedetä olleen perintötiloja Suomessa, joten hän lienee muuttanut maahan 1300- ja 1400-luvun vaihteessa. Patronyymin perusteella hän oli saksalaisperäinen. Klaus Lydekenpojan asuinkartano oli 1418 Nousiaisten Nyynänen (FMU II 1597), Anthoni, Djåkn, Lydekasönernas ätt, ÅSF I:2, s. 127 ja Anthoni 1948a, s. 40-41. Nimi Djåkn, "teini" oli yleinen myöhäiskeskiaikainen lisänimi. Viimeistään 1550-luvulla nimi käsitettiin sukunimeksi. Harvoja poikkeuksia lukuunottamatta nimi ei kuitenkaan periytynyt. Koska lisänimeä djåkn käyttäneet henkilöt olivat usein voutreja, tuomareita tai kirjureita, on nimen oletettu viittaavan kirjalliseen sivistykseen sekä luku- ja kirjoitustaitoon, Anthoni 1970, s. 193-194 sekä Anthoni, Eric, Djåkn, Jakob Abrahamssons ätt. ÅSF I:2, s. 122.

²⁸⁵ Klaus Lydekenpoika kirjoitti 22.11.1427 Turusta Tallinnan raadille koskien Henrik Bitzin hänen poissaollessaan ("dar ik nicht by en was edder ok up desulven tiid **nicht to hus en was**") pidättämää tallinnalaista porvaria. Bitz oli pidättänyt miehen, koska tämä oli vastoin kuninkaan ja valtaneuvoston kieltoa yrittänyt viedä ruokatarpeita ulos maasta (FMU II 1852), Anthoni, Eric, Bidz. ÅSF I:2, s. 120. Kielto liittyi unionivaltakunnan ja vendiläisen hansan sotaan. Klaus Lydekenpojan liikkeistä ei ole tietoja 22.6.-22.11.1427 väliseltä ajalta (FMU II 1843, FMU II 1852, vrt. liite 2, Klaus Lydekenpoika). Hänen poissaolonsa saattaa liittyä unionin joukkojen ja hansan väliseen meritaisteluun Kööpenhaminan edustalla 11.7.1427. Taistelusta Carlsson 1941, s. 192-194; Henrik Bitz: Liite 1, Turun linna. Sukunimen perusteella saksalaisperäiseen sukuun kuulunut Henrik Bitz oli viimeistään tammikuusta 1435 naimisissa Klaus Lydekenpojan tyttären Annan kanssa. Suvun ensimmäinen tunnettu edustaja Suomessa oli Henrikin isä Kort Bitz, joka on mainittu 1394. Henrik Bitz oli Halikon kihlakunnantuomari viimeistään 11.6.1437 (REA 465) ja lyötiin ritariksi Kristofferin kruunajaisten yhteydessä syksyllä 1441. Hän oli Etelä-Suomen laamanni vuodesta 1455 kuolemaansa saakka 1458. Henrik Bitzin asuinkartanoita olivat Kemiön Viik, Nousiaisten Nyynänen ja Lemun Peinikkala, joista Nyynänen ja Peinikkala olivat perintöä Klaus Lydekenpojalta. Anthoni, Bidz, ÅSF I, s. 119-120.

²⁸⁶ Henrik Klaunpoika: Liite 1, Turun linna; Eerik Pommerilainen antoi Tukholman kokouksen yhteydessä 29.10.1435 Henrik Klaunpojalle rälssin kahteen savuun Yläneellä, FMU III 2158. Koska Henrikiä sanotaan kirjeessä kuninkaan palvelijaksi ("wor eskelik thienere") on Seppo Suvanto olettanut (1978, s. 6) hänen saaneen samassa yhteydessä voutin valtakirjan. Ilmaisu oli kuitenkin osa kuninkaan käyttämää rälssikirjeiden kaavaa, eikä se viittaa rälssin saajan henkilökohtaiseen asemaan hallinnossa. Täsmälleen samaa ilmaisuja on käytetty esim. Eerikin 7.12.1407 Turussa antamassa kahdessatoista rälssikirjeessä (FMU II 1258-1269), joiden saajista suurin osa ei ollut millään tavalla yhteydessä linnoihin tai hallintoon; Henrik Klaunpoika ("Henricus Nicolay, Aboensis dioc.") kirjoitautui helmikuussa 1427 Pariisiin yliopistoon ja saavutti baccalaureuksen ja maisterin arvon vuonna 1428, Anthoni, Djåkn, Lydekasönernas ätt, ÅSF I:2, s. 127. Ensimmäisen kerran tämän jälkeen hänet mainitaan tammikuussa 1435 Turussa, jolloin hän vahvisti isänsä tuomiokirkolle tekemän lahjoituksen (REA 453).

²⁸⁷ LECUB I:IX 50, (18.5.1436). Asemies Hans Wilde ilmoittaa Turusta Tallinnan raadille aloittaneensa neuvottelut Alf van Molenin kanssa. Eerik Puken väkeen kuulunut Alf van Molen oli Kastelholmasta käsin kaapannut kesällä 1435 aluksen, jossa oli tallinnalaisten tavaroita. Keskusteluissa Hans Wilden kanssa van Molen oli ilmoittanut haluavansa alistaa riitansa Ruotsin valtaneuvostolle tai tulla varman suojakirjeen turvin Tallinnaan. Wilde pyysi raatia lähettämään vastauksensa Turun voutille Henrikille, joka lähettäisi sen edelleen kuninkaan luona oleskelevalle Hannu Kröpelinille ("...an **Hinricus, de voget is to Abo**; unde he sendet se my denne na to Hans Kropeline, der he is by deme konige"). Alf van Molenin toiminnasta LECUB I:VIII 958, LECUB I:IX 167, FMU III 2259-2260, FMU VIII 6642 ja LECUB I:IX 651. Vrt. luku 3.3.2.

yhteydessä lokakuussa 1436.²⁸⁸ Samassa kokouksessa drotsi ja marski antoivat hänelle rälssin Nousiaisten Haatilan tilaan, mitä on pidetty korvauksena Turun linnan luovuttamisesta.²⁸⁹

Söderköpingissä valtaneuvosto antoi linnan asemies Hannu Kröpelinille. Linna oli Kröpelinillä hänen kuolemaansa saakka kevääseen 1440, jolloin se toukokuun alussa tuli Kaarle Knuutinpojan haltuun. Viimeistään heinäkuusta 1437 Kröpelinin alaisuudessa oli myös Kastelholman linna, jonka hän lunasti Eerik Puken huoveilta alkuvuodesta 1437 tapahtuneen Puken teloituksen jälkeen.²⁹⁰ Koska Hannu Kröpelin oleskeli voutikaudellaan pitkiä aikoja Ruotsin puolella hänen oli hoidettava linnojensa hallinto sijaisten avulla. Kröpelinin alaisena Turun linnan voutina mainitaan kesinä 1437-1439 asemies Henrik Görieshagen, joka oli aiemmin ollut Ahvenanmaata läänityksenä pitäneen ritari Bengt Pogwischin vouti Kastelholman linnassa vuosina 1422-1432.²⁹¹ Kröpelinin voutina Kastelholmassa oli 1438-1439 asemies Simon Körning.²⁹²

Hannu Kröpelinin kuoltua kevättalvella 1440 Turun linnan otti haltuunsa valtionhoitaja Kaarle Knuutinpoika. Kronikan mukaan tämä tapahtui 3.5.1440, jonka jälkeen hän sai haltuunsa vielä Kastelholman ja Ahvenanmaan.²⁹³ Valtionhoitajan alaisena päämiehenä linnassa oli toukokuusta 1440 syyskuuhun 1441 södermannlantilainen asemies Johan Karlsson (Färila, Karl Erikssons ätt).²⁹⁴ Johan

²⁸⁸KK 3416-3417.

²⁸⁹REA 642, 29.10.1436; Linnan luovuttamisesta Ruuth 1912a, s. 48, Anthoni 1948a, s. 43, Jaakkola 1950, s. 491, Anthoni 1970, s. 129, Suvanto 1978, s. 10, Kuujo 1981, s. 22, Suvanto 1985, s. 143. Suomalaiset tutkijat ovat katsoneet Henrik Klaunpojan joutuneen (Anthoni, Suvanto) tai suorastaan pakotetun (Ruuth, Jaakkola, Kuujo) luopumaan linnastaan Söderköpingissä. Taustalla on käsitys "suomalaisista" unionimielisen kannan keskeisinä tukijoina. Ruotsalaisista samalla kannalla on ollut Kumlien (1933, s. 80), Gottfrid Carlsson (1941, s. 367), Erik Lönnroth (1934, s. 168) ja Aksel E. Christensen (1980, s. 241) eivät ole ottaneet kantaa syyhyyn, miksi linna annettiin Henrik Klaunpojalta Hannu Kröpelinille. Yleisenä motiivina on esitetty, että linna oli liian tärkeä jätettäväksi nuoren Henrik Klaunpojan haltuun, ja että Hannu Kröpelinin tulo Turun linnan voutiksi olisi ollut drotsin ja marskin välinen kompromissiratkaisu, josta todellisuudessa oli etua vain marskille, koska Kröpelin ja Kristern Niilonpoika olivat Kaarle Knuutinpoikaa huomattavasti iäkkäämpiä. Huomiota on kiinnitetty myös linnojen antamisessa noudatetun kotimaisuus-periaatteen rikkomiseen Hannu Kröpelinin suhteen. Kun valtaneuvosto antoi linnan Kröpelinille, on sen viimeistään samassa yhteydessä katsottu hyväksyneen hänet linjansa tukijaksi. Söderköpingin tapahtumat osoittavat Henrik Klaunpojan saaneen voutinvaltuutensa kuninkaalta ja hänen pitäneen slotslovenia Eerik Pommerilaiselle; Henrik Klaunpoika lyötiin ritariksi Kristofferin kruunajaisissa syyskuussa 1441. Hänet mainitaan Ala-Satakunnan kihlakunnantuomarina 1441-1447 ja Pohja-Suomen laamannina 1449-1458. Hän osallistui valtaneuvoston kokoukseen ainakin 1450 ja mainitaan valtaneuvoksena 1457. Henrik Klaunpoika kuoli 21.7. ja 13.9.1458 välisenä aikana. Anthoni, Djäkn, Lydekasönernas ätt, ÅSF I:2, s. 127-128. Lähdemateriaalin perusteella hän omisti maata ainakin Maskun kihlakunnassa (Nousiainen, Mynämäki), Ala-Satakunnan kihlakunnassa (Yläne) ja Hämeen Hollolan kihlakunnassa (Hauho). Osa maista oli perintöä isältä ja vuosien 1449-1452 välillä kuolleelta veljeltä Tuomas Klaunpojalta. Henrik Klaunpojan asuinkartano oli aluksi Nousiaisten Nyynänen, sittemmin Mietoisten (Mynämäen) Kaskinen. Anthoni, Djäkn, Lydekasönernas ätt, ÅSF I:2, s. 127-128; Anthoni 1948a, s. 43.

²⁹⁰*Hannu Kröpelin*: Liite 1, Turun linna; KK 3418-3429; Kaarlenkronikan mukaan (KK 6591-6592) Hannu Kröpelin kuoli paaston aikaan 1440; Ruuth 1912a, s. 48-52; Jaakkola 1950, s. 500-504, 534; Anthoni 1970, s. 129; Suvanto 1985, s. 143-147; Kastelholma, vrt. Pirinen 1949, s. 245; Suvanto 1985, 143; Enemark 1981, s. 36; Hannu Kröpelin oli alkuperältään mecklenburgilaista sukua ja muuttanut Tanskaan viimeistään 1404. Hän oli Erik Pommerilaisen alainen norjalaisen Bohusin linnan haltija vuosina 1415-1418/19. Samoihin aikoihin hänellä oli myös Göta-joen suussa sijainnut Älvsborgin linna. Bohusista Kröpelin siirtyi Tukholman linnaan, jota hän piti vuosina 1418/1419-1435, Linton 1971, s. 204-205. Kröpelin kuului viimeistään vuodesta 1421 Tukholman pyhän Gertrudin kiltaan ja liittyi vaimonsa kanssa vuonna 1431 Tukholman pyhän Ruumiin kiltaan, FMU VIII 6725. Elinäkanaan hän perusti Skänningen nunnaluostarin kirkkoon pyhälle Annan kappelin, jonne hänet haudattiin. Hannu Kröpelinin leski Katarina Nilsdotter lahjoitti 4.12.1441 kappelin ylläpidoksi useita mieheltään perimiään pantti- ja perintötiloja Itä-Göötainmaalta ja Smoolannista, SMR 1506-1507. Kröpelinin maaomaisuudesta Suomessa ei ole säilynyt tietoja, Kumlien, Kjell, Kröpelin, Hans. Svenskt Biografiskt Lexikon (SBL) I-. Stockholm 1918-. Band XXI, s. 658-671.

²⁹¹*Henrik Görieshagen*: Liite 1, Turun linna; Ruuth 1912a, s. 52; Jaakkola 1950, s. 500-501; Anthoni 1970, s. 129; Kuujo 1981, s. 23; Henrik Görieshagen oli alunperin Tanskaan muuttanutta saksalaista sukua, vrt. luku 3.3.1.1. Bengt Pogwisch, vrt. luku 3.3.2. Seppo Suvanto on olettanut Görieshagenin tulleen Hannu Kröpelinin palvelukseen Bengt Pogwischin kuoleman 11.1.1432 ja Engelbrektin kapinan alun välillä, Suvanto 1966, s. 15.

²⁹²Vrt. luku 3.3.2.

²⁹³*Kaarle Knuutinpoika*: Liite 1, Turun linna; KK 6588-6599, "Han fik Abo vtan kiiff och slag/ oc anamadet om helge kors dagh (3.5.) sidan fik han til syna hand/ Castelholm oc Alandh"; Ruuth 1912a, s. 52-53; Kumlien 1933, s. 163; Jaakkola 1950, s. 534-537; Gillingstam, Hans, Hövitsmännen på Åbo slott under 1440-talet. Kring dateringen ett par brev. HTF 1964, s. 11; Anthoni 1970, s. 129; Suvanto 1978, s. 15; Suvanto 1985, s. 147.

²⁹⁴*Johan Karlsson*: Liite 1, Turun linna; Ruuth 1912a, s. 56-58; Jaakkola 1950, s. 536; Jaakkola 1959, s. 88-91; Gillingstam 1964, s. 11-12; Anthoni 1970, s. 129; Enemark 1981, s. 52; Johan Karlsson oli Södermannlannin Öknebon kihlakunnan tuomari 1421-1429 ja Kaarle Knuutinpojan asettama päämies Nyköpingin linnassa 1436-1437. Hänet mainitaan valtaneuvoksena 1436 alkaen ja lyötiin ritariksi Kristofferin kruunajaisien yhteydessä syksyllä 1441. Hän piti Nyköpingin linnaa jälleen elokuusta

Karlssonin alivoutina oli heinäkuussa 1440 Jeppe Pedersson ja maaliskuussa 1441 Henrik Bitz.²⁹⁵ Toukokuussa 1441 Johan Karlssonin sijaisena oli hänen vaimonsa Ingrid Mattisdotter.²⁹⁶

Johan Karlssonin päämieskauden päättyminen osuu Kristoffer Baijerilaisen kruunajaisten yhteyteen syyskuulle 1441, jolloin Kaarle Knuutinpoika luopui valtionhoitajan asemastaan. Kristern Niilonpojan kanssa tekemänsä sopimuksen jälkeen Kaarle purjehti Turkuun, jossa hän vietti talven 1441-1442 halliten Turun, Kastelholman ja Hämeen linnoista koostuvaa läänitystään.²⁹⁷ Toukokuun alussa 1442 mainitaan Turun linnassa voudin kaltaisessa asemassa asemies Jon Guttormsson. Muun materiaalin perusteella Kaarle Knuutinpoika oli samaan aikaan Tukholmassa. Jon Guttormsson on aiemmin mainittu Kaarlen ja Kristern Niilonpojan sopimuksessa yhtenä kolmesta Kaarlen palvelijasta, jotka voisivat marskin nimissä ottaa vastaan Viipurin linnan.²⁹⁸

Saatuun haltuunsa Viipurin Kaarle luovutti Turun linnan kruunulle kesällä 1442. Linnan otti Kristoffer Baijerilaisen puolesta vastaan asemies Matts Ödgislesson (Lilje).²⁹⁹ Linnan lunastamisesta on säilynyt Turun pormestarien Matts Ödgislessonin pojalle ritari Gregers Mattssonille (Lilje) 25.6.1443 antama kuitti

lokakuuhun 1442. Johan Karlsson oli Södermannlannin laamanni viimeistään maaliskuusta 1443 kuolemaansa saakka 1457/58. Säilyneiden tietojen perusteella hän ei omistanut maata Suomessa. Hänen asuinkartanonsa oli Södermannlannin Dagan kihlakunnan Frustunassa sijainnut Vad. Gillingstam, Hans, Färla, Karl Erikssons ätt. ÅSF I:2, s. 140-141; Gillingstam 1964, s. 11-12; Johan Karlsson kuului Kaarle Knuutinpojan takaajiin Kaarlen ja Kristern Niilonpojan sopimuksessa 10.10.1441 (FMU III 2420).

²⁹⁵ *Jeppe Pedersson*: Liite 1, Turun linna; Ainoa Jeppe Pederssonin toiminnasta Turun linnan alivoutina säilynyt lähde on 1600-luvun alun kopio Etelä-Suomen laamanni Matts Mattsonin Halikossa 30.7.1440 antamasta Uskelan pappilan omistuksia koskevasta tuomiosta, jonka mukaan käräjillä olivat läsnä Turun linnan päällikön Johan Karlssonin puolesta Jeppe Pederson sekä kihlakunnantuomari Henrik Bitz, "närwarande **Jeppe Pederson aff ärlig mans wegne Joon Karlsson, höffwidsman vppå Åbo**, och Hendrich Bijdze, häradshöfdinghe ther i samma stadhz". Henrik Bitz mainitaan Halikon kihlakunnan tuomarina ensimmäisen kerran 11.6.1437 (REA 465). Jeppe Pedersson lienee sama henkilö kuin Halikossa vuosina 1400 ja 1410 mainittu Jeppe Pedersson, jonka Eric Anthoni (1970, s. 107) on katsonut kuuluneen halikkolaiseen rälssiin. Hänen toiminnastaan ei ole muita tietoja; *Henrik Bitz*: Liite 1, Turun linna. Vrt. edellä; Ruuth 1912a, s. 56; Jaakkola 1959, s. 88.

²⁹⁶ *Ingrid Mattisdotter*: Liite 1, Turun linna; Ingrid oli Mats Anderssonin (Hälbonasätten) tytär ja naimisissa Johan Karlssonin kanssa viimeistään 1433, Gillingstam, Färla, Karl Erikssons ätt. ÅSF I:2, s. 141; , Toukokuun 17. päivänä 1441 Ingrid Mattisdotter kirjoitti Turusta Tallinnan raadille pyytäen raatia auttamaan kahden paenneen laivamiehen etsinnässä. Laivamiehet olivat syyllistyneet varkauksiin hänen miehensä poissaollessa ("sedder dat myn junchker Jowen Karlsone segelde van Åbo to des rikes rat in Sweden, alz em togeschreven wart van deme rike unde dem marsskalk", FMU III 2387).

²⁹⁷ KK 6969-6973.

²⁹⁸ *Jon Guttormsson*: Liite 1, Turun linna; Ruuth 1912a, s. 56; FMU III 2420, "...skal jac (Kristern Niilonpoika) sammae slott Wiiborgh oc alt Wiiborghx laeaen oppantwordae ffrii oc whindraeth fornaeffnde herrae Karl Knwtzsson syaelffuom aellaer **eenom aff thessom threem hans thyaenaerom, som aere herrae Erik Axelsson riddaere, Jens Olaffsson aellaer Joon Gottormsson**...". Eerik Akselinpoika (Tott) ja Johan Gottormsson todistivat julkisen notaarin Martinus Leskenin 6.3.1442 Turun dominikaaniluostarin refektoriossa tekemät vidimaatiot Kaarlen ja Kristernin välisestä sovintokirjeestä (FMU III 2420), Kaarlen Turun hiippakuntaa koskevasta läänityskirjeistä FMU III 2397, 2346, 2413) ja Upplannissa sijaitsevan panttiläänin vaihtokirjeestä Etelä-Ruotsissa sijaitseviin pantteihin (SMR 1054). Oletettavasti Kaarle teetti vidimaatiot varautuakseen Kristofferin kanssa Turun ja Hämeen linnoista myöhemmin keväällä käymäänsä neuvotteluun, Kumlien 1933, s. 196; Jon Guttormsson oli Kaarle Knuutinpojan palveluksessa myös helmikuussa 1444 (LECUB I:IX 12), jolloin Kaarle kirjoitti Viipurista Tallinnan raadille pyytäen palauttamaan "Jon Gottormsson und Anders vanme Roede und mere myner dener und Claus Peterson" nimisille henkilöille kuuluneen suolan. Tallinna oli edellisenä syksynä takavarikoinut suolalastin. Hän oli todistajana Kaarlen maanomistuksiin liittyvissä asioissa Raaseporissa 8.6.1446 (FMU III 2666) ja Viipurissa 6.5.1447 (FMU III 2698) ja kuului Kaarlen kannattajiin kuninkaanvaalissa 1448, Enemark 1981, s. 98, 89. Jon Guttormssonin maaomaisuudesta Suomessa ei ole tietoja; Kaarlen liikkeet liite 2, Kaarle Knuutinpoika.

²⁹⁹ *Matts Ödgislesson*: Liite 1, Turun linna; Ruuth 1912a, s. 60-61; Kumlien 1933, s. 198; Jaakkola 1959, s. 119-120; Gillingstam 1964, s. 12; Anthoni 1970, s. 129; Enemark 1981, s. 53; Matts Ödgislesson oli Smoolannin Selebon kihlakunnan tuomari 1410-1439 ja Södermannlannin laamanni vuodesta 1440 kuolemaansa saakka 1442. Hänet mainitaan valtaneuvostossa 1429 alkaen. Valtionhoitajaksi tultuaan Kaarle Knuutinpoika luovutti Matts Ödgislessonille Kristern Niilonpojalta peruuttamansa Gästriklandin. Matts Ödgislessonin tytär Bengta oli viimeistään vuodesta 1444 kuolemaansa 1451/52 saakka naimisissa Eerik Akselinpojan (Tott) kanssa. Gillingstam, Hans, Lilje. Matts Ödgislesson. SBL XXIII, s. 63-64; Almquist, Jan Erik, Lagmän och häradshöfdingar i Sverige c:a 1350-1950. Skrifter utgivna av Rättsgenetiska institutet vid Stockholm högskola. Särtryck av 2:2 med särskild titel. Stockholm 1955, s. 83; Gillingstam, Hans - Lundholm, Kjell-Gunnar, Tott. ÅSF I:3, s. 291; Enemark 1981, s. 52; Matts Ödgislesson kuului Kaarle Knuutinpojan takaajiin Kaarlen ja Kristern Niilonpojan sopimuksessa 10.10.1441 (FMU III 2420) sekä Kaarle Knuutinpojan valamiehiin Tukholmassa 8.5.1442. Kaarle Knuutinpojan antama vala koski syyttöksiä, jonka mukaan hän olisi ollut osaliinen erään asemies Peder Ulfssonin kuolemaan (Bring II, s. 231), Kumlien 1933, s. 196-197.

400 markasta, jotka raati oli lainannut hänen isälleen tämän lunastaessa Turun linnan kuninkaan puolesta.³⁰⁰ Matts Ödgislesson kuoli linnassa 2.8.1442.³⁰¹

Syyskuusta 1442 alkaen Turun linnan haltijana mainitaan Kristofferin kruunajaisissa ritariksi lyöty Henrik Bitz. Hän piti linnaa vielä toukokuussa 1446, joskaan linnan haltijasta ei ole säilynyt tietoja vuosilta 1443-1445.³⁰² Henrik Bitzin alivoutina Turun linnassa oli toukokuussa 1446 Henrik Görëshagen.³⁰³ Viimeistään heinäkuussa 1446 linna siirtyi entiselle Tukholman linnan voudille Magnus Grenille, jolla linna oli kesään 1450.³⁰⁴

Magnus Grenin siirtymistä Tukholmasta Turkuun on tulkittu sekä Kristoffer Baijerilaisen että hänen omien henkilökohtaisten motiivien kannalta. Suvanto katsoo Magnus Grenin sijoittamisen Turkuun liittyneen Kristofferin elokuussa 1446 tekemään Gotlannin sotaretkeen, jonka tavoitteena oli taivuttaa saarella tukikohtaansa pitävä Eerik Pommerilainen luopumaan virallisesti unionikruunusta. Eerik ei ollut tunnustanut erokirjeitä, vaan vaati, että ruhtinaiden ja hansan tuli antaa välitystuomio hänen ja hänen kapinoivien alamaistensa riidassa.³⁰⁵ Samoihin aikoihin kasvoi tanskalaisten ja ruotsalaisten suurylimysten kiinnostus Baltian ja Liivinmaan sisäisiin asioihin. Saksalaisen ritarikunnan Liivinmaan haara oli vuonna 1444 solminut Novgorodin kanssa aselevon, jonka myöhemmin määrättiin kestäväksi kesään 1447. Liivinmaan sisäiset ristiriidat olivat kuitenkin voimistuneet kun tuomiokapitulin valitsema Öselin piispa Ludolf Grove ja kapituli olivat joutuneet ritarikunnan kanssa riitaan piispojen nimitysoikeudesta. Piispa vetosi asiassa Baselin kirkolliskokoukseen ja sen kannalla olevaan Kristoffer Baijerilaiseen, joka antoi hänelle suojelukirjeen kesällä 1446. Unionikuninkaan tukea ritarikuntaa vastaan etsivät myös Riian arkkipiispa ja Tarton piispa. Tanskassa voimakasta Baltianpolitiikkaa suosi Liivinmaalta maaomaisuutta hankkinut Gyldenstjernojen sukuryhmä, etenkin Riben linnaa vuosina 1419-1443 pitänyt valtaneuvos Erik Nilsson poikineen.³⁰⁶ Koska Kristoffer halusi välttää avoimen konfliktin Eerik

³⁰⁰FMU III) 2522, "Mattis Ödhgitzlasson, Gudh hans syael nadhe, naer han sik hafde Abo slot anamat oppa wars nadhogha herra konongx Cristofs vaeghna".

³⁰¹Tukholman fransiskaankonventin diaarin mukaan Matts Ödgislesson kuoli 2.8.1443 (FMU III 2533), mutta vuosi ei voi olla oikea. Hänet mainitaan kuolleen 19.9.1442, joten kuolinpäivä lienee 2.8.1442, Gillingstam 1964, s. 12; Ruuth 1912a, s. 61.

³⁰²*Henrik Bitz*: Liite 1, Turun linna; Ruuth 1912a, s. 61-62; Jaakkola 1959, s. 120; Gillingstam 1964, s. 12-14; Anthoni 1970, s. 129; Kuujo 1981, s. 24; Enemark 1981, s. 53; Suvanto 1985, s. 149-150.

³⁰³*Henrik Görëshagen*: Liite 1, Turun linna.

³⁰⁴*Magnus Gren*: Liite 1, Turun linna; Ruuth 1912a, s. 62-64; Jaakkola 1959, s. 120, 190-191; Anthoni 1970, s. 129; Kuujo 1981, s. 24-26; Olesen 1980, s. 336-338; Enemark 1981, s. 55; Suvanto 1985, s. 150. Magnus Gren kuului 1300-luvun alusta asti tunnettuun itägoottainmaalaiseen rälssisukuun ja mainitaan Ruotsin valtaneuvoksena tammikuusta 1435 alkaen. Vuonna 1436 hän oli Nyköpingin, 1436-1440 Borgholmin ja 1441-46 Tukholman päämies. Gren lyötiin ritariksi Kristofferin kruunajaisissa syyskuussa 1441 ja oli "fodermarskina" Kristofferin 1.2.1442 määräässä sijaishallitukseksi sekä 1444-45 Kristofferin määräämänä valtionhoitaja yhdessä Nils Jönssonin kanssa. Hänet mainitaan 1440-luvulla Uplannin Seminghundan kihlakunnantuomarina. Siirryttyään Kristianin palvelukseen hän oli valtaneuvoksena Norjassa 1453 ja Tanskassa 1470-1471. Vuosina 1453-55 hän oli Bergenin, 1457 Tukholman ja 1456-1472 Borgholmin linnojen päämies. Magnus Gren kuoli 24.8.1475 jälkeen, Gillingstam, Hans, Gren. ÅSF I:1, s. 58-59. Hänellä oli laaja maaomaisuus Ruotsissa ja Tanskassa, mutta ei tunnettuja omistuksia Suomessa.

³⁰⁵Suvanto 1985, s. 150-151; Vrt. Enemark 1986, s. 51.

³⁰⁶Enemark 1981, s. 65-72; Olesen 1980, s. 336-345; Riben linnaa pitäneet Gyldensjernerit olivat 1430-luvulla joutuneet riitaan Riben tuomiokapitulin kanssa Virumaalla sijaitsevista Errasin ja Amman tiloista, Rebas 1976, s. 53-58. Erik Nilssonin kolmas poika Erik Erikson nai syksyllä 1446 Kaarle Knuutinpojan tyttären Kristinan, minkä taustalla on oletettu olleen sukupoliittisia motiiveja. Hieman ennen avioliittoa Erik Nilsson oli pantannut pojalleen osuutensa tiloista Virumaalla. Seuraavana kesänä Kaarle Knuutinpoika lunasti Riben tuomiokapitulin hallussa olleen osuuden, joka oletettavasti tuli myös Erik Eriksonin ja Kristina Bonden haltuun, Rebas 1976, s. 62-64. Virumaalla sijainneet vauraat Amma ja Erras sijaitsivat Tallinnan-Narvan-Novgorodin tien varrella lähellä Viron pohjoisrannikkoa, minkä perusteella Hain Rebas on (1976, s. 66-68) oletettavasti Kaarle Knuutinpojan pyrkieneen tilojen avulla Viipurin lääninhaltijana valvomaan myös Suomenlahden etelärannikkoa kulkevaa venäjänkauppaa. Gyldenstjernojen-Bonden sukuliitto näyttää sopineen myös Kristoffer Baijerilaiselle, joka sen kautta sai uusia toimintamahdollisuuksia Baltiassa kirkolliskokouksen johtaman konsiliaarisen linjan heiketessä, Enemark 1981, s. 65-72 ja Enemark 1986, s. 52.

Pommerilaisen kanssa hän tarjosi Gotlantia pantiksi ritarikunnalle talvella 1446. Samoihin aikoihin Kristoffer ja ritarikunta neuvottelivat yhteisestä liitosta Novgorodia vastaan. Ajatus Gotlannin panttauksesta oli vastoin Ruotsin valtaneuvoston mielipidettä, jonka mukaan saari tuli liittää Ruotsiin. Kristofferin ja suurmestarin neuvottelut paljastuivat ruotsalaisille keväällä 1446, jolloin suurmestarin Eerik Pommerilaisen luo lähettämä neuvottelija jäi Tukholman päämiehen Magnus Grenin kaapparilaivan käsiin. Gotlannin sotaretki oli todennäköisesti Ruotsin valtaneuvoston vastaveto Kristofferin suunnitelmiin. Tähän liittyy myös tieto ruotsalaisten alkukesästä 14 laivalla ja 500 miehellä toteuttamasta Gotlannin saarrosta, joka edelsi varsinaista Kristofferin 40 laivan ja 2000 miehen voimin elokuussa tekemää sotaretkää. Retken tuloksena oli ainoastaan aselepo, jonka oli määrä kestää 8.3.1448 asti.³⁰⁷ Henkilötasolla Magnus Grenin siirtymistä Turun linnan on tulkittu Kristofferin antamana "rangaistuksena" suurmestarin lähettiä kuljettaneen aluksen kaappaamisesta, mutta taustalla on todennäköisesti ollut myös Magnuksen oma mielenkiinto Baltiaan ja Liivinmaan kauppaan.³⁰⁸

Kesäkuussa 1450 kuningas Kaarle Knuutinpoika vaati Turun linnan takaisin Magnus Greniltä valtaneuvoston kokouksessa Arbogassa. Linnan uudeksi päälliköksi Kaarle asetti Eerik Akselinpojan (Tott). Kronikan mukaan Gren kiiruhti takaisin Turkuun, lastasi varansa kolmeen laivaan ja pakeni eteläiselle Itämerelle, jossa hän hampurilaista alusta kaapatessaan jäi vangiksi ja päättyi Lyypekin vankitorniin. Kristian Oldenburgilainen lunasti Grenin vapaaksi.³⁰⁹

Magnus Grenin erottaminen Turun linnasta yhdistettiin vanhastaan kesän 1449 tapahtumiin Gotlannissa. Kuninkaaksi tultuaan Kaarle Knuutinpoika lähetti Gotlantiin ruotsalaisen sotajoukon, joka onnistui valtaamaan saaren lukuunottamatta Eerikin hallussa olevaa Visbytä. Joulukuussa 1448 Eerik ja ruotsalaisten päällikkö Birger Trolle laativat sopimuksen, jonka mukaan Eerik luovuttaisi Visbyn Visborgin linnan 20.4.1449 ja saisi vastineeksi Öölannin. Ennen määräajan päättymistä saarelle saapuivat Olavi Akselinpojan (Tott) johtamat tanskalaiset, jotka saivat Visborgin Eerikiltä Lollandin ja Falsterin linnoja vastaan. Sopimuksen jälkeen Eerik purjehti Pommeriin. Heinäkuun 18. päivänä 1449 Olavi Akselinpoika ja ruotsalaisten päälliköksi määrätty Magnus Gren sopivat, että Gotlantia koskeva riita ratkaistaisiin toukokuussa 1450 Halmstadissa, mihin asti tilanne säilyisi ennallaan. Pian tämän jälkeen Tanskan kuningas Kristian Oldenburgilainen saapui saarelle suuren sotajoukon kera. Heinäkuun lopussa Magnus Gren ja Kristian sopivat välirauhasta 11.11.1450 asti, mutta sopimukseen sisältyi ehto, että ruotsalaisten oli poistuttava saaresta. Vanhemmassa tutkimuksessa katsottiin ruotsalaisten Gotlanninretken epäonnistuneen Magnus Grenin petturuuden takia ja tämän olleen syynä hänen erottamiseensa Turun linnasta. Tulkinta perustui Kaarlenkronikkaan. Lönnroth on osoittanut petossyytteen olleen tekaistu ja liittynyt Kaarlen ja Magnus Grenin välirikoon syksyllä 1450.³¹⁰

³⁰⁷Lödberg, Gustaf Adolf, De nordiska konungarna och tyska orden 1441-1457. Uppsala 1935, s. 69-74; Enemark 1981, s. 59-60; Enemark 1986, s. 51-52; Olesen 1980, s. 342-345.

³⁰⁸Enemark 1981, s. 55-56; Esimerkiksi Jens A. Olesen on tulkinnut siirron takana olleen Kristofferin ja Magnus Grenin Baltiaan liittyviä motiiveja. Molemmat olivat pari vuotta aiemmin tukeneet Liivinmaan ritarikunnan vasallia Hans Parenbekeä tämän riidassa Riian kanssa, Olesen 1981, s. 338, vrt. luku 3.3.5.

³⁰⁹KK 8303-8364.

³¹⁰Enemark 1981, s. 114-116; Enemark 1986, s. 64-66; Lönnroth 1933, s. 270-271; Ruotsalaisten ja Kristianin tekemän sopimuksen sinetöi kahdeksan sotajoukossa ollutta valtaneuvosta, mm. Johan Karlsson, Henrik Bitz ja Simon Körning (BSH III, s 22). Henrik Bitz ja samassa asiakirjassa mainittu asemies Peter Svärd kuuluivat Magnus Grenin Turusta tuomaan sotajoukkoon, vrt. Jaakkola 1959, s. 148; Arbogan kokouksen taustalla oli myös Norjan kysymys. Norjan valtaneuvosto oli

Lokakuulta 1450 on säilynyt valtaneuvoston Tukholman linnassa antama päätös, jonka mukaan Magnus Grenin vaimon Ingeborgin oli korvattava Grenin Turun linnasta noin kahden vuoden ajalta tilittämättä jättämät tulot. Tilaisuudessa Kaarle esitti Magnus Greniltä saamansa kirjeen, jossa tämä oli luvannut saapua tekemään tilin ja selvityksen voutikunnan tuloista, mutta olikin lupauksestaan huolimatta purjehtinut Saksaan. Magnus Grenin tilittämättä jättämät tulot olivat yhteensä 9000 markkaa. Asiakirjan mukaan summa koostui veroista ja sakkoäyrestä. Oletettavasti "noin kahden vuoden aika" tarkoitti Kaarlen kuninkuutta kesästä 1448 kesään 1450. Summa vastaa noin puolta vuoden 1413 verokirjan mukaisista kahden vuoden veroista.³¹¹ Tilittämättä jätetyt tulot ovat saattaneet liittyä välirikoon. Arbogassa joutui myös Nils Jönsson (Oxenstjerna) luopumaan hallussaan olleesta Örebron linnasta, joka annettiin Erengisle Nilssonille (Hammerstaätten). Eräs selitys saattaisi olla sukupolitiikka, sillä Örebron ja Turun linnojen uudet voudit Erengisle Nilsson ja Eerik Akselinpoika olivat toistensa lankoja ja Eerik Akselinpoika Kristianin Gotlantiin asettaman päämiehen Olavi Akselinpojan veli. Mahdollisesti Kaarle pyrki vähentämään Kristoffer Baijerilaisen aikana valtaneuvostoa johtaneen Oxenstjernojen-Grenin sukuryhmän vaikutusvaltaa.³¹²

Linnan ja voutikunnan hallinnollinen asema 1412-1448

Lähdemateriaalin perusteella Klaus Lydekenpoika ja hänen poikansa Henrik olivat linnastaan vastuussa kuninkaalle. Eerik Pommerilainen antoi 16.1.1411 "virkamiehelleen Turun voudille" Klaus Lydekenpojalle oikeuden jakaa Turun maanoikeuden alueella kruunun yleistä maata niille, jotka halusivat viljellä tai käyttää sitä veroa vastaan. Samankaltaista titteliä hänestä käytetään 1428. Turun linnan voutikunnan suorasta alisteisuudesta kruunulle todistaa kuninkaan Kööpenhaminassa 31.8.1419 Turun läänin rahvaalle antama verosääntö sekä voutikunnan sisältyminen vuoden 1413 verokirjaan.³¹³ Söderköpingin tapahtumien perusteella myös Henrik Klaunpoika oli kuninkaan alainen.

---

kesäkuun alussa 1449 pyytänyt Kristian Oldenburgilaista Norjan kuninkaaksi. Mutta myös Kaarrella oli kannattajia Norjassa. Kaarlen saavuttua suuren saattojoukon kera marraskuussa 1449 Trondheimiin Kristianin Pohjois-Norjaan nimittämä valtionhoitaja arkkipiispa Aslak Bolt kruunasi hänet Norjan kuninkaaksi. Kaarle yritti valloittaa Etelä-Norjan, mutta epäonnistui Akershusin piirityksessä ja kysymys Norjan kuninkuudesta lykättiin Halmstadin kokoukseen. Toukokussa 1450 Halmstadissa Ruotsin edustajat luovuttivat Kaarlen nimissä Norjaa koskevat oikeudet Kristianille. Kaarle hyväksyi sopimuksen kesäkuussa Arbogassa. Norjan luovuttamista Halmstadissa pidettiin aiemmin kronikan perusteella petoksena, johon olisivat osallistuneet Nils Jönsson ja Magnus Gren, mutta todellisuudessa Gren ei edes ollut mukana Halmstadin kokouksessa, Enemark 1986, s. 67-74.

³¹¹FMU III 2853, 2.10.1450, "hon (rouva Ingeborg) schulle göra hans nadh ther redho ok raekinscap for then skatt ok saköre, som herre Magnus wpburidh haffde paa for:da wor nadoghe herre konungxens wegna aff Aabo leen j tw aar om kring...". Kaarle vaati, että rouva Ingeborgin oli hankittava kahdelle kolmasosalle 9000 matkan summasta ("for twa delana aff the nyo tusend mark") summasta korvaus Magnuksen kiinteästä ja irtaimesta omaisuudesta ja yhteen kolmasosaan korvaus omasta kiinteästä ja irtaimesta omaisuudestaan; [LISÄTTY GR. JÄLK: 9.11.1450 KKB kirjoitti Lyyp. raadille, Urkundenbuch der Stadt Lübeck. Hrsg. von dem Vereine für Lübecische Geschichte und Alterthumskunde I-XII, Lübeck 1843-1905. Band 8, nr 726. WWorder clagen wy oc vor Gode vnde vor iw ower den vorbenomeden her Magnus Gren, als wy er gescreuen hebben, wo wy em vnse slot Abo in guden trouwen vnde in der mate antwerdet hadden, dat he alle iar vnse scat van den lene vpborn scolde vnde vns den in vnse vatebur skicken, als he mit vns ens was.". Samasta asiasta KKB:n toinen kirje 10.11.1450.(UBL 8 727), Molemmat Tukhl. linnasta.]

³¹²Lönnroth 1934, s. 281-282; Enemark 1981, s. 116; Jaakkolan mukaan (1959, s. 156-157) myös piispa Maunu Tavast olisi ollut osallinen Magnus Grenin erottamiseen, mutta tästä ei ole minkäänlaisia todisteita.

³¹³REA 328, "war aembitzman Claws Lydekeson, fogde på Abo", "i hwat laen the helst kunna liggia vnder Abo landzraet"; "mys heren, des koninges, amptman van Abo", Hannu Kröpelinin kirje Tukholmasta Tallinnan raadille 9.8.1427, FMU II 1848; Fritz 1972:2, s. 123. Fritzin mukaan Turun linnan voutikunnan suorasta alisteisuudesta kruunulle todistaa myös kuninkaan Kööpenhaminassa 31.8.1419 Turun läänin rahvaalle ("vare almoge aff Aboes laeaen") antama verosääntö (REA 383); 22.11.1427 Klaus Lydekenpoika kutsui Eerik Pommerilaista herrakseen, (FMU II 1852, "myn gnedige here").

Hannu Kröpelin piti Kaarlenkronikan mukaan linnan slotslovenia drotsille ja marskille.³¹⁴ Koska drotsi ja marski edustivat Söderköpingin tapahtumista lähtien valtaneuvoston keskushallintoa, on myös Kröpeliniä pidettävä Klaus Lydekenpojan ja Henrik Klaunpojan tavoin suoraan keskushallinnon alaisena linnanpäällikkönä. Lokakuusta 1438 alkaen keskushallintoa edusti valtionhoitaja Kaarle Knuutinpoika, joten Kröpelinin alisteisuus säilyi hallinnolliselta kannalta ennallaan.

Suomen läänittämistä edeltäneellä ajalla vuosina 1440-1441 ei Kaarle Knuutinpoikaa mainita kertaakaan Turun linnaan liittyvissä lähteissä linnan päämiehenä, vaan hänestä käytetään aina titteliä marski, valtionhoitaja, tai näitä molempia. Tämä viittaa Kaarlen varmistaneen linnan slotslovenin säilymisen itsellään ja ottaneen linnan haltuunsa valtionhoitajana.³¹⁵ Hänen linnaan asettamansa päämies Johan Karlsson oli näin aiempien linnanpäälliköiden tavoin keskushallinnon alainen. Kristoffer Baijerilaisen kruunajaisten jälkeen Kaarle otti linnan haltuunsa läänityksenä.

Kaarlen saatua kesällä 1442 haltuunsa Viipurin linnan palautui Turun linna kruununhallintoon ja sitä pitivät suoraan keskushallinnon alaiset voudit, joista ainakin Magnus Gren oli Kaarlen tultua kuninkaaksi ollut tilivelvollinen keskushallinnolle. Matts Ödgislessonin Turun porvareilta tekemän lainan perusteella linnasta maksettiin lunastusraha sen siirtyessä kruunulle. Ennen vuotta 1448 keskushallintoa edustivat Kristoffer Baijerilainen ja tämän poissaollessaan määräämät sijaishallitukset. Vaikka Matts Ödgislessonin, Henrik Bitzin ja Magnus Grenin voudinvaltuuksista vuosina 1442-1448 ei ole säilynyt tietoja, ei ole syytä olettaa, etteivät he olisi olleet linnastaan tilivelvollisia. Tosin Kristoffer Baijerilainen oli 1444 maasta poistuessaan määrännyt Magnus Grenin toiseksi sijaishallituksen jäsenistä ja on mahdollista, että hän vielä Turussa olleessaankin oli eräs niistä, joille valtakunnan linnojen slotsloven oli määrätty valtaneuvoston sisällä.³¹⁶

Lähdemateriaalin perusteella Turun linna oli koko tutkimusajankohdan suoraan keskushallinnon alainen lukuunottamatta lyhyttä jaksoa syyskuusta 1441 kesään 1442, jolloin linna oli osa Kaarle Knuutinpojan läänitystä.³¹⁷

3.3.1.1. Satakunnan (Kokemäenkartanon) voutikunta

Alue

Satakunnan voutikunta, myöhempi Kokemäenkartanon lääni muotoutui hallinnolliseksi kokonaisuudeksi 1300-luvun lopulla ja 1400-luvun kuluessa. Tätä ennen alue kuului Turun linnan yhteyteen. Ennen Korsholman linnan perustamista näyttää Pohjanmaa sisältyneen hallinnollisesti Satakuntaan.³¹⁸

³¹⁴KK 3418-3429.

³¹⁵Liite 1, Turun linna, Kaarle Knuutinpoika; Vrt. Gillingstam 1964, s. 11.

³¹⁶Mahdollista kuitenkin on, että Magnus Grenin tilitykset vuosina 1446-1448 hoidettiin normaalista käytännöstä poikkeavasti kesän 1446 Gotlanninretken vuoksi.

³¹⁷Vrt. Ruuth 1912, s. 19-20.

³¹⁸Satakunnan hallinnollisista vaiheista 1300-luvulla Fritz 1972:2, s. 126-127; Suvanto, Seppo, Keskiäika. Satakunnan historia III. Ei painopaikkaa 1973, s. 331, 135-140.

Viimeistään 1410-luvulla Satakunta jaettiin kahteen kihlakuntaan, Ala- ja Ylä-Satakuntaan, jotka molemmat kuuluivat Pohja-Suomen laamannikuntaan.³¹⁹

Vuoden 1413 verokirjan otteen mukaan Satakunnan tulot olivat 5882 markkaa, mihin sisältyivät kirkollisesti Pohjanmaahan kuuluneen Närpiön sekä Union (Rauman Unajan) kauppapaikan ja Ulvilan kaupungin verot. Rauman vero oli 50 ja Ulvilan 20 markkaa.³²⁰

Hallintopitäjistä säilyneiden tietojen perusteella Satakunnan hallinnollisessa jaossa näyttää tapahtuneen muutoksia 1400-luvun alussa. Vuoden 1413 verokirjan otteessa mainitaan Lapin ja Pirkkalan pitäjien sijaitsevan Satakunnassa.³²¹ Vuodelta 1457 on kuitenkin säilynyt tieto, jonka mukaan Lappi kuului hallinnollisesti Turun linnan voutikuntaan.³²² Verokirjan otteen perusteella Rauma-Unaja kuului 1413 hallinnollisesti Satakuntaan, vaikka se myöhemmin keskiajalla oli hallinnollisesti Turun linnan voutikuntaa. Kirkollisesti Rauma oli Satakuntaa. Rauman privilegit antoi huhtikuussa 1442 Kristoffer Baijerilaisen puolesta läänityksenhaltija Kaarle Knuutinpoika. Kristoffer Baijerilainen uusi privilegit 13.1.1444, jolloin hän myös määräsi piispa Maunu Tavastin ja "virkamiehensä Turussa" asettamaan kaupunkiin kaupunginvoudin.³²³

Seppo Suvanto on osoittanut hallinnollisten muutosten liittyneen Eurajoen Liinmaan Vregdhenborchin ja Kokemäenjoen Aborchin linnojen ja niiden ympärillä olleiden pienten voutikuntien purkuun. Molemmat linnat sisältyvät Knut Bonpojan (Grip) ja Jakob Abrahaminpojan (Djäkn) sopimukseen 1395, jolla Bo Joninpojan testamentin toimeenpanijoihin kuulunut Jakob Abrahaminpoika luovutti ne Knut Bonpojalle. Bo Joninpoika oli saanut Turun linnan voutikuntineen pantiksi noin vuonna 1374, jonka jälkeen hän oli läänittänyt linnan edelleen Jakob Abrahaminpojalle.³²⁴ Linnat oli rakennettu vuoden 1367 jälkeen, jolloin

³¹⁹Varhaisin maininta Ala-Satakunnan kihlakunnantuomarista on vuodelta 1413, jolloin kihlakunnantuomari Hartvik Dyker antoi Loimijoen myllyjä koskevan tuomion (FMU II 1418). Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari mainitaan 1418, jolloin tuomarina oli Pentti Lydekenpoika (FMU VIII 6620); Klaus Lydekenpojan veli Pentti oli ollut Piikkiön kihlakunnantuomari 25.1.1411 (REA 329), mutta ei enää 15.5.1412 (FMU II 1377), jolloin Piikkiön kihlakunnantuomarina oli Tuve Niklison. Hartvik Dyker oli Klaus Lydekenpojan lanko, joten molemmat ensimmäiset Satakunnan kihlakunnantuomarit olivat sukulaisuussuhteissa Turun linnan päällikköön. Tämän on katsottu viittaavan Turun linnan haltijan Klaus Lydekenpojan osuuteen Satakunnan hallinnollis-oikeudellisessa organisoinnissa, Suvanto 1973, s. 340 ja Anthoni 1970, s. 136, 138-139; REA 453.

³²⁰Bjurling 1962, s. 48, 123, 132; Närpiöstä Suvanto 1973, s. 25 ja Suvanto, Seppo, Knaapista populiin. Tutkimuksia erilaistumisesta Satakunnan talonpojistossa vuosina 1390-1571. Historiallisia Tutkimuksia 142. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1987, s. 14; Verokirjan otteessa Rauman kaupunki on mainittu nimellä "Unio", jonka Väinö Voionmaa (Voionmaa, Väinö, Unajan kaupunki. Suomen museo 1913, s. 16-19) ja Seppo Suvanto (1973, s. 287-288) ovat yhdistäneet Rauman läheiseen Unajan kylään, josta Rauman porvarit omistivat 1540 lähes puolet. Rauman-Unajan kauppapaikan muotoutumisesta Suvanto 1973, s. 288-289.

³²¹"Lappe och Birkala Sokner låge i Satagunde", Bjurling 1962, s. 48, 137.

³²²Suvanto 1973, s. 19, 76.

³²³Suvanto 1973, s. 19, 76; Kaarle Knuutinpojan privilegit FMU III 2457, "...iagh (Kaarle) hafwer vndt bārgarne i Raumo pā min nādhige herre konung Christoffers wegne, att...". Hausen painatti asiakirjan alunperin Peringskiöldin diplomatiumissa olleesta kopiosta, jossa sitä ei oltu päivätty. Kahdessa muussa Ruotsin valtionarkistossa säilytyksessä kopiosta päivämääräksi oli merkitty "a:o Domini mcdxI secundo IX dagh effter Quasimodogeniti" eli 17.4. Privilegiokirje on kuitenkin säilynyt Rauman kaupunginarkistossa ja faksimilien mukaan (faksimilie mm. Jaakkola 1959, s. 112-113, muita on luetellut Suvanto 1973, s. 289, viite 294) oikea päiväys on "vij daga effter Quasimodogeniti" eli 15.4. Hausen on korjannut päiväyksen FMU VIII, s. 534. Suvanto (1973, s. 289, viite 294) katsoo oikean päiväyksen olleen todennäköisimmin 12.4., sillä perusteella, että kirjeeseen olisi ensin kirjoitettu "iij", mutta sitten päälle korjattu "v". Koska faksimilie on hieman epäselvä, olen tässä työssä pitäytynyt päiväyksessä 15.4.; Kristoffer Baijerilaisen privilegit FMU III 2557, "... haffwe wij befallat oss elskelige och werdighe fadher biskop Magnus och wār embetzman uppå Åbo een beskedhen man dher till wār byfougte att skicka".

³²⁴Mecklenburgisches Urkundenbuch XXII-XXIII [MU]. Hrsg. von Dem Verein für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde. Schwerin 1907-1911. Band XXII, nro 12827; Bo Joninpojan kuoltua piti Jakob Abrahaminpoika eräänä testamentin toimeenpanijoina hallussaan Turun linnaa voutikuntineen, Satakuntaa, Itä-Uudenmaan voutikuntaa sekä Kastelholman linnaa ja Ahvenanmaata. Kolmesta Albrekt Mecklenburgilaisen kesäkuussa 1387 antamasta kirjeestä (FMU I 961-963) päätellen Jakob piti linnoja Bo Joninpojan leskelle Margareta Dumelle ja tämän holhoojaksi määrätylle kuningas Albrekt Mecklenburgilaiselle. Albrekt Mecklenburgilaisen jäättyä kuningatar Margareetan vangiksi Falköpingin taistelussa 1389 Jakob liittyi kuningattareen ja näyttää jonkin aikaa pitäneen Turun linnaa hänen voutinaan. Elokuussa 1395 Jakob vaihtoi jälleen puolta ja luovutti hallussaan olleet alueet ja Turun, Kastelholman, Vartholman, Aborchin ja Vregdenborchin linnat Bo Joninpojan täysi-ikäiseksi tulleelle pojalle Knutille, Fritz 1972:2, s. 120-121.

Albrekt Mecklenburgilainen päätti satakuntalaisten valitusten johdosta hävittää maakunnassa aiemmin olleen linnan. Kuningas määräsi tuolloisen Turun linnan voutin Ernst van Dotzenin sekä Didrik Viereggen ja Nils Kettilssonin (Vaasa) revittyttämään linnan ja katsomaan paikan uudelle kruunun mailta. Revitty, ennen vuotta 1367 Satakunnassa ollut linna oli Kokemäen linnaluodolla sijainnut Turun piispalle kuulunut varustus.³²⁵

Vuoden 1395 asiakirjan mukaan Satakunnassa sijainnut Aborch yhdistettiin aiemmin Kokemäen Linnasaassa olleeseen linnaan, mutta todennäköisempää on, että se sijaitsi Kokemäenjoen suussa nykyisen Porin kirkon paikalla olleella ns. Linnanmäellä.³²⁶ Vregdhenborgin nimi johtunee Didrik Viereggestä, joka oli yksi kolmesta Satakuntaan tarkoitettua uuden linnan rakentamiseen määrätyistä henkilöstä. Mahdollisesti Vieregge oli jo aiemmin ollut Ernst van Dotzenin voutina Satakunnassa.³²⁷ Molemmat linnat rakennettiin pian vuoden 1367 määräyksen jälkeen.³²⁸ Jakob Abrahaminpojan ja Knut Bonpojan sopimuksen jälkeen linnat olivat Gotlannista Pohjanlahdelle siirtyneiden ja Knut Bonpoikaan yhteydessä olleiden vitaliaanien hallussa. Nk. Vitaliaaniveljet olivat alkujaan Mecklenburgin 1380- ja 1390-lukujen vaihteessa organisoimia kaappareita, jotka vangiksi jääneen Albrektin serkun Mecklenburgin herttuan Johanin johdolla olivat 1390 asettuneet Tukholmaan. Tukholmasta käsin vitaliaanit valtasivat 1394 Gotlannin, josta heidän haltuunsa jäi tanskalaisten vastahyökkäyksen jälkeen Visby. Kun mecklenburgilaisten Margareetan kanssa 1395 solmimaan Lindholmin rauhaan tyytymätön herttua Erik valloitti koko Gotlannin, saarta Margareetan alaisena päämiehenä pitänyt Sven Sture liittyi vitaliaaneihin. Herttua Erikin kuoltua heinäkuussa 1397 Sven Sturesta tuli vitaliaanien johtaja. Lindholmin rauhan jälkeen vitaliaanit luovuttivat Tukholman määrääjäksi seitsemän hansakaupungin muodostamalle komissiolle, joka 1398 luovutti kaupungin ja linnan edelleen Margareetalle. Tukholmasta osa kaappareista siirtyi Knut Bonpojan hallitsemille alueille Turun lähistölle ja Pohjanlahdelle, jossa he rakensivat ainakin Gästriklandin ja Helsinglandin välimaastossa sijainneen Faxeholmin sekä Gästriklandin Ekholmin ja Ångermanlandin Styresholmin linnat. Vitaliaanien hallussa oli myös Korsholman linna. Kun Saksalainen ritarikunta valloitti Gotlannin keväällä 1398 Sven Sture joukkoineen siirtyi Pohjanlahden linnoihin. Vitaliaanien johtajat ja kuningatar Margareeta solmivat rauhan loppukesällä 1398, missä yhteydessä vitaliaanit lupasivat joko hävittää rakentamansa linnat tai luovuttaa ne Margareetalle. Knut Bonpojan hallussa olleet linnat palautuivat Knut Bonpojan ja Margareetan välisellä sopimuksella Margareetan haltuun vuoden 1399 kuluessa.³²⁹

³²⁵ REA 202, 13.7.1367; Fritz 1972:2, s. 120-121; Suvanto 1973, s. 42-43, 332; Läntinen, Aarre, Turun keskiaikainen piispanpöytä. *Studia historica Jyväskyläläisiä* 16. Jyväskylä 1978, s. 113.

³²⁶ MU XXII 12827; Kokemäen Linnasaarta koskevista käsityksistä Suvanto 1973, s. 334. Birgitta Fritz (1972:2, s. 120) ei ole ottanut kantaa Aborchin tarkkaan sijaintiin, mutta olettaa linnan sijainneen Kokemäellä. Porin (Björneborg) kaupungin 1558 perustanut Juhana-herttua suunnitteli Linnanmäelle palatsilinnaa. Vielä 1600-luvulla väitettiin 1550-luvulla Porin nykyisen kirkon läheisyyteen perustettua Porin kuninkaankartanoa kaupunkia vanhemmaksi, Suvanto 1973, s. 334.

³²⁷ Pirinen 1940, s. 38; Fritz 1972:2, s. 120; Suvanto 1973, s. 333; Ernst von Dotzenin ja Viereggen ohella linnan siirtoon määrätty Nils Kettilsson, Kristern Niilonpojan isä, oli ollut 1350 luvulla kuningas Maunu Eerikinpojan voutina Tukholman linnassa, mutta liittynyt sittemmin Albrekt Mecklenburgilaisen kannattajiin. Hänen yhteyksistään Suomeen ei ole muita tietoja, Gillingstam 1952, s. 158-162 ja Fritz 1972:2, s. 120, viite 28.

³²⁸ Suvanto 1973, s. 334. Vregdhenborchin linna sijaitsi Lapi- ja Eurajokien suiden välillä, Aborch Suvannon mukaan Kokemäenjoen suussa. Linnojen tavoitteena oli suojata jokisuita ja valvoa kauppaa. Suvannon teoriaa Aborchin sijainnista Porin seudulla Kokemäenjoen suussa voidaan perustella myös sillä, että linna oli tällöin 1365 privilegionsa saaneesta Ulvilasta merelle päin. Huolimatta Kokemäenjoen kulkukelpoisuudesta oli linnan sijainti strategisesti tärkeä. Kokemäenjoen kulkukelpoisuudesta ja sen vaikutuksesta alueen liikenteeseen Masonen, Jaakko, Hämeen härkätie. Synty ja varhaisvaiheet. Tiemuseon julkaisuja 4. Helsinki 1989, s. 137-140, 143-144.

³²⁹ Vitaliaaneista kts. Vasala, Marja, Merirosvo vai kaappari? Turun historiallinen arkisto 31. Turku 1976; Yrwing, Hugo, Vitalianer.

Aborch ja Vreghdenborch revittiin 1400-luvun alussa. Kun linnat purettiin, osia niiden entisistä voutikunnista (Lappi ja Rauman alue) liitettiin todennäköisesti 1410-luvulla tehdyissä hallinnollisissa järjestelyssä Turun linnan yhteyteen.³³⁰

Satakunnasta muotoutui erillinen voutikunta lopullisesti Klaus Lydekenpojan aikana. Klaus Lydekenpoika oli Turun linnan haltijana läsnä käräjillä Satakunnassa ainakin vuosina 1418, 1419 ja 1429. Tämän perusteella Satakunta oli hallinnollisesti Turun alainen.³³¹ Vuodelta 1451 on säilynyt tieto, että Klaus Lydekenpoika olisi aikoinaan voutina ollessaan järjestellyt Kokemäenkartanon maita. Säilyneessä materiaalissa Kokemäenkartano mainitaan ensimmäisen kerran 1445, mutta vuoden 1451 tiedon perusteella sen yhteyteen on kuulunut maata ennen vuotta 1435, joihin aikoihin Klaus Lydekenpoika kuoli. Kokemäenkartano oli voutikunnan keskuskartano viimeistään 1450-luvulla, mutta nimitys Kokemäenkartanon lääni esiintyy lähteissä vasta vuodesta 1513 lähtien. Aiemmin voutikuntaa kutsuttiin Satakunnan voutikunnaksi tai lääniksi, mitä nimeä on käytetty myös vuoden 1413 verokirjan otteessa.³³² Koska Satakunnasta saatavat tulot on verokirjan otteessa lueteltu erikseen se muodosti Turun linnan voutikunnasta erillisen kokonaisuuden, vaikka olikin hallinnollisesti tämän alainen.³³³

Voudit 1412-1448

Klaus Lydekenpojalla, Henrik Klauņpojalla tai Hannu Kröpelinillä ei tiedetä olleen Satakunnassa erillisiä vouteja. Hannu Kröpelin osallistui tammikuussa 1439 Ylä-Satakunnan Lempäälän Kuokkalassa pidettyyn kokoukseen, jossa yläsatakuntalaiset katuivat liittymistään Davidin kapinaan ja asettivat pitäjittäin kaksitoista miestä rauhan takuiksi. Sovintokirjeessä yläsatakuntalaiset lupasivat vastedes olla kuuliaisia valtaneuvostolle, Turun linnaa pitävälle päämiehelleen *sekä niille virkamiehille, jotka Turun linnan päällikkö heille asettaisi*.³³⁴ Lupaus tehtiin yläsatakuntalaisten päämiehen Hannu Kröpelinin

---

KLNM XX, p. 197-200; Mollat, Michel, Guerre de course et piraterie à la fin du Moyen age: Aspects économiques et sociaux - position de problèmes. Hansische Geschichtsblätter 90:1972, s. 1-13; Benninghoven, Friedrich, Die Vitalianer als Forschungsproblem. Kultur und Politik im Ostseeraum und im Norden 1350-1450. Visby-symposiet för historiska vetenskaper 1971. Acta Visbyensia IV. Kungsbacka 1973, s. 41-52; Margareetan ja vitaliaanien johtomiesten sopimus 10.10.1398 (FMU I 1079); Tieto Margareetan ja Knut Bossonin sopimuksesta sisältyy Margareetan syksyllä 1389 Saksalaisen ritarikunnan suurprokuraattorille Danzigiin lähettämään kirjeeseen. Sopimuksen mukaan Knutin piti luovuttaa Itämaassa olevat *puulinnat* viimeistään kolme viikkoa pääsiäisen 1399 jälkeen. Turun linnan hän oli jo luovuttanut, ("...dat wy (Margareta) van Godes naden Abo in Osterlande in unse were hebben ... umme **de andere holten slote in Osterlande**, da heft her Knut uns wissen vorsettet, dat he se upantworde sal in unse were iij weken na pasche negest komende...", FMU I 1080); Syksyllä 1396 Bo Jonipojan testamentin toimeenpanojoihin kuuluneet, sittemmin kuningatar Margareetan palvelukseen asettuneet ritarit Tord Bonde, Sten Bosson (Natt och Dag) ja Erengisle Nilsson (Hammerstaätten) varoittivat Raaseporista Tallinnan raatia Turun seudulla oleskelevista vitaliaaneista (FMU I 1038); Pohjanlahden linnoista Mogren, Matts, De bottniska Borgarnas tillkomst - ett tolkningsförök. Den medeltida borgen. Aspekter på aktuell borgforskning. Red. Jan Melander. Länsmuseet i Gävleborgs län. Gävle 1989, s. 77-87; Fritz 1972:2, s. 55-56.

³³⁰Fritzin mukaan (1972:2, s. 128, viite 75 ja 142-143) Albrekt Mecklenburgilaisen aikana Suomeen perustetut linnat eivät liittyneet kruununhallintoon, vaan olivat luonteeltaan tilapäisiä linnoituksia, jollaisia Jakob Abrahamsson oli 1387 saanut luvan rakentaa tarvittaessa. Kuitenkin kaikkien vuoden 1395 sopimukseen sisältyneiden linnojen yhteydessä on Vreghdenborchia lukuunottamatta mainittu voutikunta, mikä viittaa niiden hallinnolliseen merkitykseen. Satakunnan pitäjien hallinnollisista järjestelyistä säilyneiden tietojen perusteella Suvanto on pitänyt todennäköisenä, että myös Vreghdenborgilla oli voutikunta, Suvanto, Seppo, Länsförvaltningen i Sverige 1250-1434 (Fritzin väitöskirjan arvostelu). HTF 1974, s. 279; Suvanto 1973, s. 332-335; Vreghdenborchista ja Aborchista myös Mogren (1989, s. 82-85), joka sijoittaa Aborchin Kokemäelle ja katsoo molempien linnojen olleen Jakob Abrahaminpojan aloitteesta rakennettuja.

³³¹FMU IV 2885, "Claws Lydekesson, her fordhan fogath war"; Laamanninkäräjät Huittisissa (FMU II 1567) (Ennen 2.2.) 1418; Kihlakunnankäräjät Euran kirkonkylässä 22.11.1420 (REA 388); Kihlakunnankäräjät Euran kirkolla 19.2.1429 (REA 428); Suvanto 1973, s. 335.

³³²Verokirjan otteessa oannettuihin aluenimiin on suhtauduttava varoen, koska kyseessä on valikoitu 1600-luvun ote 1500-luvun kopiosta. Kihlakunta- ja maakuntanimien lisäksi ei voutikunnasta ole lähdemateriaalissa käytetty erillisiä nimiä.

³³³REA 525; Suvanto 1973, s. 335; Bjurling 1962, s. 48, 123.

³³⁴REA 476, 1.9.1439, "wi skulwm met raetta troscap wort herraescap oc wort rikesins radh oc **wore höffwitzman som Aba hws ynna haffwer oc hans aembetzman, hwem han thet aff syne wegnar befaeller**, lydoga oc höroga ware".

läsnäollessa.³³⁵ Erään vuodelta 1575 säilyneen tiedon perusteella Davidin kapina alkoi, kun Vesilahden Anian kylän talonpoika David julisti itsensä talonpoikaiskuninkaaksi, kokosi joukon talonpoikia ja hyökkäsi Nokian (Pirkkalan) Viikin kartanoon, jolloin neljä huovia sai surmansa.³³⁶ Viikin omisti tuolloin Odygd-sukuinen Jöns Turesson ja kartanossa tapettujen huovien perusteella voisi ajatella, että Jöns Turesson olisi tuolloin ollut Ylä-Satakunnan vouti. Suvannon on mielestä tämä on epätodennäköistä, koska mikään toinen lähde ei viittaa Jöns Turessonin olleen vouti. Viikiin tehty hyökkäys liittyy hänen mukaansa Pirkkalan sisäisiin maanomistusriitoihin.³³⁷ Levottomuuksista on säilynyt maininta Kristern Niilonpojan kirjeessä Tallinnan raadille 5.7.1439, jolloin hän pyysi raatia auttamaan Satakunnasta kotoisin olleen Davidin etsinnöissä. David oli aiheuttanut vahinkoa Hannu Kröpelinille.³³⁸ Davidin kapinasta säilyneiden tietojen sekä tammikuun 1439 alistumiskirjeen perusteella Ylä-Satakunta oli hallinnollisesti Turun linnan alainen, mutta alistumiskirjeestä ilmenee, että alueen hallinnossa on voitu käyttää erillisiä alivouteja.

Turun linnanpäällikön alainen alivouti Satakunnassa oli viimeistään 13.1.1441, jolloin Kangasalan laamanninkäräjillä Ylä-Satakunnassa mainitaan sekä Turun linnan haltija Johan Karlsson että hänen voutinsa Satakunnassa Henrik Görieshagen. Görieshagen oli Kaarle Knuutinpojan alainen vouti Satakunnassa vielä helmikuussa 1442. Tammi-helmikuussa 1442 hän kiersi Kaarle Knuutinpojan asettamana kuninkaantuomiovaltaisena Ylä-Satakunnassa ja Hämeessä. Alue oli Kaarlen läänitystä, joten hän oli valtuuttanut Görieshagenin läänitykseensä sisältyneen tuomiovallan turvin. Henrik Görieshagenin kärjäkierros Ylä-Satakunnassa ja Hämeessä on yhdistetty Davidin kapinan jälkiselvittelyihin.³³⁹ Toukokuussa 1446 Henrik Görieshagen oli Henrik Bitzin sijaisena Turun linnassa.

Matts Ödgislessonin lyhyeltä voutikaudelta ei ole tietoja Satakunnan voudista. Henrik Bitzin alaisena Ala-Satakunnan voutina oli viimeistään syyskuussa 1445 asemies Hannu Lindenär.³⁴⁰ Hänet mainitaan voutina myös toukokuussa 1451. Tammikuun 2. päivänä 1448 oli Huittisten laamanninkäräjillä laamannin ja molempien kihlakunnantuomareiden kanssa läsnä asemies Henrik Plata, joka erään vuoden 1453 tiedon perusteella oli joskus aiemmin saanut kuninkaan sakkoäyrit Satakunnasta. Tämän perusteella Suvanto on epäillyt Platan olleen Satakunnan vouti ainakin osan Magnus Grenin voutikautta Turun

³³⁵ REA 476, "ware hötzwiszman Hannus Kröpelin".

³³⁶ Blomstedt, Kaarlo, Davidin kapina v. 1438. HAik 1937, s. 23-33.

³³⁷ Suvanto 1966, s. 41.

³³⁸ FMU III 2291, "Item...wetet, dat Hans Kropelin is ok en alsulke sckalk untkomen, dye ok disgeliiken hevet gedan, heytet David unde is uyt enen gevyede, heytet Satagont".

³³⁹ *Henrik Görieshagen*: Liite 1, Turun linna, Satakunnan voutikunta; FMU III 2375; REA 508, 3.2.1442; Görieshagen oli viimeistään vuodesta 1442 naimissa Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomarin Pentti Lydekenpojan tyttären Johannan kanssa. Aiemmin hänen vaimonaan on mainittu Raaseporin voutina 1420-luvulla olleen Kort Garzin tytär. Viimeinen maininta Henrik Görieshagenista elossa on 2.5.1446 (REA 529). Viimeistään 1453 Johanna Pentintytär nai asemies Henrik Tavastin, Anthoni, Djäkn, Lydekasönernas ätt, ÅSF I:2, s. 129; Henrik Görieshagen todisti Turussa Pentti Lydekenpojan Turun tuomiokirkon Sielujen alttarille tekemän lahjoituksen, 9.7.1442 (REA 511). Klaus Lydekenpojan veli Pentti oli Hämeen linnan vouti 1436-1443 ja 1446, vrt. luku 3.3.4; Görieshagenin kärjäkierroksesta Suvanto 1966, s. 37-42; Suvanto 1973, s. 336.

³⁴⁰ *Hannu Lindenär*: Liite 1, Turun linna, Satakunnan voutikunta; REA 525, 10.10.1445, "Hannus Lyndhunnaer, foghte i nidher Sathagwndh"; FMU IV 2885; Suvanto 1973, s. 336. Suvannon mukaan (1973, s. 339) Hannu Lindenär oli mahdollisesti peräisin Suomen kaupunkien saksalaisperäisistä porvarissuvuista. Ennen vuotta 1451 hän näyttää saaneen haltuunsa ainakin Viikin ja Maatialan tilat Ylä-Satakunnan Pirkkalasta (Nyk. Nokiaa). Hänellä oli Ylä-Satakunnassa myös kahden miehenmetsän suuruinen eräosuus (REA 727, Jaakkola 1950, s. 526). Mahdollisesti tilaan kuului tuolloin myös myöhempi Nokian kartano, Suvanto 1973, s. 65. Huomionarvoista on, että Lindenärin tunnetut omistukset sijaitsivat Ylä-Satakunnassa, mutta hänet mainitaan lähteissä Ala-Satakunnan voutina. Todennäköisesti voudintehtävä kattoi koko Satakunnan; Anthoni 1970, s. 130, 353.

linnassa.³⁴¹ Henrik Platasta ei ole säilynyt muita tietoja, joten lähteiden perusteella hänen alisteisuutensa jää epäselväksi.

Voutikunnan hallinnollinen asema 1412-1448

Lähdemateriaalin perusteella Satakunta kuului vuosina 1412-1448 jatkuvasti Turun linnan yhteyteen. Viimeistään vuodesta 1441 voutikuntaa hallittiin alivoutien avulla. Vuoden 1413 verokirjan otteen perusteella alueen tulot muodostivat erillisen kokonaisuuden. Turun linnan kautta Satakunnan voutikunta oli koko tarkasteluajan suoraan keskushallinnon alainen lukuunottamatta aikaa vuodesta 1441 kesään 1442, jolloin se kuului Kaarle Knuutinpojan läänitykseen.

3.3.2. Kastelholman linna ja voutikunta

Alue

Ahvenanmaan maakunta ja voutikunta muodostivat keskiajalla oman tuomiokuntansa, jonka oikeudelliset järjestelyt säilyivät 1400-luvun alun hallintouudistuksessa muista alueista poiketen ennallaan. Tuomiovaltaa käytti maakunnan tuomari, josta käytettiin nimitystä tuomari, laamanni tai alilaamanni. Laamanni- ja alilaamanni nimitykset esiintyvät vain ennen Turun hiippakunnan jakoa kahteen laamannikuntaan 1435, jonka jälkeen voutikunta kuului Pohja-Suomen laamannin alaisuuteen. Kihlakunnantuomari -nimitys tuli käyttöön vasta 1400-luvun lopulla.³⁴² Voutikunnan hallinnollinen keskus oli Kastelholman linna. Pääosa linnasta on rakennettu aikana, jolloin alue kuului Bo Joninpojan ja Jakob Abrahaminpojan alaiseen Turun linnan panttilääniin.³⁴³

Vuoden 1413 verokirjan otteen perusteella Ahvenanmaan voutikunnan tulot jakautuivat rahaveroon ja verona suoritettuihin luontaistuotteisiin. Otteeseen viedyt tulot eivät sisällä kestitysveroa, linnalle tehtyä työtä, heiniä ja polttopuita. Rahavero oli 643 markkaa, jonka lisäksi tuli suorittaa tietyt määrät ruista, maltaita, kauraa, lampaita, sian- ja naudanlihaa, hanhia, voita ja kalaa.³⁴⁴ Otteen mukaan voutikunnassa ei ollut läänityksiä.

Vuosien 1412-1448 lähdemateriaalissa voutikunnasta on käytetty maakunnan nimeä "Åland".³⁴⁵

³⁴¹FMU III 2738; FMU IV 2918, Henrik Klauunpojan kolmas testamentti. Henrik testamenttaa Huittisten Kuikonpojan perillisille niityn, jonka hän oli ottanut pantiksi maksettuaan Kuikonpojan sakot Henrik Platalle, "Jtem gifuer iak Qwikompoykas aerfuinge i Hwittis en engh igen, hwilka iak löste aff Henrik Plata fore vj marc j konungx saköre", vrt. Suvanto 1987, s. 69; Suvanto 1973, s. 336.

³⁴²Blomstedt, Yrjö 1958, s. 24-25; Anthoni, Eric, Frälsemän och frälsegods på Åland under medeltiden. HTF 1959, s. 66; Anthoni 1973, s. 136.

³⁴³Fritz 1972:2, s. 125-126, 141. Kastelholman linnaa on saattanut edeltää pienempi varustus.

³⁴⁴Bjurling 1962, s. 52, 124, vrt. s. 90.

³⁴⁵Liite 1, Kastelholman linna, haltijoiden tittelit; FMU II 1838, 25.4.1427, "juwe bure ut Alande"; Myös verokirjan otteessa voutikunnasta käytetään nimeä Ahvenanmaa, Bjurling 1962, s. 52, 124.

Voudit ja päämiehet 1412-1448

Kastelholman linnaa piti kesäkuussa 1410 asemies Magnus Torstensson (Djåkn), joka mainitaan voutina vielä keväällä 1412. Hän ei ollut vouti enää 1414, mutta mahdollisesti jälleen 1420.³⁴⁶ Viimeistään vuodesta 1419 linna oli läänitetty Eerik Pommerilaisen valtaneuvostoon kuuluneelle ritari Bengt Pogwischille.³⁴⁷ Bengt Pogwischin alaisina vouteina linnassa oli 1419 Johan Barendorp ja 1422-1432 Henrik Görëshagen. Johan Barendorp piti linnaa jo 1418, mutta on epäselvää, oliko linna jo tällöin läänitetty Bengt Pogwischille.³⁴⁸ Henrik Görëshagenin talonvoutina mainitaan vuonna 1429 Heyne

³⁴⁶ *Magnus Torstensson*: Liite 1, Kastelholman linna; Fritz 1972:2, s. 141; Hausen, Reinhold, Kastelholms slott och dess borgherrar. Svenska Litteratursällskapet i Finland CCXLII. Helsingfors 1934, s. 6; Jaakkola 1950, s. 352; Anthoni 1959, s. 65-66; Anthoni 1970, s. 105, 110, 126; Osa Magnus Torstenssonin voutikautta koskevista lähteistä on ajoitettu aiemmin virheellisesti. Lähteet liittyvät Magnuksen Tallinnan raadin kanssa käymään kirjeenvaihtoon, joka koski Piritan luostarissa kuolleen entisen Tallinnan porvarin Wulfard Rosendalin velkaa. Hausen on painattanut ja ajoittanut lähteet FMU:ssa LECUB:n perusteella. Kirjeet ja niille annetut ajoitukset ovat: Magnus Tallinnan raadille 25.3.(1410) FMU II 1313, Magnus Tallinnan raadille (helluntaiaika 1410) FMU II 1317, Turun raati Tallinnalle 2.8.(n. 1410) FMU II 1334, Tallinnan raati Magnukselle 9.10.1411 FMU VIII 6610 ja Tallinnan raati Magnukselle 10.11.(1411) FMU VIII 6611. Kaikki kirjeet olivat originaaleja Tallinnan kaupunginarkistossa LECUB:ia painettaessa. Ainoa varmasti ajoitettava on FMU VIII 6610, joka ajoittuu 9.10.1411. Raati ilmoittaa kirjeessä saaneensa Magnuksen palvelijan Henrik Bikin tuoman viestin, joka koski Wulfardin velkaa. Kirjeen mukaan raati ei ollut tiennyt velasta ennen Henrikin välittämää suullista viestä. Ajallisesti seuraava lähde on FMU VIII 6611, jossa raati selvittää asiaa lisää ja ilmoittaa saaneensa Magnuksen varsinaisen velka-asiaa koskevan kirjeen. Raadin kirje ajoittuu 10.11.(1411). Seuraava kirje on FMU II 1313, jossa Magnus kiittää raatia Henrik Bikin mukanaan tuomasta kirjeestä ja lähettää asiasta raadille uuden palvelijansa Peter Niklisonin mukana. Kirje ajoittuu maaliskuun 1410 sijasta 25.3.(1412). Peter Niklison ehti takaisin Kastelholmaan helluntaiaikaan mennessä, jolloin Magnus kiitti raatia hänen tuomastaan kirjeestä. Magnus lähetti samasta asiasta jälleen raadille kirjeen ja mainitsee sen tuojiksi Henrik Bikin ja Peter Niklisonin. Samalla hän viittaa Henrik Bikiin, jonka hän oli lähettänyt asiassa raadin puheille ensimmäisen kerran. Helluntaiaikiaan 1410 ajoitettu kirje FMU II 1317 ("Gescreven vridages to pinxten") ajoittuu näinollen (20.5.1412). Edellisten perusteella Turun raadin Tallinnalle lähettämä asiaan liittyvä kirje FMU II 1334 ei ajoitu vuoteen 1410, vaan mielekkäämmin 28.8.1412; Magnus Torstensson mainitaan Ahvenanmaan laamannina 1413 ja 1418 (FMU III 1393, REA 378). Hän omisti useita tiloja Ahvenanmaalla, josta hän oletettavasti oli kotoisin. Lisäksi Magnus Torstenssonilla oli vaimonsa kautta ja ostoina omistuksia Piikkiössä. Hänen asuinkartanonsa oli tn. Piikkiön Linnunpää. Magnus Torstenssonia on pidetty piispa Olavi Maununpojan (1450-1460) isänä. Koska Magnus Torstensson mainitaan pelkästään laamannina ("laghman j Alåndh") Turussa 15.2.1413 annetussa erästä perniöläistä tilaa koskevassa todistuksessa, on mahdollista, ettei hän ollut tällöin enää vouti. Vrt. Fritz 1972:2, s. 141. Käsitys Magnus Torstenssonista Kastelholman voutina vielä 1420 perustuu Eric Anthonin FMU II 1321:lle esittämään ajoitukseen. Asiakirja on Sauvon Ruonankartanossa annettu huomenlahajkirje, jonka kiinnemiehehenä mainitaan mm. "Magnus Diaekn, som Kastelholm haffde jnne, oc Tve Niclisson, haerrae[ds]hoffs[dinge] i Piaek[is] haere[d]he". Hausen ajoitti pahoin vahingoittuneena pergamenttioriginaalina Tanskan valtioneuvoston arkistossa säilyneen asiakirjan muiden Magnus Torstenssonista säilyneiden tietojen perusteella alkukesään 1410. Tuve Niklison mainitaan kuitenkin Piikkiön kihlakunnantuomarina vasta 15.5.1412 (FMU II 1377). Anthoni (1970, s. 126 ja Anthoni, Eric, Underrättelser. HTF 1958 [Anthoni 1958a], s. 175) ajoitti kirjeen vuoteen 1420. Samalla kannalla on jo aiemmin ollut C.G. Styffe (1911, s. 373). Jos Magnus Torstensson oli 1420 Kastelholman vouti, hänen olisi täytynyt olla Bengt Pogwischin alainen. Sanamuodon "som Kastelholm haffde jnne" voisi käsittää myös niin, että Kastelholma olisi ollut Magnuksella joskus aiemmin, ei välttämättä enää aikana, jolloin asiakirja laadittiin. Ainoa syy tällaiseen tulkintaan olisi kuitenkin maininnan huomattava irrallisuus muista Magnus Torstenssonin voutikautta koskevista tiedoista, mikä sinällään ei oikeuta ajoittamaan asiakirjaa toisin. Asiakirjaa ei voi ajoittaa Anthonista tai Styffestä poikkeavasti, joten kysymys Magnus Torstenssonista Bengt Pogwischin alaisena Kastelholman voutina 1420 jää avoimeksi.

³⁴⁷ *Bengt Pogwisch*: Liite 1, Kastelholman linna; Fritz 1972:2, s. 141-142; Hausen 1934, s. 7; Carlsson 1941, s. 212-213; Jaakkola 1950, s. 352; Anthoni 1970, s. 126; Suvanto 1985, s. 135; Holsteinilainen Pogwischin suku tunnetaan jo 1200-luvulta alkaen. Suvulla oli maaomaisuutta Tanskassa Valdemar Atterdagin ajoista asti. Merkittävämpiä olivat kuitenkin suvun saatavat Tanskan kruunulta, joita Margareta maksoi vuodesta 1386 lähtien. Velat liittyivät Margareetan holsteinilaisilta aatelissuvuilta tekemiin lainoihin. Ritari Bengt Pogwisch kuului Eerik Pommerilaisen valtaneuvostoon 1408 ja mainitaan 1421 kuninkaan kamarimestarina. Hän kuoli 11.1.1432 ja haudattiin Vadstenan luostarikirkkoon. Olesen 1980, s. 4, 73, 267; Linton 1971, s. 191-192; Fabritius, Albert, Pogwisch. Dansk Biografisk Leksikon 1-27 (DBL). Grundlagt af C.F. Bricka. Red. af Povl Engelstoff. Köbenhavn 1933-44. Bind 18, s. 440-441; Bruun, Henry, Pogwisch, Benedict. DBL 19, s. 441; Bengt Pogwischin omistuksista Suomessa ei ole tietoja. Lähteitä, jotka osoittaisivat hänen oleskelleen läänityksellään ei ole säilynyt.

³⁴⁸ *Johan Barendorp*: Liite 1, Kastelholman linna; Fritz 1972:2, s. 141-142; Hausen 1934, s. 6-7; Jaakkola 1950, s. 352; Anthoni 1970, s. 126; Johan Barendorp mainitaan ainoastaan kahdessa asiakirjassa, jotka molemmat ovat käräjien yhteydestä. 9.5.1418 Johan Barendorp oli läsnä laamanni Magnus Torstenssonin pitämällä Sundin laamanninkäräjillä (REA 378). Barendorp piti pitäjänkäräjät Finnströmissä 9/16.7.1419 (FMU II 1586). Hänen omaisuudestaan Suomessa tai muusta toiminnastaan ei ole säilynyt tietoja. Nimensä perusteella Johan Barendorp kuului alunperin saksalaiseen sukuun; *Henrik Görëshagen*: Liite 1, Kastelholman linna; Fritz 1972:2, s. 141-142; Hausen 1934, s. 7-9; Jaakkola 1950, s. 352; Anthoni 1970, s. 126; Suvanto 1966, s. 16; Görëshagen oli alkuperältään saksalaista sukua, ja toimi myöhemmin alivoutina ja voudin sijaisena Turun linnassa ja Satakunnassa, vrt. luvut 3.3.1 ja 3.3.1.1. Henrik Görëshagenin voutikaudella mainitaan Ahvenanmaan alilaamannina Nils (Erlandsson) Djåkn, mutta 2.12.1433 (FMU III 2088) Görëshagen mainitaan itse Ahvenanmaan laamannina. Anthonin mukaan (1959, s. 66 ja 1970, s. 126) Görëshagen oli tuolloin vielä Kastelholman vouti, mutta muun materiaalin perusteella näin ei ollut, sillä asemies Otto Pogwisch mainitaan Kastelholman voutina jo tammi-huhtikuussa 1433 (FMU III 2065, 2069). Viimeinen varma lähde Görëshagenista Kastelholman voutina on 15.9.1431 (FMU III 2022), jonka jälkeen hänet mainitaan Ahvenanmaalla vain käräjien yhteydessä maakauppojen osapuolena. Koska Görëshagen oli kauppoissa asianosainen, ei hänen hallinnollinen

Kosselyn.³⁴⁹ Bengt Pogwischin kuoltua tammikuussa 1432 linnaa piti hänen leskensä Ida Königsmark.³⁵⁰ Ida Königsmarkin voutina linnassa oli viimeistään tammikuusta 1433 asemies Otto Pogwisch.³⁵¹

Asemies Otto Pogwisch luovutti Kastelholman linnan Eerik Pukelle piirityksen jälkeen kesällä 1434.³⁵² Puken voutina linnassa oli lokakuussa 1434 Johan Folkesson.³⁵³ Eerik Puken mestauksen jälkeen linna tuli Turun linnan voudin Hannu Kröpelinin haltuun, joka kronikan mukaan lunasti sen Eerik Puken huveilta tuhannesta guldenista.³⁵⁴ Hannu Kröpelinin alivoutina linnassa oli viimeistään heinäkuusta 1438 Simon Körning.³⁵⁵ Alkukesästä 1440 Kastelholman linna siirtyi valtionhoitaja Kaarle

---

asemansa ilmene kirjeistä. Voutikautensa lopulla vuosina 1429-1432 Henrik Görëshagen hankki Ahvenanmaalta laajan maaomaisuuden.

- ³⁴⁹ *Heyne Kosselyn*: Liite 1, Kastelholman linna. Ainoa Heyne Kosellynista säilynyt lähde on (29.6.1429) Kastelholmassa päivätty asiakirja, jolla Vilhelm Falke (Wilm Valke) valtuutti poikapuolensa Anthonius Pederssonin ja erään Alleghut Jonssonin huolehtimaan Tallinnassa kuolleen veljensä Albertin perinnöstä, koska hän ei voinut itse matkustaa Tallinnaan isäntänsä antaman tehtävän vuoksi ("wente ik en kan dar nu sulven nicht komen van anderer **myner herschop werve wegghen**", FMU II 1892). Talonvouti ("husvoget oppe Kastelholme") Heyne Kosselyn vahvisti valtuutuksen sinetillään. Samalle päivälle ajoitetulla kirjeellä Kastelholmasta Tallinnan raadille Henrik Görëshagen pyysi "for her Benedictus sculd ok myn bön ok tjaenst sculd" raatia auttamaan Vilhelm Falken valtuuttamia henkilöitä perintöasiassa, koska Falke ei voinut tulla itse Henrikin antaman tehtävän vuoksi ("aepther thy at han kan ekki sjelffer nw hiit koma **for myn aerende sculd**", FMU II 1893). Vilhelm Falke oli oletettavasti Kastelholman asemiehiä. Heyne Kosselynista ei ole säilynyt muita tietoja. Sukunimensä perusteella hän voisi olla ollut alkuperältään suomalainen, mutta kirjoitusasu on hämärä ja etunimen perusteella hän tn. oli saksalaisperäinen.
- ³⁵⁰ *Ida Königsmark*: Liite 1, Kastelholman linna; Fritz 1972:2, s. 141-142; Hausen 1934, s. 7; Carlsson 1941, s. 264-265; Jaakkola 1950, s. 352, 403, 421; Anthoni 1970, s. 126; Ida Königsmark holsteinilaisperäistä sukua olleen ritari Henning Königsmarkin tytär. Hän oli nainut Bengt Pogwischin noin vuonna 1418 edellisen miehensä Raaseporin linnaa 1410-luvun alussa pitäneen Thomas van Vitzen kuoltua, Carlsson 1941, s. 211-212.
- ³⁵¹ *Asemies Otto Pogwisch*: Liite 1, Kastelholman linna; Fritz 1972:2, s. 141-142; Hausen 1934, s. 9-10; Carlsson 1941, s. 264-265; Jaakkola 1950, s. 352, 421; Anthoni 1970, s. 126; Asemies Otto Pogwisch oli yhteydessä sukulaisiritariinsa Bengt Pogwischiin ainakin jo joulukuussa 1430, jolloin he todistivat kaupan Helsinborgissa, Repertorium diplomaticum regni danici mediaevalis III (Rep. Dipl.). Köpenhamn 1906. Nro 6472; **Asemies Otto Pogwischia** ei tule sekoittaa hänen samannimiseen sukulaiseensa Raaseporin linnaa viimeistään 1426 pitäneeseen **ritari Otto Pogwischiin**. Kahden samannimisen, samoihin aikoihin linnanpäällikköinä olleen henkilön esiintyminen lähteissä on aiheuttanut jatkuvasti sekaannusta. Esimerkiksi Gottfrid Carlsson teki (1941, s. 265) eron Kastelholmaan linnaa pitäneen asemies Otto Pogwischin ja Raaseporin linnan ritari Otto Pogwischin välillä, mutta väitti asemies Otto Pogwischin siirtyneen Kastelholmasta sukulaisiritariinsa hoiviin Raaseporiin ja matkustaneen sen jälkeen Tallinnaan, jossa pian kuoli. Tallinnassa kuollut Otto Pogwisch oli tittelistään "der gestrengre" päätellen kuitenkin **ritari Otto Pogwisch** (LECUB I:VIII 966). Asiaa mutkistaa, että myös asemies Otto Pogwisch näyttää oleskelleen Tallinnassa Kastelholman antautumisen jälkeen. Ritari Otto Pogwisch pyysi lokakuun alkupäivinä 1434 Tallinnan raadilta vuodeksi turvakirjettä sukulaiselleen asemies Otto Pogwischille, joka kertoi asiastaan lisää saavuttuaan Tallinnaan (FMU VIII 6638). Johan Folkesson varoitti 24.10.1434 raatia asemies Otto Pogwischista, joka oli linnan luovuttaessaan luvannut, että mikäli hänellä olisi joiakin vaatimuksia maakunnassa asuvia "hyviä miehiä" kohtaan hän alistaisi riidat valtaneuvostolle. Nyt Johan Folkesson oli kuitenkin kuullut asemies Otto Pogwischin sanoneen Tallinnassa aivan muuta (FMU III 2113). Heinäkuussa 1434 ritari Otto Pogwisch ilmoitti Raaseporista Tallinnan raadille taalainmaalaisten hyökänneen linnojen päälliköitä vastaan ja kuulleensa heidän aikovan piirittää myös Raaseporia. Pogwisch pyysi raadilta lainaksi muutamaa tykkiä ja turvakirjettä itselleen, perheelleen ja tavaroilleen (FMU III 2102). LECUB:ssa (I:VIII 867) ritari Otto Pogwischin sukulaiselleen asemiehelle pyytämä turvakirje on ajoitettu 4.10.1434, mutta Hausenin mukaan (FMU III 6638) kirje ajoittuu 3.10.1433. Molemmat vuodet ovat mahdollisia. Ritari Otto Pogwischista ei ole minkäänlaisia tietoja Raaseporissa tämän jälkeen, mutta 21.5.1435 on Tallinnan raadin kamarin tileissä merkintä hänen vaimolleen lähetetyistä oluista ja viinistä (KB 153). Vaimon olinpaikka ei ilmene merkinnästä. Tieto Otto Pogwischin kuolemasta on Lyypekin raadin Tallinnan raadille 6.9.1435 lähettämstä kirjeestä, joka koskee Tallinnassa raatimies Diedrich up der Heiden talossa kuolleen Otto Pogwischin testamenttia. Diedrich up der Heide oli ritari Otto Pogwischin liiketuttava, jonka ritari mainitsee asioidensa hoitajana Tallinnassa, mm. 14/21.7.1434 raadille lähettämässä kahdessa kirjeessään (FMU III 2102-2103). Tämä vahvistaa oletuksen, jonka mukaan Tallinnassa kuollut Otto Pogwisch oli juuri ritari Otto Pogwisch. Asemies Otto Pogwisch lienee sama henkilö kuin Etelä-Jyllannin drotsina 27.8.1440 Rendsborgin linnassa mainittu Otto Poggewisch (Rep. Dipl. III 7099), minkä perusteella hän näyttää viimeistään tuolloin siirtyneen takaisin Holsteiniin. Asemies Otto Pogwischin omistuksista Suomessa ei ole minkäänlaisia tietoja, mutta Johan Folkessonin em. kirje Tallinnan raadille voisi viitata hänen hankkineen Kastelholman voutina ollessaan maata Ahvenanmaalta.
- ³⁵² *Eerik Puke*: Liite 1, Kastelholman linna; Fritz 1972:2, s. 141-142; Hausen 1934, s. 11-12; Anthoni 1970, s. 126; Suvanto 1985, s. 141; Carlsson 1941, s. 264-265; Jaakkola 1950, s. 421, 502; Vrt. luku 3.3.3.
- ³⁵³ *Johan Folkesson*: Liite 1, Kastelholman linna; Fritz 1972:2, s. 141-142; Hausen 1934, s. 9-11; Anthoni 1970, s. 126; Carlsson 1941, s. 264-265; Kaarlenkronikan mukaan (964-971) Johan Folkesson oli Eerik Puken Pohjanmaalta (Itä-Pohja) nostattamalleen talonpoikaisjoukko asetama päällikkö. Sotajoukko aloitti Kastelholman piirityksen kesällä 1434. Otto Pogwischin antauduttua Johan Folkesson sai linnan jota hän kronikan mukaan piti Puken puolesta (KK 964-1001).
- ³⁵⁴ *Hannu Kröpelin*: Liite 1, Kastelholman linna; Hausen 1934, s. 13; Jaakkola 1950, s. 502; Anthoni 1970, s. 126; Enemark 1981, s. 36; KK 4428-4433, "Tha hanis kröplin sporde for wiist/ at Eric hade hofwdet mist/ mz Eric's swena han degtinga/ Castelholm the nomon fingo/ mz twsende gyllena han them stille/ oc lot them fara ä huart the ville/...". Kröpelinistä kts. luku 3.3.1.
- ³⁵⁵ *Simon Körning*: Liite 1, Kastelholman linna; Jaakkola 1950, s. 502; Anthoni 1970, s. 126; Enemark 1981, s. 255, viite 16; Simon Körning lyötiin ritariksi tn. Kaarle Knuutinpojan kruunajaisten yhteydessä 1448. Hänet mainitaan sittemmin valtaneuvoksena 1440-luvun lopulla. Körningin asuinkartano oli Upplannin Frösåkersin kihlakunnan Edebon pitäjän Lundås. Hän oli naimisissa tanskalaisen valtaneuvoksen Albrect Bydelsbakin tyttären kanssa. Viimeinen maininta Körningistä elossa on vuodelta 1457,

Knuutinpojalle.³⁵⁶ Linnan voutina jatkoi Simon Körning, joka huolehti linnasta vielä 10.10.1440. Viimeistään 28.8.1441 Kastelholmaa piti Gustav Karlsson (Gumsehufvud), joka näyttää olleen aluksi linnassa Kaarle Knuutinpojan alaisena päämiehenä. Gustav Karlsson oli Kaarle Knuutinpojan lanko ja myöhemmin valtaneuvos ja Upplannin laamanni. Kastelholma ei kuulunut Kristofferin Kaarle Knuutinpojalle antamaan läänitykseen, vaan palautui valtionhoitajalta kuninkaalle syksyllä 1441. Gustav Karlsson mainitaan voutina vielä 1443, joten loppuosan voutikaudesta hän oli linnassa Kristoffer Baijerilaisen alainen.³⁵⁷ Hän näyttää joutuneen luopumaan linnasta viimeistään keväällä 1444.³⁵⁸ Tämän jälkeen Kastelholman linnan haltijoista ei ole minkäänlaisia tietoja ennen vuotta 1453, jolloin sen päämiehenä mainitaan valtaneuvos ja ritari Karl Magnusson (Ekaätten).³⁵⁹

Linnan ja voutikunnan hallinnollinen asema 1412-1448

Eerik Pommerilaisen vuoden 1413 verokirjan otteen perusteella Ahvenanmaa muodosti erillisen kokonaisuuden, joka päinvastoin kuin Satakunta ei enää 1410- ja 1420-luvuilla ollut hallinnollisesti Turun linnan alainen. Koska Ahvenanmaan tulot sisältyivät Eerik Pommerilaisen verokirjaan, se oli suoraan kruunun alainen.³⁶⁰ Tämän vahvistaa Magnus Torstenssonin ilmoitus toukokuulta 1414, jolloin hän todisti olleensa "sinä aikana kun oli Ahvenanmaan vouti korkea-arvoisen ruhtinattaren, rouvani kuningatar Margareetan puolesta" läsnä Saltvikin käräjillä, joilla oli käsitelty erään piispantilan asiaa.³⁶¹

Kastelholman linna ja Ahvenanmaa läänitettiin Bengt Pogwischille viimeistään heinäkuussa 1419. Vuosilta 1413-1418 ei linnan hallinnollisesta alisteisuudesta ole minkäänlaista tietoa. Koska Johan Barendorpista käytettiin toukokuussa 1418 titteliä "höffuitzman vppa Castelholm", mutta heinäkuussa

---

Gillingstam 1952, s. 525, viite 201; Olesen 1980, s. 298; Körning (kirjoittajaa ei ilmoiteta), SBL XXII, s. 15-17.

³⁵⁶ *Kaarle Knuutinpoika*: Liite 1, Kastelholman linna; Hausen 1934, s. 13; Jaakkola 1950, s. 536; Jaakkola 1959, s. 3, 17.

³⁵⁷ *Gustav Karlsson*: Liite 1, Kastelholman linna; Hausen 1934, s. 13; Anthoni 1970, s. 126; Jaakkola 1950, s. 536; Jaakkola 1959, s. 17; Enemark 1981, s. 45; Gustav Karlsson oli valtaneuvoksena 1434 lähtien mainitun Karl Ormsson (Gumsehufvud) poika. Molemmat lyötiin ritareiksi Kristoffer Baijerilaisen kruunajaisten yhteydessä syyskuussa 1441. Gustav Karlsson oli 1448 Västeråsin, 1452-1457 Kalmarin, 1463 Ståkeholmin ja 1465 Almarestäkin linnan päällikkö. Hän oli Upplannin laamanni viimeistään vuodesta 1452 todennäköisesti kuolemaansa asti 26.7.1486. Vuosina 1472-1486 hänet mainitaan Upplannin Trögdsin kihlakunnan tuomarina. Gustaf Karlsson kuului valtaneuvostoon viimeistään 1452. Ensimmäisen vaimonsa Märta Karlsdotterin kuoltua Gustav Karlsson nai 1445-1446 Sten Turessonin (Bielke) tyttären Birgitan, joka oli valtaneuvos Gustav Sturen (Sjöbladsätten) leski. Vaimonsa kautta Gustav Karlsson oli Sten Sture vanhemman isäpuoli. Gustav Karlssonin asuinkartanona mainitaan Upplannin Trögdsin kihlakunnan Veckholmin pitäjän Ekholm. Hän omisti maata Länsi- ja Itä-Göötainmaalla, Smoolannissa, Södermanlannissa, Västmanlannissa ja Upplannissa. Gustav Karlssonin maaomaisuudesta Suomessa ei ole tietoja, Lundholm, Kjell-Gunnar, Gumsehufvud. ÅSF I:1, s. 63-64. Kaarle Knuutinpoika oli nainut Gustav Karlssonin sisaren Katarinan 5.10.1438 oltuaan aiemmin naimisissa 1436 kuolleen Birgitta Turesdotterin (Bielke) kanssa. Katarina Karlsdotter kruunattiin Ruotsin kuningattareksi 2.7.1448. Hän kuoli 1470, Lundholm, Gumsehufvud, ÅSF I:1, s. 63; FMU III 2413, 20.9.1441, "...wndantakit Castelholm oc Alandh, thet wiliom wij siae[]ffue haffua oc bruka som annan slot oc laen j riket"; Kastelholma ei kuulunut myöskään valtaneuvoston 4.7.1441 Kaarille antamaan läänitykseen (FMU III 2397), mutta se lienee silti säilynyt Kaarlen alaisuudessa Kristofferin kruunaukseen asti.

³⁵⁸ Huhtikuun 5. päivänä 1444 Eerik Pommerilainen valitti Gotlannista Ruotsin valtaneuvostolle tanskalaisten vanginneen ja surmanneen useita hänen palvelijoitaan ja syytti ruotsalaisia samanlaisista teoista. Eerik vaati korvauksia ja ilmoitti, että jollei vastaus saapuisi helluntaiksi hän todistaisi oikeaksi huhun, jonka mukaan Gustav Karlsson oli joutunut luopumaan Kastelholman linnasta ja määrätty hengellään ja omaisuudellaan takuihin, koska hän ei ollut mestauttanut kiinni saamiaan Eerik Pommerilaisen palvelijoita (DN V 725, "...tha kunno wi wael pröwa, at thet rökte sant aer, som her sigx at Gostaff Karlsson miste for thy Kastelholm och ther til satte borghen for liiff och gooz, at han ekki halshug the wara tiaenar, som han grep").

³⁵⁹ Hausen 1934, s. 225; Nordström, Elsa - Gillingstam, Hans, Ekaätten. ÅSF I:3, s. 225. Karl Magnusson piti Kastelholmaa vielä 1463. Hänet oli lyöty ritariksi Kristofferin kruunajaisten yhteydessä ja mainitaan valtaneuvoksena ensimmäisen kerran 1449.

³⁶⁰ Bjurling 1962, s. 52, 124.

³⁶¹ REA 348, "kennes jak Magnus Tostheson a wapn...ath then tima jak fogothe j Alandhe war a högbornes förstinna mynne ffrws dröthning Margaretes wegna". Samaan aikaan Magnus oli ollut Ahvenanmaan laamanni, "maedhan jak tha laghman offuer Aland war"; Jaakkola on (1950, s. 352) olettanut Magnus Torstenssonin olleen Klaus Lydekenpojan alivouti, mutta tälle ei ole perusteita.

1419 "fogothe oppa Castalaholm", on Reinhold Hausen olettanut hänen olleen linnassa aluksi Magnus Torstenssonin kaltaisessa asemassa eli suoraan kruunun alainen.³⁶² Nimensä perusteella Barendorp kuului kuitenkin saksalaisperäiseen sukuun ja on hyvin saattanut alusta alkaen olla Pogwischin linnaan asettama vouti. Lähdemateriaalin perusteella ei Kastelholman läänittämisen ajankohtaa voi määritellä tarkemmin. Bengt Pogwischille Ahvenanmaasta annettua läänityskirjettä, hänen vastakirjettään tai läänitysehtoihin liittyvää materiaalia ei ole säilynyt. Pogwischin tai hänen leskensä Ida Königsmarkin ei tiedetä oleskelleen tai vierailleen läänityksellään, vaan sen hallinto hoidettiin voutien avulla.

Kastelholman linna oli ainoa Suomen puolella sijainnut linna, jota vastaan varmasti hyökättiin Engelbrektin kapinan yhteydessä 1434. Kaarlenkronikan mukaan Johan Folkesson sai linnan asemies Otto Pogwischilta piirityksen jälkeen. Lähdemateriaalin perusteella luovutus tapahtui ja vahvistettiin maakunnankäräjien yhteydessä.³⁶³ Kronikka paheksuu erityisesti, että linnaa piti ulkomaalainen nainen. Linnojen antamiseen "ulkomaalaisille rouville ruotsalaisten ylimysten vahingoksi ja häpeäksi" viitataan myös Ruotsin valtaneuvoston Arbogasta tammikuussa 1436 Eerik Pommerilaiselle lähettämässä julistuksessa sekä ruotsalaisten Kalmarissa 1436 Eerik Pommerilaista vastaan esittämässä valituksissa.³⁶⁴ Eerik Pommerilaisen Kalmarissa 1436 ruotsalaisia vastaan esittämän valituksen perusteella Ida Königsmark kärsi Kastelholman menetyksen yhteydessä 600 markan tappion, jonka korvaamista kuningas vaati.³⁶⁵

Eerik Puke ei osallistunut linnan piiritykseen loppuun asti, vaan siirtyi Engelbrektin joukkohin Ruotsin puolelle. Elokuussa 1435 hän näyttää kuitenkin oleskelleen Kastelholmassa.³⁶⁶ Asemies Otto Pogwischin luovutettua linnan sen hallinnollinen alisteisuus oli vuosina 1434-1436 sekava. Koska Johan Folkesson sanoi lokakuussa 1434 asemies Otto Pogwischin luvanneen linnan luovuttaessaan alistaa mahdolliset riitansa valtaneuvostolle, näyttää linna olleen aluksi muodollisesti valtaneuvoston alainen.³⁶⁷ Kronikan mukaan Folkesson piti linnaa Eerik Pukelle.³⁶⁸ Käytännössä linna oli Eerik Pukin hallinnassa ja sitä valvoivat linnaan jääneet svennit. Koska Hannu Kröpelin kronikan mukaan lunasti linnan juuri Pukin svenneiltä, ei linnassa näytä olleen erityistä päällikköä Pukin kuoltua. Sekava alisteisuus ilmenee myös linnasta käsin tehdyissä kaappauksissa.³⁶⁹

³⁶²Hausen 1934, s. 6-7.

³⁶³KK 966-971, 984-996; FMU II 2113.

³⁶⁴KK 972-983. Osa kuuluu Kaarlenkronikkaan sisällytettyyn Engelbrektinkronikkaan; Hadorph 1676, s. 103ff, "...**hawen J gjort twärt amot och antwardat mästedelen aff for:de Land och Slott och Upsala ödher vtländske Män** och them Swenskom Mannom som Rijkit är illa medh förwarat **och fremmende Qwinnor Rijket till förderff och Rijkens Män til försmådilse** och förtryckning sätten inga troo til Rijkens Män hwilke och theres Föräldre hafwe wagit Liiff och Godz for idher och idhert bestand."; HR 2:1 606, "lande unde slote worden gheantward utlendeschen luden unde **vrowen**, so dat de Denen makenden Swedesche riddermatische lude to undervogeden, wolde[n] se ichteswat hebben...".

³⁶⁵HR 2:1 605, "Item **unse denre, gude man unde vrowen**, Densche, Dudesche, Nornsche unde Schwedesche, dede wanden in Dennemarken unde hadden in Sweden gudere, edder de hiir in deme rike wonden, hebben se genomen al wat se hebben, en konde noch kerke noch kloster vore de helpen, **sunderghen vrow Ide, der se affschattede[n] 600 mark, unde laveden unde beseghelden dat ere to brukende des se doch nich[t] en helden...**".

³⁶⁶FMU III 2111; KK 1000-1001.

³⁶⁷FMU III 2113.

³⁶⁸KK 996-999.

³⁶⁹Kaiketi linnan svenneihin kuulunut Alf van Molen oli tn. keväällä 1435 varustanut Kastelholmasta laivan merelle ja kaapannut aluksen, jossa oli ollut ainakin tallinnalaisille porvareille kuulunutta omaisuutta. Elokuussa 1436 Eerik Puke kirjoitti Kastelholmasta Tallinnan raadille pyytäen lähettämään luettelon tavaroista, jotka hänen luonaan oleskeleva van Molen oli kaapannut. Puke halusi auttaa tavaroiden palauttamisessa ja pyysi raatia unohtamaan van Molenin teot, LECUB I:VIII 958. Eerik Pukin Alf van Molenia koskeva kirje on ajoitettu LECUB:ssa 16.8.(1435), mutta koska Puke näyttää olleen 12.8.1435

Millä ehdoilla Eerik Puke piti linnaa? Kalmarin neuvottelujen yhteydessä kesällä 1436 Erik Pommerilainen valitti läänittäneensä Eerik Pukelle Kastelholman linnan slotslovenia vastaan, kunnes Kaarle Tordinpoika (Bonde) tulisi sitä kuninkaan nimissä vaatimaan. Kun Kaarle Tordinpoika oli saapunut linnaan, hänet oli palvelijoiheen vangittu, heidän omaisuutensa ryöstetty ja heidät oli heitetty torniin. Vastoin sopimusta Eerik ei ollut vielääkään luovuttanut linnaa.³⁷⁰ Eerikin ja Ruotsin valtaneuvoston valtuutettujen Halmstadissa 13.5.1435 laatiman alustavan sopimuksen mukaan Eerik Puke saisi pitää Rasbon kihlakunnan elinikäisenä palveluslääninään. Puke on mainittu myös Eerikin ja ruotsalaisten 14.10.1435 Tukholmassa tekemässä sopimuksessa ja välitystuomareiden 18.10.1435 Tukholmassa antamassa ratkaisussa, mutta asiakirjoissa ei ole tarkemmin yksilöity häntä koskeneita päätöksiä.³⁷¹ Eerik Pommerilaisen ja Pukun välinen sopimus Kastelholman linnasta on oletettavasti sisällynyt Tukholman lokakuun 1435 päätöksiin, jolloin linnan sovittiin jäävän toistaiseksi Pukun tekemää slotslovenia vastaan hänen haltuunsa.

Kastelholman linnaa tai Eerik Pukea ei mainita Ruotsin valtaneuvoston valtuutettujen ja Eerik Pommerilaisen Kalmarissa 1.9.1436 tekemässä sovinnossa tai välitystuomareiden riitaan antamassa päätöksessä. Kaarlenkronikan mukaan valtaneuvosto vaati Pukea luovuttamaan Kastelholman linnan Söderköpingissä juuri slotslovenin vuoksi: Pukun oli annettava linna koska hän oli aiemmin sitoutunut pitämään sitä kuninkaalle tekemäänsä slotslovenia vastaan. Juridisesti slotsloven oli yhä voimassa, vaikkei Puke ollut luovuttanut linnaa Eerik Pommerilaiselle tämän sitä vaatiessa. Kronikan dramatisoidusta kuvauksesta irroitettuna valtaneuvoston vaatimus liittyy Kalmarin välitystuomion päätösten toimeenpanoon.³⁷²

Kun Hannu Kröpelin 1437 lunasti linnan valtaneuvostoa vastaan kapinoineen Eerik Pukun svenneiltä se palautui keskushallinnon alaisuuteen. Samalla linna tuli jälleen Turun linnan alaiseksi. Kaikki Simon Körningin toiminnasta säilyneet lähteet viittaavat hänen pitäneen linnaa Hannu Kröpelinille, jonka kautta linna ja voutikunta olivat suoraan ensin valtaneuvoston ja sitten valtionhoitaja Kaarle Knuutinpojan alaisia.³⁷³ Hannu Kröpelinin kuoltua linna säilyi aluksi Simon Körningillä, mutta viimeistään kesällä 1441

---

sinetöimässä Tukholman Långholmenilla valtaneuvoston Halmstadin päätöksiä koskevaa vahvistusta (ST III 469c), on epätodennäköistä, että hän vain neljä päivää myöhemmin olisi ollut Kastelholmassa. Ruotsalaiset odottelivat Tukholmassa Erik Pommerilaista, joka saapui vasta syyskuun lopulla tai lokakuun alussa. Halmstadin päätösten perusteella Tukholman välitystuomiossa käsiteltiin myös Pukea koskevia asioita (ST III 469), joten on todennäköistä, että hän oli läsnä; Simon Körningin voutikaudelta elokuulta 1438 on säilynyt tieto, jonka mukaan Alf van Molenin retkelle otti osaa Eerik Pukun palveluksessa olleita svennejä ja mukaan oli joko tullut tai pakotettu myös ahvenanmaalaisia (FMU III 2260, "...the **swena, som Erik Puke tiaentho oppa then sama tima och tha met waro oppa sama resana met alff van Mölin...**". Vrt. FMU III 2249 ja LECUB I:IX 651); Kaappauksia pelättiin myös syksyllä 1436, jolloin Karl Kristernsson varoitti 15.9.(1436) Raaseporista kirjoittamassaan kirjeessä Tallinnan raatia merellä liikkuvasta Eerik Pukun väestä, (FMU III 2145, Kirjeen ajoitus Gillingstam 1952, s. 235, viite 416). Kristern Niilonpoika syytti Eerik Pukea Söderköpingissä 1436 ryöstöistä ja vahingonteoista. Mahdollisesti kyseessä olivat Kastelholmasta käsin tehdyt kaappaukset (KK 3454-3456).

³⁷⁰HR 2:1 605; Hausen 1934, s. 11-12; Gillingstam 1952, s. 212; Kuninkaan väite ja Pukun Kastelholmasta lähettämän van Molenia koskevan kirjeen (LECUB I:VIII 958) ajoittuminen tukevat toisiaan.

³⁷¹ST III 469; ST III 473a-b.

³⁷²KK 3444-3459.

³⁷³FMU III 2252-2253, 2259-2260; FMU VIII 6642, FMU III 2266; Huhtikuun 7. päivänä 1439 Simon Körning kirjoitti Kastelholmasta Tallinnan raadille ilmoittaen ottaneensa Turun ja Kastelholman linnojen tarpeisiin mm. 2 lästiä suolaa ja 3 lästiä silliä Tallinnaan matkalla olleesta aluksesta, joka oli viettänyt talven Ahvenanmaalla. Körning oli kirjoittanut asiasta Arndt van Osstenille (Tall. porvari), joka maksaisi mainitut tavarat. Muiden maksusta huolehtisi "junkker Fulke". Körning ilmoitti ottaneensa tavarat, koska tarvitsi niitä linnojen tarpeisiin (FMU III 2284, "Wetet...dat ik nomen hebbe van enem scheppe, dayt to Revel wolde, **dat to Alande over wynter lach, 7 last soltes to des slotes behoff beyde to Aboe unde to Kastenholme**. Ik hope, dat ik to danke betalt werden schal, wen dat scipp darhenkumt. Ik hebbe mynem werde toschreven, Arndte van der Ossten, dat [he]schal dar gut vor wesen van myner wegghen vor 2 laste soltes unde 3 tunnen herynghes; dar hebbe ik Arnde dat merke uppe sant; dat

Kaarle Knuutinpoika asetti päälliköksi Gustaf Karlssonin. Kaarle Knuutinpoika mainitaan Kastelholman linnan yhteydessä vuosina 1440-1441 ainoastaan kronikassa sekä kolmessa hänen ahvenanmaalaiseen palvelijaansa Inghelt Ömundssonin liittyvässä lähteessä. Lokakuussa 1440 Simon Körning kirjoitti Kastelholmasta Tallinnan raadille pyytäen turvakirjettä marskin ahvenanmaalaiselle palvelijalle Ingheltille Tallinnassa asiointia varten. Miltei vuotta myöhemmin elokuussa 1441 Gustaf Karlsson pyysi marskin palvelija Inghelt Ömundssonille turvakirjettä sen turvakirjeen mukaisesti, jonka raati oli antanut Körningin pyyntöön. Inghelt oli aikeissa matkustaa Tallinnaan jälleen toukokuussa 1443, jolloin Gustaf Karlsson pyysi raatia uusimaan turvakirjeen aiemman Körningin pyynnöstä lähetetyn kirjeen mukaisesti. Tällä kertaa Gustaf Karlsson kutsui Ingheltiä omaksi palvelijakseen.³⁷⁴ Kun Gustaf Karlsson joutui luopumaan Kastelholman linnasta 1443-1444, linna oli suoraan kruunun alainen. Hausen epäilee Karl Magnussonin pitäneen Kastelholman linnaa 1450-luvulla läänityksenä, mutta lähdemateriaalin perusteella linnan hallinnollista asemaa on mahdoton tarkentaa. Mikäli linna ja voutikunta oli läänitetty Karl Magnussonille, on läänitys tuskin tapahtunut ennen Kaarle Knuutinpojan tuloa kuninkaaksi 1448.³⁷⁵ Vuosien 1444-1453 osalta ei linnan hallinnollisesta tilasta ole säilynyt tietoja. Mahdollista on, että linna olisi myöhemmässä vaiheessa 1440-luvun lopulla ollut jälleen Turun linnalle alisteinen ja Magnus Grenin alainen, mutta lähdemateriaalin puuttuessa ei tätä voida todistaa.

Kastelholman hallinnollisesta tilasta saatava kuva vuosina 1412-1448 on varsin sekava. Magnus Torstenssonin vouditehtävän perusteella Ahvenanmaan ja Turun linnan hallinnollinen yhteys näyttää puretun Turun linnan suuren läänityksen palauduttua Margareetan haltuun 1300-luvun viimeisinä vuosina. Kastelholman linna ja Ahvenanmaa olivat jonkin aikaa suorassa kruununhallinnossa, kunnes ne 1410-luvun lopulla läänitettiin. Läänityksen purkaututtua 1434 normaalista poikkeavalla tavalla, seurasi muutaman vuoden pituinen hallinnollisesti sekava aika, joka laukesi vasta Hannu Kröpelinin lunastettua linnan takaisin valtaneuvoston edustamalle keskushallinnolle 1437. Samalla linna ja voutikunta alistettiin uudelleen Turun linnan yhteyteen, mikä järjestely säilyi Kröpelinin kuolemaan saakka. Vaikkakaan Kastelholman linna ei lähteiden perusteella ollut alistettu Turun linnan päällikölle enää kevään 1440 jälkeen, olivat molemmat linnat Kaarle Knuutinpojan hallinnassa syksyyn 1441, jolloin Kaarle valtionhoitajan virasta luopuessaan luovutti Kastelholman Kristoffer Baijerilaiselle. Tämän jälkeen linna oli keskushallinnon alainen ainakin vuoteen 1443, jonka jälkeen sen hallinnollisesta asemasta ei ole tietoja. Mikään ei kuitenkaan viittaa Kastelholman olleen 1440-luvun lopulla läänitettyä.

---

ander wyl de junker Fulke betalen. Ik bydde vruntliken, dat gy wol doen unde nemen dat vor nenen unwillen; ik hadde des anders nycht ghenomen, hadde ik des nycht behovet to deme slote...").

³⁷⁴LECUB I:IX 651, Körning ilmoittaa, ettei Ingeltiä vastaan ollut muita syytöksiä, kuin että hän oli ollut "utte myt Alffe van Molne". Oletettavasti Ingelt oli entisiä Eerik Puken svennejä, joka oli siirtynyt ensin Hannu Kröpelinin ja sitten Kaarle Knuutinpojan palvelukseen; LECUB I:IX 759; LECUB I:IX 962, "...den gy screven **Symon Körningh tho in des tiidh, do he voget was tho Castelholm van des marschalkes wegghen**".

³⁷⁵Hausen 1934, s. 14-15; FMU IV 2919; Vrt. Anthoni 1970, s. 126.

3.3.3. Korsholman linna ja voutikunta

Alue

Korsholman linnan alainen Pohjanmaa muotoutui omaksi voutikunnakseen 1300-luvun lopun ja 1400-luvun kuluessa. Linna mainitaan ensimmäisen kerran Bo Joninpojan (Grip) testamentissa 1384. Sen yhteydessä oli voutikunta 1388.³⁷⁶ Vielä 1374 Pohjanmaa näyttää kuuluneen hallinnollisesti Satakuntaan ja sitä kautta Turun linnan alaisuuteen. Korsholman linnan lienee perustanut Bo Joninpoika ehkä 1370- ja 1380 lukujen taitteessa.³⁷⁷ Linnan alainen voutikunta käsitti aluksi sekä Itä- että Länsipohjan, joita nimitettiin yhteisesti Pohjaksi ("Norrbotten").³⁷⁸ Eerik Pommerilaisen verokirjan otteen perusteella Länsi-Pohjan pitäjät kuuluivat 1413 Korsholman alaisuuteen.³⁷⁹ Pohjanmaan kihlakunnantuomari mainitaan 1440, jota ennen kihlakunnasta ei ole säilynyt tietoja. Kihlakunta kuului Pohja-Suomen laamannikuntaan.³⁸⁰

Vuoden 1413 verokirjan otteessa voutikunnan tulot on laskettu Turun hiippakuntaan kuuluvien pitäjien osalta Turun ja Uppsalan arkkihiippakuntaan kuuluvien pitäjien osalta Tukholman rahassa. Turun hiippakunnan pitäjistä saatavat tulot olivat 2300 Turun markkaa, 12 kippuntaa hylkeitä ja ½ lästiä lohta Kemijoesta. Uppsalan arkkihiippakunnan pitäjät maksoivat 1200 Tukholman markkaa. Uumajan pitäjä oli lohikalastamoineen läänitetty ritari Nils Gustafssonille. Pitäjän verot olivat 300 markkaa ja 23 kiihtelystä oravannahkoja.³⁸¹

Voudit ja päämiehet 1412-1448

Korsholman linnan hallinnollisesta tilasta on vain harvoja lähteitä. Vuotta 1420 edeltäneistä linnan haltijoista on säilynyt luettelo Nils Gustafssonin (Båt, Rossviksätten) puolesta 25.6.1420 Tornion käräjät pitäneen Olof Ingevaldssonin antamassa kirjeessä, joka koskee lapinkävijöiden oikeuksia. Käräjillä toistettiin "*her Philippus Karlson och her Karl Örne, her Otte och thess ombudzman*" lapinkäynnistä antamat määräykset, jotka Olaf Ingevaldsson uusi Nils Gustafssonin puolesta.³⁸² Luettelossa mainituista henkilöistä Filip Karlsson oli pitänyt linnaa jo Bo Joninpojan elinaikana 1386, jolloin hän oli Bo Joninpojan ja kuninkaan puolesta oikaisukäräjillä Torniossa. Korsholma oli hänellä vielä 1393.³⁸³ Saman

³⁷⁶FMU I 992, "Cryseborgh"; FMU I 970, "Krytzeborgh med thaes föcheti tel liggaelsae, som Philippus Karlson innaehauaer"; Fritz 1972:2, s. 143.

³⁷⁷REA 224-225; Fritz 1972:2, s. 127, 143; Rinne, Juhani, Korsholman linna. Historiallisia tutkimuksia. Turun historiallinen yhdistys. Turku 1924, s. 62; Suvanto 1973, s. 331, 136-137; Linnan saksalaisperäisen nimen (Krytzeborch) perusteella paikalla on saattanut olla varhaisempi, ehkä Albrekt Mecklenburgilaisen 1360-luvulla perustama varustus, vrt. Jern, Knut, Förvaltning, beskattning och befolkningsutveckling i svenska Österbotten före 1809. Svenska Österbottens historia I. Vasa 1977, s. 60. Korsholma oli suurimmalta osaltaan pitkään puinen. Vrt. myös Aspelin, J.R., Korsholman linna ja lääni keski ajalla. Helsinki 1869, s. 36-43; Bo Joninpoika lienee rakennuttanut myös Oulujoen suussa sijainneen Oulun linnan, jota novgorodilaiset yrittivät valloittaa 1377. Linnan tarkasta sijainnista ja rakennuttajasta on kiistelty paljon. Todennäköisesti linna sijaitsi Oulun Kastellissa olevalla kummulla. Linnalla ei näytä olleen hallinnollista merkitystä ja se tuhoutui tai hylättiin 1400-luvun kuluessa. Julku, Kyösti, Oulu keskiajalla - Oulun sotatie. Valkean kaupungin vaiheet. Oulun historiaa. Toim. Kyösti Julku. Studia Historica septentrionalia 13. Rovaniemi 1987, s. 37-48; Julku, Kyösti, Oulujokilaakson keskiaika. Oulun yliopiston historian laitos. Eripainossarja, n:o 226. Oulu 1990, s. 38.

³⁷⁸Fritz 1972:2, s. 143; Anthoni 1970, s. 130.

³⁷⁹Bjurling 1962, s. 50, 123.

³⁸⁰Kihlakunnantuomari Olavi Svärd piti Pohja-Suomen laamannin Sune Sunenpojan puolesta laamanninkäräjiä Mustasaaren pitäjässä 17.8.1440, FMU III 2347; Suvanto 1978, s. 20, viite 53; Blomstedt, Yrjö 1958, s. 23-24; Anthoni 1970, s. 136.

³⁸¹Bjurling 1962, s. 50, 123, "Korsholms län". "23 timbr gråskin". Kiihtelys = 40 kpl, Jansson, Sam Owen, Timmer. KLN VII.

³⁸²FMU II 1628.

³⁸³Fritz 1972:2, s. 144.

vuosikymmenen lopulla linna tuli jotenkin vitaliaanien haltuun. Todennäköisesti tämä tapahtui Lindholmin rauhan jälkeen 1395 tai 1396. Vitaliaanien johtomiesten ja kuningatar Margareetan lokakuussa 1398 tekemän sovinnon perusteella Korsholma tuli luovuttaa takaisin kuningattarelle viimeistään 20.4.1399. Sopimuksen vahvistajana kuningattaren puolelta oli Karl Karlsson (Öra), joka on mainittu vuoden 1420 luettelossa Korsholman entisenä haltijana. Karl Karlsson kuului kuningattaren vahvistajiin myös Lindholmin rauhansopimuksessa 1395. Mahdollisesti hän piti Korsholman linnaa joko ennen tai jälkeen vitaliaaneja.³⁸⁴ Vuoden 1420 luettelossa mainittu herra Otto oli 1398 Margareetaan liittynyt entinen vitaliaani Otto Peckatel. Luettelon perusteella ritari Otto Peckatel oli ollut Korsholmassa kruunun alaisena, joten hänen voutikautensa ajoittuneeksi 1400-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle. Mahdollista on, että Peckatel oli ollut linnassa sen ollessa vitaliaanien hallussa.³⁸⁵

Vuonna 1420 Korsholman linnan ja sen alaisen voutikunnan haltija oli ritari Nils Gustafsson (Båt, Rosviksätten). Hänet mainitaan Upplannin laamannina viimeistään vuodesta 1421.³⁸⁶ Koska Nils Gustafssonilla oli 1413 läänityksenä Uumajan pitäjä ja siihen kuuluvat lohenkalastamot, on mahdollista, että hän piti linnaa jo tällöin. Kaarlenkronikan mukaan linna ja voutikunta olivat Nils Gustafssonilla vielä Englebretkin kapinan puhjetessa kesällä 1434.³⁸⁷ Hänen puolestaan 1420 Torniossa käräjiä pitänyt Olaf Ingevaldsson saattaa olla ollut Nils Gustafssonin alainen Korsholman vouti, mutta yhtä hyvin varta vasten nimetty laamannin sijainen.³⁸⁸ Epäselvää on, oliko Korsholma läänitetty Nils Gustafssonille vai valvoiko hän sitä suoraan kruunun alaisena. Voutikunnan sisällä ollut pienempi tuloläänitys ei merkitse koko voutikunnan olleen läänitettynä, vaan kyseessä oli yleinen tapa järjestää kruunun alaisten linnan haltijoiden palkkaus.³⁸⁹ Uppsalan arkkihiippakunnassa sijaitseva Tornio kuului Upplannin laamannikuntaan. Lähdemateriaalin perusteella ei ole esteitä sille, etteikö Nils Gustafsson olisi voinut olla Upplannin laamanni jo 1420. Koska maininta Gustafssonin tuomiovallasta Torniossa voi liittyä yhtä hyvin hänen asemaansa Upplannin laamannina, ei lähdeä voi käyttää todisteena siitä, että hän olisi pitänyt Korsholmaa läänityksenä.³⁹⁰

³⁸⁴ FMU I 1079, sopimuksen mukaan linna tuli luovuttaa Margaretalle "fri och vmbuoren medh bygningen, som thet nw aer"; Fritz 1972:2, s. 144, Karl Karlsson piti Nils Gustafssonin (Båat) kanssa oikaisukäräjiä Suomessa 1420. Hän kuoli 1430; Mogren 1989, s. 84; Karl Karlsson oli 1410-1430 Smoolannin Oppundan kihlakunnan tuomari, Almquist 1955, s. 143.

³⁸⁵ FMU I 1079; Kesällä 1397 Otto von Peccatel oli yhdessä Sven Sturen ja kahden muun vitaliaanipäällikön kanssa tehnyt 1200 miehen joukolla sotaretken Gotlannista Tukholman saaristoon (MU XXIII 13143). Hän oli Sven Sturen kanssa mukana tanskalaisessa sotajoukossa, joka 1403 yritti valloittaa Gotlannin takaisin ritarikunnalta, Mogren 1989, s. 84. Peckatel oli alunperin mecklenburgilaista sukua (Fritz 1972:2, s. 144; Jern 1977, s. 61-63). Vuoden 1413 verokirjan otteen mukaan hänellä oli läänitys Upplannin Hölbon kihlakunnassa, Bjurling 1962, s. 58, 129.

³⁸⁶ *Nils Gustafsson*: Liite 1, Korsholman linna; Fritz 1972:2, s. 145; Jaakkola 1950, s. 417; Carlsson 1941, s. 263; Aspelin 1869, s. 59; Styffe 1911, s. 418; Ritari Nils Gustafsson mainitaan Upplannin laamannina 1421-1432 ja Södermannlannin Österrekarnen kihlakunnan tuomarina 1416-1437, Almquist 1955, s. 30-31. Hän oli valtaneuvostossa jo 1412 ja 1417, Gillingstam, Hans, *Det svenska riksrådets världsliga medlemmar under konung Erik av Pommern*. HT 1985, s. 150-151. Korsholman suhteen on huomionarvoista, että Nils Gustafsson oli vuodesta 1428 naimisissa Otte Peckatelin tyttären Birgitan kanssa, Möller, Pontus - Gillingstam, Hans, *Ulv. ÅSF I:3*, s. 301. Aspelin (1869, s. 59) piti tätä osoituksena siitä, että Korsholma olisi ollut panttilääni ja joutunut perillisten kautta Nils Gustafssonin haltuun. Vuoden 1420 kirjeen perusteella Korsholma oli kuitenkin Gustafssonin hallussa jo jonkin aikaa ennen hänen avioliittoaan Birgitta Ottosdotterin kanssa. Jo vuonna 1413 ritarit Nils Gustafsson ja Kristern Nilsson saivat Eerik Pommerilaiselta määräyksen pitää oikaisukäräjiä Upplannissa (SD II 1704). Nils Gustafssonin maaomaisuudesta Suomessa ei ole tietoja.

³⁸⁷ KK 944-955.

³⁸⁸ *Olaf Ingevaldsson*: Liite 1, Korsholman linna. Ainoa tieto hänestä on vuoden 1420 tuomiokirje (FMU II 1628).

³⁸⁹ Fritz 1972:1, s. 151-152, Fritz 1972:2, s. 145. Fritzin mukaan kruunun alaisen hallintotehtävän ja sen palkkana olleen pienen tulo- tai alueläänityksen yhteys on toisinaan huomattavan selvä.

³⁹⁰ Styffe 1911, s. 397-398. Uppsalan arkkihiippaat ja Turun piispat riitelivät hiippakuntiansa rajasta 1340-luvulla ja uudelleen 1370-luvulla. Alkujaan rajana näyttää olleen Oulujoki. Vuonna 1346 arkkihiippa Hemming ja Turun piispa Hemming tekivät sopimuksen, että Kemi ja li kuuluisivat heidän elinikänsä ajan Turun hiippakuntaan. Riita puhkesi uudelleen 1374, jolloin Bo Joninpoika asetti tukemaan Turun piispaa, joka halusi rajan Kaakamajokeen. Albrekt Mecklenburgilainen määräsi 1377 rajan

Engelbrektin kapinan puhjetessa Korsholman linnan voutina oli Nils Gustafssonin poika Eerik Puke.³⁹¹ Linna lienee säilynyt heidän hallinnassaan ainakin Eerik Puken mestaukseen asti kevättalven 1437. Nils Gustafsson mainitaan viimeisen kerran elossa 29.8.1438, eikä ole tietoa, oliko linna enää tuolloin hänen hallussaan.

Pukun mestauksen jälkeen linnan vaiheet ovat hämärän peitossa. Elokuussa 1440 oli Mustasaassa pidetyillä laamanninkäräjillä läsnä marski Kaarle Knuutinpojan virkamies Johan Fredebern, minkä perusteella ainakin Itä-Pohja näyttää jotenkin tulleen Kaarlen haltuun. Kirjeen korroborratio-osassa Fredebernistä käytetään titteliä vouti, joten hän saattaa olla vastannut Mustasaaren pitäjässä sijainneesta Korsholmasta.³⁹² Mahdollisesti järjestely on tapahtunut samoihin aikoihin, kuin Kaarle sai haltuunsa Turun ja Kastelholman linnat. Tällöin Pohjanmaa ja Korsholma olisivat saattaneet aiemmin olla olleet Hannu Kröpelinin alaisia, joka ehkä oli lunastanut tai hankkinut ne haltuunsa Pukun mestauksen jälkeen. Toinen mahdollisuus on, että linna olisi joutunut Pukun mestauttajalle Kristern Niilonpojalle. Tätä tukisi Korsholman sisältyminen Kaarlen ja Kristernin lokakuussa 1441 tekemään sovintoon, jossa Korsholman läänin Turun hiippakunnan puoleinen osa määrättiin Kristern Niilonpojan hallintaan.³⁹³ Mikäli näin on, on Kaarlen voudin oleskelu kesällä 1440 Mustasaassa tulkittava niin, että Kaarle yritti anastaa tai oli anastanut Pohjanmaan Kristernin hallinnasta.

Jalmari Jaakkolan mukaan on mahdollista, että Kaarle olisi saanut Korsholman hallintaansa jo valtionhoitajan vaalin yhteydessä.³⁹⁴ Tällöin hän olisi saanut linnan joko vielä tuolloin eläneeltä Nils Gustafssonilta tai ottanut sen haltuunsa Kristern Niilonpojalta. Huomionarvoista on, että valtionhoitajan vaalin jälkeen Kaarle syytti Kristerniä yrityksestä anastaa Helsinglanti itselleen. Kuten edellä on (luku 3.1.) todettu, petossyyte näyttää olleen tekaistu, mutta taustalla saattaa olla ollut Korsholman joutuminen

Oulujokeen, mutta käytännössä raja näyttää vakiintuneen Kaakama- ja Kemijokien mukaiseksi, Julku 1990, s. 36-37; Lundholm, Kjell, Valtia ja esivalta. Tornionlaakson historia I. Jääkaudelta 1600-luvulle. Torniolaakson kuntien historiatoimikunta 1991, s. 304-305; Myös Eerik Pommerilaisen verokirjan otteessa Tornio kuuluu Länsi-Pohjaan, jonka verot laskettiin Tukholman rahassa. Itä-Pohjan verot laskettiin Turun äyreissä, Bjurling 1962, s. 50, 123; Nils Gustafsson piti laamanninkäräjiä Piteässä 6.7.1424, Handlingar rörande Skandinaviens historia 29 [HSH], Stockholm 1848. Nro 7; Olofsson, Sven Ingemar, Övre Norrlands medeltid. Övre Norrlands historia I. Umeå 1962, s. 194. Edellinen tunnettu Upplannin laamanni oli vuonna 1407 kuollut ritari Karl Ulfsson (Sparre av Tofta), joka oli ollut laamanni viimeistään vuodesta 1362. Karl Ulfsson oli kuollessaan noin 90 vuotias, Gillingstam, Hans, Sparre av Tofta. ÅSF I:1, s. 87.

³⁹¹ *Eerik Puke*: Liite 1, Korsholman linna. Vrt. luku 3.3.2; Fritz 1972:2, s. 145; Jern 1977, s. 63; Jaakkola 1950, s. 418-419; Carlsson 1941, s. 263; Aspelin 1869, s. 59-61; Nils Gustafssonin pojan Eerikin lisänimi Puke oli perua hänen isänäitinsä äidin suvulta, Gillingstam, Hans, ÅSF I:2, s. 178. Kronikan mukaan Puke nosti 1434 voutikunnastaan kaksi sotajoukkoa. Helsinglannista nostattamansa joukon johtoon hän asetti erään Eleff Djäknin, jonka hän määräsi piirittämään Faxeholmin linnaa. Tämän jälkeen Puke lähti Itä-Pohjasta nostattamansa joukon ja sen johtoon asettamansa Johan Folkessonin kanssa Ahvenanmaalle, KK 944-971, 998-1001. Eerik Pukun omistuksista Suomessa ei ole säilynyt tietoja.

³⁹² *Johan Fredebern*: Liite 1, Korsholman linna; FMU III 2347, 17.8.1440, Jagh Oloff Swerdh, laghmans dom pa Sona Sonassons wägna i thetta sinne innehaffuandes och häredzhöffdinga i Norrebotn vppå then östrasijdho...laghmanstingh hölt medh almoghen i Mustasari sochnn i **närwaru marskens Karl Knutzssons ämbetzman Johan Fredebern aff Körende (!)**...Datum et actum anno, die et loco supradicto, meo sub sigillo vna sub (@cum) **sigillo aduo[ca]ti prefati**, presentibus appensis in testimonium premissorum."; Jern 1977, s. 64; Jaakkola 1950, s. 536; Södermanlantilainen rälssimies Johan Fredebern till Körunda (Ösmo) oli 1434-1438 Ruotsin valtaneuvoston kirjuri, vrt. Nordén, Arthur, Norrköpings medeltid. Ett Diplomatarium Norcopense. Norrköping 1918, nro 115. Kaarlenkronikan käsikirjoitukseen sisältyvä Engelbrektinkronikan kopio on hänen käsialaansa (nk. hand 2). Kaarle Knuutinpojan tultua valtionhoitajaksi Fredebern näyttää siirtyneen hänen palvelukseensa, Schück 1976, s. 258-262, 285; Fredebernin maaomaisuudesta Suomessa ei ole tietoja.

³⁹³ FMU III 2420.

³⁹⁴ Jaakkolan (1950, s.536, 586, viite 86) mielestä Korsholma joutui Kaarlen käsiin suoraan Nils Gustafssonilta, jolta Kaarle olisi sen ottanut valtionhoitajan valtuuksiensa nojalla. Hänen mukaansa "tähän suuntaan viittaa sekin, että valtionhoitajan asiamiehenä toimi hänen kansliakirjurinsa ja että hän käyttää outoa nimitystä 'virkamies'.". Kuten Jaakkola toteaa, tämä edellyttää, että Nils Gustafsson oli elossa vielä valtionhoitajan vaalin aikaan lokakuussa 1438, mikä on epävarmaa. Virkamies (ämbetsmän) termi ei sinänsä ole epätavallinen, vaan esiintyy tavan takaa rässi- ja privilegiokirjeiden kaavoissa, joissa kielletään kuninkaan vouteja ja virkamiehiä puuttumasta etuoikeuksiin. Myös Jern (1977, s. 64) katsoo, että Kaarle Knuutinpoika olisi saanut Pohjanmaan hallintaansa jo ennen 1440-luvun puoliväliä, mutta hän ei esitä väitteelleen mitään perustelua.

Puken mestauksen jälkeen Kristern Niilonpojan haltuun. Suppeassa mielessä Helsinglanti käsitti keskiajalla suurinpiirtein nykyisen Gävleborgin läänin pohjoisosan. Sen pohjoispuolella olivat vielä Medelpad, Ångermanland ja Västerbotten. Helsingland-nimitystä käytettiin kuitenkin myös koko Gästriklandin pohjoispuoleisesta Länsi-Pohjasta, mikä ilmenee esimerkiksi Turun ja Uppsalan hiippakuntien rajatuomiosta 1377 sekä Bo Joninpojan kirjeestä Uppsalan arkkipiispalle 1374. Vitaliaanien alueelle rakentamat linnat näyttävät vaikuttaneen aluemuodostukseen niin, että Ångermanland ja puolet Medelpadia kuului Styresholmin ja Helsinglanti ja toinen Medelpadin puolikas Faxeholmin alaisuuteen.³⁹⁵ Korsholmaa tai Itä-Pohjaa ei mainita kronikassa Kaarlen ja Kristern Niilonpojan kiistan yhteydessä. Tämän perusteella on todennäköistä, ettei linna vielä 1438 tullut tai ollut tullut Kaarlen hallintaan. Helsinglantia koskeva tekaistu syytös näyttäisi osoittavan, että Korsholma ja Itä-Pohja oli tuolloin Kristern Niilonpojan hallussa. Todennäköisin vaihtoehto on, että linna voutikuntineen palautui Eerik Puken mestauksen jälkeen Kristern Niilonpojalle, jolta se jotenkin joutui Kaarle Knuutinpojan haltuun kesään 1440 mennessä. Korsholman linna sisältyi sekä valtaneuvoston 4.7.1441 että Kristoffer Bajjerilaisen 20.9.1441 Kaarrelle antamaan läänitykseen, mutta Kaarlen ja Kristernin välillä tehdyn sopimuksen perusteella linna kuului lokakuusta 1441 lähtien Kristern Niilonpojalle.³⁹⁶

Kristern Niilonpoika kuoli Viipurin linnassa 29.4.1442. Mikäli Kristern Niilonpojan ja Kaarle Knuutinpojan sopimusta noudatettiin, Korsholman linnan ja sen läänin Turun hiippakunnan puoleisen osan tuli jäädä neljäksitoista vuodeksi (lokakuuhun 1455 saakka) Kristern Niilonpojan tai hänen perillistensä haltuun.³⁹⁷ Näin pitkään linna tuskin perillisillä säilyi, mutta heti Kristern Niilonpojan kuolemaa seuranneiden vuosien osalta linnan alisteisuus on epäselvä. Linnan vouti oli 1445 Ingvar Nilsson (Djäkn), joka 1445 vahvisti Naantalain luostarin omistusoikeuden Mustasaaren Kokkobölen tilaan ja lupasi edeltäjiensä tavoin toimittavan luostarille tynnyrillisen suolattua lohta vuodessa "*swa laenge iac Korsholm haffuer aff herscaps wegna*".³⁹⁸ Kun Kaarle Knuutinpoika vahvisti 25.4.1446 Viipurissa Hämeen ja Savon välisen rajan, hän kertoi hämäläisten ja savolaisten pyytäneet rajan tarkistajiksi talonpoikia sekä neljää hyvää miestä Pohjasta, "*vtaff Norra botn*". Hän oli kirjoittanut asiasta Pohjan voudille talvella 1445-1446. Raja piti vahvistaa Hattulassa toisena kynttilänpäivän jälkeisenä sunnuntaina 1446, mistä Kaarle oli laatinut avoimen kirjeen ja hän oli antanut sen luettavaksi piispa Maunu Tavastille, Turun päämiehelle Henrik Bitzille sekä Pohjan voudille Ingvar Nilssonille.³⁹⁹ Kirjeen sanamuodon perusteella Ingvar Nilsson ei ollut

³⁹⁵ FMU I 864, "...limites Helsingie in prefatis ampne Vlo et stagno Vlothresk ab antiquo fuisse..."; FMU I 822, "Limites inter archiepiscopatum Vpsalensem et episcopatum Aboensem in Norrabotn: Kakama attinet tere Haelsingie et Lem (=Kem?) attinet episcopatu Aboensi..."; Fritz 1972, s. 56-57, 59; Kaarle Knuutinpojan ja Kristern Niilonpojan kiinnostusta Pohjanlahteen osoittaa myös se, että valtionehoitajaksi tultuaan Kaarle peruutti Kristern Niilonpojan Telgessä 1438 läänitykseen saaman Gästriklandin itselleen, Gillingstam 1952, s. 219. Taustalla lienee ollut myös pyrkimys hallita Taalainmaan kaivosalueen yhteyksiä merelle. Kaarle asetti Gästriklandin voudiksi Matts Ödgislessonin (Lilje).

³⁹⁶ FMU III 2397, 2413, 2417.

³⁹⁷ FMU III 2420, "Item skal jac (Kristern Niilonpoika) oc mynae arffwae ffor myn skadhae oc beholdae oc brwge then deelen af Korsholms laeaen, som liggaer j Aabo biscoppsdomae, meth allom skat oc koninglighom raett j ffiortaen aar haer naest aeffterkommaende oc sidhaen strax antwordhae thet ffornaeffndae herra Karl Knwtzsson..."; Sopimukseen sisältyi myös Raaseporin linna, jonka osalta vrt. luku 3.3.5; Jern 1977, s. 64; Aspelin 1869, s. 61, Aspelinin mukaan Kristern Niilonpoika olisi saanut Korsholman haltuunsa 1439, mutta hän ei perustelee väitettään mitenkään.

³⁹⁸ Ingvar Nilsson: Liite 1, Korsholman linna; Jern 1977, s. 64; Aspelin 1869, s. 62; Ingvar Nilssonin syntyperä on epäselvä. Kuten Jern (1977, s. 63) toteaa, on mahdollista, että hän olisi ollut joko 1300- ja 1400-lukujen vaihteessa Länsi-Uudellamaalla tuomarina mainitun Nils Ingesonin (Djäkn) tai Ahvenanmaalla 1420- ja 1430-luvuilla tuomarina toimineen Nils (Erlandsson) Djäknin poika. Lisänimi Djäkn oli kuitenkin yleinen, eikä sukulaisuutta voi todistaa, vrt. Anthoni 1970, s. 193; FMU III 2627. Musatasaari (1445).

³⁹⁹ FMU III 2661, "...Sidhann schreff jag foguten till aff Norrebott. ...schreff jag (Kaarle) yttermere mijn opne breff inn i Finlandh, Tawesthe land, Norrebott och Sawlax i hwilcke jagh stempde till Hattula alle the, som deelnamar wåre...och lätth wärdige

enää Korsholman vouti sitä kirjoitettaessa keväällä 1446. Hänen asemaansa on mahdoton määritellä tarkemmin, mutta koska Kaarle lähetti läänityksensä sisäistä hallinnollista asiaa koskevan kirjeen tiedoksi hiippakunnan piispalle, kuninkaan alaiselle Turun linnan voutille ja Ingvar Nilssonille, ei Nilsson näytä pitäneen linnaa Kaarlen alaisena. Vuoden 1445 kirjeessä mainittu "herscap" voi yhtä hyvin tarkoittaa Kristern Nilssonin perijöitä tai kuningas Kristoffer Bajjerilaista.⁴⁰⁰ Vuodesta 1454 Korsholman linnan voutina mainitaan Sten Henriksson (Renhuvud), joka vuonna 1447 oli ollut Kaarle Knuutinpojan alaisen Engelbrekt Japssonin alivouti Hämeen linnassa.⁴⁰¹

Linnan ja voutikunnan hallinnollinen asema 1412-1448

Korsholman linnan ja sen alaisen voutikunnan hallinnollisesta tilasta vuosina 1412-1448 on vaikea saada selvää kuvaa. Nils Gustafssonin kautta lukuunottamatta linnan ja voutikunnan hallinnollinen asema on äärimmäisen hämärä. Mikään ei kuitenkaan selvästi viittaa, että voutikunta ja linna olisivat olleet läänitettyinä ennen Kaarle Knuutinpojan valtaneuvostolta kesällä 1441 saamaa Suomen läänitystä. Epäselvää on, kuuluiko Korsholma Kristofferin läänityskirjeestä huolimatta missään vaiheessa todellisuudessa Kaarlen läänitykseen, vai hallitsivatko sitä 1440-luvulla Kristern Niilonpojan perilliset. Koska Kaarle Hämeen ja Savon rajankäynnin vaiheita koskevassa selostuksessaan mainitsee erityisesti lähettäneensä avoimen kirjeen Ingvar Nilssonin, piispan ja Turun linnaa pitäneen Henrik Bitzin luettavaksi, näyttää Ingvar Nilsson olleen erillään Kaarlen hallinnosta.

Voutikunnan alueellinen laajuus vuosina 1412-1448 on epäselvä. Koska Eerik Puke nostatti joukkoja sekä Länsi- että Itä-Pohjasta, näyttää koko Pohja kuuluneen voutikuntaan vielä 1434. Kaarle Knuutinpojan ja Kristern Niilonpojan sopimuksen perusteella on Länsi-Pohjan yleensä katsottu erotetun voutikunnasta 1441.⁴⁰² Sopimus oli kuitenkin vain väliaikainen ratkaisu, jossa linna ja osa voutikunnasta määrättiin Kristern Niilonpojalle. Kaarle Knuutinpoika mainitsi 1446 Ingvar Nilssonin olleen "fougte i Norrebotn", mikä viittaisi koko Pohjan kuuluneen hänen voutikuntaansa. Kihlakunnantuomari Olavi Svärdin heinäkuussa 1445 lijoella antamassa Naantalin luostarin omistuksiin liittyvässä vahvistuksessa hänestä käytetään titteliä "ffogute vppa Korsholm".⁴⁰³ Olavi Svärdistä käytetään tunnetuissa lähteissä titteleitä "häredzhöffdinga i Norrebotn vppå then östrasijdho", "haeridzhöffdinga i Norrabotn", "haeredzhöffdinge j Korsholmslaen" ja "haeretzhöffdinge i Norrebotn".⁴⁰⁴ Svärdin titteleiden perusteella on mahdotonta tehdä päätelmiä voutikunnan laajuudesta, sillä Itä- ja Länsi-Pohja kuuluivat eri laamannikuntiin ja niillä on todennäköisesti ollut eri kihlakunnantuomarit. Säilyneen materiaalin perusteella voutikunnan laajuutta 1440-luvulla ei voi tyydyttävästi ratkaista.

---

fader...biscop Mogns i Åbo och her Hendrich Bijdz riddare, som tha höffuitzman opå Åbo war, så och **Jngeuar Diechn, som thå war fougte i Norrebotn, tijmelige nogh läse the öpne breff.**"

⁴⁰⁰Aspelin katsoo (1869, s. 61-62), että linna olisi Kristernin kuoleman jälkeen palautunut nopeasti kruunulle ja Ingvar Nilsson olisi ollut linnassa kuninkaan voutina. Kyseessä on kuitenkin vain oletus, minkä Aspelin itsekin myöntää; Pohjan (Norrbotten) ailaamannin Laurens Petersssonin 1443 Uumajassa pitämällä käräjillä oli läsnä vouti ("fogde"), mutta hänen nimeään ei mainita 1600-luvun lopun kopiona säilyneessä asiakirjassa, Olofsson 1962, s. 202-203. Fahlgren, Karl (red), Umeå sockens historia. Umeå 1970, s. 78.

⁴⁰¹Sten Henriksson, vrt. luku 3.3.4.

⁴⁰²Esim. Jern 1977, s. 64, Olofsson 1962, s. 200; Styffe 1911, s. 397.

⁴⁰³FMU III 2661, 25.4.1446; FMU III 2626, 14/21.7.1445.

⁴⁰⁴FMU III 2347, 17.8.1440; FMU III 2544, 9.9.1443; FMU III 2626-2627, 14/21.7.1445.

3.3.4. Hämeen linna ja voutikunta

Alue

Hämeen linnan alainen voutikunta jakaantui 1400-luvulla hallinnollisesti kolmeen Hattulan, Hollolan ja Sääksmäen kihlakuntaan, jotka näyttävät muodostetun 1410-luvulla.⁴⁰⁵ Vuoden 1435 laamannikuntajaon jälkeen kaikki kolme kihlakuntaa kuuluivat Etelä-Suomen laamannikuntaan.⁴⁰⁶

Vuoden 1413 verokirjan otteen mukaan Hämeen linnan voutikunnan tulot olivat 400 kourun ja kahdeksan nimismieskunnan (hallintopitäjän) osalta 1476 ½ markkaa. Tämän lisäksi 555 3/4 kourua suoritti 2780 markkaa 6 äyriä ja 2 äyryistä. Koko voutikunnan yhteenlaskettu tulo oli 4222 mk 4 äyryistä.⁴⁰⁷

Otteen perusteella Hämeen verotulot jakaantuivat 1413 kahteen osaan, joista toiseen kuului kahdeksan hallintopitäjää. Toisen osan hallintopitäjien määrää ei ole ilmoitettu. Vilho Niitemaa katsoi tulojen kahtiajaon ilmentäneen voutikunnan varhaisempaa alisteisuutta Turun ja Raaseporin linnoille. Hän yhdisti pienemmän, kahdeksan hallintopitäjää käsittävän puoliskon Hauhon kihlakuntaan. Niitemaa perusteli jakoa Margaretan 27.10.1389 Söderköpingissä Turun linnaa pitäneelle Jakob Abrahaminpojalle (Djäkn) ja Raaseporin linnaa pitäneelle Tord Bondelle antamalla määräyksellä, jonka mukaan näiden tuli ottaa kuningattaren puolesta Hämeen linna haltuunsa sitä aiemmin pitäneeltä Bo Joninpojan (Grip) voudilta Magnus Kaselta.⁴⁰⁸ Molemmat kuuluivat Bo Joninpojan testamentin toimeenpanijoihin, jotka 22.3.1388 olivat Dalaborgin sopimuksella luovuttaneet Bo Joninpojan pantteja koskevat oikeutensa Margareetalle.⁴⁰⁹ Hämeen linna oli tullut panttiläänityksenä Bo Joninpojan haltuun viimeistään 1370-luvun alussa. Magnus Kase oli linnan vouti viimeistään 1385.⁴¹⁰ Lisätodisteena Hämeen hallinnollisesta kahtiajaosta Niitemaa piti Hattulassa 14.2.1405 annettua oikaisukäräjien tuomiota, jonka mukaan käräjät pitivät Klaus Fleming ja *puolessa Hämettä* kuninkaantuomiovaltaiseksi määrätty Jöns Andersson (Garp).⁴¹¹

Hämeen linnan hallinnollinen alisteisuus vuosina 1389-1410 on epäselvä. Söderköpingin kirjeestä huolimatta Magnus Kase oli linnassa kuningatar Margareetan alaisena voutina vielä tammikuussa 1390. Tämän jälkeen voudeista ei ole mitään tietoa. Linna ja voutikunta eivät näytä kuuluneen Jakob Abrahaminpojan ja Knut Bonpojan (Grip) hallussa vuosina 1395-1400 olleeseen alueeseen.⁴¹² Kahdessa 10.2.1405 päivätyssä asiakirjassa mainitaan linnan päämieheksi ritari Olavi Niilonpoika (Tavast) ja

⁴⁰⁵Hämeen kihlakunnista ja niiden tuomareista on säilynyt erittäin vähän lähteitä ennen 1430-lukua. Ensimmäinen suhteellisen varma maininta Sääksmäen kihlakunnasta on 1420 (FMU II 1647), Hattulan 1429 (FMU II 1908) ja Hollolan 1435 (FMU III 2163). Vilho Niitemaa on Hämeen historian keskiajassaan katsonut Hollolan eli Ylisen kihlakunnan mainitun jo 1405 (FMU II 1225), mutta kyseessä on erään vuodelta 1505 peräisin olevan tuomion virheellinen ajoitus. Niitemaa, Vilho, Hämeen keskiaika. Hämeen historia I. Hämeenlinna 1955, s. 436. Vrt. Anthoni, Eric, Tavastländsk fornhistoria och medeltid. Översikter och granskningar. HTF 1956 [Anthoni 1956a], s. 119. Erään Niitemaan (1955, s. 436) esittämän 1700-luvun tiedon mukaan Sääksmäen kihlakunta olisi ollut olemassa jo 1413. Yleensä Hämeen kihlakuntien on kuitenkin katsottu muodostetun 1410-luvulla, ainakin ennen vuotta 1429, vrt. Anthoni 1956a, s. 119; Anthoni 1970, s. 136.

⁴⁰⁶REA 456.

⁴⁰⁷Bjurling 1962, s. 50-52, 124.

⁴⁰⁸Niitemaa 1955, s. 424, 439; FMU I 983-984.

⁴⁰⁹ST II 411a, 412; Fritz 1972:2, s. 130; Fritz 1972:1, s. 130.

⁴¹⁰Fritz 1972:2, s. 130

⁴¹¹FMU VIII 6604.

⁴¹²Fritz 1972:2, s. 130.

28.1.1418 "her Oluf Tavast, riddare och höfwitzman på Kruneborgh".⁴¹³ Asiakirjat ovat kuitenkin 1500-luvulla tehtyjä väärennöksiä, joissa 1450-luvulla Hämeen linnan päämiehenä ollut ritari Olavi Niilonpoika (Tavast) on haluttu perimyksellisistä syistä sekoittaa 1400-luvun alussa eläneeseen Suontaan ritari Niilo Olavinpoikaan. Hämeen linnasta 1400-luvun lopulla käytetty nimi "Kronoborg" esiintyy alkuperäislähteissä vasta 1460-luvulla.⁴¹⁴ Vuoden 1405 oikaisukäräjiä koskevien lähteiden perusteella on mahdollista, että linnaa piti 1400-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä Eerik Pommerilaisen hovimestari Jens (Jusse) Due, jonka hallussa olivat myös Turun ja Raaseporin linnat.⁴¹⁵

Huolimatta ritari Olavi Niilonpojan (Tavast) voutikauteen liittyvistä väärennöksistä on mahdollista, että Suontaan ritari Niilo Olavinpoika olisi 1410-luvun alussa ollut linnan päällikkönä. Huhtikuulta 1411 on säilynyt kaksi Hämeen linnassa päivättyä kirjettä, joissa eräs Marten Djäkn ja hänen vaimonsa Cecilia vahvistavat Niilo Tavastin kanssa tekemänsä maanvaihdon. Kirjeiden todistajina mainitaan "aerligx man" ritari Niilo Olavinpoika sekä "godho manna" Håkan Knutsson ja Valdemar Djäkn. Niilo Olavinpoika on kirjeissä linnan haltijan kaltaisessa asemassa. Håkan Knutsson oli Sääksmäen kihlakunnan tuomari tn. 1410 ja 1420-luvuilla. Myöhemmin 1410-luvulla Hämeen linnan voutina ollut Valdemar Djäkn oli tn. Hattulan kihlakunnantuomari. Maanvaihto koski Hattulan Mierolassa ja Lammin Porkkalassa sijaitsevia tiloja, jotka kuuluivat myöhempiin Hattulan ja Hollolan kihlakuntiin. Kirjeiden aitoutta ei ole epäilty, joten on mahdollista, että Suontaan Niilo Olavinpoika olisi ollut Hämeen linnan päällikkönä ainakin 1411. Hänen asemansa on kuitenkin epäselvä, eikä linna näytä olleen läänitetty.⁴¹⁶ Viimeistään elokuussa 1411 linnan voutina oli suoraan kuninkaan alainen Valdemar Djäkn.⁴¹⁷

Verokirjan otteen perusteella voutikunnassa oli 1413 läänitys, jonka haltija oli eräs Traneker. Verokirjan rekonstruoinut Oscar Bjurling katsoi nimen viittaavan Tanskan Langelandin Tranekaerin linnan päällikköön, jolla osa voutikunnasta, mahdollisesti erillään mainittu kahdeksan pitäjän alue olisi ollut läänityksenä.⁴¹⁸ Nimi ei kuitenkaan ole paikannimi, sillä se sisältyy luetteloon henkilöistä, joilla 1413 oli läänityksiä eri puolilla valtakuntaa.⁴¹⁹ Vuonna 1413 Hämeessä läänitystä pitänyt Traneker lienee sama Jöns Tranker, joka 1435 sai rälssin erääseen tilaansa Mietoisissa. Vuodelta 1407 on säilynyt tieto, että hän olisi ollut naimisissa Hämeen linnan svenneihin 1357 kuuluneen asemies Anders Munkin

⁴¹³FMU II 1203-1204, "her Oluff Nilsson Tauast, riddere och höfwitzman på Tauast huss"; FMU II 1518.

⁴¹⁴Anthoni, Eric, Kring frågan om äktheten av vissa medeltidsbrev. HTF 1958, s. 138-144; Suvanto 1966, s. 27-29; Suvanto 1978, s. 26 ja viite 4.

⁴¹⁵Suvanto 1985, s. 135.

⁴¹⁶FMU II 1348-1349, 19.4.1411; Håkan Knutsson, Anthoni 1970, s. 115, 140; Valdemar Djäkn, vrt. edempänä; Anthoni 1970, s. 355, 359; Ritari Niilo Olavinpoika on ensimmäinen Suomesta tunnettu varmasti suomalaisperäinen ritari. Hänet mainitaan ensimmäisen kerran 1396, jolloin hän vahvisti muiden ylimysten joukossa Nyköpingin resessin. Hän osallistui myös vuoden 1405 oikaisukäräjiin Suomessa ja oli kuninkaantuomiovaltaisena Turussa 1415. Ritari Niilo Olavinpojan yhteys Hattulan (Tyrvännön) Suontaan kylään on epäselvä, sillä hänet mainitaan Suontaan ritari Niilo Olavinpoikana vasta pitkän aikaa kuolemansa jälkeen 1473, Anthoni 1958, s. 138. Vuodelta 1442 peräisin olevan tiedon mukaan ainakin osa Suontaasta olisi ollut ennen vuotta 1435 Klaus Lydekenpojalla, joka oli ostanut osuutensa eräältä Sune Tyrgilssonilta (FMU III 2441; Anthoni 1970, s. 361). Ritari Niilo Olavinpoika näyttää kuolleen noin 1418. Hänellä ei ollut jälkeläisiä, joten perintö jaettiin rintaperillisten kesken. Näitä olivat mm. Klaus Lydekenpojan pojan Henrikin vaimo Lucia Olavintytär (Skelge) sekä Klaus Lydekenpojan vävy Henrik Svärd vanhempi (Anthoni 1958, s. 138; Suvanto 1966, s. 27). Kysymys Suontaan Niilo Olavinpojan indentiteetistä liittyy Eric Anthonin ja Martti Kerkkosen 1950-luvulla käymään kiistaan Tavastien sukulaisuussuhteista, vrt. Kerkkonen, Martti, Hakoisten kartano ja Janakkalan pitäjän synty. HAik 1957, s. 112-122; Anthoni 1958, s. 137-144; Kerkkonen, Martti, Suontaan ja Lepaan kartanot sekä niiden herrat keskiajalla. Historiallinen arkisto 57. Turku 1961, s. 5, 62-63; vrt. Suvanto 1966, s. 27.

⁴¹⁷FMU II 1361; Anthoni 1958, s. 140.

⁴¹⁸Bjurling 1962, s. 50, 129, "Tranekierr i Tawesthus län"; Bjurling 1962, s. 90.

⁴¹⁹Bjurling 1962, s. 129, "The som förläning hadhe".

tyttärentyttären kanssa. Tieto viittaa maaomistuksiin Hämeessä.⁴²⁰ Mahdollista on, että Tranekerillä 1413 Hämeessä ollut läänitys käsitti juuri verokirjan oteesta erillään mainitut kahdeksan hallintopitäjää. Läänityksen yhteys Hauhon kihlakuntaan on kuitenkin epäselvä. Muu osa voutikunnasta oli kruunun alainen. Kahtiajaon taustalla ei ollut aiempi voutikunnan hallinnollinen kahtiajako Turun ja Raaseporin linnojen kesken vaan läänitetyn ja kruununhallinnon alaisten osien erittely. Jöns Anderssonin saama valtuutus antaa kuninkaantuomioita puolesta Hämettä voi liittyä kruununhallinnossa olleeseen osaan, sillä läänitettyjen pitäjien kuninkaantuomiovalta on saattanut olla lääninhaltijalla.

Vuosien 1412-1448 lähdemateriaalissa Hämeen linnan alaisesta alueesta käytetään maakunnan nimeä "Taugaesta land".⁴²¹

Voudit ja päämiehet 1412-1448

Hämeen linnaa piti viimeistään elokuussa 1411 asemies Valdemar Djäkn, joka mainitaan linnan päämiehenä myös heinäkuulle 1410 ajoitetussa Thomas van Vitzenin kirjeessä Tallinnan raadille. Linna oli Valdemar Djäknillä vielä joulukuussa 1435, jonka jälkeen hänestä ei ole säilynyt mainintoja lähteissä. Oletettavasti hän kuoli piakkoin tämän jälkeen.⁴²² Viimeistään helmikuussa 1437 linnaa piti Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari ja Pentti Lydekenpoika (Djäkn). Pentti Lydekenpoika kuului Ruotsin valtaneuvoston lähetystöön Kalmarin kesän 1436 neuvotteluissa ja sai linnan todennäköisesti Söderköpingissä syksyllä 1436.⁴²³ Mahdollista on, että linna on ollut hänen hallussaan jo aiemmin vuosien 1435 ja 1436 taitteesta alkaen.⁴²⁴

⁴²⁰ FMU III 2157, 28.10.1435; FMU II 1257, 28.10.1407; Fritz 1972:2, s. 131; Anthoni (1970, s. 226) on pitänyt Tranekeriä tanskalaisperäisenä. Nimellä lienee kaikesta huolimatta jokin yhteys Langelandin Tranaekerin linnaan, vaikka Hämeessä ollut läänitys ei ollutkaan yhteydessä linnan päällikköön.

⁴²¹ Liite 1, Hämeen linna, haltijoiden tittelit; FMU III 2123, 2.5.1435, "mins kaere nadogha herres konnung Ericx skattabonde haer aff Tavesteland".

⁴²² *Valdemar Djäkn*: Liite 1, Hämeen linna; Fritz 1972:2, s. 130; Anthoni 1970, s. 128; Valdemar Djäkn näyttää Hämeen linnan voutikaudellaan saaneen omistukseensa Janakkalan Hakoisten kuninkaankartanon, jota on pidetty Hämeen linnan edeltäjänä (Anthoni 1970, s. 357). Todennäköisesti hän oli voutikaudellaan myös Hattulan kihlakunnan tuomari (Anthoni 1956a, s. 119; Anthoni 1970, s. 139. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista puuttua laajaa Hakoisten kartanon asemaa ja toista ristiretkä koskevaan tutkimukseen. Valdemar Djäkn oli naimisissa sauvolaisen asemiehen Rötter Ingeessonin tytären Karinin kanssa. Heidän tyttärensä Ingeborg oli naimisissa myöhemmän Hämeen linnan voudin ja Hollolan kihlakunnantuomarin Olavi Niilonpojan (Tavast) kanssa (Anthoni 1970, s. 226). Hakoisten lisäksi Valdemar Djäkn omisti maata ainakin Janakkalan Hyvikkälässä (1431, FMU III 1991); Jos katsotaan ritari Niilo Olavinpojan olleen Hämeen linnan päällikkönä huhtikuussa 1411, on mahdollista, että Thomas van Vitzenin kirje Tallinnan raadille (FMU II 1332) ajoittuisi heinäkuuta 1410 myöhempään ajankohtaan.

⁴²³ *Pentti Lydekenpoika*: Liite 1, Hämeen linna; Anthoni 1970, s. 128; Jalmarin Jaakkolan mukaan (1950, s. 501) Pentti Lydekenpojan nimityksen Hämeen linnan voudiksi järjesti Hannu Kröpelin, mutta hän ei perustele väitettään; Klaus Lydekenpojan nuorempio veli Pentti mainitaan 1410-1411 Piikkiön kihlakunnan tuomarina. Hän oli Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari viimeistään vuodesta 1419 kuolemaansa saakka, mikä tapahtui 14.3.1460 ja 11.10.1461 välisenä aikana. Kalmarin 1436 kokouksen lisäksi hän osallistui valtaneuvoston kokouksiin Tukholmassa elokuussa 1435 sekä Telgessä elokuussa 1438. Hänet mainitaan valtaneuvoksena myös marraskuussa 1439. Pentti Lydekenpoika omisti maata ainakin Piikkiön (Piikkiö), Maskun (Nousiainen, Lemu), Vehmaan (Vehmaa) ja Ylä-Satakunnan (Pirkkala, Lempäälä, Kangasala) kihlakunnissa sekä kaupunkintontin Turussa. Ylä-Satakunnassa hänen hallussaan oli 14 miehenmetsää. Pentti Lydekenpojan asuinkartano oli Pirkkalan (Nokia) Penttilä. Anthoni, Djäkn, Lydekasönernas ätt, ÅSF I:2, s. 129; Salminen, Tapio, Erään voudin muotokuva: "Bengt Lydikkaeson, foghde offuer Tæustehus". Linnassa ja sen liepeillä. Elämää Hämeen linnassa. Hämeenmaa XV. Hämeenlinna 1990, s. 9-26.

⁴²⁴ Pentti Lydekenpoika mainitaan tarkemmin ajoittamattomassa vuodelle 1435 päivätyssä kirjeessä olleen todistamassa Hollolan kihlakunnantuomarin Olavi Niilonpojan (Tavast) vahvistamaa Lammin pappilan rajankäyntiä (FMU III 2163). Katselmuksessa oli läsnä myös viimeistään vuodesta 1437 Sääksmäen kihlakunnantuomarina mainittu asemies Olavi Brodersson, jonka asuinkartano oli Hollolan kihlakunnan alueella Hauhon Skyttälässä. Kirje sisältyy Etelä-Suomen laamannin Erik Bitzin 11.4.1462 antamaan vidimaatioon (FMU IV 3175). Vuonna 1461 Hämeen linnaa läänityksenä pitänyt Eerik Akselinpoika (Tott) antoi alkuperäisen rajakirjeen perusteella tuomion, jossa hän mainitsee rajakirjeen olleen annettu "i Bengt Lydickssons tid" (FMU IV 3160).

Hämeen linna ja voutikunta kuuluivat Kaarle Knuutinpojan valtaneuvostolta 4.7.1441 ja Kristoffer Baijerilaiselta 20.9.1441 saamaan läänitykseen. Sen sijaan linna ei sisälly Kaarlen ja Kristern Niilonpojan 10.10.1441 tekemään sopimukseen. Kronikan mukaan Kristoffer Baijerilainen vaati Hämeen linnaa yhdessä Turun ja Borgholmin linnojen kanssa takaisin Kaarlelta keväällä 1442. Neuvotteluissa Kaarle onnistui pitämään linnan hallinnassaan.⁴²⁵ *Hämeen linna oli ainoa Kaarlen vuonna 1441 saamaan Suomea koskevaan läänitykseen sisällytyneistä linnoista, joka oli jatkuvasti hänen hallinnassaan syksystä 1441 hänen kuninkaaksi tuloonsa saakka kesään 1448.*⁴²⁶

Linnan tultua läänitetyksi Kaarle Knuutinpojalle, jatkoi Pentti Lydekenpoika hänen voutinaan ainakin elokuuhun 1443. Hän saattaa olla ollut uudelleen vouti helmikuussa 1446, jolloin hän oli läsnä Kaarlen johdolla Hattulassa pidetyssä Hämeen ja Savon rajaa koskevassa kokouksessa. Pentti Lydekenpoika oli kuitenkin ollut käymässä samaa rajaa jo 1415, joten hän saattaa olla ollut paikalla asiantuntijana, ei välttämättä Hämeen linnan voutina.⁴²⁷ Kesäkuussa 1444 ja marraskuussa 1445 mainitaan Hämeen linnan voutina asemies Kort Svart, jolle Kaarle Knuutinpoika myönsi kuninkaaksi tultuaan rälssiä Hämeestä.⁴²⁸ Viimeistään syyskuussa 1447 linnan voutina oli Kaarlen asemiehiin kuulunut Engelbrekt Japsson, joka piti linnaa vielä lokakuussa 1448 Kaarle Knuutinpojan tultua kuninkaaksi.⁴²⁹ Säilyneissä lähteissä Engelbrekt Japssonin sijaiseksi mainitaan syyskuussa 1447 ja lokakuussa 1448 asemies Sten Henriksson (Renhufvud). Hän oli Japssonin sijaisena Kalvolan laamanninkäräjillä vielä syyskuussa 1450.⁴³⁰ Lokakuussa 1448 Engelbrekt Japsson oli Viipurin voutina läsnä Pernajassa pidetyssä

⁴²⁵ FMU III 2397; FMU III 2413; KK 6978-6701, vrt. luku 2.5.

⁴²⁶ Kaarle Knuutinpoika: Liite 1, Hämeen linna; Anthoni 1970, s. 128; Jaakkola 1959, s. 88, 135; Suvanto 1985, s. 150.

⁴²⁷ Liite 1, Hämeen linna, Pentti Lydekenpoika; FMU III 2536; FMU III 2661; REA 352.

⁴²⁸ *Kort Svart*: Liite 1, Hämeen linna; Anthoni 1970, s. 129; Jaakkola 1959, s. 135; Kort Svart lienee sama henkilö kuin Västmannlanniin Norrbon kihlakunnan tuomari Kort Svart, joka 27.7.1439 vahvisti maakaupan kihlakuntansa käräjäpaikalla (SMR 946). Saman vuoden marraskuussa oli samassa kihlakunnassa pidetyillä laamanninkäräjillä lautamiehenä eräs "Korth Swarthe i Idhzinghe by" (SMR 1000, 12.11.1439). Rälssikirjeessä Kaarle Knuutinpoika kutsuu häntä palvelijakseen, minkä perusteella hän näyttää kuuluneen Kaarlen asemiehiin (FMU III 2794, "vaar aelskelig man ok tienare"). Tässä mainittujen lähteiden lisäksi hänestä ei ole muita tietoja. Nimensä perusteella Anthoni on (1970, s. 101) oletanut hänen olleen saksalaisperäinen. Kaarle Knuutinpojan rälssikirje 1.5.1449 koski Someron Pitkäjärven, Vanajan Kiialan ja Kodialan sekä Tyrvännön Mäenpään, Lahdentaan ja Tenholan kylissä sijaitsevia maa-alueita (FMU III 2794).

⁴²⁹ *Engelbrekt Japsson*: Liite 1, Hämeen linna; Anthoni 1970, s. 129; Eric Anthoni (Sten Henrikssons härädshövdingebrev för Pikis häräd. HTF 1950, s. 127) on pitänyt Hämeen linnan voutina 1447-1450 mainittua Engelbrekt Japssonia samana henkilönä kuin Kaarlen kahdessa vuonna 1443 Tallinnaan lähettämässä kirjeessään palvelijakseen mainitsema Engelbrekt Strus (FMU III 2528, (18.7.1443), "enem mynem dener, gheheten Engelbricht Strus"; FMU III 2550, 24.11.1443, "brynger deses breves, also by namen Tonnynges Tolk unde Engelbrecht Struss, myne deners"). Heinäkuulle 1443 ajoitettu kirje liittyy Engelbrekt Strusin ja Tarton raadin riitaan eräästä rahasummasta, jonka vuoksi Kaarle Knuutinpoika oli katkaissut välinsä Tarttoon. Riidasta myös FMU III 2541 ja 2543 sekä LECUB I:IX 948. Noin vuodelta 1455 peräisin olevien muistiinpanojensa perusteella ritari Olavi Tavast maksoi eräiden maakauppojen yhteydessä myyjien puolesta rahaa ja sakkoäyreyjä Engelbrekt-nimiselle henkilölle. Kyseessä on täytynyt olla Hämeen linnan vouti Engelbrekt Japsson (FMU IV 3001, s. 83, 84 ja 87). FMU:ssa on numeroilla III 2367 ja VIII 6628 painettu heinäkuille 1440 ja 1421 tai 1422 ajoitetut asiakirjat, joissa "konungzmannen" Engelbrekt Japsson mainitaan Pyhtään käräjillä kuolleena. Anthoni on (1948, s. 126) todennut asiakirjat samaksi ja ajoittanut lähteen noin vuosiin 1450-1470. Engelbrekt Japsson omisti maata ainakin Hattulan Mervessä, Kalvolan Keikkalassa, Vanajan Kirstulassa ja Sipoon Pornaisissa. Merven ja Pornaisten tilat hän sai lokakuussa 1448 vaihdossa Vanajan Kirstulaa vastaan (FMU III 2771). Kauppa tehtiin laamanninkäräjillä Vanajan Pintiälässä, jolloin Engelbrekt Japssonin puolesta asianomistajana oli hänen sijaisensa Sten Henriksson. Kalvolan Keikkalan hän osti Henrik Görëshagenilta 1440-luvun lopulla (REA 549; Suvanto, Seppo, Kalvolan Keikkala 1500-luvulla. Hämeenmaa IX. Hämeen heimoliiton julkaisuja 19. Hämeenlinna 1957, s. 77; Anthoni 1970, s. 355, 358, 362, 374). Nimensä perusteella Engelbrekt Japsson oli mielummin ruotsin- kuin suomenkielistä alkuperää. Mahdollisesti hän oli tullut maahan Kaarlen asemiehenä ja asettunut sittemmin pysyvästi Suomeen.

⁴³⁰ *Sten Henriksson*: Liite 1, Hämeen linna; Anthoni 1970, s. 129; Sten Henriksson mainitaan ensimmäisen kerran lähteissä käräjillä Kalvolassa 1447 (FMU III 2720). Alunperin hän oli Turun raatimies, joka näyttää asettuneen Kaarle Knuutinpojan palvelukseen 1440-luvulla. Viimeistään joulukuussa 1454 hänet mainitaan Pohjan (Norrbebotnen) voutina Torniossa (FMU IV 2959). Vuonna 1456 hänet mainitaan Korsholman voutina. Sten Henriksson sai rälssikirjeen Kaarle Knuutinpojalta 10.2.1455. Hän oli Piikkiön kihlakunnan tuomari vuodesta 1468 ja toimi usein laamannien ja kihlakunnantoumareiden sijaisena Suomessa. Hänet mainitaan viimeisen kerran elossa joulukuussa 1490. Sten Henriksson omisti maata useissa kihlakunnissa Varsinais-Suomessa ja kivitalon Turussa. Vuodesta 1456 hänen asuunkartanonsa oli Rymattylän Poiko. Anthoni, Eric, Renhuvud. ÅSF I:2, s. 181; Engelbrekt Japssonin jälkeen Hämeen linnan haltijaksi tuli 1450-luvun alussa ritari Olavi Niilonpoika (Tavast), Anthoni 1970, s. 129.

rajakatselmuksessa.⁴³¹ Mahdollista on, että hän oli samoihin aikoihin 1440-luvun lopulla myös Porvoon voutikunnan vouti ja Kaarle Knuutinpoika oli kuninkaanvaaliin lähtiessään asettanut hänet huolehtimaan Viipurin linnasta. Lokakuussa 1448 hän vaihtoi itselleen maata Porvoon voutikuntaan kuuluvasta Sipoon Pornaisista (Borgby).⁴³²

Linnan ja voutikunnan hallinnollinen asema 1412-1448

Hämeen linnan hallinnollinen alisteisuus on koko tutkimusajan osalta varsin selkeä. Linnan voutina vuosina 1410-1435 mainittu Valdemar Djäkn oli toimestaan suoraan kuninkaan alainen. Elokuun 28. päivänä Eerik Pommerilainen antoi hänelle Hämeen voutina valtuudet jakaa erämaita asutettavaksi verohelpotuksia vastaan. Syyskuulle 1420 ajoitetussa kirjeessään Tallinnan raadille hän käyttää itsestään nimitystä "regis Erics substitutus", kuningas Eerikin alamainen.

Joulukuun 1435 ja helmikuun 1437 välisen ajan osalta linnan vaiheet eivät ole todennettavissa, mutta linna näyttää olleen jatkuvasti keskushallinnon alainen. Oletettavasti linna tuli Pentti Lydekenpojan hallintaan viimeistään syyskuussa 1436 Söderköpingissä, ellei jo saman vuoden alussa. Aiempaan haltuuntuloon saattaisi viitata Pentin oleskelu Lammilla 1435 sekä se, ettei linnaa mainita Kaarlenkronikassa Söderköpingin tapahtumien yhteydessä. Pentti Lydekenpoika osallistui valtaneuvoston kokouksiin 1435-1438. Valtakunnan linnojen slotslovenista säilyneiden tietojen perusteella hän piti linnan slotslovenia vuosina 1436-1438 valtaneuvostolle ja lokakuusta 1438 valtionhoitaja Kaarle Knuutinpojalle. Viimeistään syksyllä 1441 linnasta tuli osa Kaarle Knuutinpojan Turun ja Hämeen linnoista koostuvaa läänitystä. Tämän jälkeen Pentti Lydekenpoika oli linnassa Kaarlen voutina. Vuosina 1441-1448 linna oli poikkeuksetta voutihallinnossa Kaarlen oleskellessa pääosin Turussa (kesään 1442) ja Viipurissa (1442-1448). Kaarle on kuitenkin vierailut linnassa mahdollisesti ainakin talvella 1446, jolloin hän osallistui määräämäänsä kokoukseen Hattulassa.⁴³³ Engelbrekt Japssonista ja hänen alivoudistaan Sten Henrikssonista säilyneiden tietojen perusteella on mahdollista, että linna oli vuodesta 1447 toisen käden läänityksenä Engelbrekt Japssonilla. Minkäänlaista läänityskirjettä ei kuitenkaan ole säilynyt, eivätkä Engelbrekt Japssonista säilyneet lähteet viittaa hänen pitäneen linnaa läänityksenä. Hänen poissaolonsa linnasta voidaan selittää muilla Kaarlella saaduilla tehtävillä.⁴³⁴

⁴³¹FMU II 2773, 21.10.1448. Samana päivänä Hämeen linnan voutin Engelbrekt Japssonin sijainen Sten Henriksson oli läsnä laamanninkäräjillä Vanajan Pintiälässä, FMU III 2771-2772.

⁴³²FMU III 2771.

⁴³³FMU III 2661, Savon ja Hämeen väliseen rajankäyntiin liittyvä kokous oli Hattulassa 13.2.1446. Mahdollisesti samassa yhteydessä pidettiin maakunnankäräjät. Seuraavana talvena Kaarle piti läänityksen haltijana käräjiä Raaseporin voutikunnassa, FMU III 2687-2690, 30.1.-4.2.1447.

⁴³⁴Knut Drake on Hämeen linnaa koskevassa rakennusarkeologisessa väitöskirjassaan yrittänyt identifoida linnan eri rakennusvaiheita tietoihin sen haltijoista. Hän on ajoittanut nk. Tiililinnan vaiheet 4-6 (valtaosa linnan toisesta kerroksesta) rakennetun vuosien 1410-1443 välillä. Drake, Knut, Die Burg Hämeenlinna im Mittelalter. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 68. Helsinki 1968, s. 169.

3.3.5. Raaseporin linna ja voutikunta

Alue

Raaseporin linnan voutikunta jakaantui 1400-luvulla Raaseporin itäiseen ja läntiseen kihlakuntaan jotka sijaitsivat vuoden 1435 laamannikuntajaon jälkeen Etelä-Suomen laamannikunnassa. Kihlakuntajako on toteutettu vuosina 1414-1417.⁴³⁵ Linnan perusti Bo Joninpoika noin vuonna 1374.⁴³⁶ Samassa yhteydessä aiemmin Turun linnan alaiseen alueeseen kuulunut Länsi-Uusimaa erotettiin omaksi voutikunnakseen.⁴³⁷

Raaseporin voutikunta sisältyy vuoden 1413 verokirjan otteeseen, mutta voutikunnasta on ilmoitettu vain pitäjiä (8), boolien (102) ja manttaalien (1011 man) määrä, ei tuloja.⁴³⁸ Epäselvää on, oliko verosumma ilmoitettu alkuperäisessä verokirjassa.

Vuosien 1412-1448 lähdemateriaalissa Raaseporin linnan alaisesta alueesta on tavallisimmin käytetty nimitystä "län".⁴³⁹ Karjaalla 7.3.1405 pidetyillä oikaisukäräjillä annetussa tuomiossa on käytetty nimeä "Rasaborgs föghitii".⁴⁴⁰ Tenholan kihlakunnankäräjät piti 20.2.1438 "Abraham Pedersson, haeredzhöffdinghe j westerhaerededh j Rasaborgx fogothe laen".⁴⁴¹

Voudit ja päämiehet 1412-1448

Raaseporin linnan päällikkönä oli ainakin 1410-1411 ritari Thomas van Vitzen.⁴⁴² Tämän jälkeen linnan haltijasta ei ole tietoa ennen maaliskuuta 1418, jolloin sen päämiehenä oli asemies Janeke Hampamos.

⁴³⁵Anthoni 1970, s. 136; Blomstedt 1958, s. 24; REA 456; Kerkkonen, Gunvor, Medeltiden. Karis socken från forntiden till våra dagar III. Ekenäs 1952, s. 162.

⁴³⁶Drake, Knut, Raseborg - grästensmurarna berättar sin historia. Särtryck ur Snappertuna, en kustbygds hävder I. Ekenäs 1991, s. 91; Fritz 1972:2, s. 138.

⁴³⁷Fritz 1972:2, s. 138, 127. Alunperin Länsi-Uusimaa oli Turun linnan alainen ja sen hallintoa hoitivat 1320-luvulta 1350-luvulle Turun linnan päällikön alaiset voudit. Jonkin aikaa 1360-luvulla Länsi-Uusimaa oli kuulunut Viipurin linnan yhteyteen osana Niils Turenpojan (Bielke) Viipurin ja Hämeen linnat käsittänyttä panttilääniä. Alue tuli Bo Joninpojan haltuun 1370-luvulla, ehkä osana Turun linnan panttilääniä; Vrt. Salminen, Tapio, Suuri Rantatie, "Först then almenninge wäg ifrå Wijborg genom Nyland utt med sjösijden till Åbo". Tiemuseon julkaisuja 7. Helsinki 1993, s. 269-271; Styffe 1911, s. 420-421.

⁴³⁸Bjurling 1962, s. 48, 123.

⁴³⁹FMU II 1619, (n. toukokuu 1420 1420), "hir in min gebede"; FMU II 1830, (7.3.1427), Raseborgs lenen"; FMU II 1834, 10.4.1427, "wat van Raseborgh ofte ut juweme gebeyde senden"; FMU II 1939, 29.3.1429, "mynes gnedighen heren des koninges schattebur hiir wonhafftighe in Raseborghes lene"; FMU II 1873, 25.10.1428, "hir in mynes gnedigen heren, des koninges, lene liggende to Razaborch"; FMU II 1918, 22.9.(1429), "en bonde aff Loya sokn i Rasaborgs laen"; FMU 1939, 29.3.1430, "mynes gnedighen heren des koninges schattebur hiir wohafftige in Raseborghes lene...den armen luden hiir ut dem lene"; FMU II 1944, 6.5.1430, "jwes gnedigen heren schattebur im lene van Razeborch beseten"; FMU II 1955, 16.6.1430, "mynes gnedigen heren bure hiir in Raseborges lene"; FMU II 1959, 6.7.1430, "ut Raseborges lene"; FMU III 1997, 24.1.1431, "ik Botwidh Niclisson, kerkhere to Karis in Rasaborges leen"; FMU III 2079, 20.6.1433, "Wente de moder hiir noch in deme lene wonet"; FMU II 2085, 6.9.1433, "curatus ecclesie Loya territorii Vesternylandie"; FMU III 2103, (14/21.7.1434), "hiir in Rase[b]orgs lene"; FMU III 2107, 29.7.(1434), "hiir in deme lande"; FMU III 2143, Syyskuun alku (n. 1435), "the dondemaen, som boo i Rasaborgx laen"; LECUB I:IX 798, (1442-1446, ajoitus, vrt. Bengt Mårtensson edempänä), "in myneme gebede"; FMU III 2336, (viim. 17.5.1440), "en mins heren des koninges bure...hir ut dusseme lene"; FMU III 2376, 19/20.1.(viim. 1440), "in deme lene".

⁴⁴⁰FMU II 1209.

⁴⁴¹REA 469.

⁴⁴²*Thomas van Vitzen*: Liite 1, Raaseporin linna; Fritz 1972:2, s. 139; Thomas van Vitzenin isä oli alunperin mecklenburgilaista sukua ollut ritari Vicke van Vitzen vanhempi, joka oli Albrekt Mecklenburgilaisen kaudella pitänyt Kalmarin linnaa ja voutikuntaa panttilääniyksenä. Vicke van Vitzenin kaaduttua Albrektin joukoissa Falköpingin taistelussa 1389 hänen poikansa Vicke van Vitzen nuorempi ja Thomas luovuttivat Kalmarin 1390 kuningatar Margareetalle. Veljesten haltuun oli tullut laajoja tilusomistuksia Itä-Smälannissa, jotka Margareta lunasti 1391, Fritz 1972:2, s. 93; Linton 1971, s. 122, 127; Thomas van Vitzen oli naimisissa Eerik Pommerilaisen valtaneuvostoon kuuluneen holsteinilaisperäisen ritarin Henning Königsmarkin tyttären Idan kanssa, vrt. luku 3.3.2. Thomas kuoli loppuvuodesta 1415 ja haudattiin 5.1.1416 Vadstenan luostarikirkkoon, Carlsson 1941, s. 211-212. Hänen maaomaisuudestaan Suomessa ei ole tietoja; Jaakkola (1950, s. 183) piti Thomas van Vitzeniä Viipurin linnaa 1403-1417 hallinneen Tord Rörikinpoika Bonden alivoutina. Tord Bonde oli ollut Raaseporissa Bo Joninpojan alaisena päämiehenä viimeistään vuodesta 1378. Hän kuului Bo Joninpojan testamentin toimeenpanijoihin ja näyttää luopuneen linnasta hieman ennen vuotta 1400, jolloin hänet mainitaan Knut Bonpojan kuningatar Margareetalle luovuttaman Turun linnan haltijana. Elokuussa 1403 hänestä tuli Viipurin linnan päämies (Fritz 1972:2, s. 139, 122, 135, vrt. luku 3.3.6). Ei ole mitään todisteita siitä,

Hän piti linnaa kuolemaansa asti, joka tapahtui hieman ennen 30.1.1423.⁴⁴³ Hampamos oli Länsi-Uudenmaan kihlakunnantuomari 1414, mutta on epäselvää, oliko linna hänellä jo tuolloin.⁴⁴⁴ Viimeistään tammikuussa 1424 Raaseporin voutina oli asemies Kort Gartz, jonka päämiehenä oli 1425 eräs ritari Henning.⁴⁴⁵ Läänityksenä linnaa pitäneestä Henningistä ei ole tarkempia tietoja, eikä häntä voi pitävästi yhdistään keneenkään muuhun lähdemateriaalin kautta tunnettuun henkilöön.⁴⁴⁶ Kort Gartz oli linnassa voutina vielä lokakuussa 1425.⁴⁴⁷

Viimeistään tammikuussa 1426 Raaseporin linnaa piti ritari Otto Pogwisch, jolla se oli hänen kuolemaansa asti kesään 1435.⁴⁴⁸ Pogwischin sijaisena Raaseporissa oli syksyllä 1432 hänen palvelijansa Karl

että Raasepori olisi ollut Tord Bonden hallinnassa enää 1390-luvun jälkeen. Seuraavalta vuosikymmeneltä ei Raaseporin hallinnasta ole säilynyt minkäänlaisia lähteitä. Raaseporin voutikunnan ("Rasaborgs föghitii") oikaisukäräjillä 7.3.1405 (FMU II 1209) Karjaan Sannaisissa ja 9.3.1405 Tenholan Fastarbyssä (FMU II 1210) oli kruunun puolesta asianomistajana hoimestari Jens (Jusse) Due, minkä perusteella linna ja voutikunta kuuluivat hänen alaisuuteensa, Fritz 1972:2, s. 139. Suvanto on (1985, s. 135) esittänyt, että voutikunta olisi ollut Duella aina vuoteen 1418, mutta Thomas van Vitzenistä säilyneet lähteet eivät viittaa hänen olleen linnastaan vastuussa kenellekkään muulle kuin kuninkaalle. Eerik Pommerilaisen hovimestari Jens Due näyttää pitäneen 1400-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä hallussaan ainakin Turun ja Raaseporin linnoja, mahdollisesti myös Hämeen linnaa, Fritz 1972:2, s. 123; Suvanto 1985, s. 135.

⁴⁴³ *Janeke Hampamos*: Liite 1, Raaseporin linna; Fritz 1972:2, s. 140; Anthoni 1970, s. 127; Nimensä perusteella Janeke Hampamos oli saksalaisperäistä sukua. Hänen maaomaisuudestaan Suomessa ei ole tietoa. Suomalaiseen rälssiin 1439 kuulunut Kort Hampamos oli oletettavasti hänen poikansa, minkä perusteella Janeke Hampamos näyttää asettuneen pysyvästi Suomeen (Anthoni 1970, s. 119); "fogde på Rassborg" Janeke Hampamos oli 1410 läsnä Etelä-Suomen laamannin Bengt Mårtenssonin Tenholassa pitämällä käräjillä (FMU II 1339). Jo Hausen on kuitenkin todennut kirjeen väärennökseksi; Fritz mainitsee (1972:2, s. 139-140) Raaseporin linnan haltijana olleen 1412 Tord Bonden pojan Kaarlen, jonka Jaakkola olettaa olleen linnassa Tord Bonden alivoutina. Käsitys perustuu Kaarlen Raaseporista Tallinnan raadille lähettämään kirjeeseen, jossa hän pyytää raadilta turvakirjettä itselleen ja seurueelleen (LECUB I:IV 1912). Hausen on painattanut kirjeen LECUB:n perusteella ja ajoittanut sen LECUB:n tavoin 3.5.1412. Suvannon mukaan (1978, s. 22, viite 96) todennäköisempi ajoitus on 3.5.(1441).

⁴⁴⁴ Jerker A.Erikssonin (1971, s. 117) esityksestä saa sen kuvan, että Janeke Hampamos olisi alusta asti ollut yhtä aikaa kihlakunnantuomari ja vouti, jolloin Raaseporin linna olisi ollut hänellä jo 1414. Fritzin (1972:2, s. 140) ja Jaakkolan (1950, s. 183) mielestä Hampamos oli ensin kihlakunnantuomari ja tuli voutiksi vasta myöhemmin.

⁴⁴⁵ *Kort Gartz*: Liite 1, Raaseporin linna; Fritz 1972:2, s. 140; Anthoni 1970, s. 126-127; Nimensä perusteella Kort Gartz kuului saksalaisperäiseen sukuun. Hän näyttää asettuneen pysyvästi Suomeen ja mainitaan kuolleen 8.12.1432 (FMU III 2050, Anthoni 1970, s. 134). Kort Gartzin tytär oli naimisissa Kasteholman voutina olleen Henrik Göriesahagenin kanssa, vrt. luku 3.3.2. Gartzin maaomaisuudesta Suomessa ei ole tietoa, mutta voutikaudellaan hänellä oli panttina asemies Rötter Ingessonin 70 noobelista panttaama Sauvon Hallelan tila (FMU IV 3494, 3658); Kort Gartz oli 11.1.1409 läsnä laamanni Klaus Flemingin pitämällä laamanninkäräjillä Inkoossa (FMU II 1293). Anthoni (1970, s. 126-127), katsoo tämän osoittavan Gartzin olleen vouti jo 1409, jonka jälkeen linnasta huolehti jonkin aikaa Janeke Hampamos (Thomas van Vitzenia Anthoni ei mainitse lainkaan).

Hausenin mukaan tuomiokirje on Lundista Ruotsin valtionarkistoon tullut pergamenttioriginaali, joka on päivätty "m^ocd^oix^o, ffredagh aep^oter sancti Knutz dagh". Kirje on painettu samalla päiväyksellä myös SD II 1028. Tuomio koskee eräiden Olof Filippussonin ja Ragvald Gertrudassonin välistä maakauppaa. Olof Filippusson on mainittu Karjaan Sannaisissa 7.3.1405 pidettyjen Inkon, Karjaan ja Lohjan oikaisukäräjien yhteydessä, jolloin hänen Inkoossa sijainnut tilansa peruutettiin kruunulle (FMU II 1209). Kaikesta päättäen hän oli länsiuusmaalainen asemies (vrt. Anthoni 1970, s. 118; Anthoni 1955, s. 11). Vuoden 1405 oikaisukäräjien ja 1409 laamanninkäräjien kahdestatoista lautamiehestä ainoastaan yksi on sama (Paedher Vestenmusa). Seuraavat säilyneet lähteet Inkoossa pidetyistä käräjistä ovat vasta helmikuulta 1447, jolloin käräjiä pitivät kuninkaantuomiovaltainen Kaale Knuutinpoika ja Etelä-Suomen laamanni Matts Mattsson (FMU III 2689-2690). Tuomiokirjeissä ei esiinny yhtään 1409 lautamiestä. Klaus Fleming mainitaan Suomen laamannina 1402-1427 (REA 294; FMU II 1845), jonka jälkeen hänen antamiaan tuomiota ei tunneta. Hän kuului Saksasta Tanskaan muuttaneeseen sukuun ja oli siirtynyt 1390-luvulla ensin Ruotsiin ja sitten Suomeen. Klaus Fleming oli eräs niistä holsteinilaisperäisistä ylimyksistä, jotka olivat lainanneet kuningatar Margareetalle suuria rahasummia Albrekt Mecklenburgilaista vastaan käydyssä sodassa, Linton 1971, s. 118, 127. Erään vuodelta 1390 peräisin olevan tiedon mukaan hän oli vuoden 1388 tienoilla ollut Vänernin länsipuolella sijainneen Dalaborgin linnan vouti, Fritz 1972:2, s. 74. Vuoden 1409 tuomiokirjeessä mainittujen henkilöiden perusteella ei sen ajoitusta voi suoralta kädeltä väittää muuksi. *Klaus Flemingin laamannikauden perusteella on kuitenkin mahdollista, että kirje olisi painetuissa versioissa esitettyä päiväystä myöhäisempi*. Mikäli kirje ajoittuu tammikuulle 1409, on se huomattavasti erillään muista Kort Gartzin liittyvistä lähteistä, joista varhaisin on tammikuulta 1424. Vaikka kirjeen muunlaista ajoitusta ei voi pitävästi todistaa, on olemassa mahdollisuus, että se olisi peräisin 1420-luvun puolivälistä, jolloin myös 1405 mainittu Peder Vestenmusa olisi vielä voinut olla lautamiehenä Inkoossa. Hallelan tilan pantannut asemies Rötter Ingesson mainitaan 1392 alilaamannina Uudellamaalla (FMU I 1008), mutta hän oli elossa vielä elokuussa 1423 (REA 405), joten hänenkään toiminnastaan säilyneet lähteet eivät estä kirjeen ajoittamista 1420-luvulle.

⁴⁴⁶ *Henning*: Liite 1, Raaseporin linna; "her Henning" on tavallisimmin yhdistetty ritari Henning Königsmarkiin (Carlsson 1941, s. 211; Jaakkola 1950, s. 183, 352), joka kuitenkin kuoli jo 1415/1416 (Fritz 1972:2, s. 140 ja Gilllingstam, Hans, Ömfot. ÅSF I:3, s. 313-314). Carlsson oletti Thomas van Vitzenin ja Jaakkola Janeke Hampmosin olleen Königsmarkin voutina Raaseporissa.

⁴⁴⁷ FMU II 1790, 27.10.(1425).

⁴⁴⁸ *Ritari Otto Pogwisch*: Liite 1, Raaseporin linna; Fritz 1972:2, s. 140; Anthoni 1970, s. 127; Jaakkola 1950, s. 352; Pogwischien suvusta ja ritari Otto Pogwischin vaiheista 1434-1435 vrt. edellä luku 3.3.2; ritari Otto Pogwischin maaomaisuudesta Suomessa ei ole tietoa.

Niklisson.⁴⁴⁹ Viimeistään toukokuussa 1436 linna tuli Viipurin linnan päällikön drotsi Kristern Niilonpojan haltuun.⁴⁵⁰ Kristern Niilonpojan oleskellessa 1436-1438 pitkiä aikoja Ruotsissa Viipurin ja Raaseporin linnoista huolehti hänen poikansa Kaarle, jonka voutina Raaseporissa oli kesällä tai syksyllä 1436 eräs Håkan Björnsson.⁴⁵¹ Viimeistään elokuussa 1437 linnaa piti Kristern Niilonpojan sisarenpoika Kaarle Tordinpoika (Bonde).⁴⁵²

Tapa ja ajankohta, jolla Raasepori tuli Kristern Niilonpojan haltuun on epäselvä. Kuten edellä Kastelholman linnan yhteydessä on todettu, näyttää ritari Otto Pogwisch kuolleen Tallinnassa raatimies Dietrich up der Heiden talossa johonkin aikaan ennen 6.9.1435. Viimeinen tieto hänestä elossa on heinäkuulta 1434.⁴⁵³ Eerik Pommerilaisen Kalmarin neuvottelujen yhteydessä kesällä 1436 ruotsalaisia kohtaan esittämään valitusluetteloon sisältyi artikla, jonka mukaan häneltä oli Axevallan ja Älfsborgin linnan ohella "voitettu" myös Raasepori, mistä kuningas haki oikeutta.⁴⁵⁴ Linnoja ei mainita erikseen välitystuomareiden antamassa päätöksessä.⁴⁵⁵ Vaikka ritari Otto Pogwisch pelkäsi heinäkuussa 1434 linnansa piiritystä ja pyysi Tallinnasta lainaksi paria tykkiä sekä niiden käsittelyyn harjaantunutta miestä, ei muussa lähdemateriaalissa tai Kaarlenkronikkaan sisältyvässä Engelbrektinkronikassa ole merkkejä siitä, että Raaseporia olisi todella piiritetty.⁴⁵⁶

⁴⁴⁹*Karl Niklisson*: Liite 1, Raaseporin linna; Koska Otto Pogwisch mainitsee Karl Niklissonin palvelijanaan (FMU III 2071, 5.5.1433, "eyn myner dener, gheheten Karl Niclisson") hän näyttää kuuluneen linnan asemiehiin. Ainoa tieto hänestä Otto Pogwischin sijaisena on marraskuulta 1432 (FMU III 2059). Hän oli Otto Pogwischin palveluksessa jo 25.5.1437, jolloin Pogwisch ja Klaus Lydekenpoika mainitsevat hänet Tenholasta Tallinnan raadille lähettämänsä kirjeen tuojaksi ja pyytävät kirjallista vastausta hänen mukanaan (FMU II 1840, "...begere wy juwe bescrevene antwarde by **dessem jegenwardigen boden Karl Niclisson**"). Karl Niklisson lienee sama Otto Pogwischin svenni Karl, jonka Hansan kaapparit olivat vanginneet kesällä 1429 Tallinnan luona hänen tuodessaan viestiä Pogwischilta (FMU II 1894, (6.7.1429), "Och haffde jak saenth **myn swen Karll** nw till idher...och i thenna reso haffva the sjöröffvare gripit honom"); Otto Pogwischin kaudella hänen viestinviejäänsä olivat myös Kort Doringe (FMU II 1955, 16.6.1430, "mynem knechte") ja Olaf Niklisson, (FMU II 1975, (10.10.1430), "desse brefförer"; FMU III 2071, 5.5.1433, "desse brefförer"); Nimensä perusteella Karl Niklisson oli ruotsalaista tai suomalaista syntyperää. Hänen maaomaisuudestaan ei ole tietoa.

⁴⁵⁰*Kristern Niilonpoika*: Liite 1, Raaseporin linna. Biografiset tiedot luku 3.3.6; Anthoni 1970, s. 127; Suvanto 1978, s. 11; Gillingstam 1952, s. 234-236, 208; Jaakkola 1950, s. 468-469.

⁴⁵¹*Kaarle Kristerninpoika*: Liite 1, Raaseporin linna. Biografiset tiedot luku 3.3.6; Anthoni 1970, s. 127; Suvanto 1978, s. 11; Gillingstam 1952, s. 234-236; Håkan Björnsson: Liite 1, Raaseporin linna; Anthoni 1970, s. 127; Ainoa Håkan Björnssonilta säilynyt lähde on hänen kirjeensä Raaseporin voutina Tallinnan raadille. Kirjeessään Björnsson todistaa, että sen esittäjä, hänen isäntänsä (Kristern Niilonpojan?) palvelija ("mynes heren dener") Olof Petersson oli Tallinnassa kuolleen Margit Pedersdotterin lähin perijä. LECUB ajoittaa kirjeen Kristern Niilonpojasta Raaseporin linnan päällikkönä säilyneiden tietojen perusteella viimeistään 15.9.1436 (LECUB I:IX 103). Kirjettä ei ole koskaan painettu, mutta LECUB:n referaatin mukaan Håkan Björnsson mainitaan siinä voutina. Hänen maaomaisuudestaan ei ole tietoa.

⁴⁵²*Kaarle Tordinpoika*: Liite 1, Raaseporin linna; Anthoni 1970, s. 127; Jaakkola 1950, s. 536; Enemark 1981, s. 36; Gillingstam 1952, s. 221-225, 236. Kaarle Tordinpoika oli Kristern Niilonpojan sisaren Ramborgin ja ritari Tord Rörikinpoika Bonden poika ja Kaarle Knuutinpojan setä. Hän kirjoittautui Leipzigin yliopistoon 1414 (Kumlien 1933, s. 7-20, Gillingstam 1952, s. 168). Enemark (1981, s. 38) katsoo hänen kuuluneen Ruotsin valtaneuvostoon 1420-luvulta lähtien. Hän oli Västmanlannin ja Taalainmaan laamanni 1422 ja vielä elokuussa 1438 (Hadorph 1676, s. 127 ja FMU III 2265, Enemark 1981, s. 253, viite 43) sekä uudelleen viimeistään joulukuussa 1442. Vuonna 1437 hänet mainitaan myös Tukholman linnan voutikunnan Lyhundran kihlakunnan tuomarina, Almqvist 1955, s. 27. Viimeistään 1426 Kaarle Tordinpoika oli naimisissa tanskalaisen ritarin Bo (Tykesson) Djuren tyttären Ceciliaan kanssa. Bo Djure oli toinen Tukholman linnaa kuningatar Margareetan ja Eerik Pommerilaisen alaisena 1402-1420 pitäneistä voudeista, Fritz 1972:2, s. 149; Carlsson, Gottfrid, Karl Tordsson Bonde. SBL V, s. 318-320.

⁴⁵³LECUB I:VIII 966; FMU III 2102-2103; Myös Hausenin FMU:ssa 11.8.(1433) ajoittama Otto Pogwischin kirje Tallinnan raadille ajoittunee vuoteen 1434 (FMU III 2083). Kirje on aiemmin painettu LECUB I:VIII 843, jossa se on ajoitettu 11.8.1434. Hausen katsoi ettei vuosi 1434 ole mahdollinen, koska Otto Pogwisch olisi ollut tuolloin luovuttamassa Kastelholman linnaa. Hän kuitenkin sekoitti asemies ja ritari Otto Pogwischin keskenään, eikä kirjeen ajoittumiselle 11.8.1434 ole esteitä.

⁴⁵⁴HR 2:1 605, "Item bynnen dessen vrede to Wastene begrepen sint uns bestallet unse slotes Axewalde unde Elvesborch unde is grot schade schen an doden unde an wunden luden, **unde ok, als men secht, is uns ok affghewunnen unse slot Raseborch**, dar wi ok rechtes vor begheren."; HR 2:1 606, "Item **umme Axevalde, Evelsborch unde Raseborch** is uns unwitlik, wi hopen dat nicht en sy, is dar ok wat gheschen, dat men vorbaten schal, dat it sche als sik darto ghehort etc.".

⁴⁵⁵HR 2:1 608.

⁴⁵⁶FMU III 2102, (14/21.7.1434), "Willet weten...**dat de Dalkerles, mynes gnedighen heren des koninghes bure in Sweden, hebben sik gesammelt in eyne grote partie, sik to settende jeghen ere herschop. Ok so hebben my somlike myner vrunt toghescreven, dat se sik hebben ghedacht hiir vor Raseborch dat slot to bestallende...**bidde ik jw...dat gy my lenen willen twe edder tre kamerbussen to eyner tiit...Ok...my eynen man mede to sendende, de mit bussen scheten kan, to eyner tiit; deme wil ik sines arbeydes wol lonen unde senden en jw wedder, wen jw behegelik is...Unde wan ik juven breff darup (suojan) hadde, so hadde ik ghedacht eyne kiste edder twe dar an jw erbaren rad ti sendende edder an eynen anderen guden vrunt, to truver

Raasepori oli Kristern Niilonpojan hallussa viimeistään 17.5.1436, jolloin hän lähetti sieltä kirjeen Tallinnan raadille.⁴⁵⁷ Kirje on kirjoitettu matkalla Viipurista Raaseporin kautta Tukholmaan. Kristern Niilonpoika palasi Suomeen vasta Rävälstan tapahtumien jälkeen kevättalvella 1439.⁴⁵⁸ Kaarle Kristerninpoika oli Raaseporissa ainakin 24.7. ja 15.9.1436, jonka jälkeen hän otti lokakuussa osaa Söderköpingin kokoukseen. Hän oli uudelleen Raaseporissa 17.2.1437, jonka jälkeen hän siirtyi talvikeleillä Rantatietä myöten Viipuriin.⁴⁵⁹ Lähteiden perusteella vaikuttaa siltä, että Kristern Niilonpoika otti Raaseporin hallintaansa ritari Otto Pogwischin kuoltua. Tämä lienee tapahtunut talvella 1435-1436 tai keväällä 1436. Linnaa ei mainita Tukhoman lokakuun 1435 kokouksen yhteydessä, jossa Eerik Pommerilainen nimitti Kristern Niilonpojan drotsiksi. Mahdollisesti Kristern otti linnan haltuunsa drotsin asemansa nojalla.

Vaikka linna oli Kristernillä jo toukokuussa 1436, näyttää sen hallinta olleen vaikeaa elokuuhun 1437. Heinäkuun 24. päivä 1436 Kaarle Kristerninpoika ilmoitti Tallinnan raadille isänsä Kristernin ja valtaneuvoston kirjoittaneen merellä liikkuvasta valtakunnan vihollisesta Ivar Flemingistä, joka oli kahden aluksen ja 60 miehen voimin ryöstänyt kauppiaita. Kristern ja valtaneuvosto olivat pyytäneet, että Tallinnan varustaisi laivoja Flemingiä vastaan, joka aikoi "tukea veljiään täällä (Raaseporin seudulla?), mikäli vain voi".⁴⁶⁰ Vähän tämän jälkeen merellä liikkui Eerik Pukun väkeä, joista Kaarle varoitti Tallinnaa 15.8.1436.⁴⁶¹ Kesäkuussa 1437 Kaarle Kristerninpoika ilmoitti Viipurista Tallinnan raadille kuulleen, että vitaliaanit, jotka olivat "samana vuonna vahingoittaneet hänen herransa kuninkaan alamaisia, kauppiaita sekä venäläisiä", kuuluivat Flemingien joukkoon ja oleskelivat Raaseporissa, jossa kaikki Flemingit olivat.⁴⁶² Hieman yli viikkoa myöhemmin Kaarle kirjoitti uudelleen Viipurista Tallinnan raadille ilmoittaen saaneensa tietää kaikkien neljän Flemingin olevan Raaseporissa ja koonneen 200 miehen

---

hant my unde myner husvrouwen edder ok unsen erven. Hiir beghere ik juwe antwarde van mit dessen sulven boden..."; Tallinnan kamari tilitti 4.9.1434 kuusi markkaa Raaseporissa käyneelle ampujalle (KB 108, "Item deme bussenschutten 6 mr., de to her Otten wesen hadden to Raseborch"); Linnan puolustuskunnan parantamiseen Engelbrektin kapinaa edeltäneellä ajalla saattaa liittyä myös ritari Otto Pogwischin Tallinnan raadille osoittama kirje, jossa hän pyytää raatia lähettämään linnan tarpeisiin kahden skippunnan nosturin (FMU III 2098, "...ik jw vruntliken bidde, dat gi wol don unde gunnet my 2 schippunt kabelgarns uttovorn, des ik behoff hebbe to des sloten behoff, vor myne pennighe"). Hausen on ajoittanut kirjeen LECUB:n perusteella viimeistään 26.5.1434.

⁴⁵⁷ FMU III 2168, kirjeessä Kristern Niilonpoika ilmoittaa saaneensa raatimies Dietrich up der Heiden mukana tulleen viestin ja tekevänsä parhaansa ystävällisten välien palautumiseksi Ruotsin ja Tallinnan kesken; Dietrich up der Heiden kaupungin asioissa Kristern Niilonpojan luo Raaseporiin on merkintä Tallinnan kamarin tilityksissä 24.11.1436 (KB 230).

⁴⁵⁸ Kristern Niilonpoika oli Viipurissa 22.4., FMU III 2167, Raaseporissa 17.5., FMU III 2168, Korppoon saaristossa 6.6, FMU III 2173, ja Tukholmassa viimeistään 21.6.1436, BSH II 110. Liite 2, Kristern Niilonpoika; Gillingstam 1952, s. 208.

⁴⁵⁹ FMU III 2182, FMU III 2145 (ajoitus Gillingstam 1952, s. 235, viite 416), REA 461 (Ajoitus Kumlien 1933, s. 78, viite 43), FMU III 2201, FMU III 2202 (Siuntio), FMU III 2203 (Espoo), LECUB I:IX 126 (alkuvuosi 1437, Viipuri), LECUB I:IX 168, (24.5.1437, Viipuri).

⁴⁶⁰ FMU III 2182, "**Wellet weten, dat my myn vader her Kersten und des rikes raat thogescreven heft, wo dat Iwar Vlemink licht in der see** mit einer snikken und mitt einen scyttenbothe mit 60 man **und is der rike vient** und rofwet wpp den kopman **und heft des willen, dat hee hir sinen broderen wil wntsettinghe doen, ofthe hee dat bybryngen kan**"; Samana päivänä Kaarle lähetti Tallinnaan toisen kirjeen vaatien raatia vapauttamaan palvelijansa Michel Mörtin, jonka raati oli vanginnut joidenkin parrujen vuoksi. Asiaan liittyi myös aiemmin ritari Otto Pogwischin sijaisena Raaseporissa ollut Karl Niklisson, jota Kaarle nimittää kirjeessä Ivar Flemingin tavoin valtakunnan viholliseksi. LECUB I:IX 78, "...mynen dener Michel Mört...Karl Nicklisson ein fient is desser rike, hirwme ik by synen sparren doen mothe, also my van der rike wegen is befofen". Kirjeen perusteella parrut näyttävät kuuluneen alunperin Karl Niklissonille tai Raaseporin linnalle. Koska Karl oli valtakunnan vihollinen, Kaarle Kristerninpoika katsoi oikeudekseen takavarikoida parrut ja oli oletettavasti lähettänyt Michel Mörtin hoitamaan asiaa. Raati tulkitsti asian toisin ja pidätti Mörtin.

⁴⁶¹ FMU III 2145.

⁴⁶² FMU III 2220, 14.6.1437, "Item...also umme **de vitalie, de van dessen jare den schaden gedan hebben mynes gnedigen heren des koningges wnderaten, dem kopmanne und ok den Ryssen etc., des sy ik berichttet, dat see den Vleminghen thobehören und hebben ere thobeholt tho Raseborgh, wentte de Vlemingghe dar alle vere sint, also my is gesecht**"; Kaarle Kristerninpojan viittauksesta herransa kuninkaan alamaisiin ei voi tehdä päätelmiä hänen hallinnollisesta asemastaan, koska veroamaksavat talonpojat olivat aina kruunun, so. kuninkaan alamaisia riippumatta siitä keräsiikö veron keskushallinto vai oliko se läänitetty lääninhaltijalle. Pohjoismaissa läänityksissä olivat läänitettyjä alueen tuotot ja kruunun omaisuus, eivät talonpojat.

joukon, jolla he aikoivat vahingoittaa kauppiaita.⁴⁶³ Huhtikuussa 1438 Kristern Niilonpoika varoitti Nyköpingistä Tallinnaa merirosvoista ja pyysi tukemaan palvelijoitaan, jotka hän oli lähettänyt heitä vangitsemaan.⁴⁶⁴ Noin kuukautta myöhemmin 16.5.1438 Saksalaisen ritarikunnan Sonnenburgin linnan (Saarenmaalla) vouti ilmoitti merirosvojen ryövänneen Öseliä ja Dagötä, jonka jälkeen he olivat purjehtineet Suomen saaristossa sijaitsevaan lintaan.⁴⁶⁵ Vielä 7.7.1439 Neu-Pernaun raati kirjoitti Tallinnan raadille Riiasta Lyypekkiin matkalla olleen kipparin havainneen Runön lähistöllä kuninkaan palveluksessa olevalle Ivan Flemingille kuuluvia aluksia, jotka olivat kaappaamassa riikalaista laivaa. Saman vuoden syyskuussa Ivan Fleming kirjoitti Uudenmaan saaristosta Tallinnan raadille pyytäen sovintoa raadin kanssa. Mielenkiintoista on, että Ivan Flemingin kirjeen ja Kaarle Tordinpojan Raaseporista 10.9.1439 Tallinnaan lähettämän kirjeen on kirjoittanut sama käsi. Molemmissa puhutaan myös erään Mertinin kirjeiden mukana toimittamasta suullisista viesteistä. Kaarle Tordinpoika nimittää Mertiniä palvelijakseen, Ivan Fleming kirjeen tuojaksi.⁴⁶⁶

Kaappari Ivar Flemingin yhteys Suomessa vaikuttaneeseen Fleming-sukuun ja Stäkeborgin linnaa lokakuusta 1435 Söderköpingin kokoukseen 1436 pitäneeseen Ivan Flemingiin on epäselvä.⁴⁶⁷ Tunnetun materiaalin perusteella Klaus Flemingillä oli neljä poikaa, joista vanhin Peder toimi isänsä jälkeen Suomen laamannina todennäköisesti laamannikunnan jakoon saakka lokakuuhun 1435. Hänen varsinainen kotipaikkansa näyttää olleen Ruotsissa Jönköpingin seudulla. Kaksi muuta poikaa Magnus ja Henrik mainitaan Henrikin pojanpojan ritari Ivar Flemingin maakirjassa. Hekin näyttävät tulleen Suomeen vain avioliiton kautta. Neljäs poika, Turun kaniikki Jöns Fleming sai Kristoffer Baijerilaiselta maata Roslagenista, mikä viittaa myös Ruotsin puolen omistuksiin.⁴⁶⁸ Asemies Ivan Fleming oli Turussa 19.5.1434, jolloin hän valitti Tallinnan raadille svenninsä Hansin teloittamisesta Tallinnassa.⁴⁶⁹ Tutkimus on yleensä pitänyt Ivar ja Ivan Flemingiä samana henkilönä, mutta Gottfrid Carlssonin ja Hans Gillingstamin mielestä kyseessä on kaksi eri miestä, mahdollisesti veljekset. Koska Ivan Flemingiä ei kolmea kuukautta myöhemmin syytetty Söderköpingissä merirosvouksesta, vaikuttaa siltä, että kyseessä

⁴⁶³FMU III 2226, 26.6.1437, "Juwel erwerdicheit tho wetende, dat **my waraftigen vorgekomen is, dat de Vlemingghe alle 4 tho Rasaborgh sin und hebben 200 man försammelt uppe des kopmans argeste**".

⁴⁶⁴FMU III 2244, "...myne denere...". Palvelijat olivat ilmeisesti samoja, joille lähetetyistä kolmesta oluttynnyristä on merkintä Tallinnan kamarin tilityksissä 21.6.1436 (KB 328).

⁴⁶⁵FMU III 2245, "...hir in giffte desses breves **sin lose boven gewesen**, alse Vynnen, Sweden unde Esten tosamengeworpen, unde hebben eyne schipp genomen mit 4 leste roggene ut der havene to Kylgunde ...Van Kylgunde segelden see an dat lant to Dageden unde leghen dar in den derden dach...Des **dinxstages segelden see mit vuller last to hws in de Vynschen scheren. Ik hebbe van welken luden erfaren**, de erer eyne deled wal kennen sullen, **dar erer eyne dels bynnen Abowe unde den Vynschen scheren beseten sien**; de lude werde ik dar zune hensendende...". Kirjeestä käy myös ilmi, että laivaa kaapatesaan merirosvoilla oli ollut käytössään suomalainen "schutenboden" ja pienempi vene, "Er see dat schip nemen, hadden se eyne Vynschen schutenbodem unde eyne cleyne bot.". Kyseessä lienevät samat alukset, jotka Kaarle Kristerninpoika mainitsee olleen Ivar Flemingillä kesällä 1436 (FMU III 2182, "Ivar Vlemink...mit einer snikken und mitt einen scythenbothe.."). "Scuttebot" oli pienikokoinen ja nopealiikkeinen alus, jolla voitiin häiritä suuremman aluksen toimintaa. Alunperin "schutte" oli 7-25 lästiä vetävä alus, jossa toisinaan oli kansi. Se, kuten viikinkilaivan tyyppinen "snikke" tai "sneggia" oli yleinen kaappareiden ja merirosvojen käyttämä alustyyppi. "Schutteboteja" käyttivät myös Itämeren kalastajat. "Snikke"-tyypistä alusta voitiin paitsi purjehtia myös soutaa, myöhäiskeskiajalla sitä käytettiin merisodassa usein apualuksena. Heinsius, Paul, Das Schiff der hansischen Frühzeit. 2. verbesserte Auflage. Quellen und Darstellungen zur hansischen Geschichte hrsg. vom Hansischen Geschichtsverein. Neue Folge/Band XII. Böhlau Verlag, Köln-Wien 1986, s. 205-206.

⁴⁶⁶LECUB I:IX 474, "coninges gesiinde Ywen Vlemynk"; LECUB I:IX 2304, (syyskuu) 1439, Ivan Fleming Tallinnan raadille; LECUB I:IX 499, Kaarle Tordinpoika Tallinnan raadille. Kaarlen kirje koski häntä vastaan Liivinmaalla esitettyjä syytöksiä, joita hän itse piti niin törkeinä, että anoi raadilta turvakirjettä voidakseen itse tulla vastaamaan niistä Tallinnaan; Kirjeiden käsialasta FMU III 2304 ja Suvanto 1978, s. 11.

⁴⁶⁷Olesen 1980, s. 37; KK 3400-3415.

⁴⁶⁸Anthoni 1970, s. 137-138.

⁴⁶⁹FMU VIII 6639.

todellakin olivat eri henkilöt.⁴⁷⁰ Gottfrid Carlsson tulkitsee lähteet niin, että Otto Pogwischin kuoltua Raaseporia olisi pitänyt Ivanin veli Ivar, jolta Kristern Niilonpoika olisi sen ottanut.⁴⁷¹ Gillingstam olettaa, että Ivan ja Ivar Fleming Stäkeborgin menetettyään olisivat vallanneet Raaseporin uudelleen.⁴⁷²

Ivar/Ivan Fleming on kuitenkin mainittu myös kahdessa Tallinnan porvarin Olof Fincken Viipurista elokuussa 1440 Tallinnan raadille lähettämässä kirjeessä, joiden perusteella kyseessä oli sama henkilö. Kirjeissä viitataan Ivar/Ivan Flemingin joskus aiemmin 1430-luvulla tekemään kaappaukseen.⁴⁷³

Suomalainen tutkimus ei ole yhdistänyt Ivar/Ivan Flemingiä Klaus Flemingin poikiin, mutta säilyneen materiaalin perusteella on mahdollista, että näiden välillä saattaa olla ollut jokin yhteys.⁴⁷⁴ Säilyneet Peder Flemingin antamat laamannintuomiot ovat Espoosta 7.2.1433, Turusta 20.5.1434 ja Kemiöstä 26.6.1434. Peder Fleming-niminen mies oleskeli Raaseporissa keväällä ja 29.7.1434. Seppo Suvanto on epäillyt, että kyseessä olisi kaksi eri Peder Flemingiä, joista toinen oli isänsä jälkeen laamannina toiminut Peder (Klaunpoika) Fleming ja toinen Ivan Flemingin veli.⁴⁷⁵ Tämä tuntuu kuitenkin epätodennäköiseltä, sillä molemmat Pederit näyttävät olleen yhteydessä Otto Pogwischin. Laamanni Peder Fleming piti käräjät Espoossa 7.2.1433 yhdessä Otto Pogwischin kanssa.⁴⁷⁶ Peder Flemingin Raaseporista 1.5. viimeistään vuonna 1434 Tallinnaan lähettämän kirjeen käsiala on sama, kuin Otto Pogwischin Tallinnaan vuosina 1433-1434 lähettämässä kirjeissä.⁴⁷⁷ Kirje on tyypillinen perintöä koskeva suositus, joita antoivat sekä linnanpäälliköt, laamannit, kihlakunnantuomarit että kirkkoherrat. Peder Fleming kirjoitti samankaltaisen suosituksen 29.7.(1434) Raaseporissa Tallinnan raadille mainiten, että kirjeen esittäjä oli koko kirkkopitäjän edessä voinut todistaa perintöoikeutensa. Kirje on selvästi laadittu käräjien yhteydessä.⁴⁷⁸ Karjaan pitäjän laamanninkäräjä on pidetty Raaseporin luona ainakin 1427, 1451 ja 1513, joten ei ole mitenkään mahdotonta, etteivät molemmat Peder Flemingin 1434 Raaseporissa laatimat kirjeet olisi laamanninkäräjiltä.⁴⁷⁹ Tällä perusteella kyseessä olisi yksi ja sama Peder Fleming. Tuntuisi luonteelta, että Peder olisi yksi Ivar/Ivan Flemingin veljistä, joita Kaarle Kristerninpoika odotti tämän tukevan kesällä 1436.⁴⁸⁰

Syyskuun 1439 kirjeiden perusteella Ivar/Ivan Fleming näyttää olleen yhteydessä Kaarle Tordinpoikaan. Koska Kaarle Tordinpoika oli vielä 1435-1436 yhteydessä Eerik Pommerilaiseen, on Suvanto olettanut, että Kristern Niilonpoika olisi luovuttanut Raaseporin Kaarle Tordinpojalle vapaaehtoisesti tai jopa

⁴⁷⁰ Carlsson 1941, s. 354; Gillingstam 1952, s. 234; Ivar ja Ivan Flemingiä ovat pitäneet samana ainakin Olesen 1980, s. 37, 49, Jaakkola 1950, s. 291 sekä Suvanto 1978, s. 11; KK 3400-3415.

⁴⁷¹ Carlsson 1941, s. 354.

⁴⁷² Gillingstam 1952, s. 235.

⁴⁷³ FMU III 2344, 3.8.1440 (painettu), "Ywen Flemyngh". LECUB I:IX 642, 25.8.1440 (referoitu), Ivar Fleming. Kirjeiden sisällön perusteella kyse on samasta henkilöstä, mutta koska vain toinen lähteistä on painettu, ei asiaa voi ratkaista näkemättä alkuperäislähteitä. Referaatin Ivar Fleming saattaa perustua laatijan käsitykseen Ivarista ja Ivanista samana henkilönä. Jälkimmäisen kirjeen perusteella Ivar/Ivan Flemingillä näyttää olleen jossain vaiheessa yhteyksiä myös Hannu Kröpeliniin.

⁴⁷⁴ Eräs peruste Ivar/Ivan Flemingin ja Klaus Flemingin suvun yhteyteen saattaisi olla juuri nimen Ivar myöhempi toistuminen Klaus Flemingin suvussa.

⁴⁷⁵ FMU III 2068, Espoo; REA 449, Turku; FMU III 2100, Kemiö; FMU III 2092, 1.5.(viim. 1434), Raasepori; FMU III 2107, Raasepori; Suvanto 1978, s. 19, viite 25.

⁴⁷⁶ FMU III 2068.

⁴⁷⁷ FMU III 2092.

⁴⁷⁸ FMU III 2107, "Wente se dat hiir in deme lande wol bewisen kan mit eynem gantzen karspele, dat se eer echte unde rechte suster was".

⁴⁷⁹ FMU II 1824, 3.2.1427, esilinna; FMU IV 2881, 7.4.1451, "widh Rassborgh"; FMU VII 5847, 14.11.1515, "i Raseborgh".

⁴⁸⁰ Peder Fleming mainitaan vielä elokuussa 1437, jolloin Tallinnan raadin kamari kuittasi kustannukset hänelle lähetetystä oluesta ja viinistä. Hänen olinpaikkaansa ei mainita muistiinpanoissa, KB 269, 9.8.1437 ja KB 270, 17.8.1437.

pakosta.⁴⁸¹ Yhtä hyvin kyseessä ovat saattaneet olla yhteiset sukuintressit ja Ivar/Ivan Fleming saattanut liittyä Kaarle Tordinpoikaan vasta aikana, jolloin Kristern Niilonpoika alkoi uudelleen lähentyä Eerik Pommerilaista.⁴⁸² Linnan siirtymisen syitä on mahdoton todentaa ja on tyydyttävä vain toteamaan sen tulleen Kaarle Tordinpojan haltuun viimeistään elokuussa 1437.

Lähteiden perusteella Raaseporin linnan hallinnasta vuosina 1436-1437 saatava kuva on sekava. Lisävaikeutena on että harvoilla 1434-1438 asiakirjoilla on varma ajoitus. Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että asiakirjat ajoittuisivat tähänastisesta poikkeavasti. Ritari Otto Pogwischin kuoltua tai jo tämän eläessä linna oli jotenkin yhteydessä Flemingeihin. Talvella tai keväällä 1436 linnan otti haltuunsa Krister Niilonpoika, joka kesällä 1436 Tukholmaan saapuessaan sitoutui valtaneuvoston Eerik Pommerilaista vastaan ottamaan linjaan. Kristern Niilonpojan kautta linna oli valtaneuvoston alainen. Tätä tarkoittanee Eerik Pommerilaisen väite, että linna olisi otettu hänen hallinnastaan. Kristern Niilonpojan oleskellessa Ruotsissa linnasta huolehti hänen poikansa Kaarle ja hänen alivoutinsa Håkan Björnsson. Jostain syystä Raaseporin hallinta oli vaikeaa ja se joutui neljän Flemingin veljeksien haltuun. Raaseporin linnassa oleskelleiden Flemingien yhteys laamanni Klaus Flemingiin on arvoitus. Ivar ja Ivan Fleming näyttävät kuitenkin olleen sama henkilö, samoin kuin Peder Flemingejä vaikuttaa olleen vain yksi. Kesällä 1437 linna tuli Kaarle Tordinpojalle, jolla oli yhteyksiä sekä Kristern Niilonpoikaan, Ivar/Ivan Flemingiin sekä Eerik Pommerilaiseen.

Myös ajankohta, jolloin Kaarle Tordinpoika luopui linnasta on epäselvä. Huhtikuussa 1441 Turun linnaa pitänyt Johan Karlsson kirjoitti Turusta Tallinnan raadille kieltäen auttamasta millään tavoin Kaarle Tordinpoikaa. Kirjeen mukaan Kaarle Tordinpoika oli 1.5.1440 luvannut Kaarle Knuutinpojalle Turussa pitää Raaseporia Ruotsin valtakunnan, eikä kenenkään muun alaisena. Näin ei kuitenkaan ollut tapahtunut, vaan Kaarle piti linnaa väkisin itsellään, eikä välittänyt Kaarle Knuutinpojan kirjeistä.⁴⁸³ Saman vuoden 1441 toukokuussa Kaarle Knuutinpoika kielsi Tukholmasta Tallinnan raatia tukemasta Kristern Niilonpoikaa ja Kaarle Tordinpoikaa, jotka olivat asettuneet valtakuntaa vastaan ja enemmän kuin kahden vuoden ajan kieltäytyneet kaikista määräyksistä. Kaarle Knuutinpojan tietojen mukaan Kaarle Tordinpoika ja Kristern olivat hankkineet Tallinnasta tarpeita ja aseistusta.⁴⁸⁴

Kaarle Knuutinpojan kirjeessään mainitsema yli kahden vuoden aika viittaa Rävelstan tammikuun 1439 tapahtumien jälkeiseen kauteen. Alkuvuodelta 1439 on säilynyt Kaarle Tordinpojan kirje, jossa hän ilmoittaa Tallinnan raadille Kaarle Knuutinpojan vanginneen laittomasti Kristern Niilonpojan ja pyytää

⁴⁸¹Suvanto 1978, s. 11; Vrt. luku 3.3.2., Kaarle Tordinpoika yritti lunastaa Eerikin nimissä Kastelholman linnan Eerik Pukelta 1435 tai 1436, Gillingstam 1952, s. 212.

⁴⁸²Gillingstam 1952, s. 236.

⁴⁸³FMU III 2384, 25.4.(1441), "Juwere...beghere ik to wetende, wo **Karl Bonde lovede unsem marschalke Karle Knwtson unde etliken van dem rikesrade in Sweden, wo dat he dat slot Razeborch wolde holden to des rikes hand to Sweden unde anders nemande, welk gheloffte gschach hir to Abo alzo nu Philippi et Jacobi en jar**, unde gaff sine breve darup unde settede vrome lude darvor to borghe... Des hevet he sine beseghelden breve unmundich ghemaket, wente **he sik hirane nicht bewiset hefft deme rike to Sweden, sin slot mit foritze vorholdene unde des ergenanten marschalkes breve nicht achtende**."

⁴⁸⁴FMU III 2386, (12.5.1441), "**Withen...thet hera Cristern Niclisson och Karl Bonde saethja sich ganska hardelica imoth rikith och rikesens inbyggjara her j Swerige** och argha them, hwar the kunno, **oc sönnelica then fatigha almoghan, som the aff riketh i waerja haffva. Och kan jach maerkja, at al then storsta tröst och upsath**, ther the haffwa til swadana oraedhelichet, then **haffwa the theraff, att the och theras haffwa ther ner idher i Raeffla sith frii tilhald och frii sökning uth och in, och hwat the behöffva, spising, harnisk helk waerja, thet fa the theruth**, nar the vilja til at göra rikith och rikesens inbyggjaere scadha medh."

raadilta ensimmäisellä laivalla tynnyriä salpietaria ja tykkiä lainaksi seuraavaan mikonpäivään asti. Samalla Kaarle Tordinpoika tiedusteli, oliko raati kuullut uutisia hänen herrastaan kuninkaasta.⁴⁸⁵ Kaarle Knuutinpoika vapautti Kristernin keväälvelle 1439, jonka jälkeen tämä jäiden auettua purjehti poikansa Kaarlen kanssa Suomeen. Vuodelta 1440 on tietoja, että Kristern olisi oleskellut Tallinnassa. Huomionarvoista on, että arkkipiispan johdolla Tukholmassa 5.-11.6.1439 kokoontunut valtneuvosto katsoi, että kotimaisen miehen valitseminen kuninkaaksi oli mahdotonta, koska oli vaara, että valtakuntien yhteys särkyisi ja valtakunnalla olisi vastassaan Gotlanti, Öölanti, Kalmar, Stäkeborg ja Raasepori. Tämä viittaa pelkoon Kaarle Tordinpojan irtautumisesta jos Kaarle Knuutinpojasta tulisi kuningas.⁴⁸⁶ Samalta syksyltä on tieto "kuninkaan alaisesta" Ivan Flemingistä Uudenmaan saaristossa. Elokuussa 1439 Tallinnan kamari tilitti kustannukset Kaarle Tordinpojalle ja hänen äidilleen lähetetyistä kahdesta oluttynnyristä, joten vaikuttaa siltä, että myös Kristern Niilonpojan sisar Ramborg oleskeli tuolloin Raaseporissa.⁴⁸⁷

Johan Karlssonin ja Kaarle Knuutinpojan kirjeiden perusteella Kaarle Tordinpoika piti Raaseporia vielä keväällä 1441. Tämän jälkeen Kaarle Tordinpoika mainitaan varmassa lähteessä vasta 16.4.1442, jolloin hän arkkipiispa Bengt Jönssonin ja Magnus Grenin kanssa lähetti valtaneuvoston nimissä kirjeen Tukholmasta Erik Pommerilaiselle.⁴⁸⁸ Kristern Niilonpoika oleskeli Raaseporissa Kristoffer Bajjerilaisen kruunajaisten alla syyskuussa 1441, jolloin hän ilmoitti Tallinnan raadille olevansa matkalla Ruotsiin. Hän tapasi kuninkaan kruunajaisten jälkeen Tukholmassa syys-lokakuun vaihteessa.⁴⁸⁹

Lähteiden perusteella vaikuttaa siltä, että Raasepori siirtyi Kaarle Tordinpojalta takaisin Kristern Niilonpojalle kesällä 1441. Kaarle Knuutinpojan ottaessa Turun ja Kastelholman linnat haltuunsa toukokuussa 1440, oli myös Kaarle Tordinpoika luvannut pitää Raaseporin valtakunnan hallussa, mutta näin ei ollut käynyt.⁴⁹⁰ Huomionarvoista on, että maaliskuussa 1441 Raaseporin voutikuntaan kuuluvan

⁴⁸⁵FMU III 2285, "...Ik do juwer leve utkennende, dat herra Cristin is gefangen, unde [en] grep de marsk ut Sweden, unde sin vruwe is ovele gewundet, unde ik beware my des, dat dar nicht vele gudes aff werden wil. Item so bidde ik jw...dat gy wol willen don...efft gy wat van mynem hern dem koninge hebben gehort, dat gy my dat wolden toscriffven...".

⁴⁸⁶DN V 680, "...tha ware sambindhingen maellan riken bruthin wppa rikesens waegna, oc wi hafdom baadhe Danmark oc Norghe til fiwnde. **oc riket hafde Gotland Ööland Kalmarna Stäkeborgh oc Rasaborgh mote sik, oc ware raedhandis at the seenth aeller aldhre koma j geen til riket.**".

⁴⁸⁷LECUB I:IX 500; KB 391, 6.8.1439, "Item vor 2 t. bers Karl Bondeschen unde erer moder gesant 3 ½ mr. min 2 s.". Kaksi päivää myöhemmin 8.8. kamarin tilityksissä on merkintä Kaarle Tordinpojan vaimolle lähetetystä kahdesta viinipullostasta (KB 392, "Item vor 2 vlassche Romenie Karl Bonden vrowen gesant 32 s."). "Romenie"-viinin on yleensä arveltu olleen kreikkalaista viiniä eteläespanjalaisena. Romenie-viiniä lähetettiin usein Tallinnasta liikelahjaksi Viipurin ja Raaseporin linnojen päämiehille. Vasala, Marja, Über die Weineinfuhr in den Ostseeraum. Kultur und Politik im Ostseeraum und im Norden 1350-1450. Visby-symposiet för historiska vetenskaper 1971. Acta Visbyensia IV. Kungsbacka 1973, s. 217; Keväällä 1439 Kaarle Tordinpoika oli saanut raadilta neljä tynnyrillistä olutta. Samoihin aikoihin hän vieraili Tallinnan lähistöllä sijainneessa Piritan luostarissa, jolloin raati kestitsi häntä (KB 379, 16.5.1439, "Item vor 5 t. bers; 4 t. worden gesant Karl Bonden, de 1 deme kumptur van Vellinge, ... Item 6 f. vor 1 schaep, dat quam ok tor kost, **do Karl Bonde was to gaste beden, to he was to sunte Berigitten**... Item 1 mr. vor broet Karl Bonden gesant.").

⁴⁸⁸Jahn 1835, 20:4. Ajoitus Gillingstam 1952, s. 286, viite 189; Viimeinen mainita Kaarle Tordinpojasta elossa on 4.12.1442, jolloin hän antoi tuomion laamannikuntaansa kuuluvassa Tunassa. Asiakirja on 19.9.1456 pergamentille tehty vidimaatio Kaarle Tordinpojan 4.12.1442 antamasta tuomiosta. Riksarkivet, DKK. Alkuperäinen Dalarnas museum, Falun.

⁴⁸⁹FMU III 2410, 12.9.1441, "...ik sy nu up der reysen to Sweden wart, **Got geve beholden reyse. Wanner ik wete, war ik my sette, so wyl ik [it] apenbaren unde verclaren vor mynen heren deme koninge unde den rikesrade van Sweden.**", Gillingstam 1952, s. 226.

⁴⁹⁰Kaarle Knuutinpojan 6.3.1442 Turussa teettämän vidimaation mukaan Kaarle (Tordinpoika) Bonde olisi todistanut sinetillään valtaneuvoston 13.1.1440 Arbogassa Kaaralle antaman läänityskirjeen, joka koski eräiden upplantiolaisten panttiläänitysten vaihtoa eteläruotsalaisiin. Alkuperäinen kirje ei ole säilynyt. Koska Kaarle Knuutinpoika valitti toukokuussa 1441 Tallinnan raadille, etteivät Kristern Niilonpoika ja Kaarle Tordinpoika olleet yli kahteen vuoteen myönnettyistä turvakirjeistä huolimatta saapuneet valtaneuvoston kokouksiin (FMU III 2386), on Seppo Suvanto (1978, s. 15) tulkinnut asian niin, että Kaarle Tordinpojalle oli lähetetty etukäteen turvakirje ja hänen nimensä oli kirjoitettu valmiiksi asiakirjaan, mutta hän ei ollut saapunut paikalle.

Inkoon laamanninkäräjillä oli läsnä Johan Karlssonin sijaisena Turun linnaa pitänyt Henrik Bitz.⁴⁹¹ Tämä on tulkittu niin, että Kaarle olisi Johan Karlssonin kautta ottanut ainakin osan Raaseporin voutikunnasta hallintaansa, mutta linna oli jäänyt Kaarle Tordinpojan haltuun. Linnan piirityksestä ei ole tietoja. Toukokuussa 1441 Kaarle pyysi Tallinnasta turvakirjettä itselleen, seurueelleen ja omaisuudelleen. Pian tämän jälkeen hän lienee luovuttanut linnan Kristern Niilonpojalle.⁴⁹² Kesällä 1441 saattaa Raaseporin voutina jommankumman alaisuudessa olla ollut eräs Peter Svensson, jolle Raaseporiin lähetetystä oluttynnyristä on merkintä Tallinnan kamarin tilityksissä 21.7.1441.⁴⁹³

Kaarle Knuutinpojan ja Kristernin 10.10.1441 tekemän sopimuksen perusteella Raaseporin tuli jäädä neljäksi seuraavaksi vuodeksi (lokakuuhun 1445) Kristern Niilonpojan ja hänen perillistensä haltuun. Kristoffer vahvisti sopimuksen 31.10.1441.⁴⁹⁴ Osa Raaseporin linnan hallintaan vuosina 1437-1445 liittyvistä lähteistä on ajoitettu aiemmassa tutkimuksessa väärin, mikä on aiheuttanut sekaannusta linnan vaiheissa. Virheelliset ajoitukset liittyvät lähinnä Raaseporin voutina mainittua asemies Bengt Mårtenssonia koskeviin asiakirjoihin.⁴⁹⁵

Finlands medeltidsurkundenin antamien ajoitusten perusteella Bengt Mårtensson olisi ollut Raaseporin linnan voutina ensimmäisen kerran 3.4.1437. Asiakirja on Bengt Mårtenssonin Raaseporista Tallinnan raadille lähettämä suosituskirje, jossa hän mainitsee isäntänsä Kristern Niilonpojan. Kirjeen Liv-, Esth und Kurländisches Urkundenbuchissa painattanut Hermann Hildebrand ja FMU:ssa painattanut Hausen katsoivat Raaseporin olleen Kristern Niilonpojalla vain 1435-1437 ja ajoittivat kirjeen tällä perusteella vuoteen 1437.⁴⁹⁶ Bengt Mårtensson on mainittu Raaseporin voutina kahdessa varmasti ajoitettavassa lähteessä heinäkuussa 1442.⁴⁹⁷ Mikään ei estä, etteikö vuoteen 1437 ajoitettu kirje voisi olla huhtikuulta 1442, jolloin Raasepori oli Kristern Niilonpojan ja Kaarle Knuutinpojan välisen sopimuksen perusteella Kristern Niilonpojalla ja hän oli vielä elossa. Asiakirja ajoittuu tällöin 4.4.1442.

⁴⁹¹FMU III 2378, 22.3.1441, "...närwarande ährlike mann Hindrich Bidz aff ärlix mans wäggar Johan Karlsson hoffwidzman vppå Åbo huuss".

⁴⁹²Suvanto 1978, s. 17. Käräjät piti Etelä-Suomen laamanni, joka oli 14.3. ollut käräjillä samoin Raaseporin voutikuntaan kuuluvalla Lohjalla (FMU III 6644). Suvanto olettaa, että käräjien yhteydessä olisi otettu alueen asukkailta uskollisuudenvaiva Kaarle Knuutinpojalle ja samalla estetty veronmaksu Raaseporiin. Pyyntö turvakirjeestä on aiemmin ajoitettu vuoteen 1412 (FMU II 1375). Suvanto on pätevin perustein ajoittanut kirjeen 16.5.1441. Koska Kaarle Tordinpoika mainitaan seuraavan kerran joulukuussa 1442 Ruotsissa, vahvistuu oletus, että linna olisi tullut kesällä 1441 Kristern Niilonpojan haltuun. Cecilia Bo Djuren tytär oleskeli Raaseporissa vielä toukokuun lopulla 1441, mutta tämän jälkeen hänestäkään ei ole varmoja mainintoja, FMU III 2389, (29.5.1441).

⁴⁹³*Peter Svensson*: Liite 1, Raaseporin linna. KB 453, "Item vor 1 t. bers 5 f., de Peter Sweis[son] van Raseborch wart gesant". Käsitys, että Peter Svensson olisi ollut Raaseporin alivouti on peräisin KB 453, jossa viitataan asiakirjaan LECUB I:IX 798. Peter Svenssonista ei ole mitään muuta tietoa.

⁴⁹⁴FMU III 2420, "Item, skal jac oc mynae arffuae fforae allaen myn skadhae beholde oc brwghae slottit Raseborgh oc alt Raseborgs laeaeen, som thaer nw vndaer liggaer, j fffirae aar haernaest aeffter kommaende, oc naeae the fforscriffnae fffirae aar fframledhnae aerae, tho skal jac oc wil, aellaer mynae aerrffwae, the som thet tho j waerae haffuae, wdaen allae laengrae töffring, geensaeghn oc hiaelpaeraedhe antworde thaet fforaffnde herrea Karl Knwtzsson igeen ffrreit oc whindraet."; FMU III 2427.

⁴⁹⁵*Bengt Mårtensson*: Liite 1, Raaseporin linna; Jaakkola 1959, s. 135; Enemark 1981, s. 53; Anthoni 1970, s. 127; Jatkossa viitattujen lähteiden lisäksi Bengt Mårtensson mainitaan Sune Sunenpojan puolesta Pohja-Suomen laamannina käräjillä 2.1.1448 Huittisissa ja 5.2.1448 Nousiaisissa (FMU III 2738 ja 2743); Asemies Bengt Mårtensson omisti maata ainakin Lohjalla ja kuoli viimeistään 1456. Mahdollisesti hänellä oli maaomaisuutta myös Hämeessä sillä hänen poikansa Hans oli 1454 lähtien Hattulan kihlakunnantuomari, Anthoni, Eric, Bengt Mårtenssons ätt. ÅSF I:3, s. 215.

⁴⁹⁶LECUB I:IX 152, "umme mines heren willen, her Cristern, unde umme mines vordenstens villen". Kirje on päivätty "verde dachpasche", FMU III 2207.

⁴⁹⁷Varmasti ajoitettavat Bengt Mårtenssonin Raaseporin linnaan liittyvät lähteet ovat käräjätuomioita. Bengt Mårtensson oli läsnä laamanninkäräjillä 1.7.1442 Lohjalla (FMU III 2474) sekä laamannin 9.7.1442 Lohjan Veijolassa tekemässä rajanvahvistuksessa (FMU III 2479).

FMU:ssa esitettyjen ajoitusten perusteella Bengt Mårtensson olisi ollut Raaseporin voutina myös 1440. Tähän vuoteen sijoitettuja kirjeitä on kaksi, joista toinen on päivätty helluntaiaattona ja toinen on jätetty dateeraamatta.⁴⁹⁸ Dateeraamaton asiakirja on Bengt Mårtenssonin Tallinnan raadille lähettämä suosituskirje, jossa hän pyytää raatia auttamaan talonpoika Jonis Nilssonia, "*eyn arm bure, de hyr geseten is in myneme gebede, dat ik vorstaa van myner vrouwen wegen*". Hildebrand ja Hausen ovat olettaneet Bengt Mårtenssonin mainitseman rouvan olleen Kaarle Tordinpojan vaimon Cecilian.⁴⁹⁹

Vuoden 1442 asiakirjojen ja vuoteen 1437 ajoitetun kirjeen perusteella Hausen rekonstruoi Mårtenssonin voutikauden olleen 1437-1442. Dateeraamattomassa Bengt Mårtenssonin kirjeessä mainitun linnaa pitäneen rouvan perusteella hän ajoitti kaksi vuosiluvutonta kirjettä vuoteen 1440.

Kuka oli Bengt Mårtenssonin kirjeessä mainitsema rouva? Bo Djuren tytär Cecilia mainitaan Raaseporiin liittyvissä lähteissä varmasti kolme kertaa: 9.8.1438, 8.8.1439 ja 29.5.1441. Viimeinen kirjeistä on vailla vuosilukua, mutta sisältönsä perusteella se voi ajoittua vain toukokuulle 1441. Kaksi ensimmäistä lähdeä ovat Tallinnan kamarin tilityksiä Kaarle Tordinpojan vaimolle Cecilialle lähetetyistä oluesta ja viinistä.⁵⁰⁰ Lisäksi Cecilia on yhdistetty edellämainittuun Bengt Mårtenssonin kirjeeseen sekä 11.9.1438 ajoitettuun Paavali Karon kirjeeseen Raaseporista Tallinnan raadille. Kirjeessään Paavali Karo pyytää "*umme myner vrouwen willen unde mynes vordenstens willen*" raatia auttamaan luonaan käynnyttä Herman Hermanssonia, jotta tämä saisi osuutensa Tallinnassa kuolleen sisarensa jäämistöstä.⁵⁰¹ Paavali Karo on mainittu muussa materiaalissa ainoastaan kerran, 22.2.1444, jolloin Tallinnan kamari tilitti kaksi markkaa ja kolme sillinkiä Raaseporin talonvouti Paavali Karolle lähetetystä oluttynnyristä.⁵⁰² Käsitys, että Paavali Karon kirjeessään mainitsema rouva olisi Cecilia, on peräisin kirjeen painattaneilta Hildebradilta ja Hausenilta. Vuosista, jotka tämän perusteella tulevat kyseeseen Hausen katsoo ainoan mahdollisen olevan 1438.⁵⁰³

Tutkimuksessa ei ole huomioitu sitä, että mikäli Kristern Niilonpojan ja Kaarle Knuutinpojan välistä sopimusta noudatettiin, oli Raasepori Kristernin kuolemaan saakka hänen hallinnassaan. Tämän jälkeen linna siirtyi hänen perillisilleen. Kristern Niilonpojan ensimmäisestä avioliitosta ollut poika Kaarle oli kuollut Tallinnassa elokuussa 1440. Hänen toisesta avioliitostaan olevat lapset olivat 1442 vielä alaikäisiä, joten

⁴⁹⁸LECUB I:IX 675 ja FMU III 2335, (helluntaiaatto 1440); LECUB I:IX 798 ja FMU III 2372, (1440).

⁴⁹⁹LECUB I:IX 798 ja FMU III 2372, (1440); *Cecilia Bo Djuren tyrär*: Liite 1, Raaseporin linna.

⁵⁰⁰KB 337, "Item her Gerlige gesant 4 gulden vor 2 t. bers mit deme holte Karl Bonden wive gesant.". "Her Gerlige" oli Tallinnan raatimies Gerlige Witte; KB 392; FMU III 2389, (29.5.1441) Cecilia Bo Djuren tytär Raaseporista Tallinnan raadille pyytäen raatia palauttamaan Peter Oxe-vainaalalle lähettämänsä hopeoidun vyön ja kultaisen rintaneulan. Tarkoituksena oli ollut, että Peter Oxe olisi tarpeen tullen pantannut korut Cecilian laskuun "**umme welke stukke to des slotes behoff ik behofft hadde**", mitä ei ollut tarvinnut tehdä. Cecilia pyytää raatia auttamaan kirjeen esittäjää palvelijaansa ("mynen dener Hans Jute, dussen breffwiser") Hans Jutea saamaan korut takaisin. Kirje on säilynyt paperoriginaalina Tallinnan kaupunginarkistossa. Hausen on painattanut asiakirjan LECUB:n perusteella ja viittaa kirjeen nähtävästi kirjoitetun Peter Oxen kuolemaa seuranneena keväänä, joka oli 1441. Kirje on päivätty maanantaina ennen helluntaia (FMU III 2389, LECUB I:IX 729, "Gescreven up Rasaborg des mandages vor pinxsten"). Peter Oxe neuvotteli tanskalaisen Riben linnan päällikön Erik Nielssonin (Gyldenstjerne) pojan Erikin lähettinä Novgorodissa vuoden 1438 lopulla, vrt. KB 381 ja LECUB I:IX 437 sekä Rebas 1976, s. 60-61; Vrt. FMU III 2384, Johan Karlssonin Kaarle Tordinpoikaa koskeva kirje Tallinnan raadille. Karlsson mainitsee Kirjeen esittäjäksi Clawes Sastrowin, joka oli matkalla Tallinnaan noutamaan Peter Oxen jäämistöstä.

⁵⁰¹FMU III 2268, LECUB I:IX 367, "Gescreven upe Rasaborch des donnersdages na unser leven vrouwen dage nativitatis".

⁵⁰²KB 565, "Item 2 mr. unde 3 s. vor 1 t. bers Karowen gesant, deme husvogede van Razeborgh."; *Paavali Karo*: Liite 1, Raaseporin linna. Tässä mainittujen lähteiden lisäksi hänestä ei ole säilynyt muita tietoja. Nimensä perusteella hän saattaa olla ollut suomalais- tai saksalaisperäinen.

⁵⁰³FMU III 2268, "Den i brefvet nämnda "frun" kan icke varit någon annan än Karl Thordsson Bondes hustru (Cecilia, riddaren Bo Djures dotter), som tidtals, i sin mans frånvaro, på Raseborg förde befälet och hvars sista bref därifrån är skrifvet 29. maj 1441".

perinnöstä huolehti hänen leskensä Margareta.⁵⁰⁴ Margaretan asema Kristern Niilonpojan perinnön valvojana ilmenee kuningas Kristoffer Baijerilaisen ja Ruotsin valtaneuvoston Tukholman linnassa 11.9.1444 antamasta ratkaisusta Kristern Niilonpojan lesken Margaretan ja Kaarle Knuutinpojan väliseen riitaan. Kristern Niilonpojan puolelta asianomistajina olivat Margareta ja perillisiä edustava Margaretan sisar ja Kaarle Kristerninpojan leski Ebba Eriksdotter (Krummedige). Mahdollisia testamentin toimeenpanijoita ei ole mainittu.⁵⁰⁵ Aiemmin ei ole lainkaan ajateltu vaihtoehtoa, ettei eräissä Bengt Mårtenssoniin ja Paavali Karoon liittyvissä lähteissä mainittu rouva olisikaan Kaarle Tordinpojan vaimo Cecilia, vaan Kristern Niilonpojan leski Margareta. Mikäli näin on, kaikki Bengt Mårtenssoniin ja Paavali Karoon liittyvät lähteet ajoittuvat vuoteen 1442 tai sen jälkeiseen aikaan.⁵⁰⁶

Milloin Raasepori tuli Kristern Niilonpojan perillisiltä Kaarle Knuutinpojan hallintaan? Lokakuussa 1441 tehdyn sopimuksen perusteella näin olisi tullut tapahtua lokakuussa 1445. Varmasti linna oli Kaarlen hallussa elokuussa 1446, jolloin se mainitaan hänen titulatuurissaan.⁵⁰⁷ Viimeistään 1450, mutta ehkä jo kesäkuussa 1446 linnaa piti asemies Matts Ödgislessonin poika ritari Gregers Mattson (Lilje), jonka sijaisena mainitaan 1450 Bengt Mårtensson.⁵⁰⁸

Hildebrandin ja Hausenin asikirjoille antamien ajoitusten perusteella vaikutti, että Bengt Mårtensson olisi ollut Raaseporissa alunperin Kristern Niilonpojan (1437), sitten Kaarle Tordinpojan (1440-1442) ja lopulta Gregers Magnussonin (1450) voutina. Muita linnassa olleita voutia olivat vanhojen ajoitusten perusteella 1438 ja 1444 talonvouti Paavali Karo, 1443 talonvouti Nils Stigulfsson ja 1444 Henrik Svärd. Korjattujen ajoitusten perusteella Bengt Mårtensson ja Paavali Karo olivat olleet linnan vouteina vasta lokakuun 1441

⁵⁰⁴ Kaarle Kristerninpoika kuoli 8.8. ja haudattiin Tukholman fransiskaanikonventin kirkkoon 4.10.1440. Kristernin ja Margaretan lapsista vanhin Johannes Kristerninpoika kirjoittautui kesällä 1444 Leipzigin yliopistoon, joten hän lienee tullut vasta hiljattain täysi-ikäiseksi, Gillingstam 1952, s. 241, 243.

⁵⁰⁵ FMU III 2586, vrt. Gillingstam 1952, s. 242-245. Kesäkuussa 1443 Margareta ja Kristern Niilonpojan vävy ritari Bengt Jönsson (Oxenstierna) lahjoittivat Uppsalan tuomiokirkolle 200 englannin noobelia, joiden avulla tuli perustaa Kristernin muistoksi prebenda tuomiokirkkoon. Huhtikuussa 1448 Tukholmassa toimitetussa Kristern Niilonpojan perinnönjoissa olivat läsnä silloinen valtionhoitaja Bengt Jönsson sekä kaksi hänen neljästä pojastaan (Uppsalan electus Jöns Bengtsson ja ritari Kristern Bengtsson), Erik Turesson vaimonsa Birgitta Kristernintyttären puolesta, Margareta Eriksdotter poikansa Nils Kristernssonin puolesta ja Johan Kristernsson. Gillingstam ei mainitse testamentin toimeenpanijoita tai puutu Raaseporin linnan kohtaloon.

⁵⁰⁶ Ainoastaan Poul Enemark on (1981, s. 53) katsonut, että Bengt Mårtensson olisi ollut Raaseporissa Kristern Niilonpojan perillisten voutina, mutta hän ei ole esittänyt lähteille FMU:sta poikkeavaa ajoitusta. Jalmari Jaakkolan mukaan (1959, s. 135) Raaseporin linnan hallinnollinen asema oli 1440-luvun alkupuolella siellä mainituista voudeista (Bengt Mårtensson ja Henrik Svärd) päätellen "epämääräinen".

⁵⁰⁷ *Kaarle Knuutinpoika*: Liite 1, Raaseporin linna; Jaakkola (1959, s. 135) katsoi linnan tulleen Kaarle Knuutinpojalle "ilmeisesti Kristern Niilonpojan kanssa v. 1441 tehdyn sopimuksen mukaisesti viimeistään v. 1446"; Kumlien 1933, s. 235; Lönnroth 1934, s. 219; Anthoni 1951, s. 36-37; 13.8.1446, Anthoni, Eric, Tvenne Borgåbrev av år 1446. HTF 1951 [Anthoni 1951a], s. 36-37. Hausenin mukaan Kaarle Knuutinpojan titteli oli "hövitsman på Viborg, Tavastehus och Raseborg" jo 8.6.1446 (FMU III 2666), mutta hän ei ole painattanut asiakirjaa, vaan vain referoinut sen (FMU III 2666); Huomionarvoista on, että Kristoffer Baijerilaisen ja valtaneuvoston ratkaisu Kaarlen ja Margaretan riitaan on annettu vuotta ennen määräajan päättymistä ja on mahdollista, että samassa yhteydessä olisi käsitelty myös Raaseporin linnan siirtymistä Kristern Niilonpojan perillisiltä Kaarle Knuutinpojalle.

⁵⁰⁸ *Gregers Mattson*: Liite 1, Raaseporin linna; Anthoni 1970, s. 127; Enemark 1981, s. 54; Jaakkola 1959, s. 135-136; Ritari Gregers Mattson, Etelä-Suomen laamanni Matts Mattson, Jon Guttormsson todistivat 8.6.1446 Raaseporissa Kaarle Knuutinpojan maakaupan, Kauppa koski Bölen Ragnild Nilsdotterin Ruotsissa sijaitsevia tiloja, FMU III 2666 (8.6.1446). Toukokuun 6. päivänä 1447 Gregers Mattson todisti Viipurissa kirjeen, jolla eräs Olof Olofsson antoi Kaarlelle korvauksena joistakin rikkomuksista Viipurin pitäjässä sijaitsevan perintötilansa Sainion (FMU III 2698); Gregers Mattson oli Södermanlannin laamannin ja Turun linnan Kaarle Knuutinpojalta Kristoffer Baijerilaisen puolesta lunastaneen Matts Ödgislassonin poika, vrt. luku 3.3.1. Hänen sisarensa Bengta oli naimissa samoihin aikoihin Kaarle Knuutinpojan palveluksessa olleen Erik Akselinpojan (Tott) kanssa. Gregers Mattson lyötiin ritariksi Kristoffer Baijerilaisen kruunajaisten yhteydessä syyskuussa 1441 ja mainitaan valtaneuvoksena viimeistään 1450. Raasepori oli hänen hallussaan vielä 25.3.1452, mutta ei enää saman vuoden heinäkuussa. Viimeistään kesäkuussa 1455 Gregers Mattson oli Jönköpingin lähellä Smoolannissa sijainneen Rumlaborgin linnan päämies. Vuosina 1478-1488/90 hän oli Västmanlannin ja Taalainmaan sekä vuodesta 1490 kuolemaansa saakka 24.3.1494 Uplannin laamanni. Vuosina 1487-1493 hänen hallinnassaan oli Itä-Göötainmaan Stäkeborgin linna. Kuollessaan hänellä oli Suomessa maaomaisuutta, josta osan hän testamentasi suomalaisille kirkkoille ja luostareille. Gillingstam, Hans, Lilje, Gregers Mattson. SBL XXIII, s. 64-65; Bengt Mårtensson FMU III 2856, 14.10.1450.

jälkeen. Bengt Mårtensson oli aluksi Kristern Niilonpojan, sittemmin hänen leskensä Margaretan alainen. Paavali Karo mainitsee olleensa Margaretan alainen.⁵⁰⁹

Tieto Nils Stigulfssonista Raseporin talonvoutina on säilynyt ainoastaan hänen kirjeessään Raaseporista Tallinnan raadille. Hausen ajoitti kirjeen noin vuoteen 1400, mutta Eric Anthonin mukaan todennäköisempi ajoitus on 1443. Kirje koskee erästä perintöasiasa, jossa Nils pyytää raadilta palvelusta "*umme Godes willen und umme mines heren des koninges willen und ume miner armen bede willen*". Sanamuodon perusteella on oletettava hänen olleen suoraan kuninkaan alainen. Mikäli Anthonin kirjeelle rakentama ajoitus on oikea, Raasepori olisi ollut suoraan kuninkaan alainen jo 1443.⁵¹⁰

Anthoni perustaa ajoituksensa tunnettuihin asiakirjoihin. Nils Stigulfssonista Raaseporin voutina ei ole muuta tietoa, mutta hänet mainitaan varmasti ajoitetuissa asiakirjoissa 1438 ja 1439 Turussa. Vuoden 1443 kirjeessä mainittu rälssimies Jeppe Fredag esiintyy varmoissa lähteissä Länsi-Uudellamaalla vuosina 1442 ja 1447. Anthonin ajoitusperusteita ovat Jeppe Fredagin toiminnasta Länsi-Uudellamaalla säilyneet lähteet, toteamus, että vuoden 1443 Raaseporin voudista ei ole säilynyt tietoja, mutta linna näyttää Kristern Niilonpojan kuoltua palautuneen kruunulle, sekä vuoteen 1444 ajoitetut tiedot Henrik Svärdistä linnan voutina.⁵¹¹ Henrik Svärd mainitaan Raaseporin voutina ainoastaan kahdessa asiakirjassa, jotka molemmat ovat Raaseporista Tallinnaan lähetettyjä kirjeitä. Molemmat on ajoitettu vuoteen 1444, eikä ole syytä olettaa, että ne ajoittuisivat toisin. Kirjeistä ei käy ilmi, kenen voutina Henrik oli linnassa.⁵¹²

Tunnetun materiaalin perusteella Nils Stigulfssonin kirje Tallinnaan voidaan ajoittaa väljästi vuosiin 1442-1447. Oletettavasti Bengt Mårtenssonista Kaarle Tordinpojan alaisena voutina luomansa kuvan perusteella Anthoni sijoitti kirjeen vuoteen 1443, jolloin linna olisi hänen mukaansa palautunut kruunulle.⁵¹³ Koska varmassa lähteessä 1444 mainittu talonvouti Paavali Karo oli muun materiaalin

⁵⁰⁹Bengt Mårtenssoniin ja Paavali Karoon liittyvien lähteiden korjatut ajoitukset: *LECUB I:IX 152 ja FMU III 2207, (4.4.1442); LECUB I:IX 675 ja FMU III 2335, (helluntaiaatto 1443-1445); LECUB I:IX 798 ja FMU III 2372, (1442-1445); FMU III 2268, (13.9.1442, 12.9.1443, 10.9.1444 tai 9.9.1445)*, Vrt. Liite 1, Raaseporin linna, Bengt Mårtensson ja Paavali Karo.

⁵¹⁰FMU II 1105; Anthoni, Eric, *Feldaterade urkunder och notiser i Svartboken och bland Finlands medeltidsurkunder*. HTF 1948, s. 134.

⁵¹¹FMU III 2474 (1.7.1442, Lohja), FMU III 2479 (9.7.1442 Lohjan Veijola) ja FMU III 2689 (4.2.1447 Inkoo); FMU III 2248, 2249; FMU III 2571; Anthoni 1948, s. 134

⁵¹²FMU III 2571, 28.4.(1444), Henrik Svärdin kirje Tallinnan raadille; *LECUB I:X 59*, Hans Parenbeke Raaseporista Tallinnan raadille pyytäen välittämään Pentti Lydekenpojan (Djåkn) tuoman kirjeen Liivinmaan maamestarille. Samalla Parenbeke pyytää turvakirjettä Henrik Svärdille, itselleen ja Hans Parenbeke-nimiselle sukulaiselleen. Kirje on laadittu samalla käsialalla kuin huhtikuinen Henrik Svärdin kirje. Parenbeke oleskeli Raaseporissa vielä 14.6., jolloin hän pyysi raadiilta edellisen viestinsä kirehtimistä (*LECUB I:X 60*). Kesäkuun lopussa hän kiitti raatia saamastaan turvakirjeestä (*LECUB I:X 63*); *Henrik Svärd (nuorempi)*: Liite 1, Raaseporin linna; Anthoni 1970, s. 127; Jaakkola 1959, s. 135; Henrik Svärd nuorempaa ei tule sekoittaa valtaneuvoksena 1435 mainittuun, ennen joulukuuta 1440 kuolleeseen asemies Henrik Svärd vanhempaan, joka omisti useita maatiloja Hämeessä ja Varsinais-Suomessa ja oli naimisissa Klaus Lydekenpojan tyttären Birgitan kanssa. Asemies Henrik Svärd nuorempi oli joko Henrik Svärd vanhemman tai hänen veljensä Olavin poika ja mainitaan ensimmäisen kerran marraskuussa 1439. Vuosien 1439 ja 1444 lisäksi hänet mainitaan vain toukokuussa 1442, jolloin hän oli eräs Kaarle Knuutinpojan valamiehistä Tukholmassa. Nk. Vanhemman Svärd-suvun kantaisä Suomessa oli saksalaisperäinen asemies Herman Svärd, joka avioitui 1300-luvun loppupuolella nk. vanhempaan Kurki-sukuun. Hermanin tuntemattomaksi pojanpojista isoäitinsä suvun lisänimeä käyttänyt Jeppe (Jakob) Kurki oli myös naimisissa Klaus Lydekenpojan tyttären (Karin) kanssa. Henrik Svärd nuoremman veli Peder Svärd nuorempi mainitaan Kaarle Knuutinpojan valamiehenä 8.5.1442, Anthoni, Eric, Svärd, äldre ätten. *ÅSF I:2*, s. 207-210 sekä Anthoni, Eric, Kurck, äldre ätten. *ÅSF I:2*, s. 160-161; Hans Parenbeke oli Saksalaisen ritarikunnan Liivinmaan haaran vasalli, joka oli tuntemattomasta systä joutunut riitaan Riian kaupungin kanssa. Tässä riidassa häntä oli tuki ensin Tukholman ja vuodesta 1446 Turun linnaa pitänyt Magnus Gren sekä Kristoffer Baijerilainen, jonka kiinnostus Baltian asioihin oli näihin aikoihin lisääntynyt (vrt. luku 3.3.1.), Olesen 1981, s. 338.

⁵¹³Anthoni esitti kantansa linnan vaiheista 1948 julkaisemassaan artikkelissa, jossa hän korjasi useita FMU:ssa havaitsemiaan virheellisiä ajoituksia (Anthoni, Eric, *Feldaterade urkunder och notiser i Svartboken och bland Finlands medeltidsurkunder*. HTF 1948, s. 134); Tutkimuksessaan Suomen keskiajan rälssistä ja 1500-luvun aatelista Anthoni (1970, s. 127) ei enää ottanut kantaa linnan palautumiseen suoraan kruunulle, mutta katsoi, ettei linna vuoden 1441 läänityskirjeistä huolimatta ollut ainakaan ennen Kristern Niilonpojan kuolemaa tullut Kaarle Knuutinpojan haltuun.

perusteella Kristern Niilonpojan lesken Margaretan alainen, on epätodennäköistä, että linna olisi tullut kruunulle tai Kaarle Knuutinpojalle vielä 1443. Mikään ei estä ajoittamasta Nils Stigulfssonin kirjettä vuoteen 1445, jolloin linna olisi saattanut tulla Margaretalta väliaikaisesti kruunulle, kunnes Kaarle Knuutinpoika otti sen haltuunsa viimeistään elokuussa 1446.⁵¹⁴ Paavali Karosta säilyneiden tietojen perusteella myös Henrik Svärd on saattanut olla linnassa Margaretan alaisena voutina.

Linnan ja voutikunnan hallinnollinen asema 1412-1448

Lähteiden perusteella Raaseporin linnan hallinnollista alisteisuutta on vuosina 1412-1448 useissa kohdin vaikea todentaa.

Raaseporin voutikunta mainitaan Eerik Pommerilaisen verokirjan otteessa 1413, millä perusteella se oli tuolloin suoraan kruunun alainen.⁵¹⁵ Tähän viittaavat myös Thomas van Vitzenistä säilyneet lähteet. Todennäköisesti van Vitzen piti linnaa kuolemaansa saakka vuodenvaihteeseen 1415-1416.⁵¹⁶ Hänen voutinaan linnassa saattaa ajoittain olla ollut asemies Kort Gartz, mutta säilyneen lähdemateriaalin perusteella tästä ei ole täyttä varmuutta.

Viimeistään vuonna 1418 linna oli asemies Janeke Hampamosilla, joka lähteiden perusteella oli edeltäjänsä tavoin suoraan kuninkaan alainen.⁵¹⁷ Hampamos piti linnaa kuolemaansa asti 1423. Vuosina 1424 ja 1425 Raaseporin voutina oli Kort Gartz, joka oli linnassa sitä läänityksenä pitäneen ritari Henningin voutina. Ritarin yhteys 1415 tai 1416 kuolleeseen valtaneuvos Henning Königsmarkiin on epätodennäköinen.

Vuodesta 1426 linnaa pitänyt ritari Otto Pogwisch oli lähdemateriaalin perusteella Eerik Pommerilaisen alainen.⁵¹⁸ Tähän viittaa myös Eerikin väite siitä, että Raasepori olisi anastettu hänen alaisuudestaan. Syksyllä 1433 Otto Pogwischin sijaisena linnassa oli hänen asemiehiinsä kuuluva Karl Niklison. Ritari Otto Pogwischin kuoltua kesällä 1435 seuraa Raaseporin hallinnassa erittäin sekava aika. Viimeistään keväällä 1436 linna oli tullut drotsi Kristern Niilonpojan haltuun, joka piti sitä valtaneuvoston alaisena. Kristernin oleskellessa Ruotsissa linnasta huolehti hänen poikansa Kaarle, jolla kesällä 1436 oli Raaseporissa alivoutina Håkan Björnsson. Linnan hallinta oli kuitenkin hankalaa ja se näyttää luisuneen Eerik Pommerilaisen kaappareina olleille Flemingin veljeksille. Flemingit käyttivät linnaa tukikohtanaan

⁵¹⁴*Nils Stigulfsson*: Liite 1, Raaseporin linna; Tässä mainittujen lähteiden lisäksi hänestä ei ole säilynyt muuta materiaalia. Nimensä perusteella hän tn. oli kotoisin ruotsinkieliseltä alueelta. Hänen maaomaisuudestaan ei ole tietoa; Äärimmäisenä vaihtoehtona on vielä otettava huomioon mahdollisuus, ettei Nils Stigulfssonin kirjeessä mainittu kuningas olisikaan Kristoffer Baijerilainen, vaan Kaarle Knuutinpoika ja kirje ajoittuisi näin kevään 1448 jälkeiseen aikaan.

⁵¹⁵Bjurling 1962, s. 49-50, 123.

⁵¹⁶Kuninkaan alaisuuteen viittaa heinäkuun loppuun noin vuodelle 1410 ajoitettu Thomas van Vitzenin kirje Tallinnan raadille. Kirjeessä van Vitzen puolustautuu häntä vastaan esitettyihin syytöksiin, joiden mukaan hän olisi estänyt erään Uudellemaalle rantautuneen aluksen kipparia pelastamaan tavaroita aluksesta. Thomaksen mukaan haaksirikon aikoihin Raaseporissa olleet hänen herransa kuninkaan päämiehet Klaus Fleming ja Valdemar Djäkn sekä yli 40 hyvää miestä saattoivat osoittaa syytöksen vääräksi (FMU II 1527, "**Hiir weren iover mines heren hovetlude** her Claus Fleming, richter over Oesterland, Waldemar Deken, hovetman to Thovesten, und mer dan xl anderer guden lude.").

⁵¹⁷FMU II 1599, (Elokuun loppu 1419), "**...minen heren, den konink...**"; FMU II 1611, 13.1.(n. 1420), "**...mines heren de koninges...**"; LECUB I:IV 1862, (n. 1420), "**...desse bedderve knecht Hans Nakkel, den ik mins heren, des koninges, denst entfangen hebbe...**"; FMU VIII 6625, (n. 1420), "**...myns heren des konighes willen...**".

⁵¹⁸FMU II 1924, (6.11.1429), "**...mynem genedigen heren dem koninge...**"; FMU III 2079, 20.6.1433, "**...mynes gnedighen heren des konninghes heredzhöfdinghe unde mer siner gnaden bur hebben hiir vor my ghesecht...**"; Vrt. myös FMU II 1319, 29.3.1430 ja FMU II 1955, (25.5.1430), joissa Pogwisch puhuu herransa kuninkaan verotalonpojista, mitä kuitenkaan ei voi suoraan käyttää viitteenä hänen hallinnolliseen alisteisuuteensa.

ainakin kesällä 1437. Raaseporissa majailleiden Flemingin veljesten yhteys Suomen laamannina 1420-luvulle asti tunnetun ritari Klaus Flemingin jälkeläisiin on epäselvä. Vuosina 1433-1434 Raaseporin voutikunnassa ja Turun linnan voutikunnan alueella laamannintuomiota antanut Klaus Flemingin poika Peder Fleming näyttää kuitenkin kuuluneen tai liittyneen Raaseporin linnaa pitäneisiin Flemingeihin. Viimeistään elokuussa 1437 linna oli tullut Kristern Niilonpojan sisarenpojan Kaarle Tordinpojan haltuun, joka kesällä 1439 oli yhteistyössä Ivan Flemingin kanssa. Samoihin aikoihin sekä Kaarle Tordinpoika että Kristern Niilonpoika näyttävät lähentyneen uudelleen Gotlannissa oleskellutta Eerik Pommerilaista.

Alkukesästä 1441 Kaarle Tordinpoika luovutti Raaseporin Kristern Niilonpojan hallintaan. Kristern Niilonpojan tunnustettua Kristofferin kuninkaaksi tämä välitti Kaarle Knuutinpojan ja Kristernin sovinnon, jonka perusteella Raaseporin tuli jäädä lokakuusta 1441 alkaen neljäksi vuodeksi Kristern Niilonpojan ja hänen perillistensä haltuun. Kristern Niilonpojan alaisena Raaseporin voutina oli huhtikuussa 1442 Bengt Mårtensson, joka valvoi linnaa perillisten laskuun myös Kristernin 29.4.1442 tapahtuneen kuoleman jälkeen.⁵¹⁹ Keväällä ja alkukesästä 1444 linnan voutina oli Henrik Svärd. Syksyllä 1444 linnassa oli Kristern Niilonpojan lesken Margaretan alainen talonvouti Paavali Karo.

Paavali Karon jälkeen Raaseporin linna saattaa olla siirtynyt väliaikaisesti kruunulle, jolloin sen talonvoutina oli 1445 Nils Stigulfsson. Viimeistään elokuussa 1446 linna tuli Kaarle Knuutinpojan haltuun. Kaarlen alaisena päämiehenä oli 1450 ritari Gregers Matsson, joka saattaa olla ollut Kaarlen voutina linnassa jo ennen hänen tuloaan kuninkaaksi kesällä 1448.

Vuosina 1412-1448 Raasepori oli vaihtelevasti sekä keskushallinnon alainen että läänitettyä. *Vuosina 1436-1441 linna oli ajoittain kokonaan irrallaan valtakunnan keskushallinnosta.* Läänitettyä linna oli ainakin 1425 ja uudelleen vuodesta 1446. Myös Kristern Niilonpojan ja hänen perillistensä saantoa linnaan voidaan pitää läänityksen kaltaisena lokakuusta 1441 alkaen. Vaikka lokakuun 1441 sopimuksessa ei määritellä tarkemmin kuuluivatko linnan alaisen voutikunnan tuotot suoraan Kristernille, näin näyttää kuitenkin olleen. Juridisesti sopimus on ymmärrettävä Kaarle Knuutinpojan korvaukseksi Kristern Niilonpojalle niistä vahingoista, jotka hän oli aiheuttanut Rävelstan tapahtumien yhteydessä ja sen jälkeen.⁵²⁰ Korvaus suoritettiin luovuttamalla osia Kaarlen jo saamasta läänityksestä määräajaksi Kristern Niilonpojan hallintaan. *Kristern Niilonpoika ja hänen perillistensä eivät pitäneet linnaa kruunun alaisena vaan heille myönnettynä korvauksena, joka suoritettiin Kaarlen hallussa olleesta läänityksestä.* Linnaa luovuttaessaan he eivät olleet selvitysvelvollisia kruunulle, vaan Kaarlelle, jonka hallintaan läänityksen osan tuli palautua. He eivät olleet linnasta tilivelvollisia, sillä linnan kautta saadut tulot olivat juuri se korvaus, johon Kaarle oli sopimuksessa myöntynyt.

⁵¹⁹Bengt Mårtensson oli todennäköisesti myös se "hovetmanne van Raseborch", jolle lähetetyistä kahdesta oluttynnyristä ja kahdesta Reininviinipullosta on merkintä Tallinnan kamarin muistiinpanoissa 6.7.1443 (KB 540). Ainakin 1.7.1442 Bengt Mårtenssonista käytettiin titteliä "höuisman", FMU III 2474.

⁵²⁰FMU III 2420, "... skal jac oc mynae arffuae **fforae allaen myn skadhae beholde oc brwghae** slottit Raseborgh oc alt Raseborgs laeaen...".

3.3.6. Viipurin linna ja voutikunta

Alue

Viipurin linnan voutikunnan sisäinen hallinnollinen ja oikeudellinen jako poikkesi 1400-luvulla muusta Suomesta. Itä-Uuttamaata lukuunottamatta Viipurin linnan alaiselle alueelle muodostettiin kihlakuntia vasta 1500-luvun alussa. Tuomiovaltaa käytti linnanpäällikkö.⁵²¹ Viipurin linnan voutikuntaan kuului 1200-luvun kolonisaation tuloksena muotoutunut Uudenmaan rannikon itäinen ruotsalaisalue, josta muotoutui 1300-luvun lopulla ja 1400-luvun alussa Viipurin linnan alainen Itä-Uudenmaan (Porvoon) voutikunta. Linnan yhteyteen syntyneen Viipurin kaupungin ensimmäiset tunnetut privilegit antoi Eerik Pommerilainen 1403.⁵²² Itä-Uudenmaan voutikunnan alueella sijaitsi viimeistään 1300-luvun lopulla Porvoon kaupunki.

Viipurin linna tai sen alainen voutikunta ei sisälly vuoden 1413 verokirjan otteeseen. Voutikunnan tuloista tutkimusajankohtana ei ole tietoja. Vuosien 1412-1448 lähdemateriaalissa linnan alaisesta alueesta on käytetty aluenimen "Karelen" ohella nimityksiä "län" ja "land".⁵²³

Voudit ja päämiehet 1412-1448

Viipurin linnaa piti elokuusta 1403 maaliskuuhun 1417 ritari Tord (Rörikinpoika) Bonde.⁵²⁴ Linnan luovutuksesta on säilynyt 12.8.1403 päivätty vastakirje.⁵²⁵ Suomalaiset tutkijat kuten J.W.Ruuth, Jalmari

⁵²¹Blomstedt 1958, s. 25; Anthoni 1970, s.136; Savossa mainitaan 1440-luvulla "tuomari", jonka yhteys mahdollisiin aiempiin pitäjätuomareihin tai samanaikaisiin kihlakunnantuomareihin on epäselvä. Hannu Tapani Klamin mukaan on kuitenkin epätodennäköistä, että Viipurin linnan alaisella alueella Karjalassa tai Savossa olisi ollut tuohon aikaan kiinteä alituomarijärjestelmä. Klami, Hannu Tapani, Jus finnicum. Ruotsalaisen maakuntaoikeuden omaksumisesta Suomessa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja n:o 154. Vammala 1981, s. 76-79.

⁵²²Itä-Uudestamaasta vrt. luku 3.3.6.1; FMU II 1173, 19.8.1403.

⁵²³FMU II 1171, 12.8.1403, "...liggende j Karelen j Swerikes righe, met thet laeaen, som ther tel ligge" (Tord Bonden vastakirje); FMU II 1827, 16.2.1427, "hovetmanne uppe Wyborch in Karelen"; FMU II 1831, (21.)3.1427, "den landen euwirs gebites"; FMU VIII 6633, 1.-23.3.1427, "den landen juwers gebeydes"; FMU II 1912, 31.8.(1429), "buren ut her Cristierns lene"; FMU II 1914, 7.9.1429, "jwes gnedighen heren des koninges undersaten, copluden und buren ut her Cristernes lene"; FMU III 2012, (5.7.1431), "gebeden onsen hovetmanne heren Kristiern"; FMU III 2291, 5.7.1439, "hir int lant"; FMU III 2295, 31.7.1439, "des landes beste"; FMU III 2308, 21.9.(1439), "des landes klage von Carylen"; FMU III 2323, (helmikuu?) 1440, "Sibba, belegen under den lenne to Wiborgh"; FMU III 2360, 17.10.1440, "hir im lande"; FMU III 2512, 24.3.1443, "jn dessem lande"; FMU III 2445, 14.2.(1444-1448), "her i Wiborgz län"; FMU III 2750, 7.5.1448, "alla man, fogta och embitzmän her opå Wijborg och Wijborgz län".

⁵²⁴Tord (Rörikinpoika) Bonde: Liite 1, Viipurin linna; Fritz 1972:2, s. 135; Ruuth 1912, s. 4-5, 20; Anthoni 1970, s. 125, 131; Suvanto 1985, s. 135; Gillingstam 1952, s. 184-185; Jaakkola 1950, s. 46-47, 182; Tord Bonde oli Raaseporissa Bo Joninpojan alaisena päämiehenä viimeistään vuodesta 1378. Hän kuului Bo Joninpojan testamentin toimeenpanijoihin ja luopui linnasta hieman ennen vuotta 1400, jolloin hänet mainitaan Knut Bonpojan kuningatar Margareetalle luovuttaman Turun linnan haltijana (Fritz 1972:2, s. 139, 122, 135). Bonde oli Västmanlannin laamanni viimeistään 1394 ja lyötiin ritariksi Eerik Pommerilaisen kruunajaisten yhteydessä 23.7.1396. Vuonna 1389 hän sai kuningatar Margareetalta yhdessä tuolloisen Turun linnan päällikön Jakob Abrahaminpojan (Djäkn) kanssa tehtäväksi ottaa kuningattaren puolesta vastaan Hämeen linnan sitä pitäneeltä Bo Joninpoika Gripin entiseltä voudilta Magnus Kaselta (FMU I 982). Tord Bonde oli viimeistään 9.10.1396 naimisissa Niils Kettimundinpojan (Vaasa) tyttären Ramborgin kanssa, Gillingstam, Hans, Tord Röriksson Bonde, SBL V, s. 315-318.

⁵²⁵FMU II 1171. Vastakirje on säilynyt ritari Klaus Grupendalen sekä asemiesten Möleke ja Gerith van der Lanckenin 25.3.1414 antamana vidimaationa (FMU II 1436), joka on paikoin pahoin vahingoittunut. "**Jac Thord Bonde**, riddere, **kyaenes** thet meth thaette myt opnae ....., som nu aere oc her aepter komme scule, **at** jaec som **j dagh** aer **ae**y for **pant** oc **ae**y for **scathe** **aeller sculd** oc **ae**y for **aengen annen stykkae** ....., [ehure] thet helzst heder eller aer, vd...som en dande man bör slot oc faeste oc laeaen aff sin raete herre st anamae oc vntfange, j sadan aere oc tro oc j aengen andre made hafuer jaec som j d....[Östre]land[en], liggende j Karelen j Swerikes righe, **met thet laeaen, som ther tel ligge**, aff min natheghe herre konung Eric, konung j Swerike, Danmark oc Norghe,.....**wydh at györe om alle stykke, som her fore screfuet stor oc som her aepter fölgher**.....". Jatkossa Tord Bonde sitoutuu luovuttamaan linnan kaikkineen sellaisena kuin oli sen saanut, jos Eerik, Margareeta tai joku heidän asettamansa sitä vaatisi. Bonden tuli pitää rauha linnan alaisen läänin asukkaiden kanssa, joiden tuli suorittaa hänelle kaikki "**thet, som thöm bör at györe mech vppa for:de min herres oc frues weghnae**". Hän ei saanut vähentää kuninkaan ja kruunun oikeuksia läänissä. Jos Eerik ja Margareeta kuolivat, Bonden oli luovutettava lääni vaadittaessa Eerikin sisarelle Katarinalle, tai, jos tämä oli naimisissa, laillisesti valitulle kolmen valtakunnan hallitsijalle.

Jaakkola ja Seppo Suvanto ovat katsoneet Bonden pitäneen linnaa (palvelus)läännityksenä.⁵²⁶ Vastakirjeen perusteella Bonde oli linnastaan selvitysvelvollinen. Koska Tord Bonde toteaa vastakirjeessä, ettei ole ottanut linnaa vastaan pantin, veron, velan tai minkään muun syyn vuoksi, ovat ainoat mahdolliset hallintotavat palvelusläänni tai suora kruununhallinto. Birgitta Fritzin mielestä kyseessä oli välimuoto: palvelusläännitys, jonka hallintotehtävä vastasi kruununhallinnon voudin hallintotehtävää.⁵²⁷ Tord Bonden sijaisina linnassa olivat syksyllä 1409 asemies Kort Limborch ja keväällä 1410 Tord Bonden lanko ritari Kristern Niilonpoika (Vaasa).⁵²⁸

Tord Bonde kuoli Viipurin linnassa 21.3.1417. Viimeistään saman vuoden kesällä linna tuli Kristern Niilonpojan haltuun. Viipuri oli Kristern Niilonpojalla hänen kuolemaansa saakka 29.4.1442, lähes 25 vuoden ajan.⁵²⁹ Kristernin oleskellessa 1435-1439 pitkiä aikoja Ruotsin puolella linnaa valvoi hänen poikansa Kaarle.⁵³⁰ Kristern Niilonpojan hallussa oli vuosina 1436-1437 ja 1441-1442 myös Raaseporin linna. Viipurin linnan vouteina mainitaan kesällä 1420 asemies Arnt Svensson sekä kesinä 1433 ja 1436-1440 Märten Djäkn.⁵³¹ Linnan vastuusuhteista Kristern Niilonpojan ja Kaarle Kristerninpojan

⁵²⁶Ruuth 1912, s. 20; Jaakkola katsoi (1950, s. 46-47) Tord Bonden pitäneen linnaa läänityksenä. Suvannon mielestä Viipuri oli palvelusläänni, mutta hän toteaa (1985, s. 135) Bonden olleen tilivelvollinen linnan kiinteistöistä sekä ase- ja muonavarjoista.

⁵²⁷Fritz 1972:1, s. 133-137, 143-144.

⁵²⁸*Kort Limborch*: Liite 1, Viipurin linna; *Kristern Niilonpoika*: Liite 1, Viipurin linna, vrt. seuraava viite. Ehkä myös 1413. Gillingstam 1952, s. 184-185; FMU II 1409 perusteella linnan päämiehenä olisi alkukesästä 1413 ollut ritari Erengisle Nilsoon (Hammerstaätten. Kyseessä on kuitenkin virheellinen ajoitus, sillä Erengisle Nilsson oli ollut voudin tai päämiehen asemassa Viipurin linnassa sen ollessa Bo Joninpojan panttiläännityksenä. Hän oleskeli Suomessa ainakin 1395-96 ja 1402, Fritz 1972:2, s. 135; Kort Limborchin ja Kristern Niilonpojan sijaisuuksien aikaan Tord Bonde oleskeli Ruotsissa ja Tanskassa. 2.8.-5.9.1409 hän piti oikaisukäräjä Upplannissa (BSH II 59-72). Kristern Niilonpojan Narvan voudille kirjoittaman kirjeen mukaan Tord oli matkustanut kuninkaan luo (FMU II 1318, "...Turder...nu to desser tiit nicht to hus en is...is getogen to deme koninge, und ich vormode nu siner nicht weder tuschen diit und sancta Johannes dage, men ik hopes to Gude, up de tit is he jo wiisliken to Wiiborch weder"). Kirje on ajoitettu helluntaihin 1410.

⁵²⁹*Kristern Niilonpoika*: Liite 1, Viipurin linna; Fritz 1972:2, s. 135; Ruuth 1912, s. 20; Anthoni 1970, s. 125, 131; Suvanto 1985, s. 135, 149; Gillingstam 1952, 184-232. Vuoden 1413 verokirjan otteessa mainitaan Kristern Niilonpojalla olleen läänitys, joka muiden tietojen perusteella sijaitsi Tukholman linnan voutikunnan alaiseessa Lyhundran kihlakunnassa (Bjurling 1962, s. 56, 129, 91). Kristern Niilonpoika mainitaan lähteissä ensimmäisen kerran 1396, jolloin hän osallistui Nyköpingin resessin sinetöintiin. Hänet oli lyöty ritariksi oletettavasti samoihin aikoihin kun Eerik Pommerilainen kruunattiin Ruotsin kuninkaaksi Moran kivillä 23.7.1396. Viimeistään vuodesta 1401 Kristern Niilonpoika oli Upplannin Seminghundran kihlakunnan tuomari. Tuomarintointaan hän näyttää hoitaneen pääasiassa sijaisten avulla. Hän osallistui Ruotsin valtaneuvoston kokouksiin viimeistään 1413 ja oli 1417 läsnä kaikkien kolmen valtakunnan neuvosten joukossa Kööpenhaminassa. Kristern Niilonpoika omisti maata useilla alueilla Ruotsissa ja oletettavasti myös Viipurin alaisessa voutikunnassa. Lähdemateriaalin perusteella hän harjoitti laajamittaista kauppaa Danzigin ja mahdollisesti myös Flanderin kaupunkien kanssa. Tuotteet olivat tn. peräisin sekä hänen tiluksiltaan Ruotsista että Viipurin voutikunnan alueelta. Vuonna 1436 Pommerin rannikolla haaksirikoutuneen Kristern Niilonpojan laivan lastina oli turkkilaisia ja vahaa (Hansisches Urkundenbuch [HUB]. Band VII. Bearb. von W. Stein. Leipzig 1899, nro 231). Vuonna 1420 hän sai paavilta erioikeuden käyttää matka-alltaria. Hän perusti omilla varoilla prebendan Vadstenan luostariin ja suunnitteli prebendaa myös Uppsalan tuomiokirkkoon. Hän näyttää perustaneen myös Kyminkartanon yhteydessä sijainneen kappelin. Kristern Niilonpoika haudattiin Tukholman fransiskaanonkonventin kirkkoon rakennuttamaansa kappeliin 29.6.1442. Kristern Niilonpojan ensimmäinen vaimo oli mecklenburgilaista alkuperää ollut ritari Johan (Henneke) Moltken tytär Margareta, joka kuoli kesällä 1413. Viimeistään 1428 hän oli nai holsteinilaisperäisen Tanskan valtaneuvostoon kuuluneen ritari Erik Krummedigen tyttären Margaretan, Gillingstam 1952, s. 184-232.

⁵³⁰*Kaarle Kristerninpoika*: Liite 1, Viipurin linna; Anthoni 1970, s. 125; Gillingstam 1952, s. 232-241. Kaarle Kristerninpoika mainitaan lähdemateriaalissa ensimmäisen kerran 1427. Oletettavasti hän oli syntynyt hieman ennen vuotta 1417. Kaarle Kristerninpoika mainitaan ensimmäisen kerran Suomessa heinäkuussa 1436, jolloin hän oli isänsä sijaisena Viipurin linnassa. Hän osallistui valtaneuvoston kokouksiin vuodesta 1435 alkaen. Tukholman fransiskaanonkonventin diaarin mukaan hän kuoli Tallinnassa 8.8.1440. Erään myöhemmän sekaannuksen perusteella kuviteltiin pitkään hänen kuolleen venäläisiä vastaan tehdyllä ristiretkellä saatuihin vammoihin, mutta todellista kuolinsyytä ei tiedetä. Jossain vaiheessa 1430-luvulla hän oli nainut äitipuolensa Margaretan sisaren Ebba Eriksdotterin (Krummedige), Gillingstam 1952, s. 232-241.

⁵³¹*Arnt Svensson*: Liite 1, Viipurin linna. Arnt Svenssonista ei ole mitään muuta tietoa; *Märten Djäkn*: Liite 1, Viipurin linna; Viipurin voutina 1433-1445 mainittu Märten Djäkn, Satakunnan voutina 1391 mainittu Jakob Abrahaminpojan veli Märten Abrahaminpoika (Djäkn) ja Lammilla sekä Piikkiössä 1411 ja 1423 maata omistanut Märten Djäkn ovat eri henkilöitä (Märten Abrahaminpojasta Anthoni 1970, s. 88; Lammilla ja Piikkiössä maata omistaneesta Märten Djäknistä Anthoni 1970, s. 110, 115, 150). Kristern Niilonpojan palveluksessa Viipurin linnassa ollut Märten Djäkn mainitaan ensimmäisen kerran lähteissä 9.9.1433, jolloin hän oli Kristern Niilonpojan sijaisena Viipurissa (LECUB I:VIII 718). Vuonna 1445 hänet mainitaan yhdessä Henrik Styffen kanssa Viipurin pormestareina (LECUB I:IX 157). Todennäköisesti hän oli alunperin kaupungin raatimiehiä. Märten Djäkn kuoli ennen 8.7.1447, jolloin Danzigin raati mainitsee Kaarle Knuutinpohjalle kirjoittamassa kirjeessään hänellä olleen elinaikanaan kauppasuhteita danzigilaisiin porvareihin (FMU III 2713). Tällä perusteella hän saattaisi olla ollut yhteydessä Danzigin ja Kristern Niilonpojan väliseen kauppaan. Myös Märten Djäknin kanssa Viipurin pormestarina 1445 ollut Henrik Styffe oli aiemmin ollut Kristern Niilonpojan palveluksessa viestinviejänä Tallinnaan (FMU II 1622, (24.5.1433); FMU II 1722, 30.5.(1434); FMU II 1733,

poissaollessa on säilynyt kuvaus porvari Olof Fincken kirjeessä Tallinnan raadille 25.8.1440. Kristern Niilonpoika oli vanginnut Fincken eräiden kauppaepäselvyyksien vuoksi keväällä 1440. Kristernin matkustettua muualle Olof Fincke oli hänen alaistensa Märten Djäknin ja talonvouti Anders Stalpannan luvalla saanut liikkua vapaasti linnassa. Olof oli asettanut takuumiehikseen Lasse Jonssonin ja Erik Vargin ja luvannut, ettei karattuaan hakisi suojaa kirkoista tai luostareista. Lupaustaan vastaan Fincke oli ylittänyt liinan avulla muurin, uinut salmen yli ja paennut luostarin suojiin. Täältä hänet oli sitoumuksensa perusteella luovutettu. Vaikka Fincke oli linnanoikeuden mukaan uhannut henkeä ja omaisuutta, oli Kaarle Kristerninpoika hyvien miesten pyynnöstä säästänyt hänen henkensä 2000 Riian markan sakkoja vastaan. Viipurin raadin jokunen vuosi myöhemmin 12.9.1444 Tallinnan raadille lähettämästä kirjeestä ilmenee, että Lasse Jonsson oli takuiden vuoksi vangittu Fincken karattua.⁵³² Fincken kirjeen perusteella Kristern Niilonpojan sijaisena linnassa oli Märten Djäkn. Lisäksi linnassa oli erityisenä talonvoutina Anders Stalpanna.⁵³³

Kristern Niilonpojan kuoltua linna tuli Kaarle Knuutinpojan haltuun. Kronikan mukaan Kristern olisi luovuttanut linnan jo hieman ennen kuolemaansa, mutta todellisuudessa linna näyttää tulleen Kaarlelle vasta kesällä 1442. Kaarlenkronikassa Kristern Niilonpojan esitetään kuolleen juuri ennen kuin Kaarle Knuutinpoika saapui Tukholmasta ottamaan linnaa haltuunsa. Kronikan mukaan hän olisi ennen kuolemaansa vaatinut voutejaan estämään Kaarlea saamasta linnaa käsiinsä.⁵³⁴ Kuvaus on väritynyt. Koska Kristern Niilonpojan tiedetään varmasti kuolleen 29.4.1442 on Kjell Kumlien oletettavasti, että eräs toukokuun alussa Suomen voutikuntien hallinnosta käytyjen neuvottelujen perussyistä olisi ollut uutinen drotsin kuolemasta tai hänen sairastumisestaan.⁵³⁵ Kaarlen liikkeistä säilyneiden asiakirjatietojen perusteella on epätodennäköistä, että hän olisi ollut Viipurissa 29.4.1442.⁵³⁶

Viipurin linnan luovutti Kaarlelle Kristernin leski Margareta hänen perikuntansa edustajana johonkin aikaan kesällä 1442. Samassa yhteydessä Kaarle sai linnan slotslovenin, jonka hän oli aiemmin antanut Kristern Niilonpojalle. Tapahtumat ilmenevät Kristoffer Baijerilaisen ja valtaneuvoston 11.9.1444 antamasta päätöksestä Margaretan ja Kaarle Knuutinpojan väliseen riitaan. Päätöksen mukaan Kaarle väitti, ettei Kristern Niilonpoika ollut pitänyt Kaarlelta saamaansa Viipurin slotslovenia vaaditulla tavalla, mistä Kaarlelle oli aiheutunut vahinkoa. Margareta haki korvausta rahoista, jotka Kristern oli aikoinaan lainannut Kaarlelle, niistä jauhoista, maltaista ja muusta, jotka Kaarle pidatti Viipurissa kun Margareta oli luovuttanut linnan, maksuista, jotka Kaarle oli kerännyt Kristernin tiloilta riidan aikana sekä Rävelstassa Margaretalle tehdyistä vahingoista. Päätöksen mukaan Kaarlen tuli maksaa Margaretalle Kristerniltä

6.10.(1434); FMU II 1755, 15.7.(1435); FMU III 2167, 22.4.1436). Noin vuonna 1434 hän osti Kristern Niilonpojan puolesta 10-12 lästiä suolaan Ranskan Bayesta Tallinnaan tulleesta laivasta, FMU II 1722, 1733. Todennäköisesti hänkin oli Viipurin raatimiehiä.

⁵³²FMU III 2344; LECUB I:IX 642; FMU III 2587. Viipurin raati mainitsee kirjeessään Kaarle Kristerninpojan jo kuolleen. Raati pyysi Tallinnaa auttamaan, että Lasse Jonsson saisi Finckeltä korvauksen vankeudestaan.

⁵³³*Talonvouti Anders Stalpannasta, Lasse Jonssonista ja Erik Vargista* ei ole säilynyt mitään muuta tietoa. Todennäköisesti he kuuluivat linnan asemiehiin.

⁵³⁴KK 7062-7083.

⁵³⁵Leski Margareta ilmoitti miehensä kuolemasta ("starff tusschen dem sundage unde mandage negest vor sunte Philippi et Jacobi", 29.4.1442) kirjeitse Tallinnan raadille 6.5.1442. Samalla hän pyysi itselleen turvakirjettä raadilta (FMU III 2463). Kristern Niilonpojan kuolinpäivä on mainittu myös Tukholman fransiskaanonkonventin diaarissa (FMU III 2460).

⁵³⁶FMU III 2460, 2463; Liite 2: Kaarle Knuutinpoika; Tukholmassa toukokuun alussa 1442 käytyjen neuvotteluiden jälkeen hänet mainitaan ensimmäisen kerran 4.7., jolloin hän oli Turussa, FMU III 2475.

lainaamansa rahasumma, jonka jälkeen Margareta ja Kristernin perilliset luopuivat vaatimuksistaan Kaarlen ja Kaarle vaatimuksistaan slotslovenin suhteen.⁵³⁷ Viipurin linna oli Kaarlella kesäkuuhun 1448, jolloin hänet valittiin Ruotsin kuninkaaksi.⁵³⁸ Vuosina 1441-1448 Kaarlen läänitykseen kuului myös Hämeen linna. Raasepori tuli hänen haltuunsa viimeistään elokuussa 1446. Kaarlen vouteina Viipurissa mainitaan kesinä 1442 ja 1445 Märten Djäkn ja kesällä 1448 Engelbrekt Japsson.⁵³⁹ Elokussa 1446 Kaarle Knuutinpoika osallistui joukkoineen Kristoffer Baijerilaisen Gotlantiin tekemään sotaretkeen.⁵⁴⁰

Linnan ja voutikunnan hallinnollinen asema 1412-1448

Viipurin linna ja sen alainen alue oli ainoana Suomen linnoista koko ajan läänitettyä vuosina 1412-1448. Vuosina 1439-1441 linna alueineen oli kokonaan erillään valtakunnan keskushallinnosta.

Viipurin voutikunta ei sisälly Eerik Pommerilaisen verokirjan otteeseen. Tämä vahvistaa, että Tord Bonde sai linnastaan kruunulle kuuluvat tulot ja että linna oli hänellä läänityksenä. Kuten edellä on todettu, Bonde oli läänityksestään osin selvitysvelvollinen. Kaikesta päätellen Kristern Niilonpoika piti linnaa samankaltaisin ehdoin. Sekä Tord Bonden että Kristern Niilonpojan valtuuksiin kuului alueen tuomiovalta.⁵⁴¹ Kun Kristern Niilonpoika palasi Viipuriin Rävelstan tapahtumien jälkeen keväällä 1439, on linnan katsottava olleen syksyyn 1441 saakka kokonaan irrallaan keskushallinnosta. Tätä tukee Kaarle Knuutinpojan toukokuussa 1441 Tukholmasta Tallinnan raadille lähettämä kirje, jossa hän kieltää Tallinnaan tukemasta Kristern Niilonpoikaa. Kaarlen mukaan Kristern ja Kaarle Tordinpoika olivat asettuneet valtakuntaa vastaan, eivätkä olleet valtionhoitajan tai valtaneuvoston pyynnöistä huolimatta kahteen vuoteen saapuneet heidän luokseen.⁵⁴²

⁵³⁷ FMU III 2586, "then slotslouen, som her Cristern haffde aff honom pa Wiburgh sculle ey ware swa fulkomnelige oc fastlige halden som han sik thet formodhit haffde, oc ther fore sculle han haue fanget stoor scadha". Linnassa luovutettaessa olleista suolavaroista myös FMU III 2543; Kesäkuun 9. päivä 1442 tehtiin Viipurissa erään kaupungin porvarin Tallinnasta saamaa perintöä koskeva valtuutus, jonka todisti "beskedeligh man" Niclis Kyllianen. Kirjeen ja tittelin perusteella Niklis Kylläisen asema oli vouden kaltainen ja hän näyttäisi olleen asemies. Hänestä ei ole säilynyt mitään muita lähteitä. Mahdollista on, että hän oli jotenkin yhteydessä Viipurin linnaan ja Margaretaan.

⁵³⁸ *Kaarle Knuutinpoika*: Liite 1, Viipurin linna; Ruuth 1912, s. 20; Anthoni 1970, s. 125, 131; Suvanto 1985, s. 149-150; Enemark 1981, s. 53-54; Jaakkola 1959, s. 123-136; Kumlien, Kjell, Karl Knutsson (Bonde). SBL XX. Kaarle Knuutinpoika syntyi 1408 tai 1409 ja kuoli 15.5.1470. Hänet mainitaan ensimmäisen kerran lähdemateriaalissa vuonna 1422. Hänen hallussaan oli sekä perintönä että ostoina laaja maaomaisuus Ruotsissa, Suomessa ja Baltiassa.

⁵³⁹ *Märten Djäkn*: Liite 1, Viipurin linna; *Engelbrekt Japsson*: Liite 1, Viipurin linna; Vrt. Luku 3.3.4.

⁵⁴⁰ Vrt. FMU III 2717, 17.7.1447, Kaarlen kirje ritarikunnan suurmestarille. Kirjeessä käsitellään edellisenä kesänä hänen poissaollessaan ("ik vp de tijd by mynem gnedegen heren dem koninge in Sweden was vnd hir nicht to hus") taohtuneita asioita.

⁵⁴¹ FMU VIII 6614; FMU II 1684; REA 393; FMU III 2089.

⁵⁴² FMU III 2386, (12.5.1441), "Withen...thet hera Cristern Niclisson och Karl Bonde saethja sich ganska hardelica imoth rikith och rikesens inbyggiara her j swerige...oc sönneliga then fatigha almoghän, som the aff riketh waerja haffva". Kaarlen viittaus rahvaan kohtelusta liittyy Karjalassa samoihin aikoihin Davidin kapinan kanssa syksyllä 1438 ja talvella 1439 tapahtuneisiin levottomuuksiin. Lähdemateriaalin perusteella tapahtumista on vaikea saada selkeää kuvaa. Heinäkuussa 1439 Kristern Niilonpoika vaati Tallinnan raadilta Tallinnassa vangitun Philippus-nimisen miehen luovuttamista. Maakunnassa ("lant") oli tapahtunut jotain, jota selvitetäessä alueen asukkaat olivat vedonneet Philippukseen ja hänen seuralaisiinsa. Kristern halusi Philippuksen kärkeä, jotta voisi selvittää, oliko syyllinen hän vai maakunnan asukkaat. Samassa kirjeessä Kaarle selittää myös Rävelstan tapahtumia etsimään Hannu Kröpelinille samankaltaisia vahinkoja aiheuttanutta satakuntalaista Davidia (FMU III 2291, 5.7.1439). Paria viikkoa myöhemmin Kaarle Knuutinpoika kirjoitti Tukholmasta Tallinnaan vaatien vapauttamaan Kristernin pyynnöstä vangitun palvelijansa Philippuksen ("enen mynen deener wt Carilen, Phylippus geheten"), jonka ainoa rike oli, että hän oli maakunnan nimissä vaatinut edellisenä syksynä valtaneuvostolta veronalennusta. Kirjeessään Kaarle selittää myös Rävelstan tapahtumia (FMU III 2295, 31.7.1439). Syyskuussa Karle kirjoitti asiasta uudelleen ja vaati raatia sekä vapauttamaan palvelijansa ja palauttamaan häneltä ja hänen seuralaisiltaan otetut tavarat, joiden joukossa oli valtaneuvoston kirje ja Karjalan maakunnan valituskirje (FMU III 2308, 21.9.1439 "brefve des rykes raades to Sweden unde des landes klage von Carylen", vrt. FMU III 2338). Jalmari Jaakkola oletti (1950, s. 520) Philippuksen olleen Kaarle Knuutinpojan Karjalaan lähettämä kansankiihottaja, jonka tehtävänä olisi ollut nostaa voutikunta kapinaan. Philippuksen todelliset yhteydet Kaarleen ovat kuitenkin epäselvät. Oletettavasti Kaarlen ilmoitus Philippuksesta palvelijanaan on ymmärrettävä vain nimellisesti, eikä niin, että Philippus todella olisi ollut palvelussuhteessa Kaarleen tai hänen asemiehensä. Todennäköisesti kyseessä olivat Davidin kapinan kaltaiset

Syksystä 1442 lähtien Viipuri oli Kaarle Knuutinpojan palvelusläänitys. Lokakuussa solmitun sopimuksen perusteella linnaa piti Kristern Niilonpoika, jolle Kaarle oli sopimuksen yhteydessä luovuttanut linnan slotslovenin. Linna ja voutikunta olivat osa Kristern Niilonpojan Kaarlelta saamaa korvausta. Lähdemateriaalin perusteella Kaarlen läänitystä koskevat valtuudet olivat suuremmat kuin linnan ja voutikunnan edellisillä haltijoilla Tord Bondella ja Kristern Niilonpojalla. Hän ei näytä olleen palvelusläänityksestään tili- tai selvitysvelvollinen.⁵⁴³ Hänellä oli kuninkaalle kuuluva tuomiovalta kaikkiin hallussaan olleisiin alueisiin.⁵⁴⁴

3.3.6.1. Itä-Uudenmaan (Porvoon) voutikunta

Alue

Porvoon alue ja Itä-Uusimaa muotoutui omaksi voutikunnakseen 1300-luvun lopulla. Voutikunta käsiiti Uudenmaan itäisen ruotsalalsiasutuksen alueen Helsingin pitäjistä Pyhtään seudulle. Nykyisten Uudenmaan ruotsalaisasutuksen syntyä koskevien tietojen perusteella kolonisaatio näyttää olleen kaksivaiheinen. Länsi-Uudenmaan läntisin osa asutettiin mahdollisesti jo rautakauden lopulla tai viimeistään 1100-luvulla Turun saaristosta käsin. Alueella on saattanut olla pysyvää asutusta jo aiemmin. Varsinainen kolonisaatio alkoi 1200-luvulla, jolloin Karjaan itäpuoliselle alueelle aina nykyiselle Pyhtäälle ja Kotkaan saakka muutti ruotsalaisia uudisasukkaita Gästriklandin, Helsinglannin ja Taalainmaalta. Asutus sijoittui kapealle alueelle meren läheisyyteen ja vakiintui viimeistään 1350-luvulle tultaessa, jolloin vanhimmat seurakunnat olivat olemassa.⁵⁴⁵

Kun Turun ja Viipurin linnat 1200-luvun lopulla perustettiin, sijoitettiin Länsi-Uusimaa Turun ja suurin osa itäisestä kolonisaatioalueesta Viipurin linnan alaisuuteen. Läntisen Uudenmaan yhteys Turun linnaan katkesi 1360-luvun alussa, jolloin koko Uusimaa kuului Viipurin linnan yhteydessä ritari Nils Turenpojalla (Bielke) olleeseen laajaan panttiläänitykseen. Seuraavalla vuosikymmenellä alueet tulivat Bo Joninpojan hallintaan, joka erotti Länsi-Uusimaan aluksi takaisin Turun linnan yhteyteen, mutta perusti sitten alueelle Raaseporin linnan ja muodosti sitä ympäröivistä pitäjistä uuden voutikunnan.⁵⁴⁶

Bo Joninpojan kuoltua 1386 Itä-Uusimaa kuului Jakob Abrahaminpojalla toisen asteen panttauksena olleeseen Turun linnan läänitykseen. Todennäköisesti alue oli Jakob Abrahaminpojan alainen jo Bo Joninpojan eläessä.⁵⁴⁷ Porvoon kaupunki näyttää syntyneen näihin aikoihin, sillä vuonna 1387 Jakob Abrahaminpoika sai oikeuden kerätä Porvoosta 30 markan verot. Kaupungin raati mainitaan 1424, jolloin

---

levottomuudet, jotka liittyivät verorasitukseen.

⁵⁴³Mielenkiintoista on myös, että talonpojille kirjoittamissa suosituskirjeissään Kaarle kutsuu heitä talonpojikkeeseen (FMU III 2508, (10.3.1443), "thenne mine bondher Magnus Bagge och Jon Magusson").

⁵⁴⁴FMU II 2689, 4.2.1447, "Jak Karl Knutson...konunxdom jnehaffuande aff min nadige herre konungh Cristoffer ower alla the len, som jac aff hans nadh j waerie haffuer". Myös FMU III 2690 ja 2661.

⁵⁴⁵Salminen 1993, s. 278; Orrman, Elias, Den svenska bebyggelsens historia. "Finska skären". Studier i åboländsk kulturhistoria utgivna av Konstsamfundet 1990. Föreningen Konstsamfundets publikationsserie VII. Helsingfors 1990, s. 208; Kerkkonen, Gunvor, Västnylandsk kustbebyggelse under medeltiden. Helsingfors 1945, s. 276.

⁵⁴⁶Salminen 1993, s. 266-270; Fritz 1972:2, s. 127-128, 137-138.

⁵⁴⁷Fritz 1972:2, s. 127-128.

kaupungilla oli myös oma sinetti. Alueella oli Vartholman linna, mikä ilmenee Jakobin ja Knut Bonpojan 1395 tekemästä sopimuksesta. Sopimuksen mukaan Jakob Abrahaminpoika sitoutui luovuttamaan hallussaan olleet Bo Joninpojan pantit Knutille. Pantteihin kuului Vartholma ja sen yhteydessä ollut Itä-Uusimaa.⁵⁴⁸

Porvoon kaupungin pohjoislaidalla sijaitsevan Porvoon linnan asemasta ja iästä on kirjoitettu paljon. Linnan yhteys Itä-Uudellamaalla vuonna 1395 mainittuun Vartholman linnan on epäselvä. Porvoon linnan kaivauksissa esiin tulleet materiaali viittaa pääosin 1300-lukuun, mutta on luonteeltaan yleiskeskiaikaista ja sitä on mahdoton ajoittaa tarkemmin.⁵⁴⁹ Mahdollista on, että varustus olisi 1395 mainittu Vartholman linna, joka kaikesta päätellen hävitettiin sen tultua Margareetan haltuun vuoden 1400 tienoilla.⁵⁵⁰ Porvoon ruotsalainen nimi Borgå on kuitenkin mainittu jo 1351, jolloin kuningas Maunu Eerikinpoika antoi hallussaan olleet Porvoon kirkon patronaattioikeudet virolaiselle Padisten sisterssiläisluostarille.⁵⁵¹ Nimi Borgå viittaa selvästi linnan, joten joen alueella on täytynyt olla linna jo ennen vuotta 1352. Kaupungille ja joelle nimen antaneen linnan (Borg) yhteyttä Vartholmaan tai Porvoon linnanmäkeen ei nykyisessä tutkimustilanteessa voi ratkaista. Vartholman yhteydessä 1395 olleen voutikunnan yhteys 1400-luvun alusta tunnettuun Itä-Uudenmaan (Porvoon) voutikuntaan vaikuttaa sen sijaan selvältä.⁵⁵²

Itä-Uudenmaan voutikunta ei sisälly vuoden 1413 verokirjan otteeseen, eikä sen verotuksesta ole säilynyt tietoja tutkimusajalta. Lähdemateriaalissa alueesta käytetään nimitystä "Östra Nyland".⁵⁵³ Voutikunta muodosti muusta Viipurin linnan alaisesta alueesta poiketen oman kihlakuntansa. Kihlakunnantuomari mainitaan ensimmäisen kerran 1413.⁵⁵⁴ Muusta Viipurin linnan alaisesta alueesta poiketen voutikunnan alueella pidettiin myös Nyköpingin resessin mukaiset oikaisukäräjät Porvoon kaupungissa 27.2.1405.⁵⁵⁵ Käräjillä oli läsnä Viipurin linnan päämies Tord Bonde.

Itä-Uudenmaan voutikunnan voudit ja hallinnollinen asema 1412-1448

Itä-Uudenmaan voutikunta kuului koko tutkimusajan Viipurin linnan alaisuuteen ja sitä hallitsivat Viipurin linnan alaiset voudit. Viipurin linnan päälliköistä voutikunnassa pidetyillä käräjillä olivat läsnä ainakin Tord

⁵⁴⁸FMU I 962; REA 410; MU XXII 12827, "Warcholm"; Linnan nimi on tavallisesti suomennettu Vartholmaksi; Kirjallisuudessa esiintyy usein käsitys, että Porvoon olisi perustanut Maunu Eerikinpoika 1347, mutta asiasta ei ole kirjallisia lähteitä, eikä Porvoon voi katsoa olleen kaupunki ennen 1300-luvun loppua, vrt. Hiekkänen, Markus, Porvoo. Keskiajan kaupungit 1. Raportti. Museovirasto 1981, s. 6-10.

⁵⁴⁹Edgren, Torsten, Linnanmäki. Kivikaudesta keskiaikaan. Porvoon seudun esihistoriaa. Porvoon Museoyhdistyksen julkisuja 1. Porvoo 1985, s. 100-101.

⁵⁵⁰Vartholman ja Porvoon linnan on yhdistänyt toisiinsa jo Aspelin 1869, s. 43. Vartholman sijaintia koskevista käsityksistä Fritz 1972:2, s. 128, viite 75. Fritzin mukaan linna on saattanut olla luonteeltaan tilapäinen puinen varustus, jollaisia usein rakennettiin kriisiaikoina. Vartholmasta ei kuitenkaan ole säilynyt tarpeeksi tietoja, jotta voitaisiin arvioida sen luonnetta.

⁵⁵¹Patronaattioikeuksiin kuuluivat Porvoon kirkolla olleet kaksi kappelia, jotka myöhempien lähteiden perusteella olivat Pernaja ja Sipoo. Patronaattioikeuden lisäksi luostari sai oikeuden Vantaanjoen lohenkalastamoihin. Länsi-Uudellamaalla luostarilla oli ollut omistuksia lahjoituksina jo 1330-luvulta alkaen. Kerkkonen 1945, s. 32-35; Salminen 1993, s. 282-286. Padisten luostarin patronaattioikeudet saattavat olla vaikuttaneet Itä-Uudenmaan muotoutumiseen omaksi voutikunnakseen.

⁵⁵²Vrt. Fritz 1972:2, s. 128.

⁵⁵³FMU II 1670, 17.2.1421, "domare j östra Nylande...foocthe ther sama statz"; REA 393, 11.3.1422, "haeredzhöfdinghe j Östernylande".

⁵⁵⁴Anthoni 1970, s. 136; FMU II 1440, 21.7.1414, Kihlakunnantuomari oli 1413 Ingolf Djäkn (FMU II 1413), vrt. Anthoni 1970, s. 139

⁵⁵⁵FMU II 1207.

Bonde 1405 ja 1414 sekä Kristern Niilonpoika 1421-22 ja 1432-33.⁵⁵⁶ Kaarle Knuutinpojan puolesta Viipurin linnan voutina ollut Engelbrekt Japsson oli 21.10.1448 läsnä rajakatselmuksessa Pernajassa.⁵⁵⁷

Helmikuussa 1421 Itä-Uudenmaan voutina oli asemies Olof Bengtsson (Dufva), joka näyttää olleen vouti jo 1413-1414. Hän oli ollut Tord Bonden palveluksessa asemiehenä viimeistään toukokuusta 1408.⁵⁵⁸ Noin vuonna 1440 voudin kaltaisessa asemassa mainitaan eräs Johannes Danielsson.⁵⁵⁹ Joskus 1440-luvulla Itä-Uudenmaan voutina näyttää olleen myös asemies Niklis Laurensso.⁵⁶⁰

Osa voutikunnassa sijaitsevista Pyhtään Ahvenkosken kalastamoista näyttää olleen läänitetty 1410-luvun alussa. Kesäkuussa 1438 annetun kalastamoita koskevan tuomiokirjeen mukaan Ahvenkoskessa ei oltu kalastettu merroilla ennen kuin herra Ivar Nilssonin vouti Bothe Bengtsson oli sinne sellaisia rakentanut.⁵⁶¹ Bothe Bengtsson lienee sama "Bothe Benctsson i Kiala", joka oli 13.8.1446 sinettitodistajana Porvoossa erään Birgitta Turesdotterin myydessä perintömaitaan Kaarle Knuutinpojalle.⁵⁶² Hänet mainitaan myös marraskuussa 1439, jolloin hän vahvisti 46 muun Suomessa asuvan rälssimiehen kanssa asemies Donhof Kallen ja Tallinnan raadin riita-asiassa Tallinnan raadille lähetetyn kirjeen.⁵⁶³ Hänen isäntänsä Ivar Nilsson näyttäisi olleen vuosina 1392-1417 Itä-Göötainmaan laamannina ollut ritari Ivar Nilsson, joka mainitaan valtaneuvoksena 1389-96 ja kuoli 18.4.1417. Ivar Nilsson oli lyöty ritariksi joskus vuosina 1388-89. Hänen hallussaan oli laajoja maaomistuksia Södermanlannissa ja Itä-Göötainmaalla.

⁵⁵⁶Tord Bonde: Oikaisukäräjät Porvoossa (FMU II 1207), 3.3.1414 (FMU II 1428, Pernaja); Kristern Niilonpoika: 1.10.1421 (FMU II 1684, Porvoo), 11.3.1422 (REA 393, Pyhtää. Vrt. REA 470 ja 530), 11.8.1432 (LECUB I:VIII 615, Vehkalahti?), 12.12.1433 (FMU III 2089, Pernaja). Kristern Niilonpoika oleskeli Porvoon voutikunnan alueella myös 9.7.(1420?) (FMU II 1636, Helsingin pitäjä), 26.5.1426 (FMU II 1807, Porvoo), elokuun lopussa 1429 (FMU II 1907, Porvoo), 18.6.1431 (FMU III 1994, Santahamina, ajoitus vrt. Salminen 1993, s. 334, viite 311) ja helmikuussa n. 1440 (FMU III 2323, Sipoo).

⁵⁵⁷FMU III 2773, vrt. luku 3.3.4.

⁵⁵⁸*Olof Bengtsson*: Liite 1, Viipurin linna, Itä-Uudenmaan voutikunta; Olof Bengtsson oli läsnä Itä-Uudenmaan kihlakunnantuomarin Ingolf Djäknin pitämällä käräjällä Porvoossa 16.11.1413 ja 21.7.1414 (FMU II 1413 ja 1440). Vuonna 1421 hän oli läsnä kihlakunnantuomari Karl Mattssonin pitämällä käräjällä Pernajan Terviikissä (FMU II 1670). Hän omisti maata ainakin Porvoossa, Pernajalla ja Pyhtäällä. Toukokuussa 1413 Olof Bengtsson sai Eerik Pommerilaiselta Vadstenassa rälssin kaikkiin laillisesti hänen haltuunsa tullesiin tiloihin (FMU II 1404). Toukokuun 8. päivänä 1408 hän maksoi Tallinnassa Tord Bonden puolesta Padisten luostarin apotille luostarin omistuksessa Inkoossa ja Kirkkonummella olleita tiloja koskeneen kauppasumman (FMU II 1277). Anthoni 1970, s. 101.

⁵⁵⁹*Johannes Danielsson*: Liite 1, Viipurin linna, Itä-Uudenmaan voutikunta. Ainoa lähde hänestä on hänen Porvoosta Tallinnan raadille kirjoittamansa erästä perintöasiaa koskeva suosituskirje, joka on päivätty 14.10. (LECUB I:IX 772). Johannes ilmoittaa suosittelevansa kirjeen esittäjä omasta ja herransa Kristern Niilonpojan puolesta. Kirje on ajoitettu kirjoitetun viimeistään vuonna 1441. Hausen on referoinut lähteen kahteen kertaan FMU III 2358 (n. 1440) ja 2425 (viim. 1441).

⁵⁶⁰*Niklis Laurensso*: Liite 1, Viipurin linna, Itä-Uudenmaan voutikunta. Ainoa lähde hänestä voudin kaltaisessa asemassa on hänen Helsingin pitäjästään Tallinnan raadille kirjoittamansa suosituskirje, jossa hän pyytää auttamaan kirjeen esittäjää "fore Gudz sculd oc fore myns here sculd och mynne böen". Kirjeessä mainittu herra voi olla yhtä hyvin Kristern Niilonpoika tai Kaarle Knuutinpoika. Kirje on ajoitettu väljästi touko-kesäkuuhun 1440-luvulle (FMU VIII 6645). Hausen on referoinut kirjeen aiemmin FMU III 2362 päiväyksellä (8.11.1440), mutta korjannut myöhemmin ajoituksen (FMU VIII, s. 534). Elokuussa 1446 Nisse Larsson todisti Porvoossa Birgitta Turesdotterin ja Kaarle Knuutinpojan välisen maakaupan (Anthoni 1951a, s. 36-37); Vuonna 1436 Itä-Uudenmaan voutina saattaa olla ollut eräs Erengisle Björnsson, joka mainitaan kihlakunnantuomari Karl Mattssonin Porvoon pitäjässä pitämän rajakatselmuksen katselmukselautakunnan ensimmäisenä (FMU III 2198) ja kirjeen sinetöijänä. Anthonin mukaan (1970, s. 208) hänen isänsä oli 1411 Svartsjön ja samoihin aikoihin Gästriklandin voutina mainittu Björn Pedersson Djäkn, joka jossain vaiheessa oli myös Viipurin pormestari, vrt. Fritz 1972:2, s. 31 ja Gillingstam, Färla, Karl Erikssons ätt. ÄSF I:2, s. 141. Erengisle Björnsson oli myöhemmin Itä-Uudenmaan kihlakunnantuomari. Vuonna 1463 hän lupasi sisarelleen täyden veljenosan isänsä perinnöstä Ruotsissa ja Suomessa. Anthonin mukaan (1970, s. 208) hänen isänsä olisi ollut jossain vaiheessa Viipurin vouti, mutta Fritz ei esitä häntä sellaiseksi. Vuoteen 1436 katselmuskirjeen ajoitus on hieman epävarma ja se saattaa olla myöhemmältä ajalta. Kirjeessä elossa mainittu asemies Peter Hornhus mainitaan muutoin viimeksi 1446, Karl Matsson 1460. Kirje sisälty kopiona 14.8.1609 laadittuun rajakirjeeseen. On mahdollista, että kyseessä voisi olla väärennös.

⁵⁶¹REA 470, 15.6.1438, Turun maanoikeus tuomitsee puolet Ahvenkosken kalastuksesta kuuluvan piispalle ja sakottaa ahvenkoskelaisia talonpoikia, "j Abbora fors ey fiskedes epter laxen vthan met naeth ok noth til thaess Bothe Benctsson, her Jwar Niclison[s] fogete, bygde ther en laxamaerther".

⁵⁶²Anthoni 1951a, s. 36-37.

⁵⁶³FMU III 2310.

Viimeistään vuodesta 1391 hän oli naimisissa Tord Bonden tyttären Margaretan kanssa, joka kuoli 1401.⁵⁶⁴

Lohimertoja koskevan tiedon perusteella Ahvenkosken kalastamot olivat johonkin aikaan vuosien 1389-1417 välillä läänityksenä Tord Bonden vävyllä Ivar Nilssonilla, jonka voutina kalastamoista huolehti asemies Bothe Bengtsson. Hän saattaa olla ollut alunperin itäuusmaalainen rälssimies, mutta voi olla myös asettunut asumaan seudulle voudintehtävänsä myötä.⁵⁶⁵ Vuonna 1442 Bothe Bengtsson ja Etelä-Suomen laamanni Matts Mattsson vahvistivat sineteillään piispa Maunu Tavastin ja Ahvenkosken talonpoikien sopimuksen kalastamoista, joten on mahdollista, että hän olisi ollut tällöin ja vielä 1446 koko Itä-Uudenmaan voutina. Yhtä hyvin hän saattaa kuitenkin olla vahvistanut kirjeen aikaisemman asiantuntemuksensa ja osallisuutensa perusteella, joten kysymys hänen asemastaan hallinnossa jää avoimeksi.⁵⁶⁶ Vuoden 1413 verokirjan otteessa ei mainita Ivar Nilssonilla olleen läänitystä tai Ahvenkosken kalastamoita läänityksenä. Läänitys voi kuitenkin olla ollut myös Tord Bonden tekemä, joten verokirjan ote ei välttämättä tarkoita, etteivätkö kalastamot olisi voineet olla läänitettyjä 1413. Läänityksestä tai Ivar Nilssonin omistuksista tai toiminnasta Suomessa ei ole säilynyt mitään muita tietoja. Todennäköisimmin läänitys ajoittuu 1400-luvun alkuun tai 1410-luvulle. Läänitys näyttää olleen samankaltainen pieni tuloläänitys kuin ritari Nils Gustafssonilla 1413 läänityksenä olleet Uumajan pitäjä ja siihen kuuluneet lohenkalastamot.

---

⁵⁶⁴Anhthoni, Eric, Ivar Nilssons ätt. ÅSF I:1, s. 66-67. Ivar Nilsson mainitaan asiakirjoissa ensimmäisen kerran 11.3.1382. Hänet haudattiin Vadstenan luostariin 20.4.1417. Margareta Tordsdotterin äiti oli todennäköisesti Kristern Niilonpojan sisar Ramborg.

⁵⁶⁵Bothe Bengtsson: Anthoni 1970, s. 370 ja Anthoni 1951, s. 34.

⁵⁶⁶REA 509, 12.2.1442. Sopimus on päivätty Pyhtäällä.

4. LINNOJEN JA VOUTIKUNTIEN SUHDE KESKUSHALLINTOON 1412-1448

4.1. Suomen linnojen ja niiden haltijoiden hallinnollinen alisteisuus 1412-1448

Suomen linnojen ja voutikuntien suhdetta keskushallintoon vuosina 1412-1448 voidaan tarkastella linnojen hallinnasta ja niihin liittyneistä resursseista säilyneiden tietojen avulla. Jotta saataisiin kuva linnojen ja niistä vastuussa olleiden henkilöiden asemasta suhteessa keskushallintoon, on linnojen haltijoista säilyneitä tietoja tarkasteltava eriaikaisten hallinnollisten vastuusuhteiden kannalta. Tällöin ovat olennaisia linnojen slotslovenin asettamista ja niiden haltijoiden alisteisuutta koskevat tiedot.

Seuraavissa taulukoissa 1-4 on esitetty linnojen haltijat ja niistä vastuussa olleet henkilöt sen mukaan, mitä tiedetään heidän vastuusuhteistaan eri ajanjaksoina 1412-1448. Vouti- tai päämieskaudellaan ritarin arvoiset henkilöt on lihavoitu. Jokaisesta taulukosta on laadittu sanallinen kuvaus, josta ilmenee linnojen ja niistä vastuussa olleiden henkilöiden tuonaikainen hallinnollinen asema.

Margareetan ja Eerik Pommerilaisen linnahallinto vuoteen 1434.

Taulukko 1: Suomen linnojen ja voutikuntien haltijat. Eerik Pommerilaisen linnahallinto vuoteen 1434.

Linna/Voutikunta Sijainen/Alivouti	Slotsloven	Läänitys	Vouti	
<i>Turun linna</i>	Kuningas		Klaus Lydekenpoika	Henrik Bitz
<i>Satakunta</i>	"		"	
<i>Kastelholma</i>	Kuningas	Bengt Pogwisch Ida Königsmark	Magnus Torstensson Johan Barendorp? (1418) Johan Barendorp Henrik Görieshagen asemies Otto Pogwisch	Heyne Kosselyn
<i>Korsholma</i>	Kuningas		Nils Gustafsson	Eerik Puke
<i>Hämeen linna</i>	Kuningas		Valdemar Djäkn	
<i>Raasepori</i>	Kuningas	Henning	Thomas van Vitzen Janeke Hampamos Kort Gartz ritari Otto Pogwisch	Karl Niklisson
<i>Viipurin linna</i>	Kuningas	Tord Bonde Kristern Niilonpoika	Mårten Djäkn	Kort Limborch Kristern N.
<i>Porvoo</i>	"	Kristern Niilonpoika	Olof Bengtsson	

Vuosina 1412-1434 Suomen linnoista olivat varmasti läänitettyinä Kastelholman, Raaseporin ja Viipurin linnat. Kastelholman linna oli viimeistään vuodesta 1419 läänityksenä Eerik Pommerilaisen valtaneuvostoon kuuluneella holsteinilaisperäisellä ritari Bengt Pogwischilla, joka 1421 oli kuninkaan hovimestari. Pogwischin kuoltua 1432 läänitystä piti hänen leskensä Ida Königsmark. Raaseporin linna oli vuoden 1425 tienoilla läänityksenä muutoin tuntemattomalla ritari Henningillä. Säilyneen lähdemateriaalin perusteella Bengt Pogwisch tai ritari Henning eivät oleskelleet läänityksillään, vaan hoitivat niiden hallinnon voutien avulla. Sekä Bengt Pogwischin (Johan Barendorp, Henrik Görieshagen, asemies Otto Pogwisch) että ritari Henningin (Kort Gartz) palveluksessa mainitut voudit olivat nimiensä perusteella saksalaisperäisiä, eikä heillä ollut tunnettuja perintöomistuksia Suomessa. Henrik Görieshagen hankki voutikaudellaan laajan maaomaisuuden voutikunnastaan. Ida Königsmarkin voutina Kastelholmassa ollut asemies Otto Pogwisch oli hänen miesvainajansa sukua. Ehtoja, joilla Kastelholma tai Raasepori oli läänitetty, ei tunneta.

Ennen Kastelholman läänittämistä Bengt Pogwischille linnaa ja voutikuntaa piti kruunun alaisena voutina ahvenanmaalaisperäinen asemies Magnus Torstensson (Djäkn), jolla tiedetään olleen maaomaisuutta

sekä Ahvenanmaalla että Varsinais-Suomessa. Vuonna 1418 linnassa oli voutina nimensä perusteella saksalaisperäinen Johan Barendorp. Seuraavana vuonna hän oli linnassa Bengt Pogwischin voutina. Raaseporin linna oli 1410-luvun alussa ritari Thomas van Vitzenillä, joka piti linnaa kuninkaan alaisena. Thomas van Vitzen oli suvultaan mecklenburgilainen, mutta aikalaiset pitivät häntä kotimaisena, maahan syntyneenä miehenä. Todennäköisesti hän kuoli linnassa. Vuodesta 1418 linnaa piti samoin kruunun alaisena saksalaisperäinen asemies Janeke Hampamos. Kuollessaan 1423 hän oli yhä Raaseporin vouti. Vuosina 1426-1434/35 linnan haltija oli suvultaan holsteinilaisperäinen ritari Otto Pogwisch, joka lähteiden perusteella oli linnassa kruunun voutina. Hänen sijaisenaan linnassa oli 1433 asemies Karl Niklison.

Viipurin linna oli vuodesta 1403 vuoteen 1417 palvelusläänin kaltaisena läänityksenä ritari Tord Bondella. Bonde oli läänityksestä osin selvitysvelvollinen. Tämän jälkeen linna oli tn. samankaltaisin ehdoin läänitettyä ritari Kristern Niilonpojalla, joka piti linnaa kuolemaansa saakka kevääseen 1442. Molemmat oleskelivat pysyvästi läänityksellään ja kuolivat Viipurin linnassa. Bo Joninpojan testamentin toimeenpanijana Tord Bonde kuului vaikutusvaltaiseen ylimysryhmään, joka 1380-luvulla oli liittoutunut Margaretan kanssa Albrekt Mecklenburgilaista vastaan. Sekä Tord Bonde että Kristern Niilonpoika ottivat osaa Eerikin valtaneuvoston kokouksiin. He vastasivat hallussaan olleen alueen korkeimmasta tuomiovallasta.

Hämeen ja Turun linnat voutikuntineen olivat vuosina 1412-1434 jatkuvasti kruununhallinnossa. Molemmat olivat koko ajan yhden ja saman voutin hallinnassa. Turun linnaa piti viimeistään vuodesta 1409 asemies Klaus Lydekenpoika (Djäkn), Hämeen linnaa viimeistään vuodesta 1410 asemies Valdemar Djäkn. Samasta lisänimestään huolimatta he eivät olleet toisilleen sukua. Molemmat kuolivat samoihin aikoihin vuosien 1435-36 tienoilla, jolloin linnat olivat vielä heidän hallussaan. Sekä Klaus Lydekenpoika että Valdemar Djäkn omistivat maata voutikunnissaan, joissa myös heidän asuinkartanonsa sijaitsivat. Klaus Lydekenpojalla ei tiedetä olleen perintömaata Suomessa, joten hän näyttää tulleen maahan muualta. Valdemar Djäknin ei tiedetä käyttäneen alivouteja, mutta Klaus Lydekenpojan sijaisena oli 1425 hänen vävynsä asemies Henrik Bitz.

Korsholman hallinnollinen asema vuosina 1412-1434 on epäselvä, mutta on todennäköistä, ettei se ollut läänitetty. Linnaa piti viimeistään 1420, mutta ehkä jo 1413 Upplannin laamanni ritari Nils Gustafsson. Vuonna 1434 linnan voutina oli hänen poikansa asemies Eerik Puke.

Valtaneuvoston linnahallinto 1434-(1436)-1438

Taulukko 2: Suomen linnojen ja voutikuntien haltijat. Eerik Pommerilaisen linnahallinto vuoteen 1434 (-1436), valtaneuvoston johtama keskushallinto 1436-1438

Valtaneuvoston (VN) puolesta slotsloven oli Söderköpingin kokouksesta syyskuusta 1436 lähtien asetettu marski Kaarle Knuutinpojalle (KKB) ja drotsi Kristern Niilonpojalle (KNV).

Linna/Voutikunta	Slotsloven	Läänitys	Vouti	Sijainen/Alivouti
<i>Turun linna</i>	Kuningas (-1436) VN/KKB ja KNV (1436-)		Klaus Lydekenpoika Henrik Klaunpoika Hannu Kröpelin	Henrik Görieshagen
<i>Satakunta</i>	"		"	
<i>Kastelholma</i>	VN? (-1437) VN/KKB ja KNV (1436?/1437-)		Eerik Puke (-1437) Hannu Kröpelin	Johan Folkesson Simon Körning
<i>Korsholma</i>	Kuningas? (-1436) VN/KKB ja KNV? (1436-)		Nils Gustafsson "	Eerik Puke? Kristern Niilonpoika?
<i>Hämeen linna</i>	Kuningas? (-1436) VN/KKB ja KNV (1436-)		Valdemar Djäkn (-1435?) Pentti Lydekenpoika	
<i>Raasepori</i>	Kuningas? (-1436) VN/KKB ja KNV (1436-) ? (1436) VN?/KNV? (1436-)		ritari Otto Pogwisch (-1435?) Kristern N:poika Ivar/Ivan Fleming Kaarle Tordinpoika	Kaarle Kristerninpoika /Håkan Björnsson
<i>Viipurin linna</i>	Kuningas (-1436) VN/KKB ja KNV (1436-)	Kristern N:poika "		Kaarle Kristerninpoika "/Mårten Djäkn
<i>Porvoo</i>	"	"		

Engelbrektin kapinaa 1434 välittömästi seuranneina kahtena vuotena usean suomalaisen linnan hallinnollinen asema on epäselvä. Valtaneuvosto asetti linnojen slotslovenin itselleen Söderköpingissä syyskuussa 1436. Vasta tämän jälkeen linnojen hallinnasta on selkeämpiä tietoja.

Kapinan puhjetessa kesällä Suomen linnoista olivat läänitettynä ainoastaan Kastelholman ja Viipurin linnat. Kastelholman linnaa piti läänityksen haltijan Ida Königsmarkin alaisena voutina asemies Otto Pogwisch, Viipurin linna oli palvelusläänityksenä Kristern Niilonpojalla. Eerik Puken hyökättyä Kastelholmaa vastaan asemies Otto Pogwisch luovutti linnan syksyllä 1434 asemies Johan Folkessonille. Linna oli Folkessonin kautta Puken hallinnassa talveen 1437, jolloin hänet mestattiin.

Turun linnan voutina oli viimeistään kesällä 1436 Klaus Lydekenpojan poika Henrik, joka isänsä kuoltua piti linnaa kuninkaan alaisena. Hän joutui luopumaan linnasta Söderköpingissä, jossa se annettiin aiemmin Tukholman linnan voutina olleelle saksalaisperäiselle asemies Hannu Kröpelinille. Kröpelin

kuului Ruotsin valtaneuvostoon viimeistään syksystä 1436. Aiemmin hän oli ollut sekä Eerik Pommerilaisen että Tanskan valtaneuvoston jäsen. Vuosina 1435-1438 Kröpelin oleskeli useaan otteeseen Ruotsin puolella, jolloin Turun linnaa valvoi hänen sijaisenaan asemies Henrik Görieshagen. Eerik Puken mestauksen jälkeen Hannu Kröpelin lunasti Puken huoveilta haltuunsa Kastelholman linnan. Hänen voutinaan Kastelholmassa oli asemies Simon Körning, joka nimensä perusteella oli saksalaisperäinen.

Korsholman linna oli Nils Gustafssonin ja Eerik Puken hallinnassa oletettavasti ainakin Puken mestaukseen saakka talveen 1437. Tämän jälkeen linnan vaiheista ei ole selvyyttä, mutta todennäköisimmin se joutui hänen mestauttajansa Kristern Niilonpojan haltuun. Kristern Niilonpoika otti keväällä 1436 haltuunsa myös Raaseporin linnan, jonka edellinen vouti ritari Otto Pogwisch oli Engelbrektin kapinan jälkeisissä tapahtumissa siirtynyt Tallinnaan ja kuollut siellä kesällä 1435. Vuosina 1435-1439 Kristern Niilonpoika oleskeli valtaosaltaan Ruotsin puolella, jolloin Raaseporista ja Viipurista huolehti hänen poikansa Kaarle. Mahdollisesti Kaarle Kristerninpojan alivoutina Raaseporissa oli 1436 muuan Håkan Björnsson. Linnan hallinta näyttää olleen vaikeaa ja se oli paikoin kesällä 1436 Eerik Pommerilaisen kaappareina toimineiden Flemingin veljesten hallussa. Viimeistään kesällä 1437 linnaa piti Kristern Niilonpojan sisarenpoika Kaarle Tordinpoika (Bonde). Kaarle Tordinpojan alisteisuus valtaneuvostolle on epävarma. Vielä 1435 hänellä oli ollut yhteyksiä Eerik Pommerilaiseen.

Hämeen linnan voutina mainitaan helmikuusta 1437 alkaen Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari Pentti Lydekenpoika (Djäkn). Oletettavasti hän sai linnan hallintaansa viimeistään Söderköpingissä syksyllä 1436. Hän osallistui Ruotsin valtaneuvoston lähettiläänä Kalmarin kokoukseen kesällä 1436. Mahdollista on, että hänestä oli tullut Hämeen linnan vouti jo hieman aiemmin saman vuoden alussa Valdemar Djäknin kuoltua.

*Kaarle Knuutinpojan kausi valtionhoitajana 1438-1441***Taulukko 3:** Suomen linnojen ja voutikuntien haltijat. Valtionhoitaja Kaarle Knuutinpoika 1438-1441

Linna/Voutikunta	Slotsloven	Läänitys	Vouti	Sijainen/Alivouti
<i>Turun linna</i>	Kaarle Knuutinpoika		Hannu Kröpelin Johan Karlsson	Jeppe Pedersson Henrik Bitz Ingrid Mattisdotter
<i>Satakunta</i>	"		Hannu Kröpelin Johan Karlsson	Henrik Bitz
<i>Kastelholma</i>	Kaarle Knuutinpoika		Hannu Kröpelin Simon Körning Gustaf Karlsson	Simon Körning
<i>Korsholma</i>	? Kaarle Knuutinpoika			Kristern Niilonpoika? (-1440?) Johan Fredebern?
<i>Hämeen linna</i>	Kaarle Knuutinpoika		Pentti Lydekenpoika	
<i>Raasepori</i>	?		Kaarle Tordinpoika Kristern Niilonpoika	
<i>Viipurin linna</i>	?	Kristern Niilonpoika		Kaarle Kristerninpoika /Mårten Djäkn /Anders Stalpanna
<i>Porvoo</i>	"	"		Johannes Danielsson Niklis Laurensso

Engelbrektin kapinan jälkeen vuoteen 1441 saakka ei yksikään valtaneuvoston haltuun tullut Suomessa sijaitseva linna ollut virallisesti läänitettyä. Minkäänlaisia läänityskirjeitä tai tätä koskevia viitteitä ei ole säilynyt. Eerik Pommerilainen oli nimittänyt lokakuussa 1435 Kristern Niilonpojan valtakunnan drotsiksi ja Kaarlen marskiksi, jonka jälkeen he olivat Söderköpingin kokouksesta lähtien pitäneet yhdessä valtakunnan linnojen slotslovenia. Koska Kristern Niilonpoika oli toinen slotslovenin pitäjistä, hänen hallussaan olleen Viipurin palvelusläänityksen asema tuskin muuttui.

Kaarle Knuutinpojan tultua valtionhoitajaksi hän sai haltuunsa valtakunnan linnojen slotslovenin. Kaarlenkronikan mukaan Kristern Niilonpoika joutui vannomaan Kaaralle uskollisuutta, mikä mahdollisesti sisälsi lupauksen hänen hallussaan olevien linnojen (Viipuri, Nyköping) slotslovenin pitämisestä Kaaralle. Råvelstan tammikuun 1439 tapahtumien jälkeen Kristern matkusti takaisin Viipuriin ja piti linnaa hallussaan välittämättä Kaarlen tai valtaneuvoston vaatimuksesta saapua Ruotsin puolelle. Hän oleskeli paikoin pitkiä aikoja Tallinnassa, jolloin linnaa piti hänen poikansa Kaarle tai heidän määräämänsä henkilö, joiden vastuulle linna oli asetettu. Kaarle Kristerninpoika kuoli Tallinnassa elokuussa 1440.

Lähdemateriaalin perusteella Viipurin ja Raaseporin linnat olivat käytännöllisesti katsoen irrallaan valtakunnan keskushallinnosta keväästä 1439 syyskesään 1441. Raaseporia piti kevääseen 1441 saakka Kaarle Tordinpoika, joka oli 1440 luvannut pitää linnan valtaneuvoston ja Kaarlen alaisena, mutta ei vastannut valtaneuvoston tai Kaarlen sitä koskeviin tiedusteluihin. Käytännössä hän piti Kristernin tavoin linnaa väkisin itsellään. Kesällä 1441 Raasepori näyttää tulleen Kristern Niilonpojan haltuun, jolla nyt olivat molemmat Kaarlen ja valtaneuvoston johtamasta keskushallinnosta erillään olevat linnat. Mahdollisesti hänen hallussaan oli kevääseen 1440 myös Korsholman linna.

Turun ja Kastelholman linnat olivat kevääseen 1440 saakka valtaneuvostoon kuuluneen Hannu Kröpelinin hallussa. Kastelholman linnaa piti hänen voutinaan asemies Simon Körning. Turun linnassa hänen sijaisenaan oli ajoittain Henrik Görieshagen. Kröpelinin kuoltua keväällä 1440 Kaarle Knuutinpoika varmisti linnojen slotslovenin säilymisen hallinnassaan. Turun linnan voudiksi hän asetti asemies Johan Karlssonin (Färla), jonka sijaisena oli heinäkuussa 1440 halikkolainen asemies Jeppe Pedersson ja maaliskuussa 1441 asemies Henrik Bitz. Kastelholman linnan voutina jatkoi Simon Körning. Samalta kesältä on tieto Kaarle Knuutinpojan alaisen voudin läsnäolosta Korsholman linnan voutikuntaan kuuluvan Mustasaaren käräjillä. Mahdollisesti Kaarle oli saanut tai pyrki saamaan haltuunsa myös Korsholman.

Hämeen linnan asema vuosien 1438-1441 tapahtumissa on epäselvä. Linnan voutina oli koko ajan Pentti Lydekenpoika, joka mainitaan valtaneuvoksena vuosina 1435-1439. Hänen toiminnastaan Hämeen linnan voutina on lähteitä koko ajanjalksolta 1438-1441. Mikään ei viittaa, että linna tai Pentti Lydekenpoika olisivat olleet yhteydessä Kristern Niilonpoikaan tai Kaarle Tordinpoikaan tai heidän hallitsemiinsa Viipurin ja Raaseporin linnoihin. Oletettavasti Pentti piti linnan slotslovenia syksystä 1438 valtionhoitajalle ja linna oli jatkuvasti valtakunnan yhteydessä.

*Kristoffer Baijerilaisen linnahallinto 1441-1448***Taulukko 4:** Suomen linnojen ja voutikuntien haltijat. Kristoffer Baijerilainen ja valtaneuvosto 1441-1448

Linna/Voutikunta	Slotsloven	Läänitys	Vouti	Sijainen/Alivouti
<i>Turun linna</i>	Kuningas/VN	Kaarle Knuutinp.	Matts Ödgislesson Henrik Bitz Magnus Gren	Jon Guttormsson Henrik Görieshagen
<i>Satakunta</i>	Kuningas/VN	Kaarle Knuutinp.	Matts Ödgislesson Henrik Bitz Magnus Gren	Henrik Görieshagen Hannu Lindenär Henrik Plata?
<i>Kastelholma</i>	Kuningas/VN(?) Kuningas/VN		Simon Körning Gustav Karlsson	
<i>Korsholma</i>		Margareta? /Kaarle Knuutinp.	Ingvar Nilsson	
<i>Hämeen linna</i>		Kaarle Knuutinp. " "	Pentti Lydekenpoika Kort Svart E:brekt Jopsson	Sten Henriksson
<i>Raasepori</i>	(Kuningas/VN?)	Kristern Niilonp. Margareta " " Kaarle Knuutinp.	Bengt Mårtensson Bengt Mårtensson Paavali Karo Henrik Svärd nuorempi Nils Stigulfsson, 1445?) Gregers Mattsson?	
<i>Viipurin linna</i>		Kristern Niilonp. Kaarle Knuutinp.	Mårten Djäkn Engelbrekt Japsson	
<i>Porvoo</i>		"	Bothe Bengtsson?	

Valtaneuvosto läänitti 4.7.1441 Suomen linnat Kaarle Knuutinpojalle. Käytännössä hänen hallussaan olivat aluksi vain Turun ja Hämeen linnat ja todennäköisesti myös Korsholman linna. Kuninkaaksi tultuaan Kristoffer Baijerilainen uusi läänityksen 20.9.1441. Kastelholman linna ei kuulunut läänitykseen. Kaarlen valtaneuvostolta ja kuninkaalta saama Suomen läänitys oli palkkioluonteinen palveluslääni. Tämän lisäksi hänellä oli läänityksenä Borgholmin linna ja Öölanti. Kristoffer Baijerilaisen puolelle kääntyneen Kristern Niilonpojan ja Kaarlen 10.10.1441 solmiman sopimuksen perusteella Kristern sai perillisineen oikeuden pitää Viipurin linnan seuraavaan vapunpäivään sekä Raaseporin linnan neljän ja Korsholman linnan 14 seuraavan vuoden ajan.

Syksystä 1441 kevääseen 1442 Kaarle Knuutinpojan läänitykseen Suomessa kuuluivat vain Turun ja Hämeen linnat. Hämeen linnassa Kaarlen voutina jatkoi Pentti Lydekenpoika. Turun linnan alaisen Satakunnan voutina oli Henrik Görieshagen ja Kaarlen sijaisena Turun linnassa keväällä 1442 asemies Jon Guttormsson. Kronikan mukaan Kristoffer vaati kaikkia linnoja takaisin keväällä 1442, mutta kuvaus vaikuttaa liioitellulta ja todennäköisesti kyseessä olivat Turun ja Viipurin linnojen asemaa koskeneet neuvottelut. Kristofferin kanssa tekemänsä sopimuksen perusteella Kaarlen tuli luovuttaa Turun linna takaisin kruunulle heti kun saisi Viipurin linnan haltuunsa Kristerniltä. Kristern Niilonpojan kuoltua 29.4.1442 Viipuri tuli Kaarlen hallintaan samana kesänä. Samoihin aikoihin hän luovutti Turun linnan sen kuninkaan puolesta lunastaneelle asemies Matts Ödgislessonille.

Kesästä 1442 alkaen Kaarlen hallinnassa Suomessa ollut läänitys käsitti Viipurin ja Hämeen linnat voutikuntineen. Kaarle piti asuinlinnanaan Viipuria, jossa hänen voutinaan mainitaan Märten Djäkn. Hämeen linnan voutina oli kesään 1443 Pentti Lydekenpoika, jonka jälkeen vouteina mainitaan 1444-45 asemies Kort Svart ja 1447-1450 asemies Engelbrekt Japsson. Engelbrekt Japssonin sijaisena toimi 1447-1450 Sten Henriksson. Sekä Kort Svart että Engelbrekt Japsson omistivat voutikautensa jälkeen maata Hämeessä. Molemmat olivat Kaarlen palveluksessa olleita asemiehiä.

Raaseporin linna tuli Kaarlen haltuun hänen Kristern Niilonpojan kanssa tekemänsä sopimuksen mukaisesti viimeistään vuonna 1446. Tätä ennen Kristern Niilonpojan ja hänen leskensä Margaretan vouteina linnassa olivat olleet uusmaalainen asemies Bengt Mårtensson, talonvouti Paavali Karo sekä asemies Henrik Svärd nuorempi. Vuonna 1445 linna saattaa olla ollut jonkin aikaa kuninkaan alainen, jolloin sen talonvoutina oli asemies Nils Stigulfsson. Linnan tultua Kaarelle voudista ei ole varmaa tietoa, mutta todennäköisesti linnaa piti vuodesta 1446 alkaen ritari Gregers Matsson. Korsholman linnan hallinnollinen asema 1440-luvulla on epäselvä. Linnan voutina oli 1445 asemies Ingvar Djäkn, joka lähteiden perusteella oli todennäköisemmin Kristern Niilonpojan perillisten tai kruunun kuin Kaarle Knuutinpojan alainen.

Kaarlen läänityksestä ja siitä muodostetusta Kristern Niilonpojan perillisten hallussa olleesta alueesta erillään olleet Turun ja Kastelholman linnat olivat vuosina 1442-1448 jatkuvasti kruunun alaisia. Turun linnan voutina oli kuolemaansa saakka elokuuhun 1442 Matts Ödgislesson, jonka jälkeen linnaa piti kesään 1446 ritari Henrik Bitz. Tämä jälkeen linnan päällikkönä oli ritari Magnus Gren, joka oli kuulunut Kristofferin vuosina 1442 ja 1444 määräämiin sijaishallituksiin. Turun linnan haltijoiden vouteina Satakunnassa olivat asemiehet Hannu Lindenär ja Henrik Plata. Kastelholman linnan voutina oli vuodesta 1441 Gustav Karlsson (Gumsehufvud), jonka kausi linnassa päättyi ennen huhtikuuta 1444. Tämän jälkeen linnan hallinnosta ei ole tietoja ennen 1450-lukua. Mahdollisesti linna oli Turun linnan voudin alainen.

4.2. Linnojen ja voutikuntien resurssit

Yksittäisten linnojen ja niihin liittyneiden resurssien merkitystä keskushallinnolle voidaan pohtia linnojen alaisten alueiden taloudellisesta painoarvosta sekä linnojen hallinnasta säilyneiden tietojen avulla. Tietoja on kuitenkin säilynyt erittäin vähän ja ne ovat harvoin vertailukelpoisia keskenään. Tämän vuoksi linnojen ja niiden alaisten alueitten merkitystä on arvioitava usein muista kuin suoran lähdemateriaalin avulla todennettavista lähtökohdista. Arvion pohjana voidaan käyttää tietoja verotuksesta sekä linnojen hallinnollisesta suhteesta keskushallintoon eri aikoina.

Alueellis-hallinnollisessa mielessä Suomen linnojen alaisten voutikuntien voidaan katsoa vakiintuneen suhteellisen pysyviksi hallinnollisiksi kokonaisuuksiksi juuri tutkimusajan kuluessa. Muutamia poikkeuksia lukuunottamatta verotushallinnolliset voutikunnat ja oikeushallinnolliset kihlakunnat vakiintuivat alueellisesti Eerik Pommerilaisen hallituskaudella 1410-luvulla tai pian sen jälkeen. Samoihin aikoihin toteutetun hallintopitäjäjoon yhteydessä järjesteltiin voutikuntien verotus ja resurssien hallinta paikallistasolla.⁵⁶⁷ Terminologisesti linnojen alaisten alueiden nimeksi vakiintui lääni, joka irtautui aiemmasta, miltei pelkästään läänityskokonaisuuteen liittyneestä merkityksestään. Myös maakuntapohjaisten aluenimien käyttö oli tavallista. Lääni-termin merkityksessä tapahtunut siirtymä näkyy Raaseporin voutikunnasta 1438 käytetyssä määrittelyssä "Rasaborgx fogothe laen", Raaseporin voutilääni.⁵⁶⁸ Alueellisen terminologian perusteella on selvää, ettei lääni-termiä voi enää vuosien 1412-1448 lähteiden osalta pitää osoituksena siitä, että kyseinen alue olisi ollut läänitetty.

Vuoden 1413 verokirjan ote sisältää tiedot kaikkien Suomen voutikuntien veromääristä Eerik Pommerilaisen hallituskauden alussa Viipurin linnaa ja sen alaista aluetta lukuunottamatta. Läänitettyinä olleen Viipurin linnan ja voutikunnan verosuorituksista ei ole säilynyt minkäänlaisia tietoja tutkimusajalta tai sitä lähellä olleilta kausilta. Tähänastisessa tutkimuksessa on linnan yhteyteen kuuluneet tulot arvioitu poikkeuksetta "merkittäviksi". Pääosa tuloista ei kuitenkaan muodostunut alueen talonpoikien maksamista tai tekemistä veroista, vaan Viipurin linnan päällikön mahdollisuudesta Venäjän kaupan valvontaan ja ohjailuun.⁵⁶⁹ Muutamaa harvaa ajanjaksoa lukuunottamatta linna oli koko keskiajan perustamisesta lähtien läänitettyinä pantti- tai palveluslääninä.⁵⁷⁰ Läänityksellinen luonne viittaa toisaalta kruunun ongelmiin pitää etäällä sijaitsevaa linnaa voutihallinnossa ja toisaalta linnan sijaintinsa vuoksi vaatimiin kattaviin päällikönvaltuuksiin. Linna oli rajalinna, jonka päälliköllä tuli olla riittävät valtuudet ja mahdollisuudet turvata valtakunnan intressit.⁵⁷¹ Ohjaamalla linnaan liittyvät resurssit

⁵⁶⁷ Alueellisen jäsentymisen kannalta poikkeuksellisia alueita olivat Korsholman voutikunta ja Viipurin alainen Karjalan voutikunta. Molempiin on ehkä vaikuttanut niiden sijainti Pähkinäsaaren rauhan rajaa vasten. Korsholman voutikunta supistui Itä-Pohjaan joitsakin läänityksiin liittyvistä yksittäistapauksista huolimatta vasta keskiajan lopulla. Viipurin alainen Savo muodostettiin omaksi voutikunnakseen Olavinlinnan perustamisen yhteydessä 1470-luvulla; Samoihin aikoihin kihlakuntien muodostamisen kanssa on aloitettu myös niiden rajojen käyminen. Uudet hallinnolliset rajat poikkesivat toisinaan jonkin verran vanhoista samalla kun verotuksellisten seikkojen vuoksi joitakin hallintopitäjiä tai niiden osia liitettiin verotus- tai oikeudellishallinnollisesti toisiin kihla- tai voutikuntiin. Näin tapahtui esimerkiksi Satakunnassa. Poikkeamat ovat kuitenkin olleet harvinaisia. Ainakin Hämeessä käytiin ja tarkistettiin kihlakunta- ja hallintopitäjärajoja uudelleen laajamittaisesti 1450-luvulta alkaen, Suvanto, Seppo. Rajankäynnit Hämeessä 1400-luvun puolimaissa ja alueen vanhat valtarajat. HAik 1973 [Suvanto 1973a], s. 188

⁵⁶⁸ REA 469; vrt. Fritz 1972:2, s. 71.

⁵⁶⁹ Myöhempien tietojen perusteella Viipurin ja Porvoon voutikuntien verot muodostuivat sekä rahasuorituksista että luontaisparseleista, Lönnroth 1941, s. 38. Verotuloista myös Voionmaa 1912, s. 169-170; Viipurin linnanpäällikön asemasta ja tuloista Ruuth 1912, s. 14, Lönnroth 1940, s. 210, Gillingstam 1952, s. 251 ja Enemark 1981, s. 53, Suvanto 1985, s. 217.

⁵⁷⁰ Hallinnollisista vaiheista koko keskiajalla Fritz 1972:2, s. 131-135 ja Ruuth 1912, s. 20.

⁵⁷¹ Ruuth 1912, s. 14; Fritz 1972:2, s. 131, 135; Vadstenan luostari ja Viipurin linnan päälliköt riitelivät 1400-luvulla toistuvasti linnan alaisesta Kyminkartanosta ja siihen kuuluvista kalastamoista, jotka Bo Joninpoika oli lahjoittanut Vadstenalle (FMU III 2546).

suoraan sen päällikön hallintaan keskushallinto saattoi tukea hänen taloudellisia mahdollisuuksiaan linnan hallitsemiseksi. Taloudellisia edellytyksiä voitiin tukea lisäläänityksillä. Tavallinen Viipurin linnan päällikön hallinnassa ollut lisäläänitys oli Hämeen linna voutikuntineen, joka sekin sijaitsi rajaa vasten sisempänä maassa.⁵⁷² Viipurin ja Hämeen linnojen sekä niihin kuuluvien tulojen avulla Viipurin linnan läänityksenhaltijat saattoivat toteuttaa palvelusehtonsa, valtakunnan intressien säilyttämisen toisaalta Venäjän vastaisella rajalla ja toisaalta Saksalaisen ritarikunnan suuntaan.

Viipurin linna ja siihen kuuluneet Karjalan ja Itä-Uudenmaan voutikunnat poislukien oli Suomen linnoista ja niiden alaisista alueista vuoden 1413 verokirjan otteen perusteella puhtaina verotuloina arvioiden merkittävin Turun linna ja siihen sisältyneet Varsinais-Suomen ja Satakunnan voutikunnat. Alueen yhteenlasketut tulot olivat 16314 markkaa (Varsinais-Suomi 9832, Satakunta 5882) mukaanlukien linnan alaisella alueella sijainneiden kaupunkien verot. Summaan eivät edes sisälly linnalle tehdyt työt, vuokrat tai voutin kuninkaan puolesta kantamat sakkoäyrit. Hämeen linnan voutikunnan yhteenlasketut tulot olivat noin 4222 markkaa, Korsholman 2300 Turun ja 1200 Tukholman markkaa ja Ahvenanmaan 643 markkaa sekä erinäinen määrä luontaispaseleita. Raaseporin voutikunnan tuloja ei tunneta.

Mistä verotulot muodostuivat? Eerik Pommerilaisen kaudella tavoitteena oli siirtyminen rahaveroon. Kuninkaan Vordingborgin linnassa 22.11.1414 antaman Turun maa- ja oikeutta koskevan kirjeen mukaan hän oli aikoinaan säätänyt Itämaahan asukkaiden kanssa jokaiselta savulta suoritettavaksi viisi, koukulta kaksi ja boolilta kymmenen markkaa. Kuninkaan luona käyneet Suomen rahvaan edustajat olivat valittaneet joutuvansa lisäksi suorittamaan 2 ½ pannia viljaa ja heinää nimismiehesrahoina. Kuningas poisti velvollisuuden ja määräsi, että nimismiesrahoina oli oltava kohtuullisia. Lisäksi jokaisen savun oli maksettava äyri lisää, muttei enempää.⁵⁷³ Verokirjan otteessa Turun voutikunnan osalta mainitut boolien ja koukkujen veromäärät ovat alunperin säädettyjä suurempia. Ero on osittain tekninen ja johtuu osittain siitä, ettei rahaverosopimus ollut kaikilla alueilla samanlainen.⁵⁷⁴ Suomessa vero laskettiin Turun rahassa, jonka kurssi kuninkaan 1414 ja 1419 antamien määräysten mukaan oli yhdeltä Turun äyriyiseltä kuusi Tukholman penninkiä. Rahanlaskusysteemissä marka jakaantui kahdeksaan äyriin, äyri kolmeen äyriyiseen ja äyriyinen kahdeksaan penninkiin. Turun rahan arvo oli noin 1/4 Tukholman

---

Sekavissa oloissa 1300-luvun lopulla tila kalastamoineen oli joutunut väliaikaisesti Viipurin linnan hallintaan, eivätkä linnan päälliköt sittemmin halunneet luopua taloudellisesti tuottoisista kalastamoista ja strategisesti tärkeästä kartanosta (vrt. Salminen 1993, s. 279). Tässä yhteydessä ei ole mahdollista puuttua tarkemmin kiistasta säilyneeseen monipuoliseen lähdemateriaaliin. Eräässä Kaarle Knuutinpojan joskus vuosina 1444-1448 Vadstenan luostarin abbedissalle lähettämässä kirjeessä on kuitenkin säilynyt mielenkiintoinen linnan asemaan liittyvä viite. Kaarle ei halunnut luovuttaa tilaa Vadstenalle, koska hän (maanlain mukaan) ei voinut vähentää kruunun linnan alaista omaisuutta "etenkin kun linna sijaitsee täällä näiden pakanoiden (venäläisten) tähden", (FMU III 2445, 14.2.(1444-1448), "Thy beder jac idher käriligen, at i taghen thet ey owilia, **at mich engaledes staar at göra at fat swa bort wndan cronones slot, serdelis som thetta slottet ligger her for thessa hedninger**".). Asiakirjan ajoituksesta vrt. FMU III, s. 629. Linnan sijainnilla ja merkityksellä perusteltiin myös laajamittaisia tarveostoja Tallinnasta. Toukokuussa 1443 Kaarle Knuutinpoika pyysi Tallinnalta lupaa viedä kaupungista edellisena talvena ostamansa 46 lästin ruiserän, josta hän osan linnan tarpeisiin hätätilanteen varalta, (FMU III 2517, 3.5.1443, "...unde den anderen behove ik tho mynes sclotes behoeff, want ik nicht en weet, wat my anvallen mochten."). Ruisostot liittyivät osin edellisen kesän kadon aiheuttamaan nälänhätään. Viipurin linnan tarvehankinnoista Kaarle Knuutinpojan kaudella myös FMU III 2512 (rukiita, humalia), 2520, LECUB I:IX 975, FMU III 2528-2529 (suolaa, rukiita, hunajaa), FMU III 2543 (suolaa, hunajaa).

⁵⁷²Vrt. Fritz 1972:2, s. 146; Anthoni 1970, s. 128; Salminen 1993, s. 269-270.

⁵⁷³REA 349, "Jtem J viithen vel at tho vi stadga giordom met almoganom j Österlanden, tha skulde hwar rök göre faem marc, oc hwar krok ij marc, oc hwarth bool x marc, oc ey merae. Nu aer oss beraeth, at the göre ther offuer laendzmandz gieldh ij½ spann saedh oc ther till höö, hwilkit oss tykker ey skaelighet vara; thy vilie vi at the skulu ey thet her epter göra. Skal ther jo laendzmandz gieldh göras, tha legger thet swa som mögeliget aer. Oss tykker nogh vara at hwar rök gor thettil j öre peninga ok ey mer."

⁵⁷⁴Voionmaa 1912, s. 34. Voionmaa olettaa (1912, s. 33) alkuperäisen verosopimuksen tehdyn kuninkaan 1407 vierailun yhteydessä. Samalla kannalla ovat olleet Pirinen 1949, s. 233 ja Jaakkola 1950, s. 142.

rahan arvoa halvempi.⁵⁷⁵ Osa veroista maksettiin veroparseleina, joiden arvon äyreinä päätti vouti. Vuonna 1419 kuningas määräsi Turun voutikunnan rahvaan valituksen vuoksi, että voutin oli hinnoiteltava veroparseleiden arvoäyrit rahvaan kanssa sopimansa kohtuullisen taksan mukaisesti.⁵⁷⁶

Vaikka on epäselvää, kuinka paljon veroista todellisuudessa maksettiin kierrossa olleena rahana, on verokirjan mainintoja pidetty todisteena siitä, että ainakin Turun linnan, Satakunnan, Ahvenanmaan, Hämeen ja Korsholman voutikunnissa olisi 1413 siirrytty pääveron osalta rahaverotukseen.⁵⁷⁷ Todellisuus saattaa olla ollut toinen. Raaseporin voutikunnasta 1450-luvulta säilyneen veroluettelon perusteella voutikunnan verot maksettiin arvoäyreillä arvioituina luontaisparseleina, vaikka voutikunnassa oli virallisesti siirrytty rahaveroon.⁵⁷⁸

Elinkeinollisesti on rannikkoseutujen, lähinnä Länsi-Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Ahvenanmaan ja Ala-Satakunnan talouden katsottu perustuneen peltoviljelyyn ja karjanhoitoon, kun elinkeinollisina reuna-alueina pidettyjen Pohjanmaan, Ylä-Satakunnan, Hämeen ja Porvoon-Viipurin alueiden talous pohjautui eränkäyntiin, kalastukseen ja osin maanviljelyyn.⁵⁷⁹ Eräänlaisena välialueena voidaan pitää Ylä-Satakuntaa ja Hämettä, joiden talous pohjautui sekä paikoin voimakkaaseen peltoviljelyyn että lähierään suuntautuneeseen eränkäyntiin ja kalastukseen. Varsinaisesta Lappiin tai Pohjaan suuntautuneesta kaukoeränkävinnistä ei Hämeestä ja Ylä-Satakunnasta ole enää merkkejä 1400-luvulla.⁵⁸⁰

Syksyllä 1435 Eerik Pommerilainen lupasi Tukholmassa koko valtakunnan talonpojille kolmanneksen verovähennyksen. Tämän lisäksi valtaneuvosto lupasi kesäkuussa 1436 Suomen puolen talonpojille ylimääräisen viidenneksen verovähennyksen. Vähennys toimitettiin niin, että pitäjän veroluvusta vähennettiin rälssimaan erottamisen jälkeen joka viides savu tai manttaali ja jäljellejäänyt veroluku tasattiin pitäjän kesken. Vähennyksen perusteluissa mainitaan, että todellista verorasitusta oli arvoäyrien virheellisen arvioinnin lisäksi kasvattanut Turun rahan arvo lasku 1/4-osasta 1/6-osaan Tukholman rahasta, mikä oli tapahtunut "kuusitoista vuotta sitten" eli samoihin aikoihin, jolloin kuningas oli antanut määräyksen arvoäyrien tasapuolisemmasta arvioinnista. Saman aikainen yleinen rahan arvon heikkeneminen noin 1/8-osaan tai jopa 1/15-osaan entisestä näkyy myös maan kauppahinnoissa.⁵⁸¹ Verotusta koskevien tutkimusten perusteella vähennykset toteutettiin, muttei heti, mitä on pidetty pääsyyinä ns. Davidin kapinan puhkeamiseen Ylä-Satakunnassa ja Hämeessä 1438-1439 sekä samanaikaisiin levottomuuksiin Karjalassa.⁵⁸² Toimeenpanon viivästymiseen viittaa myös se, että Kristoffer Bajjerilainen uudisti Eerik Pommerilaisen ja valtaneuvoston Turun läänin asukkaille myöntämän verosäännön kruunajaistensa jälkeen Tukholmassa 14.10.1441.⁵⁸³ Huomionarvoista on, että

⁵⁷⁵ REA 349, 383; Dahlbäck 1986, s. 432; Voionmaa 1412, s. 33-34; Jaakkola 1950, s. 140-144; Pirinen 1949, s. 233-235

⁵⁷⁶ REA 383.

⁵⁷⁷ Lönnroth 1940, s. 37-38; Voionmaa 1912, s. 33-34; Vrt. myös Kerkkonen, Gunvor, Skatter, Finland. KLN M XV, p. 436-440.

⁵⁷⁸ FMU IV 2898.

⁵⁷⁹ Lönnroth 1940, s. 37-39; Vrt. Pirinen 1949, s. 278-279.

⁵⁸⁰ Suvanto, Seppo, Talonpoikainen Tampere keskiajalta 1600-luvun puoliväliin. Tampereen historia I. Vaiheet ennen 1840-lukua. Tampere 1988, 277, 301-302.

⁵⁸¹ REA 459-460; Voionmaa 1912, s. 36-37; Lönnroth 1940, s. 197.

⁵⁸² Suvanto 1985, s. 145-147; Suvanto 1973, s. 345-346; Voionmaa 1912, s. 38-40. Philippuksen toiminnan perusteella kyse oli juuri veronalennusten toteutumattomuudesta, mistä hän oli maakunnan puolesta käynyt valittamassa valtaneuvostolle, FMU II 2295.

⁵⁸³ REA 505.

levottomuuksista on merkkejä juuri elinkeinolisilta siirtymäalueilta, mutta ei varsinaisen peltoviljelyalueen voutikunnista. Tämä viittaa vähennysten toimeenpanon viivästyminen juuri näillä alueilla, mikä on saattanut johtua luontaisparseleiden ja linnoille verona tehdyn työn suuremmasta osuudesta voutikuntien taloudessa. Tällöin voutien luontaisparseleille arvioimat arvoäyrit olivat osittaisen rahaverotuksen aluetta merkittävämmässä asemassa. Seppo Suvanto on osoittanut Hämeen ja Ylä-Satakunnan levottomuuksien taustalla olleen myös rälssin taloudellisten intressien ja maanhankintamenetelmien paikallisissa vauraissa talonpojissa aiheuttaman vastareaktion.⁵⁸⁴

Säilyneen materiaalin perusteella etenkin Turun linnan ja sen alaisen alueen tulot ovat olleet valtakunnallisesti merkittävää luokka, riippumatta siitä, kuinka suuri osa veroista todellisuudessa maksettiin helposti keskushallinnon hyödynnettävissä olevana rahana. Verokirjan otteeseen on merkitty vain harvojen siihen sisältyneiden Ruotsin puolen voutikuntien täydet verosummat, joten vertailun teko puhtaiden rahasummien kannalta on vaikeaa. Kuitenkin esimerkiksi Örebron linnan alaisen voutikunnan tulot olivat verona saatu rauta mukaanlukien 4500 markkaa ja 1½ äyryistä.⁵⁸⁵ Turun rahaksi muutettuna tämä vastaa noin 6000 Turun markkaa, joten Örebron linnan tulot rahassa olivat suurinpiirtein Satakunnan luokkaa.

Verotuksesta ja erinäisten linnojen hallinnollisista vaiheista säilyneiden tietojen perusteella voidaan Suomen linnoista taloudellisilta resursseiltaan ja voimavaroiltaan merkittävimiksi arvioida tutkimusajalla Turun ja Viipurin linnat. Molempien alaisuudessa oli alueltaan suhteellisen laaja kahdesta erillisestä voutikunnasta koostunut alue. Lisäksi sekä molempien linnojen että niiden alaisten Satakunnan ja Itä-Uudenmaan voutikuntien yhteydessä sijaitsi kaupunki. *Alueiden elinkeinorakenne ja verotustavat kuitenkin poikkesivat toisistaan, samoin linnojen hallinnollinen alisteisuus.* Viipurin linna oli koko tutkimusajan läänitettyä, kun taas Turun linna ja sen alainen voutikunta olivat lyhyttä jaksoa 1441-1442 lukuunottamatta koko ajan suoraan keskushallinnon alaisia. Sekä Satakunnan että Itä-Uudenmaan voutikunnat olivat muotoutuneet päävoutikunnista erillisiksi alueiksi viimeistään 1300-luvun lopulla, jolloin molemmissa voutikunnissa oli sijainnut erillinen tai erillisiä pikkulinnoja. Sitten nämä linnat oli revitty. *Asemaltaan ja resursseiltaan merkittävien Turun ja Viipurin linnojen toisistaan poikkeava hallinnollinen alisteisuus ilmentää erilaisia ratkaisuja, joihin keskushallinto turvautui järjestäessään niiden hallinnan.*

4.3. Linnojen ja voutikuntien haltijat

4.3.1. Ryhmittely

Yksittäisten linnojen taloudellisen painoarvon ohella voidaan niiden asemaa tarkastella linnoista vastuuseen asetettujen henkilöiden hallinnollisen ja yhteiskunnallisen aseman avulla. Linnan haltijan asema viittaa linnan merkitykseen. Tapa ei ole tutkimuksellisesti sinällään uusi, mutta tähänastisessa

⁵⁸⁴Suvanto 1966, s. 41-42; Suvanto 1973, s. 360-361; Suvanto 1978a, s. 39-41

⁵⁸⁵Bjurling 1962, s. 46.

poliittishistoriallisessa tutkimuksessa näkökulma on ollut pääosin valtopoliittinen ja keskittynyt tapahtumahistoriaan. *Linnojen hallinnasta säilyneitä tietoja ei ole pohdittu linnojen tai niiden alaisten resurssien hallintaan liittyvänä ratkaisuna, vaan niiden avulla on selitetty ja motivoitu erilaisia tapahtumahistoriaan liittyviä poliittisia käännteitä.*

Koska päämääränä on ollut poliittisen tapahtumahistorian selittäminen, on linnojen ja voutikuntien haltijoista säilyneitä tietoja tarkasteltu yleensä erilaisten puolue- tai sukuryhmittymien oletettuja poliittis-taloudellisia intressejä vasten. Rälssin sukulaisuus- ja omistussuhteita koskevien tietojen perusteella on linnojen haltijoita ja niistä vastuussa olleita henkilöitä ryhmitelty yhteiskunnalliselta asemaltaan ja poliittis-taloudellisilta intresseiltään eri tasoihin luokkin. Tällöin on käytetty hyväksi pohjoismaisen rälssin tutkimuksessa tehtyä rälssin sisäistä jakoa kolmeen, omistustensa laajuudelta ja valtakunnalliselta poliittiselta merkitykseltään eri tasoiseen ryhmään: (unioni)valtakunnalliseen suurrälssiin, sen palveluksessa olleeseen valtakunnalliseen ja maakunnalliseen keskiralssiin sekä paikalliseen maakunnalliseen ja pitäjätason pienrälssiin.⁵⁸⁶

Luvussa 4.1. esitettyjen taulukoiden 1-4 perusteella voidaan Suomen linnoja 1412-1448 pitäneet henkilöt jakaa eri tasoihin ryhmiin.⁵⁸⁷ Jako voidaan perustaa tietoihin linnojen haltijoiden hallinnollisesta asemasta, heidän sosiaalisesta statuksestaan sekä maaomaisuuden ja taloudellisen toiminnan perusteella oletetuista poliittis-taloudellisista intresseistään.

Unionivaltakunnalliseen suurrälssiin voidaan katsoa kuuluneeksi henkilöt, jotka osallistuivat Eerik Pommerilaisen valtaneuvoston kokouksiin tai jotka muutoin olivat omistuksiltaan ja statukseltaan merkittävässä asemassa Margareetan ja Eerik Pommerilaisen hallituskaudella. Suurrälssi omisti maata useammassa valtakunnassa tai useammassa maakunnassa unionivaltakunnan alueella.⁵⁸⁸ Vaatimukset täyttävät kaikki läänityksinä linnoja Suomessa pitäneet henkilöt: Bengt Pogwisch ja hänen leskensä Ida Königsmark, Tord Bonde, Kristern Niilonpoika ja Kaarle Knuutinpoika. Ryhmään kuuluivat myös ritari Henning, Thomas van Vitzen, Nils Gustafsson, Kristern Niilonpojan leski Margareta sekä mahdollisesti ritari Otto Pogwisch, Hannu Kröpelin, Kaarle Tordinpoika ja Magnus Gren.

Aivan suurrälssin alapuolella voidaan erottaa ryhmä linnoista vastuussa olleita henkilöitä, joiden aseman voidaan katsoa lähennelleen suurrälssin asemaa, mutta jotka olivat joko vasta kohoamassa tähän ryhmään tai jäivät juuri ja juuri sen alapuolelle. Ryhmään kuuluvat henkilöt, jotka osallistuivat elinaikanaan Ruotsin valtaneuvoston kokouksiin, joiden asema hallinnossa oli muutoin merkittävä ja joiden haltuun kasautui laaja maaomaisuus.⁵⁸⁹ Heitä olivat tutkimuskaudella ainakin Klaus Lydekenpoika, Pentti Lydekenpoika, Kaarle Kristerninpoika, Matts Ödgislesson, Gregers Mattsson, Johan Karlsson, Göstaf Karlsson, Henrik Bitz, Eerik Puke ja Henrik Klaunpoika.⁵⁹⁰ Ryhmään voidaan

⁵⁸⁶ Jaosta Dahlerup 1971, s. 48. Troels Dahlerup jakaa rälssin 1. Magnaatteihin (magnater), joiden hallussa oli laajoja maaomaisuuksia ja jotka kuuluivat jatkuvasti valtaneuvostoon, 2. Ylärälssiin (höjere adel), jotka myös omistivat laajalti maata, mutta osallistuivat vain toisinaan valtaneuvoston kokouksiin, 3. Yleiseen rälssiin (almindelig adel), joka oli lähellä valtaneuvosten ja ritarien asemaa, 4. Alarälssiin (lavere adel), joiden omistukset olivat alueellisesti suppeita sekä 5. Alimpaan rälssiin (decideret lavel), joiden sosiaalinen status ja omistukset olivat rälssin alarajoilla.

⁵⁸⁷ Suomen 1400-luvun rälssin alueellisesta jakaantumisesta Anthoni 1970, s. 104-124.

⁵⁸⁸ Dahlerup 1971, s. 48; Dahlbäck 1986, s. 394-396.

⁵⁸⁹ Ryhmä vastaa Dahlerupin (1971, s. 48) erittelemää ylärälssiä (höjere adel).

⁵⁹⁰ Johan Karlssonin ja Göstaf Karlssonin voidaan myöhemmässä vaiheessa katsoa henkilökohtaiselta asemaltaan kohonneen

lukea kuuluneeksi mahdollisesti myös Janeke Hampamos, Valdemar Djäkn, asemies Otto Pogwisch ja Raaseporin linnassa oleskelleet Flemingit. Heidän alapuolellaan voidaan erottaa joukko henkilöitä, jotka olivat joko suorassa palvelussuhteessa heihin tai suurrälssiin tai joiden maaomaisuudesta ja sosiaalisesta statuksesta säilynyt lähdemateriaali viittaa lähinnä maakunnallisiin intresseihin.⁵⁹¹ Tähän ryhmään kuuluivat ainakin Simon Körning, Henrik Görieshagen, Ingvar Djäkn, Kort Gartz, Magnus Torstensson ja Engelbrekt Japsson, ehkä myös Hannu Lindenär ja Bengt Mårtensson. Oletettavasti myös Johan Barendorp kuului keskirälssiin, mutta hänestä säilyneet vähät tiedot evät anna mahdollisuuksia pohtia hänen asemaansa tarkemmin.

Linnoista vastuussa olleista henkilöistä vaikutusvallaltaan alimpaan ryhmään kuuluivat henkilöt, jotka palvelivat linnoissa satunnaisesti alivouteina tai sijaisina. Useat heistä näyttävät olleen asemiehiä, jotka muutoin olivat linnojen varsinaisten haltijoiden palveluksessa viestinviejinä tai huoveina. Joidenkin ura oli myöhemmin nousujohteinen, mutta useimmista on säilynyt vain harvoja lähdemainintoja.⁵⁹² Tähän ryhmään kuuluivat Jeppe Pedersson, Kort Svart, Sten Henriksson, Henrik Plata, Johan Folkesson, Karl Niklison, Mårten Djäkn, Anders Stalpanna, Olof Bengtsson, Kort Limborch, Johannes Danielsson, Laurens Niklison, Håkan Bengtsson, Paavali Karo, Henrik Svärd nuorempi, Arnt Svensson, Heyne Kosseleyn sekä Nils Stigulfsson.

4.3.2. Tulkintatavat

Miten linnojen haltijoiden asemasta säilyneitä tietoja voidaan tulkita? Linnoista vastuussa olleiden henkilöiden jako suur-, keski- ja pienrälssiin on karkea eikä anna selvää kuvaa henkilöiden todellisesta asemasta hallinnossa tai rälssin sisällä. Useat henkilöt eivät sovi selkeästi mihinkään ryhmään ja etenkin keskirälssin sisäisten kerrosten arviointi on vaikeaa. Todellisuudessa vain kaikkein ylin suurrälssi ja alin pienrälssi voidaan hallinnollisten tehtäviensä ja asemansa avulla erottaa selkeästi toisistaan.

Rälssin tutkimuksessa noudatettu sisäinen jako eriasteisiin luokkiin perustuu tietoihin rälssiin kuuluneiden henkilöiden sosiaalisesta statuksesta, heidän omistuksistaan, sukuyhteyksistään ja palvelussuhteistaan. Varauksista huolimatta jakoa voidaan käyttää hyväksi tulkittaessa linnojen haltijoina mainittujen henkilöiden asemaa hallinnossa ja yksittäisten linnojen suhdetta keskushallintoon. *Linnojen voutien ja päämiesten karkeaa ryhmittelyä suur-, keski- ja pienrälssiin kuuluneisiin henkilöihin voidaan tarkentaa jäsentämällä materiaalia eri näkökulmista.* Tulkinta voidaan perustaa linnoista vastuussa olleiden henkilöiden sosiaaliseen statukseen, suku- ja palvelussuhteisiin tai lähteistä ilmenevään tittelikäytäntöön. Samalla on mahdollista pohtia kattavammin eri tulkintatapojen taustalla olevia oletuksia linnojen hallinnassa kulloinkin noudatetuista ratkaisuista. Tämä auttaa jäsentämään tulkintatapoja, joilla linnoista vastuussa olevien henkilöiden hallinnollista asemaa on tarkasteltu. Näin on myös mahdollista

---

suurrälssin joukkoon.

⁵⁹¹Vrt. Dahlerupin (1971, s. 48) yleinen rälssi (höjere adel).

⁵⁹²Vrt. Dahlerupin (1971, s. 48) alarälssi (lavere adel) ja alin rälssi (decideret lavadel). Dahleruoin mukaan alimman rälssin edustajille oli tyypillistä, että heidän saavuttamansa asema ei yleensä kestänyt muutamia sukupolvia kauempaa.

arvioida, missä määrin linnojen hallinnollista alisteisuutta voi tulkita niiden haltijoiden hallinnollisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta säilyneiden tietojen ja oletusten avulla.

4.3.2.1. Linnojen haltijoista käytetyt tittelit hallinnollisen aseman osoittajana

Mikäli linnojen haltijoiden alisteisuutta tarkastellaan heistä asiakirjoissa käytettyjen tittleiden kannalta, on todettava, että säilyneiden lähteiden perusteella on suoraan vaikea havaita mitään yksiselitteistä tai selkeää tittelikäytäntöä tutkimusajalla 1412-1448. Useiden henkilöiden tittelit näyttävät vaihtelevan täysin säännöttömästi.⁵⁹³ Tittelikäytännössä voidaan kuitenkin havaita muutamia siirtymiä, joiden selittäminen tittleiden aiemman merkityksen perusteella on ongelmallista. Mikäli tittleitä tarkastellaan lähteiden alkuperäiskielen ja niiden sisältämien valtuuksien kannalta, vaikuttaa kuva selkeämmältä.

Merkittävä osa Viipurin, Raaseporin ja Turun linnojen haltijoista säilyneistä tiedoista liittyy Tallinnan tai Saksalaisen ritarikunnan kanssa käytyyn kirjeenvaihtoon. Valtaosa kirjeenvaihdosta on laadittu keskialasaksan kielellä, mutta myös keskiajan ruotsilla kirjoitettuja kirjeitä on säilynyt. Säilyneiden tietojen perusteella linnojen kirjurit saattoivat kirjoittaa kirjeet keskialasaksaksi, mutta osa kirjeistä kirjoitettiin alunperin ruotsiksi ja käännettiin raatia varten vasta Tallinnan raadin kansliassa.⁵⁹⁴

Keskialasaksankielisissä lähteissä esiintyvät linnojen haltijoista käytetyt tittelit on pidettävä erillään ruotsinkielisestä materiaalista, koska niissä esiintyvä hallinnollinen terminologia saattaa poiketa ruotsinkielisten lähteiden hallinnollisesta terminologiasta. Vuosien 1412-1448 lähteiden perusteella on mahdollista, että Tallinnan raati sovelsi kirjeissään ritarikunnan hallinnolliseen organisaatioon liittyvää terminologiaa, kun taas Suomen linnojen päälliköt tai heidän kirjurinsa saattavat olla käyttäneet ruotsalaisista termeistä sovellettuja suorasanaisia käännöksiä tai ritarikunnan organisaatioon liittyvää terminologiaa. Osa Suomen linnojen päälliköistä oli syntyperältään tai suvultaan saksantaitoisia, mikä on myös vaikuttanut heidän käyttämäänsä hallinnolliseen terminologiaan. Vaikka tämän tutkimuksen yhteydessä ei ole ollut mahdollista tarkastella kattavasti keskialasaksankieleisissä lähteissä esiintyvän

⁵⁹³ Kaikki havaitut tittelit on esitetty henkilöittäin liitteessä 1.

⁵⁹⁴ Suomen linnojen ja Baltian viestiyhteyksiä keskiajalla ei ole tutkittu. Vuosien 1412-1448 materiaalissa on joitakin viestiyhteyksien käytäntöön, mm. kieleen liittyviä mainintoja. Kristern Niilonpoika mainitsee Helsingin pitäjistä 9.7.(1420?) Tallinnan raadille kirjoittamassa kirjeessään joutuneensa kirjoittamaan raadille ruotsiksi, koska hänellä ei ollut ketään saksankielentaitoista mukanaan (FMU II 1636, "Wetet, gude vrende, dat **ich hadde gerne ju togescreven up Duetsch, nu en hebbe ik niimande, de dat kan to Duetsche scriven**"). Kirje on säilynyt saksankielisenä käännökseenä Tallinnan kaupunginarkistossa ja se on sisältönsä perusteella kirjoitettu matkalla Varsinais-Suomesta Viipuriin. Eräessä toisessa Raaseporista 1430-luvun puolivälin jälkeen lähettämässä kirjeessään hän valittaa kirjoittavansa ruotsiksi, koska hänellä ei ollut saksantaitoista kirjuria lähellään, (FMU III 2168, "**Ok bidher jac idher kaerliga, at i thet ey til mistyckte takin, at jak idher scrifwer wppa swensco, thy jak nw enghen tyschen scrifware ner mik hawer...**"). Kirje on säilynyt Tallinnan kaupunginarkistossa paperioriginaalina ja se ajoittuu noin (17.5.1436). Turun linnassa oleskellut asemies Hans Wilde lähetti (18.5.1436) Tallinnan raadille erästä riitaa koskevan todistuksen, jonka saattokirjeessä hän mainitsee lähettävänsä sekä alkuperäisen ruotsinkielisen asiakirjan että saksankielisen kopion, "koska te ette osaa lukea ruotsia", (LECUB I:IX 50, "Weten solen gy, erwerdigen leven heren, borgermeistere unde gancze rad der stad to revel, dat **ik juwer erwerdicheit enen vorsegelden breff up Swedesch gescreven unde ene utschriff darvan up Dudesch, ofte gy nicht Swede[s]ch lezen en konen...**"). Linnojen arkistoja on tutkimuksellisesti Suomessa sivunnut oikeastaan vain Kauko Pirinen, mutta hänkään ei ole puuttunut linnojen kirjurintupien käytännön toimintaan. Tältä osin tutkimuksessa on selvä aukko. Nykyisin yleinen käsitys on, että varsinaisia linnojen arkistoja ei keskiajalla aina ollut, vaan arkistot olivat kulloisenkin haltijan yksityisiä, jotka hän otti lähtiessään mukaansa. Kuitenkin linnoissa on ollut myös pysyviä, mahdollisesti kopiokirjoihin perustuneita arkistoja, jotka liittyivät lähinnä verotustietoihin ja hallinnollisiin rajoihin. Esim. Viipurin linnassa tiedetään säilytetyn Novgorodin kanssa tehtyjen rauhansopimuksien alkuperäisasiakirjoja ja kopioita. Pirinen, Kauko, Suomen keskiaikaiset arkistot. Historiallinen arkisto 52. Toimittanut Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1947, s. 56-58

hallinnollisen terminologian perusteita, on vuosien 1412-1448 lähdemateriaalin pohjalta voitu tehdä joitakin tittelikäytäntöön liittyviä huomioita.⁵⁹⁵

Keskialasaksankielisten lähteiden hallinnollisen terminologian tulkinnalle asettama varaus koskee etenkin termiä vouti. Saksalaisen ritarikunnan Liivinmaan haaran hallinnassa olleista linnoista vain osa oli ritarikunnan yleisen käytännön mukaisia konventtilinnoja, joita johti linnasta vastaava "komtur" (commendator, comptur). Muista linnoista vastasivat ritarikunnan niihin asettamat voudit tai joukko hallinnollisilta tehtäviltään eri arvoisia ritariveljiä. Ritarikunnan Liivinmaan haaran hallinnossa vouti, "voget" tai "vaget" vastasi arvoltaan ja valtuuksiltaan linnasta yksinään ja itsenäisesti päättävää henkilöä. Hänen asemansa ritarikunnan sisäisessä hallinnollisessa hierarkiassa oli varsin korkea. Kaikki ritarikunnan hallinnassa olleet linnat eivät olleet asemaltaan niin merkittäviä, että niiden päällikkönä olisi ollut laajat valtuudet omaava vouti. Esimerkiksi Tallinnan Toompean linnan päällikkö oli "komtur", mutta Narvan tärkeän raja- ja maantielinnan päällikkö "voget", vouti.⁵⁹⁶ Pohjoismaisten linnojen hallinto-organisaatio poikkesi ritarikunnan käyttämästä organisaatiosta. Koska Suomen ja Ruotsin linnojen päälliköiden asema oli hallinnollisesti varsin itsenäinen, on heistä toisinaan käytetty keskialasaksankielisissä lähteissä titteliä "voget". Kyseessä on saattanut olla myös "fogde"-tittelin suorasana käännös. Keskialasaksankielinen titteli "hovetman" liittyi ruotsalaisen vastineensa tavoin sotajoukon päällikkyyteen. Suomen linnoja koskevassa materiaalissa "hovetman"-titteli saattaa olla ollut ruotsinkielisestä "hövitsman"-tittelistä sovellettu käännös. "Voget"-titteliä on käytetty mm. Viipurin linnaa läänityksenä pitäneistä Tord Bondesta ja Kristern Niilonpojasta.⁵⁹⁷ Sitä on kuitenkin käytetty myös kruununhallinnossa olleiden tai läänitettyjen linnojen alivoudeista, joten tittelin ei voi katsoa suoraan osoittavan linnasta vastuussa olleen henkilön asemaa hallinnossa.⁵⁹⁸ *Sen sijaan tittelin käyttö saattaa osoittaa tapaa, jolla Ruotsin keskiaikaiseen hallinnolliseen organisaatioon kuuluneiden, linnoista vastuussa olleiden henkilöiden asema tulkittiin suhteessa samanaikaiseen Saksalaisen ritarikunnan Liivinmaan haaran hallinnolliseen organisaatioon.*

Vuosien 1250-1434 linnojen hallintoa koskevan tutkimuksensa perusteella Birgitta Fritz katsoi asiakirjoista ilmenneen tittelikäytännön olleen valtaosalla tutkimuskaudestaan yhtenäisen. Etenkin 1200- ja 1300-lukujen osalta on titteleiden perusteella mahdollista määritellä varsin pitävästi asianomaisen henkilön asema ja alisteisuus hallinnossa. Titteli vouti viittasi kruununhallinnon tai läänityksen alaiseen

⁵⁹⁵Fritz sivusi tutkimuksessaan myös saksankielisissä lähteissä käytettyä terminologiaa, mutta tarkasteli asiaa lähinnä Hansan (Lyypekin) ja Ruotsin hallitsijoiden käyttämien latinankielisten käännösten kannalta (Fritz 1972:1, s. 158). Hän ei ole vertaillut ruotsalaista terminologiaa Saksalaisen ritarikunnan terminologiaan tai organisaatioon.

⁵⁹⁶Arzynski, M, Deutschordensburg. LM V, p. 915. Täyteen ritarikonventtiin kuului 12 ritariveljeä; Lückerath, C.A., Komtur. LM III, p. 1295-1296; Boockmann, H., Deutscher Orden. LM V, p. 769, 773-774; Narvan ja Tallinnan linnojen päälliköiden titteleistä tutkimusajalla esim. FMU II 1615, 3.5.1420, "Cumptur to Revale". FMU II 1620, helluntai (n. 1420), "Voget to Narwe".

⁵⁹⁷Lübben, August, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch. Nach dem tode des Verfassers vollendet von Christopher Walther. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. Nachdruck 1990 (1888), hakusanat Kumpter ja Voget. Vrt. Haberkern, Eugen - Wallach, Joseph Friderich, Hilfsörterbuch für Historiker 1-2. Mittelalter und neuzeit. 5. Auflage. Francke Verlag München 1977, hakusanat Hauptmann, Komthur, Vogt; Liite 1, Viipurin linna, Tord Bonde ja Kristern Niilonpoika.

⁵⁹⁸"Voget"-titteli Liite 1, Magnus Torstensson, Janeke Hampamos, Kort Gartz, Kaarle Tordinpoika, Henrik Svärd nuorempi ja Klaus Lydekenpoika. "Voget"-tittelit ajoittuvat Henrik Svärdiä koskevia mainintoja lukuunottamatta 1440-lukua edeltäneeseen aikaan. Huomionarvoista on, että Henrik Svärd nuoremasta kesällä 1444 käytetyt kaksi "voget"-titteliä ovat Saksalaisen ritarikunnan Liivinmaan haaraan kuuluneen Hans Parenbeken Baltiaan lähettämistä kirjeistä.

voutiin, "hövitsman" alunperin sotajoukkojen tai sotilaallisen voiman päälliköihin, mutta sittemmin nimenomaan läänitysten haltijoihin.⁵⁹⁹

Tittelikäytäntö näyttää alkaneen horjua 1400-luvulle tultaessa. Fritz selitti joistakin selvästi kruununhallinnossa olleista voudeista käytetyt hövitsman-tittelit termin aikaisemman sisällön perusteella niin, että titteli ilmaisi keskushallinnon alaisen voudin valtuuksiin kuuluneen myös linnan sotilaallisen voiman hallinnan.⁶⁰⁰ Tiedot Suomen linnojen haltijoista 1412-1448 käytetyistä titteleistä vahvistavat käsityksen tittelikäytännön horjuvuudesta 1400-luvulla. Useista henkilöistä on käytetty molempia titteleitä vouti ja päämies täysin riippumatta siitä, olivatko he läänitettyjen alueiden vai kruununhallinnon alaisia vouteja.⁶⁰¹ Ainoastaan läänitysten haltijoista on käytetty jatkuvasti nimitystä "hövitsman". Tältä osin käytännön voi katsoa olleen selkeän. *Linnan haltijasta käytetty "hövitsman"-titteli ei kuitenkaan enää vuosina 1412-1448 välttämättä merkitse, että hän olisi hallinnut linnaa tai voutikuntaa läänityksenä.* Linnan hallinnollinen tila on todennettava muilla keinoin kuin sen haltijan titteleistä saaduilla perusteilla.

On vaikea olettaa tittelikäytännön olleen täysin mielivaltaista tai olleen erillään linnoista vastuussa olleiden henkilöiden asemasta hallinnossa. Mikäli linnojen haltijoista käytettyjä titteleitä tarkastellaan kokonaisuutena 1412-1448, voidaan 1440-luvulla ainoastaan läänitysten haltijoiden ja kruununhallinnon voutien alivuodeista todeta käytetyn titteliä vouti, kun taas kruununhallinnossa olleiden linnojen voudeista käytettiin yhä useammin titteliä päämies. Terminologisesti "hövitsman"-titteli näyttää kokeneen jonkinlaisen inflaation suhteessa aiemmin vallalla olleeseen käytäntöön. Lähteiden perusteella "hövitsman"-tittelin käytössä havaitun siirtymän voidaan olettaa olleen joko todellinen kruununhallinnon voutien asemassa ja alisteisuudessa tapahtunut muutos tai pelkkä kielellinen inflaatio.⁶⁰²

Miten "hövitsman"-tittelin käytössä tapahtunut muutos on ymmärrettävä? Kruununhallinnon osalta tittelikäytännön siirtymä näyttää tapahtuneen 1420- ja 1430-luvuilla. Joitakin poikkeuksia lukuunottamatta Klaus Lydekenpojasta käytettiin 1420-luvun alkuun saakka titteliä vouti. Ehkä jo vuodesta 1423, mutta viimeistään vuodesta 1427 titteli oli miltei poikkeuksetta "hövitsman". Samoihin aikoihin Raaseporin linnaan kruunun alaiseksi vuodiksi tulleesta ritari Otto Pogwischista käytettiin vain titteliä "hövitsman".⁶⁰³ On mahdotonta sanoa, onko kyseessä ollut heidän valtuuksissaan tapahtunut muutos vai kielellinen liukuma, jossa vanhasta vouti-tittelistä luovuttiin hohdokkaamman "hövitsman"-tittelin hyväksi. Molemmat ovat mahdollisia. Aiempaa Fritzin toteamaa linnan haltijan sotilaallisiin valtuuksiin liittyvää selitystä noudattaen saattaisi taustalla olla ollut samoihin aikoihin alkanut Unionin ja Hansan välinen sota, jonka

⁵⁹⁹Fritz 1972:1, s. 156-159. Fritzin havainto tittelikäytännön vakiintuneisuudesta 1300-luvulla on oleellinen nimenomaan Suomen linnojen asemaa koskeneiden aikaisempien tulkintojen kannalta. Tittelikäytännön perusteella Fritz onnistui (1972:1, s. 86-88, 158) pitävästi osoittamaan, ettei Turun linna ollut kuningas Maunu Eerikinpojan holhoojahallinnon aikana "vapaa läänitys" vaan kruununhallinnossa ollut voutikunta". Samalla hän kumosi Jaakkolan teorian hallinnon uudelleenjärjestelystä 1340 ja Suomesta keskushallinnon järjestämisen "koekenttänä"; "Hövitsman"-tittelistä myös Suvanto, Seppo, Hövedsmand, Finland. KLN VII, p. 306-307 sekä Nielsen, Herluf, Hövedsmand. KLN VII, p. 306.

⁶⁰⁰Fritz 1972:1, s. 156.

⁶⁰¹Vrt. Liite 1: Pentti Lydekenpoika, Kort Svart, Magnus Torstensson, Henrik Görieshagen, asemies Otto Pogwisch, Janeke Hampamos, Kort Gartz, Kaarle Tordinpoika, Klaus Lydekenpoika ja Hannu Kröpelin.

⁶⁰²Aiemmistä käsityksistä tittelikäytännöstä hallinnollisen alisteisuuden todentajana vrt. Fritz 1972:1, s. 158, viite 14.

⁶⁰³Myös Kastelholman linnaa pitäneestä Magnus Torstenssonista on käytetty titteleitä "capitaneus" ja "hövitsman", vaikka hän itse voutikautensa jälkeen ilmoittaa olleensa suoraan kuningatar Margaretan alainen. Liite 1, Klaus Lydekenpoika, Magnus Torstensson ja ritari Otto Pogwisch.

yhteydessä myös Suomen linnojen voudit olisivat saaneet käskyn asettaa sotavoimansa valtakunnan palvelukseen. Sodan suoraa vaikutusta tittelikäytäntöön ei kuitenkaan voi mitenkään todistaa. *Tittelikäytännön muutoksen taustalla saattavat olla voutien valtuuksiin liittyneet muutokset*, sillä myös Söderköpingin tapahtumien jälkeen linnoihin tulleista voudeista käytettiin "hövitsman"-titteleitä vouti-tittelin sijaan. Näin tehtiin ainakin Hannu Kröpelinistä ja Pentti Lydekenpojasta.⁶⁰⁴ Huomionarvoista on, että viimeistään Johan Karlssonista lähtien Turun linnan voudeista käytettiin jatkuvasti titteliä "hövitsman", kun taas Hämeen linnassa olleet Kaarle Knuutinpojan alivoudit käyttivät titteliä vouti. Tämän perusteella "hövitsman"-tittelit saattaisivat viitata linnojen haltijoiden Söderköpingissä saamaan slotsloveniin, *jolloin "hövitsman"-titteli ilmaisisi sitä henkilöä, jolle linnan slotsloven oli annettu*. Tämän vahvistaisivat Turun ja Hämeen linnoista säilyneet tiedot, joissa slotslovenin pitäjistä on käytetty titteliä "hövitsman", mutta heidän sijaisistaan ja alivoudeistaan titteliä vouti. Termin slotsloveniin liittyvä merkitys näyttäisi kehittyneen 1420- ja 1430-luvuilla, jolloin myös itse slotsloven-termi tuli käytäntöön. Slotslovenin kautta "hövitsman"-tittelillä olisi ollut yhteys linnan hallintaan ja sitä koskevaan vastuuseen. Termien samanaikainen kehitys viittaa hallinnollisen terminologian jäsentymiseen Eerik Pommerilaisen hallituskaudella. On kuitenkin todettava, että tittelikäytäntö tutkimusajalla on liian epävarmaa, että "hövitsman"-tittelin yhteydestä linnan slotsloveniin voisi pelkän Suomen linnoja koskevan materiaalin avulla tehdä oletusta kattavampaa päätelmää. Tätä tutkimusta varten läpikäydyn vuosien 1412-1448 lähdemateriaalin perusteella yhteys vaikuttaa todennäköiseltä.

4.3.2.2. Sosiaalinen status: Ritarit ja asemiehet

Tittelikäytäntö viittaa linnojen haltijoiden asemaan sekä linnojen ja keskushallinnon välisiin valta- ja vastuusuhteisiin. Yksittäisten linnojen merkitystä suhteessa keskushallintoon voidaan arvioida myös niistä vastuussa olleiden henkilöiden sosiaalisesta statuksesta säilyneiden tietojen avulla. Sosiaalinen status liittyy rälssin sisäiseen jakoon ritareihin ja asemiehiin. Linnojen haltijoiden sosiaalinen status voidaan liittää linnojen sotilaalliseen merkitykseen ja niiden haltijoiden valta- ja vastuusuhteisiin, jolloin saadaan tukea tittelikäytännön perusteella tehdyille päätelmille.

Rälssin perinteinen hierakkinen jako ritareihin ja asemiehiin pohjautui ritariarmeijoiden noudattamaan sodankäyntitapaan ja organisaatioon. Varsinaisen sotajoukon ytimen muodostivat ratsain taistelleet raskaasti varustetut ritarit, joita avustivat joko ratsain tai jalan taistelleet asemiehet. Myöhäiskeskiajalla, etenkin 1400-luvulle tultaessa näyttää jaolla olleen pohjoismaissa enää hierarkkinen, henkilön sosiaaliseen statukseen liittyvä merkitys ja sen vaikutuksia taistelutilanteissa on vaikea arvioida. On kuitenkin oletettava, että ritarin arvo sotajoukoissa liittyi johtotehtäviin ja he toimivat eri suuruisten yksiköiden päälliköinä.⁶⁰⁵

⁶⁰⁴ Pentti Lydekenpojasta on käytetty "hövitsman"-titteliä tosin vain kaksi kertaa 1438 ja 1439, mutta hänestä vltaneuvoston alaisena Hämeen linnan päällikkönä käytettyjä vouti-titteleitäkin on vain kolme, vrt. Liite 1, Hämeen linna, Pentti Lydekenpoika.

⁶⁰⁵ Ritariston roolista sodankäynnissä Wohlfeil, Rainer, Ritter-Söldnerführer-Offizier. Das Rittertum im Mittelalter. Hrsg. von Arno Borst. Wege der Forschung, Band CCCIL. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. 2. Aufl. 1989 (Artikkeli jukaistu alunp. 1966), s. 317-335; Contamine 1984, s. 67-68; Ritarin ja asemiehen oikeudellisen aseman välillä ei pohjoismaissa ollut eroja, Nielsen, Herulf, Vaebner. KLNMM XX, p. 297-298.

Taulukoiden 1-4 perusteella Suomen linnoja 1412-1448 pitäneistä henkilöistä olivat vouti- tai päämiesaikanaan ritareita kaikki läänityksiä pitäneet henkilöt: Tord Bonde (Viipuri), Bengt Pogwisch (Kastelholma), Henning (Raasepori), Kristern Niilonpoika (Viipuri) ja Kaarle Knuutinpoika (Viipuri). Miestensä kuoleman jälkeen linnoja pitäneet Ida Königsmark ja Margareta Krummedige kuuluivat hekin ritarisäätyyn; he olivat ritareiden tyttäriä ja vaimoja. Myös Eerik Pommerilaisen aikana linnoja kruunun alaisena pitäneet Nils Gustafsson (Korsholma), Thomas van Vitzen (Raasepori) ja Otto Pogwisch (Raasepori) sekä Kristoffer Baijerilaisen alaisina vouteina olleet Gustaf Karlsson (Kastelholma), Henrik Bitz (Turku) ja Magnus Gren (Turku) olivat voutikaudellaan ritareita. Kristoffer Baijerilaisen ja valtaneuvoston alaisista voudeista Gustaf Karlsson, Henrik Bitz ja Magnus Gren oli lyöty ritareiksi hänen kruunajaisensa yhteydessä syksyllä 1441. Magnus Greniä lukuunottamatta he olivat olleet linnoissaan vouteina jo aiemmin. Kruunajaisissa lyötiin ritariksi myös Gregers Mattsson, joka 1440-luvun lopulla oli Kaarle Knuutinpojan voutina Raaseporissa sekä Johan Karlsson, joka samoihin aikoihin siirtyi Kristofferin alaisen Nyköpingin linnan voudiksi.

Mikäli linnojen hallintaa tarkastellaan niiden haltijoiden ritariuden kannalta, havaitaan tutkimusajan 1412-1448 jakautuvan kahteen erilaiseen jaksoon: Kristoffer Baijerilaisen kauteen 1441-1448 ja tätä edeltäneeseen aikaan. Syksystä 1441 lähtien kaikki linnat olivat ritarin arvoisten henkilöiden hallinnassa. Edeltäneellä kaudella ainoa tällainen linna oli Viipurin linna, jota koko tutkimusajan pitivät ritarit Tord Bonde, Kristern Niilonpoika ja Kaarle Knuutinpoika. *Viipurin linnan päällikön hierarkkisella asemalla rälssin sisällä lienee suora yhteys linnaan sisältyneen sotilaallisen voiman käyttömahdollisuuksiin ja valtaan.* Tähän viittaa myös heistä jatkuvasti käytetty titteli "hövitsman". Muista linnoista ritareiden tai heidän arvoistensa henkilöiden hallinnassa olivat Kastelholma, Korsholma ja Raasepori, joiden haltijoina mainituista ritareista vain Raaseporin Thomas van Vitzen, Otto Pogwisch ja Kristern Niilonpoika näyttävät oleskelleen tai vierailleen linnoissaan. Tiedot Raaseporin linnaa pitäneistä ja siellä asuneista ritareista viittaavat Viipurin tavoin linnan sotilaalliseen merkitykseen. Kastelholman ja Korsholman linnojen pito jatkuvassa voutihallinnossa tuntuisi puolestaan viittaavan vähäiseen sotilaalliseen merkitykseen. Molempien linnojen haltijat Bengt Pogwisch ja Nils Gustafsson olivat kuitenkin merkittävässä asemassa, minkä vuoksi myös kukaan linnojen asemaa ei saa aliarvioida. Kastelholman linnan hallinnasta säilyneet tiedot viittaavat sen asemaan jonkinlaisena tuloläänityksenä Eerik Pommerilaisen valtaneuvostoon kuuluneelle Bengt Pogwischille. Osa Korsholman linnan voutikunnasta kuului Nils Gustafssonin alaiseen Upplannin laamannikuntaan, mikä viittaa linnan hallinnan järjestämiseen Upplannin laamannille sen palauduttua vitaliaaneilta kuningatar Margareetan haltuun. Nils Gustafsson ei asunut linnassa vaan järjesti sen hallinnon voutien avulla, mikä kertoo mielummin linnan sijainnin ongelmista suhteessa Upplannin laamannin velvollisuuksiin, kuin sen merkityksettömyydestä.

Jos linnojen merkitystä arvoidaan niiden haltijoiden hierarkkisen aseman perusteella, näyttävät Turun ja Hämeen linnat poikkeavan Viipurin, Raaseporin, Kastelholman ja Korsholman linnojen muodostamasta ryhmästä. Molempia linnoja pitivät noin 25 vuoden ajan samat asemiehen arvoiset voudit. Vuosina 1409-1441 Turun linna oli jatkuvasti asemiehen arvoisten henkilöiden hallussa, sen jälkeen linnaa pitivät ritarit. Lyhyttä Kaarle Knuutinpojan läänitysaikaa 1441-1442 lukuunottamatta linna oli koko tutkimusajan

keskushallinnon alainen. Myös Hämeen linnaa pitivät jatkuvasti asemiehet. Vuonna 1441 linna läänitettiin ritari Kaarle Knuutinpojalle, mutta hän ei koskaan oleskellut pysyvästi linnassa. Hämeen ja Korsholman linnat olivat ainoat Suomen linnoista, joita hallinneet ritarien arvoiset henkilöt eivät koskaan tutkimuskaudella oleskelleet pysyvästi pitempiä aikoja linnassa vaan hoitivat linnojen hallinnon alivoutien avulla. Tämä ei todista Hämeen linnan olleen sotilaallisesti tai taloudellisesti merkityksellisen, sillä linnan haltijoista ainakin Pentti Lydekenpoika osallistui valtaneuvoston kokouksiin 1430-luvulla. Valdemar Djäknistä vastaavia tietoja ei ole säilynyt, mutta myöskään samanaikaisen Turun linnan voutin Klaus Lydekenpojan ei tiedetä kuuluneen Eerik Pommerilaisen tai Ruotsin valtaneuvostoihin, vaikka hän muutoin vaikuttaa olleen merkittävässä asemassa Suomen hallinnossa.

Turun ja Hämeen linnoista vastuussa olleista henkilöistä vuotta 1441 edeltäneeltä ajalta säilyneet tiedot viittaavat niiden muista Suomen linnoista poikkeavaan asemaan ja merkitykseen. Linnojen haltijoiden sosiaalisesta statuksesta säilyneiden tietojen perusteella Turun ja Hämeen linnojen sotilaalliset mahdollisuudet ja merkitys poikkesivat ritarien vastuulla olleista Viipurin ja Raaseporin linnoista. *Tämä ei tarkoita Turun ja Hämeen linnojen olleen sotilaallisesti merkityksettömiä, vaan viittaa linnojen erilaiseen sisäiseen painoarvoon, jolla on yhteys keskushallinnon intresseihin ja linnojen alaisten alueiden resurssien käyttöön.* Voutien avulla Turun ja Hämeen linnojen alaisten alueiden merkittävät tulot pyrittiin pitämään keskushallinnon alaisuudessa aikana, jolloin linnojen sotilaallinen asema ei vaatinut Viipurin linnan päällikön kaltaisia valtuuksia. Raaseporin linnan tärkeä strateginen asema edellytti linnan sotilaallisen kunnon ylläpitämistä, mutta linnan asema ei ollut niin keskeinen, että sen läänittäminen palveluslääniksi olisi ollut välttämätöntä. Jos linnojen sotilaallista merkitystä tarkastellaan niiden haltijoiden sotilaallisesta statuksesta säilyneiden tietojen avulla näyttää Turun ja Kastelholman linnojen sotilaallinen merkitys vahvistuneen viimeistään Kristofferin hallituskauden alussa, jolloin linnojen päälliköiksi tulivat ritarit. Aiempien henkilöhistoriallisten käsitysten perusteella tämä voitaisiin tulkita valtakunnan sisäiseksi järjestelyksi niin, että Kristoffer tai valtaneuvosto olisivat halunneet korostaa linnojen asemaa Kaarle Knuutinpoikaa vastaan. Todennäköisempi vaikutin oli Gotlannista käsin kaapparisotaa käyvä Eerik Pommerilainen, jota vastaan oli vahvistettava Turun ja Kastelholman sotilaallista asemaa. Hämeen linna oli 1440-luvulla Viipurin tukiläänitys, eikä sen sotilaallista merkitystä voi arvioida voutihallinnosta säilyneiden tietojen avulla.

4.3.2.3. Sukuintressit

Tittleiden sekä sosiaaliseen statukseen liittyvien todisteiden ohella kolmas tapa tulkita linnojen haltijoiden asemaa on tarkastella sitä linnojen tarjoaminen mahdollisuuksien ja linnojen saannin avulla. Tulkintatapojen taustalla ovat teoriat rälssin yleisestä asemasta ja mahdollisuuksista. Pohjoismaissa hierarkkisen ylä- tai ala-aatelin, ritarien ja asemiesten privilegioissa ja oikeuksissa ei ollut periaatteellisia eroja. Rälssin asema perustui ratsupalvelua vastaan saatuun verovapauteen. Perintöoikeus ei tuntenut esikoisosaa, vaan rälssimiehen kuollessa hänen perintönsä tuli lain mukaan jakaa kaikkien perillisten, myös naispuolisten kesken. Tyttärille kuului puolet veljenosasta. Rälssiin saattoi päästä tai siitä saattoi

puodota, ellei rälssimies enää kyennyt täyttämään ratsupalveluaan. Lähteiden perusteella tiedetään, että näin todella saattoi käydä.⁶⁰⁶

Rälssiä koskevassa tutkimuksessa on 1970-luvulta lähtien kiinnitetty huomiota niihin eri mahdollisuuksiin, joita rälssillä oli käytettävissään saavutetun yhteiskunnallisen asemansa ja sosiaalisen statuksensa ylläpitämiseksi. Eräs väline olivat valtakunnan hallintoon liittyvät virat ja tehtävät. Mielenkiintoinen ongelma ovat ne tekijät, jotka vaikuttivat virkojen ja tehtävien saantiin. Pääasiallisesti tulkinnoissa on keskitytty rälssin sisäisiin sukulaisuussuhteisiin ja niitä ilmentäviin tekijöihin kuten avioliittopolitiikkaan ja maaomaisuuden kasautumiseen.⁶⁰⁷ Tarkastelemalla linnoista vastuussa olleiden henkilöiden asemaa rälssin sisäisten yhteyksien kannalta, voidaan pohtia eri linnojen hallinnan merkitystä ja linnojen sekä niiden alaisten alueiden kiinnostavuutta. Eri linnojen hallinnasta ja niistä vastuussa olleiden henkilöiden suku- tai palvelussuhteista säilyneiden tietojen avulla on mahdollista arvioida erilaisten rälssin sisäisten intressiryhmittymien halua pitää linna hallinnassaan tai ottaa osaa linnan hallintoon.

Suomen linnojen ja voutikuntien haltijoiden sukulaisuussuhteiden ja heidän maaomaisuudestaan säilyneiden tietojen perusteella voidaan rekonstruoida joitakin oletettuja intressiryhmiä, jotka ovat keskittyneet tiettyihin linnoihin tai alueisiin vuosina 1412-1448. Samalla voidaan tarkkailla sukuryhmien asemaa yleensä valtakunnan hallinnossa. Haltijat voidaan myös jakaa voutikunnassaan maata omistaneisiin henkilöihin sekä niihin, joiden maaomaisuudesta voutikunnassa tai Suomessa yleensä ei ole tietoa.

Suomalaisessa rälssiä koskevassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota Suomessa maata omistaneen rälssin koostumukseen, sisäiseen rakenteeseen ja rälssin sisäistä kiinteytymistä edistäneisiin edellytyksiin. Eric Anthonin ja Jerker A. Erikssonin mukaan varsinainen paikallinen pienrälssi syntyi maahamme Ahvenanmaata lukuunottamatta vasta Eerik Pommerilaisen vaikutuksesta 1400-luvun alussa. Samaan aikaan maahan muuttaneista tulokkaista koostunut rälssiin ylin kerros aristokratisoitui avioliittojen kautta. Tutkimuksessa keskeisenä on nähty etenkin ns. Lydekenpoikain sukuryhmän asema ja sen haltuun kasautuneet omistukset.⁶⁰⁸

Lydekenpoikain suvun kaksi vanhinta tunnettua edustajaa Suomessa olivat Klaus ja Pentti Lydekenpojat, jotka näyttävät muuttaneen maahan 1300-luvun lopulla tai 1400-luvun alussa. Klaus oli Eerik Pommerilaisen voutina Turun linnassa noin vuodesta 1410 vuoteen 1435, Pentti valtaneuvoston ja sittemmin Kaarle Knuutinpojan voutina Hämeen linnassa 1436-1443.

Suvun aseman on katsottu perustuneen Klaus Lydekenpoikaan, joka oli 1390-luvulla nainut ensimmäisen Suomesta tunnetun kotoperäisen valtaneuvoksen Jöns Anderssonin (Garp) tyttären. Voudintoimensa ohella Klaus Lydekenpoika oli Maskun kihlakunnantuomari 1413-1345, Pentti ensin Piikkiön, sitten 1410-luvun lopulta kuolemaansa saakka vuoteen 1460 Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari. Klaus

⁶⁰⁶ Dahlerup 1971, s. 73, 75; Anthoni, Eric, *Det finländska frälsets upphov och sammansättning*. HTF 1951, s. 64-65; Anthoni 1970, s. 102-103; Nielsen, Vaebner. *KLNM XX*, p. 297-298.

⁶⁰⁷ Dahlerup 1971, s. 73-74; Eriksson 1971, s. 108-130; Anthoni 1951, s. 64; Anthoni 1970, s. 125-249; Vrt. Sablonier 1982, s. 26-34.

⁶⁰⁸ Eriksson 1971, s. 107, 110; Anthoni 1970, s. 158-174, 179. Lydekenpoikain sukuryhmän asemaa on korostanut etenkin Eric Anthoni.

Lydekenpojan kolmesta pojasta Henrik piti isänsä jälkeen Turun linnaa ja toimi sittemmin Etelä-Suomen laamannina. Hänet lyötiin ritariksi Kristoffer Bajjerilaisen kruunajaisissa. Arvid Klaunpoika oli Kaarle Knuutinpojan palveluksessa vuonna 1446 ja lyötiin ritariksi hänen kruunajaisissaan 1448.⁶⁰⁹ Kolmas veli Thomas kuoli aikaisin.

Turun linnan voutina ollessaan Klaus Lydekenpoika kokosi laajan maaomaisuuden voutikuntansa alueelta Varsinais-Suomesta ja Satakunnasta.⁶¹⁰ Koska Klaus Lydekenpojan pojat jäivät lapsettomiksi, hajaantui suurin osa maaomaisuudesta heidän sisartensa perillisille tai Henrik Klaunpojan lesken Lucia Olavintyttären lahjoituksina kirkolle ja Naantalin luostarille. Avioliiton kautta Klaus Lydekenpojan vävyjä olivat Henrik Bitz, Henrik Svärd vanhempi, Jakob Kurki, Jöns Olavinpoika (Tavast) ja Henrik Olavinpoika (Horn). Henrik Bitz oli asemiehenä Klaus Lydekenpojan sijaisena Turun linnassa jo 1420-luvulla. Samoihin aikoihin Henrik Svärd vanhempi teki hänen palveluksessaan matkan Kööpenhaminaan kuninkaan luo. Henrik Bitz oli sittemmin linnassa Kaarle Knuutinpojan alivoutina 1441 ja Kristoffer Bajjerilaisen alaisena voutina 1442-1446. Hän oli Halikon kihlakunnantuomari 1437 ja vuodesta 1453 Etelä-Suomen laamanni. Henrik Bitz mainitaan valtaneuvoksena 1457.⁶¹¹ Henrik Svärd vanhempi osallistui valtaneuvoston kokoukseen Tukholmassa elokuussa 1435 ja omisti maata Hämeessä.⁶¹² Hänen serkkunsa Jakob Kurki oli Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari 1460-luvulla.⁶¹³ Piispa Maunu Tavastin veljellä Jöns Olavinpojalla oli vaimonsa Märtha Klauntyttären kanssa hallussaan laaja maaomaisuus Varsinais-Suomessa ja Hämeessä.⁶¹⁴ Henrik Olavinpoika (Horn) kuului Suomeen 1300-luvun lopulla asettuneeseen saksalaisperäiseen sukuun, jolla oli maaomaisuutta Vehkalahden alueella ja Varsinais-Suomessa.⁶¹⁵ Sekä Klaus Lydekenpojan tyttärenpoika Konrad Bitz että hänen tyttärenpojanpoikansa Arvid Kurki olivat Turun piispoja.

Klaus Lydekenpojan veli Pentti oli lähdemateriaalin perusteella veljeään huomattavasti nuorempi, veljenpoikiensa Henrikin ja Arvidin ikäinen.⁶¹⁶ Pentti Lydekenpojan kahdesta tunnetusta pojasta Petrus

⁶⁰⁹Enemark 1981, s. 89; Anthoni, Djäkn, Lydekasönernas ätt, ÄSF I:2, s. 128; Klaus Lydekenpojan yhteydestä Elinan Surma -runon Klausiin on kirjoitettu paljon. Erään vuoden 1551 maininnan mukaan Klaus Lydekenpoika oli murhannut ensimmäisen vaimonsa Mynämäen Orkovakkisten Elinan ja heidän ainoan poikansa polttamalla. Tarinasta on säilynyt toisinto Teitin vuoden 1555 luettelossa. Klaus Lydekenpojan toinen vaimo oli Jöns Anderssonin tytär Kristina (vrt. runon Kirsti). Klaus Kurki oli Klaus Lydekenpojan tyttärenpoika. Myös hänen vävynsä Henrik Olavinpojan (Horn) jälkeläisten omistamiin Halikon Joensuun ja Uskelan Kärkän kartanoihin on liitetty Elinan Surma -runon kaltaisia tapahtumia. Elinan surma -runon aiheella on jo 1910-luvun lopulla todettu olevan selviä yhtäläisyyksiä tanskalaiseen "Lawe Stigsson og Fru Elinsborg" -balladiin. On epäselvää, onko Elinan Surma -runon taustalla todellinen historiallinen tapahtuma ja missä määrin runo on tanskalaisen balladin toisinto. Jokatapauksessa moniin 1400-luvun alkupuolen rälssimiehiin on liitetty moraalisiin liittyviä tarinoita. Henrik Svärd vanhempi, joka myös oli Klaus Lydekenpojan vävyjä, oli kansantarujen mukaan maanhankinnoissaan niin ahne, että Jumala rankaisi häntä taudilla, joka surkastutti hänen ruumistaan. Svärdin sanotaan tehneen itsemurhan, mutta koska itsemurhaajaa ei saanut tuoda ovien kautta kirkkoon, olivat hänen omaisensa kaivauttaneet ruumiin Vanajan kirkkoon seinän alitse. Seppo Suvanto on tulkinnut tarinan taustalla olleen talonpoikien katkeruuden, joka liittyi rälssiin häikäilemättömiin maanhankintoihin 1430- ja 1440-luvulla. Elinan surma -runoa koskevista lähteistä ja käsityksistä Anthoni 1948a, s. 38-39. Henrik Svärdistä Suvanto 1978a, s. 33.

⁶¹⁰Anthoni 1970, s. 158-159.

⁶¹¹Anthoni 1970, s. 160-164.

⁶¹²Anthoni 1970, s. 164-166.

⁶¹³Anthoni 1970, s. 167.

⁶¹⁴Anthoni 1970, s. 167-170. Henrik Svärd vanhemman kuoltua noin 1439 Märtha Klauntytär nai balttilaisperäisen asemiehen Donhoff Kallen, joka 1440-luvun alussa ehkä oli piispa Maunu Tavastin voutina Kuusiston linnassa (FMU III 2324), Hasselblatt, Robert, Donhoff Kalle. Några anteckningar kring ett medeltida landstingsprotokoll. Finsk Tidskrift 1964, s. 102.

⁶¹⁵Anthoni 1970, s. 172-174.

⁶¹⁶Klaus Lydekenpoika mainitaan lähteissä ensimmäisen kerran 1395 (FMU I 1026), Pentti Lydekenpoika 1410 (FMU II 1313). Pentti kuoli n. 1460. Henrik Klaunpoika mainitaan ensimmäisen kerran kun hän kirjoitautui Pariisiin yliopistoon 1427 ja kuoli kesällä 1458. Vuonna 1439 ensimmäisen kerran mainittu Arvid Klaunpoika näyttää kuolleen n. 1459, Anthoni, Djäkn, Lydekasönernas ätt, ÄSF I:2, s. 127. Vrt. Anthoni 1970, s. 179.

Pentinpoika (Benedicti) hakeutui opintojen jälkeen kirkolliselle uralle ja oli 1470-luvulla Ylä-Satakunnan Karkun kirkkoherrana. Toinen poika asemies Lydeke Pentinpoika asettui Porvoon edustalla olevaan Kråkön saareen, jossa hänen viimeiset perillensä asuivat vielä 1500-luvulla. Yhtäkään Pentti Lydekenpojan tunnetuista jälkeläisistä ei korotettu ritarin arvoon eivätkä hänen jälkeläisensä palvelleet kihlakunnantuomareina tai vouteina. Hänen tyttärensä tytär Johanna oli vuoron perään naimisissa turkulaisen porvari Jöns Rengonpojan, asemies Henrik Görieshagenin ja asemies Henrik Tavastin kanssa.⁶¹⁷ Henrik Görieshagen mainitaan Satakunnan voutina 1441-1442, jolloin hänen appensa Pentti oli Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari ja Kaarle Knuutinpojan alainen vouti Hämeen linnassa. Pentti Lydekenpoika omisti maata ja useita koskia Satakunnassa (mm. 14 miehenmetsää) ja Varsinais-Suomessa sekä kaupunkitalon Turussa, minkä perusteella hän on saattanut välittää erätalouden tuotteita porvareille.⁶¹⁸

Lydekenpoikain sukuryhmän intressit näyttävät keskittyneen Varsinais-Suomeen, Satakuntaan ja Hämeeseen. Ryhmän jäsenet olivat unioniajan alussa maahan muuttaneita saksalaisperäisiä asemiehiä tai hieman aiemmin 1300-luvun loppupuolella maahan asettuneiden sukujen jälkeläisiä. Avioliittojen kautta ryhmä sai yhteyksiä Suomessa aiemmin maata omistaneeseen rälssiin. Avioliittopolitiikan ja ryhmän jäsenten julkisten tehtävien kautta heidän haltuunsa kasautui laaja maaomaisuus 1400-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Saavutettua asemaansa he tukivat tehtävillä vero- ja oikeushallinnon piirissä.

Omistustensa ja hallinnollisen asemansa perusteella Lydekenpoikain sukuryhmä kuului valtakunnallisesti keskirälssiin. Heitä ylempänä voidaan erottaa valtakunnalliseen suurrälssiin kuuluneet Pogwischin ja Bonden-Vaasain sukuryhmät, joiden intressit ulottuivat Suomen linnoihin. Holsteinilaisperäisen Pogwischin suvun hallussa tai hallinnassa olivat Engelbrektin kapinaa edeltäneellä ajalla Kastelhoman ja Raaseporin linnat. On epävarmaa, hankkivatko linnoja pitäneet suvun jäsenet maaomaisuutta voutikunnistaan, mutta lähdemateriaalin perusteella se on mahdollista. Sen sijaan Viipurin linnaa vuodesta 1403 ja paikoin myös Raaseporin, Turun ja Hämeen linnoja pitäneellä Bonden-Vaasain suvulla oli Suomessa maaomaisuutta. Ryhmän asema Suomessa perustui Tord Bondeen, joka oli 1380-luvulta lähtien ollut ensin Raaseporin, sitten Turun ja Viipurin linnojen päällikkönä. Bonden asema Suomessa periytyi hänen langolleen Kristern Niilonpojalle, joka piti Viipurin linnaa pitkään läänityksenä.

Bonden-Vaasain sukuryhmän tarkastelu paljastaa sukulaisuussuhteiden perusteella rekonstruoitujen taloudellis-poliittisten intressiryhmien ongelmia linnojen hallintaa selittävänä tekijänä. Kaarle Knuutinpojan, Kristern Niilonpojan ja Kaarle Tordinpojan voitaisiin Tord Bonden vaimon Ramborg Nilsdotterin kautta katsoa kuuluneen samaan intressiryhmään, "Tord Bonden sukuun", mutta etenkin Kaarle Knuutinpoika ja Kristern ajoivat selkeästi toistensa vastaista politiikkaa. Mikäli he mielsivät Tord Bonden perillisillä olleen jonkinlaisia yhteisiä taloudellisia intressejä, eivät he ainakaan pyrkineet tukemaan toistensa asemaa näiden yhteisten intressien säilyttämiseksi. Koska sukulaisuuden merkitystä pohjoismaisen rälssin piirissä 1400-luvulla ei ole tutkittu, on sukulaisuuteen liitettyjen velvoitteiden tai sen

⁶¹⁷Anthoni 1970, s. 179-180. Pentti Lydekenpojalla oli myös kaksi muuta tytärtä, joista Birgitta Pentintytär oli nunnana Naantalin luostarissa ja Elin naimisissa myöhemmän Pohja-Suomen voudin Jöns Håkanssonin kanssa.

⁶¹⁸Suvanto 1973, s. 323; Salminen 1990, s. 11.

merkityksen sitovuutta mahdotonta arvioida selittävänä tekijänä poliittisessa tapahtumahistoriassa. Suurin osa suur- ja keskirälssiin kuuluneesta ruotsalaisesta, suomalaisesta ja tanskalaisesta rälssistä oli 1400-luvun puoleenväliin tultaessa jotenkin sukua keskenään. Vaikka avioliitolla instituutiona on rälssin piirissä ollut selviä yhteyksiä maaomaisuuteen ja sen kasautumiseen, ei sen merkitystä ole kattavasti tutkittu.⁶¹⁹ Sukuperustaisen politiikan ja intressiryhmien yhteyttä on vaikea, ellei mahdoton todentaa.

Edellisen perusteella on selvää, ettei avioliittojen ilmentämää sukupolitiikkaa voida pitää ainoana linnojen hallinnan motiiveja ja yksittäisten linnojen hallinnon järjestelyssä noudatettuja ratkaisuja osoittavana tai selittävänä tekijänä. Vuosien 1412-1448 Suomen linnojen hallintoa koskevan lähdemateriaalin perusteella voidaan osoittaa vain yksi ryhmä joka on tukenut intressiensä säilymistä suku- ja avioliittopolitiikan sekä hallinnollisten tehtävien avulla; keskirälssiin kuuluneet Lydekenpojat ja heihin sidoksissa olleet suvut. *Tämä ei tarkoita, että ryhmän asema olisi alunperin perustunut pelkästään avioliittojen avulla harjoitettuun sukupolitiikkaan.* Epäselvää on, missä määrin intressiryhmä kokonaisuudessaan on myöhempien tutkijoiden rekonstruktio, "Lydekenpoikain sukuryhmä", jolla on yritetty selittää maaomaisuudessa ja julkisissa tehtävissä 1400-luvulla havaittavaa kasautumista.

4.3.2.4. Palvelussuhteet

Koska linnojen hallinnan järjestelyissä noudatettuja ratkaisuja on vaikea selittää sukuperustaisen intressipolitiikan avulla, on pohdittava niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat hallinnollisten tehtävien saantiin. Suomalaista rälssiä koskevassa tutkimuksessa on tarkasteltu tuomarintomien ja muiden hallinnollisten virkojen yhteyksiä maaomaisuuden kasaantumiseen sekä yksittäisten henkilöiden ja heidän sukuryhmiensä urakehitykseen.⁶²⁰ Maaomaisuuden kannalta yhteys on selvä. Vouteina ja kihlakunnatuomareina toimineet henkilöt saattoivat sakkoäyriensä lunastusten tai muilla keinoin kautta saada haltuunsa sekä maaomaisuutta että varoja ja tilaisuuden sen hankkimiseen. *Tämä viittaa palvelussuhteen olennaiseen merkitykseen taloudellisten ja sitä kautta myös poliittisten intressien toteutumisessa.* Jos linnojen hallintaa tarkastellaan niistä vastuussa olleiden henkilöiden palvelussuhteiden kannalta, saadaan oletettujen sukuintressien ja avioliittopolitiikan perusteella rekonstruoituja intressiryhmiä selkeämpi kuva linnojen hallinnan järjestämisessä noudatetuista periaatteista. Koska palvelussuhde viittaa isännän ja palvelusta tehneen henkilön välillä olleeseen velvoitteeseen, mutta suvun velvoitteesta ei tiedetä mitään, ollaan tulkinnessa varmemmalla pohjalla.

Keskiaikainen yhteiskunta rakentui oleellisesti palvelussuhteen pohjalle.⁶²¹ Huolimatta eroista Keski-Eurooppaan tämä näky pohjoismaissa erityisesti linnojen hallinnan organisoimisessa. Linnat oli

⁶¹⁹Dahlerup (1971, s. 73-74) on myös todennut avioliittopolitiikan vaikeuden selittävänä tekijänä. Sisäisesti rälssin eri kerrosten harjoittamassa avioliittopolitiikassa on selviä eroja. Suurylimystö (magnaatit) avioituivat samaan ryhmään kuuluneiden sukujen kesken pienessä piirissä, kun taas yläaatelin avioliittopolitiikka näyttää olleen tosinaan täysin päämäärätöntä. Dahlerupin mukaan on selvää, että rälssin sisäisissä ryhmissä voidaan havaita merkittävä korrelaatio taloudellisen, poliittisen ja sosiaalisen statuksen kesken. Sen selittäminen ja tukeminen avioliittopolitiikalla on kuitenkin paikoin vaikeaa.

⁶²⁰Anthoni 1951, s. 64; Anthoni 1970, s. 142-143; Eriksson 1971, s. 113-127; Suvanto 1985, s. 183-184.

⁶²¹Palvelu oli olennainen osa ritariuden ideaalia, Painter, Sidney, Die Ideen des Rittertums, Das Rittertum im Mittelalter. Das Rittertum im Mittelalter. Hrsg. von Arno Borst. Wege der Forschung, Band CCCIL. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. 2. Aufl. 1989 (Artikkeli jukaistu alunp. 1935), s. 31-38. Palvelussuhteen merkityksestä 1400-luvulla suhteessa ylimystön asemaan vrt. Borst, Arno, Das Rittertum im Mittelalter. Das Rittertum im Mittelalter. Hrsg. von Arno Borst. Wege der Forschung, Band CCCIL. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. 2. Aufl. 1989 (Artikkeli jukaistu alunp. 1959), s.

alunperin perustettu valvomaan paikallistasolla keskushallinnolle kuuluneiden resurssien säilymistä sen hallinnassa ja liittyivät kiinteästi samoihin aikoihin järjestettyyn rälssimiesten ratsupalveluun perustuneeseen sotilaalliseen organisaatioon. *Linnojen hallinta järjestettiin eri tasoisten palvelussuhteitten avulla.* Sekä läänitysten haltijat että kruunun alaiset voudit olivat erikseen määritellyillä tavoilla palvelussuhteessa keskushallintoon, jota edusti kuninkaan persoona tai valtaneuvosto. Läänitysten haltijoiden ja kruunun voutien alaiset voudit, alivoudit, asemiehet ja linnojen väki oli palvelussuhteessa heihin.

Tarkasteltaessa Suomen linnojen hallinnosta säilyneitä tietoja palvelussuhteiden kannalta on kiinnitettävä huomiota palvelussuhteitten keston, linnoista vastuussa olleiden henkilöiden oleskeluun voutikuntiansa alueella sekä palvelussuhteitten mahdolliseen alkuperään. Palvelussuhteitten kesto viittaa suoraan linnojen hallinnassa noudatettujen hallinnollisten järjestelyiden vakauteen. Linnojen haltijoiden oleskelusta säilyneet tiedot viittaavat niihin intresseihin, joita linnoista palvelussuhteessa olleilla henkilöillä oli linnojen hallintaan.

Aiemmissä tutkimuksissa on katsottu Suomen linnojen hallinnasta säilyneiden tietojen viittaavan eroon ruotsalaisen suurrälssin ja kotimaisen keski- tai pienrälssin intressien välillä. Tavallinen näkemys on ollut, että tärkeimpiä linnoja pitivät ruotsinmaalaisiin suurrälssisukuihin kuuluneet henkilöt, joiden intressit eivät kuitenkaan olleet niin suuria, että he olisivat asettuneet pysyvästi Suomeen.⁶²² Teoria joutuu ilmeisiin vaikeuksiin tarkasteltaessa sitä vuosien 1412-1448 materiaalia vasten. Viipurin linnaa läänityksenä pitäneet Tord Bonde ja Kristern Niilonpoika oleskelivat valtaosan ajasta linnassaan ja *kuolivat siellä*. Tord Bonde toimi miltei koko elämänsä Suomessa, ainoa merkittävä virka Ruotsissa oli hänen laamannintoimensa. Myös Kaarle Knuutinpoika oleskeli miltei jatkuvasti Viipurin linnassa 1442-1448, mutta hänen osaltaan tilanteeseen vaikuttivat suurrälssin sisäiset suhteet.

Hallinnollisten palvelussuhteitten kannalta erityisen stabiili kausi näyttää olleen Engelbrektin kapinaa edeltänyt aika. Uudemmassa ruotsalaisessa ja tanskalaisessa linnojen ja keskushallinnon välistä suhdetta koskevassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota Margareetan ja Eerik Pommerilaisen pyrkimykseen pitää linnat suorassa kruununhallinnossa. Vain harvat linnoista olivat läänitettyjä. Samoin on kiinnitetty huomiota Eerik Pommerilaisen kauden pitkiin voutikausiin.⁶²³ Suomen linnojen hallinnollisesta asemasta vuosina 1412-1434 säilyneet tiedot tukevat näitä päätelmiä. Kuninkaan alaiset voudit Klaus Lydekenpoika ja Valdemar Djäkn pitivät Turun ja Hämeen linnoja huomattavan kauan 1410-luvun alusta vuoteen 1435. Viipurin linna oli läänityksenä ensin Tord Bondella ja sitten hänen langollaan Kristern Niilonpojalla, joka oli aiemmin ollut linnassa sijaisena. Kastelholman linna oli viimeistään 1419 läänityksenä Bengt Pogwischilla ja säilyi suvun hallussa vuoteen 1434. Korshomaa piti oletettavasti jo 1410-luvulta 1430-luvun lopulle kruunun alaisena Upplannin laamanni Nils Gustafsson.

229-246. Vrt. Sablonier 1982, s. 26-27; Palvelusta keskiajalla yleensä vrt. Dienst. LM III, p. 1003 ja viitattut hakusanat, erityisesti Amt.

⁶²² Anthoni 1970, s. 131-132; Eriksson 1971, s. 129. Erikssonin mukaan linnanpäällikkyudet viittaavat sosiaaliseen eroon ruotsalaisen suurrälssin ja kotimaisen rälssin välillä.

⁶²³ Christensen, Harry 1983, s. 33-36; Fritz 1972:1, s. 150.

Raaseporin linna oli ensin suorassa kruununhallinnossa Thomas van Vitzenillä ja Janeke Hampamosilla, sitten läänitettyä ritari Henningillä ja lopulta kuninkaan alaisena ritari Otto Pogwischilla.

Eerik Pommerilaisen kaudella linnoja pitäneistä henkilöistä Tord Bonde, Kristern Niilonpoika, Klaus Lydekenpoika, Valdemar Djäkn, Thomas van Vitzen, Janeke Hampamos ja ritari Otto Pogwisch oleskelivat suurimman osan ajasta hallitsemillaan alueilla ja linnoissaan. Ainoat poikkeukset ovat heidän Ruotsiin, Tallinnaan tai kuninkaan luo Kööpenhaminaan tekemänsä matkat sekä 1434 jälkeiset tapahtumat. Ritari Otto Pogwischia lukuunottamatta kaikki oletettavasti kuolivat linnoissaan, Pogwisch Engelbrektin kapinan jälkeen Tallinnassa. Ritarit Bengt Pogwisch, Henning ja Nils Gustafsson pitivät linnojaan voutihallinnossa. *Kaikki viittaa erittäin vakaisiin ja pysyviin hallinnollisiin järjestelyihin Eerik Pommerilaisen hallituskaudella, mistä on todisteita myös Ruotsista ja Tanskasta.* Edes Raaseporin hallinnasta säilyneiden tietojen ei voi katsoa viittaavan linnan hallinnan epävakaisuuteen, sillä linnasta vastussa olleet henkilöt vaihtuivat vasta edellisen kuoltua.⁶²⁴ Raaseporin ja Kastelholman linnojen läänityksiä lukuunottamatta tiedot eivät suoraan viittaa Suomen linnojen asemaan jonkinlaisina tilapäisinä palkkioina kruunun hallinnossa tai kuninkaan sisäpiirissä toimineille henkilöille. Vaikka ei olekaan merkkejä siitä, että palvelu Suomen linnojen päälliköinä tai vouteina olisi merkittävästi lisännyt muuperäisten linnojen haltijoiden tai heidän sukujensa maaomaisuuden keskittymistä Suomeen, ei tätä voi pitää osoituksena Suomea koskevien intressien puutteesta. Ylin suurrälssi omisti jokatapauksessa maata useiden maakuntien ja valtakuntien alueella, kun taas osa heidän palvelukseensa asettuneista keski- ja pienrälssin jäsenistä näyttää asettuneen Suomeen juuri hallinnollisten palvelussuhteittensa myötä.

Huomionarvoista on, että kaikki Kastelholman ja Raaseporin linnojen tunnetut haltijat sekä heidän voutinsa näyttävät ennen vuotta 1434 olleen Magnus Torstenssonia lukuunottamatta nimiensä perusteella saksalaisperäisiä. Tämä todistaa aiemmasta palvelussuhteesta heidän päämiehinään olleisiin läänitysten pitäjiin ja linnan haltijoihin. Myös Hannu Kröpelinin Turun ja Kastelholman linnoissa käyttämät alivoudit olivat nimiensä perusteella isäntänsä tavoin saksalaisperäisiä. Kaarle Knuutinpoika käytti valtionhoitajana ja läänityksenhaltijana linnoissaan joko sukulaisiaan, tukijoitaan tai palveluksessaan olleita asemiehiä, jotka myöhemmin kohosivat ritareiksi tai saivat rälssiä entisistä voutikunnistaan. Kaarlen tukijoina 1448 kuninkaanvaalissa olleet ja hänen valtaneuvostoonsa 1450-luvulla kuuluneet Gustaf Karlsson ja Henrik Bitz olivat vuodesta 1442 Kristofferin haltuun jääneiden Kastelholman ja Turun linnojen vouteina.⁶²⁵ Herik Bitz kuului Klaus Lydekenpojan vävyinä Lydekenpoikain sukuryhmään, joka näyttää olleen alunperin Eerik Pommerilaisen palveluksessa, mutta siirtyneen sittemmin 1440-luvulla Kaarle Knuutinpojan tukijoiksi oltuaan ensin jonkin aikaa valtaneuvoston linjalla. Kuten edellä on todettu, oli valtaosa sukuryhmään kuuluneista henkilöistä saksalaisperäisistä suvuista.⁶²⁶

⁶²⁴Myös Tanskassa Eerik Pommerilaisen voudit vaihtuivat yleensä vasta edellisen kuoltua, Christensen, Harry 1983, s. 33-36.

⁶²⁵Kaarle Knuutinpoikaan suku-, palvelus- tai molemmissa suhteissa olleista henkilöistä Enemark 1981, s. 86-102, erityisesti 88-92.

⁶²⁶Enemark 1981, s. 89.

Lähdemateriaalin perusteella saksalais-, oletettavasti lähinnä holsteinilais- ja mecklenburgilaisperäisten henkilöiden asema Eerik Pommerilaisen ajan hallinnossa on Suomen linnoissa ollut suuri. Vaikka vain harvat linnoista vastuussa olleista saksalaisperäisistä henkilöistä ovat olleet ensimmäisen polven tulokkaita pohjoismaissa, on saksalaisperäisillä linnojen haltijoilla ollut *palvelussuhteittensa* kautta selvä yhteys Eerik Pommerilaisen Tanskasta käsin johtamaan unionivaltakunnan keskushallintoon ja kuninkaan neuvostoon. Tämä viittaa tutkimuksessa jo aiemmin usein esiintyneeseen käsitykseen, että Suomen linnojen hallinto ohjautui Engelbrektin kapinaa edeltäneellä ajalla suoraan unionivallan keskushallintoon, eikä Ruotsin valtaneuvostolle. *Unionin sisäisen hallinnon kannalta Suomen hallinnon järjestäminen keskushallinnon yhteyteen ei ollut mitenkään poikkeuksellinen, mutta järjestely erosi Margaretan ja Eerik Pommerilaisen hallituskausia edeltäneistä ja sen jälkeisistä järjestelyistä, jolloin linnojen hallintoa oli alisteinen valtaneuvostolle tai pelkän Ruotsin valtakunnan kuninkaille.*

Suomen linnojen vuosien 1412-1448 hallintaa koskevan materiaalin perusteella on palvelussuhteilla ollut merkittävä vaikutus hallinnollisten tehtävien saantiin ja sitä kautta mahdollisuuteen päästä käsiksi kruunun linnojen taloudellisiin resursseihin. On selviä merkkejä siitä, että juuri palvelussuhteet johtivat sukulaisuussuhteisiin ja edelleen maaomaisuuden kasautumiseen erilaisista palvelus- ja sukulaisuussuhteista koostuvien ryhmittymien hallintaan.⁶²⁷ Se, missä määrin näiden ryhmittymien taustalla oli tietoisesti harjoitettu aristokratisoitumiseen johtanut politiikka, on kokonaan toinen asia. Vaikka myös palvelussuhteen taustalla saattoi olla aikaisempi sukulaisuussuhde, on selvää, että nimenomaan palvelu linnojen hallinnossa ja linnojen hallinta loivat mahdollisuudet rälssimiehen oman sosiaalisen statuksen ja taloudellisen aseman kohottamiseen ja ylläpitoon.⁶²⁸ Palvelussuhteitten merkitys linnojen hallinnan järjestelyissä näyttää korostuneen 1400-luvun kuluessa, sillä Erik Lönnrothin mukaan hallinnollisissa järjestelyissä on tuolloin havaittavissa siirtymä panttilääniyksistä palveluslääniyksiin.⁶²⁹

4.4. Linnojen hallinnolliset vaiheet ja yksittäisten linnojen merkitys keskushallinnolle

Mikäli Suomen linnojen ja keskushallinnon välisiä suhteita vuosina 1412-1448 tarkastellaan linnoihin liittyneistä resursseista ja niiden haltijoina olleiden henkilöiden asemasta säilyneiden tietojen avulla, voidaan havaita joitakin eroja niissä tavoissa, joilla yksittäisten linnojen hallinnan järjestely kulloinkin oli ratkaistu. Erot ovat sekä kronologisia että liittyvät linnojen merkitykseen keskushallinnolle.

Sekä linnoihin liittyneistä resursseista että niiden haltijoista säilyneiden tietojen perusteella Suomen linnoista merkittävimmät olivat tutkimusajalla Turun ja Viipurin linnat. Niiden hallinnan järjestelyssä noudatetut ratkaisut kuitenkin poikkesivat toisistaan. Turun linna oli miltei jatkuvasti suoraan

⁶²⁷ Esimerkiksi Henrik Bitz ja Henrik Svärd vanhempi olivat palvelussuhteessa Klaus Lydekenpoikaan tn. jo ennen avioitumistaan tämän tyttärien kanssa. Osa palvelussuhteitten kautta linnahallintoon tulleista henkilöistä näyttää olleen peräisin kaupunkien porvariston piiristä (esim. Sten Henriksson ja Märten Djäkn). Eräiden voudintehtävien (Pentti Lydekenpoika ja Henrik Bitz) takana on oletettu olleen myös toimeksiantajan (Kaarle Knuutinpoika) pyrkimys hankkia kontakteja suomalaiseen rälssiin, Eriksson 1971, s. 122. Tätä on kuitenkin mahdoton todistaa.

⁶²⁸ Palvelussuhteen merkityksestä myös Anthoni 1951, s. 63 ja Anthoni 1970, s. 143.

⁶²⁹ Lönnroth 1941, s. 209.

keskushallinnon alainen, kun taas Viipurin linna oli koko tutkimusajan läänitettyä. Erot liittyivät linnojen erilaiseen sisäiseen painoarvoon ja niiden aseman asettamiin vaatimuksiin. Turun linna ja sen yhteydessä olleet Varsinais-Suomi ja Satakunta olivat taloudellisesti merkittävä kokonaisuus, jonka asema strategisesti oli varsin suojattu. Linnan ja sen alaisen alueen pito suorassa keskushallinnon kontrollissa kuului keskushallinnon intresseihin riippumatta siitä, kuka keskushallintoa edusti tai miten suuri osa verotuloista voitiin kulloinkin ohjata linnasta suoraan keskushallinnon käyttöön. Viipurin linnan asema oli strategisesti tärkeä ja vaati päälliköltään riittävät valmiudet puolustaa valtakunnan etuja alueella. Linnan tulot eivät olleet Turun linnan tavoin valtaosaltaan vakaita verotuloja, vaan perustuivat osin linnan sijaintiin kauppareitin varrella. Linnan asema vaati tulojen keskittämistä linnaan, eikä ylijäämän luovuttaminen keskushallinnon tarpeisiin ollut linnan tehtävän kannalta järkevää. Keskushallinto ratkaisi linnan hallinnan läänittämällä sen palveluslääniksi huolimatta riskistä, että poikkeuksellisissa oloissa etäinen linna saattaisi irtautua osin tai kokonaan keskushallinnon kontrollista.

Turun ja Viipurien linnojen hallinnan järjestelyissä noudatetut ratkaisut vaikuttavat vakailta koko tutkimusajalla. Linnojen hallinnan järjestelyssä ei ole havaittavissa eroja riippumatta siitä, kuka keskushallintoa edusti. Sen sijaan muiden linnojen osalta hallinnolliset ratkaisut vaihtelivat keskushallinnon mukaan. Kronologisesti ratkaisuissa on havaittavissa siirtymä Eerik Pommerilaisen kauden vakaita hallinnollisista järjestelyistä valtaneuvoston, Kaarle Knuutinpojan ja Kristoffer Baijerilaisen kausien vaihteleviin ratkaisuihin. Jos linnojen asemaa tulkitaan niiden resursseista ja niistä vastuussa olleista henkilöistä säilyneiden tietojen avulla, voidaan todeta joitakin siirtymiä, jotka auttavat ymmärtämään linnojen hallinnassa käytettyjä hallinnollisia ratkaisuja.

Eerik Pommerilaisen kaudella Hämeen linna oli suoraan keskushallinnon alainen ja näyttää hallintotyyppiltään vastanneen Turun linnaa ja sen alaisuudessa ollutta aluetta. Valtaneuvoston kaudella linnan alisteisuus keskushallinnolle säilyi, mutta 1440 se läänitettiin osana Kaarle Knuutinpojan saamaa läänitystä palveluslääniksi. Tutkimusajan lopulla linna kuului jatkuvasti Viipurin linnan yhteydessä olleeseen läänitykseen ja sitä hallittiin erillisten voutien avulla, mikä viittaa linnan ja sen alaisen alueen resurssien asemaan Viipurin linnan tukialueena. Elinkeinollisesti ja verotuksellisesti Hämeen linnalla ja sen alaisella alueella oli yhteyksiä sekä Turun että Viipurin linnojen alaisiin alueisiin. Hämeen linnan hallinnasta muutoin keskiajalta säilyneiden tietojen perusteella vaikuttaa siltä, että keskushallinto pyrki vakaina aikoina pitämään linnan suorassa kontrollissaan, mutta saattoi toisinaan läänittää linnan pois. Yleensä linna alueineen ja tuloineen yhdistettiin Viipurin linnan läänitykseen. Tähän ovat saattaneet vaikuttaa toisaalta linnan sijainti rajaa vasten ja toisaalta kulloisetkin tarpeet tukea Viipurin linnan päällikköä hänen palvelustehtävässään. Linnan sijainti tai asema ei kuitenkaan näytä vaatineen sen jatkuvaa läänittämistä valtakunnan intressien ylläpitämiseksi ja linnaan liittyneet kohtalaiset tulot houkuttelivat pitämään sen keskushallinnon yhteydessä.

Ainoa Suomen linnoista jatkuvasti alivoutien hallinnassa vuosina 1412-1448 ollut linna oli Korsholma. Margareetan ja Eerik Pommerilaisen kaudella linnan hallinta oli järjestetty Upplannin laamannille, jonka tuomiokuntaan puolet linnan voutikunnasta kuului. Laamanni hoiti linnan hallinnon voutien avulla.

Sittemmin linna kuului Kaarle Knuutinpojan läänitykseen, mutta oli vuoden 1441 sopimuksen perusteella Kristern Niilonpojan perillisten hallussa osana Kaarlen Kristernille luovuttamaa korvausta. Linnaa valvoi oletettavasti Kristern Niilonpojan perillisten alainen vouti. Vaikka linnan hallinnollinen ja strateginen asema näyttää lähteiden perusteella olleen muita Suomen linnoja alhaisempi, ei linnaa voi pitää hallinnollisesti tai strategisesti täysin merkityksettömänä, koska sitä ei 1400-luvun alussa purettu.

Raaseporin ja Kastelholman linnat olivat tutkimuskaudella vaihdellen joko läänitettyinä tai suoraan keskushallinnon alaisina. Kastelholman linnan asemassa tapahtuneet muutokset olivat Hämeen linnaan nähden ajallisesti päinvastaisia. Tutkimuskauden alussa linna oli suoraan kruunun alainen, mutta viimeistään 1410-luvun lopulta lähtien koko Eerik Pommerilaisen hallituskauden läänitettyinä. Linna oli ainoa Suomen puolella sijainneista valtakunnan linnoista, joka valloitettiin Engelbrektin kapinan yhteydessä 1434. Kun Turun linnan vouti Hannu Kröpelin lunasti linnan Eerik Pukin svenneiltä se palautui keskushallinnon yhteyteen, jossa se oli vielä 1444 ja oletettavasti koko tutkimusajan loppuun. Läänityskaudella linnan hallintoa hoitivat lääninhaltijan voudit. Raaseporin linnan hallinnasta säilyneet tiedot viittaavat linnan strategisen aseman merkitykseen. Luonteeltaan linnan asema ei ollut sellainen, että se olisi vaatinut linnan ja sen alaisuudessa olevan alueellisesti pienehkön voutikunnan jatkuvaa läänittämistä. Sekavissa oloissa merilinnan säilyttäminen keskushallinnon tai muiden linnojen haltijoiden kontrollissa näyttää kuitenkin olleen vaikeata.

5. YHTEENVETO

Lähtökohdat

Keskiajalla valtion tai alueen yhteys miellettiin sen personifikoitun edustajan avulla. Ruotsin valtakunta personifikoitui hallitsijassa, Ruotsin kuninkaassa, joka juridisesti edusti sen asukkaita. Valtakunta oli alue, johon hallitsijan valta ulottui. Maanlakiin kodifioidussa muodossaan Ruotsin valtakunta muotoutui 1200-luvun lopulla, jolloin Birger Jaarli ja hänen poikansa Vademar ja Mauno Ladonlukko saivat hallintaansa eri alueiden resurssit ja asettivat ne tukemaan keskusjohdon voimalle välttämättömiä linnoja. Linnojen merkitys oli sekä sotilaallinen että taloudellinen. Linnat hallitsivat paikallistasolla kruunun resursseja ja niiden tehtävänä oli turvata resurssien hallinta sille, joka linnaa piti hallussaan. Asevoimaan kiinteästi yhteydessä ollut linna oli valtakunnan sisäinen alueellinen mahtitekijä, joka antoi sen haltijalle mahdollisuudet toteuttaa vaatimuksiaan. Järjestelmä korosti linnasta vastuussa olleen henkilön asemaa ja tapaa, jolla hänen suhteensa keskushallintoon oli järjestetty.

Ruotsin 1300-luvun lopulle ja 1400-luvulle oli tunnusomaista kruunun ja suurrälssin välinen ristiriita, jonka taustalla olivat rälssin taloudelliset ongelmat. Rälssin asema perustui ratsupalvelua vastaan saatuun verovapauteen. Aseman ylläpito oli kallista ja vaati vakaata taloutta. Rälssin talous perustui maanomistukseen, mutta koska maan arvo agraarikriisin ja muiden ilmiöiden vuoksi 1300-luvun lopulla ja 1400-luvun alussa laski, oli rälssin etsittävä muita keinoja taloudellisen tilansa ylläpitämiseksi. Eräs keino olivat kruunun linnat ja osallisuus niiden hallintoon joko läänityksen haltijoina, kruunun alaisina vouteina tai alivouteina. Linnojen kautta rälssillä oli mahdollisuus päästä käsiksi kruunun resursseihin ja toteuttaa omia taloudellisia intressejään hallinnossa. Koska valtakunnan resurssien hallinta ja valta perustui linnojen hallintaan, oli tärkeää, kenellä oli oikeus päättää linnojen läänittämisestä ja voutien nimittämisestä. Maanlain mukaan oikeus oli kuninkaalla, mutta jo 1300-luvulla syntyi käsitys jonka mukaan myös suurylimyksistä koostuva kuninkaan neuvosto edusti valtakuntaa. Kuninkaan neuvostosta muotoutui valta(kunnan)neuvosto.

Säilyttääkseen kontrollin hallinnosta ja resursseista kuninkaat antoivat linnat uskotuilleen ja lähipiirinsä jäsenille, tosinaan palvelukseensa asettuneille ulkomaalaisille. Kuninkaat asettivat linnojen slotslovenin itselleen tai sukulaisilleen, jolloin he saattoivat kiertää vaalikuninkuutta ja vahvistaa sukunsa mahtia valtakunnassa. Suurrälssi vaati, ettei kuningas saanut päättää linnojen hallinnasta yksin, vaan hänen oli noudatettava valtaneuvoston ohjeita.

Riita vallankäytöstä alkoi Maunu Eerikinpojan aikana 1350-luvulla ja jatkui läpi keskiajan. Kalmarin unionin myötä vuonna 1397 syntyi uusi valtakunnallinen kokonaisuus, jonka hallitsijan valta kattoi kolme

vanhaa valtakuntaa, Ruotsin, Tanskan ja Norjan. Unionikuningas Eerik Pommerilaisen harjoittaman aggressiivisen sota- ja kauppapolitiikan vuoksi unionin sisäinen taloudellinen tilanne kiristyi 1400-luvun alussa ja purkautui Ruotsissa Engelbrektin kapinaksi kutsuttuina levottomuuksina vuonna 1434. Kapinan seurauksena Ruotsin valtaneuvosto sanoutui irti kuninkaasta ja asetti valtakunnan linnojen slotslovenin itselleen. Myös seuraavan kuninkaan, vuonna 1441 valitun Kristoffer Baijerilaisen aikana valtaneuvoston asema korostui.

Hallitsijoiden ja valtaneuvoston riitaa vallankäytöstä voidaan tulkita kahden erilaisen valtio-oikeudellisen aikalaiskäsityksen kiistana. Ruotsin hallitsijat ja unionikuninkaat noudattivat monarkistista käsitystä (regimen regale), joka perustui hallitsijan perintöoikeuteen. Rälssin ryhmittymät ja valtaneuvosto nojautuivat aristokraattis-perustuslailliseen käsitykseen (regimen politicum), jossa kuninkaan persoonaan liittyvä edustuksellisuus ja valta ei ollut yhteydessä perintöoikeuteen. Regimen politicumin suuntainen ohjelma ilmeni pyrkimyksenä vaalikuninkuuden säilyttämiseen ja konstitutionalismiin; haluan saada kuningas noudattamaan maanlaissa ja myöhemmissä sopimuksissa määriteltyjä valtaneuvoston oikeuksia. Regimen regale merkitsi pyrkimystä dynastiseen monarkiaan.

Ruotsissa 1430-luvulla tapahtuneen siirtymän keskitetystä unionimonarkiasta valtaneuvoston konstitutionalismiin on tulkittu merkinneen keskiajan lopulle tyypillisen desentralisoidun hallinnon alkua; linnoja koskevan vallan siirtymistä kuninkaalta linnojen päälliköitä edustavan valtaryhmittymän tai yksittäisten läänitysten haltijoiden käsiin. Valtio-oikeudellisesti tämä tarkoitti hallitsijan persoonaan liittyneen vallan jakautumista valtaneuvoston ryhmittymien kesken. Vaikeutena on, ettei Eerik Pommerilaisen, valtaneuvoston ja Kristoffer Baijerilaisen kausien linnojen haltijoiden asemaa ole hallinnolliselta kannalta tutkittu niin, että voitaisiin selvittää, onko linnojen haltijoiden ja keskushallinnon välisissä valta- ja vastuusuhteissa havaittavissa muutoksia eri kausien välillä. Lähdemateriaalin kannalta parhaat mahdollisuudet tähän tarjoaa Suomi, sillä miltei koko säilynyt vuosien 1412-1448 välistä aikaa koskeva lähdemateriaali on julkaistu painettuna. Ruotsin puolen linnojen osalta vastaavan tutkimuksen teko nykyisessä lähdetilanteessa olisi erittäin vaikeata.

Hypoteesinomaisesti linnojen hallinto voidaan tulkita keskushallinnon kulloisenkin edustajan tekemäksi hallinnolliseksi ratkaisuksi, jolla pyrittiin turvaamaan valtakunnan linnoihin liittyvien resurssien säilyminen keskushallinnon yhteydessä ja tavoitettavissa. On selvää, että osa linnoista miellettiin niiden alaisten alueiden elinkeinorakenteen, vaurauden ja yhteyksien vuoksi toisia tärkeämmiksi. Tarkastelemalla yksittäisten linnojen hallinnollista asemaa voidaan saada tietoja eri linnojen ja niiden alaisten alueiden painoarvosta keskushallinnolle; niistä intresseistä, joita keskushallinnolla oli linnan ja siihen liittyneiden resurssien hallussapitoon. On oletettavaa, että suurylimystö ja kruunu olivat kiinnostuneet samoista, resursseiltaan ja mahdollisuuksiltaan keskeisiksi miellettyistä linnoista ja että kruunu pyrki pitämään suorassa hallinnassaan ne linnat ja alueet, joiden yhteys keskushallintoon oli vaivaton suhteessa alueen taloudelliseen ja poliittis-sotilaalliseen merkitykseen. Ne linnat, jotka vaativat päälliköiltään suuria valtuuksia ja joiden hallinnon kontrollointi oli hankalaa, kruunu pyrki läänittämään itselleen

mahdollisimman edullisin ehdoin. On myös luultavaa, että keskushallinto pyrki aina asettamaan slotslovenin omia intressejään tukevalla tavalla.

Päätelmät

Linnojen hallintoa vanhemmalla unioniajalla on tarkasteltu tavallisesti poliittishistoriallisesta näkökulmasta. Linnat on käsitetty välineiksi valtapoliittisessa pelissä riippumatta siitä, onko asetelma ollut kansallispainotteinen, unioni- ja kansallisen puolueen vastakohtaisuuteen tukeutuva tai keskittynyt regimen regalen ja regimen politicumin edustamien hallintoperiaatteiden väliseen kamppailuun. Suomessa tutkimuksen erityispiirteenä on ollut halu nähdä suomalaiset voutikunnat ja linnat omana erillisenä kokonaisuutenaan.

Aiemman tutkimuksen perusteella on vaikea muodostaa selkeää kuvaa Suomen linnojen asemasta hallinnossa tai valtakunnan linnojen alisteisuudesta vuosina 1412-1448. Mikäli linnojen asemaa on sivuttu, on näkökulma ollut miltei yksinomaan valtapoliittinen ja keskittynyt tapahtumien kronologiseen tulkintaan. Taloudellis-hallinnollisesta näkökulmasta linnojen hallintaa tarkastelleen tutkimuksen perusteella kruununhallinto näyttää olleen kuningatar Margareetan ja Eerik Pommerilaisen kaudella dominoiva hallintotyyppi, mutta jo Eerik Pommerilaisen kauden lopulla kuva hämärtyy. *Vallallaolleita hallintotyyppejä tai keinoja, joilla keskushallinto kulloinkin yritti ratkaista hallussaan olleiden linnojen hallinnon itseään tukevalla tavalla ei ole tarkasteltu.*

Mikäli linnojen hallintaa tulkitaan keskushallinnon ja linnojen välisten valta ja vastuusuhteiden kannalta, ei voida osoittaa muutoksia tavassa, jolla hallinto järjesteltiin Eerik Pommerilaisen, valtaneuvoston tai Kristoffer Baijerilaisen kausilla. Vain keskushallinnon edustaja muuttui. Linnojen hallintaa kontrolloitiin niistä asetettuun slotsloveniin sisältyneiden velvoitteiden ja sitoumusten avulla. Sen sijaan olot näyttävät edistäneen linnojen vastuusuhteisiin liittyneiden käsitteiden selkenemistä. Slotslovenin avulla asetetut valta- ja vastuusuhteet eivät muuttuneet riippumatta siitä, edustiko keskushallintoa kuningas, valtaneuvosto vai valtionhoitaja. Valtaneuvoston alaisten voutien asema ei hallinnolliselta kannalta ollut aikaisempaa vapaampi. Linnojen haltijoiden hallinnollista asemaa ja sen velvoitteita ei kuitenkaan tule sekoittaa epävakaiden olojen aiheuttamiin väärinkäytöksiin tai keskushallinnon vaikeuksiin hallita yksittäisiä linnoja tietyissä tilanteissa.

Vaikka itse hallintoperiaatteet eivät muuttuneet, tapahtui linnojen hallinnan järjestelyssä slotslovenia koskevien tietojen perusteella muutos siirryttäessä Eerik Pommerilaisen ajasta valtaneuvoston, Kaarle Knuutinpojan ja Kristoffer Baijerilaisen kauteen. Margareeta ja Eerik olivat pyrkineet järjestämään linnojen slotslovenin ja kruunun resurssien kontrollin itseään ja Eerikin perillisiä tukevalla tavalla. Söderköpingin kokouksessa syksyllä 1436 valtaneuvosto asetti slotslovenin itselleen, jonka jälkeen se säilyi ainakin osittain neuvoston kontrolloitavissa. Söderköpingin järjestelyt perustuivat Kalmarin kokouksen välitystuomioon ja Tanskan ja Norjan valtaneuvostojen edustajien kanssa laadittuun alustavaan unionisopimusluonnokseen.

Kysymys oikeudesta slotslovenin asettamiseen oli luonteeltaan valtio-oikeudellinen ja johtui regimen regalen monarkismin ja regimen politicumin konstitutionalismin törmäyksestä. Eerik Pommerilainen katsoi unionikuninkaana edustavansa kolmen valtakunnan muodostamaa alueellista kokonaisuutta, jonka resurssit oli kruunajaiskirjeessä taattu hänen käyttöönsä. Slotslovenin avulla hän pyrki varmistamaan resurssien yhteyden unionihallitsijan persoonaan riippumatta siitä, kuka tässä asemassa hänen jälkeensä olisi. Kokoonpanonsa vaihtelusta huolimatta Ruotsin valtaneuvosto katsoi kokouksissaan edustavansa Ruotsin valtakuntaa ja yritti turvata kruunun resurssien säilymisen valtakunnan yhteydessä ja rälssin tavoitettavissa. *Slotslovenin asettamista ensin drotsille ja marskille, sitten valtionhoitajalle ja lopulta erityiselle valtaneuvoston sisältä kootulle ryhmälle voidaan pitää erilaisina ratkaisuin kruunun resurssien ja vallan kontrolloimiseksi valtaneuvoston sisällä.* Rälssin muodostaman valtaneuvoston motiiveja ei voi tulkita kansallisesti, vaan taustalla ovat olleet taloudelliset-poliittiset intressit. Linnon hallinnan merkitystä Eerikin ja valtaneuvoston välisen kiistan keskeisenä kysymyksenä osoittaa se, että slotsloven-termin varsinainen käyttö asiakirjamateriaalissa alkaa laajamittaisesti riidan kuluessa, vaikka merkkejä samansuuntaisista ilmaisuista on jo 1420-luvulta. Vuoden 1397 unionisopimuksessa termiä ei vielä käytetty. Käsitteen tulo lähteisiin ilmentää sen sisällön ja linnon hallinnan kontrollia koskevien käsitteiden yleistä jäsentymistä 1430-luvulla. Tähän saattaa viitata myös 1420- ja 1430-luvuilla tapahtunut siirtymä "hövitsman"-tittelin käytössä. Aiemmin lähes pelkästään sotilaallisen voiman käyttöön liittynyt titteli näyttää Suomen linnon koskevan lähdemateriaalin perusteella alkaneen merkitä linnan slotslovenia pitänyttä henkilöä, linnasta vastuussa ollutta päämiestä. Valtaneuvoston ja Eerikin riidan toinen pääkysymys ulkomaalaisista voudeista ei liittynyt voutien kansallisuuteen vaan heidän kuulumiseensa valtakunnan rälssiin. Valtakunnassa syntynyt mies omisti valtakunnassa perintömaata ja oli rälssin intressejä ajavan valtaneuvoston takana. Kansallisuuskysymyksen taustalla oli yhteisten intressien ylläpito, ei kansallisuus sinänsä.

Linnon hallinnan yleisen järjestelyn kannalta keskeistä on, että vaikka slotslovenin asettaja muuttui siirryttäessä Eerik Pommerilaisen kaudesta valtaneuvoston, Kaarle Knuutinpojan ja Kristoffer Bajjerilaisen aikaan, eivät linnon ja keskushallinnon välisten suhteiden perusteet vaihtuneet. Kulloinkin keskushallinto säänteli linnon hallintaa slotslovenin avulla. Kiista koski sitä, kuka slotslovenin saisi asettaa, ei tapaa, jolla linnon asema oli yleisesti järjestetty. Sitä, muuttuiko linnon asema suhteessa keskushallintoon, voidaan tarkastella vain yksittäisistä linnoista ja niiden haltijoista säilyneiden tietojen avulla.

Yksittäisten linnon ja niihin liittyneiden resurssien merkitystä keskushallinnolle voidaan pohtia linnon hallinnasta sekä niiden alaisten alueiden taloudellisesta painoarvosta säilyneiden tietojen avulla. Linnan haltijan asema viittaa linnan merkitykseen. Näkökulma ei ole sinällään uusi, sillä tapahtumahistoriaan keskittyneessä poliittishistoriallisessa tutkimuksessa on linnon hallinnasta säilyneitä tietoja tarkasteltu mielellään henkilöpoliittisina kysymyksinä juuri erilaisten puolue- ja sukuryhmittymien oletettuja poliittis-taloudellisia intressejä vasten. Ongelmana on kuitenkin ollut päätyminen ilmeiseen kehäpäätelmään: Erilaisten sukulaisuussuhteitten ja muiden yhteyksien avulla rekonstruoiduilla

intressiryhmillä on perusteltu linnojen hallinnollisessa asemassa tapahtuneita muutoksia, joilla edelleen on perusteltu intressiryhmien asemaa hallinnossa. Keskushallinnon ja valtakunnan kannalta merkittävimmiksi on nähty linnat, joiden haltijoina oli suurrälssin jäseniä, tai jotka olivat läänitettyjä suurrälssille.

Myös Suomen linnojen tunnetut haltijat vuosina 1412-1448 voidaan heidän maaomaisuudestaan ja sukulaisuussuhteistaan säilyneiden tietojen perusteella jakaa eri tasoihin rälssin sisäisiin ryhmiin. Ryhmien voidaan katsoa kuvastavan niihin kuuluneiden henkilöiden hallintoa koskevien intressien laajuutta. Jaon perusteella kuitenkin vain ylin suurrälssi ja alin pienrälssi voidaan erottaa toisistaan. Näkökulmaa on laajennettava jäsentämällä materiaalia eri tulkintatapojen avulla. Tarkastelemalla linnojen haltijoista säilyneitä tietoja tittelikäytännön, sosiaalisen statuksen, sukuyhteyksien ja palvelussuhteitten kautta saadaan kattavampi kuva heidän asemastaan ja sitä kautta yksittäisen linnan asemasta suhteessa keskushallintoon.

Vuosien 1412-1448 lähdemateriaalista ilmenevän tittelikäytännön perusteella ei titteleistä enää tutkimusajalla voi suoraan päätellä sen kantajan hallinnollista alisteisuutta tai hänen valtuuksiaan hallinnossa. Erityisesti Suomen linnojen osalta on huomioitava keskialasaksankielisten lähteiden suuri määrä, mikä asettaa rajoituksia niissä käytettyjen titteleiden ja hallinnollisen terminologian tulkinnalle. Keskialasaksankieliset hallinnolliset termit saattavat kirjeen lähettäjistä riippuen olla heijastumaa Saksalaisen ritarikunnan ja sisäisestä hallinnollisesta organisaatiosta tai olla suoria käännöksiä alkuperäisistä ruotsinkielisistä termeistä. Missään tapauksessa pelkällä "hövitsman"-tittelillä ei enää vuosien 1412-1448 välisen ajan osalta voi perustella sen kantajan pitäneen hallinnassaan ollutta aluetta tai linnaa läänityksenä, vaan hallinnollinen alisteisuus on todennettava muun lähdemateriaalin avulla.

Linnojen haltijoiden rälssin sisäisen sosiaalisen aseman perusteella yksittäisten linnojen asema eroaa jonkin verran toisistaan sekä sijaintiin liittyvien valtuuksien kannalta että kronologisesti. Erityisen selkeästi tämä tulee näkyviin Viipurin linnan osalta. Linnaa pitivät koko tutkimusajan läänityksenä ritarin arvoiset henkilöt, mikä liittyy linnan päälliköiden mahdollisuuteen turvata valtakunnan sotilaalliset ja taloudelliset intressit raja-alueella sekä Suomenlahden kautta kulkeneen kaupan suhteen. Samalla he hyötyivät henkilökohtaisesti asemastaan. Myös useat Raaseporin linnan päälliköistä olivat Erik Pommerilaisen kaudella ritareita, mikä viittaa linnan sotilaalliseen merkitykseen, kun taas Turun linna oli Kristoffer Baijerilaisen kauteen saakka asemiesten hallussa. Erot linnojen hallinnan järjestelyissä viittavat niiden alueellisesti ja ajallisesti toisistaan poikkeavan sisäiseen painoarvoon.

Linnojen haltijoista säilyneiden tietojen perusteella yksittäisten linnojen hallinto läänityksissä ja kruununhallinnossa järjestettiin palvelussuhteitten avulla. Palvelussuhteet ja osallisuus linnojen hallintoon lisäsivät alemman ja keskirälssiin kerrosten mahdollisuuksia taloudellisen ja sosiaalisen asemansa kohottamiseen ja ylläpitoon. Palvelussuhteet johtivat usein sukulaisuussuhteisiin ja mahdollistivat laajahkojen yhteisten intressiryhmien synnyn. Palvelu tietyissä linnoissa tai niiden alaisilla alueilla aiheutti etenkin keski- ja alemman rälssin piirissä maaomaisuuden kerääntymistä näille alueille.

Tämä motivoi rälssin tietyn linnan tai voutikunnan hallintoon liittyvien intressien ylläpitoa. Sukulaisuutta ei kuitenkaan suoraan voi pitää keskeisenä intressien muotoutumiseen vaikuttaneena tekijänä, vaan useimmiten taustalla oli juuri palvelussuhde keskushallintoon, linnaan tai siitä vastuussa olleeseen henkilöön.

Alueellis-hallinnollisessa mielessä Suomen linnojen alaisten voutikuntien voidaan katsoa vakiintuneen suhteellisen pysyviksi hallinnollisiksi kokonaisuuksiksi juuri tutkimusajan kuluessa. Verotuksesta ja linnojen hallinnollisista vaiheista säilyneiden tietojen perusteella Suomen linnoista taloudellisilta tai sotilaallis-poliittisilta resursseiltaan merkittävimmät olivat Turun ja Viipurin linnat. Linnojen hallinnollinen alisteisuus kuitenkin poikkesi toisistaan. Turun linna oli miltei jatkuvasti suoraan keskushallinnon alainen, kun taas Viipurin linna oli koko tutkimusajan läänitettyä. Erot liittyivät linnojen erilaiseen sisäiseen painoarvoon ja niiden aseman asettamiin vaatimuksiin ja ilmentävät erilaisia ratkaisuja, joihin keskushallinto turvautui järjestäessään niiden hallintoa. Turun linna ja sen yhteydessä olleet Varsinais-Suomi ja Satakunta olivat taloudellisesti merkittävä kokonaisuus, jonka pito suorassa keskushallinnon kontrollissa kuului keskushallinnon intresseihin riippumatta siitä, kuka keskushallintoa edusti. Viipurin linnan asema oli strategisesti tärkeä ja vaati päälliköltään riittävät valmiudet puolustaa valtakunnan etuja alueella. Keskushallinto ratkaisi linnan hallinnan läänittämällä sen palveluslääniksi huolimatta riskistä, että poikkeuksellisissa oloissa etäinen linna saattaisi irtautua osin tai kokonaan keskushallinnon kontrollista.

Turun ja Viipurien linnojen hallinnan järjestelyissä noudatetut ratkaisut olivat vakaita koko tutkimusajan. Linnojen hallinnan järjestelyssä ei ole havaittavissa eroja riippumatta siitä, kuka keskushallintoa edusti. Sen sijaan muiden linnojen osalta hallinnolliset ratkaisut vaihtelivat keskushallinnon ja kulloisenkin tilanteen mukaan. Hämeen linna oli vuoteen 1441 saakka Turun linnan kaltaisessa hallinnollisessa asemassa ja suoraan keskushallinnon alainen. Vuodesta 1441 linna kuului Viipurin linnan yhteydessä olleeseen läänitykseen. Kastelholma oli valtaosan Eerik Pommerilaisen hallituskaudesta läänitettyä, mutta palautui 1430-lopulla keskushallinnon alaisuuteen. Tätä ennen läänitys oli purkautunut epänormaalilla tavalla Engelbrektin kapinan yhteydessä kesällä 1434. Raaseporin ja Korsholman linnojen sekä vuoden 1441 jälkeisen ajan osalta linnojen hallinnosta saatavaan kuvaan vaikuttaa Kaarle Knuutinpojan Suomesta saama laaja alueellinen läänitys, joka jakoi alueen hallinnollisesti kahtia Turun ja Viipurin linnojen ympärille keskittyneisiin kokonaisuuksiin. Raaseporin ja Korsholman osalta kuvaan vaikuttaa edelleen se, että linnat kuuluivat Kaarlen Kristern Niilonpojalle ja tämän perillisille luovuttamaan korvaukseen ja palautuivat hänen haltuunsa vasta 1440-luvun puolenvälin jälkeen. Kaarlen läänityksen hallinnollisten vaiheiden vuoksi ei Hämeen, Raaseporin tai Korsholman linnojen hallinnosta voi 1440-luvun osalta tehdä kovinkaan laajoja hallinnolliseen merkitykseen liittyviä päätelmiä ja tutkimuksessa on ollut tyydyttävä lähinnä kunkin linnan hallinnollisten vaiheiden selvittämiseen. Raaseporin linnan sorilaallinen merkitys näyttää sen haltijoista ja hallinnollisista vaiheista säilyneiden tietojen perusteella olleen varsin korkea. Tätä ilmentäneenä myös se, että linnaa oli toisinaan kriisi aikoina vaikea pitää keskushallinnon tai tositien linnanpäällikköjen kontrollissa. Linnan asema ei kuitenkaan

vaatinut sen läänittämistä. Hämeen linnan keskushallinto näyttää rauhallisina aikoina pyrkineen pitämään suorassa hallinnassaan, mutta linnalla ja sen alaisen alueen tuloilla voitiin myös tukea Viipurin linnan päällikköä hänen palvelustehtävässään.

Sekä linnoihin liittyneistä resursseista että niiden haltijoista säilyneiden tietojen perusteella Suomen linnojen hallinnan järjestelyssä noudatetut ratkaisut poikkesivat toisistaan vuosina 1412-1448. Syyt liittyivät linnojen erilaiseen sisäiseen painoarvoon ja niiden aseman asettamiin vaatimuksiin. *Kronologisesti ratkaisuissa on havaittavissa siirtymä Eerik Pommerilaisen kauden vakaista hallinnollisista järjestelyistä valtaneuvoston, Kaarle Knuutinpojan ja Kristoffer Baijerilaisen kausien vaihteleviin ratkaisuihin.* Aiemmassa tutkimuksessa siirtymää on kuvattu hallinnossa tapahtuneeksi desentralisaatioksi, jossa hallitsijan persoonaan liittynyt linnoja ja valtakunnan resursseja koskeva valta siirtyi kuninkaalta valtaneuvoston edustamien rälssin valtaryhmittymien käsiin. Mikäli linnojen hallinnollisen alisteisuuden katsotaan ilmentäneen niitä keinoja, joilla keskushallinto edustajasta riippumatta kulloinkin ratkaisi hallussaan olleiden linnojen hallinnan itseään tukevalla tavalla, ei siirtymä merkinnyt muutosta hallintoperiaatteissa sinänsä. Slotslovenin avulla asetetut valta- ja vastuusuhteet eivät välttämättä muuttuneet keskushallinnon edustajan vaihtuessa, eikä valtaneuvoston alaisten voutien asema ollut hallinnolliselta kannalta aikaisempaa vapaampi. Linnojen hallinnan järjestämisen taustalla olleet perusteet ja ratkaisut liittyivät linnojen erilaiseen sisäiseen painoarvoon ja niiden aseman asettamiin vaatimuksiin. Hyvä esimerkki tästä ovat Turun ja Viipurin linnojen hallinnollisista ratkaisuista säilyneet tiedot. Riippumatta keskushallinnon muutoksista molempien linnojen hallinto järjestettiin koko tutkimusajan samalla tavalla, mutta toisistaan poikkeavasti. Hallinnon desentralisaation taustalla olevia syitä on etsittävä muualta kuin hallintoperiaatteiden tai yksittäisten linnojen painoarvon muutoksista.

LYHENTEET

BSH	Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver
DBL	Dansk Biografisk Leksikon
DbST	Dombok för Sydöstra Tavastland 1443-1502
DGA	De la Gardieska Archivet
DKK	Riksarkivet (Stockholm), Diplomatariumkomité. Kartotek.
DN	Diplomatarium Norvegicum
DV	Diarium Waztenense
FMU	Finlands Medeltidsurkunder
HAik	Historiallinen Aikakauskirja
HH	Historiska Handlingar
HR	Hanserecesse
HSH	Handlingar rörande Skandinaviens historia
HT	Historisk Tidskrift (Ruotsin)
HTF	Historisk Tidskrift för Finland
HUB	Hansisches Urkundenbuch
KB	Kämmereibuch der Stadt Reval 1432-1463
KBa	Kunungx Balken
KK	Svenska medeltidens Rim-krönikor II. Nya eller Karls-Krönikan
KLNM	Kulturhistorisk Lexikon för Nordisk Medeltid
LECUB	Liv-, Esth- und Churländisches Urkundenbuch
LM	Lexicon des Mittelalters
MEL	Maunu Eerikinpojan maanlaki, Konung Magnus Erikssons landslag
MU	Mecklenburgisches Urkundenbuch
NT	Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri
PRF	Privilegier, resolutioner och förordningar
RA	Riksarkivet, Stockholm
REA	Registrum ecclesiae aboensis
Rep. Dipl	Repertorium diplomaticum
SBL	Svenskt Biografiskt Lexikon
SD	Svenskt diplomatarium från och med år 1401
SMR	Svenska medeltidsregister
ST	Sveriges Traktater med främmande magter
VA	Valtionarkisto
ÄSF	Äldre Svenska frälsesläkter

LÄHDELUETTELO

1. ARKISTOLÄHTEET

Valtionarkisto [VA], Helsinki

Pergamenttikirjeet

Tuomiokirjat

Ylä-Satakunta 1753 I (Mikrofilmi VA, Mf JK 1689. Alkup. Turun Maakunta-arkisto)

2. PAINETUT LÄHTEET

Anthoni 1951a, Eric, Tvenne Borgåbrev av år 1446. HTF 1951, s. 36-37.

[Bring] Samling af åtskilliga handlingar och påminnelser som förmodeligen kunna giwfa lius i Swänska Historien Utgifwen af Sven [Lager]Bring I-III. Lund 1749-1758.

Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver samlade och utgifna af C.G.Styffe I-V (BSH).

Bjurling 1962, Oscar, Das Steuerbuch König Eriks XIII. Versuch einer Rekonstruktion. Skrifter utgivna av Ekonomisk-historiska föreningen i Lund, Vol. IV. Lund.

[Celsius 1750] Monumenta politico-ecclesiastica ex archivo Palmiskiöldiano nunc primum in lucem edita praeside Olavo O. Celsio. Upsaliae 1750.

Christensen, Aksel, E. 1980, Kalmarunionen og nordisk politik 1319-1439. Copenhagen. Bilag I-II.

[DbST] Dombok för Sydöstra Tavastland 1443-1502. Bidrag till Finlands historia [I]. Med understöd af stadsmedel i tryck utgifna av Finlands statsarkivet genom Reinhold Hausen. Första delen. Helsingfors 1881-1883.

De la Gardieska Archivet [DGA], eller Handlingar ur Grefl. DelaGardiska Bibliotheket på Löberöd. Utgifven af P. Wieselgren. Tredje delen. Lund 1832.

Diarium Waztenense [DV]. Scriptores rerum svecicarum medii aevi. Tom. I. Utg. av E.M. Fant. Upsaliae 1818.

Diplomatarium Norvegicum I-XIX [DN]. Kristiania 1847-1914.

Finlands Medeltidsurkunder I-VIII [FMU]. Samlade och i tryck utgifna af Finlands Statsarkiv genom Reinhold Hausen. Helsingfors 1910-1935.

Grotenfelt 1898, Kustavi, Muutamia asiakirjoja maatilus-oloista Suomessa ja erittäinkin ns. Vaasa-tiluksista 1500-luvun keskivaiheilla. Historiallinen Arkisto 15.

[Hadorph 1676] Then Andra Delen til Rijm-Crönikorne hörande: innehåller åtskillige Konglige och Furstlige Förljknings Uplagd af Johan Hadorphio. Stockholm 1676.

- [Hadorph 1687] Biarköa Rätten, Thet är: Then äldsta StadtsLag i Sweriges Rike. Utg. av Johannes Hadorph. Stockholm 1687.
- [Hausen 1881-1883] Johan Bures Utdrag ur Konung Erik XIII:s af Pommern numera förkomna skattebok för år 1413. Bidrag till Finlands historia (I). Med understöd af stadsmedel i tryck utgifna av Finlands statsarkivet genom Reinhold Hausen. Första delen. Helsingfors.
- Historiska Handlingar [HH]. Till trycket befordrade af Kongl. Samfundet för utgifvande af Handskrifter för Skandinavien historia. Del VII. Stockholm 1870.
- Hanserecesse. Die Recesse und Akten der Hansetage von 1431-1476 [HR]. Zweite Abteilung, Band 1. Bearb. von G. von der Ropp. Leipzig 1876.
- Handlingar rörande Skandinaviens historia 29 [HSH]. Stockholm 1848.
- Hansisches Urkundenbuch [HUB]. Band VII. Bearb. von W. Stein. Leipzig 1899.
- Jahn 1835, Ferdinand, Danmarks politisk-militaire historia under Unionskongerne fra kong Oluf og Drottning Margarethe indtil kong Hanses död. Efter Forfattarens död udgiven af C. Ewald, J.A. Fibiger og C. Molbech. Kiöbenhavn.
- Kämmereibuch der Stadt Reval 1432-1463, 1-2 [KB]. Bearbeitet von Reinhard Vogelsang. Quellen und Darstellungen zur Hansischen Geschichte. Hrsg. vom Hansischen Geschichtsverein, Neue Folge/Band XXII/1-2. Böhlau Verlag, Köln - Wien, 1976.
- Konung Christoffers landslag. Samling af Sweriges Gamla Lagar. 12. Bandet. Utg. af D.C.J.Schlyter. Lund 1869.
- Konung Magnus Erikssons landslag [MEL]. Samling af Sweriges Gamla Lagar. 10. Bandet. Utg. af D.C.J.Schlyter. Lund 1862.
- Liv-, Esth- und Churländisches Urkundenbuch I:I-X [LECUB]. Herausgegeben von Fr. von Bunge, Hermann Hildebrand, Philipp Schwartz und Leo Arbusow. Reval, Riga 1853-1896.
- Mecklenburgisches Urkundenbuch XXII-XXIII [MU]. Hrsg. von Dem Verein für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde. Schwerin 1907-1911.
- Nordén 1918, Arthur, Norrköpings medeltid. Ett Diplomatarium Norrcopense. Norrköping.
- [Peringskiöld I] Monumentorum Sveo-Gothorum. Liber primus. Uplandiae, Partem primam Thiundiam. Opera Johannis Peringskiöldi. Stockholmiae 1710.
- Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer I (1251-1523) [PRF]. Utg. av Nils Herlitz. Stockholm 1927.
- Registrum ecclesiae aboensis eller Åbo domkyrkans svartbok med tillägg ur Skoklosters codex Aboensis [REA]. I tryck utgifven af Finlands Statsarkiv genom Reinh. Hausen. Helsingfors 1890.
- Repertorium diplomaticum regni danici mediaevalis III [Rep. Dipl.]. Köpenhamn 1906.
- [ReuterdaHL III:2] ReuterdaHL, H., Svenska kyrkans historia III:2. Stockholm 1863.
- Svenska medeltidens Rim-krönikor II. Nya eller Karls-Krönikan [KK]. Början af unions-striderna samt Karl Knutssons regering 1389-1452. Efter en original-handskrift utgifven af G.E. Klemming. Samlingar utgifna af Svenska fornskrift-sällskapet 13:2. Stockholm 1866.
- Svenska medeltidsregister 1434-1441 [SMR]. Utgivna av Sven Tunberg. Stockholm 1937.
- Sveriges Traktater med främmande magter jämte andra dit hörande handlingar utg. af O.S. Rydberg I-III [ST]. Stockholm 1877-95.
- Svenskt diplomatarium från och med år 1401, I-IV [SD]. Stockholm 1875-1904.

3. LÄHDEKORTISTOT

Riksarkivet [RA], Stockholm

Diplomatariumkomité. Kartotek [DKK].

4. KIRJALLISUUS

Abel, W., Agrarkrise. LM 1.

Almquist 1955, Jan Erik, Lagmän och häradshövdingar i Sverige c:a 1350-1950. Skrifter utgivna av Rättsgenetiska institutet vid Stockholm högskola. Särtryck av 2:2 med särskild titel. Stockholm.

Anthoni, Eric, Bengt Mårtenssons ätt. ÄSF I:3.

Anthoni, Eric, Bidz. ÄSF I:2.

Anthoni, Eric, Djäkn, Jakob Abrahamssons ätt. ÄSF I:2.

Anthoni, Eric, Djäkn, Lydekassönernas ätt. ÄSF I:2.

Anthoni, Eric, Ivar Nilssons ätt. ÄSF I:1.

Anthoni, Eric, Kurck, äldre ätten. ÄSF I:2.

Anthoni, Eric, Renhuvud. ÄSF I:2.

Anthoni, Eric, Svärd, äldre ätten. ÄSF I:2.

Anthoni 1944, Eric, Några förfalskade eller feldaterade dokument bland Finlands medeltidsurkunder. HTF.

Anthoni 1948, Eric, Feldaterade urkunder och notiser i Svartboken och bland Finlands medeltidsurkunder. HTF.

Anthoni 1948a, Eric, Lydekassönernas Djäkneätt. Suomen sukututkimusseuran vuosikirja 32. Helsinki.

Anthoni 1951, Eric, Det finländska frälsets upphov och sammansättning. HTF.

Anthoni 1951a, Eric, Tvenne Borgåbrev av år 1446. HTF.

Anthoni 1955, Eric, Drottning Margaretas frälseräfst i Finland. HTF.

Anthoni 1956, Eric, Bosättning och territoriell indelningen i Egentliga Finland. HTF.

Anthoni 1956a, Eric, Tavastländsk fornhistoria och medeltid. Översikter och granskningar. HTF .

Anthoni 1958, Eric, Kring frågan om äktheten av vissa medeltidsbrev. HTF.

Anthoni 1958a, Eric, Underrättelser. HTF.

Anthoni 1959, Eric, Frälsemän och frälsegods på Åland under medeltiden. HTF.

Anthoni 1970, Eric, Finlands medeltida frälse och 1500-talsadel. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 442. Helsingfors.

Arszynski, M, Deutschordensburg. LM V.

Aspelin 1869, J.R., Korsholman linna ja lääni keski ajalla. Helsinki.

Bendix, Gunnar, Hammerstaätten. ÄSF I:3.

Benedictow 1971, Ole J., Norge. Den nordiske Adel i Senmiddelalderen. Struktur, funktioner og internordiske relationer. Rapporter til det Nordiske Historikermøde i København 1971, 9-12 August. Nordiska historikermøten 15. Köpenhavn.

Benninghoven 1973, Friedrich, Die Vitalianer als Forschungsproblem. Kultur und Politik im Ostseeraum und im Norden 1350-1450. Visby-symposiet för historiska vetenskaper 1971. Acta Visbyensia IV. Kungsbacka.

- Bjurling 1962, Oscar, Das Steuerbuch König Eriks XIII. Versuch einer Rekonstruktion. Skrifter utgivna av Ekonomisk-historiska föreningen i Lund, Vol. IV. Lund.
- Blomstedt 1937, Kaarlo, Davidin kapina v. 1438. HAik.
- Blomstedt, Yrjö, Landsrätten i Åbo. KLNLM X.
- Blomstedt 1958, Yrjö, Laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito Suomessa 1500- ja 1600 luvuilla (1523-1680). Oikeushistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia 51. Helsinki.
- Boockmann, H., Deutscher Orden. LM V.
- Borst 1989, Arno, Das Rittertum im Mittelalter. Das Rittertum im Mittelalter. Hrsg. von Arno Borst. Wege der Forschung, Band CCCIL. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. 2. Aufl. 1989 (Artikkeli jukaistu alunp. 1959).
- Bring, S.E. 1945, Källor och litteraturförteckning. Sveriges historia till våra dagar 15. delen. Utg. av Emil Hildebrand och Ludvig Stavenow. Stockholm.
- Bruun, Henry, Pogwisch, Benedict. DBL 19.
- Bruun 1951, Henry, Adelskandinavismen. En skizze. NT.
- Bruun, Henry - Carlsson, Gottfrid - Steen, Sverre 1940, De nordiske Unioner 1380-1523. Omstridda spörsmål i nordens historia I. Föreningarna nordens historiska publikationer II. København.
- Carlsson, Gottfrid, Karl Tordsson Bonde. SBL V.
- Carlsson 1941, Gottfrid, Senare medeltiden I. Tidsskedet 1389-1448. Sveriges historia till våra dagar. Tredje delen. Utg. av Emil Hildebrand och Ludvig Stavenow. Stockholm.
- Carlsson 1962, Gottfrid, Arboga möte 1435. Engelbrekt, Sturarna, Gustav Vasa. Undersökningar och studier. Malmö. (Julk. alunp. HT 1436).
- Carlsson 1964, Gottfrid, Engelbrekt Engelbrektsson. Tvistefrågar i svensk historia. Red. Birger Sallnäs. Lund 1964.
- Christensen, Aksel, E. 1980, Kalmarunionen og nordisk politik 1319-1439. Copenhagen.
- Christensen, Harry 1983, Len og magt i Danmark 1439-1481. Skrifter udgivet av Jysk selskab för historie 42. Aarhus.
- Contamine 1984, Phlippe, War in the Middle Ages. Oxford.
- Dahlbäck 1986, Göran, Schweden und Finnland 1350-1650. Handbuch der Europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Hrsg. von Fischer-van Houste-Kellenbenz-Mieck-Vittinghof. Band 3. Stuttgart.
- Dahlerup 1971, Troels, Danmark. Den nordiske Adel i Senmiddelalderen. Struktur, funktioner og internordiske relationer. Rapporter til det Nordiske Historikermøde i København 1971, 9-12 August. Nordiska historikermöten 15. Köpenhavn.
- Dahlbäck 1988, Göran (Red.), Svensk medeltid i historisk perspektiv. Svensk medeltidsforskning i dag. En forskningsöversikt. Uppsala 1987, 2:a tryckningen.
- Dansk Biografisk Leksikon 1-27 [DBL]. Grundlagt af C.F. Bricka. Red. af Povl Engelstoff. København 1933-44.
- Dienst. LM III.
- Drake 1968, Knut, Die Burg Hämeenlinna im Mittelalter. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 68. Helsinki.
- Drake 1991, Knut, Raseborg - gråstensmurarna berättar sin historia. Särtryck ur Snappertuna, en kustbygds hävder I. Ekenäs.
- Edgren 1985, Torsten, Linnanmäki. Kivikaudesta keskiaikaan. Porvoon seudun esihistoriaa. Porvoon Museoyhdistyksen julkisuja 1. Porvoo.
- Enemark 1981, Poul, Kriseår 1448-1451. En epoke i nordisk unionshistorie. København.

- Enemark 1986, Poul, Kalmarin unionista Tukhloman verilöylyn. Pohjoismainen unioniaika 1397-1521. Tietolipas 101. Suomen Historiallinen Seura, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Juva.
- Eriksson 1971, Jerker A., Finland. Den nordiske Adel i Senmiddelalderen. Struktur, funktioner og internordiske relationer. Rapporter til det Nordiske Historikermøde i København 1971, 9-12 August. Nordiska historikermöten 15. Köpenhavn.
- Erslev 1882, Kristian, Drottning Margarethe og Kalmarunionens Grundlaeggelse. Danmarks Historie under Dronning Margarethe og Erik af Pommern I. København.
- Erslev 1901, Kristian, Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens opløsning. Danmarks Historie under Dronning Margarethe og Erik af Pommern II. København.
- Fabritius, Albert, Pogwisch. DBL 18.
- Fahlgren 1970, Karl (red), Umeå sockens historia. Umeå.
- Forsström [Forsström-Hainari 1898], O.A., Suomen keskiajan historia. Kuvallinen Suomen historia vanhimmista ajoista nykyaikaan saakka. Toinen osa. Jyväskylä.
- Fourquin 1978, Guy, The anatomy of popular rebellion in the Middle Ages. Europe in the Middle Ages. Selected studies. North-Holland publishing company Amsterdam, New York, Oxford.
- Fritz 1972, Birgitta, Hus, Land och län. Förvaltningen i Sverige 1250-1434, 1-2. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in History 16. Stockholm.
- Fritz 1981, Birgitta, Det tidiga 1300-talets svenska statsfinanser. Forskningsläge och problem. HT.
- Fritz 1982, Birgitta, Kronans fögderier och län under medeltiden. Bebyggelsehistorisk Tidskrift 1982:4.
- Fritz 1989, Birgitta, Medeltidens borgar och hus i brev och andra skriftliga källor. Den medeltida borgen. Aspekter på aktuell borgforskning. Red. Jan Melander. Läns museet i Gävleborgs län. Gävle.
- Gillingstam, Hans, Färla, Karl Erikssons ätt. ÄSF I:2.
- Gillingstam, Hans, Gren. ÄSF I:1.
- Gillingstam, Hans, Lilje. Gregers Matsson. SBL XXIII.
- Gillingstam, Hans, Lilje. Matts Ödgislesson. SBL XXIII.
- Gillingstam, Hans, Rigsråd, Sverige. KLN M XIV.
- Gillingstam, Hans, Sparre av Tofta. ÄSF I:1.
- Gillingstam, Hans, Tord Rörriksson Bonde, SBL V.
- Gillingstam, Hans, Örnfot. ÄSF I:3.
- Gillingstam 1952, Hans, Ätterna Oxenstierna och Vasa under Medeltiden. Släkthistoriska studier. Stockholm.
- Gillingstam 1964, Hans, Hövitsmännen på Åbo slott under 1440-talet. Kring dateringen ett par brev. HTF.
- Gillingstam 1985, Hans, Det svenska riksrådets världsliga medlemmar under konung Erik av Pommern. HT.
- Gillingstam, Hans - Lundholm, Kjell-Gunnar, Tott. ÄSF I:3.
- Haberkern, Eugen - Wallach, Joseph Friedrich 1977, Hilfswörterbuch für Historiker 1-2. Mittelalter und Neuzeit. 5. Auflage. Francke Verlag München.
- Hammarström 1956, Ingrid, Finansförvaltning och varuhandel 1504-1540. Studier i de yngre Sturarnas och Gustav Vasas statshushållning. Uppsala.
- Hasselblatt 1964, Robert, Donhoff Kalle. Några anteckningar kring ett medeltida landstingsprotokoll. Finsk Tidskrift.
- Hausen 1934, Reinhold, Kastelholms slott och dess borgherrar. Svenska Litteratursällskapet i Finland CCXLII. Helsingfors.
- Heinsius 1986, Paul, Das Schiff der hansischen Frühzeit. 2. verbesserte Auflage. Quellen und Darstellungen zur hansischen Geschichte hrsg. vom Hansischen Geschichtsverein. Neue Folge/Band XII. Böhlau

Verlag, Köln-Wien

- Hemmer 1949, Ragnar, Landsrätten i Åbo. Finlands högsta domstol. Societas scientiarum Fennica. Årsbok 1949. XXVII B N:o 3.
- Hemmer 1965, Ragnar, Huru länge existerade landsrätten i Åbo? HTF.
- Hemmer 1966, Ragnar, Landsrättens i Åbo kompetens. HTF.
- Hiekkänen 1981, Markus, Porvoo. Keskiajan kaupungit 1. Raportti. Museovirasto.
- Jaakkola 1950, 1959, Jalmari, Suomen Myöhäiskeskiaika I-II. Suomen historia V-VI. Porvoo.
- Jansson, Sam Owen, Timmer. KLNLM XVII.
- Jern 1977, Knut, Förvaltning, beskattning och befolkningsutveckling i svenska Österbotten före 1809. Svenska Österbottens historia I. Vasa.
- Jexlev, Th., Christoph (Christoffer) III. v. Bayern. LM 2.
- Julku 1987, Kyösti, Oulu keskiajalla - Oulun sotatie. Valkean kaupungin vaiheet. Oulun historiaa. Toim. Kyösti Julku. Studia Historica septentrionalia 13. Rovaniemi.
- Julku 1990, Kyösti, Oulujokilaakson keskiaika. Oulun yliopiston historian laitos. Eripainossarja, n:o 226. Oulu.
- Kerkkonen, Gunvor, Skatter, Finland. KLNLM XV.
- Kerkkonen 1945, Gunvor, Västnylandsk kustbebyggelse under medeltiden. Helsingfors.
- Kerkkonen 1952, Gunvor, Medeltiden. Karis socken från forntiden till våra dagar III. Ekenäs.
- Kerkkonen 1957, Martti, Hakoisten kartano ja Janakkalan pitäjän synty. HAik.
- Kerkkonen 1961, Martti, Suontaan ja Lepaan kartanot sekä niiden herrat keskiajalla. Historiallinen arkisto 57. Turku.
- Klami 1981, Hannu Tapani, Jus finnicum. Ruotsalaisen maakuntaoikeuden omaksumisesta Suomessa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja n:o 154. Vammala.
- Kulturhistorisk Lexikon för Nordisk Medeltid I-XXII [KLNLM]. Helsingfors 1956-1978.
- Kumlien, Kjell, Kröpelin, Hans. SBL XXI.
- Kumlien 1930, Kjell, Karl Knutsson och Sveriges unionsparti under våren och sommaren 1439. HT.
- Kumlien 1933, Kjell, Karl Knutssons politiska verksamhet 1434-1448. Stockholm.
- Kuujo 1981, Erkki, Turun kaupungin historia 1366-1521. Turku.
- Körning (kirjoittajaa ei ilmoiteta), SBL XXII.
- Lexicon des Mittelalters [LM] 1-. Artemis Verlag, München und Zürich 1980-.
- Lindkvist 1990, Thomas, Plundring, Skatter och den feodala statens framväxt. Organisatoriska tendenser i Sverige under övergången från vikingatid till tidig medeltid. Opuscula Historica Upsaliensia 1. Uppsala 1988, 2. tryckningen.
- Lindkvist, Thomas - Ågren, Kurt 1985, Sveriges medeltid. Esselte studium. Stockholm.
- Linton, Michael, Regimen regale et regimen politicum. KLNLM XIII.
- Linton 1971, Michael, Drottning Margareta. Fullmäktig fru och rätt husbonde. Studier i kalmarunionens förhistoria. Studia historica gothoburgensia XII. Århus.
- Losman 1970, Beata, Norden och Reformkoncilierna 1408-1449. Studia historica gothoburgensia XI. Göteborg.
- Lundholm, Kjell-Gunnar, Gumsehuvud. ÄSF I:1.
- Lundholm 1971, Kjell-Gunnar, Sverige. Den nordiske Adel i Senmiddelalderen. Struktur, funktioner og internordiske relationer. Rapporter til det Nordiske Historikermøde i København 1971, 9-12 August. Nordiska historikermöten 15. Köpenhavn.

- Lundholm 1991, Kjell, Valta ja esivalta. Tornionlaakson historia I. Jääkaudelta 1600-luvulle. Torniolaakson kuntien historiatoimikunta.
- Lübben 1990, August, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch. Nach dem tode des Verfassers vollendet von Christopher Walther. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. Nachdruck 1990 (Alunp. 1888).
- Lückerath, C.A., Komtur. LM III.
- Läntinen 1978, Aarre, Turun keskiaikainen piispanpöytä. Studia historica Jyväskylänensia 16. Jyväskylä.
- Lödberg 1935, Gustaf Adolf, De nordiska konungarna och tyska orden 1441-1457. Uppsala.
- Lönnroth 1934, Erik, Sverige och Kalmarunionen 1397-1457. Göteborg.
- Lönnroth 1940, Erik, Statsmakt och statsfinans i det medeltida Sverige. Studier över skatteväsen och länsförvaltning. Göteborgs högskolas årsskrift XLVI, 1940:3. Göteborg.
- Lönnroth 1964, Erik, Engelnbrekt. Tvistefrågar i svensk historia. Red. Birger Sallnäs. Lund.
- Malmberg 1851, C.G., Om Centralisation, Embetsmän och Län i Sverige under Medeltiden. Om Byråkratien i Sverige. Stockholm 1850. Tidskrift för Litteratur 1851, utgifven af C.F. Bergstedt, Upsala.
- Markussen 1973, Ingrid, De nordiske unioner 1380-1523. Omstridte spørsmål i Nordens historie IV, Reviderte utgaver av avhandlingene i bind I om de Nordiske unioner 1380-1523 og den Dansk-Norske forbindelse 1536-1814. Foreningerne Nordens historiske publikasjoner V. [Oslo].
- Masonen 1989, Jaakko, Hämeen härkätie. Synty ja varhaisvaiheet. Tiemuseon julkaisuja 4. Helsinki.
- Meuthen, E., Basel, Konzil. LM 1.
- Meuthen 1980, Erich, Das 15. Jahrhundert. Oldenbourg Grundriss der Geschichte 9. R. Oldenbourg Verlag München-Wien.
- Mogren 1989, Matts, De bottniska Borgarnas tillkomst - ett tolkningsförsök. Den medeltida borgen. Aspekter på aktuell borgforskning. Red. Jan Melander. Länsmuseum i Gävleborgs län. Gävle.
- Mollat 1972, Michel, Guerre de course et piraterie à la fin du Moyen age: Aspects économiques et sociaux - position de problèmes. Hansische Geschichtsblätter 90.
- Munktel 1982, Ing-Marie, Gods, Godsägare och landbor. Studier i de senmedeltida frälsegodsens funktion. Meddelanden från Historiska institutionen i Göteborg, nr. 22. Lindome.
- Möller, Pontus - Gillingstam, Hans, Ulv. ÄSF I:3.
- Nielsen, Herluf, Hövedsmand. KLN VII.
- Nielsen, Herluf, Vaebner. KLN XX.
- Niitemaa 1955, Vilho, Hämeen keskiaika. Hämeen historia I. Hämeenlinna.
- Norborg 1972, Lars-Arne, Källor till Sveriges historia. 2. uppl. Lund.
- Nordström, Elsa - Gillingstam, Hans, Ekaätten. ÄSF I:3.
- Oja 1955, Aulis, Keskiaikaisen "Etelä-Suomen" asutus ja aluejaot. Historiallisia tutkimuksia 44. Helsinki.
- Olesen 1980, Jens E., Rigsråd, Kongemagt, Union. Studier over det danske rigsråd og den nordiske kongemakts politik 1434-1449. Skrifter udgivet af Jysk selskab for Historie: nr. 36. Aarhus.
- Olofsson 1962, Sven Ingemar, Övre Norrlands medeltid. Övre Norrlands historia I. Umeå.
- Orrman 1990, Elias, Den svenska bebyggelsens historia. "Finska skären". Studier i åboländsk kulturhistoria utgivna av Konstsamfundet 1990. Föreningen Konstsamfundets publikationsserie VII. Helsingfors.
- Painter 1989, Sidney, Die Ideen des Rittertums, Das Rittertum im Mittelalter. Das Rittertum im Mittelalter. Hrsg. von Arno Borst. Wege der Forschung, Band CCCIL. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. 2. Aufl. 1989 (Artikkeli jukaistu alunp. 1935).
- Peters 1973, Jan, Deutsche Fremdherrschaft und "nationaler Widerstand". Sozialökonomische Aspekte der schwedischen Zentralgewalt 1350-1450. Kultur und Politik im Ostseeraum und im Norden

- 1350-1450. Visby-symposiet för historiska vetenskaper 1971. Acta Visbyensia IV. Kungsbacka.
- Pirinen 1947, Kauko, Suomen keskiaikaiset arkistot. Historiallinen arkisto 52. Toimittanut Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.
- Pirinen 1949, Kauko, Unionin aika. Suomen historian käsikirja 1. Toim. Arvi Korhonen. Porvoo.
- Pirinen 1985, Kauko, Jalmari Jaakkolan keskiajan kuva tämän hetken näkökulmasta. HAik.
- Prange 1988, Knud, Arme riddere. Om riddertitlen og mulighederne at opdele middelalderens adel i sociale grupper. Kongemagt og samfund i middelalderen. Festskrift til Erik Ulsig. Red. Poul Enemark, Per Ingesman, Jens Villiam Jensen. Arusia-Historiske skrifter 6..
- Queller 1980, Donald E., Representative institutions and Law. Medieval Diplomacy and Fourth Crusade. Variorum Reprints. London.
- Rebas 1976, Hain, Infiltration och handel. Studier i senmedeltida nordisk balticumpolitik i tiden omkring 1440-1479. Meddelanden från Historiska institutionen i Göteborg 11. Lindome.
- Renvall 1962, Pentti, Ruotsin vallan aika. Suomen kansanedustuslaitoksen historia I. Helsinki.
- Rinne 1924, Juhani, Korsholman linna. Historiallisia tutkimuksia. Turun historiallinen yhdistys. Turku.
- Rosén, Jerker, Frälse. KLNLM IV.
- Rosén, Jerker, Län. KLNLM IV.
- Rosén, Jerker, Slotsloven. KLNLM XVI.
- Rosén 1962, Jerker, Svensk historia I. Tiden före 1718. Stockholm.
- Ruuth 1912, J.W., Finska medeltids slott - särskild Åbo och Viborgs - under olika förläningsvillkor. Översikt af Finska Vetenskaps-Societens Förhandlingar. Bd LIV, Afd. C, n:o 7. Helsingfors 1911-1912.
- Ruuth 1912a, J.W., Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet XI:2. Bidrag till Åbo stads historia utgifna på föranstaltande af Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum, andra serien. Helsingfors.
- Sablonier 1982, Roger, Zur wirtschaftlichen Situation des Adels im Spätmittelalter. Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Veröffentlichungen des Instituts für mittelalterliche Realienkunde Österreichs 5. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch historische Klasse. Sitzungsberichte, 400. Band. Wien.
- Salminen 1990, Tapio, Erään vouden muotokuva: "Bengt Lydikkaeson, foghde offuer Taeustehus". Linnassa ja sen liepeillä. Elämää Hämeen linnassa. Hämeenmaa XV. Hämeenlinna.
- Salminen 1993, Tapio, Suuri Rantatie, "Först then almenninge wäg ifrå Wijborg genom Nyland utt med sjösjiden till Åbo". Tiemuseon julkaisuja 7. Helsinki.
- Schück 1976, Herman, Rikets brev och register. Arkivbildande, kansliväsen och tradition inom den medeltida svenska stadsmakten. Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet 4. Stockholm.
- Schück 1985, Herman, I Vadstena 16. augusti 1434. Till frågan om rikets råd under Erik av Pommern. HT.
- Schück 1985a, Herman, Riksdagens framväxt. Tiden intill 1611. Riksdagen genom tiderna. Red. Nils Stjernqvist. Stockholm.
- [Styffe 1864], Inledning och öfversigt. Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver samlade och utgifna af C.G.Styffe. Andra delen. Stockholm.
- Styffe 1911, C.G., Skandinavien under unionstiden med särskild afseende på Sverige och dess förvaltning åren 1319 till 1521. Ett bidrag till den historiska geografin. Tredje upplagan. Stockholm.
- Suvanto, Seppo, Hövedsmand, Finland. KLNLM VII.
- Suvanto 1957, Seppo, Kalvolan Keikkala 1500-luvulla. Hämeenmaa IX. Hämeen heimoliiton julkaisuja 19. Hämeenlinna.
- Suvanto 1966, Seppo, Henrik Görieshagenin kärjäkierros Hämeessä v. 1442. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. B. vol. 4. Tampere.

- Suvanto 1973, Seppo, Keskiaika. Satakunnan historia III. Ei painopaikkaa.
- Suvanto 1973a, Seppo, Rajankäynnit Hämeessä 1400-luvun puolimaissa ja alueen vanhat valtarajat. HAik.
- Suvanto 1974, Seppo, Länsförvaltningen i Sverige 1250-1434. HTF.
- Suvanto 1976, Seppo, Vanajan keskiaika. Vanajan historia I. Wanaja-seuran julkaisuja XX. Hämeenlinna.
- Suvanto 1978, Seppo, Ruotsin valtaneuvosto ja Suomi vuosina 1434-41. Societas Scientiarum Fennica. Vuosikirja LVI B N:o 4.
- Suvanto 1978a, Seppo, Rälssimies ja talonpoika keskiajan Hämeessä. Arx Tavastica 4. Hämeenlinna.
- Suvanto 1979, Seppo, Medieval studies in Finland. A survey. Scandinavian Journal of History.
- Suvanto 1985, Seppo, Keskiaika. Suomen historia 2. Espoo.
- Suvanto 1987, Seppo, Knaapista populiin. Tutkimuksia erilaistumisesta Satakunnan talonpojistossa vuosina 1390-1571. Historiallisia Tutkimuksia 142. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.
- Suvanto 1988, Seppo, Talonpoikainen Tampere keskiajalta 1600-luvun puoliväliin. Tampereen historia I. Vaiheet ennen 1840-lukua. Tampere.
- Svenskt Biografiskt Lexikon [SBL] I-. Stockholm 1918-.
- Sällström 1951, Åke M., Aristokrati och hierarki i det medeltida Sverige I. Studier kring Kalmarmötet år 1397. Malmö.
- Tommila 1989, Päiviö, Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia. Porvoo.
- Tuovinen 1990, Tapani, Fornfynden och deras uttolkning. "Finska skären". Studier i åboländsk kulturhistoria utgivna av Konstsamfundet 1990. Föreningen Konstsamfundets publikationsserie VII. Helsingfors.
- [Ulkuniemi 1978], Kuningas Kristofferin maanlaki 1442. Muinaisruotsista suomentanut Martti Ulkuniemi. Vaasa.
- Vahtola 1987, Jouko, Keskiaika. Suomen historian pikkujättiläinen. Porvoo.
- Vasala 1973, Marja, Über die Weineinfuhr in den Ostseeraum. Kultur und Politik im Ostseeraum und im Norden 1350-1450. Visby-symposiet för historiska vetenskaper 1971. Acta Visbyensia IV. Kungsbacka.
- Vasala 1976, Marja, Merirosvo vai kaappari? Turun historiallinen arkisto 31. Turku.
- Wohlfeil 1989, Rainer, Ritter-Söldnerführer-Offizier. Das Rittertum im Mittelalter. Hrsg. von Arno Borst. Wege der Forschung, Band CCCIL. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. 2. Aufl. 1989 (Artikkeli jukaistu alunp. 1966).
- Voionmaa 1912, Väinö, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia. Veroja, laitoksia, virkamiehiä. Porvoo.
- Voionmaa 1913, Väinö, Unajan kaupunki. Suomen museo.
- Ylikangas 1990, Heikki, Nuijasota eurooppalaista taustaa vasten. Onko vallankumous mahdollinen? Toim. Kimmo Ketonen ja Veli-Matti Ruotsalainen. Turun yliopiston ylioppilaskunnan julkaisuja. Turku.
- Yrwing, Hugo, Riksföreståndare. KLN M XIV.
- Yrwing, Hugo, Vitalianer. KLN M XX.
- Äldre Svenska frälseläkter I:1-3 [ÄSF]. Ättartavlor utgivna av Riddarhusdirektionen genom Folke Wernstedt, Hans Gillingstam oc Pontus Möller. Stockholm 1957-1989.

Liite 1:

SUOMEN LINNOJEN PÄÄMIEHET JA VOUDIT VUOSINA 1412-48

Liitteessä on lueteltu Suomen linnojen ja voutikuntien päämiehinä tai vouteina mainitut henkilöt vuosina 1412-1448. Jokaisesta henkilöstä on ilmoitettu nimi, asema ja vuodet, jolloin hänet on mainittu kyseisessä asemassa. Jokaisesta lähdemaininnasta on merkitty lähteen päivämäärä, henkilön asema lähteessä, henkilön titteli ja lähdelyhenne. Selkeästi henkilön asemaan tai toimintaan päämiehenä tai voutina liittyvät lähdemaininnat on **lihavoitu**. Lähteet, jotka eivät liity henkilön toimintaan päämiehenä tai voutina, tai joiden yhteys henkilön asemaan on epäselvä, on ympäröity [hahasulkein]. Mikäli mahdollista, kustakin henkilöstä on otettu mukaan ja ympäröity (sulkumerkein) myöhäisin hänen päämies- tai voutikauttaan edeltävä ja varhaisin sen jälkeinen lähde, joka kiistattomasti osoittaa, ettei henkilö tuolloin ollut päämies tai vouti. Mikäli alkuperäislähdettä ei ole painettu, tai sitä ei ole ollut mahdollista saada tutkimuksen kuluessa käytettäväksi, on lähteen sisällön ja henkilöiden titteleiden osalta tyydytty lähdejulkaisun tarjoamiin tietoihin. Lähteen referoijan ilmoittamat tittelit on otettu mukaan liitteeseen ja *kursivoitu*. Lähdelyhenteen perässä oleva merkintä (DKK) ilmaisee, että tiedot lähteestä ovat peräisin Ruotsin valtionarkiston Diplomatariumkomitean kortistosta (Riksarkivet, Diplomatariumkomité, Kartotek).

Liitteessä käytetyt lyhenteet. Lähdejulkaisuista käytetyt lyhenteet lyhenneluettelossa.

-	tuntematon
?	epäselvä
+	kuollut
@:	pitäisi olla
ao	asianosainen
dr	drotsi
kk	kihlakunnankäräjät
kkt	kihlakunnantuomari
kos	kaupan osapuoli
ktv	kuninkaantuomiovaltainen
kvahv	kaupan vahvistaja
kär	käräjät
lah	lahjoittaja
lh	linnanhaltija
lk	laamanninkäräjät
lm	laamanni
l	läsnä
ls	läänityksen saaja
läh	lähettiläs
m	marski
mj	maaoikeuden jäsen
mk	maakunnankäräjät
mo	maaoikeuden istunto
ok	oikaisukäräjät
p	poissa
pk	pitäjänkäräjät
pm	päämies
prm	pormestari
s-	sinetti-
rs	rälssin saaja
tod	todistaja
tv	tuomiovaltainen
v	vouti
vh	valtionhoitaja
vn	valtaneuvos
vnk	valtaneuvoston kokous
vs	viransijainen
vtuom	välitystuomari

Läänityksen haltija/Kruununhallinnon vouti ajoitus	asema	titteli	lähde
	Alivouti/Sijainen		
ajoitus	asema	titteli	lähde

HÄMEEN LINNA

Valdemar Djäkn: Vouti 1410-1435⁶³⁰

Heinäkuu (n. 1410)-		"hovetman to Thovesten"	FMU II 1332 ⁶³¹
[19.4.1411	stod	"godh man"	FMU II 1348-1349]
28.8.1411	v	"a vara veghnae i Tauesta land"	FMU II 1361
(1412-1417)	mj,l	-	REA 337
25.6.1415	mj,l	-	REA 352
3.-4.(6?)1418	mk,tv	"hauptman öfwer Tafweste land"	FMU VIII 6620 ⁶³²
24.1.1419	ok,v,l	"fogde wppa Tauasta hws"	FMU II 1553
22.6.1420	ok,v,l	"foghata vppa Thauistahus"	FMU II 1625
25.6.1420	ok,v,l	"fogete wppa Thawastahws"	REA 387
26.6.1420	ok,v,l	"ffogde wpa Tauista huus"	FMU II 1632-33
1.9.(n. 1420)	v	"regis Erics substitutus"	FMU II 1646
[26.1.1423	tv	-	REA 400]
(23?)1.(1426?)	kk,l	-	FMU III 2655,2677 ⁶³³
[15.8.1429	stod	-	FMU II 1908]
[9.1.1431	kk,kos	"aerligh man"	FMU III 1991]
[28.12.1432	-	-	FMU III 2060]
2.5.1435	-	-	FMU III 2123
1.12.1435	kk,l	"ärlig mans"	FMU III 2162
1430-luku	kär,l	"aerlix manz"	FMU III 2364 ⁶³⁴

Pentti Lydekenpoika (Djäkn): Vouti 1436-4.7.1441

([20.5.1434	mj,kkt,l	"haeradzhöfding"	REA 449])
([22.1.1435	stod	-	REA 453])
([12.8.1435	vn	"väpnare, riksens radh i Sverige"	ST III 469c])
([1435	kk,l	"ehrlig man"	FMU III 2163])
([Syksy 1436	vn	"a vapn, rikesins radh ok maen i Swerike"	PRF I 79]) ⁶³⁵
([1.7.-23.8.1436	läh	"knape"	HR 2:1 603])
([1.8.1436	läh	"sendeboden van Sweden"	HR 2:1 609])
([1.9.1436	läh	"waelborna maen"	ST III 475])
([5.10.1436	vnk,vn,l	"armigeri,...regni consiliarij et homines"	REA 461])
([1436	vn	-	FMU III 2195])
4.2.1437	kk,l	"ährligh man"	FMU III 2200
[7.3.1437	kos	"erlig man"	REA 464]
[7.4.1437	kvahv	"beskedelik man"	FMU III 2208]
22.9.(1437) ⁶³⁶	kk,v,l	"fowdhe pa Tawisthe hwss"	FMU II 1486
1437	kk,v,l	"fogdhe offuer Tauestehus"	FMU III 2239
12.6.1438	mj,pm,l	"höuitsman oppa Tauistahus"	FMU III 2248
15.6.1438	mj,v,l	"foghete vppa Thawestehus"	REA 470
[29.8.1438	vnk,l	"a wapn"	Hadorph 1676,s.126]
[30.8.1438	vnk,stod	"awapn"	FMU III 2265] ⁶³⁷

⁶³⁰FMU II 1244 mukaan Valdemar Djäkn oli 1406 läsnä käräjillä Kärkölässä. Anthoni (1970, s. 136) pitää lähdettä epävarmana.

⁶³¹Ajoitus, vrt. luku 3.3.4.

⁶³²Asiakirja on osakopio vahingoittuneesta originaalista. Alkuperäinen: Turun Maakunta-arkisto, Tuomiokirjat, Ylä-Satakunta 1753 I. Pälkäneen neljänneksen talvikäräjät 25.1.1753, fol. 40v (VA, Mf JK 1689); Anthoni (1958, s. 142) on pitänyt kopiota huonona ja tulkinnanvaraisena.

⁶³³Ajoitus: Anthoni 1948, s. 136-137.

⁶³⁴Etelä-Suomen laamanni Matts Märtensson vahvistaa 10/16.12.1440 Vanajan Miemalassa Henrik Svärd vanhemman lesken Birgitan ja Jösse Olavinpojan tyttären Kristinan välisen sopimuksen. Asiakirjassa mainitaan Jösse Olavinpojan ja Henrik Svärdin välinen Valdemar Djäknin läsnäollessa Janakkalan kirkolla vahvistettu kauppa, joka ajoittuu ennen vuotta 1436. Ajoitus: Anthoni 1970, s. 165.

⁶³⁵Ruotsin Valtaneuvoston vahvistamat Tukholman kaupungin privilegit. Päivätty 1.5.1436 Tukholmassa, mutta annettu tn. vasta Söderköpingin kokouksen yhteydessä syys-lokakuussa 1436. Vrt. Gillinstam 1952, s. 208, viite 247.

⁶³⁶Sääksmäen kihlakunnantuomarin Olavi Broderinpojan vahvistus Sääksmäen Huittulan kylän talonpoikien välisestä maanvaihdosta. Käräjät Huittulan Olavi Haeckeressonin talossa. Hausenin mukaan paperioriginaali on päivätty 22.9.1416, mutta päiväys ei voi olla oikea. Olavi Broderinpoika mainitaan Sääksmäen kihlakunnantuomarina vuosina 1435-1464. Anthoni (1944 s. 43) olettaa asiakirjan olevan vuodelta 1436. Pentti Lydekenpoika oli Kalmarissa 1.9. ja Söderköpingissä 5.10.1436, joten hän tuskin oli Sääksmäellä 22.9.1436. FMU III 2239 mukaan Olavi Broderinpoika ja Pentti Lydekenpoika pitivät vuonna 1437 käräjiä Sääksmäen Huittulan Olavi Häckin talossa, joten tn. ajoitus on 22.9.1437, vrt. Suvanto 1970, s. 71.

⁶³⁷Naantalın luostarin perustamiskirje. Sinetöijät on lueteltu myös 1400-luvun lopulta olevassa osittaisessa selostuksessa FMU III 2267 ("Benct Ludekson aff Finlandh, a vapn").

1438	skvahv	"waelborn man"	REA 474]
19.5.1439	stod,pm	"höffuitzman paa Tawasthws"	REA 478
[(17.11.1439)	vn	"riksraet in Sweden"	FMU III 2310-2311]
8.3.1440	kkt	-	SMR 1552b]
10/16.12.1440	lk,l	"aerlig man"	FMU III 2364
(1440-1443?)	kär,l	-	Suvanto 1976, s. 145 ⁶³⁸
[13.1.1441	lk,l	"aerligh man"	FMU III 2375]
Kaarle Knuutinpoika (Bonde): Läänityksen haltija 4.7.1441-28.6.1448			
4.7.1441	ls	"marsk och waar rikis forstandare j Swerighe"	FMU III 2397
20.9.1441	ls	"war aelskelighe raadh oc maen...war drotzet j Swerike"	FMU III 2413
15.1.1442	ktv,p	"wällbördig man...riddare och dråtset i Swerige"	FMU III 2433 ⁶³⁹
18/19.1.1442	tv,p	"wällbördig man...riddare och drotts i Swerige"	FMU III 2434 ⁶⁴⁰
(1442?)	ls,tv	"maektogh warth offwer Österlandh"	FMU IV 3001 ⁶⁴¹
18.1.1443	tv,p	"Äärlix Herres...Riiddare"	DbST,s.94
8.6.1446	kos,pm	höfvidsman på Viborg, Tavastehus och Raseborg	FMU III 2666 ⁶⁴²
13.8.1446	pm,kos	"riddare och houizman pa...tawastahuus"	Anthoni 1951a, s.36-37 ⁶⁴³
25.4.1446	pm,tv	"höffuidzman på Wijborgh och Tawesthus etc."	FMU III 2661
6.5.1447	pm	"höffuitzman pa Wyborgh oc Thawestahws etc."	FMU III 2698
28.6.1448	pm	"marscalcus Swecie ac capitaneus castrorum...Tautizstahws"	FMU III 2759 ⁶⁴⁴
Pentti Lydekenpoika: Vouti 4.7.1441-1443			
15.1.1442	ok,v,l	"på Tawasthuss"	FMU III 2433 ⁶⁴⁵
18/19.1.1442	ok,v,l	"fougde på Tavastehus"	FMU III 2434
28.1.1442	ok,v,l	"fogat pa tauasta hws"	VA, Perg. 13. ⁶⁴⁶
[3.2.1442	ok,kkt,l	"heraedzhöffdinghe"	REA 508]
[9.7.1442	lah	"aa wapn"	REA 511]
18.1.1443	kk,l,tv	-	DbST, s.94 ⁶⁴⁷
9.2.1443	kk,v,l	"fougte öffwer Tauestlandh"	FMU III 2503
[9.8.1443	kkt,v	"fogut owir Tawastalandh"	FMU III 2536] ⁶⁴⁸
(1436-1443?)	-	-	FMU IV 3180 ⁶⁴⁹
[(8.6.(1444)	-	-	LECUB I:X 59))
[(10.9.1445	kk,stod	"aerlik man"	REA 525))
[(6.10.1445	vslaam	-	REA 526))
[(Helmik.1446	l	-	FMU III 2661] ⁶⁵⁰
[(30.1.1447	kk,l	"waelborn man"	FMU III 2685))
Kort Svart: vouti 1444-1445			
10.6.1444	kk,pm,l	"höffuitzman vppå Cronoborg"	FMU III 2598 ⁶⁵¹
Kesä 1445	kk,v,tv	-	DbST,s.94 ⁶⁵²
18.11.1445	kk,v,l	"fogte öffuer Tawesth landh"	FMU III 2632
[(1.5.1449	rs	"vaar aelskelig man ok tieanare"	FMU III 2794)]

Engelbrekt Japsson: vouti 1447-

- ⁶³⁸Pentti Lydekenpoika läsnä Mäskälän (Vanajan) pitäjän käräjillä tehdyssä kaupanvahvistuksessa. Vahvistuksesta on säilynyt ote ns. Harvialan kopiokirjassa, s. 905 (VA). Ajoitus: Suvanto, Seppo, Vanajan keskiaika. Vanajan historia I. Wanaja-seuran julkaisuja XX. Hämeenlinna 1976, s. 145.
- ⁶³⁹Valkeakosken (ent. Saarioisten) Lahisten kartanon omistuksia koskeva asiakirja on osittainen väärennös alkuperäisestä. Anthoni 1944, s. 42-43; Suvanto 1966, s. 20-34, erityisesti s. 30-34.
- ⁶⁴⁰Padasjoen Toritun ja Kuhmoisten Harmoisten maariidasta annettiin 19.1.1442 tuomio, jonka toisintoja FMU III 2435-36, 2498. Suvanto 1966, s. 19.
- ⁶⁴¹Olavi Tavastin maakirja. Kristern Niilonpoika, Hannu Kröpelin ja Maunu Tavast olivat tuominneet Matti Bösthin luovuttamaan Kosken HL Kaitalan tilan Olavi Tavastille sovituksena Matin pojan tekemistä vahingoista Davidin kapinan aikana. Kaarle Knuutinpoika oli vahvistanut tuomion saatuaan vallan Itämaassa.
- ⁶⁴²Painamaton. Hausenin mukaan pergamenttioriginaali Krapperupin tilan arkistossa Ruotsissa.
- ⁶⁴³Koko titteli "aerligom ok waelbornom manne H. Karlle Kntwsson riddare ok houizman pa Wiborg Rasborg ok tawastahuus".
- ⁶⁴⁴Merkintä Kaarle Knuutinpojan valinnasta Ruotsin kuninkaaksi Moran kivillä. Koko titteli "miles dominus Karolus Knutson, marscalcus Swecie ac capitaneus castrorum Wiborgensis, Rasaborgensis, Tautizstahws Finlandie et Borkholm Ölandie"
- ⁶⁴⁵Osittainen väärennös. Pentti Lydekenpojan asema ja lähteen päiväys alkuperäiseen nähden ennallaan. Vrt. edellä Kaarle Knuutinpoika.
- ⁶⁴⁶Valtionarkisto, pergamenttikirjeet. Asiakirja on referoitu FMU III 2442, mutta väärällä päiväyksellä 4.2.1442. Ajoitus: Suvanto 1966, s. 19.
- ⁶⁴⁷Sama tuomio FMU III 2597, mutta väärä vuosi 1444. Hollolan kihlakunnantuomari Kristiern Perssonin vidimaatio vuodelta 1501 (FMU VII 4927, "en Benngtt Lydicksons dom ij en hans gamble dombok"). Tuomio on annettu Sysmän käräjillä. Hollolan kihlakunnantuomari Olavi Niilonpoika oli asianomistaja eikä voinut tuomita omassa asiassa.
- ⁶⁴⁸Koko titteli "fogut owir Tawastalandh och haerdzhöffdinghe j öffuer Satagundhe".
- ⁶⁴⁹Sääksmäen kihlakunnantuomarin Olavi Broderinpojan tuomio 19/26.7.1462 Pälkäneen Onkkalan ja Kankaisten rajasta. Rajasta oli ollut katselmus "j Benkt Lytikaessons thima".
- ⁶⁵⁰Kaarle Knuutinpoika vahvistaa Savon ja Hämeen välisen rajan 25.4.1446. Kaarle kertoo vahvistuskirjeessä kynttilänpäivän aikoihin Hattulassa pidetystä kokouksesta, jossa oli ollut läsnä myös Pentti Lydekenpoika, vrt. luku 3.3.4.
- ⁶⁵¹Kort Svart vahvistaa Vitikka Asserssonin antaman tuomion Vanajan Kirstulan ja Hattulan Katinalan rajasta. Hausen painattanut Laguksen kokoelmassa (VA) olevan kopion perusteella. Suvannon (1973a, s. 178) mukaan täydellisempi kopio on säilynyt Harvialan kopiokirjassa, s. 808-809 (VA). Anthoni (1958, s. 139) katsoo myöhemmän kopioitsijan muuttaneen asiakirjan terminologiaa niin, että tittelistä "fogde uppå Tavastehus" on tullut "hövitsman uppå Kronoborg".
- ⁶⁵²Kort Svart läsnä "Fiskie ting i Asikkala". Kesäkäräjäiä kutsuttiin usein "kalakäräjäiksi" niillä kannetun kalaveron vuoksi. Voionmaa 1912, s. 71.

([20.3.1443	-	tjänare	LECUB I:IX 948))
((18.7.1443)	-	"eynem mynen dener"	FMU III 2528))
([26.8.1443	-	-	FMU III 2541))
([7.9.1443	-	-	FMU III 2543))
([24.11.1443	-	"brynger desses breves"	FMU III 2550))
([24.2.1444	-	-	LECUB I:X 18))
20.9.1447	v	-	FMU III 2720 ⁶⁵³
[19.7.1448	-	-	FMU III 2764-2765]
21.10.1448	kos,v	-	FMU III 2771-2772 ⁶⁵⁴
9.9.1449	v, kos	"fogd pa Tawestehws"	REA 549 ⁶⁵⁵
16.9.(1450)	v	-	FMU III 2852 ⁶⁵⁶

Sten Henriksson: sijainen 1447-

20.9.1447	lk,vsv,l	"fougde på Tauesthwz"	FMU III 2720
21.10.1448	lk,vsv,l	"fogd ower Tawaestaland"	FMU III 2771-2772
16.9.(1450)	lk,vsv,l	<i>fogde på Tavastehus</i>	FMU III 2852 ⁶⁵⁷

KASTELHOLMAN LINNA

Magnus Torstensson Djäkn: vouti 1410-1413

8.6.1410	kär,v,l	"höuidzman j Alande"	REA 325
(n. 1410)	kär,v,l, kos	"fogotha pa Casthalaholm"	REA 327
9.10.1411	-	"in Aelland"	FMU VIII 6610
10.11.(1411)	-	-	FMU VIII 6611
25.3.(n. 1412)	v	"Advocatus Alandie"	FMU II 1313 ⁶⁵⁸
(20.5.1412)	pm	"capitaneus Alandie"	FMU II 1317
28.8.(1412)	v	"voget in Alande"	FMU II 1334
(6.6.1414	-	"then tima jagh foghote j Alandhe war"	REA 348) ⁶⁵⁹
((n. 1420)	stod	"som Kastelholm haffde jnne"	FMU II 1321)) ⁶⁶⁰

Bengt Pogwisch: Läänityksen haltija 1419-1432

([15.6.1414	stod	"militum"	SD II 1960))
([6.1.1416	stod	"domini"	Rep. Dipl. III 5570))
([14.11.1417	stod	<i>Riddere</i>	Rep. Dipl. III 5681))
[23.6.1419	pm, stod	"[de] Castelholm et Alandt"	ST III 450]
[9.7.1419	vn, stod	"militibus"	SD III 2661]
9/16.7.1419	-	"her"	FMU II 1586
[28.7.1419	stod	"riddara"	SD III 2671]
[31.7.1419	stod	"riddere"	SD III 2675]
[30.6.1420	stod	"riddere"	SD III 2792-2793]
[17.3.1421	vn, tod	"camerarius et consiliarius Dn. Erici regis"	Rep. Dipl. III 5901]
[15.6.1423	pm, stod	"to Alande"	ST III 455]
[15.9.1423	stod	"her"	ST III 456]
[22.9.1423	tod	"milite"	Rep. Dipl. III 6051]
[15.6.1426	stod	<i>riddare</i>	Rep. Dipl. III 6268]
[19.12.1427	tod	<i>riddare</i>	FMU II 1853]
2.6.(1429)	-	"her"	FMU II 1887
(29.6.1429)	-	"her"	FMU II 1893
[(Joulukuu) 1430	stod	"Domini"	Rep. Dipl. III 6472]
[11.1.1432	+	"obiit nobilis vir...miles"	FMU III 2031]

Johan Barendorp: Vouti, alivouti 1418-1419

9.5.1418	lk, pm, l	"höffuitzman vppa Castelholm"	REA 378
9/16.7.1419	pk, pm, l	"fogothe oppa Castalaholm"	FMU II 1586

Henrik Görieshagen: Vouti 1422-1432

15.8.1422	lk, v, l	"fogothe oppa Castalaholm"	FMU II 1696
1423	v+lm	"fogte ock lagman i Aland"	FMU II 1735
25.4.1427	pm	"hovedmanne uppe Kassteholme"	FMU II 1838
26.7./15.12.1427	lh	"oppa Castalaholm"	FMU II 1847

⁶⁵³Laamanninkäräjät Kalvolan Heinussa. Engelbrekt Japssonin puolesta läsnä Sten Henriksson.

⁶⁵⁴Laamanninkäräjät Vanajan Pintälässä. Engelbrekt Japssonin puolesta läsnä Sten Henriksson.

⁶⁵⁵Henrik Görieshagenin lasten huoltajat vahvistavat Henrikin elinaikanaan Engelbrekt Japssonin kanssa tekemän maakaupan. Henrik Görieshagen mainitaan viimeisen kerran elävänä 2.5.1446, REA 529. Kaupasta Suvanto 1957, s. 77.

⁶⁵⁶Laamanninkäräjät Kalvolassa, Engelbrekt Japssonin puolesta läsnä Sten Henriksson.

⁶⁵⁷Painamaton. Hausenin mukaan Svenska VHA Akad., Brockmanin diplomatarium, tom 4.

⁶⁵⁸Asiakirjojen FMU II 1313, 1317 ja 1334 ajoitus, katso luku 3.3.2.

⁶⁵⁹Magnus Torstensson on mainittu laamannina, "laghman j Aländh", Turussa 15.2.1413 annetussa Perniön Ylimäkilän tilaa koskevassa todistuksessa, josta kerrotaan erään Henrik Benedictin pantanneen tilan Magnus Torstenssonille 600 markasta opiskelumatkaansa varten. Tapahtumat ajoittunevat 1400-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle. Vrt. Fritz 1973, 2, s. 141.

⁶⁶⁰Ajoitus: Anthoni 1970, s. 126. Vrt. Anthoni 1958, s. 175 sekä Luku 3.3.2.

[13.10.1428	kär,kos	"beskedherlikom man"	FMU II 1872]
2.6.(1429)	-	-	FMU II 1887
23.6.(1429)	pm	"in Alande, uppe Kostensholm [hovetmanne]"	FMU II 1890
(29.6.1429)	-	-	FMU II 1893
[15.8.1429	v	<i>fogden på Kastelholm</i>	FMU II 1908]
[2.12.1429	kär,kos	"beskedherligom manne"	FMU II 1929]
[3.10.1430	kär,kos	-	FMU II 1980]
[20.10.1430	kär,kos	"hederlikom man"	FMU VIII 6637] ⁶⁶¹
[13.11.1430	kär,kos	"beskedherligom manne"	FMU II 1982]
[18/19.1.1431	kär,kos	"beskederligom manne"	FMU III 1992]
[19/20.1.1431	kär,kos	"hederligom manne"	FMU III 1993]
[23.1.1431	kär,kos	"hedherligom manne"	FMU III 1996]
[25.4.1431	kär,kos	"beskederligom manne"	FMU III 2003]
5.8.1431	kär,v,stod	"foght oppa Castalholm"	FMU III 2017
[14.9.1431	kär,v,kos	"fogthe oppa Castalaholm"	FMU III 2022]
[14.10.1431	kär,kos	"aerligom man"	FMU III 2024]
[6.11.1431	kär,kos	"aerlikom man"	FMU III 2025]
[12.11.1431	kär,kos	"aerlikom manne"	FMU III 2026]
[19.11.1431	kär,kos	"aerlikom manne"	FMU III 2027]
[16.1.1432	kär,kos	"aerlikom manne"	FMU III 2032]
[23.1.1432	kär,kos	"aerlikom manne"	FMU III 2035]
[1.2.1432	kär,kos	"aerlikom manne"	FMU III 2037]
[16.3.1432	kär,kos	"aerlikom man"	FMU III 2040]
[14.5.1432	kär,kos	"aerlikom manne"	FMU III 2047]
[28.12.1432	-	-	FMU III 2060]
(18/19.1.1433	kär,kos	"beskedherlikom man"	FMU III 2065)
(7.4.1433	kos	"beskedherlikom man"	FMU III 2069)
(15.8.1433	kär,kos	"erlikom man"	FMU III 2084)
(2.12.1433	lm,kär,l	"laghman j Aland"	FMU III 2088)
(20.5.1434	-	"erbare vrome man"	FMU III 2096)
(21.5.1434	-	-	FMU III 2097)

Heyne Kosselyn: Talonvouti 1429

(29.6.1429) v "husvoghet oppe Kastelholme" FMU II 1892

Otto Pogwisch (asemies): Vouti 1433-1434

((Joulukuu) 1430	stod	"Armigen"	Rep. Dipl. III 6472])
18/19.1.1433	kär,v,stod	"foght oppa Castalholm"	FMU III 2065
7.4.1433	v,stod	"foght oppa Castalholm"	FMU III 2069
[(4.10.1433)	-	-	FMU VIII 6638]
2.12.1433	kär,pm,l	"höuidzman oppa Castalholm"	FMU III 2088
((24.10.1434)	-	-	FMU III 2113)

Eerik Puke: Linnan haltija 1434-1437⁶⁶²

[10.9.1434	-	-	FMU III 2111]
[13.5.1435	-	-	ST III 469]
16.8.(1436)	-	-	LECUB I:VIII 958⁶⁶³
15.9.(1436)	-	-	FMU III 2145⁶⁶⁴
(kesä 1434 - kesä 1436)	lh	-	HR 2:1 605

Johan Folkesson: Vouti 1434

(24.10.1434) lh - FMU III 2113

Hannu Kröpelin: Vouti 1437-1440⁶⁶⁵

3.7.1437	lk,p	"welborensmanz"	FMU III 2252
4.7.1438	lk,p	"welborens manz"	FMU III 2253
15.8.1438	mk,p	"aerligx manz"	FMU III 2259
18.8.1438	mk,p	"aerlix manz"	FMU III 2260
23.8.(1438)	-	"myn hosbondhe"	FMU VIII 6642⁶⁶⁶
[6.10.1438	stod	-	FMU III 2270]
1.9.1438	-	"aerlix manz"	FMU III 2266

Simon Körning: Alivouti 1438-1439

3.7.1438 lk,v,l "fogtha vpa Castalholm" FMU III 2252
4.7.1438 lk,v,l "fogtha vpa Castalholm" FMU III 2253

⁶⁶¹Vrt. FMU III 2029, jossa kyse samasta asiakirjasta.

⁶⁶²Tässä yhteydessä on huomioitu vain Eerik Pukea ja Kastelholman linnaa koskevat lähteet. Muut Puken toiminnasta säilyneet lähteet on esitetty Korsholman linnan yhteydessä.

⁶⁶³Eerik Puken Kastelholmasta Tallinnan raadille kirjoittama kirje on ajoitettu LECUB:ssa 16.8.(1435). Kirje liittyy asemies Alf van Molenin Kastelholmasta käsin tekemiin kaappauksiin. Eerik Puke osallistui kuitenkin 12.8.1435 valtaneuvoston Tukholman Längholmenilla tekemään Halmstadin päätöksiä koskevaan vahvistukseen, joten on epätodennäköistä, että hän olisi ollut Kastelholmassa vain neljä päivää myöhemmin. Todennäköinen ajoitus on 16.8.(1436), vrt. luku 3.3.2.

⁶⁶⁴Ajoitus: Gillingstam 1952, s. 235, viite 416.

⁶⁶⁵Tässä yhteydessä on huomioitu vain Hannu Kröpeliniä ja Kastelholman linnaa koskevat lähteet. Muut Kröpelinin toiminnasta säilyneet lähteet on esitetty Korsholman linnan yhteydessä.

⁶⁶⁶Kastelholman voutin Simon Körningin kirje Tallinnan raadille, "...Hannussa...myn hosbondhe...".

15.8.1438		mk,v,vs	"foghath oppa Castelholm"	FMU III 2259
18.8.1438		mk,v,vs	"foghath oppa Castelholm"	FMU III 2260
23.8.(1438)		-	-	FMU VIII 6642
1.9.1438		v,vs	"foghath oppa Castelholm"	FMU III 2266
7.4.1439		-	-	FMU III 2284

Kaarle Knuutinpoika (Bonde): Valtionhoitaja

10.10.1440	m	<i>Marschalls</i>		LECUB I:IX 651
28.8.1441	m	<i>Marschalls</i>		LECUB I:IX 759
(20.9.1441)	dr	"riddara, war drotzet j Swerike"		FMU III 2413) ⁶⁶⁷

Simon Körning: Vouti 1440-1441

10.10.1440	-	-		LECUB I:IX 651
(1440-1441)	v	"voghet was tho Castelholm van des Marschalckes weghe"		LECUB I:IX 962

Göstaf Karlsson (Gumsehufvud): Vouti 1441-1444

[1440	-	-		FMU VIII 725] ⁶⁶⁸
[31.1.1441	tod	-		SMR 1319]
[11.5.1441	stod	<i>väpnare</i>		SMR 1372]
[(9.7.1441?)	tod	"Her"		DGA 3, s. 79] ⁶⁶⁹
28.8.1441	v	<i>Voigt auf Kastelholm und Åland</i>		LECUB I:IX 759
[1441	-	"Her"		FMU VIII 6726] ⁶⁷⁰
(26.8.1442)	v	<i>Voigt auf Kastelholm</i>		LECUB I:IX 899
18.5.1443	-	<i>Ritter</i>		LECUB I:IX 962
(5.4.1444	-	-		DN V 725)

KORSHOLMAN LINNA

Nils Gustafsson: Päämies (1410-luvun alku?)-1420-1437-(1440?)

[19.4.1411	stod	"riddara"		SD II 1405]
[29.4.1411	stod	"herra"		SD II 1409]
[18.5.1411	stod	"haerra"		SD II 1416]
[7.7.1411	stod	"riddara"		SD II 1452]
[18.7.1411	stod	"riddara"		SD II 1457]
[20.7.1411	stod	"rydare"		SD II 1458]
[8.9.1411	tod	"riddara"		SD II 1472]
[1.12.1411	stod	"herra"		SD II 1507]
[13.9.1412	-	"dominus"		SD II 1613]
[12.4.1413	-	"riddara"		SD II 1704]
[25.5.1413	stod	"herra"		SD II 1722]
[3.7.1413	ok,tv	"riddara"		SD II 1743]
[4.7.1413	stod	"riddara"		SD II 1745]
[5.7.1413	ok,tv	"riddara"		SD II 1747]
[20.9.1413	stod	"herra"		SD II 1785]
[10.10.1413	-	"riddare"		SD II 1799]
[6.11.1413	-	"riddare"		SD II 1813]
[18.11.1413	-	"riddare"		SD II 1833]
[1413	lah	"riddara"		SD II 1662]
[19.1.1414	ok,tv	"riddara"		SD II 1876]
[30.1.1414	ok,tv	"riddara"		SD II 1888-1889]
[18.3.1414	stod	"riddare"		SD II 1929]
[14.1.1416	stod	"riddara"		SD III 2175]
[15.3.1416	stod	"riddara"		SD III 2202]
[31.3.1416	stod	"riddara"		SD III 2208]

⁶⁶⁷Kuningas Kristoffer Baijerilainen läänittää Kaarle Knuutinpojalle kaikki linnat ja niihin kuuluvat läänit Turun hiippakunnassa posilukien Kastelholman ja Ahvenanmaan, jonka hän haluaa pitää itsellään.

⁶⁶⁸Göstaf Karlsson liittyi vuonna 1441 Tukholman pyhän ruumiin kiltaan.

⁶⁶⁹Eräs Eskil Isaksson antaa Tukholmassa huomenlahjan vaimolleen Cecilialle. Asiakirjan ajoitus on epävarma. Todistajina mainitaan "Karl Knutsonn marsk och förståndare i Sverige och Bengt Jönsson Lagman i Upland" sekä "Her Erich Axelsson, Her Gustaf Karlsson, her Magnus Gren, her Erenngisell Nielsson". Painettu teoksessa De la Gardieska Archivet (DGA), eller Handlingar ur Grefl. DelaGardiska Bibliotheket på Löberöd. Utgifven af P. Wieselgren. Tredje delen. Lund 1832, s. 79f. Kopio (RA) "Dat. Stocholm, An. Dni mcdlxi (mcdlxi) sönd. nest effher wårfru dagh visitacionnis". Asiakirja on referoitu vuoteen 1441 sijoitettuna SMR:ssä numerolla 1427. Kaksi asiakirjassa mainituista kiinnemiestä (Karl Ormsson ja Sten Petersson) oli samana päivänä todistajana Kaarle Knuutinpojan ja Linköpingin piispan välisessä maanvaihdoissa Kalmarissa (SMR 1426). Bengt Jonsson mainitaan Upl. laamannina varhaisimmin tammikuussa 1440 (Gillingstam 1952, s. 278). Muiden tietojen mukaan Magnus Gren, Gustaf Karlsson, erik Akselsson ja Erengisle Nilsson lyötiin ritareiksi Kristoffer Baijerilaisen kruunajaisten aikoihin syyskuussa 1441. Huomenlahjakirjeessä mainituista Bengt Jönsson, Magnus Gren ja Erengisle Nilsson olivat arkkipispa Nilsin ohella ne henkilöt, joille Kristoffer asetti slotslovenin poistuessaan maasta kesäkuussa 1442. Asiakirja ajoittuu vuosiin 1440-1442, mutta sen tarkempi ajoittaminen on mahdotonta. Mahdollisesti ritarn arvoa osoittavat "her"-tittelit on lisäksi kopiota tehtäessä, samalla kun asiakirjaa on muutenkin muokattu.

⁶⁷⁰Göstaf Karlsson liittyi vuonna 1441 Tukholman pyhän Gertrudin kiltaan.

[23.4.1417	stod	"riddara"	SD III 2352]
[9.3.1418	stod	"riddara"	SD III 2448]
[9.3.1418	stod	"her"	SD III 2449]
[9.7.1419	stod	"militibus"	SD III 2661]
[19.7.1419	stod	"riddarae"	SD III 2664]
[28.7.1419	stod	"riddara"	SD III 2671]
[31.7.1419	stod	"riddare"	SD III 2675]
[22.6.1420	ktv,ok	"ryddare, konungx dom haffuande"	FMU II 1625]
[25.6.1420	ktv,ok	"riddare, konungs doom hafuande"	REA 387]
25.6.1420	pm	"riddare"	FMU II 1628
[26.6.1420	ktvalt,ok	"riddara, konungsdom haffuande"	FMU II 1632]
[29.6.1420	ktvalt,ok	"riddarae, konunx dom hafuande"	FMU II 1633]
[1.7.1420	ktvalt,ok	"riddara, konungsdom haffuande"	FMU II 1635]
[(n. 1420)	-	"miles"	FMU II 1656]
[(ennen) 1.9.1422	-	"her"	FMU II 1699]
[15.6.1423	lm,stod	"laugman in Vplande"	ST III 455]
[27.8.1423	lk,l	"riddara"	REA 405]
[27.10.1423	lk,vn,l	"riddare, mins herra raadh"	REA 407]
[6.7.1424	lk,l	"Riddare och lagman i vplandom"	HSB 29 7]
[29.11.1429	lk,p	"riddara oc laghmans i Vplandom"	FMU II 1928]
[25.11.1430	stod	<i>herr</i>	FMU II 1983]
[19.12.1429	tvalt	-	Gillingstam 1952, s. 194]
[12.9.1434	vn	"riddara"	DN V 647] ⁶⁷¹
[6.6.1435	vnk,vn,l	"riddare...riiksens radh"	ST III 469a]
[6.6.1435	vnk,vn,l	"riddara...wpå alt Rijkens Råds wägna"	HH VII 2]
[9.6.1435	vnk,vn,l	"riddere... rikesraad to Sweeden"	LECUB I:VIII 931]
[10.8.1435	-	"riddare"	PRF I 77]
[12.8.1435	vn	"riddara...riiksens radh i Swerige"	ST III 469c]
[11.1.1436	vnk,vn,l	"Riddera...Rijkens Radh och Mån i Swerige"	Hadorph 1676, s. 103]
[22.1.1436	vnk,vn,l	"riddara...rikesins radh i Swerige"	PRF I 78]
[21.6.1436	vnk,vn,l	"Riddere... Rijkens Rad to Sweden"	BSH II 110]
[Syksy 1436	vnk,vn,l	"riddara...rikesins radh ok maen i Swerike"	PRF I 79]
[14.10.1437	-	<i>Riddaren</i>	SMR 638]
[29.8.1438	l	"Riddera"	Hadorph 1676, s. 127]

Olaf Ingevaldsson: Sijainen 1420

25.6.1420 - - **FMU II 1628**

Eerik Puke: Vouti -1434-1437

[14.3.1434	-	<i>Väpnaren</i>	SMR 36]
10.9.1434	-	-	FMU III 2111
[12.9.1434	-	"van wapen, riikens radh in Sweden"	HR 2:I 389]
[15.11.1434	-	-	ST III 468]
[13.5.1435	-	-	ST III 469]
[13.5.1435	-	-	SMR 235]
[6.6.1435	vnk,vn,l	"wepnare, riiksens radh"	ST III 469a]
[4.8.1435	-	-	SMR 272]
[12.8.1435	vn	"wäpnare, riiksens radh i Swerige"	ST III 469c]
[14.10.1435	-	-	ST III 473a]
[18.10.1435	-	-	ST III 473b]
[Marras-joulukuu 1435	-	-	HH VII 4]
[22.1.1436	vnk,vn,l	"rikesins radh i Swerike"	PRF I 78]
[21.2.1436	-	-	SMR 372]
[Syksy 1436	vnk,vn,l	"a vapn, rikesins radh ok maen i Swerike"	PRF I 79]
[21.9.1436	vn,vn,l	"van wapn... Rijkens Rad to Sweden"	BSH II 110]
[5.10.1436	vnk,vn,l	"armigeri, eiusdem regni consiliarj et homines"	REA 461]
[12.12.1436	-	-	Reuter Dahl III:2, s. 533]
[Joulukuu 1436	-	-	Reuter Dahl III:2, s. 534]
[13.2.1437	kos	-	SMR 514]
(14.10.1437	+	-	SMR 638)

Kaarle Knuutinpoika (Bonde): Läänityksen haltija (4.7.1441)-10.10.1441⁶⁷²

17.8.1440	m,lh	"marskens"	FMU III 2347
(4.7.1441	ls	"marsk och waar rikis forstandare j Swerighe"	FMU III 2397)
(20.9.1441	ls	"war aelskelighe raadh oc maen...war drotzet j Swerike"	FMU III 2413)
(10.10.1441-	"riddare oc marsk"	FMU III 2420)	

Johan Fredebern: Vouti 1440

(17.10.1438	-	"war oc Rikes scriffware"	Nordén 1918, 115)
17.8.1440	lk,v,l	"marskens Karl Knutzssons ämbetzman"	FMU III 2347

⁶⁷¹ Ruotsin valtaneuvoston kirje Norjan valtaneuvostolle. Samalta päivältä samanlaiset kirjeet Liivinmaan maamestarille ja asukkaille, LECUB I:VIII 858, Preussin kaupungeille ja asukkaille, HR 2:I 389 sekä Lyypekkille ja sen liittolaiskaupungeille, HR 2:I 390.

⁶⁷² Linnan hallinnasta Eerik Puken mestauksen jälkeen vertaa luku 3.3.3.

Kristern Niilonpoika (Vaasa) ja perilliset: Linnan haltija 10.10.1441-
(10.10.1441lh "riddare oc drozst j Swerige" FMU III 2420)

Ingvar Nielsson: Vouti 1445-1446			
14/21.7.1445	kk,v,l	"ffogute vppa Korsholm"	FMU III 2626 ⁶⁷³
14/21.1.1445	kk,v,l	"vppa Korsholm"	FMU III 2627
1445	v	"fogute vppa Korsholm"	FMU III 2646
25.4.1446	v	"fougte i Norrebrotn"	FMU III 2661 ⁶⁷⁴

RAASEPORIN LINNA

Thomas van Vitzen: Vouti 1410-1411-?

24.3.(n. 1410)	-	"ritter"	FMU II 1312
(Heinäkuu n. 1410)-		"militis"	FMU II 1331 ⁶⁷⁵
(Heinäkuu n. 1410)-		"ritter"	FMU II 1332 ⁶⁷⁶
1.1.(n. 1411)	-	"ritter"	FMU II 1343
[25.3.1411	stod	"riddere"	ST III 411, s. 19]

Janeke Hampamos: Vouti 1418-1423⁶⁷⁷

((17.3.1414)		kk, st	"haeradzhöfdingha j westra Nylande"	REA 345 ⁶⁷⁸)
6.3.1418	lk, pm, l		"höfuidzman vppa Rasaborgh"	FMU II 1521
30.4.(1418)	-	-	-	FMU II 1527 ⁶⁷⁹
[13.6.1418	stod	-	-	FMU II 1537]
24.1.1419	ok, v, l		"fogde wppa Rasaborgh"	FMU II 1553
9.5.1419	-	-	-	FMU II 1574
(Toukokuu 1419)	v		"voget over Raseborch"	FMU II 1575
(Toukokuu 1419)	-	-	-	FMU II 1576
5.6.1419	-		"tho Raesborch" ⁶⁸⁰	FMU II 1579
4.8.1419	pm		"houetmanne tho Raesborch"	FMU II 1594
5.8.1419	pm		"tho Raesborch"	FMU II 1595
8.8.1419	-	-	-	FMU II 1596 ⁶⁸¹
Elokuu 1419	pm		"houetman tho Raesborg"	FMU II 1594 ⁶⁸²
(Elokuu 1419)	v		"foget ower Raseborch"	FMU II 1599
26.9.(1419)	-	-	-	FMU II 1603
13.1.(n.1420)	-	-	-	FMU II 1611
(Toukokuu n.1420)v			"vagat over Rasseborch"	FMU II 1619
n. Hel:tai (n. 1420) v			"voged to Raseborg"	FMU II 1620
10.6.1420	kk, v, l		"ffogte vpo Rasseborgh"	FMU II 1624
(n. 1420)	-		"Her"	FMU II 1659
(n. 1420)	v		"foghet ower Raseborgh"	FMU VIII 6625
(n. 1420)	v		"voget over Raseborch"	LECUB I:IV 1862
(n. 1420)	-	-	-	LECUB I:IV 2225
(n. 1420)	-	-	-	LECUB I:IV 2224
(n. 1420)	-	-	-	FMU II 1663
(n. 1420)	pm		"houetman uppe Raseborch"	FMU II 1664
(n. 1420)	v		"voget over Raseborch"	FMU II 1665
(n. 1420)	-	-	-	FMU II 1666
(n. 1420)	pm		"H., hovet over Raseborch"	FMU II 1667
(30.1.1423	+	-	-	FMU II 1715)

Henning: Läänityksen haltija 1425

(n. 14.6.1425)	pm	"unde myn here, her Henningk"	FMU II 1774
(n. 1425)	pm	"myns heren, her Heninges"	FMU II 1793

⁶⁷³Kihlakunnantuomari Olavi Svärdirin tuomio Naantalinnin luostarin maanomistusasioissa lijoella. Toisinto FMU III 2625

⁶⁷⁴Kaarle Knuutinpoika vahvistaa Savon ja Hämeen rajan. Kaarle Knuutinpojan kertoo kirjoittaneensa Suomeen, Hämeeseen ja Savoan avoimen kirjeen, jolla hän kutsui asianosaisten edustajat Hattulaan toiseksi kynttilänpäivän jälkeiseksi sunnuntaiksi 1446 ja lähettäneensä sen tiedoksi Pohjan voutille Ingvar Nilssonille. Kirje lienee annettu vuodenvaihteen tienoilla 1446 tai edellisenä syksynä. vrt. Luku 3.3.3.

⁶⁷⁵Päivätty "trecia feria ante festum beate Marie Magdalene".

⁶⁷⁶Päivätty "Gescreven to Rasaborch des donredages na sunte Jacobus dage".

⁶⁷⁷Janeke Hampmos on mainittu Raaseporin voutina ("fogde på Rassborg") jo 1410 Etelä-Suomen laamannin Bengt Mårtenssonin Tenholan Sigbyssä antamassa tuomiokirjeessä FMU II 1339, mutta asiakirja on väärennös. Vrt. Fritz 1973, 2, s. 140.

⁶⁷⁸Länsi-Uudenmaan kihlakunnantuomari Janeke Hampmos todistaa erään maakaupan. Samasta kauppakirjeestä Turun raadin vidimaatio 3.5.1415 (REA 350).

⁶⁷⁹Tallinnan raati puolustautuu nimeämättömälle linnanhaltijalle Viipurin Kristern Niilonpojan syytöksiin, että he olisivat estäneet kuningas Eerikin alamaisten kaupankäyntiä. Kirje on tn. osoitettu Raaseporin Janeke Hampmosille. Vrt. Fritz 1972:2, s. 140.

⁶⁸⁰Erillinen otsikko "Gesant Janiken Haenpmoze tho Raesborch".

⁶⁸¹Tallinnan raadin kirje Raaseporin ja Turun linnan päälliköille, "Noch gesant tho Raesborch, tho Aebow".

⁶⁸²"...Janyke Haenpmos...in vnse stat vpp vnse rathus qwam des sondages vor vnser leuen vrouwen dage assumpcionis".

Kort Gartz: Vouti			
(11.1.1409		Ik,l	-
31.1.1424		Ik,lh,l	"Rasenborgh pa thenne tiidh ynnehafauande"
(n.14.6.1425)		pm	"hovetman to Raseborch"
27.10.(1425)		v	"voget over Raseborch"
(n. 1425)		v	"voget van Roseborch"
[(1423-1427)		-	-
(28.12.1432		+	"selegen"
			FMU II 1293) ⁶⁸³
			FMU II 1740
			FMU II 1774
			FMU II 1790
			FMU II 1793
			FMU IV 3494, 3658]
			FMU III 2050)
Otto Pogwisch: vouti			
(23?)1.1426?)	pm	<i>höfvidsman</i>	FMU III 2655 ja 2677 ⁶⁸⁴
3.2.1427	lk,pm,l	"riddare oc Höffwitzman wppa Raseborgh"	FMU II 1824
(7.3.1427)	pm	"ritter, hovetman uppe Raseborgh"	FMU II 1830
10.4.1427	pm	"hovedmanne uppe Raseborgh"	FMU II 1834
25.4.1427	pm	"hovedmanne uppe Razeborch"	FMU II 1837
5.5.1427	pm	"ritter, hovetman uppe Raseborch"	FMU II 1839
25.5.1427	pm	"ritter, hovetman uppe Raseborch"	FMU II 1840
1.6.1427	pm	"hovedmane uppe Razeborch"	FMU II 1842
22.6.(1427)	-	-	FMU II 1843
4.7.1427	lk,pm,l	"riddare och höffwitzman på Rassborg"	FMU II 1845
25.10.1428	pm	"miles, capitaneus castris Razaborgh"	FMU II 1873
(17.5.1429)	pm	"ritter, hovetman uppe Razaborgh"	FMU II 1885
(6.7.1429)	-	"miles"	FMU II 1894
(9.7.1429)	-	"her"	FMU II 1895
(20.7.1429)	pm	"ritter, hovetman uppe Razaborgh"	FMU II 1896
31.7.(1429)	-	"her"	FMU II 1900
1.8.1429	-	"her"	FMU II 1904
31.8.(1429)	-	"ritter"	FMU II 1912
7.9.1429	pm	"militi, in Razeburgensi castro capitaneo"	FMU II 1914 ⁶⁸⁵
22.9.(1429)	pm	"höwidzman uppa Rasaborgh"	FMU II 1918
(6.9.1429)	-	"miles"	FMU II 1924
(17.11.1429)	-	"ritter"	FMU II 1926
29.3.1429	pm	"ritter, hovedman uppe Raseborgh"	FMU II 1939
(20.4.1430)	-	"ritter"	FMU II 1940
6.5.1430	pm	"militi, capitaneo to Razeborch"	FMU II 1944 ⁶⁸⁶
(25.5.1430)	pm	"ritter, hovetman uppe Rasaborgh"	FMU II 1949
16.6.1430	pm	"ritter, hovetman uppe Raseborch"	FMU II 1955
1.7.1430	-	"ritter"	FMU II 1957
6.7.1430	pm	"capitaneo in Razeborg"	FMU II 1959 ⁶⁸⁷
(22.8.1430)	-	"ritter"	FMU II 1965
(7.9.1430)	pm	"ritter, hovetman uppe Raseborgh"	FMU II 1969
(Syyskuu 1430)	-	"her"	FMU II 1971
(10.10.1430)	pm	"ritter, hovetman uppe Raseborgh"	FMU II 1975
4.3.1431	pm	<i>Ritter und Hauptmann auf Raseborg</i>	LECUB I:VIII 411
21.6.1431	pm	"ritter, hovetman uppe Rasaborgh"	FMU III 2011
7.2.1433	lk,pm,l	"riddere och höffuitzman på Rasborgz"	FMU III 2068
5.5.1433	-	"ridder"	FMU III 2071
20.6.1433	-	"ritter"	FMU III 2079
20.6.1433	-	"her"	KB 40
(7.7.1433)	-	"ridder"	FMU III 2082
11.8.(1433?)	-	"miles"	FMU III 2083
23.9.1433	-	"ritter"	FMU III 2087
(4.10.1433)	-	"ridder"	FMU VIII 6638
(21.4.1434)	-	"ridder"	FMU III 2090
(viim. 26.5.1434)	pm	"hovetman uppe Raseborch, ritter"	FMU III 2098
(14/21.7.1434)	-	"ridder"	FMU III 2102-2103
4.9.1434	-	"her"	KB 108
[21.5.1435	-	"her"	KB 153] ⁶⁸⁸
([6.9.1435	+	<i>der gestreng</i>	LECUB I:VIII 966)]
Karl Niklison: Sijainen 1432-1433			
(17.11.1432)	-	-	FMU III 2059
5.5.1433	-	"myner dener"	FMU III 2071 ⁶⁸⁹
(24.7.1436	-	"ein fient is desser rike"	LECUB I:IX 78) ⁶⁹⁰

⁶⁸³Ajoitus, vrt. luku 3.3.6.

⁶⁸⁴Ajoitus: Anthoni 1948, s. 136.

⁶⁸⁵Tallinnan raadin kirje Otto Pogwischille. Tallinnan Kaupunginarkisto, konsepti. Päällekirjoitus "Scriptum anno 29, in vigilia nativitatibus Marie, Ottoni Pogwisch militi, in Razeburgensi castro capitaneo".

⁶⁸⁶Tallinnan raadin kirje Otto Pogwischille. Tallinnan KA, konsepti. Päällekirjoitus: "Scriptum domino Ottoni Pogwisch, militi, capitaneo to Raseborch, anno etc. xxx, ipso die Johannis ante portam Latinam".

⁶⁸⁷Tallinnan raadin kirje Otto Pogwischille. Tallinnan KA, konsepti. Päällekirjoitus: "Scriptum domino Ottoni Pogwisch, capitaneo to Raseborch, anno etc. xxx, proxima quinta feria post visitacionis Marie".

⁶⁸⁸Tallinnan kamarin tilityksiä Otto Pogwischin vaimolle lähetystä oluesta ja viinistä.

⁶⁸⁹Otto Pogwischin kirje Tallinnan raadille.

⁶⁹⁰Kaarle Kristerninpojan kirje Tallinnan raadille.

Kristern Niilonpoika (Vaasa): Linnan haltija kevät 1436 - huhtikuu 1442⁶⁹¹			
17.5.1436	dr	"miles et dapifer regni Swecie etc."	FMU III 2168
24.7.1436	-	"her"	FMU III 2182
(viim. 15.9.1436)	pm	"mynes heren"	LECUB I:IX 103 ⁶⁹²
15.9.(1436)	-	-	FMU III 2145 ⁶⁹³
24.11.1436	-	"her"	KB 230
12.9.1441	pm?	"ritter, drosset in Sweden unde hovetman uppe Wiborgh"	FMU III 2410
10.10.1441	lh	"riddaere oc drozst j Swerighe"	FMU III 2420
(4.4.1442)	-	"mines heren"	LECUB I:IX 152 ⁶⁹⁴

Kaarle Kristerninpoika (Vaasa): Sijainen 1436-1440			
24.7.1436	pm	"hovetman tho Wiborgh"	FMU III 2182
24.7.1436	pm	<i>Hauptmann auf Wiborg</i>	LECUB I:IX 78
15.9.(1436)	-	-	FMU III 2145 ⁶⁹⁵
(17.2.1437)	-	-	FMU III 2201
(19.2.1437?)	-	-	FMU III 2202
(24.2.1437)	-	-	FMU III 2203

Håkan Björnsson: Alivouti 1436
(viim. 15.9.1436) v *Voigt auf Raseborg* LECUB I:IX 103

Ivar Fleming: Erik Pommerilaisen kaappari			
14.6.1437	-	"de Vlemingghe dar (Raaseporissa) alle vere sint"	FMU III 2220
26.6.1437	-	"de Vlemingghe alle 4 tho Rasaborgh sin"	FMU III 2226

Kaarle Tordinpoika (Bonde): Linnan haltija kesä 1437 - kevät 1441			
([Syksy 1436	vn	"a vapn, rikesins radh ok maen i Swerike"	PRF I 79])
[2.5.1437	kkt,kk,p	-	SMR 546]
26.8.1437	lk,pm,l	"hoffwitzmanz oppa Rasaborg"	REA 468
(19.9.1437)	v	"voget to Rasaborch"	FMU III 2234
20.2.1438	kk,pm,l	"höffwidzman vppa Raseborg"	REA 469
12.6.1438	mj,pm,l	"höuizman opp Rasaborgh"	FMU III 2248
15.6.1438	mj,pm,l	"howitzman vppa Rasaborgh"	REA 470
9.8.1438	-	-	KB 337
[29.8.1438	vnk,lm,l	"Laghman i Weszmanneland"	Hadorph 1676, s. 127]
[30.8.1438	vnk,lm,l	"j Wesmannalandh"	FMU III 2265] ⁶⁹⁶
(Alkuvuosi 1439)	-	-	FMU III 2285
16.5.1439	-	-	KB 379
6.8.1439	-	-	KB 391
8.8.1439	-	-	KB 392
10.9.1439	-	-	LECUB I:IX 499
[(17.11.1439)	vn	"rikesraet in Sweden"	FMU III 2311]
[13.1.1440	vnk,vn,l	<i>rikes råd och män</i>	SMR 1054]
(viim. 17.5.1440)	-	-	FMU III 2336
16.7.1440	-	-	KB 424
19/20.1.(viim. 1441)	pm	"hovetman op Rasaborgh"	FMU III 2376
[17.4.1441	vn	"Consiliarii Domini Regis"	Jahn 1835, 20:1]
25.4.(1441)	lh	-	FMU III 2384
3.5.(1441)	pm	"hovetman to Raszeborgh"	FMU II 1375 ⁶⁹⁷
(12.5.1441)	-	-	FMU III 2386
[(16.4.(1442)	vn	"Consiliarii Domini regis"	Jahn 1835, 20:4)] ⁶⁹⁸
([4.12.1442	lm	-	(DKK)] ⁶⁹⁹

Cecilia, Bo Djuren tytär: Sijainen 1441			
9.8.1438	-	"Karl Bonden wive"	KB 337
[8.8.1439	-	"Karl Bonden vrowen"	KB 392]
(29.5.1441)	-	"hera Boo Dyren dochter"	FMU III 2389

Kristern Niilonpoika: Linnan haltija syksy 1441 - kevät 1442 (?)			
12.9.1441	dr,pm	"ritter, drosset in Sweden unde hovetman uppe Wiborgh"	FMU III 2410
10.10.1441	dr,lh	"riddare oc drozst j Swerige"	FMU III 2420

⁶⁹¹Tässä yhteydessä on esitetty vain Kristern Niilonpoikaan ja Raaseporin linnaan liittyvät lähteet. Muut Kristern Niilonpoikaa koskevat tiedot on esitetty Viipurin linnan yhteydessä. Samoin on menetelty Kaarle Kristerninpojan suhteen.

⁶⁹²Raaseporin voudin Håkan Björnssonin kirje Tallinnan raadille.

⁶⁹³Ajoitus: Gillingstam 1952, s. 235, viite 416.

⁶⁹⁴Bengt Mårtenssonin kirje Raaseporista Tallinnan raadille. Ajoitus, vrt. luku 3.3.5.

⁶⁹⁵Ajoitus: Gillingstam 1952, s. 235, viite 416.

⁶⁹⁶Naantalin luostarin perustamiskirje. Sinetöijät myös FMU III 2267.

⁶⁹⁷Kaarle Tordinpoika pyytää Raaseporista turvakirjettä Tallinnan raadilta. Painettu LECUB I:V 1912. Hausen on ajoittanut lähteen LECUB:n mukaisesti vuoteen 1412. Suvannon (1978, s. 22, viite 96) mukaan tn. vuodelta 1441.

⁶⁹⁸Ruotsin valtaneuvoston kirje Eerik Pommerilaiselle. Jahn on ajoittanut kirjeen vuoteen 1441, mutta Gillingstamin (1952, s. 286, viite 189) mukaan oikea vuosi on 1442.

⁶⁹⁹Västmannalandin ja Taalainmaan laamanni Kaarle Tordinpoika käräjillä laamanikuntaansa kuuluvassa Tunassa. Vidimoitu pergamentille 19.9.1456. Vrt. luku 3.3.5.

Peter Svensson: Vouti? 1441			
21.7.1441	-	"van Razeborch"	KB 453
Margareta (Krummedige, Kristern Niilonpojan leski) Linnan haltija toukokuu 1442 - 1445			
[(6.5.1442)	-	-	FMU III 2463 ⁷⁰⁰
(Syysk. 1442-45)	-	"myner vrouwen"	FMU III 2268 ⁷⁰¹
(1442-45)	-	"myner vrouwen"	LECUB I:IX 798 ⁷⁰²
Bengt Mårtensson: Päämies kevät 1442 - 1443 (?)			
(4.4.1442)	pm	<i>Hauptmann auf Raseborg</i>	LECUB I:IX 152
1.7.1442	lk,pm,l	"höuisman vp Rasaborgh"	FMU III 2474
9.7.1442	lk,l	"i neruaru"	FMU III 2479
6.7.1443	pm	"hovetmanne van Raseborch"	KB 540
Hell.aatto (1442-45)	pm	<i>Hauptmann auf Raseborg</i>	LECUB I:IX 675
(1442-45)	pm	<i>Hauptmann auf Raseborg</i>	LECUB I:IX 798
Paavali Karo: Talonvouti 1444			
22.2.1444	v	"husvogede van Razeborgh"	KB 565
(Syysk. 1442-45)	-	-	FMU III 2268
Henrik Svärd nuorempi: Vouti			
28.4.(1444)	v	"voget to Raseborch"	FMU III 2571
8.6.(1444)	v	"voghet uppe Rasaborch"	LECUB I:X 59
Nils Stigulfsson: Talonouti 1445?			
([12.6.1438	mo,lm	-	FMU III 2248))
([14.6.1438	mo,lm	-	FMU III 2249))
(n. 1445)	v	"husvoget op Raseborgh"	FMU II 1105 ⁷⁰³
Kaarle Knuutinpoika (Bonde): Läänityksen haltija (4.7.1441) - (10.10.1441) - 1446-			
(4.7.1441	ls	"marsk och waar rikis forstandare j Swerighe"	FMU III 2397)
(20.9.1441	ls	"war aelskelighe raadh oc maen...war drotzet j Swerike"	FMU III 2413)
(10.10.1441-	"riddare oc marsk"	FMU III 2420)	

8.6.1446	kos,pm	<i>höfvidsman på Viborg, Tavastehus och Raseborg</i>	FMU III 2666
13.8.1446	pm,kos	"riddare och houizman pa...Rasborg..."	Anthoni 1951, s.36-37
30.1.1447	lk,pm,l	"riddere och hoffudzman på Rasborgh"	FMU III 2687
31.1.1447	ok,tv	"räfsteherren"	FMU III 2688
4.2.1447	pm,ktv	"riddare och höffuizman pa Rasaborgh"	FMU III 2689
4.2.1447	pm,ktv	"höffwidzman pa Wijborg"	FMU III 2690
28.6.1448	pm	"marscalcus Swecie ac capitaneus castrorum...Rasaborgensis"	FMU III 2759
Gregers Matsson (Lilje): Vouti (1446?)-1450-			
([28.6.1443	-	"herra"	FMU III 2522]
[8.6.1446	stod	<i>riddare</i>	FMU III 2666]
[6.5.1447	stod	"her"	FMU III 2698]
5.6.1450	lk,pm,l	"ridder ok höffuidzman pa Rasaborg"	FMU III 2840
[2.10.1450	vn	"riddara"	FMU III 2853]
14.10.1450	lk,pm,p	"riddar ok höffuedzman pa Rasaborgh"	FMU III 2856 ⁷⁰⁴
Bengt Mårtensson: Sijainen 1450			
([2.1.1448	lmsij,lk	-	FMU III 2738))
([5.2.1448	lmsij,lk	-	FMU III 2743))
14.10.1450	lk,pmsij,l	-	FMU III 2856

TURUN LINNA

Klaus Lydekenpoika (Djäkn)⁷⁰⁵ : Vouti 1409-1435

([9.3.1405 ok,lm - FMU II 1210))

⁷⁰⁰Margareta Krummedigen (Margrete Erikxdochter) kirje Tallinnan raadille Kristern Niilonpojan kuolemasta.

⁷⁰¹Paavali Karon kirje Tallinnan raadille. Ajoitus, vrt. luku 3.3.5.

⁷⁰²Bengt Mårtenssonin kirje Tallinnan raadille. Ajoitus, vrt. luku 3.3.5.

⁷⁰³Ajoitus: Anthoni 1948, s. 134.

⁷⁰⁴Etelä-Suomen laamanni Matts Mattisson käräjillä Karjaalla "j erlix mans nerwara Benth Martensson, som sath j konunghz stadh aa welburdugx mans nerwara herra Gregers Mattisson, riddar ok höffuedzman pa Rasaborgh". Maanvaihtoa koskeneen vahvistuksen ovat sinetöineet Matts Mattisson ja Bengt Mattsson. FMU III 2853 mukaan Gergers Mattsson oli Tukholmassa 2.10. On mahdollista, että asiakirjassa on kirjoitusvirhe "nerwara", kun pitäisi olla "franwara".

⁷⁰⁵Klaus Lydekenpoika on mainittu myös myös 7.3.1437 (REA 453, ajoittamaton talon osto Turussa), 24.2.1439 (FMU III 2281 ajoittamaton maansaanti Paimiossa), 3.2.1442 (FMU III 2441, ostanut Hattulan Suontaan kartanon määrittelemättömänä ajankohtana); 2.8.1450, (FMU III 2849, ajoittamaton maanvaihto Taivassalo/Luvia).

([7.-16.1.1405	ok,lm	-	REA 300-303])
([26.3.1407	lk,l	-	FMU II 1246])
([10.6.1407	ok,kk,l	"haeraedzhöfdinga j Norfinnom"	REA 316])
([1407	stod	-	FMU II 1273])
([29.7.(1409)	-	-	FMU II 1302]) ⁷⁰⁶
16.1.1411	v	"war aembitzman...fogde pa Abo"	REA 328
(1412-1417)	mj	-	REA 337
15.2.1413	lh,kos	"Abo slott i wärie haffuande"	FMU II 1393
[17.11.1413	kkt	"haeradzhöfdinge j Masco haeraedh"	FMU II 1414]
(1413)	-	-	FMU VIII 6613
[3.2.1414	kk,kkt,p	"aerlig man...fogdha pa Abo"	REA 343] ⁷⁰⁷
[(ennen 1415)	pm	"hoffuzmandz pa Abo"	FMU III 2530] ⁷⁰⁸
25.6.1415	mj	-	REA 352
23.8.1416	lh,pm	"houetman oppe Abo"	FMU II 1482
Ennen 2.2.1418	lk,pm,l	"houezman oppa Abo"	FMU II 1567 ⁷⁰⁹
[1.10.1418	kk,kkt,p	"aerlig man"	REA 379-380]
24.1.1419	ok,v,l	"Fogde [på] Abo"	FMU II 1553
[n.17.4.1419	kos	"beschedelig man"	FMU II 1570] ⁷¹⁰
8.8.1419	-	-	FMU II 1596
(Elokuu 1419)	v	"voget to Aboo"	FMU II 1599) ⁷¹¹
26.9.(1419)	v	"voged tho Abou"	FMU II 1603 ⁷¹²
3.10.1419	-	-	FMU II 1605
22.6.1420	ok,v,l	"foghata vppa Abo"	FMU II 1625
25.6.1420	ok,v,l	"fogete wppa Abo"	REA 387
26.6.1420	ok,v,l	"fogate wpa Abo"	FMU II 1632
29.6.1420	ok,v,l	"foghte vppa Abo"	FMU II 1633
1.7.1420	ok,v,l	"fogote vppa Abo"	FMU II 1635
22.11.1420	kk,pm,l	"höffuitzman wpa Abo"	REA 388
Elokuu (n.1420)	lh	"de Abohus inne heft"	FMU II 1643
Lokakuu (n.1420)	-	-	FMU II 1651
[25.2.1421	kos	"beschelig man"	FMU II 1671]
19.8.1422	-	-	FMU II 1697
1.9.1422	-	-	FMU II 1699
5.10.1422	-	-	FMU II 1704
10.8.1423	kos,v,p	"aduocato in Abo"	FMU II 1727
27.8.1423	ok?,v,l	"höffuidzman pa Abo"	REA 405
[9.6.(1425)	-	-	FMU II 1772, 1534] ⁷¹³
30.6.(1425)	-	-	FMU II 1780
25.5.1427	pm	"hovetman uppe Abo"	FMU II 1840
22.6.(1427)	-	-	FMU II 1843
1.7.1427	pm	"hovedmane uppe Abouwe"	FMU II 1841
9.8.1427	v	"myns heren, des koninges, amptman van Abo"	FMU II 1848 ⁷¹⁴
22.11.1427	-	-	FMU II 1852
18.9.(1428)	-	-	FMU II 1868
26.9.1428	pm	"capitano castri Aboensis"	FMU II 1870
4.11.(1428)	-	-	FMU II 1874
6.11.1428	pm	"unse hovetman"	FMU II 1876 ⁷¹⁵
19.2.1429	kk,pm,l	"Höffuitzman pa Abo"	REA 428
31.7.1429	-	-	FMU II 1901
1.8.1429	-	-	FMU II 1904
21.8.1429	pm	"to Aboe hovetmanne"	FMU II 1910
13.9.(1429)	-	-	FMU II 1916
18.10.(1429)	-	-	FMU II 1920
25.11.(1429)	-	-	FMU II 1927
15.3.1430	pm	"Hauptmann auf Abo"	LECUB I:VIII 171
23.4.1430	-	-	LECUB I:VIII 192
13.5.1430	pm	"capitaneo castri Aboensis"	FMU VIII 6635
1.7.1430	kk,pm,l	"höffwidzmanns wppa Abo"	REA 434

⁷⁰⁶Turun piispa Beron (Balk), ritari Tord Bonden ja Klaus Lydekenpojan Viipurista Tallinnaan osoitettu suosituskirje.

⁷⁰⁷Räntämäen, Raision ja Ruskon kihlakunnankäräjät, tuomari Klaus Lydekenpojan puolesta Bengt Mikaelsson.

⁷⁰⁸Turun raadin 28.7.1443 Antama vahvistus valtuutukseen, joka koski venäläisten Oulunsalossa vahvistetun rauhan jälkeen aiheuttamia vahinkoja Peräpohjolassa vuonna 1415. Rauhakirjeen antaneet aikoinaan Turun piispa Maunu Tavast, laamanni Klaus Fleming ja Turun päämies Klaus Djäkn.

⁷⁰⁹Hintza Kokin tytär Margit myy Turussa 2.4.1419 Niklis Rengonpojalle tilansa Raision Tammistosta. Tilasta oli annettu tuomio Huiittisissa ennen Marian päivää 1418, "moccoxviijo, ante festum purificationis Marie" pidetyillä laamanninkäräjillä, joilla Klaus Lydekenpoika oli ollut mukana.

⁷¹⁰Margit Olofsdotter myy Klaus Lydekenpojalle isänperintönsä Ulvilan Koivistonkylästä. Kauppa tehty Ulvilan kirkolla, kirje annettu Kokemäellä.

⁷¹¹Raaseporin Janeke Hampmosin kirje Tallinnan raadille koskien Turussa vangittua Klaus Dock-nimistä miestä. Kertoo saaneensa Tallinnan raadin Turun voudille lähettämän kirjeen.

⁷¹²Tallinnan raadin kirje Raaseporiin Klaus Dockin asiasta.

⁷¹³Tallinnan lähettiläiden kirje Tallinnan raadille Kööpenhaminasta. Ilmoittavat keskustelleensa Turkuun piakkoin aikovan Klaus Lydekenpojan kanssa, jonka matkassa lähettävät kirjeen. Sama kirje painettu myös FMU II 1534, päiväys 28.5.(1418). Hausenin (FMU II, s. 593) mukaan FMU II 1772 päiväys todennäköisempi, mitä puoltaa myös FMU II 1771.

⁷¹⁴Tukholman linnan päämiehen Hannu Kröpelinin kirje Tallinnan raadille. Kirjeessä viitataan Turun linnan voutiin.

⁷¹⁵Turun raadin kirje Tallinnan raadille.

21.10.(1430)	pm	"hovetman tho Abo"	FMU II 1977
(27.4.1431)	v	"voget to Abo"	FMU III 2005
23.2.1432	kk,pm,l	"höffuitzmanns pa Abo"	REA 440
12.3.1432	stod	"aerlix man"	REA 440 ⁷¹⁶
[24.7.1432	stod	"aerlig man"	FMU III 2049]
[3.9.1432	tv	-	FMU III 2054]
[5.10.1432	kk,kkt,p	"welborn man"	FMU III 2056] ⁷¹⁷
[15.11.1432	tv,p	"höffuitzman pa Abo"	REA 442]
[1432	tv	-	FMU III 2064]
11.6.1433	-	"knappe"	FMU III 2078
[1.7.1433	stod,pm	"höfwitzman vpa Abo hws"	FMU III 2081
[7.5.1434	tv,p	"höuidzman paa Abo"	REA 448]
20.5.1434	mj,pm,l	"höwetzman vppa Abo"	REA 449
28.7.1434	-	-	FMU III 2105-2106
[17.8.1434	stod,pm	"howtzmanz vppa Abo"	FMU III 2109
[22.1.1435	lah	"awapn"	REA 453]
([7.3.1437	+	-	REA 464])

Henrik Bitz: Sijainen 1427
Ennen 22.11.1427

FMU II 1852

Henrik Klauunpoika (Djäkn): Vouti 1435 (?) - lokakuu 1436

([22.1.1435	stod	-	REA 453])
([29.10.1435	rs	"wor elskelik thienere"	FMU III 2158])
(18.5.1436)	v	"de voget is to Abo"	LECUB I:IX 50
([29.10.1436	rs	-	REA 462])
([7.3.1437	kos	"erlig man"	REA 464])

Hannu Kröpelin: Vouti lokakuu 1436 - kevät 1440

([1.7.-23.8.1436	läh	"van des koninghes vegen"	HR 2:1 603])
([1.8.1436	läh	"van dem denschen rade"	HR 2:1 609])
([1.9.1436	-	"wulduchtig man"	HR 2:1 607])
([1.9.1436	vnk,l	"waelborna maen"	ST III 475])
11.6.1437	mj,pm,l	"höffuitzman wppa Abo"	FMU III 2215-16,REA 465
13.6.1437	mj,pm,l	"höffuidzman pa Abo"	REA 466
19.6.1437	mj,pm,l	"höuetsman wppa Abo"	FMU III 2221
21.6.1437	kk,pm,p	"velbyrdog man"	REA 467
13/20.7.(1437)	-	-	FMU III 2229
[6.11.1437	kos	<i>velbaarne Mand</i>	Rep. Dipl. III 6907]
[9.11.1437	stod	<i>väpnare</i>	SMR 647]
[2.3.1438	stod	<i>välborne</i>	SMR 703]
[11.5.1438	kos	<i>välborne</i>	SMR 735]
14.6.1438	mo,lh,p	"velbyrdug man"	FMU III 2249 ⁷¹⁸
[9.7.1438	läh	"war sendabudh" ⁷¹⁹	DN V 667]
[19.8.1438	stod	-	SMR 794]
[29.8.1438	vnk,l	"a wapn"	Hadorph 1676,s.126]
30.8.1438	-	"welbornom manne"	FMU III 2265 ⁷²⁰
[17.9.1438	kos	<i>välborne</i>	SMR 814]
[6.10.1438	stod	"aa wapn"	Bring II, s. 197]
[17.10.1438	vnk,vn,l	"Rikesens Raadh oc men j Suerige"	Nordén 1918, 115]
[18.10.1438	vnk,vn,l	<i>riksens råd i Sverige</i>	SMR 828]
[15.11.1438	kos	<i>höfvidsman på Åbo</i>	FMU III 2274] ⁷²¹
9.1.1439	pm,l	"ware hötzwiszman"	REA 476
2.2.(1439)	lk,v,l	"fougte på [Abo]"	FMU II 1879 ⁷²²
24.2.1439	lk,pm,l	"höuisman vpa Abo"	FMU III 2281
[18.3.1439	stod,pm	"hoffuitzman paa Abo"	REA 477]
[11.6.1439	stod	-	SMR 921]
[11.6.1439	kos	<i>välborne</i>	SMR 922]
[5.-11.6.1439	-	-	DN V 680]
5.7.1439	-	-	FMU III 2291
27.7.1439	kär,p	"aerlik och welboren man"	REA 480 ⁷²³
[21.8.1439	stod	"a wapn"	ST III 477]
[5.10.1439	kos,pm	<i>hövitsman på Åbo</i>	SMR 982]
[29.10.1439	-	<i>väpnaren</i>	SMR 990]
[18.11.(1439)	-	-	FMU III 2312]

⁷¹⁶Piikkiön kihlakunnan tuomari Tuve Niklisson antaa 12.3. Turussa tuomiokirjeen Liedon käräjillä pyhän Matthiaksen päivää edeltäneenä lauantaina (23.2.) antamastaan tuomiosta. Käräjillä läsnä ollut Klaus Lydekenpoika vahvistaa kirjeen sinetillään.

⁷¹⁷Hans Hamborg pitää Klaus Lydekenpojan puolesta kihlakunnankäräjä Mynämäen Mäenkylässä Antin krouvissa.

⁷¹⁸Maaoikeuden istunto. Turun linnan päämiehen Hannu Kröpelinin puolesta läsnä Henrik Görieshagen.

⁷¹⁹Ruotsin valtaneuvoston vastaus Tanskan valtaneuvostolle Kalmarista. Viittaavat kuninkaan piispa Maunu Tavastin ja Hannu Kröpelinin mukana lähettämään kirjeeseen.

⁷²⁰Naantalinn luostarin perustamiskirja. Valtaneuvosto määrää Turun piispa Maunun kapituleineen, Hannu Kröpelinin sekä maassa asuvat valtaneuvokset ja hyvät miehet etsimään soveliaan paikan luostarille.

⁷²¹Painamaton, Hausenin mukaan RA, pergamenttioriginaali.

⁷²²Ajoitus: FMU II, s. 594.

⁷²³Hannu Kröpelinin puolesta Turun linnan vouti Henrik Görieshagen tuomiovaltaisena Turun raastuvassa.

[20.11.(1439)	vn	"aff rikesens raadh"	FMU III 2314]
(1439)	-	-	(DKK)⁷²⁴
[1439	-	-	FMU III 2319]
[13.1.1440	vnk,vn,p?	<i>rikes råd och män</i>	FMU VIII 6725 ⁷²⁵]
[(Helmikuu?) 1440	-	"myn bruder"	SMR 1054]
[(1436-1440	-	-	FMU III 2323] ⁷²⁶
(1436-1440)	mo,l	-	FMU III 2348]
[(1437-1440)	-	-	REA 527 ⁷²⁷
(4.12.1441	+	-	FMU III 2241] ⁷²⁸
			SMR 1506-1507) ⁷²⁹

Henrik Görieshagen: Alivouti, sijainen 1437-1439

21.6.1437	kk,v,vs	-	REA 467
12.6.1438	mo,v,l	"foghet oppa Abo hus"	FMU III 2248
14.6.1438	mo,vs,l	"höwitzman vpa Abo"	FMU III 2249
15.6.1438	mo,v,l	"fogete vppa Abo"	REA 470
[3.7.1438	lk,ao	"beskedhenman"	FMU III 2252]
[4.7.1438	lk,ao	"beskedhen man"	FMU III 2253]
27.7.1439	v,vs	"foghte vppa Abo hws"	REA 480

Kaarle Knuutinpoika (Bonde)⁷³⁰ : Linnanhaltija 3.5.1440 - Läänityksen haltija 4.7.1441 - kesä 1442

3.5.1440	m,vh,lh	"marsk oc riksins forstandara i Suerike"	FMU III 2328-2330 ⁷³¹
[5.5.1440	m	<i>marsken</i>	SMR 1140]
[12.6.(1440)	m,vh	"marschalk in Sweden, des rykes vorstender"	FMU III 2338]
[24.6.1440	kos	-	SMR 1172]
[16.8.1440	m,vh	"marsk oc rigzens forstandara j Sverige"	FMU III 2346]
[7.7.1440	m,vh	<i>marsk och hövitsman i Sverige</i>	SMR 1181-1182]
[26.7.1440	m,vh	<i>marsk och riksföreståndare i Sverige</i>	SMR 1186]
[30.7.1440	stod	<i>marsk och riksföreståndare i Sverige</i>	SMR 1187]
[1.9.1440	m,vh,tod	<i>marsk och rikest föreståndare</i>	SMR 1204]
[3.10.1440	m,vh	<i>marsk och riksföreståndare</i>	SMR 1225]
[3.10.1440	ls,m	"marsk i Sverige"	Bring II, s. 200]
[4.10.1440	m,vh	<i>marsk och riksföreståndare</i>	SMR 1227-1228]
[4.10.1440	m	<i>marsk</i>	SMR 1229]
[6.10.1440	vh	<i>riksföreståndaren</i>	SMR 1232]
10.10.1440	m	Marschalls	LECUB I:IX 651
[14.10.1440	m,vh	"marsk ok rikesins forstandhare"	FMU III 2356-57, REA 489]
[15.10.(1440)	m	"marsk etc."	FMU III 2359]
[6.11.1440	m,vh,kos	<i>marsken och riksföreståndaren</i>	SMR 1249]
[20.12.1440	kos	-	SMR 1271]
[1.1.1441	m,vh,kos	<i>marsk och riksföreståndare</i>	SMR 1299]
[7.1.1441	m,vh,tv	<i>marsk och riksföreståndare</i>	SMR 1304]
[14.1.1441	-	-	KB 439]
[25.4.1441	m,vh,stod	<i>marsken och riksföreståndaren</i>	SMR 1365]
25.4.(1441)	m	"unsem marschalke"	FMU III 2384
[4.5.1441	kk,pm,p	-	SMR 1372] ⁷³²
(12.5.1441)	m,vh	"marsk och rikesens forstandare i Sverige"	FMU III 2386
[13.5.1441	kos	-	SMR 1376]
17.5.1441	m	marschalk	FMU III 2387
[19.5.1441	m,vh,tv	<i>Marsken och riksföreståndaren</i>	SMR 1383]
[11.6.1441	kos	-	SMR 1396]
[4.7.1441	ls,m,vh	"marsk oc Rikesens forstandare i Sverige"	Bring II, s. 207]
4.7.1441	ls	"marsk och waar rikis forstandare j Swerighe"	FMU III 2397
[7.7.1441	m,vh,vn	"marsk ok rikesens forstandare"	FMU III 2398] ⁷³³
[9.7.1441	kos,m,vh	<i>marsken och riksföreståndaren</i>	SMR 1426]
[(9.7.1441?)	tod	"marsk och förståndare i Sverige"	DGA 3, s. 79] ⁷³⁴
[10.7.1441	m,vh,vn	"marsk och rikesens förstandare i Sverige"	FMU III 2400-2401]
[10.7.1441	kos,m,vh	<i>marsk och riksföreståndare i Sverige</i>	SMR 1431]
20.9.1441	dr,vn,ls	"war aelskelighe raadh oc maen...war drotzet j Swerike"	FMU III 2413

⁷²⁴Asiakirja säilynyt kopiona RA, A20f.290.

⁷²⁵Hannu Kröpelin liittyi vaimoineen 1431 Tukholman pyhän ruumiin kiltaan. Vuonna 1439 Hannu Kröpelin suoritti killan asiakirjojen mukaan killalle kaksi markkaa, mutta merkintä on viivattu myöhemmin yli asiakirjassa. Hannu Kröpelin oli myös ainakin vuodesta 1421 alkaen ollut Tukholman p. Gertrudin killan jäsen, FMU VIII 6726.

⁷²⁶Krister Niilonpojan (Vaasa) kirje Tallinnaan koskien erästä pahoinpitelyä ja kahta tappoa. "Myn bruder" kuvainnollinen.

⁷²⁷Maininta Hannu Kröpeliniin aikana annetusta Liedon pitäjän kahden jakokunnan rajaa koskevasta maa- ja oikeuden tuomiosta.

⁷²⁸Maininta piispa Maunu Tavastin, Kaarle Knuutinpojan ja Hannu Kröpeliniin antamasta erästä velka-asiaa koskevasta kirjeestä. Hausen ajoittaa kirjeen annetun 1437-1440.

⁷²⁹Hannu Kröpeliniin leski lahjoittaa miesvainajansa Skänningeen perustamalle kappelille tiloja.

⁷³⁰Kaarle Knuutinpoikaan liittyvät lähteet on esitetty liitteessä siten, että Hämeen, Raaseporin ja Korsholman linnojen osalta on mainittu kulloinkin vain ne lähteet, joissa Kaarle Knuutinpojan toiminta liittyy kyseiseen linnaan. Keväästä 1440 kevääseen 1442 on Turun linnan ja keväästä 1442 kesään 1448 Viipurin linnan kohdalla mainittu kaikki kyseiseen linnaan sekä Kaarle Knuutinpojan muuhun toimintaan liittyvät lähteet.

⁷³¹Kaarlenkronikka. Kaarle Knuutinpoika sai Turun linnan haltuunsa 3.5.1440.

⁷³²Upplannin Olandin kihlakunnan käräjät, läsnä Kaarle Knuutinpojan vouti Karl Svensson.

⁷³³Valtaneuvosto lahjoittaa Naantalain luostarille Perinön Pyhäjoen kartanon. Sinetöijät FMU III 2267.

⁷³⁴Ajoitus, vrt. edellä Kastelholman linna, Gustaf Karlsson.

[20.9.1441	dr	<i>drots i Sverige</i>	SMR 1469]
[21.9.1441	dr,ls	<i>drotsen</i>	SMR 1473-1474]
10.10.1441	m	"riddare ok marsk jSwerige"	FMU III 2420
[10.10.1441	m,vn	riddaren och marsken	SMR 1486]
10.11.1441	-	-	FMU III 2426
[12.12.1441	m	<i>riddaren och marsken</i>	SMR 1515] ⁷³⁵
28.1.1442	ktv,p	"welbyrdugh man...riddare och höffwidzman öffuer österlandh"	VA, Perg. 13.
[6.3.1442	-	"miles necnon dapifer regni Swecie"	FMU III 2447-2449]
15.4.1442	lh	"riddare"	FMU III 2457]⁷³⁶
7.5.1442	pm	Herrn	LECUB I:IX 853
(7.5.?)1442	pm	Herrn	LECUB I:IX 854
[8.5.1442	-	"Riddere"	Bring II, s. 231]
[4.7.1442	pm	"riddara oc höuitzman vppa Viborgh"	FMU III 2475]
[8.7.1442	pm	Ritter und Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 886]
[8.7.1442	pm	Ritter und Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 887]

Johan Karlsson (Färla): Vouti, alivouti toukokuu 1440 - (4.7.1441) - syyskuu 1441

10.5.1440	kk,pm,l	"hö[ui]dzman pa Abo	REA 487
15.6.1440	mo,pm,l	"höfuidzmanz vppa Abo"	REA 488]⁷³⁷
30.7.1440	lk,pm,p	"höffwidzman vppå Abo"	FMU III 2343
[3.10.1440	vnk,vn,l	"Wepnara, Rikesens radh i Sverige"	Bring II, s. 200]
13.1.1441	lk,l	"aerligh man"	FMU III 2375
(Maalisk. alku 1441	-	"riddare"	DN XVI 134]
14.3.1441	lk,pm,p	"höffwidzman upå Åbo huus"	FMU VIII 6644
22.3.1441	lk,pm,p	"hoffwidzman vppå Abo huus"	FMU III 2378
25.4.(1441)	pm	"hovetman des slotes to Abo"	FMU III 2384
(12.5.1441)	-	"min tjenare"	FMU III 2386]⁷³⁸
17.5.1441	lh	"myn junchker"	FMU III 2387]⁷³⁹
(7.6.1441)	pm	"hovetman uppe Abo"	FMU III 2392]⁷⁴⁰
[4.7.1441	vnk,vn,l	"Rikesens Radh oc men i Sverige"	Bring II, s. 207]
[4.7.1441	vnk,vn,l	"rikesens radh oc maen j Swerighe"	FMU III 2397]
[(9.7.1441?)	tod	-	DGA 3, s. 79] ⁷⁴¹
9.7.(1441)	pm	"vnses huitmans vppe Abo"	FMU III 2399]⁷⁴²
(19.7.1441)	lh	-	FMU III 2402
4.9.1441	pm	"unse hovetman"⁷⁴³	FMU III 2406
7.9.(1441)	-	-	FMU III 2408
[10.10.1441	tod	"herrae...riddara"	FMU III 2420]
[2.10.1441	tv	<i>riddare</i>	SMR 1476]
[20.8.1442	pm	<i>hövitsman på Nyköping</i>	Gillingstam 1964,s.11-12)

Jeppe Pederson: Sijainen 1440

30.7.1440 lk,vs,v "aff ärlig mans wegne Joon Karlson" FMU III 2343

Henrik Bitz: Sijainen 1441

14.3.1441 lk,pms,l "ährlige man" FMU VIII 6644
22.3.1441 lk,pms,l "ährlike mann" FMU III 2378

Ingrid Mattisdotter, Johan Karlssonin vaimo: Sijainen 1441

17.5.1441 - - FMU III 2387

Jon Guttormsson: Vouti 1442

([10.10.1441 - "hans thyaenaerom" FMU III 2420)]⁷⁴⁴
([6.3.1442 tod - FMU III 2447)]
7.5.1442 - - LECUB I:IX 853
(7.5.?)1442 - - LECUB I:IX 854
([11.2.1444 - "myner dener" LECUB I:X 12)]⁷⁴⁵

Matts Ödgisleson (Lilje): Vouti 1442

([4.7.1441 vn "Lagman j Sudhermana landh...rikesens radh oc maen j Swerighe" FMU III 2397)]
([10.10.1441 tod "a wapn" FMU III 2420)]

⁷³⁵Linköpingin piispa vahvistaa Alvastran luostarin omistusoikeuden erääseen tilaan. Asiakirassa viitataan marski Kaarle Knuutinpojan tuomioon, jonka hän oli antanut ollessaan valtakunnan päämies ja valtionhoitaja.

⁷³⁶Rauman privilegior. Ajoitus: vrt. luku 3.3.1.

⁷³⁷REA 529 (2.5.1446), koskee samaa maa- ja oikeuden istunnossa annettua tuomiota Röntämäen (Maarian) Raunistulan tilasta "tha her Juhana Karlsson haffde Abo".

⁷³⁸Kaarle Knuutinpojan kirje Tallinnan raadille Tukholmasta koskien Krister Niilonpojan ja Kaarle Tordinpojan hänelle ja valtakunnalle aiheuttamaa vahinkoa. Sanoo palvelijansa Johan Karlssonin kertoneen kirjoittaneensa Tallinnan raadille samasta asiasta (FMU III 2384).

⁷³⁹Johan Karlssonin vaimon Ingrid Mattisdotterin kirje Turusta Tallinnan raadille.

⁷⁴⁰Ajoitus: Gillingstam 1964, s. 11.

⁷⁴¹Ajoitus, vrt. edellä Kastelholman linna, Gustaf Karlsson.

⁷⁴²Turun raadin kirje Tallinnan raadille.

⁷⁴³Turun raadin kirje Tallinnan raadille.

⁷⁴⁴Kaarle Knuutinpojan ja Krister Niilonpojan välinen sopimus Viipurin linnan luovuttamisesta viimeistään 1.5.1442 joko Kaarle Knuutinpojalle tai kolmelle hänen palvelijoistaan: Eerik Akselinpojalle, Jens Olafssonille tai Johan Guttormssonille.

⁷⁴⁵Kaarle Knuutinpojan kirje Tallinnan raadille.

[3.6.1442	-	-	(DKK)] ⁷⁴⁶
2.8.1442	+,pm	"decessit...in castro Aboensi, vbi capitaneus extitit"	FMU III 2533 ⁷⁴⁷
(25.6.1443	+,lh	-	FMU III 2522)

Henrik Bitz: Vouti 1442-1446

([7.10.1441	stod	"aerligha maen...riddare"	REA 501])
([11.2.1442	stod	"vaeaelburin man"	FMU III 2443])
([9.5.1442	stod	"aerlighin man"	FMU III 2469])
5.9.1442	pm	"riddere unde hovetman des slottes to Abo"	FMU III 2407 ⁷⁴⁸
[18.10.1442	stod,pm	"riddare ok howitzman vpa Abo"	FMU III 2488]
1442	tv	-	FMU III 2494
25.4.1446	pm	"höffuitzman opå Åbo"	FMU III 2661 ⁷⁴⁹
2.5.1446	mo,p ⁷⁵⁰	-	REA 529
1442-1446	stod,pm	"ahrlige män ... riddar och howitzman uppa Abo"	FMU III 2867 ⁷⁵¹

Henrik Görieshagen: Sijainen 1446

2.5.1446	mo,vs,l	-	REA 529
----------	---------	---	---------

Magnus Gren: Päämies kesä 1446 -

(17.3.1446	pm	<i>hövitsman på Stockholm</i>	Kumlien 1933, s.229 ⁷⁵²)
[26.7.1446	pm	<i>riddare och hövitsman på Åbo</i>	(DKK)] ⁷⁵³
3.12.1446	pm	<i>höfvidsman på Åbo</i>	FMU III 2675
30.1.1447	kk,pm,l	"Waelbornom mannom ... höwidzman vppa Aboo huss"	FMU III 2685
1.6.1447	mo,tv,pm	"ridder ok kouitzman pa Abo"	REA 530
3.6.1447	mo,tv,pm	"riddare oc höuizmanne vppa Abo"	REA 531-532
3.6.1447	mj,pm	"riddare ok höffuizman pa Abohus"	FMU III 2706-2707 ⁷⁵⁴
2.9.1447	-	"her"	KB 723
[(1448)	stod	"waelborna herra...höfuidzman oppa Aboo huss"	FMU III 2776]
31.1.1449	lk,pm,l	"aerlich man...riddher ok höuiztman uppa Abo"	FMU III 2786

Satakunnan voutikunta

Henrik Görieshagen: Alivouti 1441-1442

13.1.1441	lk,v,l	"fogede"	FMU III 2375
[15.1.1442	ktv	"konungs doom haffwande"	FMU III 2433]
[18/19.1.1442	tv	"domhafvande"	FMU III 2434]
[28.1.1442	ktv	"konungx dom haffwande"	VA, Perg. 13.]
3.2.1442	lk,v,l	"fowgte offwer Satagundh"	REA 508
[9.7.1442	stod	-	REA 511]

Hannu Lindenär: Alivouti 1445-(1448?)-

10.9.1445	v	"foghte i nidher Sathagwndh"	REA 525
[24.12.1449	stod	"vaelborna maen"	FMU III 2817]
[19/20.1.1450	-	-	REA 554]
[4.5.1451	-	"aa wars nadighae herra koningh Karls wegna"	FMU IV 2885]
[4.3.1459	stod	-	REA 588-9, FMU IV 3092]
[14.3.1460	stod	"aerlighen man"	FMU IV 3116]

Henrik Plata: Alivouti? 1448

[2.1.1448	lk,l	-	FMU III 2738
(1.3.1453	-	-	FMU IV 2918]

VIIPURIN LINNA

⁷⁴⁶Asiakirja RA, pappersbrev.

⁷⁴⁷Ajoitus: Gillingstam 1964, s. 12.

⁷⁴⁸Hausen ajoittanut LECUB I:9 767 perusteella (7.9.1441). Oikea ajoitus Gillingstam 1964, s. 13-14.

⁷⁴⁹Vrt. Korsholman linna, Ingvar Nilsson.

⁷⁵⁰Maaoikeuden istunto, Henrik Bitzin puolesta läsnä Henrik Görieshagen.

⁷⁵¹Hausen on ajoittanut lähteen n. 1450. Muun lähdemateriaalin perusteella asiakirja ajoittuu vuosiin 1442-1446, vrt. Gillingstam 1964, s. 13.

⁷⁵²Asiakirja RA, pergamentsbrev.

⁷⁵³Asiakirja RA, pergamentsbrev.

⁷⁵⁴Maanoikeuden tuomioita. Samanaikaisia tuomioita myös REA 530-531 sekä REA 553:ssa mainittu kuninkaantuomiovaltaisen Bengt Jonssonin maaoikeudessa mm. Magnus Grenin "riddare ok höffuiztman j Abo" läsnäollessa antama tuomio.

Tord Bonde: Läänityksen haltija 12.8.1403-1417

12.8.1403	ls,pm	"riddere"	FMU II 1171
25.7.(1404)	-	-	FMU II 1182 ⁷⁵⁵
25.7.1404	-	"ridder"	FMU II 1187 ⁷⁵⁶
[18.10.1404	-	"militis de Wiborgh"	FMU II 1190] ⁷⁵⁷
[(1404?)	-	"rydder"	FMU II 1192]
27.2.1405	ok,l	"riddare"	FMU II 1207
[9.3.1405	ok,l	"herra"	FMU II 1210] ⁷⁵⁸
[24.7.1407	kos	"ryddere"	FMU II 1254] ⁷⁵⁹
[Alkuv. 1408	-	"her"	LECUB I:IV 1768]
[8.5.1408	-	"her"	FMU II 1277]
20.9.(1408)	-	"her"	FMU II 1283 ⁷⁶⁰
8.10.(1408)	-	"here"	FMU II 1285 ⁷⁶¹
29.10.(1408)	-	"ritter"	FMU II 1287
20.12.(1408)	-	"her"	FMU II 1288
14.4.(1408)	-	"here"	FMU II 1295 ⁷⁶²
28.5.1409	-	"her"	FMU II 1297 ⁷⁶³
29.7.(1409)	-	"ridder"	FMU II 1301
29.7.(1409)	-	"ridder"	FMU II 1302
[2.8.-25.9.1409	ktvalt,ok	"riddere konungsdom hauande"	BSH II 59-72] ⁷⁶⁴
21.9.(1409)	-	"min here"	FMU II 1305
17.12.(1409)	-	"her"	FMU II 1307
[(7.2.1410?)	-	"her"	FMU II 1310] ⁷⁶⁵
25.3.(1410)	-	"her"	LECUB I:IV 1785
Helluntai (1410)	-	"her"	FMU II 1318
[(alkukesä 1410?)	-	"her"	FMU II 1322] ⁷⁶⁶
28.7.(n. 1410)	-	"rydder"	FMU VIII 6606
joulk. lop (1410)	-	"ridder"	FMU II 1337
29.7.1411	-	"ridder"	FMU II 1356
[15.3.1412	kos	"her"	FMU II 1371)
3.3.1414	lk,l	"herr...,riddara, närvaru"	FMU II 1428
(29.3.1414)	-	"here"	FMU VIII 6614
[21.7.1414	kos	"her"	FMU II 1441]
[26.5.1415	kos	"her"	FMU II 1449-1450]
[3.7.1415	lah	"riddare"	FMU II 1454] ⁷⁶⁷
7.2.1416	stod,lh	"miles, prefectus castri Viborgh"	REA 358 ⁷⁶⁸
[17.8.1416	-	"ritther"	FMU II 1480]
18.8.1416	-	"her"	FMU II 1481
[19.10.1416	stod	riddare	FMU II 1488]
21.3.1417	+	"...prefuit castro Wiburgh"	FMU II 1500 ⁷⁶⁹
(1403-1417)	pm	"tunc temporis capitaneus castri Wiborgh"	LECUB I:VIII 456 ⁷⁷⁰
(1407-1410)	pm	"sin hovet here", "sin hovetman"	FMU II 1575-1576, 1594, 1595 ⁷⁷¹
(1412-1417)	-	"herre"	REA 337 ⁷⁷²

⁷⁵⁵Tord Bonden kirje Tallinnan raadille. Ajoitus, vrt. FMU II 1187.

⁷⁵⁶Tord Bonden kirje Tallinnan raadille Nevalla ryöstelleistä merirosvoista. "...ok hebbet se hir min heren lant rouet...".

⁷⁵⁷Danzigin kaupunginkirjan merkintä 13:sta noobelista, jotka löydettiin sataman ulkopuolelle hukkuneelta opiskelijalta. Opiskelija oli Tord Bonden sukulainen.

⁷⁵⁸Tord Bonde mainitaan oikaisukäräjillä Porvoossa 27.2.1405 (FMU II 1207), mutta ei Karjaan Sandnäsissä 7.3.1405, FMU II 1209.

⁷⁵⁹Padisten luostarin apotti myi Tord Bondelle luostarin aiemmin Inkoossa ja Kirkkonummella omistamat tilat; Apotti kuittasi kauppasumman Tallinassa Tord Bonden puolesta paikalla oleelta Olaf Benktssonilta 8.5.1408 (FMU II 1277).

⁷⁶⁰Liivinmaan maamestarin kirje Tallinnan raadille vastauksena kirjeeseen, jossa raati oli ilmoittanut Tord Bonden väen, "van eener partye, de her Tur Bunden denere gewest", ryöstäneen venäläisiä Narvan luona.

⁷⁶¹Tallinnan raadin kirje Viipuriin (linnanpäällikölle) koskien Viipurin alueelle kaapattua kauppalaivaa. Tord Bonden vastaus kirjeeseen 29.10.(1408) FMU II 1287; Tarton raadin kirje Tallinnan raadille 20.12.(1408) FMU II 1288.

⁷⁶²Tallinnan raadin kirje Viipuriin (linnanpäällikölle) ehdoista, joilla Narvan luona venäläisiä vastaan tehtyyn hyökkäykseen osalliset saisivat suojakirjeen. Tord Bonden vastaus 29.7.(1409) FMU II 1301.

⁷⁶³Novgorodin saksalainen kauppakonttori Tallinnan raadille koskien mm. Tord Bonden vaatimuksia häneltä viedystä venäläisestä kauppavarasta.

⁷⁶⁴Kuninkaantuomiovaltainen Tord Bonde ja Upplannin laamanni Ture Bengtsson pitävät oikaisukäräjiä Uppsalassa.

⁷⁶⁵Krister Niilonpojan kirje Säckijärveltä Tallinnan raadille, jossa hän lupaa auttaa erästä kippiari Klünderiä tämän ja Tord Bonden välisessä asiassa.

⁷⁶⁶Asiakirja saattaa olla 1390-luvulta.

⁷⁶⁷Tord Bonde perustaa Viipuriin prebendan Jumalan, neitsyen, pyhän Johannes evankelistan ja pyhän Katariinan kunniaksi.

⁷⁶⁸Tord Bonde ja Turun raati vidimoivat ritari Magnus Birgerssonin 18.11.1415 antaman vidimaation kahdesta Savon Sääminkiiä koskevasta vuoden 1365 kirjeestä.

⁷⁶⁹Vadstenan diaarin mukaan Tord Bonde kuoli Viipurissa 21.3.1417 (in dominica Laetare) ja haudattiin Vadstenaan 2.8.1417 (in crastino S. Petri ad vincula). Tord Bonde on mainittu myös FMU II 1700 ja 1793.

⁷⁷⁰Julkisen notaarin Joachim Muterin Tallinassa 8.6.1431 antama todistus erään Petrus-nimisen ruotsalaisen ("de Suetia") Öselillä tekemistä rikoksista. Todistuksen mukaan Petrus oli kerran vapautettu Tallinnan vankilasta Tord Bonden käytyä sitä henkilökohtaisesti raadin edessä pyytämässä.

⁷⁷¹Kirjeet käsittelevät vuosien 1407-1410 tapahtumia, vrt. Jaakkola 1959, s. 161-164.

⁷⁷²Laamanni Klaus Fleming vahvistaa kuningas Maunu Eerikinpojan ja ritari Arvid Gustaffsonin rannikon asukkaille antaman oikeuden oman rantansa vesialueeseen. Hausen ajoittanut piispa Maunu Tavastin virkakauden alun 1412 ja Tord Bonden kuolinvuoden 1417 väliin.

Ennen 21.3.1417 ⁷⁷³ pm	"her"	FMU II 1636, 1640
Kort Limborch: Sijainen 1409		
[29.7.(1409)	-	-
21.9.(1409)	-	-
[(alkukesä 1413?)	-	-
Krister Niilonpoika (Vaasa): Sijainen 1410		
(7.2.1410?)	-	"ridder"
Helluntai (1410)	-	"ridder"
[9.4.1413	-	riddare
Krister Niilonpoika (Vaasa): Läänityksen haltija 1417-1442		
20.5.-28.7.1417	v	"vogeden to Wyborch"
29.6.(1417)	-	"her"
18.2.(1418)	-	"her"
(Maaliskuu?1418)	-	"her"
21.3.(1418)	-	"riitter"
(31.3.1418)	pm	"hovetman to Wyborch"
14.4.1418	pm	"hovetman tho Wyborch"
18.4.1418	pm	"hovetmans...van Wyborch"
30.4.(1418)	pm	"hovetman to Wyborch"
20.5.(1418)	-	"riitter"
21.5.(1418)	v	"vogede to Wiiborch"
(Toukokuu?) 1418	-	-
14.6.(1418)	pm	"hovetman van Wyborch"
21.6.(1418)	-	"her"
7.7.(1418)	pm	"onse hovetman"
12.7.(1418)	pm	"her"
1.2.(1419)	-	"ritter"
17.2.1419	pm	"hovetman to Wiborch"
28.2.(1419)	-	"her"
28.2.(1419)	pm	"ritter", "hovetman to Wyborch" ⁷⁷⁶
1.3.1419	pm	"hovetmans van Wyborch"
12.3.1419	pm	"hovetmanne tho Wyborch"
13.3.1419	pm	"hovetman van Wyborch"
14.3.1419	pm	"hovetman to Wyborch"
8.5.(1419)	-	"her"
26.5.1419	v	"vogede van Wiborch"
29.6.1419	-	"her"
29.6.1419	pm	"hovetmanne to Wyborch"
(Kesäkuu 1419)	-	"her"
21.7.1419	v	"voget to Wiborch"
(Heinäkuu 1419)	-	"her"
Kesä (1419)	pm	"hovetmanne"
31.8.1419	vn	"unse getruwe man und rad, her"
[(syyskuu 1419)	-	"milites"
3.10.1419	-	"her"
[20.4.1420	-	-
8.4.1420	pm	"hovetmanne van Wyborch"
Helluntai aika (n. 1420)	pm	"her Cristern van Wiborch"
22.6.1420	ok,pm,l	"höuidzman vppa Wyborgh"
25.6.1420	ok,pm,l	"höuidzman wppa Wiborgh"
27.6.1420(?) ⁷⁷⁹	-	"ritter"
9.7.(1420?)	-	-
Heinäkuu (n. 1420)	pm	"myne heren, her Kersten" ⁷⁸⁰
Heinäkuu [n. 1420]	-	"ritter"
(Heinäkuu? 1420)	-	"her"
6.10.(1420?)	-	"ritter"
[17.2.1421	-	"aerleex manz herra"
		FMU II 1507 ⁷⁷⁴
		FMU II 1512
		FMU II 1519
		FMU II 1520
		FMU II 1522
		FMU II 1523
		FMU II 1525
		FMU II 1526
		FMU II 1527
		FMU II 1532
		FMU II 1533
		FMU II 1536
		FMU II 1539
		LECUB I:V 2254
		FMU II 1542 ⁷⁷⁵
		FMU II 1544
		FMU II 1554
		FMU II 1556
		FMU II 1557
		FMU II 1558
		FMU II 1559
		FMU II 1564
		FMU II 1565
		FMU II 1566
		FMU II 1573
		FMU II 1578
		FMU II 1581 ⁷⁷⁷
		FMU II 1582
		FMU II 1587
		FMU II 1590
		FMU II 1593
		FMU II 1594
		FMU II 1601 ⁷⁷⁸
		SD III 2685]
		FMU II 1605
		Gillingstam 1952, s. 231]
		FMU II 1614
		FMU II 1620
		FMU II 1625
		REA 387
		FMU II 1630
		FMU II 1636
		FMU II 1638
		FMU II 1639
		FMU II 1640 ⁷⁸¹
		FMU II 1649
		FMU II 1670]

⁷⁷³Krister Niilonpojan kirje Tallinnan raadille koskien erästä Tallinnassa "in her Tordes Bonden tiiden" pidätettyä ryöväriä.

⁷⁷⁴Hansapäivien päätös kaupankäynnin kieltämisestä Venäjälle. Asiasta kirjoitettava mm. Turun ja Narvan raadille sekä Viipurin voudille, jonka nimeä ei mainita.

⁷⁷⁵Viipurin raadin kirje Tallinnan raadille.

⁷⁷⁶Krister Niilonpojan kirje Liivinmaan maamestarille. Hausenin mukaan kopio Tallinnan kaupunginarkistossa. Koptioitsian huomautus: "Datum per copiam, als uns her Kersten Nicclisson, hovetman to Wyborch, hevet gescreven".

⁷⁷⁷FMU II 1590 mukaan Liivin kaupunkien lähetytö tapasi Krister Niilonpojan Viipurissa 24.6.1419, vrt. Gillingstam 1952, s. 187.

⁷⁷⁸Kuningas Eerik Pommerilaisen kirje Tallinnan raadille.

⁷⁷⁹FMU II 1625 mukaan Krister Niilonpoika oli Turussa "lauantaina heti ennen pyhän Johanneksen päivää" pidetyillä oikaisukäräjillä. Hausen ilmoittaa päivän olleen 22.6.1420. FMU II 1626 mukaan Krister Niilonpoika päiväsi kirjeen Tallinnan raadille "torstaina pyhän Johanneksen päivän jälkeen". Juhannus (24.6.) osui 1420 maanantaiksi, joten jälkimmäinen päiväys on 27.6.1420. Krister Niilonpoika kuitenkin oli REA 387 perusteella Turussa vielä 25.6.1420 ja FMU II 1636 mukaan Helsingissä (pitäjä) "in octava visitacionis Marie, eli 9.7. Tämän perusteella FMU II 1630, joka on kaavamainen Tallinnanperintöä koskeva todistus, on todennäköisesti laadittu Krister Niilonpojan nimissä linnan kirjurintuvassa.

⁷⁸⁰Viipurin vordin Arnt Svenssonin kirje Tallinnan raadille.

⁷⁸¹Vastaus Krister Niilonpojan kirjeeseen 9.7.(n. 1420), FMU II 1636.

21.5.(1421)	-	"ritter"	FMU II 1674
5.6.1421	-	"her"	FMU II 1675
(5.6.1421)	-	"her"	FMU II 1676
n. 24.6.1421	pm	"hovetman to Wyborch"	FMU II 1677
30.7.1421	pm	"houetman to Wyborch"	FMU II 1679
1.10.1421	kk,tv,pm	"riddare ok höffitz man j thetta sin wppa Wyborgh"	FMU II 1684
11.3.1422	kk,pm,l	"howitzmans vppa Viborgh"	REA 393 ⁷⁸²
24.3.(1422)	-	"ritter"	FMU II 1690
24.4.(1422)	-	"ritter"	FMU II 1692
15.6.(1422)	-	"ritter"	FMU II 1694
(Jälk. 24.6.1422)	v	"her...voget to Wyborch"	FMU II 1695
[30.6.1422	-	-	Gillingstam 1952, s. 189]
[12.8.1422	-	<i>riddare</i>	FMU II 1705]
[26.8.(1422)	-	"her"	FMU II 1698]
8.10.(1422)	-	"ritter"	FMU II 1706
23.10.1422	-	<i>riddare</i>	HUB VI 469
10.3.1423	pm	"rydder, hovetman up Wiborch"	FMU II 1719
22.3.(1423)	-	"ritter"	FMU II 1721
[27.8.1423	lk,pm,l	"riddara"	REA 405
[27.10.1423	lk,vn,l	"riddare, mins herra raadh"	REA 407]
13.3.(1424)	-	"ritter"	FMU II 1744
20.3.(1424)	-	<i>Ritter</i>	LECUB I:VII 96
4.4.1424	-	"her"	LECUB I:VII 108
4.4.1424	-	"her"	FMU II 1747 ⁷⁸³
[Elokuun alku 1424	vn	-	Gillingstam 1952, s. 189]
[9.8.1424	-	-	Gillingstam 1952, s. 189]
21.3.(1425)	-	"ritter"	FMU II 1766
18.5.1425	-	"her"	FMU II 1768
28.5.1425	-	"ritter"	FMU II 1771
15.6.1425	-	"her"	FMU II 1775
19.6.1425	pm	"hovedmanne tho Wyborch"	FMU II 1776
[30.6.(1425)	vn	"van des rikes raet...her"	FMU II 1780]
[2.8.1425	stod	-	BSH, s. xcii, nt. 4]
16.9.1425	pm	"hovedman to Wiborch"	FMU II 1787
[25.10.1425	kos	-	Gillingstam 1952, s. 191]
[29.12.1425	kos	-	Gillingstam 1952, s. 191]
12.12.1425	pm	"vogede und hovetmanne uppe Wiiborch"	FMU II 1792 ⁷⁸⁴
2.4.1426	-	"ritter, etc"	FMU II 1800
9.4.1426	-	"ritter"	FMU II 1801-1802
2.5.1426	-	"her"	FMU II 1805
26.5.1426	-	"her"	FMU II 1806
26.5.1426	-	"rytther"	FMU II 1807
1.6.1426	-	-	FMU II 1808
(n. 1.6.1426)	pm	"hovetmanne uppe Wiborch"	FMU II 1809 ⁷⁸⁵
23.6.1426	pm	"hovetman tho Wyborch"	LECUB I:VII 482
[28.6.1426	-	-	Gillingstam 1952,s. 192]
[3.8.1426	-	-	Gillingstam 1952,s. 192]
[24.8.1426	-	-	Gillingstam 1952,s. 192]
[24.9.1426	-	-	Gillingstam 1952,s. 192]
[3.10.1426	vn,kos	-	(DKK)] ⁷⁸⁶
6.2.1427	-	"her"	FMU II 1826
16.2.1427	pm	"rytter, hovetmann uppe Wyborch in Karelen"	FMU II 1827
5.3.1427	-	"her"	LECUB I:VII 576
[21.]3.1427	pm	"her hauptman"	FMU II 1831 ⁷⁸⁷
23.3.1427	pm	"houedman tho Wyborch"	FMU VIII 6633
31.3.1427	-	"her"	FMU II 1833
2.6.1427	-	"her"	FMU II 1842
22.6.(1427)	-	"her"	FMU II 1843
[10.12.1427	-	-	Gillingstam 1952, s. 193]
[13.12.1427	vn,lah	-	(DKK)] ⁷⁸⁸
[23.1.1428	-	"militibus"	LECUB I:VII 684]
[17.3.1428	lah	-	(DKK)] ⁷⁸⁹

⁷⁸²Itä-Uudenmaan kihlakunnantuomarin Karl Mattssonin tuomio Pyhtään Ahvenkosken kalastuksesta. Vrt. REA 470 sekä REA 530.

⁷⁸³LECUB I:VII 108 ja FMU II 1747 ovat molemmat Tallinnan kaupunginarkistossa olevia konsepteja Tallinnan raadin kirjeisiin Kristern Niilonpojalle. Kirjeet käsittelevät eri asioita.

⁷⁸⁴Tallinnan raadin kirje Kristern Niilonpojalle. Koko osoitelause: "Deme erzamen, strengen riittere, heren Kersten Nyclasson, vogede und hovetmanne uppe Wiiborch, unsem leven vrunde, mit werdicheit gescreven".

⁷⁸⁵Saksalaisen ritarikunnan Tallinnan konttorin kirje Kristern Niilonpojalle. Päällekirjoitus: "Dyt is de copie des breves, den de kumpthur to Revale heren Cristernen, hovetmanne uppe Wiborch, gesant hevet". Oletettavasti samanaikainen FMU II 1808 kanssa.

⁷⁸⁶Asiakirja RA, pappersbrev.

⁷⁸⁷Saksalaisen ritarikunnan suurmestari Kristern Niilonpojalle. Hausenin mukaan kopio Tallinnan kaupunginarkistossa, päällekirjoitus: "Also hat der homeister geschreben dem hauptman czu Weyburg".

⁷⁸⁸Asiakirja RA, pergamentsbrev.

⁷⁸⁹Asiakirja säilynyt kopiona RA, A 20, f.294v.

[29.3.1428	kos	-	Gillingstam 1952, s. 193]
[1.6.1428	kos	-	Gillingstam 1952, s. 193]
2.6.1429	-	"ritther"	FMU II 1886
18.6.1429	-	"her"	FMU II 1888
18.6.1429	pm	"hovetmanne to Wyborch"	FMU II 1889
(25.6.1429)	-	"ritter"	FMU II 1891
1.8.1429	-	-	FMU II 1903
1.8.1429	-	-	FMU II 1904
13.8.1429	pm	"her, hovetman to Wyborch" ⁷⁹⁰	FMU II 1906
13.8.1429	pm	"hovetmanne to Wyborch"	FMU II 1907
31.8.(1429)	-	"her"	FMU II 1912
(5.9.1429)	-	"her"	FMU II 1913
7.9.1429	-	"her"	FMU II 1914
syksy 1429	-	"her"	FMU II 1921
21.10.1429	pm	"ritter unde hovetman tho Wiborgh"	FMU II 1922
14.11.1429	pm	"to Wiborch hovetmanne"	FMU II 1925
5.12.1429	-	"hern"	FMU II 1930
15.12.1429	-	"her"	FMU II 1931
[19.12.1429	tv	-	Gillingstam 1952, s. 194]
[19.1.1430	lah	-	Gillingstam 1952, s. 195]
25.4.1430	pm	"ritter und hovetman to Wiborge"	FMU II 1942
5.5.1430	-	"erbare ritte her"	FMU II 1943
17.5.1430	-	"miles"	FMU II 1946
28.5.1430	-	"her"	FMU II 1950
3.6.1430	-	"her"	FMU II 1951
7.6.1430	pm	"hovetman to Wyborch"	FMU II 1952
13.6.1430	-	"her"	FMU II 1953
15.6.1430	pm	"hovetmanne to Wyborch"	FMU II 1954
[29.6.1430	kos	-	Gillingstam 1952, s. 195]
2.7.1430	-	"her"	FMU II 1958
5.8.1430	-	"her"	FMU II 1961 ⁷⁹¹
14.8.1430	-	"ritter"	FMU II 1962
16.8.1430	-	"her"	FMU II 1963
18.8.1430	-	"heren"	FMU II 1964
2.9.1430	-	"rittere"	FMU II 1966
(3.9.1430?)	-	"her"	LECUB I:VIII 304
9.9.1430	-	"her"	FMU II 1970
3.10.1430	-	"her"	FMU II 1973
14.10.1430	-	"ritter"	FMU II 1976
27.10.1430	-	"her"	FMU II 1978
12.11.(1430)	-	"her"	FMU II 1981
(Syksy 1430)	-	"hern"	FMU II 1984
24.12.1430	-	"her"	FMU II 1987
[30.1.1431	kos	-	Gillingstam 1952, s. 196]
31.3.1431	-	"her"	LECUB I:VIII 421
26.4.1431	pm	"ritter, hovetman upp Wiborgh"	FMU III 2004
(27.4.1431)	-	"her"	FMU III 2005
2.5.1431	-	"her"	FMU III 2006
31.5.1431	pm	"hovetman tho Wyborch"	FMU III 2008
(Kesäk. alku 1431)	-	"her"	FMU III 2010
18.6.1431	pm	"Ritther unde hovetman tho Wiborch"	FMU III 1994 ⁷⁹²
(5.7.1431)	pm	"onse hovetman her"	FMU III 2012 ⁷⁹³
16./23.7.1431	pm	"ritter, hovetman to Wiborgh"	FMU III 2014 ⁷⁹⁴
23.7.1431	-	"her"	FMU III 2015
5.8.1431	-	"her"	FMU III 2016
17.8.1431	pm	"ritther und hovetman tho Wyborch"	FMU III 2019
29.8.1431	pm	"rytter, hovetman to Wyborch"	FMU III 2020
29.9.1431	pm	"her"	FMU III 2205 ⁷⁹⁵
1.10.1431	-	"her"	FMU III 2023
18/19.1.1432	pm	"ritther und hovetman tho Wiborch"	FMU III 2033
21.2.1432	pm	<i>Hauptmann auf Viborg</i>	LECUB I:VIII 557
2.4.1432	-	"her"	LECUB I:VIII 574
10.4.1432	-	"her"	LECUB I:VIII 578
22.5.1432	-	"ryddere"	LECUB I:VIII 592
11.8.1432	pm	<i>Ritter und Hauptmann auf Wiborg</i>	LECUB I:VIII 615

⁷⁹⁰Liivinmaan maamestarin kirje Kristern Niilonpojalle. Hausenin mukaan kopio Tallinnan kaupunginarkistossa. Päällekirjoitus: "Alldus hevet de meister hern Krysterne, hovetman to Wiborch gescreven".

⁷⁹¹Liivin maamestarin kirje Tallinnan raadille. Hausenin mukaan kopio Tallinnan kaupunginarkistossa. Päällekirjoitus: "Alzo is geschreven vom dem hern meistereto Liefflande an hern Cristern, hovetman to Wyborch".

⁷⁹²Ajoitus: Salminen 1993, s. 334-335.

⁷⁹³Viipurin raadin kirje Tallinnan raadille.

⁷⁹⁴Kristern Niilonpojan kirje Tallinnan raadille, "Ghescreven to Wiborgh des mandages na sunte Margreten dage anno Domini 31° jar etc."

⁷⁹⁵Hans Nicklessonin kuvaus erään Herman Hilgen Kristern Niilonpojan kanssa käymistä keskusteluista Tallinnan lähetystön ja Kristen Niilonpojan tapaamisen yhteydessä Viipurissa 29.9.1431. Hausenin mukaan kopio Lyypekin kaupunginarkistossa, päivätty 17.3.1437 ("anno etc. xxxvij^o Judica").

20.12.1432	-	"her"	KB 13
13.4.1433	pm	"ritther und hovetman tho Wyborgh"	FMU III 2070
(24.5.1433)	pm	"ritter und hovetman to Wyborch"	FMU II 1622 ⁷⁹⁶
11.6.1433	-	"rytter"	FMU III 2078
12.12.1433	kär,pm,l	"riddare och höfuitzman på Wiborgh"	FMU III 2089
30.5.(1434)	pm	"ritter, hovetman to Wiborch"	FMU II 1722 ⁷⁹⁷
6.10.(1434)	pm	"ritter, und hovetman up Wyborch"	FMU II 1733 ⁷⁹⁸
15.11.1434	-	"riddare"	ST III 468
19.6.(1435)	pm	"ritter und hovetman to Wiborch"	FMU II 1753 ⁷⁹⁹
15.7.(1435)	pm	"ritter und hovetman to Wyborch"	FMU II 1755 ⁸⁰⁰
31.7.(n. 1435)	-	"ritter"	FMU III 2132
[10.8.1435	-	"riddare"	PRF I 77]
[11.8.1435	stod	<i>riddare</i>	SMR 278-281]
[11.8.1435	vn,stod	"riddare"	FMU III 2136]
[11.8.1435	stod	<i>riddare</i>	SMR 1527]
[12.8.1435	vnk,l	"riddara"	ST III 469c]
15.8.1435	pm	"ritter unde howetman to Wiborgh"	FMU III 2139
15.8.(n. 1435)	-	"ritter"	FMU III 2140 ⁸⁰¹
15.9.(1435)	-	-	FMU III 2145
[14.10.1435	vtuom	"her"	ST III 473a]
[18.10.1435	vtuom	"riddere"	ST III 473b]
[18.10.1435	stod	"riddare"	REA 455]
[27.10.1435	dr,vn,l	"Riddare Drotzedh i Swerike...Rikis radh i Sweriki"	Celsius 1750, s. 1]
[Marras-jouluk. 1436 -	-	"herra"	HH VII 4]
(n. 1435)	-	"ritter"	FMU III 2164
22.4.1436	pm,dr	"ritther und hovetman tho Wyborgh, droste in Sweden etc."	FMU III 2167
12.5.1436	-	"her"	KB 201
(17.5.1436)	dr	"miles et dapifer regni Swecie etc."	FMU III 2168
(6.6.1436)	dr,pm	"miles, dapifer regni Swecie necnon capitaneus castris Wiborgensis"	FMU III 2173
[21.6.1436	dr,vn,l	"Riddere, Drotzste"	BSH II 110]
[24.6.1436	dr,vn,l	"riddare oc drotzt"	REA 459]
[24.6.1436	dr,vn,l	"riddare, droetz"	REA 460]
[29.6.1436	dr,stod	<i>Sveriges drots</i>	SMR 425-426]
[9.7.1436	dr	<i>drots i Sverige</i>	SMR 431]
[1.7.-23.8.1436	dr,vn	"droste"	HR 2:1 603]
[1.8.1436	vn	"her"	HR 2:1 609]
[27.8.1436	-	<i>ritter</i>	HR 2:1 612]
[1.9.1436	dr,vn,läh	"ridder und droste in Sweden"; "riddare och drotzte"	HR 2:1 608; ST III 475]
[Syksy 1436	dr,vnk,l	"drotzste...rikesins radh ok maen i Swerike"	PRF I 79] ⁸⁰²
[Syksy 1436	vn,l	"riikes radh i Swerige"	ST III 475, liite]
[(viim. 15.9.1436)	pm	"mynes heren"	LECUB I:IX 103] ⁸⁰³
[5.10.1436	dr,vnk,l	"miles et dapifer regni Suecie"	REA 461]
[10.10.1436	-	"foyth van Wyburg"	HUB VII 231] ⁸⁰⁴
[27.10.1436	dr	"Drotset"	Jahn 1835, 13]
[29.10.1436	dr	"riddare oc drotzaet"	REA 462]
24.11.1436	-	"her"	KB 230
[12.12.1436	dr	"riddare ok Drotz"	Reuterdahl III:2, s. 533]
[13.2.1437	dr,stod	<i>riddaren och drotsen</i>	SMR 514]
[28.3.1437	dr,vn	"riddare och drotzst...rikesens raadh i Swerike"	PRF I 81]
[24.5.1437	dr,vn	"droczstems...Rykesraad tho Sweden"	LECUB I:IX 167]
[24.5.1437	dr,stod	<i>drotsen</i>	SMR 552]
[18.6.1437	dr,stod	<i>riddaren och drotsen</i>	SMR 580]
[22.7.1437	dr	"riddare och drosst"	PRF I 82]
[24.9.1437	dr	"ridder vnde drozste in Sweden"	BSH II 113]
[30.9.1437	dr	<i>drotsen</i>	SMR 630]
[6.11.1437	dr,stod	<i>Drost i Sverige</i>	Rep. Dipl. III 6907]
[9.11.1437	dr,stod	<i>drots i Sverige</i>	SMR 647]
[(jälkeen 18.12.1437) dr	dr	<i>riddaren och drotsen</i>	SMR 661]
[6.2.1438	dr	<i>drotsen</i>	SMR 694]
[6.3.1438	dr,vn	"drotszst...Rikes Radh och men i Suerige"	HH VII 7]
[6.3.1438	dr	<i>drots</i>	SMR 708]
[24.3.1438	dr	<i>drots i Sverige</i>	SMR 715]
[(n. 24.3.)1438	dr,tv	<i>drots i Sverige</i>	SMR 716]
[(n. 24.3.)1438	tv	<i>riddare</i>	SMR 716a]

⁷⁹⁶Ajoitus: FMU II, s. 593 ja LECUB I:VIII 687.

⁷⁹⁷Ajoitus: FMU II, s. 593.

⁷⁹⁸Ajoitus: FMU II, s. 593.

⁷⁹⁹Ajoitus: FMU II, s. 593.

⁸⁰⁰Ajoitus: FMU II, s. 593.

⁸⁰¹Kristern Niilonpojan kirje Viipurin raadille. Asiakirja ei voi olla vuodelta 1435, koska FMU III 2139 ja muun lähdemateriaalin mukaan Kristern oli samana päivänä Tukholmassa, vrt. liite 2, Kristern Niilonpoika.

⁸⁰²Valtaneuvosto vahvistaa Tukholman kaupungin privilegiot. Kirje on päivätty 1.5.1436 Tukholmassa, mutta annettu todennäköisesti vasta Söderköpingin kokouksen yhteydessä syys-lokakuussa 1436. Vrt. Gillingstam 1952, s. 208, nt. 247.

⁸⁰³Raaseporin voudin Hakån Björnssonin kirje Tallinnan raadille.

⁸⁰⁴Danzigin raadin kirje Pommerin herttua Bogislaville koskien 14 päivää sitten herttuakunnan rantaan ajautunutta Kristern Niilonpojan laivaa. Kopio, otsikoitu "Her Kristern foyth van Wyburg".

[26.4.1438	dr	"Droste in Sweden"	FMU III 2244]
[4.5.1438	dr	<i>drots</i>	SMR 730-731]
[6.6.1438	dr,tv	<i>drots</i>	SMR 751]
[9.6.1438	dr,tv	<i>drots i Sverige</i>	SMR 754]
15.6.1438	dr	"drotzten"	REA 470
21.6.1438	-	"her"	KB 328
[9.7.1438	dr	"drotzste i Swerighe...riddere"	ST III 476]
[9.7.1438	-	"herra"	DN V 667]
[29.8.1438	dr,vnk	"Riddera och Drotzt"	Hadorph 1676, s. 127]
[29.8.1438	dr,vnk	<i>drots</i>	SMR 798]
[30.8.1438	dr,vnk	<i>drotsen</i>	SMR 803]
[30.8.1438	dr,vnk	"drotset"	FMU III 2265 ⁸⁰⁵]
[6.10.1438	dr,stod	"drotzst"	Bring II, s. 197]
[7.10.1438	dr,vnk	"riddare ok drozeth"	REA 473]
[17.10.1438	dr,vn	"Riddare drotzst...Rikesens Raadh oc men j Suerige"	Norden 1918, 115]
[18.10.1438	dr	"Riddare oc Drozsaett i Swerike"	Peringskiöld I, s. 292]
[(alkuvuosi 1439)	-	"herra"	FMU III 2285]
[19.3.1439	dr	<i>drotsen</i>	SMR 893-894]
16.5.1439	-	"her"	KB 379
5.7.1439	dr,pm	"ritter, drosset in Zweden unde hovetman uppe Wiborgh"	FMU III 2291
31.7.1439	-	"her"	FMU III 2295
20.8.(?)1439	dr,pm	<i>Ritter, Drost in Schweden und Hauptmann auf Wiborg</i>	LECUB I:IX 492
(viim. 13.9.1439)	-	-	FMU III 2305
(viim. 20.9.1439)	-	-	FMU III 2307
(Helmikuu?) 1440	-	-	FMU III 2323
(29.3.1440)	dr	"drossten des rike[s] van Sweden"	FMU III 2324
9.5.1440	dr,pm	<i>Ritter, Drost in Schweden und Hauptmann auf Wiborg</i>	LECUB I:IX 588
15.6.1440	-	"her"	KB 421
10.7.1440	-	"her"	LECUB I:IX 610
16.7.1440	-	"her"	KB 424
3.8.1440	dr	"ritteren unde drossede yn Sweden"	FMU III 2344
25.8.1440	dr	<i>Drosten in Schweden</i>	LECUB I:IX 642
30.8.1440	-	"her"	FMU III 2349
28.9.1440	-	"erwerden heren unde wolgeboren hern"	LECUB I:IX 649
17.10.1440	-	"her"	FMU III 2360
17.12.1440	-	"her"	KB 436
1440	-	"her"	LECUB I:IX 671⁸⁰⁶
[(1440?)	dr	<i>drotsen</i>	SMR 1022]
(12.5.1441)	-	"hera"	FMU III 2386
12.9.1441	dr,pm	"ritter, drosset in Sweden unde hovetman uppe Wiborgh"	FMU III 2410
23.9.1441	-	"her"	KB 462
[7.1.1441	dr	"drotzöt"	FMU III 2417]
[10.10.1441	dr	<i>riddaren och drotsen</i>	SMR 1486]
10.10.1441	dr,lh	"riddare oc drozst j Sverige"	FMU III 2420
14.10.(viim. 1441)	-	"hern"	LECUB I:IX 772
(4.4.1442)	pm	"mines heren"	LECUB I:IX 152⁸⁰⁷
29.4.1442	+	"obiit nobilis vir...miles et dapifer Swecie"	FMU III 2460⁸⁰⁸
8.10.1444	lh	"herra...som sidherst Wiborgh inne hafde"	FMU III 2546⁸⁰⁹

Arnt Svensson: Alivouti 1420

3.6.(n. 1420)	v	"voget"	FMU II 1623
Heinäkuu (n. 1420)	v	"voget tho Wyborch"	FMU II 1638⁸¹⁰
29.8.(n. 1420)	v	"vicepretor castri Viborgensis"	FMU II 1644

Mårten Djäkn: Sijainen, alivouti 1433-1440

9.9.1433	stod,v	<i>Voigt zu Wiborg</i>	LECUB I:VIII 718
(1.6.1436)	-	-	FMU III 2171
21.5.1437	-	-	FMU VIII 6641
29.8.1438	v	<i>Voigt von Wiborg</i>	LECUB I:IX 359
29.8.1438	v	<i>Voigt von Wiborg</i>	LECUB I:IX 360
5.7.1439	palv	"mynen deners"⁸¹¹	FMU III 2291
8.8.1439	-	-	KB 392
25.8.1440	-	<i>Cristierns Unterbeamten</i>	LECUB I:IX 642

Kaarle Kristerninpoika (Vaasa): Sijainen 1435-1440

[30.1.1434	stod	-	SMR 19]
------------	------	---	---------

⁸⁰⁵Naantalin luostarin perustamiskirje. Sinetöijät myös FMU III 2267 ("Cristiern Nigleson drotzet, riddare").

⁸⁰⁶Riian kamarin kuittaus Kristern Niilonpojan vaimolle lähetetyistä tarvikkeista.

⁸⁰⁷Bengt Mårtenssonin kirje Tallinnan raadille Raaseporista.

⁸⁰⁸Kristern Niilonpika kuoli Viipurin linnassa 29.4.1442 ja haudattiin Tukholman Fransiskaani luostarin kirkkoon 29.6. Leski Margareta Eriksdotter kirjoitti Tallinnan raadille hänen kuolemastaan 6.5.1442, FMU III 2463.

⁸⁰⁹Linköpingin ja Västeråsin piispojen selostus Vadstenan luostarin omistuksiin kuuluneen Kymenkartanon vaiheista. Tila oli tullut Viipurin linnan alaisuuteen. eivätkä linnan haltijat, mm. Kristern Niilonpoika halunneet enää luovuttaa sitä takaisin. Kristern Niilonpoika oli neuvotellut asiasta Vadstenassa "20 vuotta sitten tai niillä main", tn. 1420-luvun alussa.

⁸¹⁰Päiväty "midwekens na suntte Margareten daghe"

⁸¹¹Kristern Niilonpojan kirje Tallinnaan. Kertoo palvelijoidensa Merthen Degenin ja Abram Petersonin ilmoittavan suullisen viestin.

[6.6.1435	vnk,vn,l	"wepnare, riiksens radh"	ST III 469a]
[12.8.1435	vn	"wäpnare, riiksens radh i Sverige"	ST III 469c]
15.9.(1435)	-	-	FMU III 2145
(Syksy 1435)	pm	"höffwidzman a sins fader waeghnae wppa Wiborgh"	FMU III 2171
[Syksy 1436	vnk	"a vapn, rikesins radh ok maen i Swerike"	PRF I 79]
24.7.1436	pm	"hovetman tho Wiborgh"	FMU III 2182
24.7.1436	pm	Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 78
[5.10.1436	vnk,vn,l	"armigeri, eiusdem regni consiliarij et homines"	REA 461]
Alkuvuosi 1437	pm	Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 126
(17.2.1437)	-	-	FMU III 2201
(19.2.1437)	-	-	FMU III 2202
(24.2.1437)	-	-	FMU III 2203
24.5.1437	pm	Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 168
30.5.1437	pm	"hovetman tho Wiborgh"	FMU III 2213
(6.6.1437)	-	-	FMU III 2214
14.6.1437	pm	"hovetman tho Wiborgh"	FMU III 2220
23.6.1437	pm	"hovetman tho Wiborgh"	FMU III 2223
23.6.1437	-	junker	LECUB I:IX 193
23.6.1437	pm	"onsen hovetmanne"	LECUB I:IX 194⁸¹²
26.6.1437	pm	"hovetman tho Wiborgh"	FMU III 2226
13.7.1437	-	-	KB 264
25.7.1437	pm	"hovetman tho Wiborgh"	FMU III 2230
19.8.1437	pm	"hovetman tho Wiborgh"	FMU III 2231
21.9.1437	pm	"hovetman uppe Wyborgh"	FMU III 2233
[6.3.1438	vnk,vn,l	"Rikes Radh och men i Suerige"	HH VII 7]
[9.7.1438	vnk,l	"awapn"	ST III 476]
[29.8.1438	vnk,l	"a Wapn"	Hadorph 1676, s. 127]
[30.8.1438	vnk,vn,l	"awapn"	FMU III 2265 ⁸¹³]
[6.10.1438	stod	"aa wapn"	Bring II, s. 197]
[17.10.1438	-	-	Nordén 1918, 115]
(viim. 13.9.1439)	pm	"hovetman to Vyborg"	FMU III 2305
(viim. 20.9.1439)	lh	"uppa Viborgh"	FMU III 2307
16.7.1440	-	-	KB 424
3.8. ja 25.8.1440	-	-	FMU III 2344, LECUB I:IX 642⁸¹⁴
8.8.1440	+	"obiit nobilis vir Carulus Christiaernsson"	FMU III 2345

Kaarle Knuutinpoika (Bonde): Läänityksen haltija (4.7.1441) 29.4.1442 - kesä 1448

(4.7.1441	ls	"marsk och waar rikis forstandare j Swerighe"	FMU III 2397)
(20.9.1441	ls	"war aelskelighe raadh oc maen...war drotzet j Swerike"	FMU III 2413)
(10.10.1441-	"riddare oc marsk"	FMU III 2420)⁸¹⁵	
4.7.1442	pm	"riddara oc höuitzman vppa Viborgh"	FMU III 2475
8.7.1442	pm	Ritter und Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 886
9.7.1442	pm	Ritter und Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 887
5.8.1442	pm	"mynes heren, hern Karle"	LECUB I:IX 894⁸¹⁶
5.10.1442	pm	Ritter und Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 906
[1442-1448	lah	-	Grotenfelt 1898, nro 1] ⁸¹⁷
3.3.(1443)	pm,m	"ritther, marskalk in Sweden vnde hovetman vp Wyborgh etc"	FMU III 2505⁸¹⁸
(10.3.1443)	-	"riddher etc"	FMU III 2508
(10.3.1443)	-	Ritter	LECUB I:IX 943
20.3.1443	pm,m	"ritter, marschalk to Sweden unde hovetman upp Wyborch"	LECUB I:IX 948
24.3.1443	pm,m	"ritter, marschalk to Sweden, houetman vppe Wiborgh etc"	FMU III 2511-2512
3.5.1443	pm,m	"rydder, marskalk to Sweden unde hoveman uppe Wyborch etc"	FMU III 2517
(10.6.1443)	pm,m	"riddher, marskalk in Sweden unde howidman to Wiborgh"	FMU III 2520
(21.6.1443)	pm,m	Ritter, Marschall von Schweden und Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 975
15.7.(1443)	pm,m	Ritter, Marschall von Schweden und Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 985
(18.7.1443)	pm,m	"ridder, marscalk in Sweden unde hovetman to Wiborgh"	FMU III 2528
26.7.(1443)	pm,m	"ritther, marscalk in Sweden unde hovetman to Wyborgh"	FMU III 2529
(31.7.1443)	pm,m	Ritter, Marschall von Schweden und Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 992
(4.8.1443)	pm,m	Ritter, Marschall von Schweden und Hauptmann auf Wiborg	LECUB I:IX 995
15.8.(1443)	pm,m	"riddher, marschalch in Sweden unde hovetman to Wyborg"	FMU III 2537
17.8.1443	pm	"Wiborgesschen hoveluden"	KB 544⁸¹⁹
26.8.1443	-	"strengnen her"	FMU III 2541
31.8.1443	pm	"Wiborgesschen hoveluden"	KB 546

⁸¹²Viipurin raadin kirje Tallinnan raadille.

⁸¹³Naantalin luostarin perustamiskirje. Sinetöijät lueteltu myös FMU III 2267, jossa "Karl Cristiernson, a vapn".

⁸¹⁴Kaksi Olof Fincken kirjettä Tallinnan raadille. Tapahtumat liittyvät kesään 1440. Samaan asiaan liittyen myös FMU III 2587, Viipurin raadin kirje Tallinnan raadille 12.9.1444, jossa käsitellään kesän 1440 tapahtumia. Vrt luku 3.3.6.

⁸¹⁵Krister Niilonpojan ja Kaarle Knuutinpojan sovinto. Krister Niilonpojan on luovutettava Viipurin linna Kaarle Knuutinpojalle 1.5.1442 mennessä.

⁸¹⁶Märten Djäknin kirje Tallinnan pormestari Kost von Borstenille eräässä perintöasiassa..

⁸¹⁷Erään 1500-luvulta peräisin olevan luettelon mukaan kuningas Kaarle Knuutinpoika oli lahjoittanut Viipurin dominikaaniluostarille Papulan tilan. Hausen olettaa (FMU III 2491) lahjoituksen tehdyn Kaarlen ollessa Viipurin linnan päämiehenä.

⁸¹⁸Ajoitus: FMU III, s. 629.

⁸¹⁹Tallinnan kamarin kuittaus Viipurin pääväelle lähetetystä lihaerästä.

7.9.1443	pm,m	"ridder, marschalch in Sweden unde hovetman to Wiborgh etc"	FMU III 2543
24.11.1443	pm,m	"rydder, marsschalk to Sweden und hovetman uppe Wyborch etc"	FMU III 2550
11.2.1444	pm,m	<i>Ritter, Marschall von Schweden und Hauptmann auf Wiborg</i>	LECUB I:X 12
14.2.(1444-1448)	pm,lh	"riddhare och höuidzman på Wiborg etc."	FMU III 2445 ⁸²⁰
24.2.1444	-	"her"	LECUB I:X 18
7.4.1444	pm,m	"ritthern, marschallk in Sweden unde hovetman up Wyborgh etc"	FMU III 2567
8.4.1444	-	-	LECUB I:X 12
14.4.1444	-	"her"	FMU III 2569
[Jälk. 3.5.1444	kos	-	FMU III 2573]
Toukokuu (1444)	pm,m	<i>Ritter, Marschall von Schweden und Hauptmann auf Wiborg</i>	LECUB I:X 49
20.5.(1444)	pm,m	"ritter unde marschalk in Sweden unde hovetman upp Wiborch"	FMU III 2576
25.5.1444	pm	"ritter unde hovetman up Wyborg etc"	FMU III 2578
29.5.(1444)	pm,m	"ridder, marschalk in Sweden unde hovetman uppe Wiborch etcetera"	FMU III 2579
11.9.1444	lh,vn	"riddere, wor elscheligh radh oc man"	FMU III 2586
(syksy) 1444	lh	-	FMU III 2602 ⁸²¹
1.8.(n. 1445)	pm,m	<i>Ritter, Marschall von Schweden und Hauptmann auf Wiborg</i>	LECUB I:X 155
14.8.1445	pm,m	<i>Ritter, Marschall von Schweden und Hauptmann auf Wiborg</i>	LECUB I:X 158
25.12.1445	pm,m	"ridder und marscalk jn Sweden vnd houetman to Wiborch"	FMU III 2644 ⁸²²
1445	pm	<i>riddare och höfvitsman på Wiborg</i> ⁸²³	FMU III 2650
1445	lh	-	FMU III 2652 ⁸²⁴
7.3.1446	-	"her"	FMU III 2658
8.6.1446	kos,pm	<i>höfvitsman på Viborg, Tavastehus och Raseborg</i>	FMU III 2666
25.6.1446	-	"her"	KB 670
13.8.1446	pm,kos	"riddare och houizman pa...Rasborg..."	Anthoni 1951a,s.36-37
[8.9.1446	kos,pm	<i>riddare, höfvitsman på Viborg</i>	(DKK)] ⁸²⁵
21.9.(1446)	pm	-	LECUB I:X 202 ⁸²⁶
4.2.1447	pm,ktvalt	"riddare och höffwidzman pa Wijborg"	FMU III 2690
22.2.(1447?)	-	"riddhere"	FMU VIII 6650 ⁸²⁷
(26.2.1447?)	-	"ridder etc."	FMU VIII 6651
6.5.1447	pm	"höffuitzman pa Wyborgh oc Thawestahws etc."	FMU III 2698
17.6.1447	-	"her"	KB 713
[23.6.1447	kos,pm	"rittern unnd heuptmann auf Wyburgks schlosze"	LECUB I:X 356]
[23.6.1447	kos,pm	<i>riddare och höfvitsman på Viborg</i>	(DKK)] ⁸²⁸
1.7.1447	-	"her"	KB 715
8.7.1447	pm	"militi et capitaneo jn Wyborgh"	FMU III 2713 ⁸²⁹
17.7.1447	pm	"houetman vp Wiborgh etc."	FMU III 2717
7.10.1447	pm	"her hauptmann "	LECUB I:X 384
7.10.1447	-	-	LECUB I:X 358
26.11.(1447)	pm	<i>Ritter und Hauptmann auf Wiborg</i>	LECUB I:X 396
27.1.1448	-	-	LECUB I:X 411
24.4.1448	pm,lah	"riddare oc höffuizman pa Wiborg"	FMU III 2744
7.5.1448	pm	"riddere och höwitzman på Wijborg"	FMU III 2750
28.6.1448	pm,m	"marscalcus Sweecie ac capitaneus castrorum Wiborgensis..."	FMU III 2759 ⁸³⁰
Mårten Djäkn: Vouti 1442, 1445			
5.8.1442	-	-	LECUB I:IX 894
[8.2.1445	prn,stod	"borgamestara j Wiborgh"	REA 521]
12.8.1445	-	-	LECUB I:X 157
([8.7.1447	+,prn	"seligs gedechtnisse...borgermeisters to Wyborge"	FMU III 2713])
Engelbrekt Jacobsson: Sijainen 1448			
19.7.1448	-	-	FMU III 2764
19.7.1448	-	-	FMU III 2765
21.10.1448	kk,v,l	"fougte på Wijborgh"	FMU III 2773

Itä-Uudenmaan (Porvoon) voutikunta:

⁸²⁰Ajoitus: FMU III, s. 629.

⁸²¹Pskovin kronikka. Viipurin ruotsalaisen ruhtinaan sotaretki Narva-joelle syksyllä 1444.

⁸²²Danzigin raadin avoin kirje vahingoista, joita eräät danzigilaiset porvarit olivat kärsineet Viipurin Kaarle Knuutinpojan väen kaapattua heidän tavaroitaan kuljettaneen laivan Gotska Sandön lähellä juhannuksen aikoihin 1445.

⁸²³Merkintä Perniön Pyhäjoen kuninkaankartanon pantin lunastuksesta. Painamaton, Hausenin mukaan RA, Olof Classons i Örebro genealogica.

⁸²⁴Pskovin kronikka. Pskovin lähetystö lunastaa ruotsalaisen ruhtinaan Kaarlen vangitseman posadniekan ja hänen asemiehensä.

⁸²⁵Asiakirja RA, pergamentsbrev.

⁸²⁶Ajoitus: Kumlien 1933, s. 231-232.

⁸²⁷Hausen on referoinut asiakirjan aiemmin FMU:ssa numerolla III 2504 ja ajoittanut kirjeen LECUB I:IX 932 perusteella 22.2.(1443). Oikeampi ajoitus on FMU VIII 6650:ssa esitetty 22.2.(1447?).

⁸²⁸Asiakirja RA, pergamentsbrev.

⁸²⁹Danzigin raadin kirje Viipurin ritarille ja päämiehelle, ei nimetty.

⁸³⁰Kaarle Knuutinpojan valinta Ruotsin kuninkaaksi.

Olof Benktsson (Dufva): Alivouti 1413-1414, 1421

[8.5.1408	-	"van her Thurder Bunden weggen"	FMU II 1277]
[12.3.1413	kos	-	FMU II 1396]
[17.5.1413	rs	"wår tiänere"	FMU II 1404]
16.11.1413	kk,l	"j naerwaro Olaff Benctzson"	FMU II 1413 ⁸³¹
21.7.1414	kk,l	-	FMU II 1440
17.2.1421	kk,v,l	"j östra Nylande...foocthe ther sama statz"	FMU II 1670
[1.10.1421	kk,ao	-	FMU II 1684] ⁸³²

Johannes Danielsson: Alivouti 1441?

14.10.(viim. 1441)	-	-	LECUB I:IX 772
---------------------------	---	---	-----------------------

Niklis Laurensso: Alivouti (1440-luku)

(touko-kesäk. 1440-luku)	-	-	FMU VIII 6645 ⁸³³
([13.8.1446	-	"a wapn"	Anthoni 1951a, s. 37])

⁸³¹Ingolf Djäkn pitää kihlakunnankäräjiä Porvoossa. Porvoon vanhan kuninkaankartanon lampuodit pyysivät rajankäynnin itsensä ja saman pitäjän uuden kuninkaankartanon välille.

⁸³²Krister Niilonpoika käräjillä Porvoossa, Björn Salueson syytti Olaf Benktssonia "agangh wppa hans skogh".

⁸³³Niklis Laurenssoin kirje Tallinnan raadille eräästä perintöasiasta. "Scriptum Helsinga jpso die corporis Christi". Niklis pyytää raatia auttamaan asiassa "fore Gudz sculd oc fore myns here sculd ochmyne böñ". Niklisiin mainitsema "myns here" on joko Kristern Niilonpoika tai Kaarle Knuutinpoika. Hausen on painattanut lähteen aiemmin (FMU III 2362) LECUB I:IX 661 mukaan päiväyksellä 8.11.1440, ("ipso die coronatorum"). Tallinnan kaupunginarkistossa säilytetyn ruotsinkielisen originaalin oikea päiväys on "die corporis Christi". FMU VIII, s. 534 Hausen antaa tämän perusteella oikeaksi päiväksi 26.5. olettaen vuodeksi 1440, mutta koska vuosi ei ilmene lähteestä ja Niklisiin "herra" saattaa olla joko Kristern Niilonpoika tai Kaarle Knuutinpoika, on lähteen oikea vuosi ja tarkka päiväys epäselvä.

Liite 2:

SUOMEN LINNOISTA JA VOUTIKUNNISTA VUOSINA 1412-1448 VASTUUSSA OLLEIDEN HENKILÖIDEN LIIKKEET HEIDÄN PÄÄLLIKKÖKAUSILLAAN

Arnt Svensson:

Viipuri	3.6.(n. 1420)	FMU II 1623
Viipuri	Heinäkuu (n. 1420)	FMU II 1638
Viipuri	29.8.(n. 1420)	FMU II 1644

Bengt Mårtensson:

Raasepori	(4.4.1442)	LECUB I:IX 152
Lohja	1.7.1442	FMU III 2474
Siuntio, Vejans	9.7.1442	FMU III 2479
Raasepori	Hell. aatto (1442-45)	LECUB I:IX 675
Raasepori	(1442-45)	LECUB I:IX 798
[Huittinen	2.1.1448	FMU III 2738]
[Nousiainen	5.2.1448	FMU III 2743]
Karjaa	14.10.1450	FMU III 2856

Bengt Pogwisch:

[Helsingborg	15.6.1414	SD II 1960]
[-	6.1.1416	Rep. Dipl. III 5570]
[-	14.11.1417	Rep. Dipl. III 5681]
Kööpenhmina	23.6.1419	ST III 450
[Kööpenhamina	9.7.1419	SD III 2661]
-	9/16.7.1419	FMU II 1586
[Kööpenhamina	28.7.1419	SD III 2671]
[Kööpenhamina	31.7.1419	SD III 2675]
[Lollannin Albue	30.6.1420	SD III 2792-2793]
[Kööpenhamina	17.3.1421	Rep. Dipl. III 5901]
Kööpenhamina	15.6.1423	ST III 455
[Neu-Stettin	15.9.1423	ST III 456]
[-	22.9.1423	Rep. Dipl. III 6051]
[-	15.6.1426	Rep. Dipl. III 6268]
[Helsingborg	19.12.1427	FMU II 1853]
-	2.6.(1429)	FMU II 1887
-	(29.6.1429)	FMU II 1893
[Helsingborg	(Joulukuu) 1430	Rep. Dipl. III 6472]
[-	11.1.1432	FMU III 2031]

Cecilia Bo Djuren tytär:

-	9.8.1438	KB 337
-	(11.9.1438)	FMU III 2268
[-	8.8.1439	KB 392]
Raasepori	(n. 1440)	LECUB I:IX 798
Raasepori	(29.5.1441)	FMU III 2389

Engelbrekt Japsson:

([-	20.3.1443	LECUB I:IX 948])
([-	(18.7.1443)	FMU III 2528])
([-	26.8.1443	FMU III 2541])
([-	7.9.1443	FMU III 2543])
([Viipuri	24.11.1443	FMU III 2550])
([-	24.2.1444	LECUB I:X 18])
-	20.9.1447	FMU III 2720
-	19.7.1448	FMU III 2764-2765
-	21.10.1448	FMU III 2771-2772

Pernaja	21.10.1448	FMU III 2773
Turku	9.9.1449	REA 549
-	16.9.(1450)	FMU III 2852

Eerik Puke:

[Vadstena	14.3.1434	SMR 36]
[Axevalla	10.9.1434	FMU III 2111]
[-	12.9.1434	HR 2:I 389]
[-	15.11.1434	ST III 468]
[-	13.5.1435	ST III 469]
[Linköping	13.5.1435	SMR 235]
[Uppsala	6.6.1435	ST III 469a]
[Vadstena	4.8.1435	SMR 272]
[Tukholman Långholmen	12.8.1435	ST III 469c]
[-	14.10.1435	ST III 473a]
[-	18.10.1435	ST III 473b]
[Enköping	Marras-joulukuu 1435	HH VII 4]
[Arboga	22.1.1436	PRF I 78]
[Tukholma	21.2.1436	SMR 372]
[-	Syksy 1436	PRF I 79]
Kastelholma	(kesä 1434 - kesä 1436)	HR 2:1 605
[Tukholma	21.6.1436	BSH II 110]
Kastelholma	16.8.(1436)	LECUB I:VIII 958
-	15.9.(1436)	FMU III 2145
[Söderköping	5.10.1436	REA 461]
[-	12.12.1436	Reuterdahl III:2, s. 533]
[Arboga	Joulukuu 1436	Reuterdahl III:2, s. 534]
[Tukholma	13.2.1437	SMR 514]
[+	14.10.1437	SMR 638]

Gregers Matsson (Lilje):

(Turku	[28.6.1443	FMU III 2522]
[Raasepori	8.6.1446	FMU III 2666]
[Viipuri	6.5.1447	FMU III 2698]
Inkoo	5.6.1450	FMU III 2840
[Tukholman linna	2.10.1450	FMU III 2853]
-	14.10.1450	FMU III 2856

Gustaf Karlsson (Gumsehufvud):

[Örebro	31.1.1441	SMR 1319]
[Tukholma	11.5.1441	SMR 1374]
[Tukholma	(9.7.1441?)	DGA 3, s. 79]
Kastelholma	28.8.1441	LECUB I:IX 759
Kastelholma	(26.8.1442)	LECUB I:IX 899
Kastelholma	18.5.1443	LECUB I:IX 962
[-	5.4.1444	DN V 725)

Hannu Kröpelin:

([Kalmar	1.7.-23.8.1436	HR 2:1 603])
([Kalmar	1.8.1436	HR 2:1 609])
([Kalmar	1.9.1436	HR 2:1 607])
([Kalmar	1.9.1436	ST III 475])
-	kevättalvi 1437	FMU III 2209
Turku	11.6.1437	FMU III 2215-2216, REA 465
Turku	13.7.1437	REA 466
Turku	19.6.1437	FMU III 2221
-	21.6.1437	REA 467
Turku	13/.20.7.(1437)	FMU III 2229
[Lund	6.11.1437	Rep. Dipl. III 6907]
[Lund	9.11.1437	SMR 647]
[Arboga	2.3.1438	SMR 703]
[Tukholma	11.5.1438	SMR 735]
-	14.6.1438	FMU III 2249
-	3.7.1438	FMU III 2252
-	4.7.1438	FMU III 2253
[-	9.7.1438	DN V 667]

-	15.8.1438	FMU III 2259
[Tukholma	19.8.1438	SMR 794]
-	18.8.1438	FMU III 2260
-	23.8.1438	FMU VIII 6642
[Telge	29.8.1438	Hadorph 1676,s.126.]
Telge	30.8.1438	FMU III 2265
-	1.9.1438	FMU III 2266
[Torshälla?	17.9.1438	SMR 814]
[Tukholma	6.10.1438	Bring II, s. 197]
[Tukholma	18.10.1438	SMR 828]
[Tukholma	17.10.1438	Nordén 1918, 115]
[Vadstena	15.11.1438	FMU III 2274]
Lempäälä, Kuokkala	9.1.1439	REA 476
Halikko	2.2.(1439)	FMU II 1879
Paimio	24.2.1439	FMU III 2281
[Turku	18.3.1439	REA 477]
[(Tukholma)	11.6.1439	SMR 921]
[Tukholma	11.6.1439	SMR 921]
[-	5.-11.6.1439	DN V 680]
-	5.7.1439	FMU III 2291
-	27.7.1439	REA 480
[Arkösund, Ruotsi	21.8.1439	ST III 477]
[-	5.10.1439	SMR 982]
[Vadstena	29.10.1439	SMR 990]
[Turku	18.11.1439	FMU III 2312]
[-	20.11.(1439)	FMU III 2314]
-	(1439)	(DKK)
[Turku	1439	FMU III 2319]
[Arboga	13.1.1440	SMR 1054]
[-	(Helmikuu?) 1440	FMU III 2323]
[Turku	(1436-1440)	FMU III 2348]
Turku	(1436-1440)	REA 527
[-	(1437-1440)	FMU III 2241]
(+	4.12.1441	SMR 1506-1507)

Hannu Lindenär:

Kokemäki	10.9.1445	REA 525
[Mynämäen Kaskinen	24.12.1449	FMU III 2817]
[-	19/20.1.1450	REA 554]
[Kokemäki	4.5.1451	FMU IV 2885]
[Hämeenkyrö	4.3.1459	REA 588-589, FMU IV 3092]
[Kangasala, "Höffialaby"	14.3.1460	FMU IIV 3116]

Ritari Henning:

-	(n. 14.6.1425)	FMU II 1774
-	(n. 1425)	FMU II 1793

Henrik Bitz:

Turku	Ennen 22.11.1427	FMU II 1852
- - -		
Lohja	14.3.1441	FMU VIII 6644
Inkoo	22.3.1441	FMU III 2378
[(Tukholma	7.10.1441	REA 501])
[(Naantali	11.2.1442	FMU III 2443])
[(Tukholma	9.5.1442	FMU III 2469])
[Turku	18.10.1442	FMU III 2488]
Turku	(5.9.1442)	FMU III 2407
Kisko	1442	FMU III 2494
-	25.4.1446	FMU III 1446
-	2.5.1446	REA 529
-	1442-1446	FMU III 2867

Henrik Görieshagen:

Saltvik	15.8.1422	FMU II 1696
Ahvenanmaa	1423	FMU II 1735
Kastelholma	2.4.1427	FMU II 1838

-	25.4.1427	FMU II 1838
-	26.7./15.12.1427	FMU II 1847
[Finström, Ämnäs	13.10.1428	FMU II 1872]
Kastelholma	2.6.(1429)	FMU II 1887
-	23.6.(1429)	FMU II 1890
Kastelholma	(29.6.1429)	FMU II 1893
[-	15.8.1429	FMU II 1908]
[Saltvik	2.12.1429	FMU II 1929]
[Saltvik, Sonröda	3.10.1430	FMU II 1980]
[Sund, Sibby	20.10.1433	FMU VIII 6637]
[Finström	13.11.1430	FMU II 1982]
[Finström, Tjudö	18/19.1.1431	FMU III 1992]
[Finström	19/20.1.1431	FMU III 1993]
[Sund	23.1.1431	FMU III 1996]
[Eckerö	25.4.1431	FMU III 2003]
Sundin kirkko	5.8.1431	FMU III 2017
[Kastelholma	14.9.1431	FMU III 2022]
[Sundin kirkko	14.10.1431	FMU III 2024]
[Lemland	6.11.1431	FMU III 2025]
[Finström, Emkarby	12.11.1431	FMU III 2026]
[Sundin kirkko	19.11.1431	FMU III 2027]
[Eckerö	16.1.1432	FMU III 2032]
[Saltvik, Haga	23.1.1432	FMU III 2035]
[Sund, Mångstekta	1.2.1432	FMU III 2037]
[Sundin kirkko	16.3.1432	FMU III 2040]
[Sundin kirkko	14.5.1432	FMU III 2047]
[-	28.12.1432	FMU III 2060]
(Lemland	[18/19.1.1433	FMU III 2065)
(Kastelholma	7.4.1433	FMU III 2069)
(Saltvikin kirkko?	15.8.1433	FMU III 2084)
(Kastelholma	2.12.1433	FMU III 2088)
(Tukholma	20.5.1434	FMU III 2096)
(Tukholma	21.5.1434	FMU III 2097)
- - -		
Kaarina	21.6.1437	REA 467
Turku	12.6.1438	FMU III 2248
Turku	14.6.1438	FMU III 2249
Turku	15.6.1438	REA 470
[Jomala	3.7.1438	FMU III 2252]
[Finström, Ödkarby	4.7.1438	FMU III 2253]
Turku	27.7.1439	REA 480
Kangasala	13.1.1441	FMU III 2375
[Hauho?Tuulos?	15.1.1442	FMU III 2433]
[Sumiainen	18/19.1.1442	FMU 2434]
[Kangasala	28.1.1442	VA, Perg. 13.]
Pirkkala	3.2.1442	REA 508
[Turku	9.7.1442	REA 511]
Turku	2.5.1446	REA 529

Henrik Klaunpoika (Djäkn):

([Turku	22.1.1435	REA 453])
([-	29.10.1435	FMU III 2158])
-	(18.5.1436)	LECUB I:IX 50
([Söderköping	29.10.1436	REA 462])
([Turku	7.3.1437	REA 464])

Henrik Plata:

[Huittinen	2.1.1448	FMU III 2738]
[-	1.3.1453	FMU III 2918]

Henrik Svärd nuorempi:

Raasepori	28.4.(1444)	FMU III 2571
Raasepori	8.6.(1444)	LECUB I:X 59

Heyne Koseleyn:

Kastelholma	(29.6.1429)	FMU II 1892
--------------------	--------------------	--------------------

Håkan Björnsson:

Raasepori (viim. 15.9.1436) LECUB I:IX 103

Ingrid Mattisdotter:

Turku 17.5.1441 FMU III 2387

Ingvar Nielsson:

Iijoki 14/21.7.1445 FMU III 2626-2627
Mustasaari 1445 FMU III 2464
- Ennen 25.4.1446 FMU III 2661

Janeke Hampamos:

((Tenhola) (17.3.1414) REA 345)
Tenhola, Fastarby 6.3.1418 FMU II 1521
- 30.4.(1418) FMU II 1527
[Nousiainen, Nyytäinen 13.6.1418 FMU II 1537]
Turku 24.1.1419 FMU II 1553
- 9.5.1419 FMU II 1574
- (Toukokuu 1419) FMU II 1575-1576
- 5.6.1419 FMU II 1579
- 4.8.1419 FMU II 1594
- 5.8.(1419) FMU II 1595
Tallinna Elokuu 1419 FMU II 1594
- 8.8.1419 FMU II 1596
- (Elokuu 1419) FMU II 1599
- 26.9.(1419) FMU II 1603
Raasepori 13.1.(n.1420) FMU II 1611
- (Toukokuu, n. 1420) FMU II 1619
- n. Hell:tai (n. 1420) FMU II 1620
Siuntio, Skinnarby 10.6.1420 FMU II 1624
- (n. 1420) FMU II 1659
- (n. 1420) FMU VIII 6625
- (n. 1420) LECUB I:IV 1862
- (n. 1420) LECUB I:IV 2225
- (n. 1420) LECUB I:IV 2224
- (n. 1420) FMU II 1663
- (n. 1420) FMU II 1664
- (n. 1420) FMU II 1665
- (n. 1420) FMU II 1666
- (n. 1420) FMU II 1667
(- 30.1.1423 FMU II 1715)

Jeppe Pedersson:

Halikko 30.7.1440 FMU III 2343

Johan Barendorp:

Sund, Persby 9.5.1418 REA 378
Finnströmin kirkko 9/16.7.1419 FMU II 1586

Johan Folkesson:

Kastelholma (24.10.1434) FMU III 2113

Johan Fredebern:

(Tukholma) 17.10.1438 Nordén 1918, 115)

Mustasaari 17.8.1440 FMU III 2347

Jon Guttormsson:

([Tukholma 10.10.1441 FMU III 2420])
([Turku 6.3.1442 FMU III 2447])
Turku 7.5.1442 LECUB I:IX 853
Turku (7.5.?)1442 LECUB I:IX 854
([- 11.2.1444 LECUB I:X 12])

Johan Karlsson (Färla, Karl Mattssons ätt):

Maaria 10.5.1440 REA 487
Turku 15.6.1440 REA 488
- 30.7.1440 FMU III 2343
[Arboga 3.10.1440 Bring II, s. 200]
Kangasala 13.1.1441 FMU III 2375
[Strängnäs Maalisk. alku 1441 DN XVI 134]
- 14.3.1441 FMU VIII 6644
- 22.3.1441 FMU III 2378
Turun linna 25.4.(1441) FMU III 2384
(Tukholma) (12.5.1441) FMU III 2386
- 17.5.1441 FMU III 2387
Turku (7.6.1441) FMU III 2392
[Kalmar 4.7.1441 Bring II, s. 207]
[Kalmar 4.7.1441 FMU III 2397]
[Tukholma (9.7.1441?) DGA 3, s. 79]
-, Turku? 9.7.(1441) FMU III 2399
Turku (19.7.1441) FMU III 2402
Turku 4.9.1441 FMU III 2406
Turku 7.9.(1441) FMU III 2408
[Tukholma 10.8.1441 FMU III 2420]
[Tukholma 2.10.1441 SMR 1476]
(Nyköping 20.8.1442 Gillingstam 1946, s.11)

Johannes Danielsson:

Porvoo 14.10.(viim. 1441) LECUB I:IX 772

Kaarle Knuutinpoika (Bonde):

Turku, Turun linna 3.5.1440 FMU III 2328-2331
([- 5.5.1440 SMR 1140])
[Tukholma 12.6.(1440) FMU III 2338]
[Vadstena 24.6.1440 SMR 1172]
([- 7.7.1440 SMR 1181-1182])
([- 26.7.1440 SMR 1186])
[Tukholma 30.7.1440 SMR 1187]
([- 16.8.1440 FMU III 2346])
- 17.8.1440 FMU III 2347
[Vadstena 1.9.1440 SMR 1204]
[Arboga 3.10.1440 SMR 1225]
[Arboga 3.10.1440 Bring II, s. 200]
[Arboga 4.10.1227 SMR 1227-1229]
- 10.10.1440 LECUB I:IX 651
[Svartsjö, Ruotsi 14.10.1440 FMU III 2355-2356, REA 489]
[Svartsjö, Ruotsi 15.10.(1440) FMU III 2359]
[Örebro 6.11.1440 SMR 1249]
[Arvika 20.12.1440 SMR 1271]
[Vadstena 1.1.1441 SMR 1299]
[Jönköping 7.1.1441 SMR 1304]
([- 14.1.1441 KB 439])
[Tukholma 25.4.1441 SMR 1365]
- 25.4.(1441) FMU III 2384
([- 4.5.1441 SMR 1372])
Tukholma (12.5.1441) FMU III 2386
[Tukholma 13.5.1441 SMR 1375]
- 17.5.1441 FMU III 2387
[Svartsjö 19.5.1441 SMR 1383]

[Vårfruberga	11.6.1441	SMR 1396]
[Kalmar	4.7.1441	Bring II, s. 207]
Kalmar	4.7.1441	FMU III 2397
[Kalmar	7.7.1441	FMU III 2298]
[Kalmar	9.7.1441	SMR 1426]
[Tukholma	(9.7.1441?)	DGA 3, s. 79]
[Kalmar	10.7.1441	FMU III 2400-2401]
[Kalmar	10.7.1441	SMR 1431]
-	28.8.1441	LECUB I:IX 759
Tukholma	20.9.1441	FMU III 2413
[Tukholma	20.9.1441	SMR 1469]
[Tukholma	21.9.1441	SMR 1473-1474]
Tukholma	10.10.1441	FMU III 2420
[Tukholma	10.10.1441	SMR 1486]
Turku	10.11.1441	FMU III 2426
[-	12.12.1441	SMR 1515]
-	15.1.1442	FMU III 2433
-	18./19.1.1442	FMU III 2434
-	28.1.1442	VA, Perg. 13.
[Turku	6.3.1442	FMU III 2447-2449]
Turun linna	15.4.1442	FMU III 2457
-	7.5.1442	LECUB I:IX 853
-	(7.5.?)1442	LECUB I:IX 854
[Tukholma	8.5.1442	FMU III 2468]
Turun linna	4.7.1442	FMU III 2475
-	8.7.1442	LECUB I:IX 886
Turku	9.7.1442	LECUB I:IX 887
-	5.8.1442	LECUB I:IX 894
Viipuri	5.10.1442	LECUB I:9 906
[Viipuri	1442-1448	Grottenfelt 1898 nro 1]
-	18.1.1443	DbST,s.94
Viipurin linna	3.3.(1443)	FMU III 2505
Helsingin pitäjä	(10.3.1443)	FMU III 2508, LECUB I:IX 943
Viipuri	20.3.1443	LECUB I:IX 948
Viipuri	24.3.1443	FMU III 2511-2512
Viipuri	3.5.1443	FMU III 2517
Viipuri	(10.6.1443)	FMU III 2520
Viipuri	(21.6.1443)	LECUB I:IX 975
Viipuri	15.7.(1443)	LECUB I:IX 985
Viipuri	(18.7.1443)	FMU III 2528
Viipuri	26.7.(1443)	FMU III 2529
Viipuri	(31.7.1443)	LECUB I:IX 992
Viipuri	(4.8.1443)	LECUB I:IX 995
Viipuri	15.8.(1443)	FMU III 2537
-	17.8.1443	KB 544
-	26.8.1443	FMU III 2541
-	31.8.1443	KB 546
Viipuri	7.9.1443	FMU III 2543
Viipuri	24.11.1443	FMU III 2550
Viipuri	11.2.1444	LECUB I:X 12
-	14.2.(1444-1448)	FMU III 2445
-	24.2.1444	LECUB I:X 18
Viipuri	7.4.1444	FMU III 2567
-	8.4.1444	LECUB I:X 12
-	14.4.1444	FMU III 2569
[Viipuri?	Jäik. 3.5.1444	FMU III 2573]
Viipuri	Toukokuu (1444)	LECUB I:X 49
Viipuri	20.5.(1444)	FMU III 2576
Viipuri	25.5.1444	FMU III 2578
Viipuri	29.5.(1444)	FMU III 2579
Tukholman linna	11.9.1444	FMU III 2586
Viipuri	1.8.(n. 1445)	LECUB I:X 2630
Viipuri	14.8.1445	LECUB I:X 158
-	25.12.1445	FMU III 2644
-	1445	FMU III 2650
-	1445	FMU III 2652
Hattula	13.2.1446	FMU III 2661
-	7.3.1446	FMU III 2658
(Viipuri)	25.4.1446	FMU III 2661
Raasepori	8.6.1446	FMU III 2666
[Viipuri	23.6.1446	(DKK)]
-	25.6.1446	KB 670
-	13.8.1446	Anthoni 1951a, s.36-37
[Styra	8.9.1446	(DKK)]
Tukholma	21.9.(1446)	LECUB I:X 202
Lohja	30.1.1447	FMU III 2687
Lohja	31.1.1447	FMU III 2688

Inkoo	4.2.1447	FMU III 2689-2690
Helsinki (pitäjä)	22.2.(1447?)	FMU VIII 6650
Helsinki (pitäjä)	(26.2.1447?)	FMU VIII 6651
Viipuri	6.5.1447	FMU III 2698
-	17.6.1447	KB 713
[-	23.6.1447	LECUB I:X 356]
[Viipuri	23.6.1447	(DKK)]
-	1.7.1447	KB 715
-	8.7.1447	FMU III 2713
Viipuri	17.7.1447	FMU III 2717
-	7.10.1447	LECUB I:X 384-385
-	26.11.(1447)	LECUB I:X 396
Viipuri	alkuvuosi 1448	FMU III 2739
[-	7.1.1448	LECUB I:X 2740]
[Viipurin linna	24.4.1448	FMU III 2744]
Viipurin linna	7.5.1448	FMU III 2750
Viipuri	? .5.1448	FMU III 2751
Mora	28.6.1448	FMU III 2759

Kaarle Kristerninpoika (Vaasa):

[Linköping	30.1.1434	SMR 19]
[Uppsala	6.6.1435	ST III 469a]
[Tukholman Långholmen	12.8.1435	ST III 469c]
Viipuri	(syksy 1435)	FMU III 2171
Raasepori	24.7.1436	FMU III 2182, LECUB I:IX 78
Raasepori	15.9.(1436)	FMU III 2145
[-	Syksy 1436	PRF I 79]
[Söderköping	5.10.1436	REA 461]
Viipuri	Alkuvuosi 1437	LECUB I:IX 126
Raasepori	(17.2.1437)	FMU III 2201
Siuntio	(19.2.1437)	FMU III 2202
Espoo	(24.2.1437)	FMU III 2203
Viipuri	24.5.1437	LECUB I:IX 168
Viipuri	30.5.1437	FMU III 2213
-	(6.6.1437)	FMU III 2214
Viipuri	14.6.1437	FMU III 2220
Viipuri	23.6.1437	FMU III 2223
Viipuri	26.6.1437	FMU III 2226
-	13.7.1437	KB 264
Viipuri	25.7.1436	FMU III 2230
Viipuri	19.8.1437	FMU III 2231
-	16.9.1437	FMU III 2233
[Arboga	6.3.1438	HH VII 7]
[Kalmar	9.7.1438	ST III 476]
[Telge (Södertälje)	29.8.1438	Hadorph 1676, s. 127]
[Telge (Södertälje)	30.8.1438	FMU III 2265]
[Tukholma	6.10.1438	Bring II, s. 197]
[Tukholma?	17.10.1438	Nordén 1918, 115]
Viipuri	(viim. 13.9.1439)	FMU III 2305
Viipuri	(viim. 20.9.1439)	FMU III 2307
-	16.7.1440	KB 424
-	3. ja 25.8.1440	FMU III 2344, LECUB I:IX 642
Tallinna	8.8.1440	FMU III 2345

Kaarle Tordinpoika (Bonde):

[-	Syksy 1436	PRF I 79]
[-	2.5.1436	SMR 546]
Tenhola, Svedja	26.8.1437	REA 468
Raasepori	(19.9.1437)	FMU III 2234
Tenhola, Svedja	20.2.1438	REA 469
Turku	12.6.1438	FMU III 2248
Turku	15.6.1438	REA 470
-	9.8.1438	KB 337
[Telge (Södertälje)	29.8.1438	Hadorph 1676, s. 127]
[Telge (Södertälje)	30.8.1438	FMU III 2265]
Raasepori	(Alkuvuosi 1439)	FMU III 2285
-	16.5.1439	KB 379
-	6.8.1439	KB 391
-	8.8.1439	KB 392

Raasepori	10.9.1439	LECUB I:IX 499
[Turku	(17.11.1439)	FMU III 2311]
[Arboga	13.1.1440	SMR 1054]
Turku	1.5.(1440)	FMU III 2384
Raasepori	(viim. 17.5.1440)	FMU III 2336
-	16.7.1440	KB 424
Raasepori	19/20.1.(viim. 1441)	FMU III 2376
[Tukholma	17.4.1441	Jahn 1835, 20:1]
-	25.4.(1441)	FMU III 2384
Raasepori	3.5.(1441)	FMU II 1375
-	(12.5.1441)	FMU III 2386
([Tuna	4.12.1442	(DKK)])
([Tukholma	17.4.(1442)	Jahn 1835, 20:4)]

Karl Niklisson:

Raasepori	(17.11.1432)	FMU III 2059
-	5.5.1433	FMU III 2071
[-	24.7.1436	LECUB I:IX 78)

Klaus Lydekenpoika (Djäkn):

([Tenhola, Fastarby	9.3.1405	FMU II 1210])
([Nousiainen, Nummenkylä	7.-16.1.1405	REA 300-303])
([HL Koski	26.3.1407	FMU II 1246])
([Turku	10.6.1407	REA 316])
([Turku	1407	FMU II 1473])
([Viipuri	29.7.(1409)	FMU II 1302])
-	16.11.1411	REA 328
-	(1412-1417)	REA 337
Turku	15.2.1413	FMU II 1393
-	(1413)	FMU VIII 6613
[Masku	17.11.1414	FMU II 1414]
[-	3.2.1414	REA 343]
[Oulunsalo	(ennen 1415)	FMU III 2530]
Turku	25.6.1415	REA 352
-	23.8.1416	FMU II 1482
Huittinen	Ennen 2.2.1418	FMU II 1567
[-	1.10.1418	REA 379-380]
Turku	24.1.1419	FMU II 1553
[Ulvila	n.17.4.1419	FMU II 1570]
-	8.8.1419	FMU II 1596
Turku	(Elokuu 1419)	FMU II 1599
Turku	3.10.1419	FMU II 1605
Turku	22.6.1420	FMU II 1625
Turku	25.6.1420	REA 387
Turku	26.6.1420	FMU II 1632
Turku	29.6.1420	FMU II 1633
Turku	1.7.1420	FMU II 1635
Eura, kirkonkylä	22.11.1420	REA 388
-	Elokuu (n.1420)	FMU II 1643
Turku	Marraskuu (n.1420)	FMU II 1651
[Oripää	25.2.1421	FMU II 1671]
Turku	19.8.1422	FMU II 1697
Turku	1.9.1422	FMU II 1699
Turun linna	5.10.1422	FMU II 1704
-	10.8.1423	FMU II 1727
Turku	27.8.1423	REA 405
[Kööpenhamina	9.6.(1425)	FMU II 1772, 1534]
Turku	30.6.(1425)	FMU II 1780
Tenhola	25.5.1427	FMU II 1840
-	1.6.1427	FMU II 1841
Turku	22.6.(1427)	FMU II 1843
-	9.8.1427	FMU II 1848
Turku	22.11.1427	FMU II 1427
Turku	18.9.(1428)	FMU II 1868
-	26.9.1428	FMU II 1870
Turku	4.11.(1428)	FMU II 1874
Turku	6.11.1428	FMU II 1876
Eura, kirkko	19.2.1429	REA 428
Turku	31.7.1429	FMU II 1901
-	1.8.1429	FMU II 1904
-	21.8.1429	FMU II 1910
Turku	13.9.(1429)	FMU II 1916

-	18.10.(1429)	FMU II 1920
Turku	25.11.(1429)	FMU II 1927
-	15.3.1430	LECUB I:VIII 171
Turku	23.4.1430	LECUB I:VIII 192
-	13.5.1430	FMU VIII 6635
(Turku), Nummi	1.7.1430	REA 434
Turku	21.10.(1430)	FMU II 1977
Turku	(27.4.1431)	FMU III 2005
Lieto, Sauvala	23.2.1432	REA 440
Turku	12.3.1432	REA 440
[Turku	24.7.1432	FMU III 2049]
[-	3.9.1432	FMU III 2054]
[-	5.10.1432	FMU III 2056]
[-	15.11.1432	REA 442]
[-	1432	FMU III 2064]
Föglö, Spetalsund	11.6.1433	FMU III 2078
[Turku	1.7.1433	FMU III 2081]
[-	7.5.1434	REA 448]
Turku	20.5.1434	REA 449
Turku	28.7.1434	FMU III 2105-2106
[Maaria, Pitkämäki	17.8.1434	FMU III 2109]
[Turku	22.1.1435	REA 453]
([+	7.3.1437	REA 464)]

Kort Gartz:

(Inkoo	11.1.1409	FMU II 1293)
Raasepori	31.1.1424	FMU II 1740
Raaseporin linna	(n. 14.6.1425)	FMU II 1774
Raasepori	27.10.(1425)	FMU II 1790
Raasepori	(n. 1425)	FMU II 1793
[Raasepori	(1423-1427)	FMU IV 3494, 3658]
-	28.12.1432	FMU III 2050

Kort Limborch:

[-	29.7.(1409)	FMU II 1301-1302]
Viipuri	21.9.(1409)	FMU II 1305
[Viipuri	(alkukesä 1413?)	FMU II 1409-1410]

Kort Svart:

Vanaja	10.6.1444	FMU III 2598
Asikkala	Kesä 1445	DbST, s.94
Lehijärvi (Hattula) ⁸³⁴	18.11.1445	FMU III 2642
-	1.5.1449	FMU III 2794

Kristern Niilonpoika (Vaasa):

Säkkijärvi	(7.2.1410?)	FMU II 1310
Viipuri	Helluntai (1410)	FMU II 1418
[-	9.4.1413	FMU II 1413]

-	20.5.-28.7.1417	FMU II 1507
-	29.6.(1413)	FMU II 1512
-	18.2.(1418)	FMU II 1519
-	(Maaliskuu?1418)	FMU II 1520
Viipuri	21.3.(1418)	FMU II 1522
-	(31.3.1418)	FMU II 1523
-	14.4.1418	FMU II 1525
-	18.4.1418	FMU II 1526
-	30.4.(1418)	FMU II 1527
Viipuri	20.5.(1418)	FMU II 1532
-	21.5.(1418)	FMU II 1533
Viipuri	(Toukokuu?) 1418	FMU II 1536

⁸³⁴Laurens Valdemarssonin tuomio Lehijärven pitäjän käräjillä. Hausen sijoittaa Lehijärven Hollolaan, mutta kyseessä on keskiajalla omana hallintopitäjänään ollut Hattulan Lehijärvi.

-	14.6.(1418)	FMU II 1539
-	21.6.(1418)	LECUB I:V 2254
-	7.7.(1418)	FMU II 1542
-	12.7.(1418)	FMU II 1544
Viipuri	1.2.(1419)	FMU II 1554
-	17.2.1419	FMU II 1556
-	28.2.(1419)	FMU II 1557
Viipuri	28.2.(1419)	FNU II 1558
-	1.3.1419	FMU II 1559
-	12.3.1419	FMU II 1564
-	13.3.1419	FMU II 1565
-	14.3.1419	FMU II 1566
Viipuri	8.5.(1419)	FMU II 1573
-	26.5.1419	FMU II 1578
-	29.6.1419	FMU II 1581
-	29.6.1419	FMU II 1582
-	(kesäkuu 1419)	FMU II 1587
-	21.7.1419	FMU II 1590
-	(heinäkuu 1419)	FMU II 1593
-	Kesä (1419)	FMU II 1594
[-	(syyskuu 1419)	SD II 2685]
-	3.10.1419	FMU II 1605
[-	20.4.1420	Gillingstam 1952, s. 231]
-	8.4.1420	FMU II 1614
-	Helluntai aika (n. 1420)	FMU II 1620
Viipuri	Helluntai aika (n. 1420)	FMU II 1622
Turku	22.6.1420	FMU II 1625
Turku	25.6.1420	REA 387
Viipuri (?)	27.6.1420 (?)	FMU II 1630
Helsingin pitäjä	9.7.(1420?)	FMU II 1636
-	Heinäkuu (n. 1420)	FMU II 1638
Viipuri	Heinäkuu (n. 1420)	FMU II 1639
-	(Heinäkuu? 1420)	FMU II 1640
Viipuri	6.10.(1420?)	FMU II 1649
[-	17.2.1421	FMU II 1670]
Viipuri	21.5.(1421)	FMU II 1674
-	5.6.1421	FMU II 1675
-	(5.6.1421)	FMU II 1676
-	n. 24.6.1421	FMU II 1677
-	30.7.1421	FMU II 1679
Porvoo	1.10.1421	FMU II 1684
Pyhtää	11.3.1422	REA 393
Viipuri	24.3.(1422)	FMU II 1690
Viipuri	24.4.(1422)	FMU II 1692
Viipuri	15.6.(1422)	FMU II 1694
-	(Jälk. 24.6.1422)	FMU II 1694
[Frötuna, Ruotsi	30.6.1422	Gillingstam 1952, s. 189]
[-	26.8.(1422)	FMU II 1698]
[Tukholma	12.8.1422	FMU II 1705]
Viipuri	8.10.(1422)	FMU II 1706
-	23.10.1422	HUB VI 469
-	10.3.1423	FMU II 1719
Viipuri	22.3.(1423)	FMU II 1720
[[Turku	27.8.1423	REA 405]
[Turku	27.10.1423	REA 407]
Viipuri	13.3.(1424)	FMU II 1744
Viipuri	20.3.(1424)	LECUB I:VII 96
-	4.4.1424	LECUB I:VII 108
-	4.4.1424	FMU II 1747
[Vadstena	Elokuun alku 1424	Gillingstam 1952, s. 189]
[Ruotsi	9.8.1424	Gillingstam 1952, s. 189]
Viipuri	21.3.(1425)	FMU II 1766
-	18.5.1425	FMU II 1768
Viipuri	28.5.1425	FMU II 1771
-	15.6.1425	FMU II 1775
-	19.6.1425	FMU II 1776
[(Kööpenhamina)	30.6.(1425)	FMU II 1780]
[Kööpenhamina	2.8.1425	BSH, s. xcii, nt. 4]
-	16.9.1425	FMU II 1787
[Ruotsi	25.10.1425	Gillingstam 1952, s. 191]
-	12.12.1425	FMU II 1792
[Penningby, Ruotsi	29.12.1425	Gillingstam 1952, s. 191]
Viipuri	2.4.1426	FMU II 1800
Viipuri	9.4.1426	FMU II 1801-1802
-	2.5.1426	FMU II 1805
-	26.5.1426	FMU II 1806
Porvoo	26.5.1426	FMU II 1807

-	1.6.1426	FMU II 1806
-	(n. 1.6.1426)	FMU II 1809
-	23.6.1426	LECUB I:VII 482
[Ruotsi	28.6.1426	Gillingstam 1952,s. 192]
[Ruotsi	3.8.1426	Gillingstam 1952,s. 192]
[Ruotsi	24.8.1426	Gillingstam 1952,s. 192]
[Ruotsi	24.9.1426	Gillingstam 1952,s. 192]
[Björnö, Ruotsi	3.10.1426	(DKK)]
-	6.2.1427	FMU II 1826
-	16.2.1427	FMU II 1427
-	5.3.1427	LECUB I:VII 576
-	[21.]3.1427	FMU II 1832
-	23.3.1427	FMU VIII 6633
-	31.3.1427	FMU II 1833
-	2.6.1427	FMU II 1842
-	22.6.(1427)	FMU II 1843
[Vadstena	10.12.1427	Gillingstam 1952, s. 193]
[Vadstena	13.12.1427	(DKK)]
[Kööpenhamina	23.1.1428	LECUB I:VII 684]
[Revelsta, Ruotsi	17.3.1428	(DKK)]
[Ruotsi	29.3.1428	Gillingstam 1952, s. 193]
[Ruotsi	1.6.1428	Gillingstam 1952, s. 193]
Viipuri	2.6.1429	FMU II 1886
-	18.6.1429	FMU II 1888
-	18.6.1429	FMU II 1889
Viipuri	(25.6.1429)	FMU II 1891
Viipuri	1.8.1429	FMU II 1903
Viipuri	1.8.1429	FMU II 1904
-	13.8.1429	FMU II 1906
-	13.8.1429	FMU II 1907
[(Porvoo?)	(elokuun loppu) 1429	FMU II 1907 ⁸³⁵)
-	31.8.(1429)	FMU II 1912
-	(5.9.1429)	FMU II 1913
-	7.9.1429	FMU II 1914
-	syksy 1429	FMU II 1921
Viipuri	21.10.1429	FMU II 1922
-	14.11.1429	FMU II 1925
-	5.12.1429	FMU II 1930
-	15.12.1429	FMU II 1931
[Enköping	19.12.1429	Gillingstam 1952, s. 194]
[Vadstena	19.1.1430	Gillingstam 1952, s. 195]
Tukholma	25.4.1430	FMU II 1942
-	5.5.1430	FMU II 1943
Tukholma	17.5.1430	FMU II 1946
-	28.5.1430	FMU II 1950
-	3.6.1430	FMU II 1951
-	7.6.1430	FMU II 1952
-	13.6.1430	FMU II 1953
-	15.6.1430	FMU II 1954
[Ruotsi?	29.6.1430	Gillingstam 1952, s. 196]
-	2.7.1430	FMU II 1958
-	5.8.1430	FMU II 1961
Viipuri	14.8.1430	FMU II 1962
-	16.8.1430	FMU II 1963
-	18.8.1430	FMU II 1964
-	2.9.1430	FMU II 1966
-	(3.9.1430?)	LECUB I:VIII 304
-	9.9.1430	FMU II 1970
-	3.10.1430	FMU II 1973
Viipuri	14.10.1430	FMU II 1976
Viipuri	27.10.1430	FMU II 1978
-	12.11.(1430)	FMU II 1981
-	(Syksy 1430)	FMU II 1984
-	24.12.1430	FMU II 1987
[Ruotsi?	30.1.1431	Gillingstam 1952, s. 196]
-	31.3.1431	LECUB I:VIII 421
Viipuri	26.4.1431	FMU III 2004
-	(27.4.1431)	FMU III 2005
-	2.5.1431	FMU III 2006
-	31.5.1431	FMU III 2008
-	(Kesäk. alku 1431)	FMU III 2010
Santahamina	18.6.1431	FMU III 1994

⁸³⁵ FMU II 1907 on Liivinmaan maamestarin kirje Tallinnan raadille, jossa hän pyytää toimittamaan Kristern Niilonpojalle kirjoittamansa kirjeen Porvooseen. "Item sendet dessen ingeslotenen breff unvortrogen tho Borchöo, dar is he unses antwordes wachtende upp syne breve."

-	(5.7.1431)	FMU III 2012
Viipuri	16./23.7.1431	FMU III 2014
-	23.7.1431	FMU III 2015
-	5.8.1431	FMU III 2016
Viipuri	17.8.1431	FMU III 2019
Viipuri	29.8.1431	FMU III 2020
Viipuri	29.9.1431	FMU III 2205
-	1.10.1431	FMU III 2023
Viipuri	18/19.1.1432	FMU III 2033
-	21.2.1432	LECUB I:VIII 557
-	2.4.1432	LECUB I:VIII 574
-	10.4.1432	LECUB I:VIII 578
Raasepori	22.5.1432	LECUB I:VIII 592
Viipuri	11.8.1432	LECUB I:VIII 615
-	20.12.1432	KB 13
Viipuri	13.4.1433	FMU III 2070
Viipuri	(24.5.1433)	FMU II 1622
Föglö, Spetalsund	11.6.1433	FMU III 2078
Pernaja	12.12.1433	FMU III 2089
Santahamina	30.5.(1434)	FMU II 1722
Viipuri	6.10.(1434)	FMU II 1733
-	15.11.1434	ST III 468
Viipuri	19.6.(1435)	FMU II 1753
-	15.7.(1435)	FMU II 1755
Viipuri	31.7.(n. 1435)	FMU III 2132
[Tukholman Långholmen	10.8.1435	PRF I 77]
[Tukholman Långholmen	11.8.1435	SMR 278-281, 1527; FMU III 2136]
[Tukholman Långholmen	12.8.1435	ST III 469c]
Tukholma?	15.8.1435	FMU III 2139
(Viipuri?)	15.8.(n. 1435)	FMU III 2140
[-	14.10.1435	ST III 473a]
[Tukholma	18.10.1435	ST III 473b]
[Tukholma	18.10.1435	REA 455]
[Tukholma	27.10.1435	Celsius 1750, s. 1]
[-	Marras-joulukuu 1435	HH VII 4]
Viipuri	(n. 1435)	FMU III 2164
Viipuri	22.4.1436	FMU III 2167
-	12.5.1436	KB 201
Raasepori	(17.5.1436)	FMU III 2168
Korppoon saaristo	(6.6.1436)	FMU III 2173
[Tukholma	21.6.1436	BSH II 110]
[Tukholma	24.6.1436	REA 459-460]
[Tukholma	29.6.1436	SMR 425-426]
[Tukholma	9.7.1436	SMR 431]
[Kalmar	1.7.-23.8.1436	HR 2:1 603]
[Kalmar	1.8.1436	HR 2:1 609]
[Kalmar	27.8.1436	HR 2:1 612]
[Kalmar	1.9.1436	HR 2:1 608; ST III 475]
[-	syksy 1436	PRF I 79]
[-	Syksy 1436	ST III 475, liite]
[-	Viim. 15.9.1436	LECUB I:IX 103]
-	15.9.(1436)	FMU III 2145
[Söderköping	5.10.1436	REA 461]
[-	10.10.1436	HUB VII 231]
[Söderköping	27.10.1436	Jahn 1835, 13]
[Söderköping	29.10.1436	REA 462]
-	24.11.1436	KB 230
[Tukholma	12.12.1436	Reuter Dahl III:2, s. 533]
[Tukholma	13.2.1437	SMR 514]
[Tukholma	28.3.1437	PRF I 81]
[Uppsala	24.5.1437	LECUB I:IX 167]
[Uppsala	24.5.1437	SMR 552]
[Venngarn, Uplanti	18.6.1437	SMR 580]
[Nyköping	5.7.1437	SMR 661]
[Idö, Smoolanti	22.7.1437	PRF I 82]
[Kalmar	24.9.1437	BSH II 113]
[-	30.9.1437	SMR 630]
[Lund	6.11.1437	Rep. Dipl. III 6907]
[Lund	9.11.1437	SMR 647]
[Arboga	18.12.1437	SMR 661]
[-	(Jälkeen 18.12.1437)	SMR 661]
[-	6.2.1438	SMR 694]
[Arboga	6.3.1438	HH VII 7; SMR 708]
[Björnö, Ruotsi	24.3.1438	SMR 715]
[Björnö, Ruotsi	(n. 24.3.)1438	SMR 716-716a]
[Nyköpingin linna	26.4.1438	FMU III 2244]
[-	4.5.1438	SMR 730-731]

[Oxelösund, Ruotsi	6.6.1438	SMR 751]
[Oxelösund, Ruotsi	9.9.1438	SMR 754]
-	15.6.1438	REA 470
-	21.6.1438	KB 328
[Kalmar	9.7.1438	ST III 476]
[-	9.7.1438	DN V 667]
[Telge (Södertälje)	29.8.1438	Hadorph 1676, s. 127, SMR 798]
[Telge (Södertälje)	30.8.1438	FMU III 2265]
[-	30.8.1438	SMR 803]
[Tukholma	6.10.1438	Bring II, s. 197]
[Tukholma	7.10.1438	REA 472]
[Tukholma	17.10.1438	Nordén 1918, 115]
[Tukholma	18.10.1438	Peringskiöld I, s. 292]
[-	(alkuvuosi 1439)	FMU III 2285]
[-	19.3.1439	SMR 893-894]
-	16.5.1439	KB 379
Viipuri	5.7.1439	FMU III 2291
-	31.7.1439	FMU III 2295
Äyräpää	20.8.(?)1439	LECUB I:IX 492
-	(viim. 13.9.1439)	FMU III 2305
-	(viim. 20.9.1439)	FMU III 2307
Sipoo	(Helmikuu?) 1440	FMU III 2323
-	(29.3.1440)	FMU III 2324
Viipuri	9.5.1440	LECUB I:IX 588
-	15.6.1440	KB 421
-	10.7.1440	LECUB I:IX 610
-	16.7.1440	KB 424
-	3.8.1440	FMU III 2344
-	25.8.1440	LECUB I:IX 642
-	30.8.1440	FMU III 2349
-	28.9.1440	LECUB I:IX 649
(Tallinna)	17.10.1440	FMU III 2360
-	17.12.1440	KB 436
-	1440	LECUB I:IX 671
[-	(1440?)	SMR 1022]
-	(12.5.1441)	FMU III 2386
Raasepori	12.9.1441	FMU III 2410
-	23.9.1441	KB 462
[-	7.10.1441	FMU III 2417]
[Tukholma	10.10.1441	SMR 1486]
Tukholma	10.10.1441	FMU III 2420
-	14.10.(viim. 1441)	LECUB I:IX 772
-	(4.4.1442)	LECUB I:IX 152
Viipurin linna	29.4.1442	FMU III 2460

Magnus Gren:

(?	17.3.1446	Kumlien 1933, s.229)
[Tukholma	26.7.1446	(DKK)]
Turun linna	3.12.1446	FMU III 2675
Vehmaa	30.1.1447	FMU III 2685
Turku	1.6.1447	REA 530
Turku	3.6.1447	REA 531-532
Turku	3.6.1447	FMU III 2706-2707
-	2.9.1447	KB 723
[Vehmaa, Koski	(1448)	FMU III 2776]
Taivassalo	31.1.1449	FMU III 2786

Magnus Torstensson Djäkn:

Sundin kirkko	8.6.1410	REA 325
Finströmin kirkko	(n. 1410)	REA 327
-	9.10.1411	FMU VIII 6610
-	10.11.(1411)	FMU VIII 6611
Kastelholma	25.3.(1412)	FMU II 1313
Kastelholma	(20.5.1410)	FMU II 1317
-	28.8.(1412)	FMU II 1334
(Turku	6.5.1414	REA 348)
([Sauvo, Ruonankartano	(n. 1420)	FMU II 1321])

Margareta (Krummedige, Kristern Niilonpojan leski):

[Viipuri	(6.5.1442)	FMU III 2463]
-	(Syysk. 1442-45)	FMU III 2268
-	(1442-45)	LECUB I:IX 798

Matts Ödgislesson (Lilje):

([Kalmar	4.7.1441	FMU III 2397])
([Tukholma	10.10.1441	FMU III 2420])
[-	3.6.1446	(DKK)]
Turku,+	2.8.1442	FMU III 2533
(+	25.6.1443	FMU III 2522)

Mårten Djäkn:

Viipuri	9.9.1433	LECUB I:VIII 718
Viipuri	(1.6.1436)	FMU III 2171
Viipuri	21.5.1437	FMU VIII 6641
Viipuri	29.8.1438	LECUB I:IX 359
Viipuri	29.8.1438	LECUB I:IX 360
Viipuri	5.7.1439	FMU III 2291
-	8.8.1439	KB 392
-	25.8.1440	LECUB I:IX 642
Viipuri	5.8.1442	LECUB I:IX 894
[Viipuri	5.2.1445	REA 521]
Viipuri	14.8.1445	LECUB I:X 158
-	8.7.1447	FMU III 2713

Niklis Laurensso:

Helsingin pitäjä	(touko-kesäk. 1440-luku)	FMU VIII 6645
([Porvoo	13.8.1446	Anthoni 1951a, s. 37])

Nils Gustafsson:

[Tukholma	19.4.1411	SD II 1405]
[Rossvik	29.4.1411	SD II 1409]
[Sundby	18.5.1411	SD II 1416]
[Gripsholman linna	7.7.1411	SD II 1452]
[Tukholma	18.7.1411	SD II 1457]
[Tukholma	20.7.1411	SD II 1458]
[Västerås	8.9.1411	SD II 1472]
[Aspnäs	1.12.1411	SD II 1507]
[Arboga	13.9.1412	SD II 1613]
[Tukholma	12.4.1413	SD II 1704]
[Skolasta	25.5.1413	SD II 1722]
[Strängnäs	3.7.1413	SD II 1743]
[Strängnäs	4.7.1413	SD II 1745]
[Strängnäs	5.7.1413	SD II 1747]
[Vadstena	20.9.1413	SD II 1785]
[Söderköping	10.10.1413	SD II 1799]
[Linköping	6.11.1413	SD II 1813]
[Linköping	18.11.1413	SD II 1833]
[-	1413	SD II 1662]
[Nyköping	19.1.1414	SD II 1876]
[Nyköping	30.1.1414	SD II 1888-1889]
[-	18.3.1414	SD II 1929]
[Hedensö	14.1.1416	SD III 2175]
[-	15.3.1416	SD III 2202]
[Sundby	31.3.1416	SD III 2208]
[Tandla	23.4.1417	SD III 2352]
[Vadstena	9.3.1418	SD III 2448]
[Vadstena	9.3.1418	SD III 2449]
[Kööpenhaminan linna	9.7.1419	SD III 2661]
[Kööpenhamina	19.7.1419	SD III 2664]
[Kööpenhamina	28.7.1419	SD III 2671]
[Kööpenhamina	31.7.1419	SD III 2675]
[Turku	22.6.-1.7.1420	FMU II 1625, 1632, 1633, 1635, REA 387]
-	25.6.1420	FMU II 1628
[Kastelholma	(n. 1420)	FMU II 1656]
[	(ennen) 1.9.1422	FMU II 1699]

[Kööpenhamina	15.6.1423	ST III 455]
[Turku	27.8.1423	REA 405]
[Turku	27.10.1423	REA 407]
[Piteå	6.7.1424	HSH 29 7]
-	29.11.1429	FMU II 1928]
[Enköping	19.12.1429	Gillingstam 1952, s. 194]
[Edbo, Lundås (Upplanti)	25.11.1430	FMU II 1983]
[Tukholma	12.9.1434	DN V 647]
[Uppsala	6.6.1435	ST III 469a; HH VII 2]
[Uppsala	9.6.1435	LECUB I:VIII 931]
[Tukholman Långholmen	10.8.1435	PRF I 77]
[Tukholman Långholmen	12.8.1435	ST III 469c]
[Arboga	11.1.1436	Hadorph 1676, s. 103]
[Arboga	22.1.1436	PRF I 78]
[Tukholma	21.6.1436	BSH II 110]
-	Syksy 1436	PRF I 79]
[Österby, Ruotsi	14.10.1437	SMR 638]
[Telge (Södertälje)	29.8.1438	Hadorph 1676, s. 127]

Nils Stigulfsson:

([Turku	12.6.1438	FMU III 2248])
([Turku	14.6.1438	FMU III 2249])
Raasepori	(n. 1445)	FMU II 1105

Olof Benktsson (Dufva):

[Tallinna	8.5.1408	FMU II 1277]
[Turku	12.3.1413	FMU II 1396]
[Vadstena	17.5.1413	FMU II 1404]
Porvoo	16.11.1413	FMU II 1413
Porvoo	21.7.1414	FMU II 1440
Pernaja, Tervik	17.2.1421	FMU II 1670
[Porvoo	1.10.1421	FMU II 1684]

Olaf Ingevaldsson:

Tornio	25.6.1420	FMU II 1628
--------	-----------	-------------

Asemies Otto Pogwisch:

[Helsingborg	(Joulukuu) 1430	Rep. Dipl. III 6472]
Lemland	18/19.1.1433	FMU III 2065
Kastelholma	7.4.1433	FMU III 2069
[Raasepori?	(4.10.1433)	FMU VIII 6638]
Kastelholma	2.12.1433	FMU III 2088
(-	(24.10.1434)	FMU III 2113)

Ritari Otto Pogwisch:

Nummi? (Uusimaa)	(23?)1.1426?)	FMU III 2655 ja 2677
Raaseporin esilinna	3.2.1427	FMU II 1824
Raasepori	(7.3.1427)	FMU II 1830
-	10.4.1427	FMU II 1634
Raasepori	14.4.1427	FMU II 1837
-	25.4.1427	FMU II 1837
Raasepori	5.5.1427	FMU II 1839
Tenhola	25.5.1427	FMU II 1840
-	1.6.1427	FMU II 1841
-	22.6.(1427)	FMU II 1843
PohjanDalkarby	4.7.1427	FMU II 1845
Raasepori	25.10.1428	FMU II 1873
Raasepori	(17.5.1429)	FMU II 1885
Raasepori	(6.7.1429)	FMU II 1894
-	(9.7.1429)	FMU II 1895
Raasepori	(20.7.1429)	FMU II 1896

Turku?	25.7.(1429)	FMU II 1900 ⁸³⁶
-	1.8.1429	FMU II 1904
Santahamina	31.8.(1429)	FMU II 1912
-	7.9.1429	FMU II 1914
-	22.9.(1429)	FMU II 1918
Raasepori	(6.9.1429)	FMU II 1924
Raasepori	(17.11.1429)	FMU II 1926
Raasepori	29.3.1430	FMU II 1939
Raasepori	(20.4.1430)	FMU II 1940
-	6.5.1430	FMU II 1944
Raasepori	(25.5.1430)	FMU II 1949
Raasepori	16.6.1430	FMU II 1955
Raasepori	1.7.1430	FMU II 1957
-	6.7.1430	FMU II 1959
Raasepori	(22.8.1430)	FMU II 1965
Raasepori	(7.9.1430)	FMU II 1969
-	(Syyskuu 1430)	FMU II 1971
Raasepori	(10.10.1430)	FMU II 1975
Espoo	4.3.1431	LECUB I:VIII 411
Raasepori	21.6.1431	FMU III 2011
Espoo	7.2.1433	FMU III 2068
Raasepori	5.5.1433	FMU III 2071
Raasepori	20.6.1433	FMU III 2079
-	20.6.1433	KB 40
Espoo	(7.7.1433)	FMU III 2082
Raasepori	11.8.(1433?)	FMU III 2083
Raasepori	23.9.1433	FMU III 2087
Raasepori	(4.10.1433)	FMU VIII 6638
Raasepori	(21.4.1434)	FMU III 2090
Raasepori	(viim. 26.5.1434)	FMU III 2098
Raasepori	(14/21.7.1434)	FMU III 2102-2103
-	4.9.1434	KB 108
[-	21.5.1435	KB 153]
([+	6.9.1435	LECUB I:VIII 966])

Paavali Karo:

-	22.2.1444	KB 565
-	(Syysk. 1442-45)	FMU III 2268

Peter Svensson:

-	21.7.1441	KB 453
---	-----------	--------

Pentti Lydekenpoika (Djäkn):

([Turku	20.5.1434	REA 449])
([Turku	22.1.1435	REA 453])
([Tukholma, Långholmen	12.8.1435	ST III 469c])
([Lammi	1435	FMU III 2163])
([Tukholma	Syysy 1436	PRF I 79])
([Kalmar	1.7.-23.8.1436	HR 2:1 603])
([Kalmar	1.8.1436	HR 2:1 609])
([Kalmar	1.9.1436	ST III 475])
([Söderköping	5.10.1436	REA 461])
([Tukholma	1436	FMU III 2195])
Hauho, Hahkiala	4.2.1437	FMU III 2200
[Turku	7.3.1437	REA 464]
[Turku	7.4.1437	FMU III 2208]
Sääksmäki, Huittula	22.9.(1437)	FMU II 1486
Sääksmäki, Huittula	1437	FMU III 2239
Turku	12.6.1438	FMU III 2248
Turku	15.6.1438	REA 470
[Telge	29.8.1438	Hadorph 1676,s.126]
[Telge	30.8.1438	FMU III 2265]
[Turku	1438	REA 474]
-	19.5.1439	REA 478
[Turku	(17.11.1439)	FMU III 2310-2311]

⁸³⁶ FMU II 1900, Piispa Maunu Tavastin Tallinnan raadille kirjoittaman kirjeen mukaan Otto Pogwisch oli käynyt piispan luona "um sancti Urbani dagh".

[Vesilahti, Mantere Vanaja, Miemala Vanaja [Kangasala Hauho?Tuulos? Sumiainen Kangasala [Pirkkala [Turku [Sysmä Sääksmäki [Ala-Sastamala (Tyrvää) ([Raasepori ([Kokemäki ([Köyliö ([Hattula ([Vehmaa	8.3.1440 10/16.12.1440 (1440-1443?) 19.1.1441 15.1.1442 18/19.1.1442 28.1.1442 3.2.1442 9.7.1442 18.1.1443 9.2.1443 9.8.1443 8.6.(1444) 10.9.1445 6.10.1445 Helmik.1446 30.1.1447	SMR 1552b] FMU III 2364 Suvanto 1976, s. 145 FMU 2375] FMU III 2433 FMU III 2434 VA, Perg. 13. REA 508] REA 511] DbST,s.94] FMU III 2503 FMU III 2536] LECUB I:X 59]) REA 525]) REA 526]) FMU III 2661]) FMU III 2685])
---	--	--

Simon Körning:

Jomala Finström, Ödkarby Saltvik Saltvik Kastelholma Kastelholma Kastelholma Kastelholma	3.7.1438 4.7.1438 15.8.1438 18.8.1438 23.8.(1438) 1.9.1438 7.4.1439 10.10.1440	FMU III 2252 FMU III 2253 FMU III 2259 FMU III 2260 FMU VIII 6642 FMU III 2266 FMU III 2284 LECUB I:IX 651
---	---	---

Sten Henriksson:

Kalvola, Heinu Vanaja, Pintiälä Kalvola	20.9.1447 21.10.1448 16.9.(1450)	FMU III 2720 FMU III 2771-2772 FMU III 2852
--	--	--

Thomas van Vitzen:

Raasepori Inkoo Raasepori Raasepori [Kolding	24.3.(n. 1410) (Heinäkuu n. 1410) (Heinäkuu n. 1410) 1.1.(1411) 25.3.1411	FMU II 1312 FMU II 1331 FMU II 1332 FMU II 1343 ST III 411, s. 19]
--	---	--

Tord Bonde:

Viipurin linna - Viipuri [- [- Porvoon kaupunki [Tenholan Fastarby [- [- [- - - Viipuri - - - - Viipuri Viipuri [Uppsala - - [- - Tanska? [Tukholma	12.8.1403 25.7.(1404) 25.7.1404 18.10.1404 (1404?) 27.2.1405 9.3.1405 24.7.1407 Alkuv. 1408 8.5.1408 20.9.(1408) 8.10.(1408) 29.10.(1408) 20.12.(1408) 14.4.(1409) 28.5.1409 29.7.(1409) 29.7.(1409) 2.8.-25.9.1409 21.9.(1409) 17.12.(1409) (7.2.1410?) 25.3.(1410) Helluntai (1410) (alkukesä 1410?)	FMU II 1171 FMU II 1182 FMU II 1187 FMU II 1190] FMU II 1192] FMU II 1207 FMU II 1210] FMU II 1254] LECUB I:IV 1768] FMU II 1277] FMU II 1283 FMU II 1285 FMU II 1287 FMU II 1288 FMU II 1295 FMU II 1297 FMU II 1301 FMU II 1302 BSH II 59-72] FMU II 1305 FMU II 1307 FMU II 1310] LECUB I:IV 1785 FMU II 1318 FMU II 1322]
---	--	---

Viipuri	28.7.(n. 1410)	FMU VIII 6606
-	joulu lop (1410)	FMU II 1337
Viipuri	29.7.1411	FMU II 1356
[-	15.3.1412	FMU II 1371]
Pernaja	3.3.1414	FMU II 1428
-	(29.3.1414)	FMU VIII 6614
[Porvoo	21.7.1414	FMU II 1441]
[Viipuri	26.5.1415	FMU II 1449-1450]
[Viipuri	3.7.1415	FMU II 1454]
Turku	7.2.1416	REA 358
[Viipuri	17.8.1416	FMU II 1480]
-	18.8.1416	FMU II 1481
[Viipuri	19.10.1416	FMU II 1488]
Viipuri	21.3.1417	FMU II 1500
Tallinna	(1403-1417)	LECUB I:VIII 456
-	(1407-1410)	FMU II 1575-1576, 1594-1595
-	(1412-1417)	REA 337
-	Ennen 21.3.1417	FMU II 1636, 1640

Valdemar Djäkn:

Raasepori	Heinäkuu (1410?)	FMU II 1332
[Hämeen linna	19.4.1411	FMU II 1348-1349]
-	28.8.1411	FMU II 1361
Turku	25.6.1415	REA 352
Pälkäne	3.-4.(6?)1418	FMU VIII 6620
Turku	24.1.1419	FMU II 1553
Turku	22.6.1420	FMU II 1625
Turku	25.6.1420	REA 387
Turku	26.6.1420	FMU II 1632-33
Hämeen linna	1.9.(1420?)	FMU II 1646
[Janakkala	26.1.1423	REA 400]
Vihti, Nummela	(23?)1.(1426?)	FMU III 2655 ja 2677
[-	15.8.1429	FMU II 1908]
[Hauho, Sotjala	9.1.1431	FMU III 1991]
[-	28.12.1432	FMU III 2060]
Hämeen linna	2.5.1435	FMU III 2123
Janakkala, Monikkala	1.12.1435	FMU III 2162
Janakkala	1430-luku	FMU III 2364